

OLIVIER VANNESTE

JULIAAN THEYS

MICHEL ZWAENEPOL

HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

EEN REGIONAAL-EKONOMISCHE STUDIE

WESTVLAAMS EKONOMISCH STUDIEBUREAU — BRUGGE

Foto : R. Vansenant.

Kursaal te Oostende.

HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

EEN REGIONAAL-EKONOMISCHE STUDIE

Studie uitgevoerd in opdracht en met financiële
steun van het Ministerie van Economische Zaken.

WESTVLAAMS
EKONOMISCH STUDIEBUREAU

V

DIJVER 7, BRUGGE

OLIVIER VANNESTE

JULIAAN THEYS

MICHIEL ZWAENEOEL

BIBLIOTHEEK

WES Onderzoek & Advies

Baron Ruzettelaan 33

B - 8310 ASSEBROEK/BRUGGE

E-mail : bibliotheek@wes.be

Website : www.wes.be

HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

Een regionaal-ekonomische studie

BRUGGE

1962

TEN GELEIDE

Wanneer ik, enkele jaren geleden, een inleidingswoord schreef voor de eerste regionale economische studie van de Westvlaamse Economische Raad, dan achtte ik het vooral wenselijk het belang van dergelijke studie in het licht te stellen en dit belang ook in de toekomst telkens weer onder eenieders aandacht te brengen.

Van een dusdanig betoog mag ik mij thans wel onthouden, aangezien de studie over het arrondissement Oostende zich alreeds tot praktisch nut geroepen ziet.

Inderdaad heeft de Heer Minister van Economische Zaken beslist, iets waarvoor ik hem mijn welgemeende dank betuig, dat voor de Westhoek een ontwikkelingsplan tot stand komt. Vindt dit plan in de studie die wij onder ogen hebben een massa waardevolle gegevens, volmaakt geordend en zo voor het grijpen, dan valt het niet te betwijfelen hoe het juist hun totale samenhang is die, in zijn sterk economisch overzicht en zeer akkurate visie, de deur geopend heeft voor een onmiddellijk en weldadig ingrijpen.

Uit het werk van de Heren Vanneste, Theys en Zwaenepoel blijkt ten overvloede hoe het besproken gebied, dank zij zijn ligging, zijn voorkomen en zijn zeer specifiek karakter, over een reeks mogelijkheden beschikt waarmede, mits een oordeelkundige uitbouw, een beloftevolle toekomst te verwezenlijken is.

De inwoners van het arrondissement zelf komt het in de eerste instantie toe de belangrijkheid van alle factoren te beseffen en er een gretig gebruik van te maken. Een vertrouwde samenwerking is alleszins de meest onontbeerlijke vereiste: zo in de privé-sektor, als bij de plaatselijke besturen en niet in het minst, op handels- en nijverheidsvlak en op meer algemeen niveau, tussen alle betrokkenen onderling.

Wie in het arrondissement Oostende ook maar enige verantwoordelijkheid draagt, zal het zich tot plicht rekenen deze studie met de meeste aandacht te lezen, zich in haar suggesties te verdiepen en er, zo voor zichzelf als voor zijn omgeving, de passende conclusies uit te trekken.

Naast de steun die elk voor zich aldus opbrengen zal, zullen ten slotte noch de nationale, noch de provinciale overheden hun hulp en bijstand weigeren en is het mijn hartsgrondige wens dat uit deze algehele samenwerking een weldadige toekomst voor het arrondissement Oostende zou openbloeien, dan kan ik de stellige verzekering geven dat ook de Westvlaamse Economische Raad en het Westvlaams Economisch Studiebureau daarbij hun ijver en kennis en hun sterkste werkvermogen niet zullen ontzeggen !

Ridder P. VAN OUTRYVE D'YDEWALLE,
Gouverneur
Voorzitter W.E.S.

INHOUDSTAFEL

Ten Geleide door Ridder P. van Outryve d'Ydewalle, Gouverneur, Voorzitter W.E.S.	V
Inhoudstafel	VII
Inleiding	1
DEEL I : ACHTERGRONDEN VAN DE SOCIAAL-EKONOMISCHE PROBLEMEN VAN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE	
Hoofdstuk I : Het fysisch kader	7
§ 1. Ligging en vorm	7
§ 2. Bevolking en bevolkingskernen	9
§ 3. Bodemgesteldheid	13
§ 4. Bodemverbetering en -bescherming	16
§ 5. Nuttige grondstoffen	18
§ 6. Reliëf	18
Hoofdstuk II : Historie van het arrondissement Oostende	21
DEEL II : DEMOGRAFIE EN BEROEPSBEVOLKING VAN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE	
Hoofdstuk I : Demografie van het arrondissement Oostende	29
§ 1. De bevolkingsgroei in het arrondissement Oostende, 1831-1960	29
§ 2. De componenten van de bevolkingsevolutie	33
A. Het natuurlijk akkres	33
B. In- en uitwijking	35
C. Het totaal akkres en de samenhang tussen natuurlijk akkres en migratiesaldo	38
D. In- en uitwijking naar plaats van herkomst en bestemming	40
§ 3. De spreiding van de bevolking	43
A. Het spreidingsbeeld van de bevolking in 1960	44
B. Groeipunten en uitwijkingsgebieden in het arrondissement Oostende sinds de eeuwwisseling	46
§ 4. De bevolkingsstructuur	55
A. De leeftijdsstructuur	55
B. Maskuliniteit, gezins- en familiestructuur	59

VIII

Hoofdstuk II : De beroepsbevolking in het arrondissement Oostende	62
§ 1. De verdeling van de beroepsbevolking naar sociale stand	62
§ 2. De beroepsbevolking naar de aard van de bedrijvigheid en geografische spreiding	63
Hoofdstuk III : Een prognose van de bevolkingsevolutie in het arrondissement Oostende	69
§ 1. De ontwikkeling van de jongerenbevolking (0-15 jaar)	71
§ 2. De ontwikkeling van de demografisch actieve bevolkingsgroep (15-65 jaar)	71
§ 3. De ontwikkeling van de ouderlingenbevolking (65 jaar en meer)	72
DEEL III : DE INFRASTRUKTUUR EN DE WONINGVOORRAAD IN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE	
	73
Hoofdstuk I : De verkeerstechnische ontsluiting	75
§ 1. De haven van Oostende	75
A. De huidige toestand van de haven	77
B. Haventrafiek te Oostende	82
C. Voorziene verbeterings- en uitbreidingswerken	93
§ 2. De waterwegen	94
A. Beschrijving van het waterwegennet	94
B. De binnenscheepvaart	97
C. Noodzakelijke aanpassingswerken	100
§ 3. De luchthaven van Oostende-Middelkerke	101
§ 4. Het spoorweg- en buurtspoorwegverkeer	104
§ 5. Het wegverkeer	109
A. Het wegennet	109
B. Voertuigenpark	111
Hoofdstuk II : Diensten van openbaar nut	116
§ 1. Het berichtenverkeer	116
A. Telefoon	116
B. Telegraaf	118
C. Telex	118
§ 2. De elektriciteitsdistributie	119
§ 3. De gasdistributie	123
§ 4. De waterdistributie	125
Hoofdstuk III : De huisvesting in het arrondissement Oostende	127
§ 1. Toestand van de woningvoorraad op einde 1947	127
A. Kwantitatieve analyse	127
B. Kwalitatieve ontleding	129
§ 2. De bouwactiviteit sinds 1947	132
A. Evolutie van de gebouwen tussen 1947 en 1960	132
B. Woningbouw in de stad Oostende	139
§ 3. Woningvoorraad en -behoefte	145

DEEL IV : UITBOUW VAN DE EKONOMIE VAN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE 149

Hoofdstuk I : Structuur en werkgelegenheid in de landbouw	151
§ 1. Bodem en bodemgebruik	151
A. Aard en omvang	151
B. Gebruik van de bodem	157
§ 2. De bedrijfsuitrusting van de Oostendse landbouwbedrijven	189
A. De toestand en uitrusting der bedrijfsgebouwen	189
B. De ontwikkeling van de mechanisering en de motorisering op de landbouwbedrijven	192
§ 3. De landbouwbevolking en tewerkstelling	195
A. De landbouwbevolking	195
B. De tewerkstelling in de landbouw	197
C. De afvloeiing van landbouwerskinderen naar andere bedrijfstakken	198
D. Het landbouwonderwijs in het arrondissement Oostende	203
Hoofdstuk II : Structuur en werkgelegenheid in de nijverheid	207
§ 1. Historie van de industriële onderbouw van het arrondissement Oostende	207
§ 2. Hedendaagse structuur van de nijverheid	211
§ 3. Evolutie van de tewerkstelling in de nijverheidsinrichtingen van het arrondissement Oostende	219
A. Algemene evolutie van de industriële tewerkstelling in het Oostendse, 1937-60	219
B. Evolutie en spreiding van de tewerkstelling per gemeente, 1937-60	227
§ 4. De tewerkstelling naar de sociale stand en naar het geslacht	232
§ 5. Arbeidsbevoorrading in het arrondissement Oostende ; lokalisatiekrachten en specifieke aspecten	233
§ 6. De alleenstaande handarbeiders in het arrondissement Oostende	237
Hoofdstuk III : Structuur en werkgelegenheid in de handel	241
§ 1. De ontwikkeling van het aantal handelsinrichtingen tussen 1937 en 1947	241
§ 2. De concentratie van het distributiesysteem	244
A. Het aantal handelsinrichtingen per 1.000 inwoners	244
B. De ruimtelijke concentratie van het distributiesysteem per verkoopstak	248
§ 3. De evolutie van de tewerkstelling in de handel	250
§ 4. De inrichtingen die niet tot de eigenlijke handel behoren	255

Hoofdstuk IV : Betekenis van het toerisme	258
§ 1. Algemene situering	258
§ 2. Receptief apparaat van de Middenkust	262
§ 3. Logeernachten aan de Middenkust	270
A. Evolutie van de overnachtingen aan de Middenkust, 1954-60	270
B. Logeernachten naar nationaliteit van de toeristen	273
C. Seizoengevoeligheid	279
D. Benuttingsgraad van de receptieve capaciteit	281
§ 4. Tewerkstelling in het hotelbedrijf en persoonsverzorging	282
A. Tewerkstelling in hotel-, restauratie- en cafébedrijf	283
B. Tewerkstelling in vermakelijkheidsbedrijven en persoonsdiensten	287
Hoofdstuk V : De zeevisserij te Oostende	290
§ 1. De vloot	291
A. Globaal beeld	291
B. Structuurwijzigingen	294
C. Modernisering	296
D. Investerings	299
§ 2. De bemanning	299
§ 3. De aanvoer	301
§ 4. De handel en de verwerking	311
A. De handel	311
B. De visverwerking	313
DEEL V : ARBEIDSOVERSCHOTTEN EN SCHOLING	
	315
Hoofdstuk I : Woon- en werkforenzen in het arrondissement Oostende	317
§ 1. Woonforenzen in het arrondissement Oostende	318
A. De arbeidsmigraties binnen het arrondissement Oostende	318
B. De arbeidsmigraties buiten het arrondissement Oostende	323
§ 2. Werkforenzen in het arrondissement Oostende	332
Hoofdstuk II : De seizoenarbeid in het arrondissement Oostende	335
§ 1. De seizoenarbeid in Frankrijk	335
§ 2. De seizoenarbeid in België	339
Hoofdstuk III : Werkloosheid in het arrondissement Oostende	341
§ 1. Omvang en evolutie van de werkloosheid	341
A. Evolutie van de werkloosheid bij de mannen	345
B. Evolutie van de werkloosheid bij de vrouwen	345
§ 2. De spreiding van de werkloosheid in het arrondissement Oostende	347

§ 3. Kwalitatieve analyse van de werkloosheid . . .	350
A. De werkloosheid naar beroepsgroep en naar arbeidsgeschiktheid	350
B. De duur van de werkloosheid en de leeftijd der werklozen	352
C. De lokalisatie van de langdurige werkloosheid en indeling naar beroepsgroep	355
D. Seizoengevoeligheid van de werkloosheid . . .	359
§ 4. Het beroepsverleden van de werklozen in het Oostendse	361
A. Periode van werkloosheid in het beroepsverleden in relatie met leeftijd, beroepsgroep en scholingsgraad	361
B. Plaats van vorige tewerkstelling	363
Hoofdstuk IV : Verdoken werkloosheid in het Oostendse	366
§ 1. Verdoken werkloosheid in de landbouw	366
§ 2. Verdoken werkloosheid in handel en ambacht	367
§ 3. Vergelijkende aktiviteit in de arrondissementen Oostende en Kortrijk	368
Hoofdstuk V : Scholingsmogelijkheden	371
§ 1. Het technisch onderwijs voor jongens	371
A. Lokalisatie van de inrichtingen en opleidingsmogelijkheden	371
B. Evolutie van de leerlingenbezetting	373
C. Geografische herkomst van de leerlingen in het technisch onderwijs te Oostende	376
§ 2. Het technisch onderwijs voor meisjes	378
§ 3. Het technisch handelsonderwijs (jongens en meisjes)	378
§ 4. Het middelbaar onderwijs	380
§ 5. De beroepsherscholing	381
DEEL VI : BESLUITEN, KRACHTVELDEN EN AANBEVELINGEN 383	
Hoofdstuk I : Samenvatting	385
Hoofdstuk II : Krachtvelden in het arrondissement Oostende	397
Hoofdstuk III : Aanbevelingen	401
Appendices	409
Lijst van de grafieken	431
Lijst van de kaarten	432
Lijst van de tabellen	434
Lijst van de appendices	441

INLEIDING

Het arrondissement Oostende is in zijn economische structuur gekenmerkt door een veelzijdigheid van krachten en in zijn effectieve uitbouw door een beperkt gebruik van deze mogelijkheden. De economie van het Oostendse kent een brede waaier ; zowel de industrie, toerisme, visserij, havenactiviteiten, handel, diensten en landbouw vormen steunpunten van de volkswelvaart. De eigenlijke industrie heeft er echter niet die ontwikkeling gekend die normalerwijze kon verwacht worden van een gebied met sterke verkeers-technische troeven en een belangrijke stedelijke concentratie ; samen met de uitbouw van het toerisme richtte het Oostendse zich ongetwijfeld te sterk naar de semi-industriële sectoren.

Bij studie van de evolutie van het industrieel landschap in West-Vlaanderen valt het verder op dat het Oostendse tijdens de jongste jaren slechts in geringe mate participeerde in de algemene groei. Terwijl in de overige gebieden van West-Vlaanderen zich nieuwe industriële steunpunten ontwikkelden in de jongste jaren, bleef het Oostendse buiten deze beweging ; vooral het ontbreken van nijverheidsgronden is te betreuren.

Ten einde richtlijnen voor een inschakeling in het industrieel expansieproces te kunnen formuleren bleek kennis van de achtergronden en een ontleding van de jongste ontwikkeling in het Oostendse noodzakelijk. Vanuit deze gezichtshoek werd in 1959 door de Heer Minister van Economische Zaken een opdracht gegeven aan het Westvlaams Economisch Studiebureau.

Als bronnen voor deze studie werd vooral beroep gedaan op de statistische inlichtingen van het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Inzonderheid voor de studie van de welvaartsbronnen werd gebruik gemaakt van gegevens geput uit de algemene volks-, nijverheids- en handelstellingen en van de gegevens welke jaarlijks door het N.I.S. worden opgemaakt.

Teneinde de aktualiteit in de mate van het mogelijke op de voet te volgen werden gegevens opgenomen van de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid en werden inlichtingen verzameld bij de betrokken ondernemingen. Het inzicht in de industriële structuur werd vooral verrijkt door een enquête welke door de goede

zorgen van het Ministerie van Economische Zaken, Dienst Algemene Economische Inspectie, werd uitgevoerd. Op basis van enquêtes uitgevoerd door het Westvlaams Economisch Studiebureau, werden de sectoren metaal, konfektie en textiel verder benaderd.

Voor de studie van de werkloosheid in het Oostendse en de seizoenarbeid werd de medewerking verkregen van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening.

Verder werden tal van nuttige inlichtingen verkregen vanwege de gemeentebesturen en diverse instellingen die tot een of andere dienst van openbare nutsvoorziening behoren. In het bijzonder vermelden wij hier de medewerking van de technische diensten van de stad Oostende betreffende de analyse van de bouwactiviteit in de stad Oostende. Aan al deze besturen betuigen wij onze oprechte dank voor de welwillende medewerking.

Naast de reeds vernoemde enquêtes in de diverse sectoren van de nijverheid werden tevens bijzondere enquêtes door het Westvlaams Economisch Studiebureau uitgevoerd onder de landbouwers, de werklozen, de migranten en bij het technisch onderwijs.

Talrijke statistische gegevens en informatie werden door het Westvlaams Economisch Studiebureau voor passend gebruik gegroepeerd en bewerkt.

Voor de uiteindelijke publikatie werden de gegevens, voor zover mogelijk, aangevuld tot het jaar 1961.

Deze studie werd opgesteld met de medewerking van de heren J. Ameryckx (geologie-pedologie-waterzieke gronden), J. Demeyere (huisvesting), P. Hovart (visserij) en G. Verfaillie (fysisch kader).

Het hoofdstuk over de haven van Oostende werd nagezien en aangevuld door dhr. R. Becu, havenkapitein van Oostende en door dhr. R. Vancraeynest. Door dhr. L. Bockstaele, directeur van het provinciaal onderzoeks- en voorlichtingscentrum voor nijverheidsteelten, werd het hoofdstuk over de landbouw kritisch bestudeerd en verrijkt.

Zowel door dhr. J. Piers, burgemeester van Oostende, als door dhr. E. Legaey en R. Vancraeynest, respectievelijk sekretaris en adviseur van de Handelskamer te Oostende, werden het slothoofdstuk en de aanbevelingen kritisch nagelezen en voorzien van nuttige suggesties.

Aan al deze medewerkers, en aan allen die op de een of andere wijze hun medewerking hebben verleend, betuigen wij onze gevoelens van dank. Onze dank gaat verder in de eerste plaats naar de Heer Minister van Economische Zaken die ons deze studieopdracht toevertrouwde en zowel de studie- als de publikatiekosten subsidieerde. Wij danken eveneens Ridder P. van Outryve d'Ydewalle, Gouverneur, en de leden van de Bestendige Deputatie van de provincie West-Vlaanderen, die door hun steun aan het Westvlaams Economisch Studiebureau deze studie en publikatie mede hebben mogelijk gemaakt.

Mocht deze studie als voorlichtingsmiddel en aktieprogramma de economische ontwikkeling van het arrondissement Oostende ten goede komen.

O. V.

J. T. M. Z.

11 mei 1962.

DEEL I

ACHTERGRONDEN VAN DE
SOCIAAL-EKONOMISCHE PROBLEMEN
VAN HET ARRONDISSEMENT
OOSTENDE

INLEIDING

De analyse van de huidige situatie van het arrondissement Oostende duidt op het bestaan van diverse problemen die wortelen in het verleden of die hun voedingsbodern vinden in positieve en negatieve elementen in het fysisch kader.

Een ontleding van deze problematiek maakt dan tevens de kennis noodzakelijk van bepaalde gegevens die thans als data in het probleem dienen opgenomen, doch welke hun diepere grond hebben in de historie van dit gewest en zijn voornaamste centra.

Bij de aanvang van deze studie wordt daarom aandacht gewijd aan enkele aspecten die als achtergrond zullen dienen voor een juiste projektie en afluining van de tekorten en mogelijkheden die zich thans voordoen. Aan de hand hiervan moet het mogelijk blijken een politiek uit te stippelen en maatregelen aan te bevelen die kunnen leiden tot een optimale valorisatie van het regionaal-ekonomisch potentieel.

HOOFDSTUK I

HET FYSISCH KADER

§ 1. Ligging en vorm

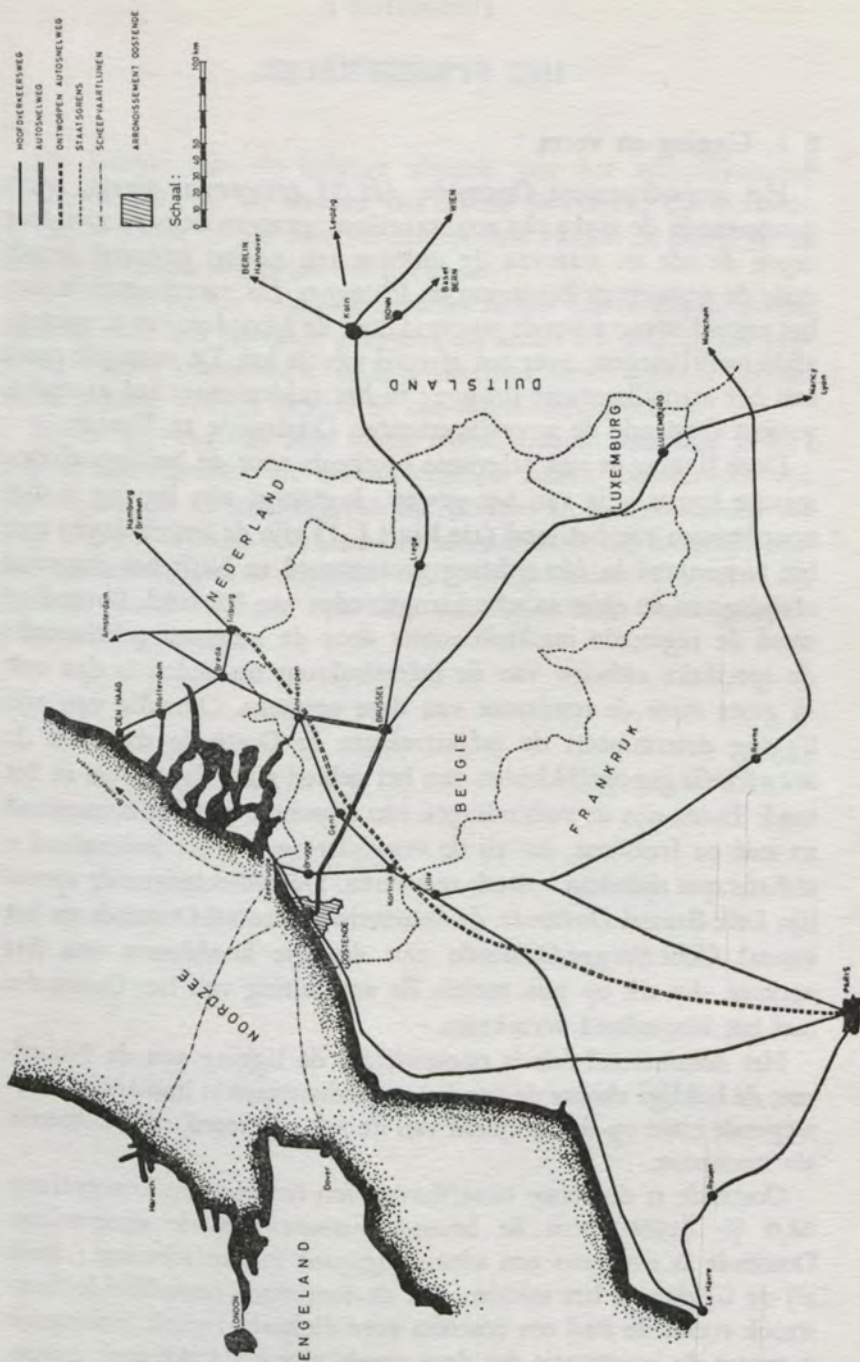
Het arrondissement Oostende, dat 27 gemeenten omvat, heeft grosso-modo de vorm van een trapezium waarvan de basis aanleunt tegen de zee en waarvan de uitloper ten zuiden gevormd wordt door de gemeenten Eernegem en Ichtegem. De noordwestzijde van het arrondissement wordt gevormd door de Noordzee van Lombardzijde tot Vlissegem, over een afstand van 28 km. De oostzijde paalt aan het arrondissement Brugge; in het zuiden raakt het arrondissement Oostende de arrondissementen Diksmuide en Veurne.

Deze ligging is van relevante betekenis voor de huidige economische konstellatie van het gewest. Ingevolge zijn ligging in het noordwesten van het land (zie kaart I, 1) zijn de betrekkingen met het binnenland in één richting georiënteerd en blijft het enigszins afzijdig van de economische kerngebieden van het land. Bovendien werd de regionale markteconomie door de zeegrens gehalveerd; de specifieke uitbouw van de infrastructuur op heden is dan ook in grote mate de resultante van deze zeegrens. Omwille van zijn ligging determineert de infrastructuur te Oostende dan ook de ontwikkelingsmogelijkheden van het gebied meer dan elders in het land. Thans zijn de verbindingen van Oostende met het binnenland zo snel en frekvent, dat zij de verwijdering van het binnenland – althans qua tijdsduur – sterk reduceren. De geëlektrificeerde spoorlijn Luik-Brussel-Oostende, de autosnelweg Brussel-Oostende en het kanaal Gent-Brugge-Oostende zijn de drie hoofdassen van het verkeer, die elk op hun terrein de aansluiting van het Oostendse met het binnenland verzekeren.

Het dominerend feit is ongetwijfeld de ligging aan de Noordzee; de huidige economie van het arrondissement is immers in overwegende mate op de nabijheid van de zee gebaseerd, met Oostende als steunpunt.

Oostende is de eerste vissershaven van het land en concentreert 68,0 % (1960) van de bruto-tonnemaat van de vissersvloot. Oostende is eveneens een uitstralingspunt inzake toerisme; dank zij de ligging in het midden van de toeristisch ontwikkelde kuststrook vormt de stad een centrum voor de kustactiviteit. Belangrijk is tevens de konstatactie dat deze steeds groeiende activiteit neven-effecten sorteert op het nabije achterland, inzonderheid door de

Kaart I, 1 : Ligging van het arrondissement Oostende

verhoogde opname van werkkrachten en de verhoogde verkoop van konsumptiegoederen tijdens het toeristisch seizoen.

Het havencomplex van Oostende werd bovendien de standplaats van de – nog steeds beperkt in aantal gebleven – belangrijke industriële ondernemingen. De haven heeft echter geen opvallende zuigkracht uitgeoefend op de industriële bedrijvigheid.

De concentratie van alle belangrijke activiteiten te Oostende heeft begrijpelijk zijn stempel geslagen op het gehele economische patroon van het gewest en heeft Oostende doen uitgroeien tot het grootste stedelijk centrum van West-Vlaanderen, met een veelzijdige, breed uitdeinende centrumfunctie.

§ 2. Bevolking en bevolkingskernen

Het arrondissement Oostende heeft een totale oppervlakte van 29.472 ha en telde op einde 1960 120.267 inwoners. Het beslaat 0,97 % van de oppervlakte van het Rijk en heeft een aandeel van 1,31 % in 's Rijks bevolking.

Op 31 december 1947 behoorden 39.255 personen of 36,4 % van de bevolking tot de economisch actieve klasse waaronder 31.814 mannen en 7.441 vrouwen.

Daar zowel het ruimtelijk kader als het arbeidspotentieel van het arrondissement beperkt zijn, zal het Oostendse noodzakelijkerwijze voor verscheidene aspecten van zijn problemen aangewezen blijven op de omliggende gewesten.

De hoofdtrekken van de economische situatie van het arrondissement en van zijn voornaamste kernen kunnen geschetst worden aan de hand van de enkele kengetallen opgenomen in tabel I, 1¹.

De bevolkingsdichtheid van het arrondissement Oostende ligt boven het gemiddelde van de provincie. De zeer dichte concentratie van de bevolking te Oostende (4.515 inwoners per km²) – waar einde 1960 niet minder dan 46,8 % van de bevolking van het arrondissement was samengehoopt – beïnvloedt in sterke mate het cijfer van de bevolkingsdichtheid van dit weinig uitgestrekte arrondissement. Oostende is de eerste stad van West-Vlaanderen inzake bevolkingstal.

De agglomeratieve tendens heeft echter in het Oostendse een minder sterke uitwerking gehad dan in andere Westvlaamse gewesten. De agglomeratie Oostende die zich als het ware rechtlijnig ontwikkelde langsheen de kuststrook omvat circa 80.000 inwoners (Oostende, Stene, Bredene, Middelkerke en Zandvoorde); de

1. Zie volgende blz.

Tabel I, 1 : Kengetallen van het arrondissement Oostende en van de voornaamste kernen in vergelijking met West-Vlaanderen, 31 dec. 1947.

	Oostende	Gistel	Arrond. Oostende	West- Vlaanderen
Oppervlakte (in ha)	1.247	1.601	29.472	323.500
Totale bevolking 31 dec. 1960 .	56.335	5.778	120.267	1.065.627
Bevolkingsdichtheid per kwadraat- kilometer	4.515	360	408	329
Aktieve bevolking in pCt van de totale bevolking	36,8	34,9	36,4	39,5
In eigen gemeente tewerkgesteld in pCt van de actieve bevolking	83,0	56,2	67,0	63,3
Tewerkstelling in de plaatselijke industrie in pCt van de actieve bevolking	48,9	24,4	35,2	32,7
Bezoldigden in de handel, per 1.000 inwoners	29,3	3,0	15,2	8,6
Kleinhandelsinrichtingen per 1.000 inwoners	30	42	35	39
Alleenstaande handelaars (groot-, klein-, groot- en kleinhandel) per 1.000 inwoners	31	45	36	42
Aantal inrichtingen in beroeps- groep hotels, spijshuizen, koffie- huizen, per 1.000 inwoners . .	14	12	14	14
Totale tewerkstelling, in pCt van de actieve bevolking	117,2	65,9	90,8	83,3

agglomeratie Kortrijk bereikt een bevolking van ruim 180.000 personen en de agglomeratie Brugge groeide uit tot meer dan 100.000 personen.

Het aandeel van de economisch aktieven (36,4 %) blijft aanzienlijk beneden het provinciaal gemiddelde (39,5 %). De beroepsbevolking omvat in het arrondissement Oostende relatief weinig vrouwen nl. slechts 19 % tegenover 24 % in West-Vlaanderen en 23 % in het Rijk.

De vrouwelijke tewerkstelling is vooral weer te vinden in de sektor toerisme. De algemene volkstelling van 1947 greep plaats tijdens het dode seizoen ; hierdoor werd uiteraard het aantal vrou-

welijke arbeidskrachten te Oostende onderschat. Deze telling kwam bovendien kort na de tweede wereldoorlog toen de kuststrook nog in volle wederopbouw was.

De stad Oostende heeft de relatief grote tewerkstelling in eigen gemeente (83,0 %) te danken aan haar gevarieerde structuur; industrie, visserij, havenverkeer, vervoer en toerisme hielden een belangrijk deel van de inwoners in de plaatselijke economische bedrijvigheid.

De plaatselijke industrie nam per einde 1947 8.963 personen (48,9 % van de actieve bevolking) op te Oostende. Gistel daarentegen had in de plaatselijke industrie slechts een tewerkstelling van 455 personen of 24,4 % van de actieve bevolking; laatstgenoemd centrum, dat ongetwijfeld een verzorgingsfunctie bezit, ligt midden in een overwegend agrarisch medium. Inzake plaatselijke tewerkstelling komt het arrondissement Oostende (35,2 %) in een lichtelijk gunstiger positie dan West-Vlaanderen in zijn geheel (32,7 %).

De concentratie van de industriële tewerkstelling heeft in het arrondissement Oostende uiterst scherpe vormen aangenomen. Op einde 1947 waren niet minder dan 10.162 personen of 73,4 % van de arrondissementele industriële tewerkstelling op het grondgebied Oostende en de aangrenzende gemeente Zandvoorde gelokaliseerd. Voegt men hierbij nog Bredene (1.040 tewerkgestelden) dan wordt een aandeel bereikt van 80,9 % op 3 van de 27 gemeenten. In geen enkele andere gemeente van het arrondissement vonden meer dan 500 personen een werkgelegenheid in de plaatselijke industrie. In 17 van de 27 gemeenten bedroeg deze tewerkstelling minder dan 10 % van de actieve bevolking; in slechts 4 gemeenten werd een industrialiseringsgraad van 30 % overschreden nl. te Zandvoorde, Oostende, Bredene en Westende.

Deze kernvorming kan als prototype gelden van een verstedelijkte industrialisering, omringd door een praktisch ongeschonden agrarisch milieu. Als gunstig aspekt kan aangestipt worden dat het industrieel patroon getuigt van een betrekkelijk grote diversifikatie. Het arrondissement Oostende had per einde 1947, benevens in de sectoren bouw (3.414 arbeidskrachten), fabrikage van machines (1.870 arbeidskrachten) en voedingswarenbereiding (1.739 arbeidskrachten) als voornaamste takken, nog een niet te versmaden tewerkstellingspotentieel in de visserij (1.645 arbeidskrachten), in de sektor vervoer en verkeer (1.074 arbeidskrachten) en in de chemische nijverheid (1.118 arbeidskrachten).

In de handelsinrichtingen met bezoldigd personeel werden in het arrondissement Oostende per 31 december 1947 1.647 bezoldigden opgenomen. Oostende had hierin een aandeel van 88,3 % (1.455 personen, of 7,9 % van de actieve bevolking); de dominerende positie van de hoofdplaats van het arrondissement als verzorgingscentrum treedt hiermede zeer duidelijk op de voorgrond. Naast Oostende vervult het in vroegere tijden veel belangrijkere Gistel thans op zeer bescheiden schaal de rol van verzorgingscentrum voor de meer zuidelijk gelegen gemeenten.

Het aantal kleinhandelsinrichtingen en het aantal alleenstaande handelaars per 1.000 inwoners ligt in het arrondissement beneden het provinciaal gegeven. De invloed van de stad Oostende is hierbij doorslaggevend.

De oriëntatie van het arrondissement en van de stad Oostende op het vervullen van een toeristische functie blijkt uit het hoog aantal inrichtingen, in casu 14 per 1.000 inwoners, in de beroepsgroep hotels, spijshuizen en koffiehuisen (9 inrichtingen per 1.000 inwoners in het Rijk).

De totale tewerkstelling in het arrondissement beliep op einde 1947 35.657 eenheden voor een actieve bevolking van 39.255 eenheden. Hoewel de tewerkstellingspotentialen onvoldoende waren en slechts 90,8 % van de actieve bevolking bereikten, contrasteerde de situatie van het arrondissement nog vrij gunstig tegenover de provincie in haar geheel (83,3 %). Het arrondissement vertoonde evenwel de merkwaardigheid een netto-import van 1.121 Westvlaamse arbeidskrachten te registreren, doch anderzijds aan de andere provincies van het Rijk 893 eenheden meer af te staan dan het opnam; bovendien werd een arbeidsexport van 227 eenheden naar het buitenland geteld.

De goede verbindingen van Oostende met de hoofdstad van het land vergemakkelijken de mobiliteit over grote afstand. Oostende zelf is een arbeidsslopend centrum.

Het toerisme in de kustgemeenten, de visserij, het toerisme en de nijverheid te Oostende, de landbouw in de plattelandsgemeenten (Polderstreek) vormen de voornaamste inkomstenbronnen. De werkloosheid neemt niettemin grote afmetingen aan in tal van gemeenten van het arrondissement. Tijdens het jaar 1960 was gemiddeld 9,0 % van de actieve bevolking werkloos. Het seizoenkarakter van de tewerkstelling in de toeristische sektor schept specifieke problemen terzake. De zuidelijke gemeenten van het arrondissement sluiten aan bij de werkloosheidszak van West-Vlaanderen. Vooral Ichtegem en Eernegem worden permanent door

een zware werkloosheidsdruk getekend; een belangrijk aantal inwoners van deze gemeenten heeft sinds decennia zijn heil gezocht in de seizoenarbeid naar Frankrijk.

§ 3. Bodemgesteldheid¹

De kennis van de samenstelling van de bodem is van grote betekenis voor de verklaring van talrijke verschijnselen. De ontwikkelingsmogelijkheden van de landbouw worden door deze samenstelling voor een belangrijk deel bepaald. Wegenaanleg en woningbouw hebben daarenboven zowel vroeger als op heden steeds in hoge mate rekening moeten houden met deze feitelijke gegevens.

Het arrondissement Oostende behoort tot drie landbouwstreken: de Duinstreek, de Polderstreek en de Zandstreek (zie kaart I, 2).

A. De DUINSTREEK vormt langs de kust een smalle strook waarvan de breedte varieert van enkele tientallen meter tussen Oostende en Westende tot circa 2 km van Westende naar Lombardzijde toe.

Deze streek bestaat uit zandgronden waarvan de meeste voor landbouwdoeleinden niet in aanmerking komen. Te Lombardzijde-Westende is evenwel een lokaal belangrijk tuinbouwcentrum op de binnenduinen gevestigd; vooral de groenteteelt in open lucht wordt er beoefend.

B. De POLDERS bestaan uit zand- en vooral kleiafzettingen van de duinkerkiense transgressie (2de eeuw vóór J. C. – 12de eeuw na J. C.), die plaatselijk rusten op veen.

In de polders zelf kan men drie landschappen onderscheiden, nl. het Oudland, het Middelland, en het Nieuwland. In het Nieuwland zelf onderscheidt men het IJzerestuarium en de Historische Polders van Oostende.

Het Oudland – dat ontgonnen werd van de 9de eeuw af – vertoont een typisch kreekruigen- en kommenpatroon. De kreekruigen vormen meestal langgerekte hoogten die overwegend als akkerland worden gebruikt. Hierop heeft zich ook de bewoning gekoncentreerd; het zijn inderdaad bouwvaste en relatief droge terreinen die drinkbaar grondwater bevatten. De kommen zijn natte depressies, die overwegend in weiland werden omgeschapen en nagenoeg onbewoond zijn; de meest uitgestrekte kom is deze van Klemskerke, welke circa 1.000 ha beslaat. De verhouding akkerland/weiland in het Oudland belooft ongeveer 1/1.

1. Deze en volgende paragrafen nopens het fysisch kader werden uitgewerkt aan de hand van een nota van Dr. J. Ameryckx van het Centrum voor Bodemkartering te Gent.

Kaart I, 2 : Landbouwstroken in het arrondissement Oostende

KUSTVLAKTE

 Duinstreek

POLDERSTREEK

 Oudland

 Middelland

 Nieuwland

BINNEN-VLAANDEREN

 Brugse Zandstreek

 Torhoutse Lemig-Zandstreek

Het kreekruggen- en kommenpatroon van het Middelland, dat ontgonnen werd van de 11de eeuw af, is slechts typisch in het Gistel-Moere gebied. De verdeling akkerland/weiland lijkt goed op deze van het Oudland maar de verhouding is circa 3/2.

Het Nieuwland van het IJzerestuarium werd in gebruik genomen na de 12de eeuw. Het is een vlak gebied, waar het weiland sterk overheerst.

De Historische Polders van Oostende werden als spoelpolders gebruikt tussen de 17de en de 19de eeuw. Het akkerland overheerst er sterk. Dit oorspronkelijk schaars bewoond gebied kende een sterke bevolkingstoename rond Oostende ; mede door enkele nijverheidsinstallaties verloor dit landschap lokaal grotendeels zijn agrarisch karakter.

De landbouwwaarde van de Polders is zeer hoog. De polderweiden, die overwegend op natte, zware kleigronden liggen, hebben terecht een grote faam. De zware, steeds vochthoudende bodem geeft niet alleen kwaliteitsgras, maar bovendien ook hoge opbrengsten, en dit zelfs mits geringe bemesting ; zo zijn de vetweiden van Klemskerke alom vermaard. Ook het akkerland, op iets hogere en soms wat lichtere gronden, is zeer vruchtbaar en geeft topoogsten voor de meeste gewassen ; het is bijzonder geschikt voor graan- gewassen (tarwe, gerst, haver), nijverheidsgewassen (suikerbieten, vlas), voedergewassen en aardappelen. Over het algemeen zijn de opbrengsten hoger naarmate de polder jonger is ; de Historische Polders van Oostende omvatten dan ook van de beste landbouwgronden van België. Fruitteelt en groenteteelt zijn hier echter niet op hun plaats. Sommige poldergronden zijn echter minder rendend en voor verbetering vatbaar ; dienaangaande kan vooral voor de waterzieke gronden en de blekgronden nog veel gepresteerd worden.

C. In de ZANDSTREEK bestaan de bodems uit een pleistoceen fijn zandig tot lemig zandig dek van enkele decimeter tot enkele meter dikte, dat rust op een tertiaire ondergrond (Paniseliaan-Ieperiaan). Men kan er twee substreken onderscheiden, nl. de Brugse Zandstreek en de Torhoutse Lemig-Zandstreek.

De z.g. Brugse Zandstreek omvat het noorden van Ichtegem, Eernegem, Bekegem en het zandig deel van Gistel, Westkerke en Roksem. Het dekzand is er verscheidene meter dik. De landbouwwaarde van de grond wordt er in hoofdzaak bepaald door de diepte van de grondwatertafel. In de hoogste delen, die soms op landduinen lijken - zoals bijvoorbeeld de Hoge Dijken te Roksem -

bevindt het grondwater zich buiten het bereik van de wortelzone, zodat de gronden er zeer minderwaardig zijn en het best voor bebossing (naaldhout) in aanmerking komen. De middelhoge gronden, die sterk overheersen, lenen zich tot de weinig eisende teelten : rogge, haver, aardappelen, voedergewassen. In de depressies treft men vooral weiden aan.

De z.g. Torhoutse Lemig-Zandstreek omvat het zuiden van Ichtegem. De lemig-zandgronden rusten dikwijls op geringe diepte op kleiige ondergrond (Paniseliaan). Deze over het algemeen vochtige gronden geven hogere opbrengsten dan de noordelijke zandgronden en laten een rijkere teeltkeus toe.

§ 4. Bodemverbetering en -bescherming

De laatste jaren werd de aandacht gevestigd op het probleem van de waterzieke landbouwgronden en de middelen die kunnen aangewend worden om ze te saneren¹. In het arrondissement Oostende liggen duizenden hektaren waterzieke gronden, vooral in de Polders (zie kaart I, 3) ; de voornaamste gebieden van waterzieke gronden zijn : Moere-Nieuwland, Moere-Blote, de Bazelaar en de Rietbos (Zevokote), Zande-Vlakte en Leke-Vlakte. Voor grote gebieden is de ontwatering – die volledig kunstmatig geschiedt – ingesteld op slechts één polderpeil ; gevolg hiervan is dat tal van gronden die te laag liggen tegenover dat peil wateroverlast kennen. In talrijke gevallen zal bemalen de enige mogelijkheid zijn om afdoende sanering te brengen. Deze methode wordt reeds toegepast voor Moere-Nieuwland, terwijl er in enkele andere gebieden mede begonnen werd.

Ook het probleem van de blekgronden werd enkele jaren geleden bestudeerd¹.

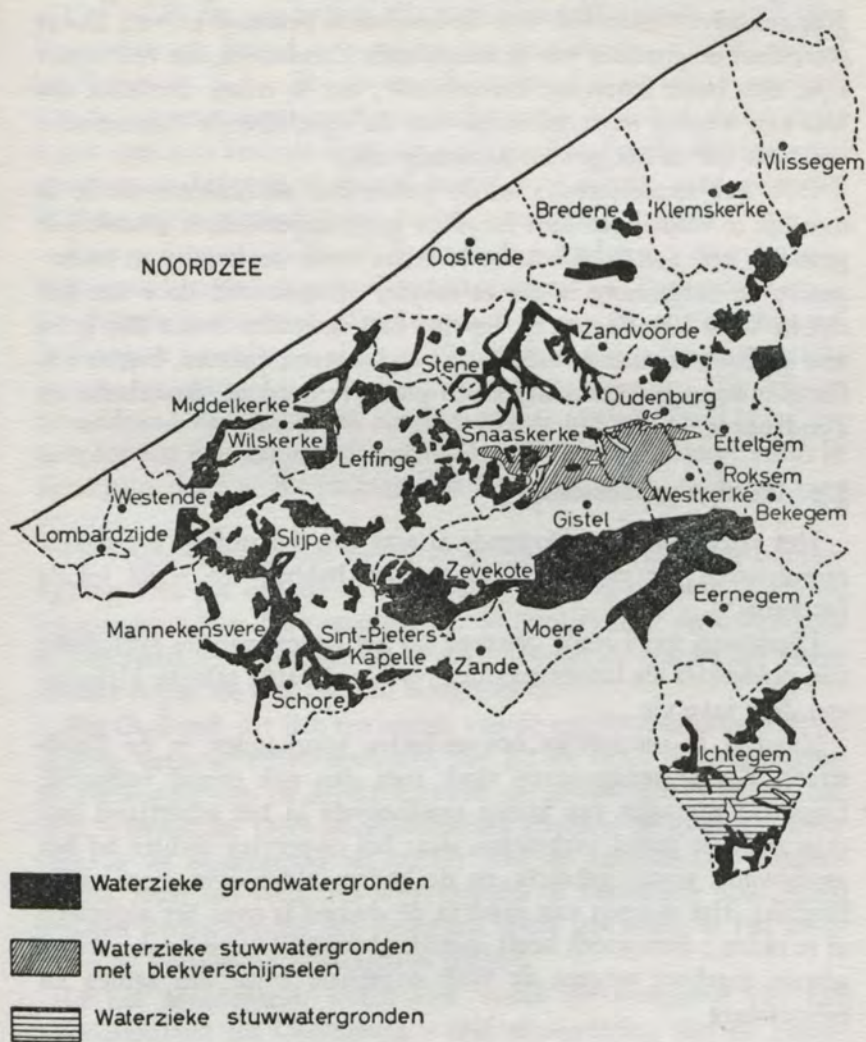
Verbetering kan hier bekomen worden door het aanwenden van grote dosissen kalk, liefst onder de vorm van schuimaarde ; soms zal diepploegen, waarbij kalkhoudende lagen aan het oppervlak worden gebracht, aanbeveling verdienen.

Ten slotte kan nog veel bereikt worden door waterbeheersing in grote gebieden ; zowel drainage als beregening bieden nog veel mogelijkheden.

De bodembescherming moet vooral gericht zijn tegen invloeden van buiten uit en niet zozeer tegen eventueel verkeerde methoden in de landbouw zelf. In de eerste plaats dient gedacht aan de

1. J. AMERYCKX & G. T'JONCK : „De waterzieke landbouwgronden in West-Vlaanderen”, Brugge, 1957.

Kaart I, 3: Waterzieke gronden in het arrondissement Oostende.

bescherming van de goede landbouwgronden tegen stadsuitbreiding, aanleg van industrieterreinen e.d. In dit opzicht moeten de poldergronden zoveel mogelijk voor de landbouw bewaard blijven, des te meer daar de gronden van de aanpalende Zandstreek, die veel armer zijn, zich beter lenen tot huizenbouw; het is echter duidelijk dat hier een weging moet gebeuren van de verschillende economische krachten die in het gewest aanwezig zijn.

Ook het exploiteren van de polderklei als baksteenaarde is moeilijk te verdedigen daar hierdoor grote oppervlakten uitstekende gronden een aanzienlijk waardeverlies voor de landbouw ondergaan; de ontginning is des te minder verantwoord door het feit dat in West-Vlaanderen de Ieperse klei tientallen meter dik is en zeer geschikt is voor de fabricatie van baksteen, pannen, buizen e.a. Ontginningen grepen echter reeds plaats te Bredene, Snaaskerke en Zandvoorde.

§ 5. Nuttige grondstoffen

Het arrondissement Oostende is arm aan delfstoffen. De enkele grondstoffen die er ontgonnen worden hebben een strikt lokale betekenis.

Hierboven werd reeds gewezen op het nadeel van de exploitatie van polderklei als baksteenaarde. Nochtans baten talrijke kleigroeven deze laag uit.

Zand is in ontzaglijke hoeveelheden voorhanden in de Zandstreek. Kleine zandgroeven vindt men dan ook overal verspreid. Door het afgraven van kleine zandheuvelds in het achterland kan men zelfs de grond verbeteren, daar het oppervlak dichter bij het grondwater wordt gebracht en de bodem aldus over meer vocht beschikt. Het winnen van zand in de duinen is over het algemeen af te raden; deze streek heeft inderdaad reeds al te veel aan natuurschoon ingeboet wegens de vaak ongepaste wijze van aanleg en bebouwing.

§ 6. Reliëf¹

Het enige deel van het arrondissement met merkbaar reliëf is – afgezien van de smalle duinstrook – de zuidoostelijke uitloper die de gemeenten Ichtegem, Eernegem, Bekegem en Roksem omvat en die behoort tot de zandstreek. Het is een vlak tot zwak golvend landschap waarvan de hoogteligging stijgt van 5 m ten noorden

1. Deze paragraaf werd uitgewerkt aan de hand van een nota van dhr. G. Verfaillie, lic. geografie.

aan de polders tot 45 m als hoogste punt ten zuiden, vlak bij het bos van Wijnendale.

Het reliëf der zandstreek, die deel uitmaakt van de noordelijke laagvlakte van België, is te wijten aan de aktie der rivieren tijdens het Kwartair. In het Pleistoceen onderging deze streek, in verband met de lage zeespiegelstand, een sterke erosie, waardoor de bovenste lagen van het Tertiair door de rivieren grotendeels werden weggenomen en het gebied op zijn huidig laag niveau werd gebracht. Slechts enkele getuigeheuvelds bleven bewaard.

De z.g. Brugse Zandstreek is een vlak gebied met 5-20 m hoogteligging en met een uitgesproken mikro-reliëf. De Torhoutse Lemig-Zandstreek is een zwak golvend gebied tussen 20 en 45 m hoogte. De hoogste heuveltop is die van Wijnendale. Hij is lang-uitgestrekt in noord-zuidrichting en heeft een tamelijk vlakke top. De oost- en de zuidrand van de heuvel zijn het sterkst uitgesproken. Naar het noorden toe helt hij zachtjes af - 20 m in Ichtegem dorp, 10 m in Eernegem dorp - en vergaat dan bijna onmerkbaar in de lage Polders.

De Polderstreek is een zeer vlak gebied met gemiddelde hoogteligging van 3-4 m; de laagste punten liggen op circa 2 m, de hoogste op 4-5 m. De overgang van de Polders naar de Zandstreek is geleidelijk en vormt een zone van soms enkele honderden meter breedte tussen de 4 m en 5 m hoogtelijnen.

Het Oudland, dat zich ten oosten van de weg Oudenburg-Bredene situeert, vertoont reliëfverschillen van 1-2 m. Door de ontwatering en uitdroging van de grond klonken de grondlagen - vooral het veen - ietwat in. Door deze inklinking daalden de gebieden waar veen in de ondergrond zit sterker dan de andere. De vroegere kreken, waar het veen was weggespoeld en vervangen door zand, klonken slechts weinig in; zij liggen thans iets hoger in het landschap en vormen zachte zandige ruggen.

In het Middelland, welke zich vanaf de westgrens van het arrondissement tot Oudenburg - met uitzondering van de Historische Polders - uitstrekt, is het verschil tussen kreekruggronden en poelgronden veel minder uitgesproken. Daarentegen komen een paar pleistocene opduikingen voor welke zandig zijn, iets hoger liggen en in het verleden de bevolkingsnederzettingen hebben aantrokken. De belangrijkste is deze van Gistel, die zich in langwerpige vorm uitstrekt naar St.-Pieterskapelle en naar Westkerke; ook het dorp Zande ligt op een kleine opduiking. Anderzijds ligt het grondgebied der gemeente Moere uiterst laag (tot 2 m boven de zeespiegel) en is het eveneens zeer drassig; het is dan ook

helemaal doorsneden door een net van lange afwateringskanalen die parallel en zeer dicht naast elkaar werden aangelegd.

De Historische Polders van Oostende (in een halve kring rond deze stad) liggen 50-100 cm hoger dan het omgevend Middelland. Ze vormen een zeer vlak gebied, doorsneden door enkele grote krekken, waarvan de Keignaardkreek het sprekendste voorbeeld is.

Het reliëf van de Duinstreek is sterk-golvend en wisselt op korte afstand snel af. De hoogte schommelt tussen 20 m en 4 m. De duinen zijn het breedst in het zuidwestpunt van het arrondissement, tegen de IJzer ; daar heeft zich in Lombardzijde en Westende een rij kleine binnenduintjes kunnen ontwikkelen. Ook in Vlissegem is de duinenrij breder dan elders, vermits bij de Duinkerke II transgressie enkele duinen daar gevrijwaard bleven. Tussen de duintoppen in liggen er „pannen” of depressies, waar het zand door de wind is uitgewaaid.

HOOFDSTUK II

HISTORIE VAN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE ¹

De civilisatie van het Oostendse geschiedde vanuit het voorheen belangrijke Oudenburg. Oudenburg zou reeds bestaan hebben ten tijde van de bezetting door de Romeinen. In 830 werd het verwoest door de Noormannen. Met de stichting in 1084 van een Benediktijnerabdij te Oudenburg werd een periode ingeluid van grote betekenis voor dit gewest.

Vanuit deze abdij geschiedde immers de ontginning van het omliggende gebied. Oudenburg heeft deel uitgemaakt van de Vlaamse Hanze die reeds in 1240 welvarend was. Uit de vroegere markt groeide in 1275 de jaarmarkt en in 1353 kreeg Oudenburg zelfs een tweede jaarmarkt toegewezen. Het stelsel van centralisatie dat onder de eerste hertogen van Bourgondië werd gehuldigd, leidde tot het overwicht van Brugge en Ieper en het geleidelijk verval van Oudenburg. De troebelen van de daaropvolgende jaren betekenden de definitieve teloorgang van het voorheen zo welvarende Oudenburg.

Naast Oudenburg kende de hoofdplaats van het arrondissement Oostende evenals het huidige bedevaartsoord Gistel een historisch verleden dat van werkelijke betekenis is gebleken voor hun huidige situatie.

Het vissersdorp Oostende werd gesticht in de 9de eeuw ². De eerste vermelding dagtekent van 814. In 1267 werd Oostende bij akte van Margareta van Konstantinopel tot de rang van stad verheven. Na 1445 – nadat Filips de Goede toelating verleend had tot de aanleg van een zeehaven – kenden de visvangst en de handel in haring er een vlugge ontwikkeling en bereikte Oostende een hoge bloei. De uitvinding van het haringkaken op zee lag aan de basis van deze snelle groei. De visserij kende een topwelvaart onder het bewind van Karel V.

Oostende, dat op een woelig verleden kan terugblikken, was herhaaldelijk het toneel van bloedige belegeringen. Het doorstond een belegering – als bolwerk van de Watergeuzen in hun strijd tegen de hertog van Alva – van 1601 tot 1604 ; toen de Spanjaarden

1. Geraadpleegde werken : L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : „Coutumes des pays et comté de Flandre”, Brussel 1890 ; „Ostend”, published under the auspices of the city of Ostend.

2. De toponymische verklaring van het woord Oostende, voorheen Oostende-ter-Streep, luidt : oostelijk einde van de Testerep (= Streep); Testerep betekent : westelijke kuststrook.

uiteindelijk de zege behaalden was de stad volledig vernield. Nadien werd een nieuwe haven uitgebouwd ten oosten van de agglomeratie ; deze haven ontwikkelde zich tot een gevreesd kapersnest.

Oostende verwierf faam als handelshaven en zag zich een toekomst van wereldhaven bereid door de stichting – op 19 december 1722 – van de „Indische Kompagnie” die voor 30 jaar het monopolie van de handel met Oost- en West-Indië toegewezen kreeg. Dit wekte evenwel de naijver op van Nederland, Engeland en Frankrijk en reeds in 1731 verdween deze veelbelovende Kompagnie.

Omstreeks 1782 begon een nieuw tijdperk van voorspoed. Ten einde de opbloei van zijn enige handelshaven aan de Noordzee te verzekeren, verklaarde Jozef II Oostende tot vrije haven ; sinds 1648 (Westfaalse Vrede) was immers de Schelde voor de scheepvaart gesloten. Oostende was op weg om de algemene opslagplaats van Europa te worden toen de Franse omwenteling vroegtijdig een einde stelde aan dit tijdperk van voorspoed.

Doorheen verdere moeilijkheden en troebelen zou Oostende nadien vooral als vissershaven betekenis verwerven. De opkomst van het kusttoerisme deed Oostende uitgroeien tot de eerste en centrale badplaats van de ganse Belgische kust. Na de jongste eeuwwisseling, toen Oostende werd opgenomen in de maalstroom van de industriële ontwikkeling, zou de handelshaven in belangrijke mate bijdragen tot een verdere groei.

Het ontstaan van Gistel¹, grijpt zeer ver terug in het verleden. Toen Karel de Grote strijd voerde tegen de invallende Noormannen bestond hier reeds een burcht ter verdediging van het toenmalige Gistel. De stichtingsdatum van Gistel als gemeente is niet juist gekend ; Sanderus zet het jaar 1099 voorop, anderen 1226 of 1280.

De draperie, wolweverij en leerlooierij kwamen te Gistel reeds vroeg tot ontwikkeling ; hiervan getuigden het ontstaan van een wekelijkse markt, een jaarlijkse foer en de bouw van een halle. Oorlogen en burgerwisten stelden voortijdig een einde aan een periode van voorspoed ; tijdens de opstand van Zannekin werd het kasteel geplunderd en in brand gestoken (1325).

Tijdens de 15de eeuw kenden de draperie en leerlooierij een korte heropbloei. Troebelen in de Lage Landen sloten ook deze periode terug af ; in 1488 ging de kerk van Gistel – waarin talrijke inwoners een toevlucht hadden gezocht tegen de plunderende benden – in vlammen op. Het hoogtepunt van Gistel als bedrijvige

1. In het woord Gistel ligt het woord „geest” besloten, dat wijst op een hoge zandgrond (in tegenstelling tot een moeras, cfr. Moere).

gemeente van handwerk en handel was voorgoed voorbij en Gistel zou zich in het verder historisch verloop van de Vlaamse gewesten niet meer onderscheiden. Het heeft aan zijn vroegere grootheid het behoud van een zekere – thans zeer beperkte – centrumfunctie te danken.

De opkomst van de kustgemeenten als toeristische centra is van eerder recente datum. Hoewel reeds rond de eeuwwisseling het toerisme enige betekenis had verworven – inzonderheid te Oostende – heeft de werkelijke doorbraak slechts plaats gevonden na de eerste wereldoorlog. De aanwas van de bevolking was er dan echter ook opvallend, voornamelijk te Middelkerke en Bredene.

* * *

De zeevisserij en de landbouw zijn lange tijd kwasi de enige bronnen van gewin gebleven voor de inwoners van het arrondissement. Slechts na de eeuwwisseling, en meer bepaald na de eerste wereldoorlog, hebben zich in het arrondissement een paar grote industriële ondernemingen ingeplant. Het havengebied van Oostende en de onmiddellijke omgeving bleken hiertoe het best geschikt.

De S.A. des Ateliers de Réparations et Chantiers Beliard, Crighton & Co, gesticht in 1923, telde medio 1947 671 tewerkgestelden; de tewerkstelling is er aan betrekkelijk grote schommelingen onderhevig, reagerend op het orderboek waarin de bestellingen vanwege de Staat doorslaggevend zijn. Tijdens 1961 bedroeg de gemiddelde tewerkstelling circa 250 eenheden¹.

Het grootste bedrijf van het arrondissement is een afdeling van de „Union Chimique Belge” die in 1926 te Zandvoorde werd gevestigd. In 1947 waren hier 1.107 arbeidskrachten bedrijvig. In deze onderneming, die aan de kleine gemeente Zandvoorde haar overwegend industrieel karakter verleent, werd medio 1961 nog slechts beroep gedaan op circa 910 arbeidskrachten niettegenstaande de produktie inmiddels aanzienlijk was gestegen.

In de textielsector bezit Oostende een unieke, relatief belangrijke onderneming. De Ostend Stores & Ropeworks, gesticht in 1919, is de enige hardvezelverwerkende industriële onderneming in West-Vlaanderen. De tewerkstelling is er tijdens de jongste jaren op een hoog peil gebracht en benadert de 200 eenheden.

De N.V. „Verenigde Energiebedrijven van het Scheldeland” (E.B.E.S.) verzorgt sinds 1906 de produktie en distributie van elek-

1. In mei 1961 werd de benaming van de firma gewijzigd in Beliard Murdoch S.A.

trische energie en heeft tijdens de jongste jaren regelmatig een tewerkstelling van circa 150 personen¹.

Buiten de industriële strook rond Oostende zijn geen belangrijke ondernemingen gelokaliseerd.

In de havendiensten, zeevisserij, transport en openbare diensten wordt een belangrijk aantal inwoners van het arrondissement tewerkgesteld. De visverwerkende industrie is van betekenis voor de tewerkstelling van vrouwelijke arbeidskrachten. De viskonservenfabriek Ostendia, op grondgebied Bredene, werd opgericht in 1922 en stelde in 1939 ruim 400 personen tewerk. Tijdens de jongste jaren is de tewerkstelling geslonken tot circa 200 eenheden (maximale tewerkstelling in 1961), waarvan ongeveer 80 % vrouwen.

Een fabriek van groentenkonserven, die in 1947 te Eernegem nog 258 arbeidskrachten opnam, werd door een Leuvense onderneming opgeslorpt en stilgelegd.

De bouw-boom in de badplaatsen gaf ontstaan aan een groot aantal bouwondernemingen waarvan verscheidene van grotere omvang. Hun activiteit blijft niet beperkt tot het eigen arrondissement en geeft aanleiding of tot een belangrijke mobiliteit van de arbeidskrachten of tot rekrutering van de arbeidskrachten op de plaats van uitvoering van de werken.

De toeristische bedrijvigheid is na de eerste wereldoorlog uitgegroeid tot de voornaamste nijverheid van de kustgemeenten en bergt in zich ruime mogelijkheden om de regionale geldstroom te verhogen.

* * *

Door de vestiging van enkele belangrijke bedrijven in het Oostendse, de uitbouw van de haven en de inschakeling van de kustgemeenten in het toerisme, voltrok zich een concentratie van de bevolking in het gebied Oostende-Stene-Bredene. De gemeenten Bredene, Stene en Middelkerke ondergingen een agglomeratievormende invloed en hebben een bevolkingsdichtheid van 500 en meer inwoners per kwadraatkilometer. De poldergemeenten daarentegen zijn dunbevolkt; de bevolkingsdichtheid ligt er in veel gevallen beneden 100 inwoners per kwadraatkilometer. De zuidelijke gemeenten Gistel en Eernegem vertonen een grotere concentratie (meer dan 300 inwoners per km²), evenals de kustgemeenten Lombardzijde en Westende. Opvallend is de geringe bevolkingsdichtheid van de kustgemeenten Klemskerke en Vlissegem, gemeen-

1. Vóór 1958 geschiedde de elektriciteitsvoorziening in feite door de maatschappij „Electricité du Littoral” die in 1958 door de N.V. „Verenigde Energiebedrijven van het Scheldeland” werd opgeslorpt.

ten met een nog sterk agrarisch karakter ; slechts een smalle strook van deze uitgestrekte gemeenten heeft een toeristische betekenis (Den Haan).

In de landelijke bewoning komt nog sterk de gemengde economie tot uiting ; bij vele van de verspreide arbeiderswoningen behoort een lapje grond. Meer en meer geraakt echter deze mengvorm in verval.

DEEL II

DEMOGRAFIE EN BEROEPSBEVOLKING
VAN HET ARRONDISSEMENT
OOSTENDE

HOOFDSTUK I

DEMOGRAFIE VAN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

§ 1. De bevolkingsgroei in het arrondissement Oostende, 1831-1960

Tussen 1831 en 1960 is de bevolking van het arrondissement Oostende meer dan verdrievoudigd. In 1831 telde het arrondissement amper 37.580 inwoners ; dit inwonertal liep op in 1960 tot 120.267 eenheden, waarvan 58.664 mannen en 61.603 vrouwen.

Deze belangrijke groei voltrok zich op een haast continue wijze en werd enkel – zoals blijkt uit grafiek II, 1¹ – op opvallende wijze verstoord tijdens de beide wereldoorlogen. Zoals eveneens kan afgelezen worden uit grafiek II, 1 is in het arrondissement het groeitempo sterk afwijkend van periode tot periode.

Tussen 1831 en 1876 bedroeg de toename van de bevolking gemiddeld 322 eenheden per jaar ; tijdens deze periode van 45 jaar werd een aangroei verwezenlijkt van 38,6 %².

Vanaf 1876 verliep de groei tegen een versneld tempo. Reeds tussen 1876 en 1880 groeide de bevolking aan met gemiddeld 706 eenheden per jaar, aangroei die steeds verder toenam en over de ganse periode 1876-1913 een jaargemiddelde bereikte van 1.051 eenheden ; deze periode van 37 jaar bracht een toename van de bevolking van niet minder dan 74,7 %. Vooral de jaren rond de eeuwwisseling waren getuige van een zeer snelle groei ; de bevolking steeg van 67.113 eenheden in 1893 tot 82.565 eenheden in 1902, d.i. met een jaargemiddelde van 1.717 eenheden.

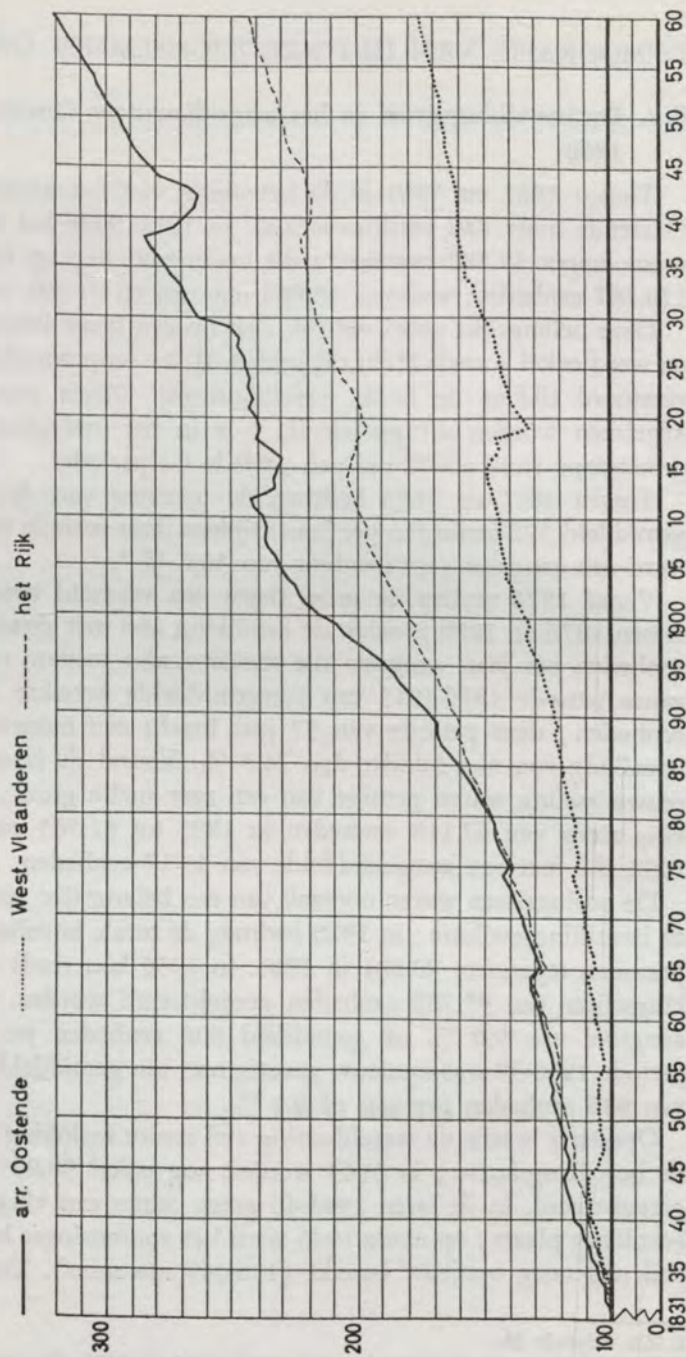
De oorlogsjaren waren oorzaak van een belangrijke verstoring in de bevolkingsevolutie ; in 1920 bedroeg de totale bevolking 89.726 personen tegenover 90.981 in 1913. In 1930 kon reeds een bevolkingscijfer van 97.782 eenheden geregistreerd worden, dit is een aangroei van 9,0 % of gemiddeld 806 eenheden per jaar. De periode 1930-39 was opnieuw gunstig met een gemiddelde toename van 986 eenheden per jaar of 9,1 %.

Opnieuw bracht de wereldoorlog een zware inzinking teweeg in de bevolkingskurve ; in 1943 werden nog enkel 98.929 inwoners geregistreerd. In de jaren 1944-46 greep echter een vlugge wederbevolking plaats ; op einde 1946 werd het vooroorlogse bevolkingspeil nagenoeg opnieuw bereikt (106.049 inwoners). Tussen 1947

1. Zie volgende blz.

2. De inzinkingen in de kurve in 1846, 1856, 1866 en 1876 zijn toe te schrijven aan de korrekties bij de officiële tellingen.

Grafiek II, 1 : Evoluite van de bevolking in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1831-1960. (jaar 1831 = 100)

en 1960 werd een gemiddelde jaarlijkse toename van 970 personen geregistreerd ; het bevolkingstal nam toe met 11,7 %.

Bij de analyse van de bevolkingskomponenten zal onderzocht worden in hoeverre een verband kan gelegd worden tussen de groeifactor van de bevolking en de stand van de economische bedrijvigheid. Vooraf zal een konfrontatie van het bevolkingsverloop in het arrondissement Oostende met dit van de provincie West-Vlaanderen en van het Rijk toelaten de aandacht te vestigen op de bijzonderste kentrekken van deze evolutie in het bestudeerde arrondissement ¹.

Tussen 1831 en 1876 was de bevolkingsevolutie in het arrondissement Oostende tamelijk gelijklopend met die van het Rijk ; tussen 1831 en 1856 geschiedde de groei enigszins vlugger in het Oostendse, doch tijdens de twintig volgende jaren streefde het Rijk het arrondissement voorbij. Vanaf 1876 zou de groei in het arrondissement Oostende zich blijvend op een hoger niveau handhaven dan in het Rijk. In 1880 bedroeg de aangroei-index van de bevolking ten opzichte van 1831 zowel in het Rijk als in het Oostendse 146 ; in 1913 bereikte het arrondissement Oostende index 242 tegenover 202 in het Rijk. De groei tussen 1876 en 1913 beliep in het Oostendse 74,7 % tegenover 43,1 % in het Rijk. Ook tijdens de periode tussen de beide wereldoorlogen en tijdens de jongste naoorlogse periode lag het groeitempo hoger in het arrondissement Oostende dan in het Rijk.

Het bevolkingsverloop in het arrondissement Oostende is sterk afwijkend van dat van de provincie West-Vlaanderen. Slechts tijdens enkele korte periodes was de evolutie vrij gelijklopend, in casu tijdens de periode van zwakke demografische groei 1856-66 en tijdens de periode volgend op de eerste wereldoorlog. De voor Vlaanderen rampspoedige periode 1846-56 – periode van „Arm Vlaanderen” tengevolge van de achteruitgang van de vlasnijverheid en het mislukken van de oogst – had op demografisch vlak weinig of geen nadelige gevolgen voor het Oostendse. West-Vlaanderen in zijn geheel onderging sterker de invloed van de eerste wereldoorlog dan het arrondissement Oostende ; de vluggere demografische groei nadien moet in dit perspectief gezien worden. De tweede wereldoorlog trof het Oostendse sterker dan de provincie en veroorzaakte een vertraging in de groei ten aanzien van West-Vlaanderen. Tijdens de jongste jaren ontwikkelt het Oostendse zich sneller dan de provincie.

1. Zie tabel II, 1 volgende blz.

Tabel II, 1 : *Bevolkingsevolutie in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1831-1960 (a)*

Jaartal	Bevolkingscijfers		Glijdende groei-indices (bevolking voorgaande jaartal = 100)		Aandeel van de bevolking v/h arrond. Oostende	
	Arrond. Oostende	West-Vlaanderen	Arrond. Oostende	West-Vlaanderen	t.o.v. West-Vlaanderen	t.o.v. het Rijk
1831	37.580	608.226	117,1	105,7	6,18	0,99
1846	44.006	643.004	105,1	97,2	6,84	1,01
1856	46.262	624.912	102,7	102,8	7,40	1,02
1866	47.497	642.217	109,6	106,6	7,40	0,98
1876	52.078	684.468	105,4	101,1	7,61	0,98
1880	54.902	691.764	115,6	106,7	7,94	0,99
1890	63.477	738.442	123,5	109,0	8,60	1,05
1890	78.405	805.236	113,2	108,6	9,74	1,17
1910	88.748	874.135	101,1	91,9	10,15	1,20
1920 (b)	89.726	803.687	109,0	112,2	11,16	1,20
1930	97.782	901.588	110,1	110,5	10,85	1,21
1947	107.654	996.449	106,5	103,6	10,80	1,26
1955	114.628	1.032.169	104,9	103,2	11,11	1,29
1960	120.267	1.065.627			11,29	1,31

(a) Bron : N.I.S.

(b) Voor de telling van 1920 moet enig voorbehoud gemaakt worden.

Het bevolkingscijfer bereikte in West-Vlaanderen in 1960 ten opzichte van het basisjaar 1831 index 175 tegenover 320 in het arrondissement Oostende en 242 in het Rijk.

Er blijken in het arrondissement Oostende krachten aan het werk te zijn geweest welke zich niet voor West-Vlaanderen in zijn geheel lieten gelden.

Het aandeel van de bevolking van het arrondissement Oostende in de totale bevolking van het Rijk en van de provincie West-Vlaanderen is sinds 1831 permanent stijgend; dit aandeel nam toe van respectievelijk 0,99 % in 1831 tot 1,31 % in 1960 en van 6,18 % tot 11,29 %.

Belangrijk is vooral de konstatacie dat deze vlugge bevolkingsgroei niet gelijkmatig gespreid was over het ganse arrondissement doch integendeel te danken was aan de groeiende aantrekkingskracht van Oostende en – in een later stadium – van de overige kustgemeenten op de bevolking van andere Westvlaamse arrondissementen en zelfs van andere provincies. De verdere analyse van het bevolkingsverloop in het arrondissement Oostende zal trouwens deze aantrekkingskracht bevestigen.

§ 2. De componenten van de bevolkingsevolutie

Het natuurlijk akkres ondergaat in eerder geringe mate de invloed van de economische omstandigheden van een bepaald gewest; deze faktor zal hierna dan ook minder uitgebreid behandeld worden.

De migratorische bewegingen daarentegen zijn veelal een goede indikator voor de economische kracht van een gewest. Ruime tewerkstellingsmogelijkheden in een gebied samengaan met een tekort aan werkgelegenheid in andere (nabije) gewesten, zal een stroom van migranten stuwen naar het eerste gewest. De verbetering van de verkeersstromen heeft de draagkracht van dit fenomeen tijdens de jongste decennia weliswaar aanzienlijk beperkt, doch geenszins volledig uitgeschakeld.

A. Het natuurlijk akkres

In tabel II, 2¹ wordt een overzicht gegeven van het verloop van het natuurlijk akkres en van zijn samenstellende bestanddelen voor het arrondissement Oostende, voor West-Vlaanderen en het Rijk.

Het natuurlijk akkres per duizend inwoners is in het arrondissement Oostende nog steeds belangrijk; het bereikt nochtans nog

1. Zie volgende blz.

Tabel II, 2 : *Natuurlijke akkers in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1891-1960 (a).*

Periodes	Arrondissement Oostende			Geboortekoefficienten (b)			Sterftkoefficienten (b)			Natuurlijk akkres (b)		
	Geboorten		Natuurlijk akkres	Arrond. Oostende	W.-Vlaanderen	Het Rijk	Arrond. Oostende	W.-Vlaanderen	Het Rijk	Arrond. Oostende	W.-Vlaanderen	Het Rijk
	Geboorten	Sterften										
1891-1895	2.664	1.736	928	39,6	33,2	28,8	25,8	23,3	19,9	13,8	9,9	9,0
1896-1900	2.977	1.863	1.114	39,6	34,2	28,7	24,8	21,4	17,7	14,8	12,8	10,9
1901-1905	3.393	1.886	1.507	40,6	34,0	27,6	22,6	20,4	16,5	18,0	13,6	11,0
1906-1910	3.096	1.890	1.206	35,0	30,3	24,5	21,4	19,1	15,5	13,6	11,1	9,0
1911-1915	2.460	1.560	900	27,6	26,1	20,8	17,5	17,3	14,4	10,1	8,8	6,4
1916-1920	1.570	1.356	214	17,8	18,2	14,9	15,3	18,3	15,8	2,5	-0,1	-0,9
1921-1925	2.288	1.268	1.020	25,1	24,6	20,5	13,9	14,1	13,4	11,2	10,5	7,1
1926-1930	2.009	1.233	776	21,5	22,4	18,5	13,2	13,8	13,7	8,3	8,6	4,8
1931-1935	1.986	1.218	768	19,7	21,0	16,7	12,1	12,8	12,9	7,6	8,2	3,8
1936-1940	1.919	1.250	669	18,3	18,5	15,4	11,9	12,6	13,2	6,4	6,9	2,2
1941-1945	1.525	1.269	256	15,1	17,1	13,8	12,6	12,6	14,4	2,5	4,5	-0,6
1946-1950	1.965	1.209	756	18,1	18,4	17,0	11,2	11,0	12,4	7,0	7,4	4,6
1951-1955	1.994	1.179	815	17,7	17,8	16,6	10,4	10,7	12,0	7,2	7,1	4,6
1956-1960	2.109	1.212	897	17,9	18,3	17,1	10,3	10,5	11,9	7,6	7,8	5,2

(a) jaargemiddelden.

(b) per duizend inwoners.

amper de helft van het overeenkomstig gegeven omstreeks de eeuwwisseling. Deze vermindering van het natuurlijk akkres is het gevolg van een snel dalend geboortencijfer, slechts gedeeltelijk gekompeniseerd door een daling van het sterftencijfer.

Het geboortencijfer ligt nog steeds boven het Rijksgegeven doch de afwijking is – vooral sinds de eerste wereldoorlog – sterk verminderd en bedraagt op heden nog circa 1 eenheid.

Het sterftencijfer dat tot vóór de eerste wereldoorlog aanzienlijk boven het Rijksniveau bleef, is sindsdien gunstig geëvolueerd en ligt thans onder het Rijksgegeven. Nadat de vooruitgang van de hygiëne en de geneeskunde ook doorgedrongen was tot op het platteland en vooral de kindersterfte sterk reduceerde, leidde het hoger geboortencijfer in het arrondissement Oostende tot een relatief snellere vermindering van het sterftencijfer dan in het Rijk.

De evolutie van het natuurlijk akkres van het arrondissement Oostende is sinds de eerste wereldoorlog in hoge mate gelijklopend met West-Vlaanderen; voordien was de evolutie gunstiger in het Oostendse dank zij een hogere geboortencoëfficiënt.

B. In- en uitwijking

In- en uitwijking worden sterk gedetermineerd door de bestaansmogelijkheden ter plaatse; veelal kan reeds een eerste inzicht verworven worden in de algemene ontwikkeling van de economische toestand van een gewest door de analyse van immigratie en emigratie.

In tabel II, 3¹ wordt een overzicht gegeven van in- en uitwijking over de periode 1891-1960.

Het arrondissement Oostende heeft periodes van positief migratiesaldo afgewisseld met periodes van negatief migratiesaldo.

Tussen 1891 en 1902 kon het arrondissement ieder jaar een inwijkingsoverschot boeken. Vooral tijdens de vijf jaren onmiddellijk voorafgaand aan de eeuwwisseling werd een belangrijke inwijking van nieuwe krachten genoteerd; het immigratiesaldo bereikte een jaargemiddelde van 8,9‰ van het bevolkingscijfer. De daaropvolgende jaren brachten echter een regelmatig wegvloeien van de bevolking met zich mede; tussen einde 1902 en einde 1929 vertrokken ieder jaar meer bewoners uit het arrondissement dan er zich kwamen vestigen, behoudens tussen 1914 en 1919 toen oorlogsomstandigheden de migratiestromingen sterk beïnvloedden. Vooral de periode 1921-25 was buitengewoon ongunstig. Het jaar 1930

1. Zie volgende blz.

Tabel II, 3: In- en uitwijking in het arrondissement Oostende, 1891-1960 (jaargemiddelden).

Periodes	Inwijking	Uitwijking	Saldo	Migratiesaldo per 1.000 inwoners
1891-1895	3.368	3.059	+ 309	+ 4,6
1896-1900	6.657	5.990	+ 667	+ 8,9
1901-1905	5.045	5.032	+ 13	+ 0,2
1906-1910	4.926	5.288	- 362	- 4,1
1911-1915	3.604	3.763	- 159	- 1,8
1916-1920	4.649	4.663	- 14	- 0,1
1921-1925	6.075	6.784	- 709	- 7,8
1926-1930	5.753	5.967	- 214	- 2,3
1931-1935	5.713	5.537	+ 176	+ 1,7
1936-1940	6.158	6.755	- 597 (a)	- 5,7
1941-1945	5.223	5.173	+ 50 (a)	+ 0,5
1946-1950	6.121	5.862	+ 259	+ 2,4
1951-1955	6.084	5.977	+ 107	+ 1,0
1956-1960	6.275	6.044	+ 231	+ 2,0

bracht een keerpunt. Tot einde 1939 zou de inwijking regelmatig de uitwijking overtreffen; enkel de jaren 1933 en 1934 kenden een licht uitwijkingsoverschot (respektievelijk 37 en 20). De bevolkingstoename door migratiebewegingen beliep tussen einde 1929 en einde 1939 2.380 eenheden of gemiddeld 238 per jaar.

De tweede wereldoorlog gaf aanleiding tot een afvloeien van de bevolking; op 4 jaar werd een uitwijkingssaldo geregistreerd van 8.836 eenheden terwijl de terugkeer tijdens 1944 en 1945 beperkt bleef tot een positief saldo van 4.870 eenheden.

Sinds 1945 werd meestal een hogere inwijking dan uitwijking geboekt; de aanvoer van nieuwe krachten is echter eerder bescheiden.

De economische situatie van het Oostendse en van de omliggende gewesten levert een verklaring voor deze beweging van in- en uitwijking. Tabel II, 4 laat toe de invloed van Oostende en van de andere badplaatsen op in- en uitwijking cijfermatig te toetsen. Het was niet mogelijk de intra-arrondissementele migratiebeweging uit te zuiveren; niettemin laat dit overzicht toe het effect van het toerisme op de migratiebeweging te onderstrepen.

Op het einde van de 19de eeuw was het kusttoerisme te Oostende in volle ontwikkeling; dit nieuwe facet lokte zowel migranten naar Oostende omwille van de geboden kansen van gewin als omwille van de aangename woongelegenheid.

(a) Uitwijkingssaldo in 1940: 4.217; inwijkingssaldo in 1945: 3.419.

Tabel II, 4 : Migratiesaldi in de gemeenten van het arrondissement Oostende, 1891-1960.

Periodes	Oostende (a), Stene, Zandvoorde	Bredene, Middelkerke	Overige kust- gemeenten	Rest v.h. arrond.	Totaal
1891-1902	+ 5.471 (b)	+ 1.707 (b)	— 117	— 1.386	+ 5.675
1903-1913	— 2.527	+ 295 (c)	+ 80	— 1.554	— 3.706
1914-1920	+ 1.487 (d)	— 487	— 86	— 806	+ 108
1921-1925	— 2.859	+ 444	+ 157	— 1.300	— 3.558
1926-1929	— 227	— 7	+ 163	— 1.273	— 1.344
1930-1939	+ 1.685 (e)	+ 994	+ 550	— 776	+ 2.453
1940-1946	— 2.445	— 342	+ 194	— 474	— 3.067
1947-1960	+ 3.646	+ 970	+ 493 (f)	— 3.009	+ 2.100
Totaal	+ 4.231	+ 3.574	+ 1.434	— 10.578	— 1.339

Ook Middelkerke en Bredene oefenden reeds een niet te versmaden aantrekkingskracht uit ; in de overige kustgemeenten was het immigratiesaldo nog negatief. In de rest van het arrondissement was de uitwijking vrij belangrijk.

Het verschil tussen het migratiesaldo van de kustgemeenten enerzijds en dat van de plattelandsgemeenten anderzijds, wijst duidelijk op een belangrijke inwijking uit andere gewesten.

Deze sterke inwijking te Oostende bleef niet behouden na de eeuwwisseling doch sloeg integendeel om in een negatieve verhuisbeweging. Een belangrijk aantal inwoners vloeide tijdens de volgende jaren terug af uit Oostende-Stene ; enkel tijdens het jaar 1919 werd een belangrijk vestigingssaldo (+ 2.508) geboekt hetgeen het positief resultaat van de periode 1914-20 bepaalt. Deze afvloeiing ging verder door tijdens de jaren twintig — zij het in sterk afnemende mate na 1925 — en bereikte een keerpunt omstreeks 1930. Het jaar 1930 bracht de inzet van de grootste economische

- (a) Mariakerke inbegrepen. De voorheen autonome gemeente Mariakerke evenals een gedeelte van Stene werd in 1899 bij Oostende gevoegd.
- (b) Aangepast voor de annexatie door Oostende van een deel van Bredene in 1896 en in 1897. Ook een gedeelte van Stene werd in 1896 bij Oostende gevoegd. In 1900 hadden grenswijzigingen plaats tussen Oostende, Stene, Bredene en Zandvoorde ; de invloed op de bevolkingscijfers was vrij gering.
- (c) Grenswijzigingen tussen Middelkerke en Wilskerke in 1911 bleven praktisch zonder invloed op de bevolkingscijfers.
- (d) Immigratiesaldo in 1919 : 2.514 eenheden.
- (e) Grenswijzigingen tussen Oostende en Stene in 1931 hadden weinig invloed op de bevolkingscijfers.
- (f) Grenswijzigingen in 1949 te Westende en Lombardzijde ten voordele van Nieuwpoort bleven praktisch zonder gevolg op het bevolkingscijfer.

krisis ; het leger der werklozen steeg zeer snel in het ganze land. Talrijke uitgewekenen keerden nu terug naar hun streek van herkomst waar de bestaansmogelijkheden in vergelijking met de sterk getroffen industriële gewesten nog gunstige perspectieven boden.

De tweede wereldoorlog veroorzaakte een uittocht van bevolking die niet integraal gekompenseerd werd door de terugkeer in de onmiddellijk naoorlogse jaren. De jongste periode wijst echter op een vernieuwde aantrekkingskracht van de stad Oostende.

De aantrekkingskracht van Middelkerke en Bredene bleef bijna gedurende de ganze beschouwde periode van kracht. De overige kustgemeenten kenden eerst na de eerste wereldoorlog een aantrekking.

De landelijke gemeenten kenden permanent een uitwijkingsoverschot ; de landvlucht heeft tot een ontvolking van sommige plattelandsgemeenten geleid. De uittocht was zeer groot tijdens de periode 1891-1902 toen Oostende velen aantrok en tijdens 1903-13 en 1921-29 toen de industriële ontwikkeling in andere gewesten op dreef kwam. Ook Oostende kon tijdens deze laatste periodes zijn bevolking niet ter plaatse behouden.

Opvallend is de vermindering in de uitwijking op het platteland tijdens de jaren dertig ; de werkgelegenheid in de industrie was plots afgesneden en de plattelandsbewoners achtten zich gelukkig een bestaansbron in de landbouw te kunnen handhaven.

Tijdens de jongste jaren hernam de uittocht uit de plattelandsgemeenten op sterk geprononceerde wijze ten voordele van Oostende en de kustgemeenten.

C. Het totaal akkres en de samenhang tussen natuurlijk akkres en migratiesaldo

Het totaal akkres vormt de resultante van het natuurlijk akkres en het migratiesaldo. In tabel II, 5 werden de samenstellende bestanddelen van het totaal akkres opgenomen.

De groei van de bevolking was tussen 1891 en 1895 te danken aan een belangrijk natuurlijk akkres en een niet onbeduidend positief migratiesaldo. Tijdens de onmiddellijk daaropvolgende jaren steeg het natuurlijk akkres samen met het inwijkingoverschot ; het migratiesaldo bereikte tijdens de periode 1896-1900 ongeveer 60 % van de natuurlijke groei. Vanaf 1903 werd het hoog natuurlijk akkres sterk afgeroomd door een negatieve verhuisbeweging.

Tabel II, 5 : Het totaal akkres in het arrondissement Oostende, 1891-1960 (jaargemiddelden).

Periodes	Natuurlijk akkres		Migratiesaldo		Totaal akkres		Totaal akkres in pCt van het na- tuurlijk akkres
	Abs.	per 1.000 inwoners	Abs.	per 1.000 inwoners	Abs.	per 1.000 inwoners	
1891-1895	928	13,8	+ 309	+ 4,6	1.237	18,4	133
1896-1900	1.114	14,8	+ 667	+ 8,9	1.781	23,7	160
1901-1905	1.507	18,0	+ 13	+ 0,2	1.520	18,2	101
1906-1910	1.206	13,6	- 362	- 4,1	844	9,5	70
1911-1915	900	10,1	- 159	- 1,8	741	8,3	82
1916-1920	214	2,5	- 14	- 0,1	200	2,4	93
1921-1925	1.020	11,2	- 709	- 7,8	311	3,4	30
1926-1930	776	8,3	- 214	- 2,3	562	6,0	72
1931-1935	768	7,6	+ 176	+ 1,7	944	9,3	123
1936-1940	669	6,4	- 597	- 5,7	72	0,7	11
1941-1945	256	2,5	+ 50	+ 0,5	306	3,0	120
1946-1950	756	7,0	+ 259	+ 2,4	1.015	9,4	134
1951-1955	815	7,2	+ 107	+ 1,0	922	8,2	113
1956-1960	897	7,6	+ 231	+ 2,0	1.128	9,6	126

De oorlogsjaren reduceerden in hoge mate het natuurlijk akkres en noteerden bovendien een uitwijkingsoverschot.

De naoorlogse jaren brachten aanvankelijk een hoog geboortenoverschot dat evenwel bijna volledig werd weggehaald door een negatief verhuissaldo. Omstreeks 1925 kwam een inzinking in de natuurlijke groei tot uiting. Sinds het einde van de tweede wereldoorlog ging een lichte herneming van het natuurlijk akkres gepaard met een positief migratiesaldo.

Er kan aldus een zekere relatie onderkend worden tussen het bevolkingsverloop en de stand van de economische bedrijvigheid. Een hoog geboortenoverschot onder relatief ongunstige economische omstandigheden ging samen met een aanzienlijk vertreksaldo (periode 1906-10 en vooral 1921-25). Een hoog positief migratiesaldo – gevolg van een gunstige economische situatie – beïnvloedt in positieve zin het geboortenoverschot; de immigratie voltrekt zich immers onder de jongeren en dit vooral ter gelegenheid van hun huwelijk. Het natuurlijk akkres was het hoogst (18,0 ‰) tijdens de periode 1901-05 volgend op een belangrijke inwijking; het geboortencijfer beliep in deze periode 40,6 ‰.

D. In- en uitwijking naar plaats van herkomst en bestemming

Het huidig krachtenpotentieel van het arrondissement Oostende wordt direct beïnvloed door in- en uitwijking. De analyse van deze bewegingen naar herkomst van de migrerende en naar plaats van bestemming moet uitwijzen welke het krachtenveld is dat het arrondissement beheerst¹.

Uit de ontleding van de richting van het migratieverkeer over de periode 1955-59 treedt aan het licht dat het arrondissement Oostende inwijkingsgebied is ten opzichte van alle andere arrondissementen van West-Vlaanderen, behoudens het arrondissement Brugge, en uitwijkingsgebied ten opzichte van de meeste andere provincies.

Voor de arrondissementen Diksmuide en Veurne staan veel bewoners af (respektievelijk 292 en 199 in de jongste vijf jaar), doch ook het structureel sterkere arrondissement Kortrijk stuurt meer migranten dan het er zelf opneemt. Tijdens de beschouwde periode ontnam het arrondissement Oostende 952 inwoners aan de overige Westvlaamse arrondissementen.

Het arrondissement Oostende stond tussen 1955 en 1959 565 eenheden af aan de andere provincies. Een uitwijkingsaldo van

1. Zie tabel II, 6 volgende blz.

Tabel II, 6: In- en uitwijking in het arrondissement Oostende naar plaats van herkomst of van bestemming, 1955-59 (a).

Plaats van herkomst of bestemming	1955			1956			1957			1958			1959			Saldo 1955-59
	In-wijking	Uit-wijking	Saldo	In-wijking	Uit-wijking	Saldo	In-wijking	Uit-wijking	Saldo	In-wijking	Uit-wijking	Saldo	In-wijking	Uit-wijking	Saldo	
Arr. Brugge	720	668	+	647	674	-	703	714	-	685	733	-	621	652	-	31
Diksmuide	200	143	+	154	149	5	186	172	14	272	150	122	205	111	94	+
Veurne	269	221	+	263	211	52	302	269	33	340	285	55	258	247	11	+
Ieper	105	45	+	74	61	13	76	39	37	78	66	12	82	38	44	+
Kortrijk	129	86	+	130	97	33	150	93	57	136	119	17	145	102	43	+
Roesselare	109	87	+	131	136	5	112	82	30	114	104	10	134	98	36	+
Tielt	44	25	+	37	23	14	31	26	5	35	26	9	44	17	27	+
Totaal West-Vlaanderen	1.576	1.275	+	1.436	1.351	85	1.560	1.395	165	1.660	1.483	177	1.489	1.265	224	+
Prov. Antwerpen	273	349	-	290	403	-	286	378	-	287	296	-	289	289	-	290
Brabant	721	826	-	710	867	-	669	832	-	643	746	-	709	686	-	505
Oost-Vlaanderen	336	384	-	412	378	34	397	340	57	379	315	64	394	318	76	+
Henegouwen	160	192	-	146	163	17	194	157	37	202	159	43	168	146	22	+
Limburg	82	107	-	95	101	6	84	91	7	81	98	17	63	68	5	+
Luiik	74	64	+	73	61	12	77	76	1	81	73	8	112	83	29	+
Luxemburg	12	20	-	15	26	11	22	16	6	14	12	2	37	33	4	+
Namen	45	64	-	27	29	2	68	38	30	34	41	7	41	42	1	+
Totaal andere provincies	1.703	2.006	-	1.768	2.028	-	1.797	1.928	-	1.721	1.740	-	1.813	1.665	148	-
TOTAAL	3.279	3.281	-	3.204	3.379	-	3.357	3.323	34	3.381	3.223	158	3.302	2.930	372	+

(a) Migratie uit en naar het buitenland niet inbegrepen.

505 eenheden ging naar de provincie Brabant, 290 naar de provincie Antwerpen, en 60 naar Limburg; daarentegen nam het Oostendse 183 eenheden op uit Oost-Vlaanderen, 60 uit Luik en 53 uit Henegouwen. Met Luxemburg en Namen bleef het arrondissement ongeveer in evenwicht. Tijdens de jongste jaren werd het negatief saldo ten opzichte van de overige provincies steeds geringer; in 1959 werd zelfs een inwijkingsoverschot vastgesteld.

De aantrekkingskracht van het stedelijk centrum Oostende, de permanente groei van het toerisme, de vermindering van de werkgelegenheid in de landbouw enerzijds en anderzijds de industriële ontwikkeling van bepaalde gewesten buiten het arrondissement vormen de drijvende kracht van het migratieverschijnsel.

In tabel II, 7 werd respectievelijk de migratie van en naar de kuststrook en van en naar de plattelandsgemeenten ontleed naar plaats van herkomst of bestemming van de migranten voor de periode 1957-59.

De agglomeratie Oostende en de kustgemeenten boeken een aanwinst van 503 eenheden ten nadele van de plattelandsgemeenten van het arrondissement. Ten opzichte van de overige arrondissementen van West-Vlaanderen staat de kuststrook met een aanwinst van 930 eenheden waarvan een belangrijk deel (684 eenheden) naar Oostende-Stene gaat. Het arrondissement Brugge heeft een betrekkelijk grote aantrekkingskracht op de plattelandsgemeenten van het arrondissement Oostende doch staat zelf van zijn bewoners af aan de kustgemeenten. Alle Westvlaamse arrondissementen registreren een uitwijkingsoverschot ten opzichte van de kustgemeenten van het arrondissement Oostende; de saldi ten opzichte van de plattelandsgemeenten van het arrondissement Oostende zijn meestal weinig belangrijk, behoudens voor het arrondissement Brugge.

Ook ten opzichte van de andere provincies affirmeert de kuststrook zijn aantrekkingskracht; alleen de provincies Brabant en Antwerpen registreren een inwijkingsoverschot ten opzichte van het Oostendse. Vooral Oost-Vlaanderen zendt een belangrijk aantal migranten naar de kuststrook. De plattelandsgemeenten daarentegen staan van hun bewoners af aan ieder van de overige provincies, behoudens aan Henegouwen.

Resumerend kan gezegd worden dat Oostende en de kustgemeenten migranten aantrekken uit de plattelandsgemeenten van het eigen arrondissement, uit alle overige arrondissementen van West-Vlaanderen en uit de meeste andere provincies. De kustgemeenten

Tabel II, 7: Saldi van de migratiebeweging respectievelijk van en naar de kuststrook en van en naar de plattelandsgemeenten van het arrondissement Oostende, 1957-59 (a).

Plaats van herkomst of bestemming	Oostende. Stene. Zandvoorde	Middelkerke. Bredene	Overige kustgemeenten	Rest v. h. arrondissement
Arrondissement Oostende	+ 293	+ 38	+ 172	— 503
Arrondissement Brugge	+ 125	+ 40	+ 80	— 243
Diksmuide	+ 98	+ 31	+ 56	+ 79
Ieper	+ 87	+ 14	+ 4	—
Kortrijk	+ 92	+ 14	+ 33	— 6
Rooselare	+ 86	+ 4	+ 15	— 26
Tielt	+ 22	+ 8	+ 4	+ 31
Veurne	+ 188	— 51	— 20	+ 27
Totaal West-Vlaanderen zonder arrond. Oostende	+ 698	+ 60	+ 172	— 138
Provincie Oost-Vlaanderen	+ 185	+ 28	+ 62	— 14
Antwerpen	+ 61	— 58	— 34	— 32
Brabant	— 25	— 21	— 4	— 63
Henegouwen	+ 55	+ 39	+ 53	+ 5
Limburg	+ 18	+ 3	+ 10	— 1
Luik	+ 39	+ 9	+ 5	— 10
Namen	+ 43	+ 13	— 1	— 13
Luxemburg	+ 17	+ 5	+ 6	— 10
Totaal andere provincies	+ 393	+ 18	+ 97	— 138
TOTAAL	+ 1.384	+ 116	+ 441	— 779

staan enkele eenheden af aan de provincies Antwerpen en Brabant.

De plattelandsgemeenten van het arrondissement draineren hun migranten voornamelijk naar de eigen kuststrook en naar het arrondissement Brugge; zij staan echter ook rechtstreeks af aan de overige provincies.

§ 3. De spreiding van de bevolking

De opkomst van de industrie, die in het noorden van West-Vlaanderen tot het verstedelijkte type behoort, ging gepaard met een concentratie van de bevolking in grote centra rond de industrievestigingen en langs de wegen die naar deze centra leiden. De studie van dit verschijnsel is waardevol voor de analyse van de wisselwerking tussen bevolking en economie.

Na een algemeen beeld van de spreiding zal dan ook de aandacht gevraagd worden voor de onderscheiden groeppunten en ongelijkmatigheden in de evolutie van bevolking en bevolkingsspreiding.

(a) Intergemeentelijke migratie in het arrondissement Oostende inbegrepen; in- en uitwijking naar het buitenland niet inbegrepen.

A. Het spreidingsbeeld van de bevolking in 1960

Het arrondissement Oostende wordt gekenmerkt door een buitengewoon sterke concentratie van zijn bevolking langs de kustlijn, waarvan de stad Oostende samen met de aanpalende gemeente Stene de harde kern vormt.

Oostende telde op einde 1960 56.335 inwoners. In de stad Oostende en de gemeente Stene te zamen leven 63.158 inwoners op een totale arrondissementsbevolking van 120.267 personen of 52,5 %. Dit bevolkingscentrum wordt geflankeerd door twee gemeenten met zware bevolkingskern, nl. Bredene (8.779 inwoners) en Middelkerke (4.869 inwoners).

Te Oostende, Stene, Middelkerke en Bredene woont 63,9 % van de bevolking van het arrondissement.

Ook de overige kustgemeenten met toeristische uitrusting bezitten een belangrijke permanente bevolking: zo telt Klemskerke 3.429 inwoners en Westende 2.438 inwoners. Lombardzijde (1.461 inwoners) en Vlissegem (1.405 inwoners), waar het toerisme niet tot ontplooiing kwam, zijn schaars bevolkt.

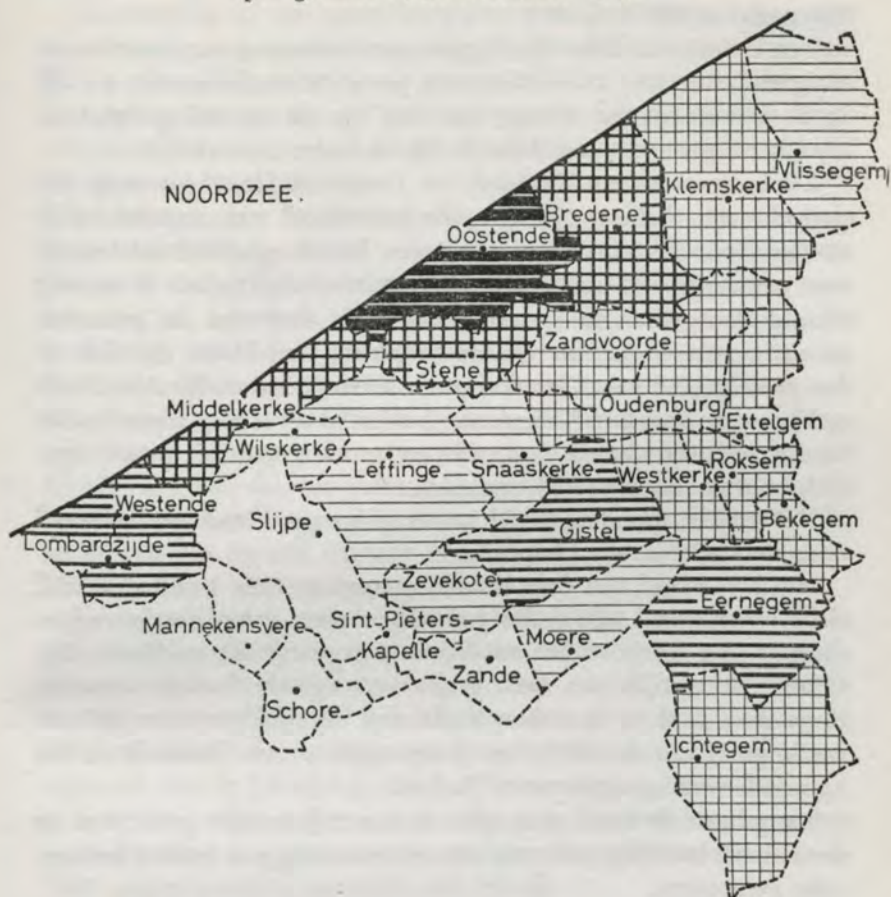
Het arrondissement Oostende telt verder nog een drietal belangrijke bevolkingskernen, namelijk Eernegem, Ichtegem en Gistel met een bevolkingstal van respectievelijk 5.826 personen, 5.821 personen en 5.778 personen. Deze gemeenten vormen de verbinding tussen de agglomeratie Oostende en Torhout, concentratiepunt op de bevolkingsas Brugge-Kortrijk. De verbindingsas Oostende-Torhout lijkt in het arrondissement Oostende op duidelijke wijze twee gebieden af met afwijkende bevolkingsspreiding. Ten oosten van deze lijn liggen gemeenten met een bevolking van circa 1.000 à 1.500 inwoners, behoudens de relatief zware kern Oudenburg (3.402 inwoners); in het westelijk gedeelte komen slechts twee gemeenten voor met meer dan 1.000 inwoners, nl. Leffinge (1.834 inwoners) en Slijpe (1.095 inwoners). Op de grens van de arrondissementen Veurne en Diksmuide liggen vier kleine gemeenten met minder dan 400 inwoners (Mannekensvere, Schore, St.-Pieterskapelle, Zande).

De bevolkingsdichtheid bedraagt in het arrondissement Oostende 408 inwoners per kwadraatkilometer tegenover 329 in West-Vlaanderen en 300 in het Rijk.

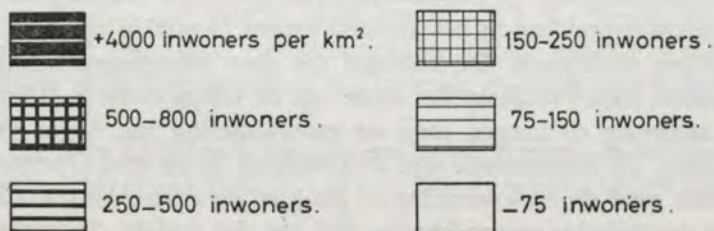
In 4 gemeenten wordt een dichtheid van 500 inwoners per kwadraatkilometer overschreden (zie kaart II, 1).

De bevolkingsdichtheid is buitengewoon groot te Oostende, nl. 4.515 inwoners per kwadraatkilometer; Stene telt 755 inwoners per kwadraatkilometer, Middelkerke 682 en Bredene 599.

Kaart II, 1 : Bevolkingsdichtheid in het arrondissement Oostende, per gemeente, 31 december 1960.

LEGENDE :

Ook de verbindingsas Ichtegem-Oostende is relatief dicht bevolkt met 246 eenheden per kwadraatkilometer te Ichtegem, 317 te Eernegem en 361 te Gistel.

Ten oosten van deze lijn liggen gemeenten met een bevolkingsdichtheid van 150 à 250 inwoners per kwadraatkilometer, terwijl in de gemeenten ten westen van deze lijn de bevolkingsdichtheid over het algemeen nauwelijks de 50 eenheden overschrijdt.

De kustgemeenten Westende en Lombardzijde, die weinig uitgestrekt zijn, hebben een bevolkingsdichtheid van respectievelijk 293 en 456. Te Vlissegem wordt een bevolkingsdichtheid bereikt van nauwelijks 88 eenheden. De toeristische activiteit is er nog weinig doorgedrongen; slechts een klein deel van de gemeente maakt trouwens deel uit van de badplaats Den Haan, die zich op het grondgebied van Klemskerke en Vlissegem ontwikkelde. Zoals te Vlissegem is ook te Klemskerke het kerkdorp scherp afgescheiden van de badplaats en op de landbouw georiënteerd; de bevolkingsdichtheid bedraagt er 165 eenheden.

Het gehele spreidingsbeeld wordt aldus opvallend gedomineerd door de agglomeratie Oostende.

Het achterland van deze bevolkingsagglomeratie wordt gevormd door overwegend agrarische gemeenten waar enkel op de verbindingsas met Torhout een verdichting gegroeid is; middenin ligt Gistel dat eertijds een belangrijke verzorgende functie vervulde doch deze functie sindsdien heeft zien verzwakken door de zeer snelle groei van de nabije bevolkingsagglomeratie Oostende en het agrarisch verzorgingscentrum Torhout.

Langsheen de kustlijn zorgde de tamelijk recente groei van de toeristische bedrijvigheid voor een zonevorming van relatief belangrijke gemeenten.

B. Groeipunten en uitwijkingsgebieden in het arrondissement Oostende sinds de eeuwwisseling

In vergelijking met de toestand omstreeks de eeuwwisseling heeft de bevolkingsspreiding in het arrondissement Oostende opvallende wijzigingen ondergaan. De krachten die deze wijzigingen hebben veroorzaakt waren reeds op het einde van de vorige eeuw in latente vorm aanwezig en kregen rond de eeuwwisseling een begin van uitwerking. De concentratie van de bevolking in de stad Oostende was reeds rond de eeuwwisseling in gang en de aantrekkingskracht van de toeristische mogelijkheden liet toe dat nadien de kustgemeenten inwijkingscentra werden. De periode na de eerste wereld-

oorlog heeft deze evolutie verscherpt en zelfs het tempo van groei versneld¹.

De evolutie in het spreidingspatroon is gekenmerkt door een verschuiving naar grotere eenheden en vermindering van het aandeel der bevolking in kleinere gemeenten. Het was vooral de groei van enkele kernen die de drempel van de 5.000 eenheden overschreden, die – samen met de groei van Oostende – een belangrijke verschuiving veroorzaakte.

In 1900 had – behoudens de stad Oostende – geen enkele gemeente meer dan 5.000 inwoners; in 1960 hadden – benevens Oostende – nog 5 gemeenten de drempel van 5.000 inwoners overschreden nl. Ichtegem, Eernegem, Gistel, Bredene en Stene. De bevolking, wonend in gemeenten met 5.000 à 10.000 inwoners, bereikte in 1960 33.027 eenheden; het aandeel in de totale bevolking bedroeg 27,5 %. Ook de groei te Oostende was zeer belangrijk; het bevolkingscijfer steeg van 39.484 eenheden in 1900 tot 56.335 in 1960, d.i. tot index 143, doch het aandeel in de totale bevolking nam niettemin enigermate af, nl. van 50,3 % tot 46,8 %, als gevolg van de veel sterkere groei in de gemeenten die op einde 1960 meer dan 5.000 inwoners telden.

In de gemeenten van de grootteklasse 2.500 à 5.000 inwoners daalde de bevolking van 18.784 personen tot 11.700 (index 62); het aandeel in de totale bevolking viel van 23,9 % op 9,7 %. Ook in de gemeenten van 500 à 1.000 inwoners slonk de bevolking in zeer beduidende mate; in de overige grootteklassen kon eerder een stagnatie van de bevolking vastgesteld worden.

In 1900 leefde ongeveer de helft van de bevolking van het arrondissement in gemeenten van minder dan 5.000 inwoners en in 1960 nog nauwelijks meer dan een vierde.

De voortschrijdende concentratie van de bevolking is uiteindelijk terug te brengen tot de groei van de agglomeratie Oostende en van de badplaatsen.

Tussen 1900 en 1960 bedroeg de toename van de bevolking in het arrondissement Oostende 41.862 eenheden of 53,4 %. Oostende groeide aan met 16.851 eenheden of 42,7 %, terwijl de randgemeente Stene haar bevolkingscijfer opdreef van 1.129 tot 6.823 (index 604); de bevolking te Oostende en Stene samen steeg met 55,5 %².

De twee aanpalende kustgemeenten, nl. Bredene en Middelkerke, die in 1900 respectievelijk 3.173 en 2.044 inwoners telden, verhoog-

1. Zie tabel II, 8, volgende blz.

2. Inzake grenswijzigingen zie de voetnoten bij tabel II, 4, blz. 37.

Tabel II, 8: Indeling der bevolking in het arrondissement Oostende naar grootte der gemeenten, 1900-60.

Jaar	Gemeenten van												totaal	
	25.000 inwoners en meer		5.000 à 10.000		2.500 à 5.000		1.000 à 2.500		500 à 1.000		minder dan 500		A	B
	Aantal	Bevolking	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
1900	1	39.484	—	—	5	18.784	8	11.173	9	7.594	4	1.370	27	78.405
1910	1	42.207	2	10.636	5	17.007	11	14.426	4	2.969	4	1.503	27	88.748
1920	1	44.817	2	10.874	4	14.686	8	12.107	8	6.289	4	933	27	89.726
1930	1	46.952	3	16.673	4	15.377	9	12.437	5	4.478	5	1.865	27	97.782
1947	1	49.651	5	29.021	3	10.609	10	13.711	3	2.791	5	1.871	27	107.654
1960	1	56.335	5	33.027	3	11.700	11	15.766	2	1.764	5	1.675	27	120.267

den hun bevolkingcijfer tot respectievelijk 8.779 en 4.869, d.i. met respectievelijk 176,7 % en 138,2 %.

Onder de gemeenten in het achterland die in 1900 meer dan 2.500 inwoners telden, slaagde enkel Gistel erin een groeipercentage te bereiken dat het arrondissementeel gemiddelde overtrof ; in deze vanouds belangrijke gemeente steeg de bevolking tussen 1900 en 1960 van 3.439 eenheden tot 5.778 of met 68,0 %. De gemeenten Ichtegem en Eernegem, die reeds in 1900 de grens van 4.000 inwoners overschreden hadden, kenden gezamenlijk slechts een toename van 2.181 eenheden of 23,0 % ; de bevolking in de gemeente Oudenburg (2.706 inwoners in 1900) nam toe met 696 eenheden of 25,7 %.

In de nog niet geciteerde gemeenten – met in 1900 minder dan 2.500 inwoners – was de groei enkel beduidend in de kustgemeenten Klemskerke en Westende ; het bevolkingcijfer steeg in deze beide gemeenten van respectievelijk 1.328 en 863 eenheden in 1900 tot respectievelijk 3.429 en 2.438 eenheden in 1960, d.i. met 158,2 % en 182,5 %. In de overige gemeenten was de groei in absolute cijfers miniem (maximum 770 eenheden te Zandvoorde) of werd zelfs een daling geregistreerd. De toename in de gemeenten met een bevolking in 1900 van 1.000 à 2.500 inwoners – Middelkerke, Klemskerke en Stene uitgezonderd – bleef beperkt tot 202 eenheden of 3,0 % ; de toename in de gemeenten met 500 à 1.000 inwoners – Westende uitgezonderd – bedroeg 1.855 eenheden of 27,5 %. Onder deze gemeenten fungeren ook de kustgemeenten Lombardzijde en Vlissegem die in zeer geringe mate de invloed van het kusttoerisme ondergingen. In de gemeenten met minder dan 500 inwoners liep de bevolking terug van 1.370 tot 1.307 of met 4,6 %.

De evolutie van de bevolking blijkt aldus sterk verschillend te zijn geweest in de agglomeratie Oostende, in de kustgemeenten en in de plattelandsgemeenten. Het demografisch verloop in deze drie groepen van gemeenten wordt hierna nauwkeuriger geanalyseerd.

1. – *Oostende-Stene-Zandvoorde*

De agglomeratie Oostende beperkt zich op heden tot de stad Oostende en de aangrenzende gemeenten Stene, Bredene, Middelkerke en Zandvoorde.

Op einde 1960 bedroeg de bevolking van de agglomeratie circa 80.000 eenheden.

De groei in de stad Oostende was vooral belangrijk omstreeks het einde van de vorige eeuw ; tot 1902 overtrof de inwijking

regelmatig de uitwijking. De periode 1890-1901 gaf een aangroei van circa 35 %¹ tegenover een toename van nauwelijks 5,0 % tussen 1902 en 1913, toen permanent een uitwijkingsoverschot werd geregistreerd. Ook tijdens de onmiddellijk naoorlogse jaren bleef de groei zeer beperkt (circa 5 % tussen 1920 en 1930) ingevolge uitwijking van de bevolking. In de jaren dertig echter werd opnieuw een inwijkingsoverschot geboekt; de bevolking steeg van 46.952 eenheden in 1930 tot 50.272 eenheden in 1939 of met 7,1 %. Na de inzinking tijdens de oorlogsjaren en het herstel in de daarop volgende jaren gaf Oostende blijk van vernieuwde vitaliteit; de toename tussen 1948 en 1960 bereikte 12,1 % tegenover 10,8 % in het arrondissement.

De bevolkingsaangroei te Stene was tijdens de beschouwde periode meestal vrij groot. Tussen 1900 en 1913 bedroeg de aangroei 1.381 eenheden of 106,9 %; tussen 1920 en 1930 steeg het bevolkingscijfer van 2.896 tot 4.651 of met 60,6 %, tussen 1930 en 1939 met 15,9 % en tussen 1948 en 1960 met 26,7 %.

Te Zandvoorde was de vestiging van een belangrijke afdeling van de U.C.B. (Union Chimique - Chemische Bedrijven) in 1926 oorzaak van een totale wijziging in het economisch patroon, die op haar beurt de bevolkingsevolutie beïnvloedde. Tussen 1900 en 1913 steeg de bevolking van 934 tot 1.271 of met 36,1 %; tussen 1913 en 1930 was de toename miniem nl. 29 eenheden of 2,3 %, doch tussen 1930 en 1939 werd de bevolking met 176 eenheden of 13,5 % uitgebreid. Tussen 1948 en 1960 groeide de bevolking verder aan met 189 eenheden of 12,5 %. De bevolkingsgroei tussen 1900 en 1960 bereikte aldus 82,4 % tegenover een toename in het arrondissement van 53,4 %.

De bevolkingsevolutie te Middelkerke en Bredene wordt besproken samen met de overige kustgemeenten.

Dank zij de ontwikkeling van de agglomeratie buiten de grenzen van de stad Oostende lag de toename permanent op een hoog peil.

Oostende is een belangrijk tewerkstellingscentrum met grote diversifikatie; toerisme, handel, nijverheid en vervoer hebben er betekenis als bron van werkgelegenheid en inkomen. De uiterst gunstige verkeerstechnische ontsluiting door spoorweg en de steeds aan belang winnende autosnelweg Brussel-Oostende is een betekenisvolle faktor ter verklaring van zijn aantrekkingskracht op de bevolking.

Oostende is de meest bevolkingsrijke stad van West-Vlaanderen.

1. Na eliminatie van de geannexeerde bevolking van Bredene, Stene en Mariakerke.

De agglomeratievorming deinde evenwel niet zo ver uit als in het Brugse en het Kortrijkse.

2. - *De kustgemeenten*

De ontwikkeling van de toeristische activiteit heeft in zeer grote mate ingewerkt op de concentratie van de demografische expansie in enkele gemeenten. Vooral Bredene, Middelkerke, Westende en Klemskerke kenden een belangrijke bevolkingstoename.

Omstreeks de eeuwwisseling was enkel de stad Oostende belangrijk op toeristisch vlak. Rond de eeuwwisseling begonnen echter ook Middelkerke en Westende zich te affirmeren. De bevolking van Middelkerke steeg van 1.804 eenheden in 1898 tot 3.169 in 1913, d.i. met 1.365 eenheden of 75,7 %; te Westende steeg het inwonertal van 842 eenheden in 1898 tot 1.453 in 1913, d.i. met 611 eenheden of 72,6 %. De overige kustgemeenten bleven tot voor de eerste wereldoorlog nog overwegend op de landbouw georiënteerd. Te Bredene was de bevolkingsgroei ook reeds merkwaardig: de bevolking nam toe van 2.902 in 1898 tot 4.420 in 1913 of met 1.518 eenheden (52,3 %).

Samen met de doorbraak van het kusttoerisme te Bredene en te Klemskerke kende de bevolkingskurve in deze gemeenten een snel stijgend verloop.

Bredene zag zijn bevolking stijgen van 4.581 in 1922 tot 7.705 in 1939, d.i. met 68,2 %. Te Klemskerke steeg de bevolking in dezelfde periode van 1.855 tot 2.810 of met 51,5 %. Te Westende was de toename eveneens belangrijk, nl. van 936 eenheden tot 1.753 of met 87,3 %. Ook Middelkerke kende nog een verdere - zij het vertraagde - uitbreiding, nl. van 2.753 eenheden in 1922 tot 3.519 in 1939 of met 27,8 %. Ook Lombardzijde had in deze periode deel aan de groei van het kusttoerisme; de bevolking steeg van 560 in 1922 tot 1.103 in 1939 of met 97,0 %. Vlissegem daarentegen bleef als het ware vreemd aan deze ontwikkeling, (toename 21,8 %).

De jongste naoorlogse periode (1948-60) bracht een aangroei van de bevolking van 27,0 % te Lombardzijde, 17,0 % te Middelkerke, 18,6 % te Bredene, 23,9 % te Westende, 10,1 % te Klemskerke en 5,9 % te Vlissegem. Het hoge aangroeipercentage van Lombardzijde werd beïnvloed door de uitbouw van een militaire basis. In het gehele arrondissement bedroeg de toename tijdens deze laatste periode 10,8 %.

3. – *Het platteland*

In tegenstelling met de belangrijke groei van de bevolking te Oostende en in de meeste kustgemeenten, getuigden de plattelandsgemeenten van een opvallend gebrek aan vitaliteit. Enkel te Gistel overtrof de procentuele toename tussen 1900 en 1960 het arrondissementeel gemiddelde; het bevolkingscijfer te Gistel steeg met 68,0 % tegenover 53,4 % in het arrondissement. Gistel is vanouds een lokaal verzorgingscentrum en oefent als dusdanig enige aantrekkingskracht uit op de omringende gemeenten.

In vijf gemeenten ging de bevolking in aantal achteruit; de gezamenlijke bevolking van Moere, Slijpe, Mannekensvere, Schore en Zande liep terug van 3.917 in 1900 tot 3.246 in 1960 of met 17,1 %. In de overige nog niet genoemde gemeenten (12 in aantal) was er een zeer geringe toename van de bevolking, nl. van 20.024 in 1900 tot 24.000 in 1960, d.i. met 19,9 %.

Tussen 1910 en 1960 hebben alle plattelandsgemeenten gelegen ten westen van de as Torhout-Oostende een gedeelte van hun bevolking zien afvloeien. De plattelandsgemeenten gelegen op de voormelde as of ten oosten ervan hebben alle – behoudens Bekegem, met een lichte daling van 32 eenheden – hun bevolkingscijfer kunnen in stand houden en zelfs in beperkte mate kunnen uitbreiden.

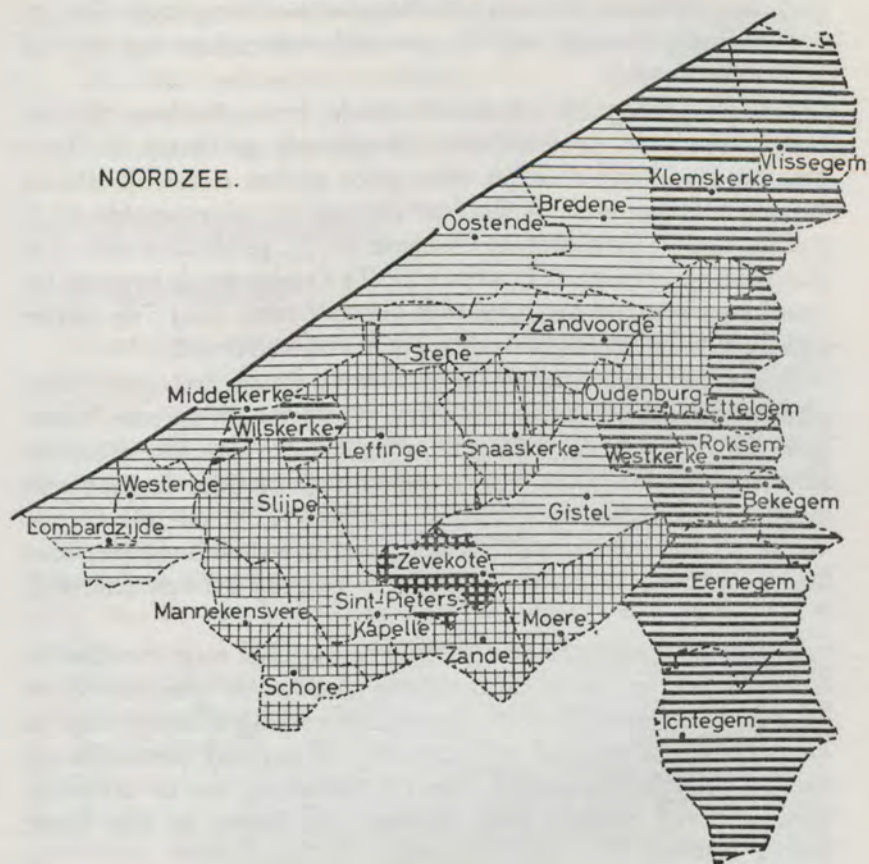
De typische poldergemeenten die aansluiten bij de agrarisch georiënteerde arrondissementen Veurne en Diksmuide ontvolken. De rest van het arrondissement kent een gunstiger demografisch verloop; de betere verkeerstechnische ontsluiting van dit gebied dat geaxeerd is op Oostende of op Brugge is een belangrijke faktor terzake. Indien Eernegem en Ichtegem hun bevolkingscijfer konden handhaven is dit vooral toe te schrijven aan de spoorwegverbinding op Oostende; de arbeiders-forenzen behielden hun woonplaats in deze gemeenten van waaruit zij dagelijks of wekelijks over grotere afstanden pendelen.

De te verwachten ontwikkeling zal duidelijker kunnen omljnd worden na de analyse van het bevolkingsverloop in de jongste naoorlogse periode, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan de samenhang van de bepalende bestanddelen namelijk het natuurlijk akkres en het migratiesaldo.

Op kaart II, 2 werd een onderscheid gemaakt tussen

- (i) de gemeenten met een bevolkingstoename veroorzaakt door een immigratiesaldo gepaard gaande met een positief natuurlijk akkres;

Kaart II, 2 : Bevolkingsevolutie in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1947-60.

LEGENDE :

- Bevolkingsstijging door inwijkingsoverschot en geboortenoverschot.
- Bevolkingsstijging door geboortenoverschot en uitwijkingsoverschot.
- Bevolkingsdaling door uitwijkingsoverschot en geboortenoverschot.
- Bevolkingsdaling door sterfteoverschot en uitwijkingsoverschot.

- (ii) de gemeenten met een bevolkingstoename niettegenstaande een negatief migratiesaldo en
- (iii) de gemeenten met een bevolkingsvermindering ingevolge een volledig afromen van het natuurlijk akkres door een negatief migratiesaldo.

Tot de eerste groep behoren Oostende, Stene, Bredene, Middelkerke, Westende, Lombardzijde, Zandvoorde en Gistel. Te Stene was het inwijkingsoverschot even groot als het natuurlijk akkres, evenals te Westende¹. Te Bredene bedroeg het migratiesaldo 62 % van het natuurlijk akkres, te Oostende 61 %, te Middelkerke en te Zandvoorde 38 % en te Gistel 24 %. Te Lombardzijde overtrof het inwijkingsoverschot het natuurlijk akkres (index 126); de aanwezigheid van een militaire basis dient hierbij verrekend.

Onder de tweede groep van gemeenten vallen Eernegem, Ichtegem, Klemskerke, Roksem, Ettelgem, Westkerke, Wilskerke, Vlissegem en Bekegem. Te Bekegem werd 82 % van het natuurlijk akkres afgeroomd door een uitgaand verhuissaldo, te Eernegem 67 %, te Ettelgem 55 %, te Westkerke 54 % en te Ichtegem 42 %. Te Roksem en te Wilskerke lag dit verhoudingscijfer rond 20 % en te Vlissegem en Klemskerke bedroeg het respectievelijk 7 % en 1 %.

In alle overige gemeenten overtrof het negatief migratiesaldo het natuurlijk akkres, zodat de bevolking daalde; de gemeente Zevekote (777 inwoners in 1960) zag haar bevolking afnemen door de combinatie van negatief migratiesaldo en negatief natuurlijk akkres; dit negatief natuurlijk akkres is het gevolg van de aanwezigheid van een gesticht voor ouderen van dagen in een kleine bevolkingskern.

Te Oudenburg en te Moere bestaat er nagenoeg evenwicht tussen de beide bevolkingscomponenten. In de overige gemeenten overtreft het negatief migratiesaldo het natuurlijk akkres met ten minste 30 %.

Uit dit overzicht blijkt dat de werkelijke groeipolen zijn: Oostende (samen met Stene) en de badplaatsen Bredene, Middelkerke, Westende en Lombardzijde. Ook Gistel bergt in zich nog een zeker attractievermogen. Gemeenten waarvan het demografisch potentieel niet of zeer weinig aangetast wordt door een negatief migratiesaldo zijn Vlissegem, Klemskerke en Wilskerke. De meest aangetaste gemeenten zijn deze gelegen ten westen van de as Ichtegem-Oostende, behoudens de kustgemeenten; enkel Wilskerke

1. Zie appendix II, 1, blz. 410.

dreef zijn bevolkingscijfer een weinig op¹. Grosso-modo kunnen drie gebieden afgelijnd worden :

- (i) de kuststrook met een belangrijke bevolkingstoename ;
- (ii) de gemeenten ten oosten van de lijn Ichtegem-Oostende met een licht toenemende bevolking ;
- (iii) de gemeenten ten westen van de as Ichtegem-Oostende die hun bevolking gestadig zien verminderen.

§ 4. De bevolkingsstructuur

A. De leeftijdsstructuur

De leeftijdsstructuur van de bevolking bepaalt hoofdzakelijk het toekomstig aanbod op de arbeidsmarkt ; een snel verouderende bevolking beperkt de expansiemogelijkheden van een gewest en gaat meestal gepaard met een vermindering van de stuwende krachten. Dit aspect van het demografisch potentieel werd dan ook aan een bijzonder onderzoek onderworpen.

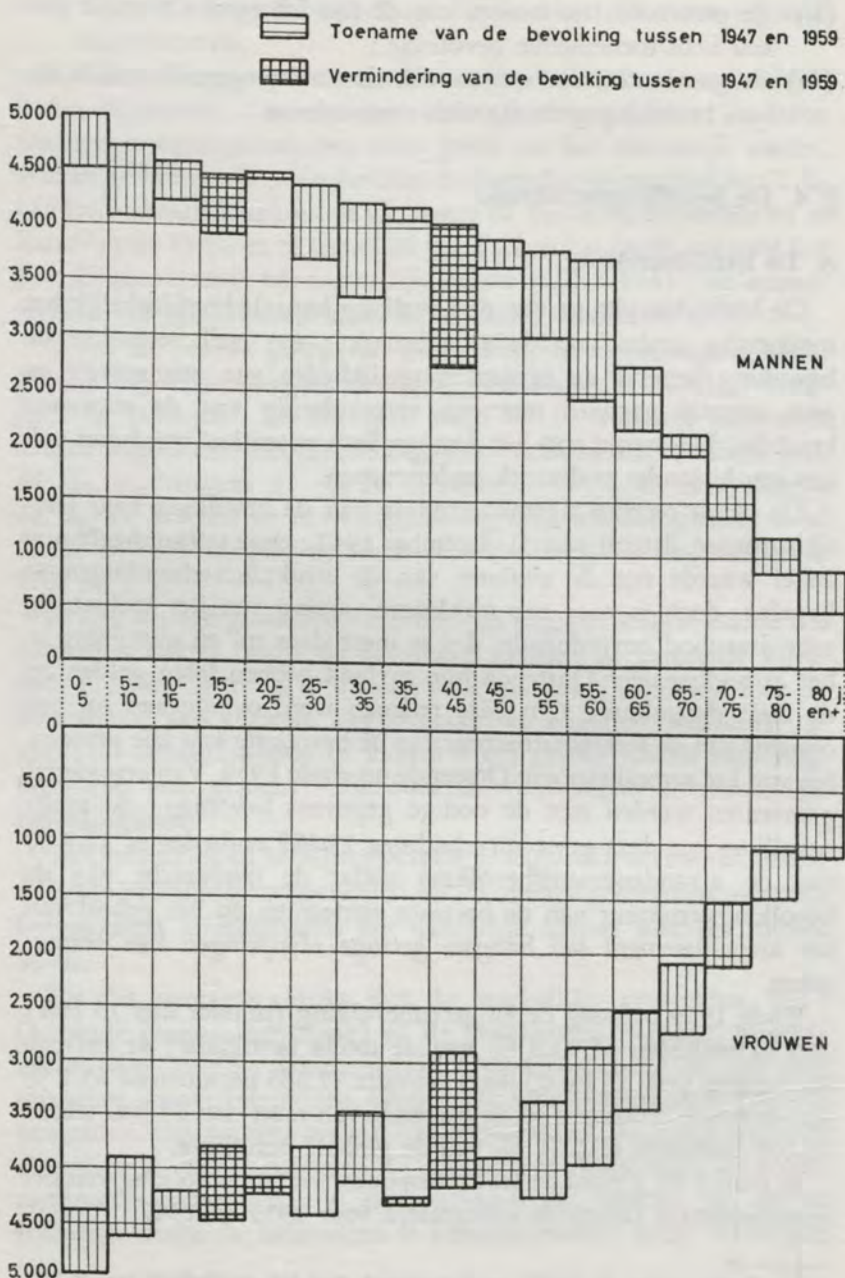
De meest recente algemene telling van de bevolking naar leeftijdsgroepen dateert van 31 december 1947 ; deze telling heeft nog enkel waarde om de evolutie van de structuurverhoudingen te bepalen, doch is voor een objektieve raming van het toekomstig arbeidsaanbod onvoldoende, des te meer daar in- en uitwijking in het arrondissement Oostende hun invloed hebben laten gelden op de leeftijdsstructuur. Om deze redenen werd overgegaan tot een opname van de leeftijdsstructuur van de bevolking van alle gemeenten van het arrondissement Oostende op einde 1959. Van een viertal gemeenten werden niet de nodige gegevens bekomen ; de totale bevolking van deze gemeenten bedroeg 15.387 eenheden of 12,9 % van de arrondissementsbevolking zodat de overdracht van de bevolkingsstructuur van de bereikte gemeenten op het geheel van het arrondissement ten hoogste geringe afwijkingen kan veroorzaken.

Einde 1959 bedroeg de jongerenbevolking (minder dan 15 jaar) 28.259 eenheden of 23,8 % van de totale bevolking ; de volwasenengroep (van 15 tot 65 jaar) omvatte 77.365 personen of 65,1 % van de totale bevolking en de personen van meer dan 65 jaar telden 13.265 eenheden of 11,1 % van de globale bevolking.

In grafiek II, 2 werd de leeftijdsopbouw van de bevolking van het arrondissement Oostende voorgesteld voor 1959 en 1947.

1. Zijn ligging achter de smalle strook, gevormd door het grondgebied van de badplaats Middelkerke, blijkt de bepalende faktor te zijn.

Grafiek II, 2 : Leeftijdsopbouw van de bevolking van het arrondissement Oostende, 1947 en 1959.

De tendens tot veroudering van de bevolking komt duidelijk aan het licht. Het aandeel van de ouderen is tussen 1947 en 1959 gestegen van 9,3 % tot 11,1 %. Alhoewel de leeftijdsklasse van de jongeren in 1947 bezwaard was door het gering aantal geboorten tijdens de wereldoorlog 1940-45 en dit niet meer het geval was in 1959, is tussen 1947 en 1959 het aandeel der jongeren in de totale bevolking nauwelijks toegenomen.

Voornamelijk in vergelijking met 1930 is de veroudering van de bevolking manifest¹.

De leeftijdsopbouw in 1959 is nog nauwelijks gunstiger dan in het Rijk. De ongunstige leeftijdsstructuur van de bevolking in de stad Oostende beïnvloedt zeer sterk dit gemiddelde. Tegenover een aandeel van de jongeren in de totale bevolking van slechts 22,2 % te Oostende bereikt de rest van het arrondissement een verhouding van 25,2 %; voor de ouderen zijn de verhoudingscijfers respectievelijk 12,2 % en 10,2 %.

Vooraf de leeftijdsopbouw van de vrouwelijke bevolking is te Oostende buitengewoon ongunstig. Te Oostende zijn 13,8 % van de vrouwen meer dan 65 jaar tegenover 10,7 % in de rest van het arrondissement; deze onevenredige bezetting komt tot uiting aan de hand van de verhouding aandeel oudere vrouwen/aandeel oudere mannen, die te Oostende index 131 bereikt tegenover 110 in de rest van het arrondissement. De stad Oostende is niet enkel de residentieplaats voor ouderen van het eigen gebied doch trekt tevens ouderen aan uit het gehele land.

De invloed van de beide wereldoorlogen reduceerde het aandeel van de leeftijdsklasse van 15 à 65 jaar tot 65,1 % in 1959 en liet toe dat het aandeel van de jongerenbevolking enigermate steeg; in 1947 was de beroepsbevolking enkel bezwaard door de eerste wereldoorlog en onderging daarentegen de jongerenbevolking de invloed van de tweede wereldoorlog.

In absolute cijfers is de demografisch actieve leeftijdsgroep tussen 1947 en 1959 gestegen van 72.342 personen tot 77.365 personen. Deze aangroei is het gevolg van de gestegen levensduur van de bevolking; de volwassenengroep van 45 tot 65 jaar groeide aan van 23.841 tot 29.910 terwijl de groep van 15 tot 45 jaar (invloed van twee wereldoorlogen in 1959 tegenover één in 1947) daalde van 48.501 tot 47.455.

De toename van de bevolking van meer dan 65 jaar – van 10.035 tot 13.265 – is eveneens het gevolg van de verlengde levensduur

1. Zie tabel II, 9, volgende blz.

Tabel II, 9 : Leeftijdopbouw van de bevolking van het arrondissement Oostende, van de provincie West-Vlaanderen en van het Rijk, 1930-1947-1959.

	Jaar	Bevolking naar leeftijdsgroepen (in absolute cijfers)			Procentuele verdeling per leeftijdsgroep				
		minder dan 15 jaar	15 à 65 j.	+ 65 j.	Totaal	minder dan 15 jaar	15 à 65 j.	+ 65 j.	Totaal
Arrondissement Oostende	1930	24.487	66.615	6.678	97.780	25,1	68,1	6,8	100,0
	1947	25.277	72.342	10.035	107.654	23,5	67,2	9,3	100,0
	1959	28.259	77.365	13.265	118.889	23,8	65,1	11,1	100,0
West-Vlaanderen	1930	235.921	598.471	67.196	901.588	26,2	66,4	7,4	100,0
	1947	243.363	658.422	94.664	996.449	24,4	66,1	9,5	100,0
Het Rijk	1930	1.859.183	5.618.550	614.271	8.092.004	23,0	69,4	7,6	100,0
	1947	1.752.493	5.849.813	909.889	8.512.195	20,6	68,7	10,7	100,0
	1959 ¹	2.135.303	5.902.147	1.091.374	9.128.824	23,4	64,7	11,9	100,0

1. Raming N.I.S.

van de bevolking. De structuur van deze bevolkingsgroep in 1959 en de dichte bezetting van de groepen van 50 à 65 jaar zullen in de toekomst aanleiding geven tot een belangrijke aanzwelling van de groep van 65 jaar en meer.

De jeugdgroepen van beneden de 15 jaar zijn in staat de dun bezette jongere volwassenengroepen op peil te houden ; de toename zal echter eerder beperkt zijn. De verjonging van de bevolking zal moeten resulteren uit een stijgend geboortecijfer.

B. Maskuliniteit, gezins- en familiestructuur

Zoals in het gehele Rijk telt ook het arrondissement Oostende meer vrouwen dan mannen. Op einde 1960 bedroeg het aandeel van de vrouwen in de totale bevolking van het arrondissement 51,2 %. Over de ganse periode 1920-60 bleef deze verhouding nagenoeg konstant. Dit overwicht ligt permanent boven de Westvlaamse verhouding (circa 50,6 %) en eveneens boven die van het Rijk (circa 50,9 %).

Vooraf in de stad Oostende (52,3 %) en de badplaatsen Westende (52,6 %), Middelkerke (51,3 %) en Klemsterke (51,3 %) evenals te Eernegem (51,1 %) is een sterk overwicht van vrouwen. Voor Oostende en de badplaatsen blijkt de werkgelegenheid in de toeristische sektor van betekenis voor deze hoge verhouding. Oostende oefent bovendien een aantrekkingskracht uit over het gehele land als residentieplaats voor personen die alle beroepsactiviteit hebben gestaakt ; de langere levensduur van de vrouwen heeft dan ook de verhouding nog sterker scheef getrokken.

In de meeste plattelandsgemeenten wordt een overwicht vastgesteld van de mannen.

Op 100 gezinnen werden in het arrondissement Oostende op einde 1947 gemiddeld 317 personen geteld ; in West-Vlaanderen bedroeg dit verhoudingscijfer 339 en in het Rijk 300. Van alle Westvlaamse arrondissementen had Oostende het geringst aantal personen per gezin ; het arrondissement met de hoogste bezetting per gezin was Tielt met 382. Veurne benaderde het dichtst het arrondissement Oostende met een gemiddelde van 324. Onder het statistisch begrip „gezin” werd verstaan : „een enkelvoudige of kollektieve eenheid, bestaande, hetzij uit een persoon die alleen leeft, hetzij uit de vereniging van twee of meer personen, die al of niet door familiebanden aan elkaar verbonden, gewoonlijk een zelfde huis bewonen of er samenleven”. De gemiddelde grootte van een gezin is de resultante van volgende twee krachten : de demografische ontwikkeling en de stand van de woningvoorraad.

De demografische elementen zullen de gemiddelde gezinsgrootte beïnvloeden in die zin dat men bij een jongere leeftijdsstructuur van de bevolking een groter aantal gezinnen met kinderen zal tellen. Een oudere leeftijdsstructuur daarentegen postuleert een gemiddelde gezinsgrootte die relatief klein is, mede door het groeiend aantal „uitgebloeide gezinnen”.

In bijkomende orde kan ook het al dan niet bestaan van woningnood de gemiddelde gezinsgrootte beïnvloeden. Woningnood leidt tot het samenwonen van twee of meer families of verhindert het afzonderlijk wonen van leden van eenzelfde familie en beperkt aldus het aantal gezinnen¹.

Tabel II, 10 geeft de verdeling der families naar het aantal in leven zijnde kinders op einde 1947.

Tabel II, 10 : Aantal families (gehuwden-weduwnaars-weduwen) naar het aantal in leven zijnde kinders, 31 dec. 1947.

Aantal kinders in leven	Arrond. Oostende		West- Vlaanderen	Het Rijk
	Abs.	pCt		
0	7.529	23,2	21,2	26,4
1	7.916	24,4	22,7	28,5
2	6.955	21,4	20,6	19,9
3	4.077	12,5	13,3	10,5
4	2.452	7,5	8,6	6,0
5	1.475	4,5	5,3	3,5
6	896	2,8	3,4	2,2
7	535	1,6	2,1	1,3
8	327	1,0	1,3	0,8
9	164	0,5	0,7	0,5
10	87	0,3	0,4	0,2
11	44	0,1	0,2	0,1
12 en meer	57	0,2	0,2	0,1
Totaal	32.514	100,0	100,0	100,0

De familiestructuur in het arrondissement Oostende valt gunstig uit bij vergelijking met de Rijksgegevens doch vertoont grote afwijkingen ten opzichte van West-Vlaanderen, dat verhoudingsgewijze een groter aantal kinderrijke families bezit. In 1947 telde 54,9 % van de families in België geen of slechts één in leven zijnde kinders ; in het arrondissement Oostende bedroeg dit percentage 47,6 % en in West-Vlaanderen slechts 43,9 %. Het arrondissement Oostende kent verhoudingsgewijze in ieder van de klassen vanaf

1. Het woningprobleem wordt behandeld in deel III, hoofdstuk III.

2 kinderen een dichtere of ten minste een even sterke bezetting als het Rijk ; in ieder van de klassen vanaf 3 kinderen kent het arrondissement een lagere bezetting dan de provincie West-Vlaanderen.

Het gemiddeld aantal kinderen op 100 families bereikt 204 eenheden in het arrondissement Oostende tegenover 225 in West-Vlaanderen en amper 179 in het Rijk.

De verhouding aantal gezinnen/aantal families beloopt 104,4 in het arrondissement Oostende, 102,9 in West-Vlaanderen en 103,7 in het Rijk.

Dit alles duidt er op dat de hierboven vastgestelde afwijkende gezinsstructuur gedetermineerd wordt door de afwijkende familie-structuur en dat ongetwijfeld niet mag gewaagd worden van een ongunstige beïnvloeding door een groter woningtekort dan in West-Vlaanderen of in het Rijk. De laatst geciteerde verhoudingscijfers laten zelfs vermoeden dat de situatie inzake woningmarkt relatief het gunstigst was in het arrondissement Oostende. Er kan hier nog gewezen worden op het feit dat de wederopbouw van de kuststreek, na de verwoestingen van de tweede wereldoorlog, op het ogenblik van de telling eerst in zijn beginstadium was.

HOOFDSTUK II

DE BEROEPSBEVOLKING IN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

Op 31 december 1947 waren in het arrondissement Oostende 31.814 mannen en 7.441 vrouwen economisch actief, d.i. samen 36,5 % van de totale bevolking. Dit aandeel ligt beneden het Westvlaams verhoudingscijfer (39,5 %) en het Rijksgegeven (40,9 %). Deze afwijking is voornamelijk het gevolg van de geringe deelname van de vrouwen aan de economische bedrijvigheid. In het arrondissement Oostende behoort slechts 13,5 % van de vrouwen tot de economisch actieve klasse tegenover 18,9 % in West-Vlaanderen en 19,0 % in het Rijk¹. Het aandeel van de mannen die economisch actief zijn ligt in het arrondissement Oostende (60,4 %) ongeveer op het niveau van West-Vlaanderen (60,7 %). In het Rijk wordt een verhoudingscijfer van 63,3 % bereikt, wat gedeeltelijk toe te schrijven is aan de oudere leeftijdsstructuur van de bevolking waaruit een dichtere bezetting van de demografisch actieve leeftijdsgroep (15 à 65 jaar) volgt².

De leeftijdsopbouw van de actieve bevolking is in het arrondissement Oostende gunstiger dan in het Rijk en zelfs gunstiger dan in West-Vlaanderen. Op 31 december 1947 bestond de actieve mannelijke bevolking voor 66,2 % uit personen van minder dan 45 jaar ; in het Rijk bedroeg dit aandeel 63,9 % en in West-Vlaanderen 65,5 %. Voor de vrouwelijke actieve bevolking waren de overeenkomstige percentages respectievelijk 74,0 %, 72,3 % en 76,4 %.

Uit de vergelijking met de telling van 1930 blijkt dat het aandeel van de actieve bevolking afneemt ; de verlenging van de leerperiode en het invoeren van het pensioenstelsel hebben deze evolutie beïnvloed.

§ 1. De verdeling van de beroepsbevolking naar sociale stand

De analyse van de beroepsbevolking naar sociale stand duidt op een relatief hoog aantal patroons in vergelijking met het Rijk en

1. Gelet op het feit dat de vrouwelijke tewerkstelling voor een belangrijk deel ligt in de toeristische sektor heeft het ogenblik van de telling, in casu tijdens het „dode seizoen” en op een ogenblik dat de wederopbouw van de kustzone nog in volle gang was, meegebracht dat niet de eigenlijke omvang van de vrouwelijke tewerkstelling werd geregistreerd.
2. 69,1 % van de totale mannelijke bevolking in het Rijk, 65,8 % in West-Vlaanderen en 66,8 % in het arrondissement Oostende.

een relatief hoog aantal bedienden in vergelijking met West-Vlaanderen.

De vrouwelijke beroepsbevolking telt in het arrondissement Oostende verhoudingsgewijze veel patroons en bedienden en weinig arbeiders. Handel en toerisme hebben talrijke inrichtingen in het leven geroepen welke beheerd worden door vrouwen ; in de openbare diensten en in de handel vonden tevens talrijke vrouwelijke bedienden een bestaansbron.

Het aantal patroons overtreft verhoudingsgewijze het Rijksgegeven doch blijft beneden het provinciaal gegeven. Het arrondissement Oostende telt relatief weinig industriële ondernemingen in tegenstelling met West-Vlaanderen, dat zeer veel kleine industriële bedrijven bezit ; het belang van de agrarische sektor brengt het aandeel van de mannelijke patroons in de totale beroepsbevolking in het arrondissement Oostende boven het Rijksgegeven¹.

Het aandeel van de bedienden blijft slechts weinig beneden het Rijksgegeven, dank zij het relatief belangrijk aandeel van vrouwelijke bedienden ; de bedienden zijn hoofdzakelijk tewerkgesteld in de openbare diensten. Oostende zelf is een belangrijk administratief centrum en zendt, dank zij zijn snelle en frekwente verbindingen met de hoofdstad van het land, talrijke bedienden naar Brussel.

Het aandeel van de arbeiders ligt beneden het provinciaal gegeven en ongeveer op het niveau van het Rijk. Er worden zeer weinig vrouwelijke arbeiders geteld in de nijverheid ; het aantal arbeidsters in de sektor hotelbedrijf en persoonsverzorging is belangrijker dan in de nijverheid.

Het aantal vrouwelijke helpers is relatief belangrijk door de aanzwelling in de distributiesektor en de tewerkstelling in de toeristische bedrijven.

§ 2. De beroepsbevolking naar de aard van de bedrijvigheid en geografische spreiding

De verdeling van de beroepsbevolking naar aard van de bedrijvigheid duidt op een relatief sterke oriëntering van het arrondissement Oostende op de sectoren bouw en bouwbedrijf, vervoer en verkeer, handel, hotelbedrijf en persoonsdiensten en diensten van algemeen belang².

1. Zie tabel II, 11, volgende blz.

2. Zie tabel II, 12, blz. 65.

Tabel II, 11 : Indeling van de beroepsbevolking in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, naar sociale stand, 31 dec. 1947 (in pCt).

		Patroons	Bedienden	Arbeiders	Helpers	Totaal in absolute cijfers
Arrondissement Oostende	Mannen	24,3	15,9	55,3	4,5	31.814
	Vrouwen	23,7	28,1	36,6	11,6	7.441
	Totaal	24,2	18,2	51,7	5,9	39.255
West-Vlaanderen	Mannen	27,8	11,5	53,7	7,0	298.473
	Vrouwen	19,0	14,9	53,9	12,2	95.547
	Totaal	25,7	12,4	53,7	8,2	394.020
Het Rijk	Mannen	23,4	18,2	53,4	5,0	2.660.111
	Vrouwen	18,2	23,7	47,3	10,8	820.916
	Totaal	22,2	19,5	51,9	6,4	3.481.027

Tabel II, 12 : Beroepsbevolking naar aard van de bedrijvigheid, 31 dec. 1947.

Bedrijfstakken	Arr. Oostende		West-Vlaanderen		Het Rijk	
	Abs.	pCt	Abs.	pCt	Abs.	pCt
Landbouw, bosbouw	4.098	10,4	58.625	14,9	419.848	12,0
Visserij	1.605	4,1	2.751	0,7	2.935	0,1
Bodemindustrie	50	0,1	843	0,2	190.608	5,5
Nijverheid	8.731	22,3	165.107	41,9	1.310.634	37,7
Gebouw en bouwbedrijf	3.960	10,1	29.148	7,4	196.585	5,7
Vervoer en verkeer	3.549	9,0	17.251	4,4	243.226	7,0
Handel en kredietwezen	5.505	14,0	49.542	12,6	467.486	13,4
Hotel- en persoonsdien- diensten	3.329	8,5	22.814	5,8	206.378	5,9
Openbare diensten en andere diensten van algemeen nut	5.049	12,9	30.529	7,7	344.582	9,9
Andere activiteiten	33	0,1	612	0,2	6.695	0,2
Zonder activiteit	3.346	8,5	16.798	4,2	92.050	2,6
Totale beroepsbevolking	39.255	100,0	394.020	100,0	3.481.027	100,0

De beroepsbevolking telt verhoudingsgewijze minder leden in de landbouw dan West-Vlaanderen en het Rijk ; de visserij heeft echter in het arrondissement Oostende zijn centrum.

Voornameijk in de nijverheid zijn relatief weinig inwoners van het arrondissement Oostende tewerkgesteld. Op 100 leden van de actieve bevolking telt het Oostendse amper 22 tewerkgestelden in de nijverheid tegenover 42 in West-Vlaanderen en 38 in het Rijk. Als tegenhanger van deze geringe tewerkstelling in de industrie staat een hoge tewerkstelling in de bouwsector, in vervoer en verkeer, in de diverse sectoren die verband houden met de toeristische bedrijvigheid, in de openbare diensten en andere diensten van algemeen nut. Opvallend is het hoog aantal personen „zonder activiteit” ; hieronder gaan heel wat werklozen schuil die tijdens de zomerperiode in de toeristische sektor ingeschakeld werden.

De beroepsstructuur van de bevolking van het arrondissement is sterk afwijkend over de diverse subgewesten. In tabel II, 13¹ werd een indeling gemaakt van het Oostendse in een zestal zones steunend op de eigen beroepsstructuur van de bevolking.

1. Zie volgende blz.

Tabel II, 13 : Beroepsbevolking in de diverse subgebieden van het arrondissement Oostende, naar aard van de bedrijvigheid, 31 dec. 1947.

Beroepsgroep	Zone 1 (a)		Zone 2		Zone 3		Zone 4		Zone 5		Zone 6		Totaal	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
	Landbouw, vissertij, bodemindustrie	1.713	57	373	46	555	62	955	150	685	91	890	174	5.171
Nijverheid	3.586	726	939	121	471	43	1.239	232	914	84	376	27	7.525	1.233
Bouwbedrijf	1.405	26	646	3	365	—	934	3	274	4	297	—	3.921	36
Vervoer en verkeer	2.427	110	421	11	104	4	201	11	169	13	72	3	3.394	152
Handel en kredietwezen	2.146	1.298	419	164	174	105	455	204	246	61	166	72	3.606	1.904
Hotel en persoonsdiensten	985	1.158	140	239	109	116	86	219	29	109	31	95	1.380	1.936
Openbare diensten en diensten van algemeen nut	3.056	659	248	99	170	134	226	138	94	49	83	94	3.877	1.173
TOTAAL	15.318	4.034	3.186	683	1.948	464	4.096	957	2.411	411	1.915	465	28.874	7.014
Zonder aktiviteit	1.207	244	220	41	238	35	852	69	273	19	132	16	2.922	424
Tewerkgesteld in eigen gemeente	12.616	3.530	1.677	490	1.286	384	2.448	692	1.294	260	1.296	365	20.617	5.721
Tewerkgesteld in eigen arrondissement	1.485	297	1.315	170	346	38	856	185	962	119	454	75	5.418	884
Tewerkgesteld buiten het eigen arrondissement	1.217	207	194	23	316	42	792	80	155	32	165	25	2.839	409

(a) Voor de omlijnig van de zones, zie blz. 67, 1° alinea.

De diverse zones worden gevormd door de navolgende gemeenten :

- zone 1 : Oostende, Stene en Zandvoorde ;
- zone 2 : Bredene en Middelkerke ;
- zone 3 : Lombardzijde, Westende, Klemskerke, Vlissegem ;
- zone 4 : Ichtegem, Eernegem en Gistel ;
- zone 5 : Bekegem, Ettelgem, Oudenburg, Roksem, Snaaskerke en Westkerke ;
- zone 6 : Leffinge, Mannekensvere, Moere, Schore, St.-Pieterskapelle, Slijpe, Wilskerke, Zande en Zevekote.

De zone Oostende groepeerd 15.318 mannen en 4.034 vrouwen behorend tot de beroepsbevolking, d.i. 53,0 % van de totale mannelijke actieve bevolking (personen zonder aktiviteit niet inbegrepen) en 57,5 % van de totale vrouwelijke actieve bevolking. De kustgemeenten tellen 5.134 mannen (17,8 %) en 1.147 vrouwen (16,4 %) behorend tot de actieve bevolking. In de drie kerngemeenten van het zuiden wonen 4.096 mannen en 957 vrouwen die ekonomisch aktief zijn, d.i. 14,2 % van de mannelijke actieve bevolking en 13,6 % van de vrouwelijke actieve bevolking. De agrarische gemeenten van het arrondissement Oostende tellen 4.326 mannen (15,0 %) en 876 vrouwen (12,5 %) die aktief in het ekonomisch leven zijn betrokken.

Bij de mannelijke aktieve bevolking is de landbouw de voornaamste aktiviteitsgroep in de plattelandsgemeenten ten westen van Oostende ; 890 mannen, d.i. 46,5 % van de mannelijke aktieve bevolking zijn in de landbouwsektor ingeschakeld. Ook in de plattelandsgemeenten ten oosten van Oostende (28,4 %) en in de kustgemeenten buiten de agglomeratie Oostende (28,5 %) is de landbouw vrij belangrijk.

De bouwsektor is vooral een voorname bedrijvigheid voor de kerngemeenten van het zuiden (934 mannen ; 22,8 %) en de kustgemeenten (1.011 mannen ; 19,7 %).

In de zone Oostende valt het belang op van de openbare diensten en diensten van algemeen nut (3.056 mannen), van de sektor vervoer en verkeer (2.427), van handel en kredietwezen (2.146) en hotelbedrijf en persoonsdiensten (985) ; de nijverheid (3.586) neemt slechts 23,4 % op van de totale mannelijke beroepsbevolking tegenover 29,1 % in de rest van het arrondissement. De bouwsektor is er, met een aandeel van 9,2 % (1.405 mannen) tegenover 18,6 % in de rest van het arrondissement, zwak vertegenwoordigd.

Bij de vrouwelijke aktieve bevolking domineren te Oostende en in de kustgemeenten de sektoren die verband houden met de toeris-

tische bedrijvigheid. In de overige gemeenten neemt de landbouw nog een aanzienlijk aantal vrouwelijke arbeidskrachten op en is de tewerkstelling in de nijverheid – in relatieve termen ten opzichte van de kustgemeenten – belangrijk ; in de plattelandsgemeenten ten westen van Oostende is het overwicht van de landbouw sterk uitgesproken.

Er bestaat een wederzijdse beïnvloeding tussen de stand van de werkgelegenheid ter plaatse enerzijds en de uitgeoefende activiteit en de mobiliteit van de arbeidskrachten anderzijds. Het tekort aan werkgelegenheid ter plaatse dreef de inwoners van het zuiden naar activiteiten die een lage scholingsgraad vergen en verhoogde de mobiliteit. In de kerngemeenten van het zuiden werkt 19,3 % van de mannelijke beroepsbevolking buiten het eigen arrondissement ; de geografische ligging is natuurlijk medebepalend.

Het belang van deze verschillende beroepsstructuur zal duidelijker aan het licht treden bij de studie van de mobiliteit van de arbeidskrachten en de aanwezigheid van arbeidsoverschotten.

HOOFDSTUK III

EEN PROGNOSE VAN DE BEVOLKINGSEVOLUTIE IN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

De toekomstige bevolkingsevolutie van het arrondissement is van het hoogste belang voor het bepalen van de expansiemogelijkheden. Een gewest met een regressieve bevolking of met een snel verouderende bevolking ziet zijn dynamisme ondermijnd worden en loopt het gevaar niet enkel nieuwe initiatieven te zien uitblijven doch tevens gekonfronteerd te worden met een erosie van het bestaande bedrijfsleven.

Aan de hand van de leeftijdsstructuur 1959 werd gepoogd de toekomstige bevolkingsevolutie van de Oostendse bevolking vast te leggen. Uiteraard moesten hierbij bepaalde hypothesen worden aanvaard die het meest waarschijnlijke verloop pogen te omschrijven. Er werd voorondersteld dat in- en uitwijking elkaar zullen opheffen zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve termen. Tijdens de jongste jaren noteerde het arrondissement Oostende meestal een licht vestigingsoverschot; aangenomen mag worden dat deze beweging de leeftijdsopbouw weinig beïnvloedt. Een tweede hypothese betreft de natuurlijke bevolkingsgroei. Voor de geboorten die in de periode 1959-74 zullen plaats hebben werd dezelfde vruchtbaarheidscoëfficiënt aanvaard als tijdens de periode 1956-59, in casu 89,01 geboorten per duizend vrouwen in de leeftijd tussen 15 en 45 jaar. De verhouding tussen jongens en meisjes werd overgenomen zoals die op einde 1959 bestond voor de leeftijdsgroep van 0 tot 5 jaar. De sterftekansen zoals die door het Nationaal Centrum voor mechanische berekeningen van het Nationaal Instituut voor de Statistiek voor het gehele land over de periode 1954-57 werden berekend, werden overgenomen voor het Oostendse; er mag aangenomen worden dat het gunstiger sterftecijfer voor het Oostendse dat voorheen werd vastgesteld, zijn grond vindt in de relatief gunstiger leeftijdsstructuur en niet in afwijkende sterftekansen binnen de diverse leeftijdsgroepen.

In tabel II, 14¹ werden de resultaten van deze prognose opgenomen.

1. Zie volgende blz.

Tabel II, 14: Prognose van de bevolkingsevolutie in het arrondissement Oostende, 1959-74.

Leeftijds- klassen	31 december 1959			31 december 1964			31 december 1969			31 december 1974		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
	5-10	4.983	4.978	9.961	5.049	5.044	10.093	5.337	5.333	10.670	5.395	5.391
0-5 jaar	4.704	4.632	9.336	4.921	4.930	9.851	4.986	4.996	9.982	5.270	5.282	10.552
10-15	4.573	4.389	8.962	4.691	4.623	9.314	4.907	4.920	9.827	4.972	4.986	9.958
			28.259			29.258			30.479			31.296
15-20	3.913	3.783	7.696	4.558	4.380	8.938	4.676	4.614	9.290	4.891	4.910	9.801
20-25	4.506	4.071	8.577	3.892	3.773	7.665	4.533	4.368	8.901	4.650	4.602	9.252
25-30	4.375	4.437	8.812	4.473	4.056	8.529	3.864	3.759	7.623	4.500	4.352	8.852
30-35	4.194	4.118	8.312	4.339	4.416	8.755	4.436	4.036	8.472	3.832	3.741	7.573
35-40	4.140	4.271	8.411	4.153	4.089	8.242	4.385	4.355	8.682	4.393	4.008	8.401
40-45	2.736	2.911	5.647	4.082	4.230	8.312	4.094	4.050	8.144	4.236	4.343	8.579
45-50	3.866	4.123	7.989	2.673	2.870	5.543	3.988	4.170	8.158	3.999	3.993	7.992
50-55	3.779	4.264	8.043	3.716	4.034	7.750	2.570	2.808	5.378	3.834	4.080	7.914
55-60	3.710	3.958	7.668	3.542	4.120	7.662	3.483	3.898	7.381	2.409	2.713	5.122
60-65	2.763	3.447	6.210	3.348	3.748	7.096	3.197	3.902	7.099	3.143	3.692	6.835
			77.365			78.492			79.128			80.321
65-70	2.118	2.724	4.842	2.371	3.148	5.519	2.873	3.423	6.296	2.744	3.564	6.308
70-75	1.665	2.106	3.771	1.679	2.326	4.005	1.880	2.688	4.568	2.278	2.923	5.201
75-80	1.188	1.477	2.665	1.160	1.597	2.757	1.169	1.764	2.933	1.309	2.038	3.347
80 en +	886	1.101	1.987	949	1.342	2.291	952	1.520	2.452	958	1.688	2.646
			13.265			14.572			16.249			17.502
TOTAAL	58.099	60.790	118.889	59.596	62.726	122.322	61.222	64.634	125.856	62.813	66.306	129.119

§ 1. De ontwikkeling van de jongerenbevolking (0-15 jaar)

Op basis van de aangenomen vruchtbaarheidscoëfficiënt van 89,01 per duizend vrouwen in de leeftijdsgroep van 15 tot 45 jaar werd het aantal geboorten berekend op gemiddeld 2.100 tijdens de periode 1959-64 en op 2.220 en 2.244 voor de daaropvolgende vijfjaarlijkse periodes. Rekening houdend met de vastgestelde overlevingskansen zoals berekend door het Nationaal Centrum voor mechanische berekeningen (N.I.S.) zal de jongerenbevolking aangroeien van 28.259 eenheden in 1959 tot 29.258 in 1964, tot 30.479 in 1969 en tot 31.296 in 1974. Een toename van het relatief aandeel van deze leeftijdsgroep zal zich vooral voltrekken tussen 1964 en 1969 (van 23,9 % tot 24,2 %); de stagnatie van het aandeel der jongeren tussen 1969 en 1974 is het gevolg van de stabilisatie van de vrouwelijke bevolking in de leeftijdsklasse van 15 tot 45 jaar; deze stagnatie resulteert uit het geringe geboortencijfer tijdens de jaren voorafgaand aan de tweede wereldoorlog.

§ 2. De ontwikkeling van de demografisch actieve bevolkingsgroep (15-65 jaar)

Vertrekkend van de leeftijdsopbouw van de bevolking in 1959, en op basis van gelijkblijvende overlevingskansen voor het Oostendse voor de gehele periode, zal deze bevolkingsgroep in omvang toenemen van 77.365 eenheden in 1959 tot 78.492 in 1964, tot 79.128 in 1969 en 80.321 eenheden in 1974. Deze toename is dus weinig belangrijk; van betekenis is echter de verschuiving van de dun bezette groepen. In 1959 waren de leeftijdsgroepen van 15 tot 45 jaar getekend door de gevolgen op demografisch vlak van de beide wereldoorlogen; in 1974 zijn die groepen opgeschoven naar de leeftijdsklasse 30 tot 60 jaar. In 1959 vormden de personen van 15 tot 45 jaar 61,3 % van de actieve leeftijdsgroep; in 1974 zal dit aandeel 65,3 % bedragen.

In het geheel van de bevolkingsevolutie blijft de groei van de actieve bevolkingsklasse ten achter; het aandeel daalt van 65,1 % in 1959 tot 64,2 % in 1964, tot 62,9 % in 1969 en tot 62,2 % in 1974. Deze evolutie is het gevolg van de sterke daling van het geboortencijfer na 1914. De relatief dicht bezette groepen van 45 tot 65 jaar schuiven in de eerstvolgende jaren op naar de ouderlingenbevolking terwijl de aanvoer van jonge krachten niet in verhouding is met de vroegere groei.

§ 3. De ontwikkeling van de ouderlingenbevolking (65 jaar en meer)

De ouderlingenbevolking zal in de eerstvolgende jaren een buitengewoon sterke uitbreiding nemen. Van 13.265 eenheden in 1959 groeit deze groep aan tot 14.572 in 1964, tot 16.249 in 1969 en tot 17.502 in 1974. De stijgingsindex belooft 132 voor de periode 1959-74 tegenover 104 voor de actieve bevolkingsklasse en 111 voor de jongerenbevolking. Het aandeel van de ouderenbevolking is dan ook sterk stijgend: 11,2 % in 1959, 11,9 % in 1964, 12,9 % in 1969 en 13,6 % in 1974. Deze tendens tot veroudering van de bevolking zal niet eerder omslaan dan op het ogenblik dat de personen geboren tijdens de eerste wereldoorlog de leeftijd van 65 jaar bereikt hebben, dit is omstreeks 1980; de daaropvolgende jaren kunnen een verjonging van de leeftijdsopbouw meebrengen.

Samenvattend kan de volgende evolutie van de totale bevolking verwacht worden:

- tussen 1959 en 1964 een gemiddelde aangroei van 686 eenheden per jaar;
- tussen 1964 en 1969 een gemiddelde aangroei van 707 eenheden per jaar;
- tussen 1969 en 1974 een gemiddelde aangroei van 652 eenheden per jaar.

De oudere leeftijdsklassen zullen een steeds groter aandeel vormen van de totale bevolking. De jongerenbevolking en de laagste leeftijdsgroepen in de actieve klasse zullen lichtjes aan betekenis winnen en de verouderingstendens enigermate verzachten; hier wordt de basis gelegd van een terugkeer tot een meer gezonde leeftijdsopbouw op voorwaarde dat het geboortecijfer een verbetering uitwijst.

Opvallend is de invloed op de leeftijdsopbouw die uitgaat van de scheeftekening in de verhouding mannelijke tot vrouwelijke bevolking. De bevolkingsgroep van 65 jaar en meer omvat in 1959 55,8 % vrouwen en in 1974 zal dit aandeel gestegen zijn tot 58,4 %; het aandeel van de vrouwen belooft 50,9 % voor de actieve bevolkingsgroep en 49,5 % voor de jongeren in 1959 en respectievelijk 50,3 % en 50,0 % in 1974.

DEEL III

DE INFRASTRUKTUUR EN DE WONINGVOORRAAD IN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

INLEIDING

De graad van ontsluiting van een gewest is bij de huidige stand van de ekonomie meer dan ooit een beslissende faktor tot het omlijnen van zijn ontwikkelingskansen.

In het verleden was de roeping van een gewest tot industriële groei veelal gesteund op de aanwezigheid of de nabijheid van grondstoffen en energie (steenkool).

De verworven voorsprong heeft zich echter geleidelijk gekristalliseerd in een aangepaste uitbouw van de infrastructuur, waardoor de aantrekkingskracht niet enkel werd gehandhaafd, doch nog versterkt en uitgebreid.

De aanwezigheid van verkeersfaciliteiten met keuze-mogelijkheid tussen diverse vormen van verkeer en een voldoende basisuitrusting op het vlak van berichtenverkeer (post, telefoon, telegraaf), de energiebevoorrading (elektriciteit, gas, water) en de huisvesting moeten op heden als een noodzakelijke voorwaarde tot ekonomische groei van een gewest gesteld worden; alhoewel geen stuwende kracht, vormt de infrastrukturele uitrusting niettemin een basiselement tot industriële ontwikkeling.

De graad van aangepastheid van deze basisuitrusting aan de vereisten van de huidige ekonomie limiteert in hoge mate de welvaart van het gewest en van zijn bevolking.

HOOFDSTUK I

DE VERKEERSTECHNISCHE ONTSLUITING

§ 1. De haven van Oostende¹

Het arrondissement Oostende is, naast de arrondissementen Brugge en Veurne, een der drie Belgische arrondissementen die rechtstreeks door de zee worden aangedaan.

Waar het bezit van een haven in vroegere tijden eerder van lokale of regionale betekenis was, heeft de internationalisatie van de handel en de evolutie van het zeescheepvaartverkeer de rol van een haven op nationaal peil gebracht.

In 1445 kende Filips de Goede aan Oostende het recht toe een zeehaven te graven. Deze haven was niet zeer diep. Ze lag ten noord-westen van de stad waar thans de huidige Van Iseghemlaan zich bevindt en scheidde de stad in twee wijken. Na het beleg van de stad door de Spanjaarden van 1601 tot 1604 werd bij de wederopbouw het noordelijk gedeelte van de stad aan de zee prijsgegeven en de oude haven gedempt. Tijdens de belegering had het bezettingsgarnizoen verschillende doorsnijdingen in de duinen uitgevoerd waarlangs de zee zich een weg had gebaad; één daarvan werd de „geule” genoemd. Elk getij verdiepte en verbreedde de opening en de „geule” diende om de oude haven te vervangen.

Periodes van voorspoed en verval hebben elkaar opgevolgd.

In 1722 werd de Oost-Indische Compagnie opgericht. De handel met Indië vestigde de aandacht van de ganse wereld op de haven van Oostende; de naijver van Engeland, de Verenigde Provincies en Frankrijk leidde tot een vroegtijdig einde van de zo krachtige Compagnie (1731).

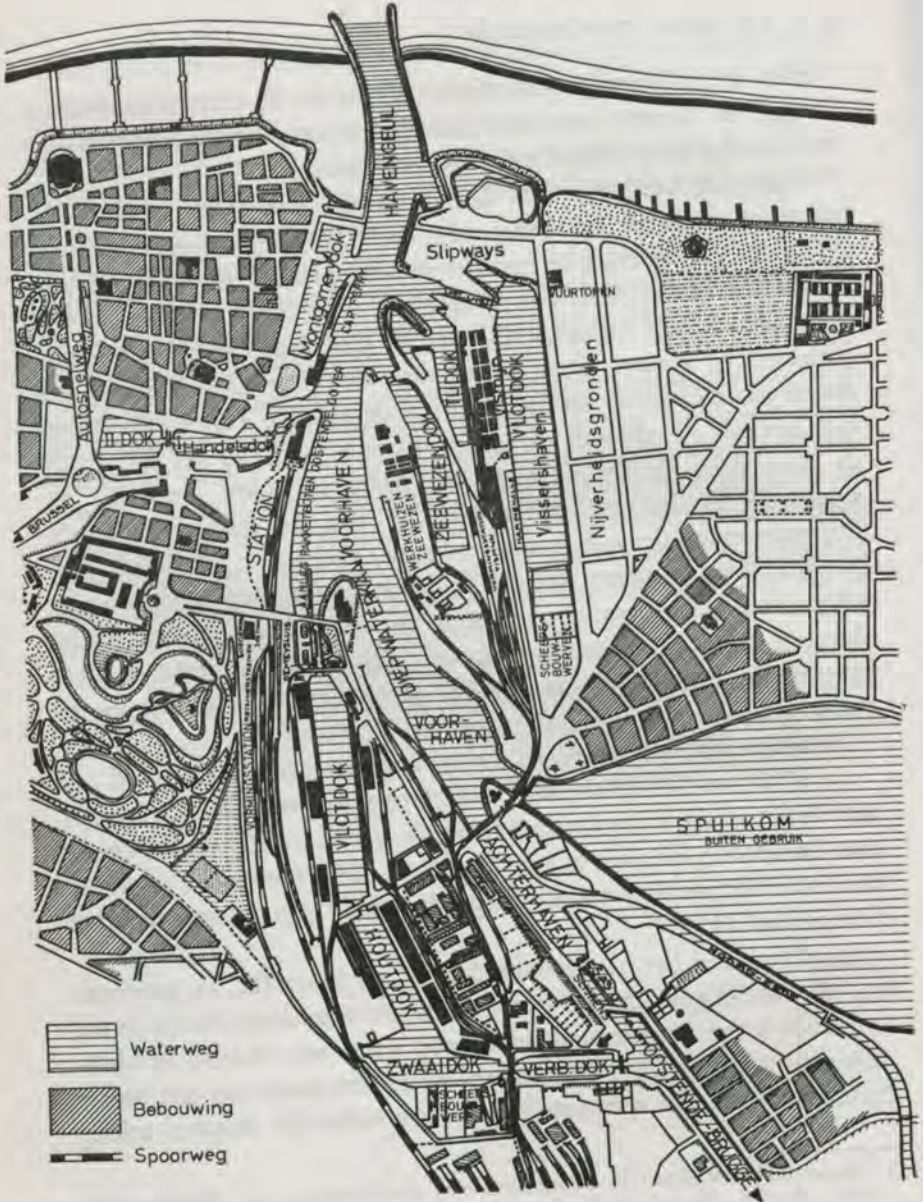
In 1776 werd het eerste handelsdok (zie kaart III, 1) geopend. In 1781 vaardigde Jozef II een dekreet uit waardoor Oostende tot vrijhaven werd uitgeroepen en daarop werd een tweede handelsdok geopend in 1783². Oostende werd het centrum van een intens handelsverkeer. De omwenteling en het keizerrijk stonden echter

1. Geraadpleegde werken : R. VANCRAEYNEST : De Zeehavens, in „West-Vlaanderen”, Elsevier, Brussel, 1958, p. 201-219 ; „Het havencomplex van Oostende”, uitgegeven met medewerking van de stad Oostende, 1955, 103 blz. ; F. ROGIERS : „De Westvlaamse Havens”, Brugge, 1953, 194 blz.

2. Deze handelsdokken zijn thans in volle stadscentrum gelegen.

Kaart III, 1 : De haven van Oostende, toestand 1961.

NOORDZEE

de bloei van de haven in de weg. Pogingen om het verzanden van de geul tegen te gaan door het bouwen van een spoelsluis (1810), nadien van de Leopoldsluis (1859) en de Demeysluis (1898) mislukten. Alleen baggeren liet toe de diepte te behouden.

De nieuwe dokken van de handelshaven (zie kaart III, 1) werden gebouwd tussen 1898 en 1905 en ingehuldigd in 1905 door Koning Leopold II.

A. De huidige toestand van de haven

De haven van Oostende wordt vanuit zee bereikt door de Grote Rede en de Kleine Rede te dwarsen. De Grote Rede is gelegen ten noorden van de Stroombank, tussen de banken van Nieuwpoort, Oostende en Wenduine, met een diepte van 10 tot 11 m. De Kleine Rede bevindt zich nabij de kust ten zuiden van de Stroombank, met een diepte van 8 tot 10 m die vermindert tot 6 à 7 m vóór Oostende. Dwars door de Stroombank en ongeveer in de as van de buitenhavengeul werd einde 1896 begonnen met het graven van een pas. Een diepte van — 6,5 m (Z) wordt heden in de Stroombankpas onderhouden.

De eigenlijke toegangsweg tot de haven van Oostende wordt begrensd door twee staketsels, die licht divergerend in zee dringen, georiënteerd naar het west-noord-westen.

De breedte van de havengeul bij de monding is 150 m en versmalt verder tot 100 m. Het oosterstaketsel zal in 1963 oostwaarts verplaatst worden en ook zuidwaarts ervan zal de geul naar het oosten toe verbreed worden. Zo zal de toegangsgeul over een lengte van 700 m een minimumbreedte van 150 m hebben. De geul wordt heden gebaggerd op — 6,50 m en geeft toegang tot de Voorhaven waar gebaggerd wordt op — 5,50 m, enkele plaatsen uitgezonderd.

De haven van Oostende bestaat uit een getijhaven, waar de zee vrij binnenstroomt en een dokhaven die afgesloten wordt door sluizen waarvan de drempel ligt op — 4,50 m. Funktioneel kan de haven van Oostende ingedeeld worden in vier grote complexen, nl. de handelshaven, de vissershaven, de passagiershaven en de jachthaven.

Tot de tijhaven behoren de Voorhaven met de London-Istamboelkaai, de aanlegkaaien der pakketboten en de diepwaterkaai, het Montgomerydok en het Tijdok van de vissershaven.

De dokhaven is samengesteld uit :
 Stadshandelshaven : het Vlotdok, het Houtdok, het Zwaaidok en
 het Verbindingsdok
 Vissershaven : het Vlotdok van de vissershaven
 Staatshaven : het Zeewezendok
 Jachthaven : de oude handelsdokken.

De oppervlakte van de havenzone bedraagt 130 ha (dokken, kaaïen, opslagplaatsen, wegen).

De haven is gedeeltelijk eigendom van de Staat, gedeeltelijk van de stad Oostende.

1. – *De handelshaven*

a. *Funktie van de handelshaven*

De handelshaven bezit een zeer gunstige ligging voor een snelle verbinding van het kontinent met Groot-Brittannië en de Noord-Franse havens. Zij ligt aan de drukst bevaren zee van de wereld en heeft een vlotte spoorwegverbinding met de industriële zwaartepunten en de grote verbruikersagglomeraties van geheel West-Europa. De aanleg van de autosnelweg Brussel-Oostende heeft een ontubbeling van deze gunstige ontsluiting ten opzichte van het achterland verwezenlijkt. Bovendien bezit Oostende sinds 1669 een verbinding met het Scheldebekken door de voltooiing van het kanaal Gent-Brugge-Oostende. Langs het kanaal Plassendale-Nieuwpoort staat de haven in verbinding met Ieper, Veurne en Duinkerke.

De haven van Oostende is vooral een belangrijk draaipunt bij de verhandeling van koopwaren tussen Groot-Brittannië en België en de achterliggende landen. Vooral de snelheid van verhandeling is een kapitale faktor.

De haven van Oostende is vooral bekend voor de verhandeling van hout, dakpannen, cokes, voertuigen, levensmiddelen, chemische produkten en stookolie.

Het ontbreken van een industrieel en kommercieel achterland en het gemis aan diepte van de haven beperken de ontwikkeling van de handelshaven.

De haven van Oostende ondergaat de mededinging van de havens van Zeebrugge en van Duinkerke die o.m. door de ferrybootdiensten een deel van het Italiaans transitoverkeer weten weg te kapen.

Tussen zeevaart en binnenscheepvaart bestaan haast geen wederzijdse betrekkingen ; praktisch gebeurt alleen overslag van dak-

pannen uit lichters en af en toe overslag van chemische produkten in lichters.

Tijdens de tweede wereldoorlog werd de haven van Oostende zwaar beschadigd waardoor de havenactiviteit grotendeels werd stilgelegd. Alleen de aanlegkaaien der pakketboten en de kaaien van het vlotdok waren intact.

b. *Technische uitrusting van de handelshaven*

De handelshaven bestaat uit de Diepwaterkaai en de nieuwe handelsdokken (zie kaart III, 1).

(aa) De diepwaterkaai in de voorhaven

De Voorhaven werd in 1898-1905 zuidoostwaarts naar Sas-Slijkens¹ toe gevoelig uitgebreid en langs de westkant werd een diepwaterkaai gebouwd van 800 m lengte. Ingevolge slechte stabiliteit heeft deze kaaimuur echter nooit beantwoord aan het doel waarvoor ze gebouwd werd. Zo is de diepte er heden 4,50 m bij lage tij en ongeveer 8 m bij hoge tij. Deze kaai is voorzien van 3 elektrische verplaatsbare kranen van 6 T en van een vaste elektrische kraan van 60 T.

(bb) De nieuwe handelsdokken

De Demeysluis verleent toegang tot de nieuwe handelsdokken ; zij heeft een lengte van 130 m, een breedte van 18 m, een diepgang van 15 voet bij lage tij en 30 voet bij hoge tij. Schepen met een diepgang van 24 voet kunnen de nieuwe handelshaven binnenvaren. Schepen waarvan de lengte 125 m overtreft en die niet breder zijn dan 17,20 m worden geschut bij stil water en met open deuren.

De nieuwe handelsdokken omvatten het Vlotdok, het Houtdok en de Zwaikom.

(i) Vlotdok : 640 m lengte, 90 m breedte, 8,25 m diepte, 1,356 m kaailengte, 4 elektrische kranen van 2 T, 7 van 5 T, 2 van 7 T en 2 van 8 T.

Het Vlotdok heeft direkte verbinding met de spoorweg en het

1. Het Sas-Slijkens werd gebouwd tussen 1669 en 1676. Het stortte in rond 1752 en werd 300 m stroomopwaarts herbouwd tussen 1754 en 1758. Het bracht tot omstreeks 1929 de verbinding tot stand tussen de achterhaven van Oostende en het kanaal Oostende-Brugge. Toen werd er over de sluis een vaste brug geworpen, zodat de sluiswerken alleen nog dienen voor de afwatering van het overtollige water van het kanaal Brugge-Oostende. In de achterhaven wordt het water geloosd van het kanaal Oostende-Brugge-Gent en het water van de Noord-Edekreek (watering van Blankenberge). De achterhaven staat in verbinding met de voorhaven en is er van gescheiden door een voorlopige vaste brug waarover de kustbaan loopt naar Blankenberge-Knokke.

wegennet langs beide oevers. Op beide oevers bevinden zich loodsen, opslagplaatsen en magazijnen. Op de oever ten oosten treft men het gebouw voor de spoorwegdiensten en toldiensten aan alsook het openbaar stapelhuis.

(ii) Houtdok : 575 m lengte, 90 m breedte, 8,25 m diepte.

Het Houtdok is van het Vlotdok gescheiden door een beweegbare brug.

(iii) Zwaaiikom : 387 m lengte, 167 m grootste breedte, 8,25 m diepte.

De Zwaaiikom staat rechtstreeks in verbinding met het Houtdok. De totale lengte van de kaaimuren van Hout- en Zwaaidok is 1.048 m.

Aan de zuidelijke kant van het Zwaaidok is de scheepsbouwwerf Beliard Murdoch N.V. gevestigd.

Het Verbindingsdok, met schuine kaaimuren, brengt de verbinding tot stand tussen het Zwaaidok en het kanaal Oostende-Brugge-Gent. Het kanaal is over een lengte van 2,5 km als zee-kanaal ingericht en is gebaggerd op 6,50 m diepte ; schepen van 20 voet kunnen aanleggen aan de kaaien van de U.C.B. en de elektriciteitscentrale Ebes.

De havengronden strekken zich uit tot een breedte van 100 m langs het Vlotdok en 300 m langs het Houtdok. Ze zijn uitgerust met treinsporen en berijdbare wegen. De opslagruimte van de handelshaven bedraagt 52.650 m² waarvan ongeveer 22.800 m² verhuurd zijn aan particuliere maatschappijen. Er is een tankcapaciteit van 5.400 m³. Er zijn 4 sleepboten ter beschikking van de scheepvaart. De handelshaven bezit geen graanzuigers, geen vlottende kranen en geen laadbruggen.

Het spoorwegvormingsstation is voor de haven van grote betekenis ; de vestiging hindert de havenbeweging niet. Interessant is tevens het bezit van scheepsbouw- en herstellingswerven ; deze werven kunnen echter alleen schepen van middelmatige tonnage aan stapel nemen.

2. - *De Staatshaven*

De kustdiensten van het Zeewezen (loodsdienst, sleepdienst, bebakeningsdienst, pakketboten) en de Belgische Zeemacht hebben hun basis te Oostende. Het Zeewezendok werd gebouwd tussen 1875 en 1879 en naderhand vergroot. Het wordt bereikt vanuit de getijhaven langs een sluishoofd van 17 m breedte. De westelijke muur van het Zeewezendok is 500 m lang, de oostelijke kaaimuur

heeft een lengte van 400 m. Het Zeewezendok bezit een vlottend droogdok van 5.000 T draagvermogen en een torendraaikraan van 7,5 Ton.

De staatspakketboten van de lijn Oostende-Dover hebben hun aanlegplaats in de Voorhaven, op de westelijke oever ter hoogte van het station over een lengte van 600 m. Deze kaai is voorzien van 3 kranen van 6 T. Oostende is de grootste passagiershaven van het land. Langs de westelijke oever van de Voorhaven bevindt zich de London-Istamboelkaai die gedeeltelijk werd gebouwd in 1938 en verder in 1948-50. Deze kaai die een lengte heeft van 320 m en uitgerust is met een laadbrug van 12 ton draagvermogen en 49,80 m lengte, wordt gebruikt ten behoeve van de car-ferrydienst.

Voorbij de toegangseul tot het Zeewezendok volgt langs de noordoostkant van de Voorhaven een kaaimuur van 875 m lengte waarvan 465 m ten dienste staan van het Zeewezen en 410 m ten dienste van de Zeemacht. Deze kaaimuur is voorzien van 2 torendraaikranen waarvan 1 van 40 T en 1 van 7,5 T.

3. - *De Vissershaven*

De vissershaven van Oostende is de grootste van het land¹.

De vissershaven bevindt zich aan de oostkant van de havengeul en bestaat hoofdzakelijk uit een toegangseul, een sluis, een vlotdok met scheepswerven, een tijdok met kuisbank, twee slipways, een vismijn, een haringhalle en een verzendingsstation.

De toegangseul leidt tot de sluis. De sluis (107 m \times 16 m \times 4,5 m) geeft toegang tot het vlotdok (wateroppervlakte 8,5 ha) dat gegraven is tot op — 4 m, wat een bestendige diepgang van minstens 8 m toelaat. De kaaimuurlengte van het vlotdok is 760 m aan de noorderzijde en 665 m aan de zuidkant, terwijl de breedte 125 m bedraagt. De nuttige aanlegplaats langs de kaaimuren bereikt aldus 1.425 m. Op het uiteinde van het vlotdok bevinden zich sinds 1947 scheepswerven die over een helling van 121 m lengte beschikken. Aan het noordelijk uiteinde van het vlotdok zijn er 2 slipways geïnstalleerd op een bedding van 132,70 m met een helling van 0,081 m per meter. De grootste dezer slipways heeft een draagvermogen van 1.000 T, een lengte van 50 m en een nuttige breedte van 11,50 m. De andere heeft een draagvermogen van 500 T, een lengte van 40 m en een nuttige breedte van 9,50 m. Het tijdok (wateroppervlakte 1,8 ha) loopt

1. Voor de historie van de haven en zijn belang, zie deel IV, hoofdstuk V, blz. 290.

evenwijdig met het vlotdok en is bestemd voor kleine vaartuigen. Het is 300 m lang en 60 m breed; op het uiteinde beloopt de breedte echter nog slechts 30 m. Dit dok is gegraven op — 2,5 m en beschikt over 645 m aanlegkaaimuur. Ten westen van de ingang van het tijdok werd een kuisbank aangelegd ten dienste van de kleine schepen.

De oppervlakte gelegen tussen het vlotdok en het tijdok bedraagt 37.632 m² waarop de vismijn en de haringhalle zijn opgetrokken.

Aan de oostelijke kaaimuur van het vlotdok werden als nevenbedrijven van de visserij o.m. opgericht: ijsfabrieken, brandstofdepots, herstellingswerkhuizen, koperslagerijen, diepbevroezingsfabrieken, touw- en nettenmagazijnen, fabrieken voor visafval en visolie e.d.m.

4. — *De jachthaven*

De oude handelsdokken, in volle stadscentrum gelegen, worden op heden gebruikt door jachten en vreemde oorlogsbodems op bezoek.

De toegang tot deze dokken wordt verzekerd langs de kant der havengeul door een zeeluis van 58,50 m lengte, 12 m breedte, 1,48 m drempeldiepte onder gemiddeld laag waterpeil. Beide dokken zijn gebaggerd tot op — 1,50 m (Z); de lengte van de kaaimuren bedraagt respectievelijk 600 m en 480 m.

Tot de jachthaven behoort ook het Montgomerydok, hoewel hier vooral in de zomermaanden nog heel wat garnaal en kleine vis aan wal worden gezet. Dit dok werd gebouwd tussen 1866 en 1869 bij het slopen van de vestingen (het werd in 1885 nog met 100 m noordwaarts verlengd en de toegang werd zuidwaarts verplaatst). Aanvankelijk werd het uitsluitend gebruikt als schuildok voor vissersboten. Het heeft een lengte van 375 m, een minimumbreedte van 80 m en een diepte van 1,50 m. De lengte van de kaaimuur bedraagt 880 m.

B. Haventrafiek te Oostende

De haventrafiek van Oostende omvat de bedrijvigheid van koopvaardischepen, Staatspakketboten, Belgische en vreemde staatsschepen, vissersvaartuigen en jachten. In 1961 liepen in totaal 16.844 schepen de haven binnen; het leeuwenaandeel ging naar de vissersvaartuigen met 13.249 binnengelopen vaartuigen. Tijdens 1961 liepen 1.626 Staatspakketboten, 783 Belgische staats-

scheper, 54 vreemde staatscheper en 744 koopvaardijscheper de haven binnen; de totale tonnemaat van deze scheper beliep 3.542.410 ton, waarvan 3.026.040 ton voor de staatspakketboten, 171.422 ton voor de Belgische Staatscheper, 19.259 ton voor de vreemde staatscheper en 325.689 ton voor de koopvaardijscheper. De bedrijvigheid van de koopvaardijscheper en van de pakketboten zijn onder ekonomisch oogpunt het belangrijkst¹; vooral de Staatshavenbedrijvigheid kent een sterk stijgend verloop door de snelle vlucht van de aktiviteit van de pakketboten.

1. - Zeescheepvaart

De evolutie van de zeescheepvaartbeweging van koopvaardijscheper in de handelshaven van Oostende wordt geïllustreerd door grafiek III, 1; in tabel III, 1 werd het verloop van het aantal ingevaren zeescheper en de totale tonnemaat opgenomen.

Tabel III, 1: Ingevaren koopvaardijscheper in de handelshaven van Oostende, 1900-61 (a).

Jaren	Aantal koopvaardijscheper	Tonnemaat N.B.T. (b)	Gemiddelde tonnemaat
1900	789 (c)	349.756	443
1910	724	349.866	483
1920	690	209.573	303
1930	877	404.849	461
1938	830	496.167	597
1946	324	121.931	376
1950	463	167.434	361
1955	601	225.197	374
1957	697	233.165	334
1959	720	293.071	407
1960	675	289.124	428
1961	744 (d)	325.689	438

Omstreeks de eeuwwisseling was de scheepvaartbeweging iets belangrijker dan dit op heden het geval is. Tussen 1901 en 1913 ging de binnengelopen tonnemaat eerst in dalende lijn tot in 1905. Van toen af ging ze regelmatig naar omhoog, met uitzondering

1. Over de visserij wordt gehandeld in deel IV, hoofdstuk V, blz. 290.

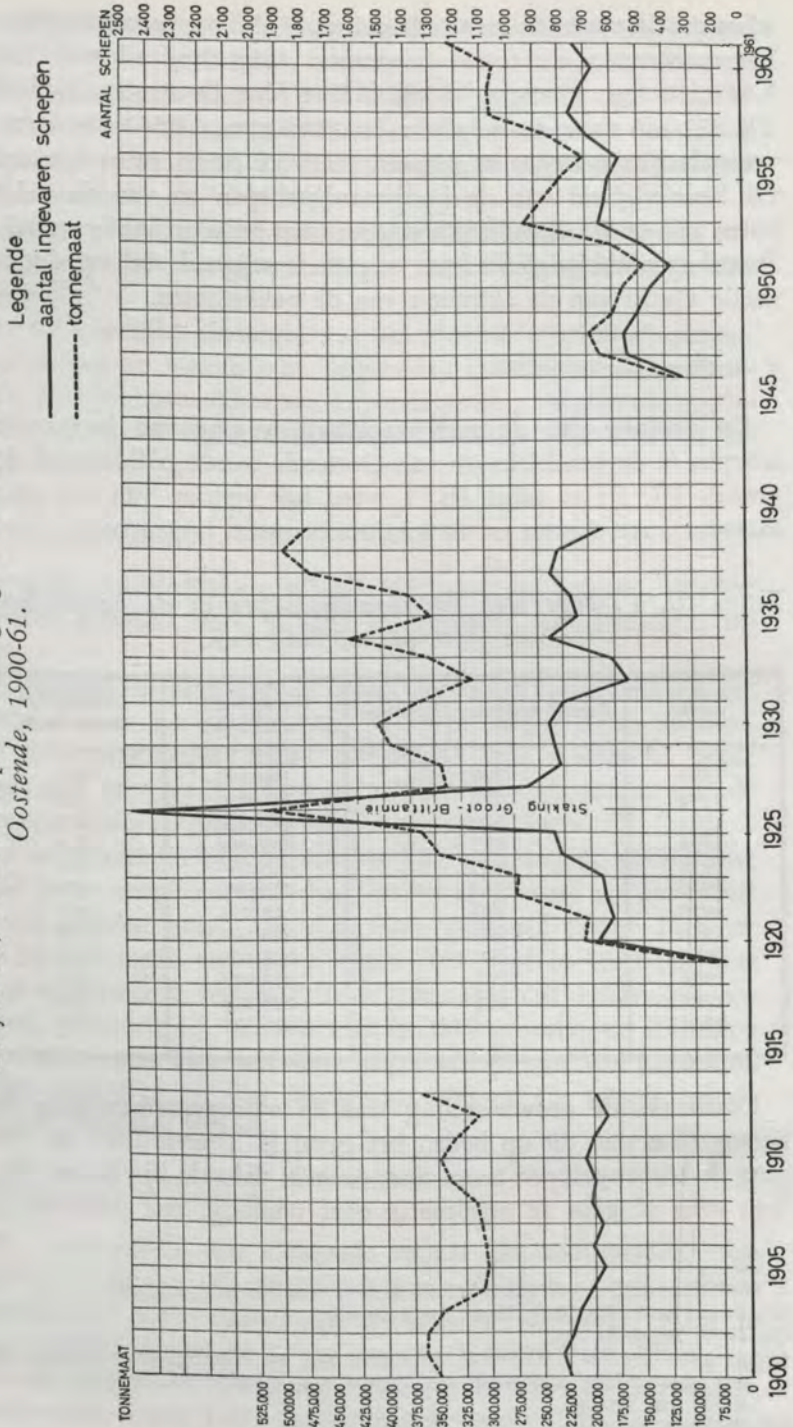
(a) Bron: Stedelijke Havendienst van Oostende.

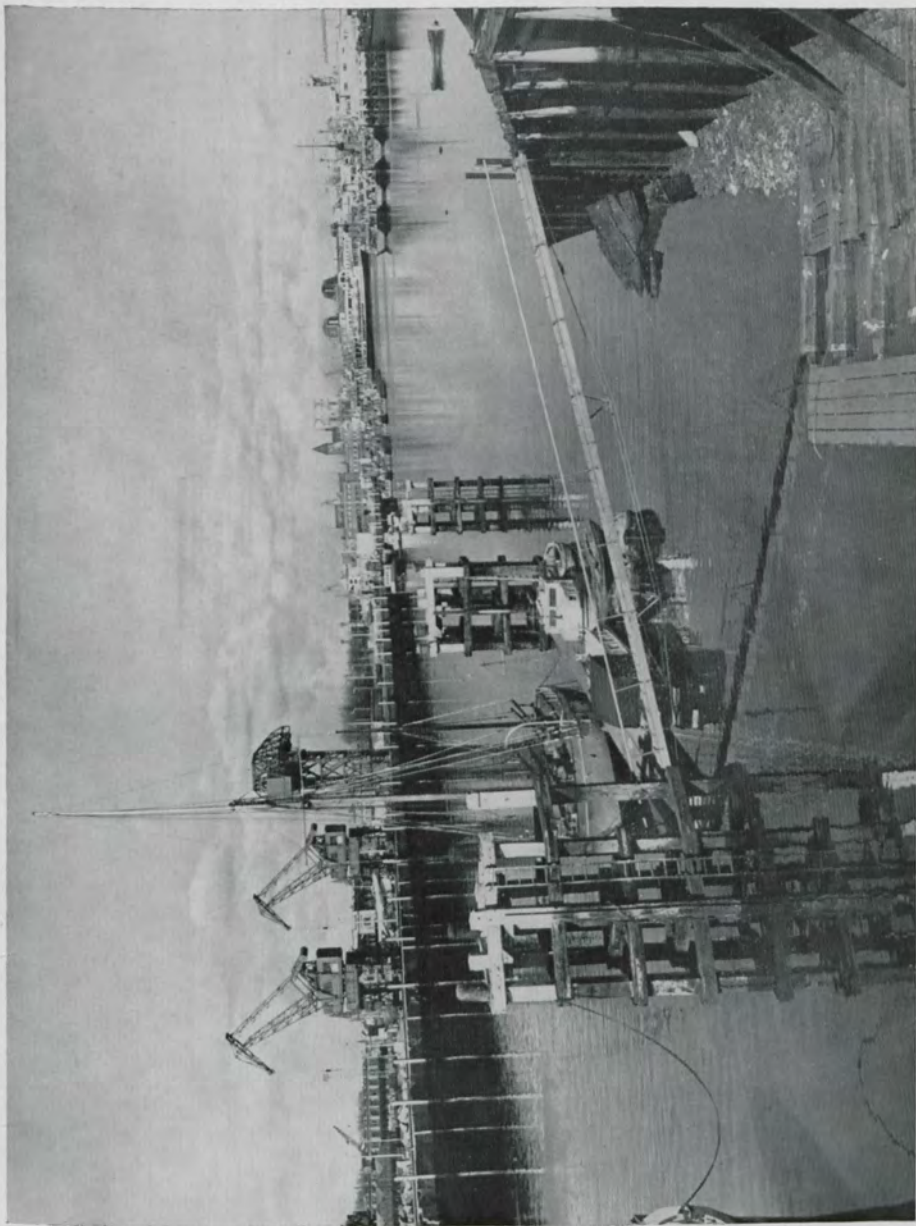
(b) Netto Belgische ton.

(c) In 1900 werden te Oostende bovendien nog 89 binnengevaren scheper, met een gezamenlijke tonnemaat van 29.063 ton geregistreerd, bestemd voor de haven van Brugge.

(d) Waarvan 204 ledig.

Grafiek III, 1 : Zeescheepvaartbeweging in de haven van Oostende, 1900-61.

De haven van Oostende.

(Foto : Keyaert - C.G.T.).

Mailboot Oostende-Dover.

(Foto : L. van Paridon)

van de jaren 1911 en 1912. In 1913 werd 365.908 ton bereikt. Na de eerste wereldoorlog ging de tonnemaat opnieuw naar omhoog en bereikte een hoogtepunt van 404.849 ton in 1930¹. De jaren dertig brachten aanvankelijk een dalende bedrijvigheid ingevolge de economische crisis; het herstel begon na 1935. In 1938 liep een totale tonnemaat binnen van 496.167 ton. Gedurende de tweede wereldoorlog lag de havenactiviteit stil. Tijdens de periode september 1944 - einde 1945 was er een nooit voordien bereikte bedrijvigheid in de Oostendse haven ingevolge de aanvoer van voorraad voor de geallieerde legers²; het weder in dienst stellen van de havens van Antwerpen en Gent betekende echter het einde van deze hoge bedrijvigheid.

Nadien werd opnieuw vertrokken van een uiterst laag niveau. In 1946 liep slechts 121.931 ton binnen. Er dient hier te worden opgemerkt dat tijdens de vooroorlogse jaren een belangrijk aantal schepen van betrekkelijk grote tonnemaat de haven binnenliep om kolen te bunkeren³; deze bevoorradingsfunctie van de Oostendse haven is na de tweede wereldoorlog, mede door de evolutie in de scheepvaart, praktisch teloor gegaan.

Tijdens de jongste jaren is de trend van de zeescheepvaartbeweging stijgend.

Benevens de koopvaardischepen kent Oostende een grote bedrijvigheid van pakketboten⁴. Het vervoer van goederen is hierbij van bijkomstig belang. Toch exploiteert de staat tijdens de wintermaanden een speciale cargodienst tussen Oostende en Dover bij middel van de staatscargo „Yzer”. Het aantal afvaarten uit Oostende is één tot twee per week. Als passagiershaven vervult de haven van Oostende een voorname functie, terwijl het vervoer van auto's snel aan betekenis wint. Hierover zal verder nog worden uitgeweid.

Op het totale aantal van 2.143 in 1960 binnengelopen zeeschepen (koopvaardischepen en Staatspakketboten) waren er 1.191 met een netto-tonnemaat van 2.001 tot 2.500 ton en 487 van de klasse van 251 tot 500 ton. De bedrijvigheid van de Staatspakketboten bepaalt in hoge mate het grote aantal schepen van meer dan 2.000 ton en slaat tevens zijn stempel op het patroon van de beweging naar de landen van herkomst en bestemming der

1. De spits in 1926 is te wijten aan een incidenteel feit, nl. een staking in Groot-Brittannië.

2. Tussen 27 september 1944 en 31 december 1945 liepen 1.360 schepen binnen met een totale tonnemaat van 2.506.264 ton.

3. 236 schepen in 1937, 122 in 1938, 131 in 1939.

4. De lijn Oostende-Dover werd geopend in 1846.

schepen. In 1960 liepen 1.774 schepen binnen uit Groot-Britannië; als landen van herkomst van enige betekenis waren nog België (257), Frankrijk (21), Zweden (19), Nederland (17), Ierland (14) en Marokko (7). Het voornaamste land van bestemming is eveneens Groot-Britannië (1.801); nadien volgen België (199), Denemarken (52), Frankrijk (32), Ierland (19), Zweden (13), Finland (9) en Nederland (9). Op de 2.143 binnengevaren schepen waren er 229 ledig (123.744 ton); 321 schepen zonder lading (239.679 ton) verlieten de haven.

Sinds 1953 is er een belangrijke stijging van de schepen met grotere tonnemaat. In 1953 hadden 602 schepen, op een totaal van 1.544 schepen, een tonnemaat van minder dan 500 ton; 396 schepen behoorden tot de klasse van meer dan 2.000 ton en 513 tot de categorieën van 1.001 tot 2.000 ton¹. In 1960 liepen 553 schepen binnen van 500 ton en minder, op een totaal van 2.143; 1.191 schepen hadden een tonnemaat van meer dan 2.000 ton en 292 schepen waren van de grootteklasse van 1.001 tot 2.000 ton.

a. *Geladen en geloste goederen in de handelshaven*

Anno 1960 beliep de globale zeescheepvaart te Oostende 241.465 ton geladen en geloste goederen². Hierbij domineert de afvoer op de aanvoer; het totaal der ladingen beliep 151.831 ton tegenover een totaal der geloste goederen van 89.634 ton.

De ladingen omvatten in 1960 126.301 ton in uitvoer en 25.530 ton in transitio. Te Oostende worden voornamelijk cokes en petroleumderivaten geladen; in 1960 bedroeg het aandeel van deze produkten, integraal voor uitvoer bestemd, 39.566 ton of 26,1 % van het totaal der ladingen³. De post „goederen n.e.g.” bestaat bijna volledig uit „bunkermateriaal voor tot de B.L.E.U. behorende schepen” die 52.985 ton opneemt. Van belang is nog de uitvoer van voedingswaren, scheikundige produkten en van bouwmaterialen van klei en vuurvaste bouwmaterialen (overwegend dakpannen). De geladen hoeveelheid voedingswaren bereikte in 1960 20.510 ton waarvan 14.162 ton in transitio; de uitvoer bestaat vooral uit vis en groenten en de transitiohandel uit fruit

1. Zie appendix III, 1, blz. 411.

2. Bron: Jaarstatistiek over de internationale trafiek der havens. De beschouwde trafiek is diegene welke door het bestuur der douanen werd opgenomen; de indeling naar de aard van de goederen volgt de type-klassifikatie voor de internationale handel. In deze statistiek zijn niet opgenomen de lossingen te Oostende van stookolie komend van de haven Antwerpen; in 1960 werd ongeveer 133.000 ton stookolie gelost (171 schepen). Het goederenvervoer door de pakketboten is begrepen in deze statistiek.

3. Zie tabel III, 2.

Tabel III, 2 : Aard van de verbandelde goederen in de haven van Oostende, 1953-60 (a) (b)

Aard van de goederen	Ladingen (in ton)				Lossingen (in ton)			
	1953		1960		1953		1960	
	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.
Voedselwaren	25.300	11,7	20.510	13,5	7.246	8,8	5.095	5,7
Dranken en tabak	934	0,4	1.125	0,7	390	0,5	453	0,5
Niet eetbare grondstoffen, behalve brandstoffen	2.543	1,2	2.139	1,4	32.645	39,9	54.961	61,3
Minerale brandstoffen, smeermiddelen en dergelijke	157.910	73,1	39.566	26,1	26.565	32,5	11.339	12,7
Oliën en vetten van dierlijke of plantaardige oorsprong	—	—	17	—	549	0,7	211	0,2
Scheikundige producten	6.474	3,0	10.493	6,9	809	1,0	5.274	5,9
Fabrikaten	20.381	9,4	16.463	10,9	2.305	3,1	3.155	3,5
waarvan bouwmaterialen van klei en vuurvaste materialen	(14.323)		(6.227)		—		(1)	
Machines en vervoermateriaal	1.049	0,5	5.690	3,7	9.676	11,8	6.638	7,4
Diverse fabrikaten	332	0,1	1.367	0,9	615	0,7	475	0,5
Goederen n.e.g.	1.193	0,6	54.461	35,9	856	1,0	2.033	2,3
waarvan bunkermateriaal	(c)		(52.985)		—		—	
TOTAAL	216.116	100,0	151.831	100,0	81.856	100,0	89.634	100,0

(a) Bron : Jaarstatistiek over de internationale trafiek der havens. Ton van 1.000 kg.
 (b) In 1961 bedroeg het totaal der ladingen 162.414 ton en het totaal der lossingen 94.781 ton (voorlopige cijfers).
 (c) In 1953 werd het bunkermateriaal opgenomen onder de rubriek minerale brandstoffen, smeermiddelen en dergelijke.

en groenten. De verhandeling van scheikundige produkten slaat hoofdzakelijk op kunstmatige meststoffen voor uitvoer (9.630 ton). De uitvoer van bouwmaterialen van klei en vuurvaste bouwmaterialen omvatte 5.807 ton. Het overwicht van de minerale brandstoffen, bunker materiaal en scheikundige produkten volgt enerzijds uit de bevoorrading van zeeschepen en anderzijds uit de aanwezigheid van een afdeling van de U.C.B. te Zandvoorde die de uitvoer van cokes en kunstmatige meststoffen via de Oostendse handelshaven laat geschieden.

De lossingen omvatten in 1960 79.802 ton invoer, 7.655 ton doorvoer en 2.177 ton in entrepot opgeslagen goederen. De belangrijkste post van de geloste goederen in entrepot en in doorvoer was „machines en vervoermaterieel” met respectievelijk 55,9 % en 43,8 % van het totaal van de goederen in opslag en in transitio. De totale tonnage van 89.634 ton geloste goederen bestond voor 61,3 % uit niet eetbare grondstoffen, brandstoffen uitgezonderd; belangrijk hierin is de invoer van hout (36.405 ton) en van ruwe meststoffen (fosfaten) (17.989 ton). Vrij belangrijk is nog de geloste hoeveelheid steenkolen en petroleumderivaten (11.339 ton)¹. Deze beide sectoren groeperen 74,0 % van alle geloste goederen².

De uitvoer van cokes is vooral op Denemarken gericht; de overige produkten, waaronder als voornaamste posten chemische produkten, dakpannen en stukgoederen, zijn overwegend voor Groot-Brittannië bestemd³. De invoer van stookolie geschiedt van uit Rotterdam of via Antwerpen; ruwe fosfaten worden betrokken uit Marokko en hout uit Zweden, Finland, Rusland en Siberië en in mindere mate uit Polen en Canada. Van eerder geringe omvang is de aanvoer van kolen en van stukgoederen uit Groot-Brittannië, van telegraafpalen uit Finland en van vee uit Ierland.

Tussen 1953 en 1960 is de hoeveelheid geloste goederen met 9,5 % gestegen en de tonnage geladen goederen met 29,7 % gedaald. De toename van de lossingen is het gevolg van een gestegen invoer van ruwe fosfaten (+ 12.726 ton), van hout (+ 9.657 ton) en kunstmatige meststoffen (+ 4.067 ton). De

1. In voetnoot 2 op blz. 86 werd er reeds op gewezen dat de lossingen van stookolie komend van Antwerpen, in deze statistiek niet zijn opgenomen.
2. Oostende is steeds belangrijk geweest als houtinvoerhaven voor West- en Oost-Vlaanderen, Henegouwen en Noord-Frankrijk. In de jongste jaren wint de houtmarkt van Oostende opnieuw aan betekenis.
3. „The John Cockerill Line” verzorgt een regelmatige lijndienst op Groot-Brittannië (Tilbury); iedere week zijn er geregeld 4 tot 5 afvaarten en aankomsten. Daarenboven, sedert einde 1956, is er eenmaal per week een dienst op Rouen-Shoreham en terug.

overige posten kenden – op een paar uitzonderingen na – een vrij belangrijke daling van de hoeveelheid geloste goederen of een stabilisatie.

De vermindering van de ladingen was tussen 1953 en 1960 vrij belangrijk voor de minerale brandstoffen en smeermiddelen; samen met het bunkermateriaal werden in 1960 slechts 92.551 ton geladen tegenover 157.910 ton in 1953. Er werden in 1960 ook minder voedingswaren geladen (— 4.790 ton) en minder bouwmaterialen van klei en vuurvaste bouwmaterialen (— 8.096 ton). Er was evenwel een toename van de geladen hoeveelheid machines en vervoermaterieel (4.641 ton) en van de scheikundige producten (+ 4.019 ton). De wijzigingen in de overige sectoren waren, in absolute grootte, gering.

b. Staatspakketboten

De Staatshaven te Oostende kent een drukke en in de jongste jaren zeer snel groeiende bedrijvigheid. In 1950 liepen 716 staatspakketboten binnen met een totale tonnemaat van 1.431.738 ton; in 1961 beliep het aantal binnengevaren staatspakketboten 1.626 met een globale tonnemaat van 3.026.040 ton. In tabel III, 3 werd de evolutie van de bedrijvigheid van de staatspakketboten opgenomen.

Tabel III, 3 : Staatspakketboten te Oostende, 1925-61 (a).

Jaren	Ingevaren schepen	Tonnemaat
1925	780	580.905
1930	909	788.031
1935	919	1.246.487
1938	1.144	onbekend
1950	716	1.431.738
1955	1.002	1.910.268
1960	1.468	2.880.580
1961	1.626	3.026.040

Tijdens de jongste 10 jaar verdubbelde het aantal binnengelopen staatspakketboten en de totale tonnemaat. Tabel III, 4¹ geeft de evolutie van het vervoer van reizigers en voertuigen.

De lijn Oostende-Dover vervult een belangrijke rol in het toeristisch verkeer. Oostende is een belangrijk draaipunt in het inter-

(a) Bron : Stedelijke Havendienst te Oostende.

1. Zie volgende blz.

Tabel III, 4: *Bedrijvigheid van de Staatspakketboten te Oostende, 1925-61 (invoer en uitvoer samen).*

Jaren	Reizigers	Auto's	Autocars	Kampeerwagens
1925	292.216			
1930	432.689			
1935	482.480			
1937 (a)	756.401	12.452		
1950	393.040	15.817	128	145
1955	816.995	26.703	719	257
1960	1.316.331	65.108	1.289	914
1961	1.242.867	84.754	1.189	1.408

nationaal verkeer als terminus van talrijke internationale spoorlijnen¹.

Het totaal der vervoerde reizigers is tussen 1950 en 1960 van 393.040 tot 1.316.331 eenheden gestegen, hetgeen een toename betekent tot index 335. Ten opzichte van het rekordjaar van de vooroorlogse periode (1937) werd index 174 bereikt. In 1961 werd een vermindering van het reizigersverkeer geregistreerd.

De bedrijvigheid ligt buitengewoon sterk gekoncentreerd in de zomermaanden². Tevens heeft zich een verschuiving voorgedaan inzake cliënteel³.

Het aantal passagiers op de ferryboten steeg van 14.437 eenheden in 1937 tot 69.415 in 1957; de toename was bijzonder groot tussen 1957 en 1961, nl. van 69.415 tot 265.751 personen. Het aantal passagiers op de pakketboten nam toe van 486.483 tot 977.116 eenheden.

Het stijgend toeristisch verkeer van personen ging gepaard met een snelle toename van het vervoer van auto's. In 1950 werden in totaal 15.817 auto's vervoerd, in 1957 reeds 36.619 en in 1961

(a) Rekordjaar van de vooroorlogse periode.

1. Aansluiting gevend op sneltreinen afkomstig uit alle hoeken van Europa vertrekken uit Oostende tijdens de zomermaanden dagelijks vier passagiersschepen, elk met een capaciteit van 1.700 personen. Te Dover worden evenveel afvaarten gegeven. Op topdagen worden extra-reizen ingelegd; op zaterdag 30 juli 1960 werden 19.013 passagiers, 472 auto's en 16 autocars vervoerd.
2. In 1961 werd circa de helft van het passagiersverkeer geregistreerd tijdens de maanden juli en augustus; de periode juni-september concentreerde 72,1 % van het verkeer. De topactiviteit viel tijdens de maand augustus (27,3 %); januari had amper 0,8 % van het verkeer. Er is niettemin een betere spreiding van de activiteit vergeleken met de vooroorlogse periode.
3. Het aantal passagiers in eerste klasse was dalend (van 255.481 personen in 1937 tot 137.934 personen in 1959) doch sterk stijgend in tweede klasse.

werd, nadat in 1958 een tweede car-ferry werd ingeschakeld, een aantal bereikt van 84.754 wagens¹. Het aantal vervoerde autocars steeg van 128 in 1950 tot 1.189 in 1961 en het aantal kampeerwagens van 145 tot 1.408.

Het goederenvervoer is steeds weinig belangrijk geweest en steeg slechts van 12.301 ton in 1950 tot 14.933 ton in 1961.

De verdeling tussen de ingaande en de uitgaande beweging van reizigers, wagens en goederen is vrij evenwichtig.

2. - *Binnenscheepvaart*

Tabel III, 5² geeft een inzicht nopens het belang van de binnenscheepvaart in de haven van Oostende.

De tonnage geloste goederen bedroeg in 1960 171.556 ton of het dubbele van de aanvoer per zeeschip. De hoeveelheid geladen goederen is zeer miniem en bereikte in 1960 nauwelijks 8.735 ton.

De geloste goederen, waarvan slechts 15.688 ton (petroleumderivaten) in entrepot opgeslagen werden³, bestaan overwegend uit minerale brandstoffen en petroleumderivaten en uit ruwe minerale produkten. Het totaal van de 171.556 ton geloste goederen omvatte in 1960 92.210 ton steenkool, cokes en petroleumderivaten en 59.492 ton ruwe minerale produkten (grind, zand); het aandeel in de totale tonnage geloste goederen beliep respectievelijk 53,8 % en 34,8 % of gezamenlijk 88,6 %. Van enig belang was nog de aanvoer van scheikundige produkten met 17.493 ton (10,2 %).

De verzendingen bestonden voor 74,1 % uit scheikundige produkten (hoofdzakelijk kunstmatige meststoffen). Van enig belang waren nog de ladingen van afval van ijzer en staal (1.564 ton).

De hoeveelheid geloste goederen is tussen 1953 en 1960 met 91.201 ton, zijnde met 113,5 % toegenomen; de hoeveelheid geladen goederen nam toe met 8.557 ton, doch blijft nog zeer gering.

De toename van de lossingen is het gevolg van een zeer sterke stijging van de toevoer van minerale brandstoffen en smeermiddelen (+ 88.991 ton). De aanvoer van ruwe minerale produkten

1. De verbinding tussen Oostende en Dover wordt verzekerd door zeven passagiersboten (waarvan 1 als reserve) en twee car-ferrys. Het overzetten van motorvoertuigen won zo vlug aan betekenis dat in 1960 tijdens juli en augustus de maximale vervoersmogelijkheden werden bereikt. Daarom werd besloten dat in 1962 een derde car-ferry met een capaciteit van 160 wagens en 1.000 reizigers zou worden in dienst genomen, terwijl tussen 1 juli en 10 september 1961 dagelijks vier overtochten in beide richtingen werden ingelegd waardoor de capaciteit vergeleken met 1960 verdubbelde. Er kunnen dagelijks in beide richtingen ongeveer 500 wagens van gemiddelde grootte vervoerd worden. De derde car-ferry zal in juni 1962 in de vaart worden gebracht.

2. Zie volgende blz.

3. Geen goederen in transitio.

Tabel III, 5: Binnenscheepvaart in de havens van Oostende, 1953-60 (a) (b)

Aard van de goederen	Ladingen in ton			Lossingen in ton		
	1953		1960	1953		1960
	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.
Voedingswaren	—	—	100	1,1	117	0,1
Dranken en tabak	—	—	—	—	—	—
Niet eetbare grondstoffen, behalve brandstoffen	—	—	1.564	17,9	71.853	89,4
Minerale brandstoffen, smeermiddelen en dergelijke	8	4,5	3	0,0	3.219	4,0
Oliën en vetten van dierlijke of plantaardige oorsprong	168	94,4	—	—	—	—
Scheikundige producten	2	1,1	6.468	74,1	3.434	4,3
Fabrikaten	—	—	289	3,3	1.672	2,1
Machines en vervoermateriael	—	—	—	—	60	0,1
Diverse fabrikaten	—	—	—	—	—	—
Goederen n.e.g.	—	—	311	3,6	—	—
TOTAAL	178	100,0	8.735	100,0	80.355	100,0
					171.566	100,0

(a) Bron: Jaarstatistiek over de internationale trafiek der havens. De beschouwde trafiek is diegene welke door het bestuur der douanen werd opgenomen; de indeling naar de aard van de goederen volgt de type-klassifikatie voor de internationale handel.

(b) In 1961 bedroeg het totaal der ladingen 6.342 ton en het totaal der lossingen 175.626 ton (voorloopige cijfers).

en ruwe meststoffen daalde daarentegen met 12.119 ton. Er werden in 1960 14.059 ton scheikundige produkten meer gelost dan in 1953.

De binnenscheepvaart van de Oostendse haven is belangrijk voor de bevoorrading in brandstof van de vissersvloot, de schepen van het Staatszeewezen, de schepen van de Zeemacht en zekere koopvaardischepen; bovendien worden praktisch alle bouwmaterialen en de kolenvoorraad voor het plaatselijk verbruik en het verbruik van de bewoners van de kustzone per binnenschip aangevoerd. De U.C.B. en de elektriciteitscentrale te Bredene bevoorraden zich gedeeltelijk bij middel van binnenschepen. Van overslag uit binnenschepen wordt er te Oostende weinig gebruik gemaakt, tenzij voor dakpannen en eventueel voor chemische produkten.

C. Voorziene verbeterings- en uitbreidingswerken

Voor het verbeteren van het binnenlopen der Staatspakketboten en grote koopvaardischepen wordt het bouwen voorzien van een nieuw oostelijk staketsel en het verbreden van de vaargeul (jaar 1963). Het bouwen van nieuwe kaaien aan de diepwaterkaai en het uitbaggeren tot — 10 m is voorzien voor 1964-65. De toegangseul en de havengeul zullen uitgebaggerd worden om de haven toegankelijk te maken voor schepen van 30 voet.

Andere werken die in het vooruitzicht worden gesteld zijn :

(i) het graven van een nieuw visserijdok en het bouwen van een slipway voor schepen van 3.000 ton (in 1964-65);

(ii) het vergroten van het stationsplein tot aan de oude handelsdokken (in 1962);

(iii) het herstellen en verbeteren van de verdedigingswerken, kaaien en wegen in de huidige haven;

(iv) het opstellen van elektrische kranen van 3 en 5 ton aan de oost- en westkant van het houtdok, alsook het leggen van treinsporen aan de westkant van het houtdok;

(v) het geleidelijk vernieuwen der kranen van het vlotdok;

(vi) het moderniseren der bestaande hangars, verbreden van inrijpoorten (gedeeltelijk in uitvoering), openingen in daken, enz.;

(vii) het overbouwen der stapelgronden aan de westkant van het vlotdok;

(viii) het vergroten van het openbaar stapelhuis;

(ix) het elektrificeren van de stroomopwaartse Demeybrug;

(x) het samenvoegen van de vismijn en de haringhalle;

(xi) het opstellen van elektrische kranen van 2 ton langs de Rederijkaai (oostkant vlotdok visserijhaven);

(xii) het vernieuwen en elektrificeren van de brug tussen het eerste en tweede oude handelsdok (Kappellebrug).

§ 2. De waterwegen

A. Beschrijving van het waterwegennet¹

De enige voorname waterweg in het arrondissement Oostende is het kanaal Brugge-Oostende. Het kanaal van Plassendale-Nieuwpoort heeft in zijn huidige toestand slechts een geringe economische waarde.

Na de teloorgang van Brugge als handelshaven had Brugge omstreeks het midden van de 16de eeuw tevergeefs gepoogd om een uitweg te verkrijgen naar de zee via Sluis. Nadien werd een andere oplossing nagestreefd door een uitweg via Duinkerke. Er werd besloten de oude Ieperleet, waarvan een tak tot Brugge reikte, uit te diepen en te verbeteren, om langsheen de kanalen van Plassendale, over Nieuwpoort en Veurne, de verbinding met Duinkerke tot stand te brengen. De verbeteringswerken aan het trajekt Brugge-Plassendale werden in 1622 uitgevoerd. Tussen 1635 en 1640 kwamen de vakken Plassendale-Nieuwpoort en Nieuwpoort-Veurne-Duinkerke klaar.

Toen Duinkerke in 1658 naar Frankrijk overging zag Brugge zich genoodzaakt te pogen via Oostende de zee te bereiken. Het kanaal Brugge-Plassendale werd tot in Oostende doorgetrokken; de werken waren in 1666 voltooid. Tegelijkertijd werd het vak Brugge-Plassendale uitgediept en 6 m verbreed².

* * *

Het kanaal Brugge-Oostende doorkruist of paalt aan de gemeenten Ettelgem, Oudenburg, Zandvoorde, Bredene en mondt te Oostende uit in de voorhaven³. Het vak van Brugge tot Oostende – beginnend aan het benedenhoofd der Nieuwe Dammepoortsluis te Brugge en eindigend aan het bovenhoofd van de sluis van Slijkens te Bredene – heeft een totale lengte van circa 21 km waarvan 10 km in het arrondissement Oostende.

Parallel met de linkeroever van het kanaal werden de spoorlijn Brugge-Oostende en de autosnelweg Brussel-Oostende aangelegd.

Een behoorlijk verloop van het kanaal alsmede de benuttingsmogelijkheid van het kanaal zijn funktie van de bruikbare afme-

1. Technische gegevens werden verstrekt door het Bestuur der Waterwegen, Ministerie van Openbare Werken.

2. Geraadpleegd werk: J. LEPER: „Kunstmatige Inundaties in Maritiem Vlaanderen”, Tongeren 1957, 327 blz.

3. Zie kaart III, 2, blz. 105.

tingen der sluizen en der kunstwerken, van de dwarsprofielen en van de toegelaten diepgang der vaartuigen¹.

De Nieuwe Dammepoortsluis te Brugge laat vaartuigen van 89,70 m lengte op 10,20 m breedte of van 70 m lengte op 11,90 m breedte toe. De Doksluis van Sas-Slijkens meet een nuttige lengte van 282,5 m bij een doorvaartbreedte van 18 m. Tussen Brugge en Oostende zijn er geen sluizen.

Van de Nieuwe Dammepoortsluis te Brugge tot in de Saskom te Oostende moeten zeven bruggen worden voorbijgevaren. Alleen de Waggelwaterbrug (spoorbrug) te Brugge behoeft normaal niet gedraaid te worden. De Plassendalebrug (Oudenburg-Zandvoorde) – de enige brug op het grondgebied van het arrondissement Oostende – heeft een doorvaartbreedte van 12,80 m.

De vrije hoogte is overal onbeperkt behoudens aan de Waggelwaterbrug waar zij bij gesloten stand beperkt blijft tot 5,70 m en bij open stand tot 12 m.

Tussen de Nieuwe Dammepoortsluis en het Halfmijlhuis te Zandvoorde heeft het kanaal een oppervlaktebreedte van 36 m tot 41 m, een waterdiepte van 4,75 m, een bodembreedte van 18 m en een normaal waterpeil van 3,88 m, wat schepen toelaat met een vaardiepte van 3,80 m in de zomer en van 3,35 m in de winter. Tussen het Halfmijlhuis en Sas-Slijkens heeft het kanaal een oppervlaktebreedte van 48 m, een waterdiepte van 6,75 m, een bodembreedte van 22 m en een normaal waterpeil van 3,88 m. De diepgang is er 6 m in de zomer en 5,55 m in de winter.

Het traject is theoretisch bevaarbaar voor schepen van 2.000 ton maar de doorgang aan de voorlopige Stalhillebrug beperkt de doorvaart tot schepen van maximum 7,55 m breed, d.w.z. tot schepen van hoogstens 700 à 800 ton, zijnde voor het nieuwe type kempenaars met 55 m lengte en 7,40 m breedte. Van het Halfmijlhuis te Zandvoorde tot Sas-Slijkens (afstand van 2 km) is het kanaal bevaarbaar voor zeeschepen van maximum 2.500 ton.

Te Plassendale wordt het kanaal Plassendale-Nieuwpoort bereikt door een sluis van 90 m lengte, 6,35 m breedte en 2 m diepgang, toegankelijk voor schepen van ten hoogste 60 m lengte. Het waterpeil in het kanaal Plassendale-Nieuwpoort is hetzelfde als op het kanaal Brugge-Oostende (3,88 m).

1. Een volledige beschrijving van het kanaal Gent-Brugge-Oostende over zijn gehele lengte kan gevonden worden in „West-Vlaanderen werkt”, tweede jaargang, nr. 3, p. 88-96.

Langs het kanaal Plassendale-Nieuwpoort kunnen de schepen het IJzergebied bereiken en tevens, via het kanaal Nieuwpoort-Duinkerke, de Franse havenstad Duinkerke aandoen.

Het kanaal, dat zich uitstrekt van aan het bovenhoofd der sluis van Plassendale tot en met de Gravensluis te Nieuwpoort, heeft een lengte van 20,979 km. De oppervlaktebreedte bedraagt 20 m, de vloerbreedte 10 m en de toegelaten diepgang 2 m; vanaf de steenbakkerij „Nieuport Extensions” tot Nieuwpoort is de toegelaten diepgang 2,50 m. Het kanaal vloeit in de havengeul te Nieuwpoort door de Gravensluis die enkel als schutsluis is ingericht; deze sluis heeft een nuttige lengte van 45 m en een doorvaartbreedte van 8 m.

De kunstwerken¹ met beperkende afmetingen zijn de Gistelbrug (6,14 m breedte) en de brug onder de baan Oostende-Torhout (5,15 m hoogte); de brug onder de autosnelweg Brussel-Oostende heeft een hoogte van 5,25 m.

Het kanaal is theoretisch bevaarbaar voor schepen van de klasse 47 m (450 ton); door de beperkende diepgang van 2 m moet de lading beperkt blijven tot circa 370 ton.

Het kanaal van Gistel, tussen Gistel en de Moerdijk, heeft een lengte van 1,4 km, een vloerbreedte van 4 m, een breedte aan de waterspiegel van 8 m en een maximale diepgang van 1,75 m; het bezit geen sluizen. Dit kanaal is na de tweede wereldoorlog totaal in onbruik geraakt.

De economische betekenis van een kanaal kan het best afgeleid worden uit de scheepvaartbeweging, de vervoerde tonnemaat en de aantrekkingskracht op industriële of handelondernemingen.

Langs het kanaal Brugge-Oostende zijn op het grondgebied van het arrondissement Oostende op de rechteroever twee publieke steigers te Bredene aangelegd die aansluiting geven op de N.M.V.B.; private los- en laadplaatsen komen voor te Bredene (elektriciteitscentrale, een fabriek van vismeel, een kolenhandel en een opslagplaats van vloeibare brandstoffen) en te Ettelgem (steenbakkerij). De belangrijkste industrievestigingen hadden plaats op de linkeroever die immers aansluitingsmogelijkheden op de spoorweg biedt en waar de autosnelweg Brussel-Oostende op korte afstand voorbijloopt. Te Zandvoorde heeft zich de grootste onderneming van het arrondissement, nl. de afdeling van de Union Chimique - Chemische Bedrijven, ingeplant; er is eveneens een steenbakkerij gevestigd. De U.C.B. is aangesloten op het spoor.

1. Er zijn 10 bruggen en 1 sluis (Plassendale).

Te Oostende hebben een firma voor het kreesoteren van telegraafpalen (aansluiting op het spoor), een onderneming voor scheepsherstellingen, twee ondernemingen voor openbare werken en een handel in bouwmaterialen een eigen los- en laadplaats; ten slotte kan nog de openbare losplaats van Bredene worden vermeld.

Langs het kanaal Plassendale-Nieuwpoort beschikken een aantal – veelal kleine – ondernemingen over een losplaats. Op de linker-oever wordt gelost te Oudenburg (2 handelaars in granen, 2 handelaars in kolen en 1 handelaar in bouwmaterialen), te Snaaskerke (betonwerkerij en een publieke loskaai), te Leffinge (publieke losplaats), te Slijpe (granen) en te Westende (steenbakkerij, openbare werken). Op de rechteroever wordt gelost te Snaaskerke (zouten en zeep, 2 handelaars in granen), te Leffinge (2 handelaars in granen, 1 kolenhandel) en te Slijpe (hout).

B. De binnenscheepvaart

De scheepvaartbeweging is op het kanaal Brugge-Oostende vrij druk. In de naoorlogse jaren werd geregeld meer dan 2 miljoen ton trafiek geboekt. Op het traject Brugge-Oostende¹ neemt het binnenlands vervoer de eerste plaats in met 49,9 % van het totaal, gevolgd door de invoer met 42,1 % en de uitvoer met 7,2 %.

Tabel III, 6: *Vervoerde tonnemaat naar de aard van het vervoer, kanaal Brugge-Oostende, 1954-60.*

Jaren	Binnenlands vervoer (t)	Invoer (t)	Uitvoer (t)	Doorvoer zonder overlading (t)	Totaal (t)
1954	1.037.809	840.548	86.298	30.898	1.995.553
1955	1.229.278	863.600	141.395	42.614	2.276.887
1956	1.239.800	883.789	153.336	38.237	2.315.162
1957	1.114.246	751.218	98.582	41.603	2.005.649
1958	978.572	758.242	101.146	24.884	1.862.844
1959	991.310	927.320	112.252	7.122	2.038.004
1960	1.190.689	1.002.665	171.920	19.086	2.384.360

In het algemeen verloop van de binnenscheepvaartbedrijvigheid kan duidelijk het conjunktuurpatroon gevolgd worden.

De doorvoer zonder overlading – die reeds in 1954 zeer miniem was (30.898 ton) – viel verder terug tot nauwelijks 19.086 ton in 1960. Zowel binnenlands vervoer als invoer en uitvoer noteerden een toename tussen 1954 en 1960.

1. Op het traject Brugge-Oostende komen buiten het grondgebied van het arrondissement Oostende losplaatsen voor te Brugge (2) en te Stalhille.

*Tabel III, 7 : Bedrijvigheid op het kanaal Brugge-Oostende, naar
berkomst en bestemming, 1954-60.*

Jaren	Vertrokken naar plaatsen buiten de waterweg		Aangekomen van plaatsen buiten de waterweg		Scheepvaart binnen de waterweg		Doorvaart		Totaal	
	A (1)	ton	A (1)	ton	A (1)	ton	A (1)	ton	A (1)	ton
1954	605	128.134	3.175	948.689	40	10.129	3.736	908.601	7.556	1.995.553
1955	679	133.528	3.281	1.015.967	61	18.029	4.914	1.109.363	8.935	2.276.887
1956	555	122.110	3.612	1.172.429	27	9.648	4.235	1.010.975	8.427	2.315.162
1957	490	110.949	3.433	1.081.551	9	1.909	3.557	811.240	7.489	2.005.649
1958	593	155.098	3.209	1.048.729	7	1.112	2.906	657.905	6.715	1.862.844
1959	641	165.514	3.338	1.135.961	9	2.416	3.026	734.113	7.014	2.038.004
1960	669	180.923	3.229	1.097.712	19	4.818	4.167	1.100.907	8.084	2.384.360

1. A = aantal reizen (schepen met lading).

De scheepvaartbeweging bestaat voor 46,0 % uit bedrijvigheid van schepen welke aankomen van plaatsen buiten de waterweg en voor 46,2 % uit doorvaart¹.

De betekenis van de vervoerde tonnemaat naar plaatsen buiten de waterweg is zeer gering, hoewel stijgend (180.923 ton in 1960). De scheepvaart binnen de waterweg is onbeduidend en dalend².

Kenmerkend is de toevoerfunctie van het kanaal Brugge-Oostende. In 1960 werden 1.103.032 ton goederen gelost en slechts 185.741 ton geladen, zijnde een verhouding van 5,9 tot 1.

Nochtans is de geladen hoeveelheid op het vak Brugge-Oostende nog vrij belangrijk ingevolgd de trafiek van een belangrijk chemisch bedrijf langs dit kanaal.

De ladingen bestonden in 1960 voor 63,1 % uit chemische produkten en voor 20,5 % uit vaste brandstoffen. De geloste goederen bevatten voor 36,7 % vaste brandstoffen, 20,0 % groefprodukten, 15,1 % nijverheidsvetten en oliën, en 15,3 % scheikundige produkten.

Volgende cijfers van tabel III, 8 zijn illustratief.

Tabel III, 8: Ladingen en lossingen op het kanaal Brugge-Oostende, naar de aard der goederen, 1954-60.

	Ladingen			Lossingen		
	1954	1957	1960	1954	1957	1960
Voedingswaren en landbouwprodukten . .	21.223	9.667	9.907	59.664	71.980	68.452
Vaste brandstoffen . . .	29.268	38.226	38.091	398.759	445.200	405.344
Produkten van de metaalnijverheid	1.146	383	650	1.199	1.445	1.552
Bouwmaterialen, hout en glas .	712	220	834	62.003	65.004	53.240
Groefprodukten .	15.686	3.218	1.460	215.648	259.591	220.142
Scheikundige produkten . .	59.735	44.839	117.187	74.847	78.845	169.223
Nijverheidsvetten en oliën . . .	1.033	9.832	7.931	122.746	144.745	166.340
Overige . . .	9.460	6.473	9.681	23.952	16.650	18.739
	138.263	112.858	185.741	958.818	1.083.460	1.103.032

1. Op het kanaal Brugge-Gent vertegenwoordigde de doorvaart 94 % van de totale bedrijvigheid op dit kanaal in 1960.

2. Zie tabel III, 7, blz. 98.

De geladen goederen bedroegen in 1960 185.741 ton tegenover 138.263 ton in 1954, zijnde een toename van 34,3 %. De stijging was in hoofdzaak toe te wijzen aan een gestegen vervoer van scheikundige produkten; de geladen tonnemaat is in de jongste zes jaar met 57.452 ton of 96,2 % gestegen. De geloste hoeveelheid goederen nam tussen 1954 en 1960 toe met 144.214 ton of 15,0 %. In 1960 werden 94.376 ton scheikundige produkten meer gelost dan in 1954; er werden tevens 43.594 ton nijverheidsvetten en oliën meer gelost dan in 1954.

In 1960 werd in de binnenhaven van Oostende 592.579 ton goederen gelost, waarvan 174.705 ton vaste brandstoffen, 158.513 ton scheikundige produkten, 134.687 ton nijverheidsvetten en oliën en 102.662 ton groefprodukten.

Tijdens hetzelfde jaar werden te Oostende 161.113 ton goederen geladen, hoofdzakelijk scheikundige produkten (117.135 ton) en vaste brandstoffen (27.872 ton).

De bedrijvigheid op het kanaal Plassendale-Nieuwpoort is zeer gering. Op het gehele traject Plassendale-Duinkerke werden in 1960 in totaal slechts 135.593 ton goederen gelost en 51.466 ton geladen. De ladingen bestonden voor 84,6 % uit voedingswaren en landbouwprodukten, de lossingen voor 63,9 % uit groefprodukten en voor 13,5 % uit bouwmaterialen. In vergelijking met 1954 zijn geen opvallende wijzigingen, noch qua omvang noch qua structuur, ingetreden.

In 1960 werden te Oudenburg 60.685 ton goederen gelost, hoofdzakelijk groefprodukten (41.138 ton) en te Leffinge 3.912 ton (waarvan 1.943 ton scheikundige produkten en 1.485 ton groefprodukten). De ladingen waren uiterst miniem te Oudenburg (6.635 ton; overwegend voedings- en landbouwprodukten) en te Leffinge (1.047 ton; uitsluitend voedings- en landbouwprodukten).

C. Noodzakelijke aanpassingswerken

Een opvallend euvel van het kanaal Gent-Oostende, waarvan het traject Brugge-Oostende een onderdeel vormt, is zijn gebrek aan eenvormigheid zowel naar de doorvaartbreedte als naar de vrije hoogte. Er bestaat vooral een aanmerkelijk verschil in de toestand tussen de verschillende sekties. Terwijl het vak Oostende-Brugge en het vak Gent tot aan de provinciegrens als behoorlijk kunnen worden beschouwd, vertoont de sektie vanaf de provinciegrens tussen Oost- en West-Vlaanderen en Brugge opvallende fouten. Vooral op dit traject zijn de boorden op menige plaatsen on-

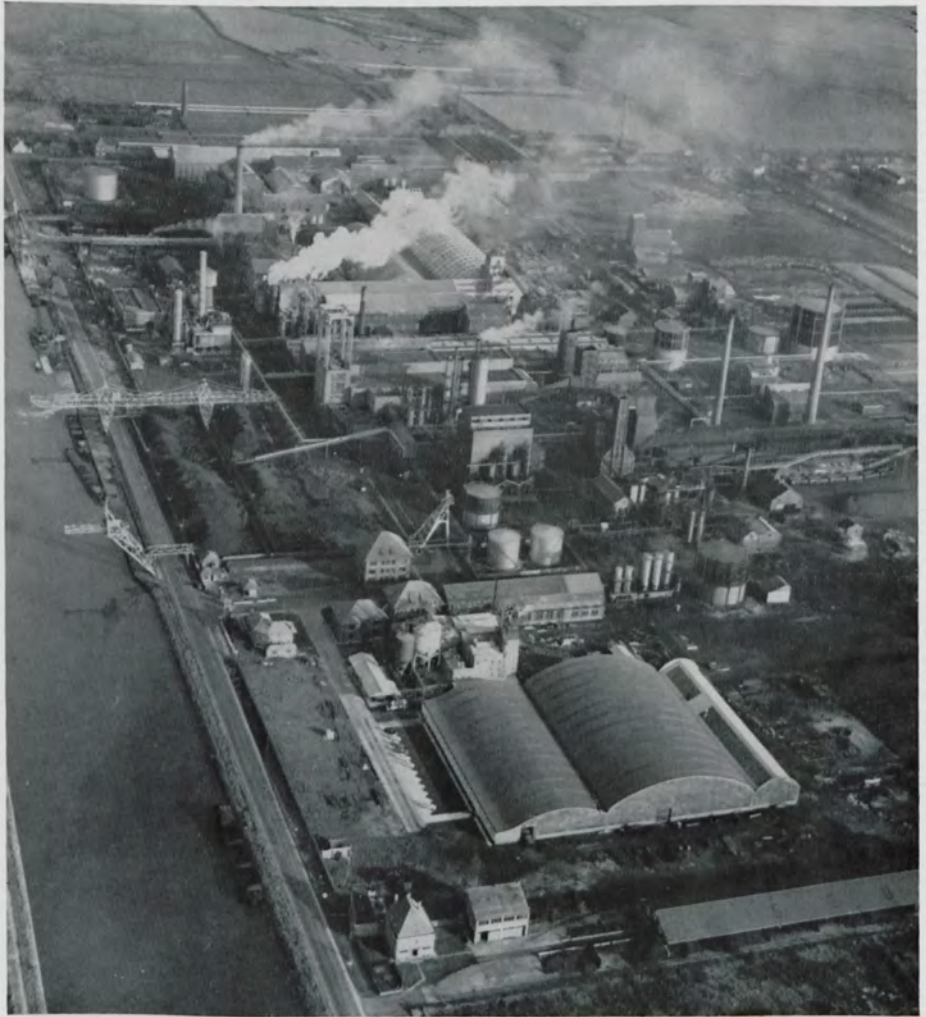
Hofstede „Knutsvalle” te Schore.

(Foto : R. Vansevenant).

Hofstede „Spermalie” te St.-Pieterskapelle.

(Foto : R. Vansevenant).

Union Chimique - Chemische Bedrijven N.V., te Zandvoorde.

(Luchtfoto : Sado. Brussel).

dermijnd en vertoont de loop menigvuldige al te korte bochten die het gebruik van het kanaal zeer beperken. Vervolgens is er de noodzakelijkheid de diepgang van het ganse traject te verhogen. Het is dringend noodzakelijk het kanaal Gent-Oostende over zijn ganse lengte bevaarbaar te maken voor schepen van 2.000 ton.

Een eerste dringende aanpassing is ongetwijfeld de uitschakeling van de bocht tussen Beernem en St-Joris-ten-Distel. Onmiddellijk daarbij aansluitend is de vervanging van de voorlopige Stalhillebrug door een definitieve brug met een grotere doorlaatcapaciteit.

Het aanleggen van een ringvaart ten zuiden van Brugge zou een aangepaste verbinding tussen de beide grote kanaalvakken bewerken.

Deze werken dringen zich niet alleen op wegens het aktueel belang van het kanaal, doch moeten ook geprojecteerd worden in het kader van het stijgend belang dat het kanaal zal verwerven bij de verdere uitbouw van de havens van Zeebrugge-Brugge en Oostende en van het Brugse en het Oostendse nijverheidsgebied, als de enige waterverbinding met het binnenland.

Deze werken zijn van grote betekenis voor een vlotte aansluiting voor schepen met grotere tonnemaat op de Gentse haven en vandaar op het Zeekanaal naar Terneuzen en voor de verbinding met de industriegebieden van Noord-Frankrijk en Henegouwen.

Op het kanaal Plassendale-Nieuwpoort vraagt de oeververdediging de aandacht. Voor dit kanaal bestaat een ontwerp tot verlaging van het waterpeil tot circa 2,90 m met behoud van dezelfde diepgang. Langs de noordelijke zijde zou het kanaal worden verbreed. Het kanaal zou aldus toegankelijk worden voor schepen van 600 ton. Dit ontwerp omvat de rechtekking van het kanaal te Plassendale en de bouw van een nieuwe sluis te Plassendale en de vervanging van de Gravensluis te Nieuwpoort. Enkel de globale aanpak van deze werken is zinvol.

Het investeringsplan voorzag het moderniseren van het kanaal Gent-Brugge-Oostende voor schepen van 2.000 ton voor uitvoering van 1966 tot 1972. De bouw van een ringvaart rond Brugge is eveneens voorzien. De kalibrering van het kanaal Plassendale-Nieuwpoort voor schepen van 600 ton werd eveneens in het programma opgenomen.

§ 3. De luchthaven van Oostende-Middelkerke

Het vliegveld van Oostende-Middelkerke werd tijdens de tweede wereldoorlog door het Duitse Leger aangelegd. Na het einde van de vijandelijkheden werd hier een burgerlijke luchthaven uitge-

bouwd waarvan het beheer in handen is van de Regie der Lucht-
wegen, afhankelijk van het Ministerie van Verkeerswezen.

De bedrijvigheid van deze haven kende een verbazend snelle
ontwikkeling. Zijn gunstige ligging als invalspoort voor het toe-
ristisch verkeer was hiervoor in hoge mate medebeslissend. De
buitengewoon gunstige verkeerstechnische ontsluiting van Oosten-
de, enerzijds door de autosnelweg Brussel-Oostende, anderzijds
door een bundel van internationale spoorlijnen met Oostende als
eindpunt, versterkte deze positie. De jongste groei van de ekono-
mische bedrijvigheid in het Brugse is een belofte te meer die een
verhoogde trafiek van personen en goederen voor deze vlieghaven
waarborgt. In tabel III, 9 wordt een overzicht gegeven van de
bedrijvigheid tijdens de periode 1956-60¹.

*Tabel III, 9: Bedrijvigheid op de luchthaven
te Oostende-Middelkerke, 1956-60 (a).*

	1956	1957	1958	1959	1960
Aantal vluchten (aankomst en vertrek)	5.436	8.165	9.492	10.306	15.659
Aantal passagiers . . .	52.175	90.597	109.858	109.802	213.862
Vracht in ton (auto's inbegrepen)	3.661	5.240	8.263	10.279	19.594
Auto's			4.960	7.015	14.248
Stukgoederen (in ton) .			1.203	1.943	2.438

Het aantal vluchten is op vijf jaar tijd bijna verdrievoudigd
(index 288), het aantal vervoerde passagiers is verviervoudigd
(index 410) en de vracht bedroeg in 1960 meer dan het vijf-
voudige van het jaar 1956 (index 535). Te onderstrepen valt de
snel stijgende betekenis van het vervoer van auto's (import en
export) in de totale vracht; in 1958 werden 4.960 wagens ver-
voerd en in 1960 reeds 14.248. Ook voor het vervoer van tweede-
handswagens wordt deze vorm van trafiek reeds toegepast. De
vracht bestaat verder vooral uit textielwaren, schoenen, machines,
wisselstukken en radio-onderdelen.

De luchthaven van Oostende-Middelkerke komt op de tweede
plaats inzake het personenvervoer per vliegtuig in België. De
groeisnelheid ligt er beduidend hoger dan in de nationale haven.

1. De onmiddellijk naoorlogse jaren telden een groot aantal militaire vluchten.
(a) Bron: Luchthaven van Oostende.

Het relatief aandeel van de luchthaven van Oostende in het totale handelsverkeer is permanent stijgend zoals blijkt uit tabel III, 10.

Tabel III, 10 : Aandeel van de luchthaven van Oostende-Middelkerke in het totale handelsverkeer van de Belgische luchthavens, 1953-60.

	1953 pCt.	1958 pCt.	1960 pCt.
Aantal vluchten . . .	4,8	12,8	23,8
Aantal passagiers . .	2,4	8,7	18,2
Goederen (in ton) . .	6,7	20,4	35,6

In 1952 deden slechts 3 luchtvaartmaatschappijen het vliegveld van Oostende aan, in 1961 waren het er reeds 18.

Op heden voeren twee maatschappijen dagelijks vluchten uit voor het vervoer van passagiers, vracht en auto's; het zijn de Channel Air Bridge (vlucht op Southend-on-sea) en de Silver City (vluchten op Manston en Ferryfield). Tijdens de zomerperiode mei-oktober verzorgen een aantal maatschappijen vluchten voor passagiers. Als voornaamste maatschappijen kunnen vermeld worden: Sabena (Palma de Mallorca, Manchester, London, Glasgow, Southend-on-sea); B.K.S. (Newcastle on Tyne, Leeds), Cunard Eagle (Manchester, London, Glasgow, Luxemburg), Dan Air (Manchester, Glasgow), East Anglian Flying Services (Southend, Manchester), Overseas Aviation (Gatwick, Southend, Glasgow, Belfast), Derby Aviation (Derby, Gatwick, Cardiff, Manchester), Maitland Drewery (Southend, Glasgow), Claydon Aviation (Glasgow), Skyways (Stonsted). Door de Cogen Nouvelle worden vluchten op aanvraag en publiciteitsvluchten uitgevoerd; deze firma gelast zich tevens met het herstellen van vliegtuigen.

De Channel Air Bridge, Silver City en Sabena staan zelf in voor het vereiste personeel terwijl de andere maatschappijen beroep doen op het personeel van andere maatschappijen. Tijdens de zomerperiode worden door de maatschappijen een honderdtal personen tewerkgesteld, bezetting die buiten het seizoen terugvalt op een veertigtal.

De bedrijvigheid is uiterst seizoengevoelig. Tijdens de maanden juni-juli-augustus-september werden in 1960 65,1 % van het totale aantal vluchten gerealiseerd en werden 83,1 % van het aantal passagiers en 45,7 % van het aantal auto's vervoerd. De topmaanden voor het passagiersverkeer zijn de vakantie maanden juli

en augustus met gezamenlijk 54,0 % van de activiteit van het gehele jaar¹. Tijdens de zomerperiode moet het vrachtvervoer plaats ruimen voor het vervoer van passagiers; tijdens de periode juni-september 1960 werd slechts 24,4 % van het totale vrachtvervoer over het ganse jaar verwezenlijkt.

De huidige installatie beschikt over 1.465 m startbanen. In 1962 (zomerperiode) wordt een nieuwe baan van 2.210 m lengte in gebruik genomen. De uitbreidingen voorzien de aanleg van een nieuwe baan van 1.700 m in 1963; een nieuw stationsgebouw wordt voorzien voor 1964.

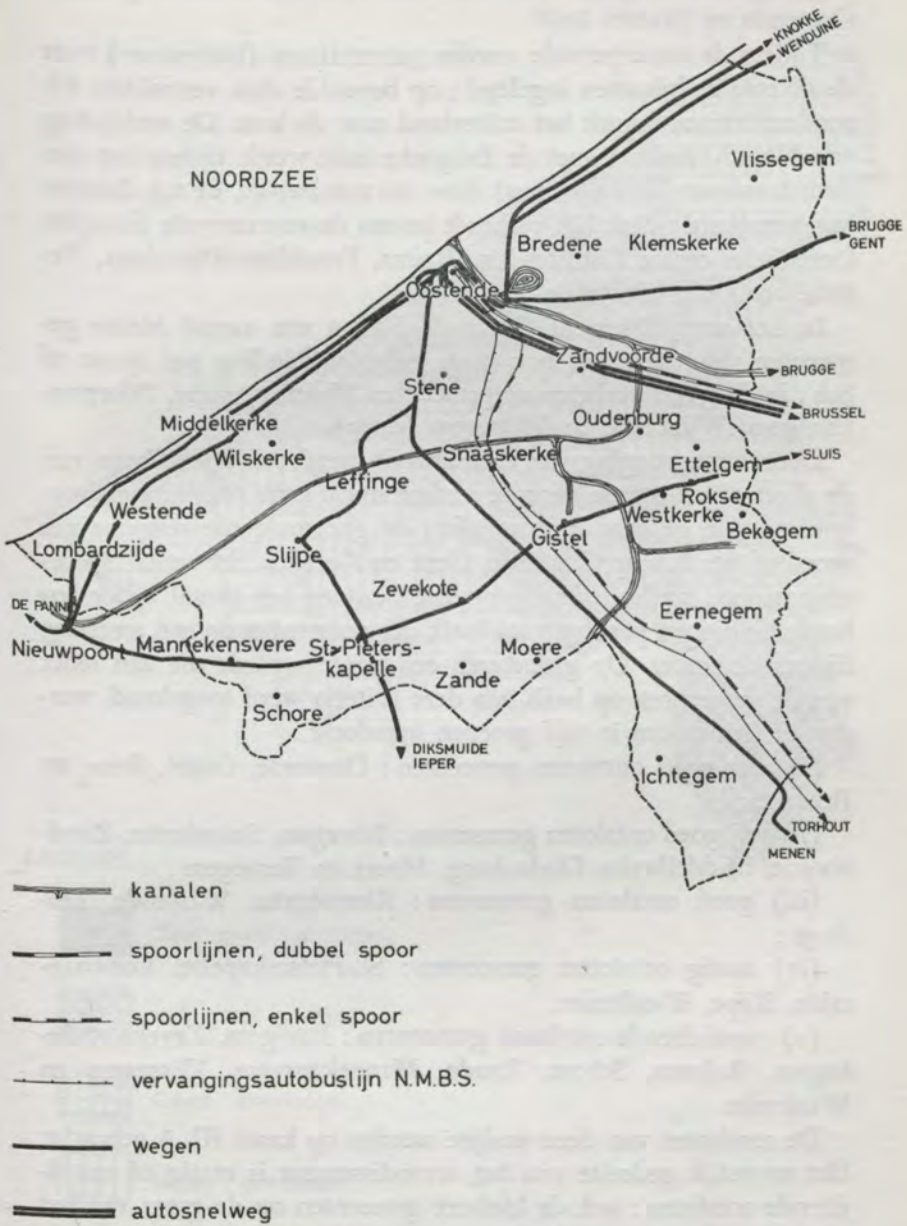
§ 4. Het spoorweg- en buurtspoorwegverkeer

De agglomeratie Oostende bezit een uitstekende ontsluiting bij middel van het spoorwegverkeer dank zij de positie van Oostende als terminus van tal van internationale verbindingen. De geëlektrificeerde spoorlijn Oostende-Brussel-Luik is de belangrijkste slagader van het Belgisch spoorwegverkeer; deze lijn brengt het gehele achterland van België en de omliggende landen op vlotte wijze in verbinding met Oostende. De enige spoorlijn naast de lijn Oostende-Brussel die het arrondissement Oostende doorsnijdt is de lijn Oostende-Torhout-Lichtervelde die op het knooppunt Lichtervelde aansluiting geeft met de lijn Roeselare-Kortrijk en Adinkerke-Lichtervelde-Gent en die de gemeenten Snaaskerke, Gistel, Moere, Eernegem en Ichtegem aandoet. Parallel met deze spoorlijn zorgt een vervangingsautobuslijn voor de ontsluiting van Snaaskerke, Zandvoorde, Oudenburg, Westkerke, Gistel, Moere, Eernegem en Ichtegem. (zie kaart III, 2). De overige gemeenten beschikken enkel over busverkeer met lokaal karakter.

Voor het verkeer binnen het arrondissement zijn de spoorlijnen van ondergeschikte betekenis. De lijn Oostende-Torhout geeft enkel 's morgens en 's avonds een paar maal verbinding tussen Torhout en Oostende en vice versa; ze fungeert hoofdzakelijk als toevoerder van arbeidsforenzen naar Oostende. Ook de lijn Oostende-Gent-Brussel is van ondergeschikte betekenis voor het verkeer binnen het arrondissement; er zijn dagelijks een 12-tal verbindingen in iedere richting die de gemeenten Oudenburg en Zandvoorde aandoen. De lijn Oostende-Gent-Brussel is echter van het grootste belang voor de verbinding met centra buiten het arrondissement en voor het internationaal verkeer. De uitrusting is bovendien uitstekend evenals de snelheid en de frekwentie van de verbindingen.

1. Zie appendix III, 2, blz. 411.

Kaart III, 2 : Waterwegen, spoorwegen en wegennet in het arrondissement Oostende, 1961.

Tijdens de zomer van 1961 bedroeg het aantal direkte verbindingen op de lijn Oostende-Brugge-Brussel 28 eenheden op de gewone werkdagen en de gemiddelde tijdsduur voor een verbinding tussen Oostende en Brussel 1u20'.

Tijdens de zomerperiode worden seizoenlijnen (busverkeer) naar de diverse badplaatsen ingelegd ; op bepaalde data vertrekken bijzondere treinen vanuit het achterland naar de kust. De verbinding van Noord-Frankrijk met de Belgische kust wordt tijdens het toeristisch seizoen (juli-augustus) door een autobuslijn, de z.g. Europa-bus, verzekerd ; deze lijn verbindt tevens de voornaamste Europese toeristische centra (Amsterdam, Reims, Frankfurt, Barcelona, Venetië enz.) met Oostende.

In het arrondissement Oostende bleven een aantal kleine gemeenten verstoken van ook maar enige verbinding per spoor of bus ; in dit geval verkeren de gemeenten Mannekensvere, Bekegem, Ettelgem, Wilskerke en Vlissegem (dorp).

Door samenvoeging van drie criteria werd een klassifikatie van de diverse gemeenten naar de verkeerstechnische ontsluiting doorgevoerd. De gekozen criteria zijn : de gekumuleerde reisduur per spoor of per bus op Oostende, Gent en Kortrijk, het aantal spoor- en buslijnen welke iedere gemeente bezit en het aantal spoor- en busverbindingen per dag vanuit elk der gemeenten op een weekdag tijdens de zomer. Op grond van een puntenwaarde die aan ieder van de gemeenten op basis van deze criteria werd toegekend, werden de gemeenten in vijf groepen ingedeeld :

(i) zeer goed ontsloten gemeenten : Oostende, Gistel, Stene en Bredene ;

(ii) vrij goed ontsloten gemeenten : Ichtegem, Snaaskerke, Zandvoorde, Middelkerke, Oudenburg, Moere en Eernegem ;

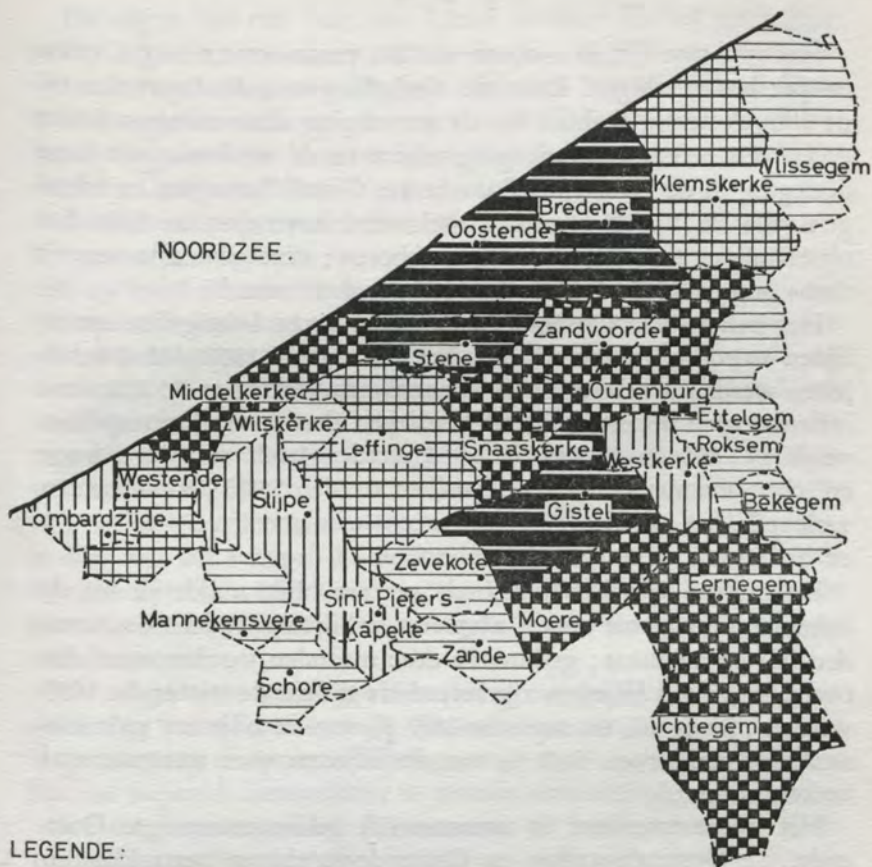
(iii) goed ontsloten gemeenten : Klemskerke, Westende, Leflinge ;

(iv) matig ontsloten gemeenten : St.-Pieterskapelle, Lombardzide, Slijpe, Westkerke ;

(v) onvoldoende ontsloten gemeenten : Ettelgem, Zevokote, Bekegem, Roksem, Schore, Zande, Mannekensvere, Vlissegem en Wilskerke.

De resultaten van deze analyse werden op kaart III, 3 gebracht. Het westelijk gedeelte van het arrondissement is matig of onvoldoende ontsloten : ook de kleinere gemeenten op de grens van het arrondissement Brugge hebben een onvoldoende ontsluiting. In de meeste van deze gemeenten grijpt er een geleidelijke ontvolking plaats. De weinig intensieve verkeersuitbating is een gevolg van

Kaart III, 3 : Verkeerstechnische ontsluiting per spoor, buurtspoor, bus, in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1961.

LEGENDE :

- Zeer goed ontsloten .
- Vrij goed ontsloten .
- Goed ontsloten .
- Matig ontsloten .
- Onvoldoende ontsloten .

de geringe cliënteel ; anderzijds verloopt de ontvolking tegen een versneld tempo omwille van de slechte ontsluiting.

* * *

Het valt moeilijk de evolutie van het personenverkeer per spoor en per bus te volgen. Door de afschaffing van de dagtreinen op de lijn Oostende-Torhout en de vervanging door autobusverkeer greep een belangrijke wijziging plaats in de structuur van deze beweging in de gemeenten Snaaskerke, Gistel, Eernegem en Ichtegem. Op de lijn Oostende-Brussel werd bovendien in 1958 het uitreikingskantoor Zandvoorde opgeheven ; deze gemeente vervult thans nog enkel de functie van onbewaakte halte.

Het belang van Oostende als eindpunt van belangrijke spoorlijnen wordt geïllustreerd door het feit dat in 1950 470.490 biljetten werden afgeleverd voor binnenlands verkeer en 15.129 voor internationaal verkeer ; in 1959 beliepen deze aantallen respectievelijk 572.845 en 35.293. In 1959 werden 1.621 nieuwe gewone en schoolabonnementen afgeleverd en werden 5.973 abonnementen verlengd ; het aantal afgeleverde weekabonnementen beliep 31.739 en het aantal abonnementen voor 5 en 15 dagen 3.152.

De invloed van het toeristisch verkeer blijkt duidelijk uit de concentratie van het aantal afgeleverde biljetten tijdens de maanden juli en augustus ; gedurende deze maanden worden meer dan tweemaal zoveel biljetten afgeleverd als tijdens de winter. In 1959 werden tijdens juli en augustus 28,9 % van de biljetten voor binnenlands verkeer en 44,2 % van de biljetten voor internationaal verkeer uitgereikt ¹.

Het goederenverkeer is voornamelijk gekoncentreerd te Oostende. Te Oostende-station en Oostende-voorhaven vertrokken in 1959 20.162 wagons en kwamen 19.509 wagons aan ; hiermee concentreerde Oostende 96,3 % van het totaal aantal wagons (aankomst en vertrek) in het Oostendse.

De overige stations hebben praktisch alleen betekenis als stations van aankomst (1.454 wagons bij aankomst, 57 wagons bij vertrek). Het goederenvervoer per spoor neemt af ; het aantal wagons bij aankomst en bij vertrek beliep in 1959 nog slechts 77,8 % van het overeenkomstig cijfer in 1950. Er wordt meer en meer beroep gedaan op het baanvervoer, dat – behalve voor massagoederen – sneller en goedkoper uitvalt.

1. Tijdens het week-end van 15 augustus 1959 (4 dagen) bedroeg het aantal aangekomen reizigers 63.595 ; bij vertrek werden tijdens deze 4 dagen 77.023 reizigers geregistreerd.

§ 5. Het wegverkeer

A. Het wegennet

De wegen met een meer dan lokaal karakter die het arrondissement Oostende doorsnijden, zijn de autosnelweg Brussel-Oostende, de oude verbinding met de grote centra in het binnenland Oostende-Brugge-Gent-Brussel, de weg Knokke-Duinkerke (Koninklijke baan) langsheen de kust, de baan Oostende-Menen en ten slotte de baan Oostende-Diksmuide (zie kaart III, 2).

De autosnelweg Brussel-Oostende is de centrale verkeersas van het arrondissement die de agglomeratie Oostende in termen van tijd op korte afstand brengt van Brussel. Deze verkeersweg wint voortdurend aan betekenis en is tijdens het toeristisch seizoen een uiterst belangrijke toevoerder van toeristen. Oostende stuwte, als invalspunt voor de bewoners van Groot-Brittannië, via de lijn Oostende-Dover, jaarlijks een belangrijk contingent toeristen verder naar het achterland en de omliggende landen, waarbij de autosnelweg een belangrijke rol te vervullen heeft.

Voor de ontsluiting van de diverse badplaatsen en het doorbreken van het vroeger bestaande isolement van de verschillende toeristische centra aan de kust, was de Koninklijke baan van de grootste betekenis. Deze weg verwezenlijkt bovendien het contact met Duinkerke.

De weg Oostende-Brugge-Gent heeft aan betekenis ingeboet na de aanleg van de autosnelweg Brussel-Oostende; de jongste jaren is de bezetting er opnieuw buitengewoon snel stijgend ondanks het feit dat bepaalde baanvakken te wensen overlaten.

De weg Oostende-Torhout, waarvan de huidige toestand voor verbetering vatbaar is, geeft via Menen aansluiting met het Noordfranse bevolkingscomplex van Rijsel-Roubaix. Het is een belangrijke invalsweg voor Franse toeristen op weg naar de Oostkust. Ook de weg Oostende-Diksmuide-Ieper brengt de verbinding tussen de kustzone en Noord-Frankrijk tot stand.

De vergelijking van de verkeersstellingen, uitgevoerd in 1949, 1952 en 1955, laat toe vast te stellen dat de verkeersdrukte op deze wegen van jaar tot jaar tegen een versneld tempo toeneemt. Vooral tijdens het toeristisch seizoen en bijzonder op de weekends en de voornaamste feestdagen krijgen deze verkeersaders een sterk aangezwollen verkeersvolume te verwerken.

Op de autosnelweg verdubbelde de verkeersbezetting tussen 1952 en 1955. In 1952 werd te Jabbeke (telpost op de grens van de arrondissementen Brugge en Oostende) een daggemiddelde (van

6 tot 22 uur) van 1.534 voertuigen bereikt ; in 1955 was dit gemiddelde reeds opgelopen tot 2.925. Op 15 augustus 1955 werd hier een bezetting geregistreerd van 11.806 voertuigen (2 richtingen ; van 6 tot 22 uur).

Op de weg Oostende-Brugge werd te Bredene in 1949 een daggemiddelde geregistreerd van 1.758, in 1952 van 2.227 en in 1955 van 1.994 voertuigen. Ondanks zijn verminderd relatief belang sinds het doortrekken van de autosnelweg tot Oostende werd tijdens de jongste jaren de verkeersbezetting opnieuw aanzienlijk opgedreven. De autosnelweg kent op sommige spitsen van het toeristisch seizoen een dergelijke verkeersdrukte dat sommige weggebruikers opnieuw de oude wegverbinding Oostende-Brugge benutten om opstoppen en verkeersmoeilijkheden te vermijden.

Op de Koninklijke baan steeg de bezetting te Lombardzijde van 453 in 1949 tot 3.458 in 1955 ; in 1952 bedroeg het daggemiddelde 400. Te Oostende werd in 1955 een gemiddelde van 3.582 en te Bredene van 935 geregistreerd. Tijdens de zomermaanden worden hier rekordcijfers geboekt. Het gemiddeld dagelijks verkeer (24 uur) beliep in 1959 tijdens de maand juli 9.124 voertuigen te Bredene en 4.348 te Lombardzijde. Een telling uitgevoerd tijdens de maanden juli en augustus 1959 (van 9 tot 19 uur) leidde tot een gemiddelde voor deze maanden van 5.502 voertuigen te Middelkerke, van 7.325 te Oostende, van 6.070 te Bredene en van 5.203 te Klemsterke op de gewone dagen ; op de zon- en feestdagen bedroegen deze gemiddelden respectievelijk 8.661, 11.077, 9.371 en 8.750¹.

De weg Oostende-Menen had te Stene een verkeersdebit van 1.197 voertuigen in 1949, van 1.669 in 1952 en van 2.576 in 1955 ; aan de telpost te Eernegem waren deze daggemiddelden respectievelijk 984, 1.288 en 2.067. De toevoer van toeristen langs deze verkeersweg is vrij belangrijk.

Op de weg Oostende-Diksmuide-Ieper werd in 1955 te Leke (op de grens van het arrondissement Oostende) een daggemiddelde geregistreerd van 595 voertuigen.

Ongeveer parallel met de Koninklijke baan lopen de verkeerswegen Oostende-De Panne en Bredene-Wenduine doorheen het kerkdorp van de diverse kustgemeenten. Te Oostende werd in 1949

1. Het aantal overstekende voetgangers op de Kustbaan op de gewone dagen beliep te Middelkerke 1.756, te Oostende 7.919, te Bredene 1.150 en te Klemsterke 8.891 ; op de zon- en feestdagen waren de overeenkomstige cijfers 1.800, 15.458, 2.427 en 14.820. Dit onderzoek leidde tot de konklusie dat het bouwen van een voetgangerstunnel onder de Kustbaan te Oostende en te Klemsterke verantwoord is ; Bredene bezit reeds een dergelijke tunnel.

een daggemiddelde van 1.484 voertuigen geregistreerd, dat steeg tot 2.024 in 1952 en tot 3.582 in 1955; te Bredene was de verkeersbezetting respectievelijk 273, 345 en 935.

Een verkeersweg van eerder ondergeschikt belang maar dan toch met meer dan lokale betekenis is de weg Sluis-Nieuwpoort die via het verzorgingscentrum Gistel het arrondissement Oostende doorkruist. In 1955 werd te Zevekote een verkeersdebiet van 908 voertuigen genoteerd en te Mannekensvere een debiet van 564. De weg verkeert op sommige plaatsen in een slechte toestand.

* * *

De grote verkeersdrukte op de Koninklijke baan en de vooruitzichten van een zeer snel stijgende toeristische activiteit ondersteunen de wens tot een volledige ontdubbeling van de Koninklijke baan. De aanleg van de autosnelweg Oostende-Duinkerke verwerft een primordiale betekenis als drager van de toeristische bedrijvigheid. In deze optiek moet tevens aandacht gevraagd worden voor de verbetering van de toegang van de badplaatsen tot de autosnelweg. Met het oog op de ontsluiting van de Middenkust voor een uitgebreid potentiaal van Franse toeristen dringt de modernisering van de weg Ieper-Diksmuide-Oostende zich op; deze weg voldoet op heden geenszins aan de vereisten van het moderne verkeer.

B. Voertuigenpark

In het arrondissement Oostende werden in 1960 8.270 personenwagens geteld; dit betekent 68,8 personenwagens per 1.000 inwoners. In het Rijk bereikte de bezetting aan personenwagens het verhoudingscijfer 82,2 p.d. en in West-Vlaanderen 73,4 p.d. Het arrondissement Oostende beschikt aldus verhoudingsgewijze over een minder dicht voertuigenpark.

De evolutie van het aantal personenwagens in het Oostendse was tussen 1954 en 1960 gunstiger dan in West-Vlaanderen en het Rijk. Het personenwagenpark steeg in het arrondissement Oostende met 78 %, in West-Vlaanderen met 71 % en in het Rijk met 72 %¹. Deze zeer snelle stijging plaatst de overheid dan ook voor ernstige problemen van aanpassing van het wegen- en parkeernet.

Ook het voertuigenpark voor goederenverkeer werd nog verder uitgebreid. In het arrondissement Oostende steeg het aantal wagens voor goederenvervoer van 1.761 in 1954 tot 2.237 in 1960 of met 27 %; in West-Vlaanderen bedroeg de toename 34 % en in

1. Zie tabel III, 11, volgende blz.

Tabel III, 11 : Evolutie van voertuigenpark en -dichtheid, 1954-60 (a).

	Jaartal	Arrondissement Oostende			West-Vlaanderen		Het Rijk	
		Aantal	Indexcijfer 1954 = 100	Verhouding per 1.000 inwoners	Indexcijfer 1954 = 100	Verhouding per 1.000 inwoners	Indexcijfer 1954 = 100	Verhouding per 1.000 inwoners
Personenwagens	1954	4.637	100	40,7	100	44,4	100	49,7
	1956	5.757	124	49,9	123	54,2	122	60,0
	1958	6.876	148	58,5	146	63,5	144	69,8
	1960	8.270	178	68,8	171	73,4	172	82,2
Goederenvervoer	1954	1.761	100	15,5	100	14,5	100	14,9
	1956	1.923	109	16,7	113	16,3	109	16,1
	1958	2.087	118	17,8	123	17,5	118	17,2
	1960	2.237	127	18,6	134	18,7	127	18,2
Autobussen	1954	40	100	0,4	100	0,4	100	0,4
	1956	63	157	0,5	173	0,7	128	0,5
	1958	81	202	0,7	209	0,8	151	0,6
	1960	95	237	0,8	230	0,9	156	0,6
Motorrijwielen (b)	1954	1.855	100	16,3	100	14,1	100	23,4
	1956	2.243	121	19,4	130	18,2	116	26,8
	1958	2.409	130	20,5	136	18,8	115	26,2
	1960	2.418	130	20,1	128	17,4	111	24,9

(a) Bij de telling van 1954 werden de voertuigen die slechts gedurende de zomer rijden, niet geteld.

(b) Motorrijwielen : vanaf 50 cm³ cilinderinhoud.

het Rijk 27 %. De bezetting per duizend inwoners ligt op het niveau van het Rijk en van West-Vlaanderen ; de havenbedrijvigheid te Oostende stimuleert de aktiviteit in de sektor vervoer.

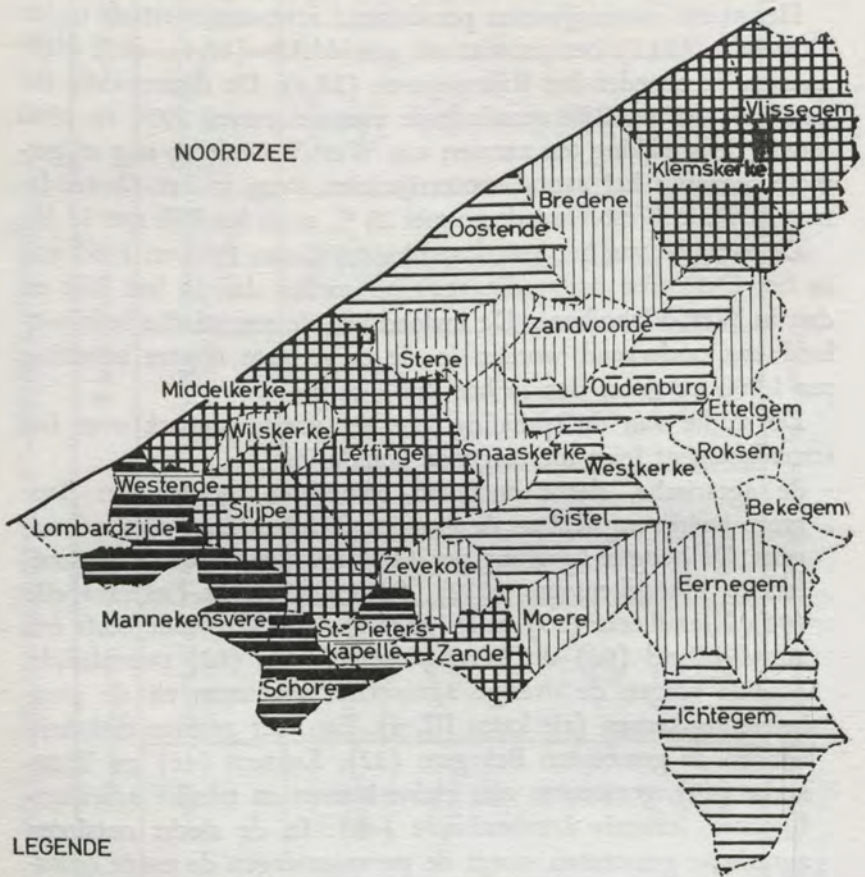
Het aantal motorrijwielen per duizend inwoners overtreft in het Oostendse (20,1) het provinciaal gemiddelde (17,4), doch blijft aanzienlijk beneden het Rijksgegeven (24,9). De diskrepantie ten opzichte van het Rijk verminderde evenwel tussen 1954 en 1960 terwijl de afwijking ten aanzien van West-Vlaanderen nog enigermate toenam ; het aantal motorrijwielen steeg in het Oostendse met 30 %, in West-Vlaanderen met 28 % en in het Rijk met 11 %.

De toename van het aantal autobussen tussen 1954 en 1960 was in het Oostendse verhoudingsgewijze sneller dan in het Rijk en dan in West-Vlaanderen. De invloed van de toeristische bedrijvigheid kan onderkend worden in de enigermate hogere bezetting per 1.000 inwoners dan in het Rijk.

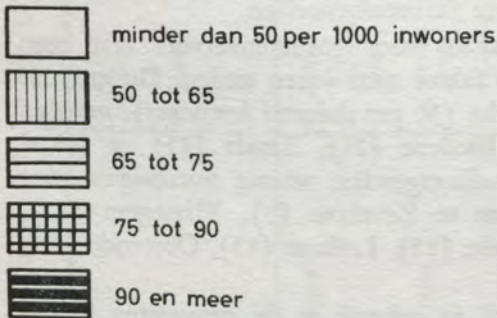
De studie van de spreiding van het voertuigenpark over het arrondissement leidt tot volgende konklusies:

- de agrarische, slecht ontsloten gemeenten, gekenmerkt door grote bedrijven, hebben de grootste dichtheid aan personenwagens. De hoogste bezetting per 1.000 inwoners wordt aangetroffen te Mannekenvere (112), Schore (94), St.-Pieterskapelle (94), Klemskerke (85) en Slijpe (84). Ook Westende heeft een autodichtheid (98) die het Rijksgemiddelde (82) overschrijdt. Nadien volgen de overige agrarische gemeenten en de grote bevolkingskernen (zie kaart III, 4). Een zeer geringe dichtheid hebben de gemeenten Bekegem (32), Roksem (46) en Westkerke (49), gemeenten met kleine hoeven en talrijke arbeidersforenzen, evenals Lombardzijde (48). In de slecht ontsloten agrarische gemeenten wordt de personenwagen de enige oplossing om te voldoen aan de verkeersbehoeften.
- de spreiding van de wagens voor goederenvervoer laat geen dominante als bepalende faktor naar voren treden. De grootste bezetting valt te Westkerke (30 per duizend inwoners), gevolgd door Oudenburg (27), Bredene (25), Zande (25) en Gistel (24). Er worden verhoudingsgewijze weinig voertuigen voor goederenvervoer gevonden te Zevokote (5), Vlissegem (12), Wilskerke (14), Snaaskerke (15), Leffinge (15), Oostende (16) en Zandvoorde (16).
- motorrijwielen zijn vooral in gebruik in de gemeenten in het oosten van het arrondissement waar de bevolking voor haar tewerkstelling op het arrondissement Brugge is aangewezen : Roksem (40 per duizend inwoners), Snaaskerke (33), Oudenburg

Kaart III, 4: Aantal personenwagens in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1960 (per duizend inwoners).

LEGENDE

(33), Ettelgem (32), Westkerke (29) en Bekegem (27). Een sterke bezetting kennen ook Slijpe (38), Lombardzijde (33), Leflinge (32) en Stene (29). De laagste bezetting valt te Schore (13), Oostende (14), Wilskerke (19) en Middelkerke (19). De mobiliteit van de arbeidskrachten en de graad van ontsluiting van de gemeente per spoor of per bus zijn de bepalende factoren. De autobusuitbaters zijn hoofdzakelijk gevestigd in de agglomeratie Oostende en in het zuidoosten van het arrondissement. Oostende telt 61 autocars of 64 % van het totale aantal. Stene telt 9 en Middelkerke 4 autobussen. De toeristische bedrijvigheid is hier de relevante faktor. In het zuidoosten van het arrondissement riep de grote mobiliteit van de werkkrachten een zekere behoefte aan autobusverkeer in het leven. Oudenburg telt 9 autobussen, Eernegem 5, Ettelgem, Ichtegem en Roksem ieder 1; ook te Klemskerke werd in 1960 1 autobus geteld en te Leflinge 3.

HOOFDSTUK II

DIENSTEN VAN OPENBAAR NUT

§ 1. Het berichtenverkeer

A. Telefoon

Het telefoonnet is thans over het gehele arrondissement geautomatiseerd, behoudens voor een aantal op de grens gelegen gemeenten die niet bij een net van de zone Oostende zijn aangesloten¹.

Op einde 1960 beliep het aantal telefoonabonnenten in de zone Oostende 8.441 eenheden. Tussen 1950 en 1960 werd het telefoonnet in de zone Oostende uitgebreid met 3.985 eenheden of 89,4 %. In het Rijk bleef het stijgingspercentage beperkt tot 56,7 %. De verklaring voor deze afwijkende evolutie ligt in de achterstand die het Oostendse had ten opzichte van het Rijk. Niettegenstaande een relatief snellere groei werd in het Oostendse nog steeds het peil van het Rijk niet bereikt. Het aantal abonnenenten per 1.000 inwoners steeg in het Oostendse van 44,5 in 1950 tot 70,1 in 1960 en in het Rijk van 57,5 tot 84,9. Er blijft nog steeds een aanzienlijke achterstand in te lopen.

Het aantal gesprekken volgde nagenoeg het verloop van het

Tabel III, 12: Telefoonabonnenenten en -gesprekken in de zone Oostende, 1950-60.

Jaar	Abonnen-ten	Aantal gesprekken			
		Gewestelijke	Inter-kommunale	Internationale (bij vertrek)	Totaal
1950	4.456	2.551.922	912.036	21.200	3.485.158
1955	6.059	3.389.482	1.343.137	40.482	4.773.101
1956	6.586	3.744.070	1.465.186	42.435	5.251.691
1957	7.038	3.926.977	1.548.002	45.080	5.520.059
1958	7.432	4.055.874	1.630.642	50.574	5.737.090
1959	7.982	4.314.979	1.792.233	53.806	6.161.018
1960	8.441	4.704.641	2.000.565	60.808	6.766.014

1. De zone Oostende bestrijkt het arrondissement Oostende met uitzondering van de gemeenten Ichtegem, Schore, Mannekensvere, Lombardzijde en een gedeelte van de gemeenten Ettelgem, Roksem, Bekegem, Eernegem, St.-Pieterskapelle en Westende. De bevolking van het niet bestreken gedeelte bedraagt circa 11.000 eenheden of minder dan 10 % van de arrondissementale bevolking. De zone Oostende is onderverdeeld in de netten Oostende, Den Haan, Middelkerke, Oudenburg, Gistel en Eernegem. De op de grens gelegen gemeenten worden bediend hetzij door Brugge, Nieuwpoort of Koekelare.

abbonnentental. Het aantal gesprekken nam toe van 3.485.158 in 1950 tot 6.766.014 in 1960 of met 94,1 %. In het Rijk bleef de stijging van het aantal gesprekken ten achter op de evolutie van het aantal abonnees; de stijgingsindex van het aantal gesprekken beliep 153.

De aangroei van het aantal telefoongesprekken verliep verhoudingsgewijze het vlugst voor de internationale gesprekken (index 287) gevolgd door de interkommunale gesprekken (index 219) en de gewestelijke gesprekken (index 184). Het stijgend belang van de telefoon voor handel, industrie en diensten leidde tot deze vlugge toename en gebeurde ten koste van het telegraafverkeer. Het aandeel van de gewestelijke gesprekken blijft – niettegenstaande een lichte achteruitgang – zeer belangrijk en bereikte in 1960 69,5 % van het totale aantal (73,2 % in 1950). De interkommunale gesprekken vormen 29,6 % van het totaal. In het Rijk is het overwicht van de gewestelijke gesprekken nog sterker uitgesproken (79,6 %). Het druk gebruik van het telefoonnet binnen de grenzen van de grote bevolkingsagglomeraties aksentueert in het Rijk het belang van de gewestelijke gesprekken.

De internationale gesprekken zijn relatief belangrijker in de zone Oostende dan in het Rijk; de toeristische bedrijvigheid in het Oostendse is niet vreemd aan dit verschijnsel. Het aantal internationale gesprekken per abonent bedraagt in de zone Oostende 7,2 eenheden tegenover 7,1 in het Rijk. De bezetting per abonent ligt aanzienlijk beneden het Rijksgegeven voor de gewestelijke gesprekken (respektievelijk 557,4 en 749,7) en boven het Rijksgegeven voor de interkommunale gesprekken (respektievelijk 237,0 en 185,0); voegt men de gewestelijke bij de interkommunale gesprekken dan wordt de bezetting respektievelijk 794,4 en 934,7.

De invloed van de toeristische aktiviteit kan zeer goed afgelezen worden uit de spreiding van de gesprekken over de diverse maanden van het jaar. In 1959 koncentreerden de maanden juli en augustus 20,5 % van het totale aantal telefoongesprekken tegenover amper 14,3 % voor de periode januari-februari; bij een normale spreiding zou het aandeel 16,6 % bedragen. Het internationaal berichtenverkeer bleef in 1959 voor 21,9 % gekoncentreerd tijdens de spitsmaanden van het toeristisch verkeer, het interkommunaal verkeer voor 21,1 % en het gewestelijk verkeer voor 20,2 %. In de netten waar het toerisme de ekonomie van de betrokken gemeenten beheerst komt de seizoenmatigheid zeer scherp aan het licht.

Het net Den Haan registreerde in 1959 42,9 % van het internationaal verkeer tijdens de maanden juli en augustus ; voor het net Gistel bedroeg dit aandeel slechts 21,3 %. Het totale telefoonverkeer is in het net Den Haan 2,5 maal zo groot tijdens de maanden juli en augustus als in de eerste twee maanden van het jaar ; voor het net Gistel is het verhoudingscijfer amper 1,2.

B. Telegraaf

Het belang van het berichtenverkeer via de telegraaf neemt af zowel in het arrondissement Oostende als in het Rijk.

Tijdens de periode 1950-59 verminderde het aantal verzonden telegrammen ¹ met 7,3 % en het aantal ontvangen telegrammen ¹ met 49,9 %. Het aantal lokale telegrammen won aan betekenis tussen 1950 en 1958 doch kende in 1959 een aanzienlijke daling ingevolge de doorgevoerde prijsverhoging.

Tabel III, 13 : Aantal telegrammen in het arrondissement Oostende, 1950-59.

Jaar	Vertrek	Aankomst	Lokale
1950	115.738	112.259	19.443
1955	108.971	69.051	24.069
1956	109.717	66.686	23.800
1957	117.013	65.179	26.199
1958	107.374	56.608	26.440
1959	107.331	56.281	24.269

Het aantal verzonden telegrammen nam tussen 1950 en 1959 af in alle kantoren behoudens te Oostende, waar het aantal steeg van 93.406 in 1950 tot 97.578 in 1959. De daling van het aantal ontvangen telegrammen was buitengewoon groot te Oostende waar het aantal tussen 1950 en 1959 terugviel van 91.755 op 44.671.

Voornameijk in het kantoor Den Haan werd minder gebruik gemaakt van dit kommunikatiemiddel ; in 1959 werd nog nauwelijks index 39 bereikt zowel voor het aantal verzonden telegrammen als voor het aantal ontvangen telegrammen.

C. Telex

Het arrondissement Oostende heeft de beschikking over 16 telexaansluitingen, waarvan 15 te Oostende en 1 te Zandvoorde.

1. Lokale telegrammen niet inbegrepen.

De voordelen van de telexverbinding voor de belangrijke industriële en commerciële ondernemingen liggen vooral op het vlak van de snelheid en de veiligheid die door dit kommunikatiemiddel worden geboden.

§ 2. De elektriciteitsdistributie

De elektriciteitsdistributie in het arrondissement Oostende wordt verzorgd door drie maatschappijen en door een gemeentelijke regie. De „Westvlaamsche electriciteitsmaatschappij”, die een zuivere interkommunale vereniging is, verzekert de elektriciteitsvoorziening in 17 gemeenten. Inelgas bedient 7 gemeenten en Interbrugse 2 gemeenten; beide maatschappijen behoren tot het type van de gemengde interkommunales. Te Oostende zorgt een gemeentelijke regie voor de elektriciteitsdistributie¹ (zie kaart III, 5).

In het arrondissement Oostende komt bovendien een industriële zelfproducent voor met een ontwikkelbaar nettovermogen van 21,6 MW.

* * *

Anno 1959 werd in het arrondissement Oostende voor 19.266.789 kWh elektriciteit verbruikt in laagspanning (exclusief openbare besturen) en 148.741.834 kWh in hoogspanning.

In verhouding tot de arrondissementsbevolking is het elektriciteitsverbruik in hoogspanning, in vergelijking met het Rijk, hoog. Tegenover een verbruik van 1.251 kWh per inwoner in het arrondissement Oostende stond een gemiddeld verbruik van 1.146 kWh in het Rijk en van 513 kWh in West-Vlaanderen. Het Oostendse, alhoewel weinig geïndustrialiseerd, telt een zeer belangrijke verbruiker van elektriciteit in hoogspanning te Zandvoorde die in 1959 92,4 % van het totale verbruik in hoogspanning voor zijn rekening nam. Verder zijn alleen Oostende (8.193.488 kWh in 1959) en Bredene (809.284 kWh) nog van enig belang. Het aantal verbruikers van elektriciteit in hoogspanning bedroep in 1959 nauwelijks 90 waarvan 44 te Oostende en 8 te Bredene.

Het verbruik in laagspanning door partikulieren blijft verhoudingsgewijze in het arrondissement Oostende (162 kWh per inwoner) beneden het niveau van het Rijk (186 kWh) en van West-Vlaanderen (170 kWh), hoewel de toeristische activiteit het verbruik in de badplaatsen in sterke mate stimuleert; in de agra-

1. Vóór 1960 geschiedde de uitbating van het elektriciteitsnet van Middelkerke eveneens in gemeentelijk regie, sinds 1960 wordt de uitbating verzekerd door Interbrugse; een gedeelte van Middelkerke, Middelkerke-uitbreiding genaamd, wordt bediend door Inelgas.

Kaart III, 5 : Elektriciteitsdistributie in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1961.

LEGENDE

- Inelgas
- W.V.E.M.
- Interbrugse
- Gemeentelijke regie

rische gemeenten in het zuidwesten van het arrondissement en vooral in de woongemeenten van pendelarbeiders in het oostelijk en zuidoostelijk deel van het arrondissement, ligt het verbruik zeer laag zoals kan worden vastgesteld aan de hand van kaart III, 6. Het hoogste gemiddelde wordt bereikt te Westende (226), gevolgd door Klemskerke (222), Middelkerke (212), Oostende (200), Vlissegem (170) en Bredene (154); te Bekegem bedraagt het verbruik nauwelijks 55 kWh per inwoner en te Roksem 63 kWh.

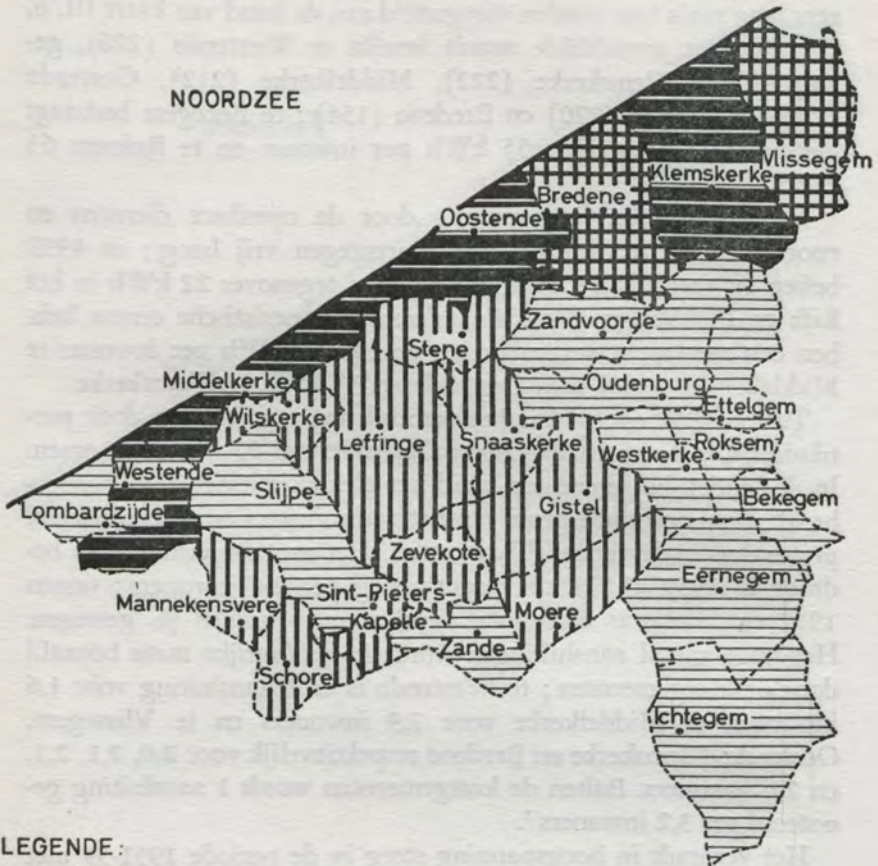
Het verbruik in laagspanning door de openbare diensten en voor openbare verlichting ligt daarentegen vrij hoog; in 1959 beliep dit verbruik 27 kWh per inwoner tegenover 22 kWh in het Rijk en 17 kWh in West-Vlaanderen. De toeristische centra hebben een zeer groot verbruik: het bereikt 52 kWh per inwoner te Middelkerke, 40 kWh te Oostende en 33 kWh te Klemskerke.

Tussen 1951 en 1959 is het verbruik in laagspanning door particulieren in het arrondissement Oostende met 75 % toegenomen. In de landelijke gemeenten werd het elektriciteitsnet verder uitgebreid; de procentuele groei van het verbruik was er dan ook veelal groter dan in de verstedelijkte centra. Het aantal aansluitingen bedroeg in 1959 49.273 of 1 aansluiting per 2,4 inwoners; tussen 1951 en 1959 was het aantal aansluitingen met 18 % gestegen. Het hoge aantal aansluitingen wordt in belangrijke mate bepaald door de kustgemeenten; te Westende is er 1 aansluiting voor 1,6 inwoners, te Middelkerke voor 1,9 inwoners en te Vlissegem, Oostende, Klemskerke en Bredene respectievelijk voor 2,0, 2,1, 2,1, en 2,6 inwoners. Buiten de kustgemeenten wordt 1 aansluiting genoteerd per 3,2 inwoners¹.

Het verbruik in hoogspanning steeg in de periode 1951-59 met 52 % te Zandvoorde en met 64 % te Oostende. Te Bredene was er een toename van 120.960 kWh in 1951 tot 809.284 kWh in 1959; opgemerkt dient te worden dat in 1959 drie „grote verbruikers laagspanning”, met een gezamenlijk verbruik van 563.599 kWh, naar „hoogspanning” werden overgebracht.

1. De invloed van de toeristische bedrijvigheid op het elektriciteitsverbruik is uiterst belangrijk. In de spitsmaanden van het toeristisch seizoen, nl. juli en augustus, bereikt het elektriciteitsverbruik in typische badplaatsen, zoals Westende, Middelkerke en Den Haan index 162, vergeleken met de wintermaanden november en december.

Kaart III, 6 : Elektriciteitsverbruik in laagspanning in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1959.

LEGENDE :

- 200 en meer kWh per inwoner .
- 150 tot 200 kWh.
- 100 tot 150 kWh.
- minder dan 100 kWh.

§ 3. De gasdistributie

Op 27 gemeenten van het arrondissement waren er begin 1961 14 op het gasdistributienet aangesloten ; in deze gemeenten woonden 103.076 personen of 85,7 % van de totale bevolking van het arrondissement. Dit betekent evenwel niet dat alle inwoners van deze gemeenten de gelegenheid hebben op het distributienet aan te sluiten ; veelal is enkel de kern van de gemeenten van de nodige leidingen voorzien. Op eind 1959 waren 23.104 partikuliere klanten en 52 industriële verbruikers aangesloten ; ongeveer 60 % van de bevolking is dus op het distributienet aangesloten¹.

Slechts 1 belangrijke woonkern, namelijk Stene, bleef tot op heden van gasdistributie verstoken. In de kleine landelijke gemeenten is de bewoning te dun gespreid om een rendabele uitbating mogelijk te maken ; het gebruik van gas in flessen mildert dit tekort. Het bedrijf voor gas-, elektriciteits- en waterbedeling van de stad Oostende bevoorraadt de stad Oostende en de gemeente Bredene. De interkommunale elektriciteits- en gasmaatschappij voor de Vlaamse gewesten, Inelgas, met maatschappelijke zetel te Roeselare, verzorgt de distributie in de overige gemeenten (zie kaart III, 7).

Anno 1959 beliep het gasverbruik in de 14 aangesloten gemeenten 9.136.241 m³ door partikuliere klanten en 427.572 m³ door industriële verbruikers. Ten opzichte van de toestand in 1951 betekent dit een stijging met nagenoeg 18 % ; vooral het industrieel verbruik is sterk toegenomen (index 575).

De badplaatsen tellen in verhouding tot het bevolkingstal het grootste aantal aansluitingen. Te Middelkerke beliep het aantal partikuliere klanten 48,3 % van de totale bevolking, te Westende 44,0 %, te Oostende 28,3 %, te Klemskerke 25,8 %, te Vlissegem 25,1 % en te Lombardzijde 13,1 % ; Bredene contrasteert ongunstig met slechts 2,1 %. Op ongeveer gelijke hoogte met Lombardzijde bevinden zich Gistel (13,5 %), Oudenburg (12,1 %) en Wilskerke (11,7 %).

Het verbruik per klant is het hoogst in de badplaatsen ; het beliep in 1959 591 m³ te Klemskerke, 510 m³ te Bredene, 499 m³ te Vlissegem, 469 m³ te Westende, 423 m³ te Middelkerke, 374 m³ te Oostende en 369 m³ te Lombardzijde. Te Ichtegem lag het verbruik per klant verrassend hoog (506) ; van de overige gemeenten lag het gemiddeld verbruik enkel te Oudenburg (397) en te Gistel

1. In 1951 waren 18.157 partikuliere cliënten en 11 industriële verbruikers aangesloten ; het net werd dus met circa 30 % uitgebreid.

Kaart III, 7: De gasdistributie in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1961.

LEGENDE :

Inelgas.

Regie stad Oostende.

Niet aangesloten.

(376) boven het niveau van Lombardzijde en Oostende. Het laagste gemiddelde werd te Zandvoorde bereikt (261). Het belang van het toeristisch verbruik treedt duidelijk aan het licht; in dit perspectief dient tevens het hoge aantal aansluitingen te worden gezien voor Middelkerke en Westende, waar heel wat woningen en appartementen die niet voor de permanente bevolking bestemd zijn, een aansluiting hebben op het gasdistributienet.

§ 4. De waterdistributie

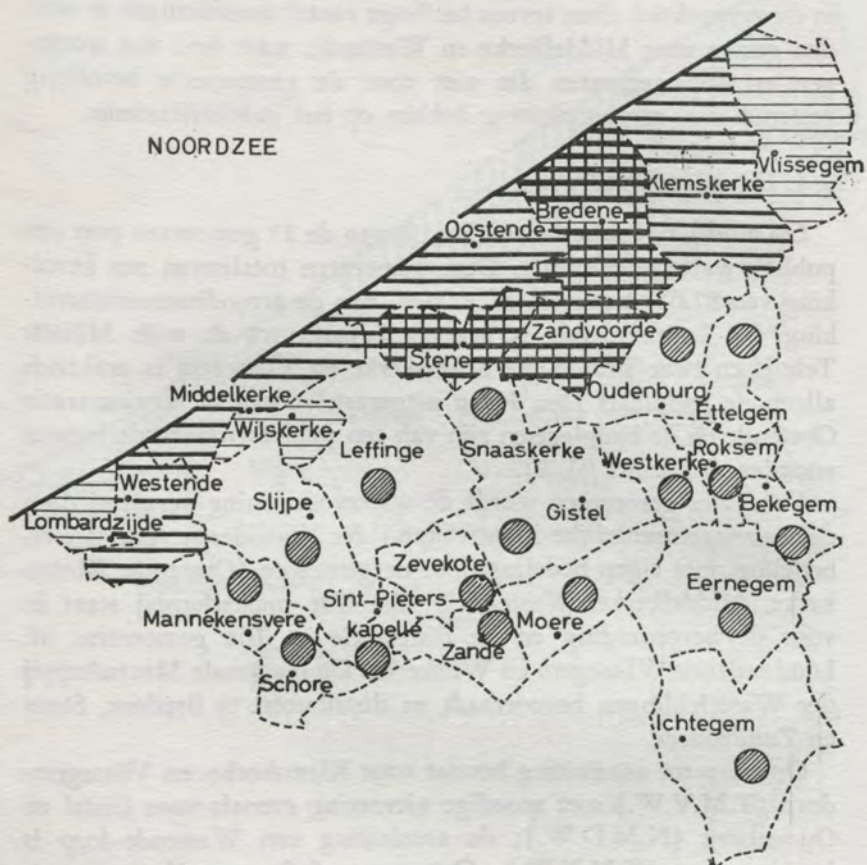
Op huidig ogenblik beschikken 10 van de 27 gemeenten over een publiek waterbedelingsnet. Deze gemeenten totaliseren een bevolking van 87.659 personen of 72,9 % van de arrondissementsbevolking. Te Lombardzijde is het net beperkt tot de wijk Militair Tehuis en twee straten; te Klemskerke en Vlissegem is praktisch alleen de badplaats Den Haan uitgerust. Alleen de agglomeratie Oostende en de badplaatsen zijn van een publiek waterbedelingsnet voorzien (zie kaart III, 8).

Voor vier gemeenten wordt de watervoorziening verzorgd door de Tussengemeentelijke Maatschappij der Vlaanderen voor Waterbedeling, met eigen bedeling door de gemeente (Oostende, Klemskerke, Middelkerke, Westende); dezelfde maatschappij staat in voor de bevoorrading en de distributie in drie gemeenten, nl. Lombardzijde, Vlissegem en Wilskerke. De Nationale Maatschappij der Waterleidingen bevoorraadt en distribueert te Bredene, Stene en Zandvoorde.

Ontwerp tot aansluiting bestaat voor Klemskerke- en Vlissegemdorp (T.M.V.W.) met spoedige uitvoering evenals voor Gistel en Oudenburg (N.M.D.W.); de aansluiting van Westendedorp is in uitvoering (T.M.V.W.). Ontwerpen (of voorstellen tot ontwerp) bestaan voor alle overige gemeenten (N.M.D.W.) doch de uitvoering is, naar verklaringen van de gemeentelijke overheid, meestal niet voor de eerstvolgende jaren te verwachten.

Op einde 1959 waren 21.835 abonneuten aangesloten op het waterbedelingsnet. Het totale verbruik beliep in 1959 3.149.374 m³ waarvan 2.274.755 (72,2 %) in de stad Oostende; het gemiddeld verbruik per abonnent bedroeg aldus 144 m³. Ook in dit verbruik is het toeristisch verbruik vrij opvallend; 37,3 % van het waterverbruik in de badplaatsen Middelkerke, Westende en Den Haan valt tijdens de maanden juli en augustus.

Kaart III, 8 : De waterdistributie in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1961.

LEGENDE :

Nationale maatschappij der waterleidingen

T.M.V.W. doch met eigen uitbatingsdienst.

T.M.V.W.

Ontwerp of voorontwerp N.M.D.W.

HOOFDSTUK III

DE HUISVESTING IN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

De aangepastheid van de huisvesting vormt een basisvoorwaarde tot de normale integratie van de mens in het maatschappelijk leven, tot de verfijning van het gezinsleven en tot de ideale ontplooiing van de persoonlijkheid.

Naast haar primaire en essentiële functie van woongelegenheden vervult de huisvesting ook een belangrijke rol als integrerend bestanddeel van het sociaal, economisch en administratief leven van een gewest.

De vraagstukken van lokalisatie van de nijverheid, van inplanting van nieuwe bedrijven en van arbeidsmobiliteit hangen thans nauw samen met het huisvestingsbeleid.

§ 1. Toestand van de woningvoorraad op einde 1947

A. Kwantitatieve analyse

Bij de algemene telling van 31 dec. 1947 beschikte het arrondissement Oostende over 23.915 gebouwen die in hoofdzaak of bijkomstig voor de huisvesting waren bestemd; op dat ogenblik lagen in de kustzone nog tal van gebouwen in puin. De inventaris van de gebouwen- en woningvoorraad werd opgenomen in tabel III, 14¹.

De voormelde 23.915 woongebouwen bevatten 35.966 woningen. Het aandeel van het arrondissement Oostende in de woningvoorraad van West-Vlaanderen bedroep 11,81 % en ten opzichte van het Rijk 1,25 %; het aandeel van de bevolking van het arrondissement Oostende ten aanzien van West-Vlaanderen beliep 10,80 % en 1,27 % ten opzichte van het Rijk.

Op einde 1947 telde het arrondissement Oostende 33.941 gezinnen². Van de bestaande voorraad van 35.966 woningen waren er 2.385 onbewoond, zodat een woningtekort van 360 woningen op grond van deze normen reeds aan het licht komt. Het aantal onbewoonde woningen bereikte nochtans 6,6 % van het totale aantal woningen³. Deze theoretische reserve moet echter gezien worden in relatie met de voorraad verlofwoningen aan de kust die

1. Zie volgende blz.

2. Gezinnen in statistische betekenis (zie deel II, hoofdstuk I, blz. 59).

3. 4,2 % in West-Vlaanderen en 1,8 % in het Rijk.

Tabel III, 14: Gebouwen- en woningvoorraad in het arrondissement Oostende, 31 dec. 1947

Aard van het gebouw	Aantal gebouwen	Aantal woningen	Aandeel van het arrondissement Oostende t.o.v.			
			West-Vlaanderen (a)		Het Rijk (b)	
			Gebouwen	Woningen	Gebouwen	Woningen
Particuliere huizen	23.028	34.836	9,30	11,66	1,14	1,24
Noodwoningen	178	189	13,38	13,07	1,22	1,06
Hotels, herbergen, logementhuizen Kostscholen, wezenhuizen, kloos- tergemeenten, vakantiehuisen e.d. Ziekenhuizen, sanatoria e.d.	456	589	29,36	27,83	8,32	5,12
Gebouwen niet voor huisvesting bestemd die bijkomstig woningen voor conciërges e.d. bevatten	49	95	8,83	9,29	1,47	1,23
	22	26	23,65	19,40	3,30	1,92
	182	231	19,20	21,21	1,55	1,55
TOTAAL	23.915	35.966	9,48	11,81	1,16	1,25
Gebouwen niet als woning ge- bruikt	722	—	8,64	—	1,21	—
Geheel of gedeeltelijk vernielde gebouwen waaraan niet gewerkt werd	1.272	—	26,92	—	3,79	—
Gebouwen in wederopbouw	86	—	16,54	—	1,75	—
Gebouwen in opbouw (nieuwe) . . .	125	—	14,20	—	1,39	—

(a) Aandeel van het arrondissement Oostende in de bevolking van West-Vlaanderen : 10,80 %.

(b) Aandeel van het arrondissement Oostende in de bevolking van het Rijk : 1,27 %.

onbewoond waren en die niet in het normale aanbod mogen opgenomen worden¹.

Het belang van de toeristische functie van het Oostendse komt duidelijk tot uiting aan de hand van het relatief hoge aantal hotels, herbergen en logementhuizen; het aandeel in de gebouwenvoorraad in het Rijk bedroeg 8,3 % en 29,4 % ten aanzien van West-Vlaanderen.

Het hoge aandeel van het arrondissement Oostende in de gebouwenvoorraad van ziekenhuizen, kraaminrichtingen, sanatoria en preventoria wijst op de verzorgende functie van het Oostendse die de arrondissementsgrenzen overschrijdt.

Het aantal geheel of gedeeltelijk vernielde gebouwen waaraan niet gewerkt werd, bedroeg verhoudingsgewijze het drievoudige ten opzichte van het Rijk en 2,5 maal zoveel als in West-Vlaanderen². Hieronder vielen een belangrijk aantal verlofwoningen, hotels e.d.

In het arrondissement Oostende beliep het aantal bewoners per 100 bewoonde woningen 317 eenheden; voor West-Vlaanderen was dit 339 en voor het Rijk 300. De woondensiteit lag in het Oostendse lichtjes hoger dan in het Rijk, doch lager dan in West-Vlaanderen. De leeftijdsstructuur en de gezinsstructuur van de Oostendse bevolking sloten tamelijk getrouw aan bij die van het Rijk, zodat de woonsituatie in het Oostendse in kwantitatief opzicht ietwat minder gunstig voorkwam dan in het Rijk.

B. Kwalitatieve ontleding

Het woningpeil en korrelatief de woningnood worden slechts in eerste benadering weergegeven door de analyse van de kwantitatieve woningvoorraad; het woonprobleem dient vooral gezien in functie van de beschikbare woongelegenheden die voldoen aan de gezinsbehoefte van deze tijd. Op heden ontbreken aktuele gegevens over de kwalitatieve aspecten van de huisvesting; enkel een overzicht van de toestand op 31 dec. 1947 is beschikbaar. Het is duidelijk dat sindsdien aanzienlijke verbeteringen zijn ingetreden. In hierna volgende paragrafen zal nauwer aandacht worden besteed aan de bouwactiviteit in het Oostendse en meer in het bij-

1. Het aandeel van de onbezette woningen in het totale aantal woningen beliep te Middelkerke niet minder dan 33,2 %, te Westende 30,0 %, te Klemskerke 29,4 % en te Vlissegem 21,4 %; te Oostende bedroeg dit aandeel 4,8 % en te Bredene 3,3 %. In de overige gemeenten bleven slechts 1,2 % van de woningen onbezet (te Lombardzijde slechts 0,8 %).
2. Op het totaal van 1.272 vernielde gebouwen waren er 991 (77,9 %) in de 6 kustgemeenten gelegen; Oostende telde er 726 en Bredene 177.

zonder in de stad Oostende ; deze analyse zal enkele aanduidingen verstrekken inzake de huidige stand van de woningsituatie in het Oostendse.

Een belangrijk aspekt voor een juist waardeoordeel over de woontoestand heeft betrekking op de beschikbare oppervlakte van bewoning ; de minimum oppervlakte vereist voor een hygiënische en menswaardige bewoning is afhankelijk van de gezinsgrootte en de gezinsstructuur.

In het arrondissement Oostende telden op einde 1947 1.089 woningen of 3,2 % van het totale aantal woningen, minder dan een half vertrek per persoon ; in West-Vlaanderen beliep dit aandeel 3,1 % en in het Rijk 2,5 %. 20,3 % van de woningen in het Oostendse bevatten een half tot minder dan een vertrek per persoon tegenover een aandeel van 21,1 % in West-Vlaanderen en 16,9 % in het Rijk. De overeenkomstige verhoudingscijfers van het aantal woningen met één vertrek per persoon waren 22,8 %, 21,5 % en 23,1 %, en het aantal woningen met meer dan één vertrek per persoon 53,6 %, 54,3 % en 57,5 %.

In tabel III, 15 wordt een overzicht gegeven van de toestand in het Oostendse inzake de grootte van de woningen in relatie met de grootte van de inwonende gezinnen¹.

Bijna de helft van de bevolking van het arrondissement Oostende leefde in woningen met te geringe woonoppervlakte ; daarentegen was een vierde van de bevolking gehuisvest in „ruim voldoende woningen”. Hierbij was de toestand zo dat mits een aangepaste rotatie in de bewoning een aanzienlijke verbetering van de woon-situatie zou mogelijk zijn. Volgens de hiervoren gebruikte normen bood de woningmarkt 18.940 woningen aan die voldeden aan de minimumvoorwaarden voor gezinnen met 3 of meer personen ; het aantal huishoudens met 3 of meer personen bedroeg 19.482 eenheden, zodat hier slechts een tekort was van 542 woningen. De woningen met voldoende woonoppervlakte voor 2 personen lagen met 4.066 eenheden beneden de behoefte, terwijl er 4.608 meer

1. Deze tabel werd uitgewerkt aan de hand van de volgende criteria die nauw aansluiten bij de door het Nationaal Instituut voor de Huisvesting vastgelegde normen :

1 bewoner : 25 m ²	6 bewoners : 75 m ²
2 bewoners : 35 m ²	7 bewoners : 85 m ²
3 bewoners : 45 m ²	8 bewoners : 85 m ²
4 bewoners : 55 m ²	9 bewoners : 85 m ²
5 bewoners : 65 m ²	10 bewoners
	en meer : 95 m ²

Er werd enigermate afgeweken van de normen van het N.I.H. gelet op de beschikbare gegevens.

Tabel III, 15 : *Woningvoorraad naar de grootte van de woningen en het aantal bewoners, 31 dec. 1947.*

Kategorie ¹	Aantal woningen		Personen gehuisvest in die woningen	
	Absol.	pCt.	Absol.	pCt.
Te kleine woningen	12.996	38,7	50.662	47,6
Voldoende grote woningen . . .	11.338	33,8	28.504	26,8
Ruim voldoende woningen . . .	9.247	27,5	27.216	25,6
	33.581	100,0	106.382	100,0

woningen waren met minder dan 35 m² oppervlakte (slechts geschikt voor 1 persoon) dan alleenwonende personen.

Voornameijk in de plattelandskernen van het zuidelijk gedeelte van het arrondissement waren talrijke woningen te klein voor hun bewonertal ; te Eernegem waren 53,4 % van de woningen te klein voor hun bewonertal en te Ichtegem 46,2 %. Gistel bereikte een verhoudingscijfer van 39,4 %, Bredene 40,7 % en Stene 39,9 % ; te Oostende waren 30,9 % van de woningen te klein.

* * *

De ouderdom van de woningen vormt een belangrijke indice ter beoordeling van de kwaliteit van de woningen ; deze analyse geeft bovendien een beeld van het demografisch en economisch dynamisme van een gewest. In het arrondissement Oostende dateerden in 1947 50,8 % van de particuliere huizen van vóór de eerste wereldoorlog ; 28,7 % van de particuliere huizen werden gebouwd in de periode 1918-30 en 20,5 % werden opgetrokken tussen 1930 en 1947 ². Deze toestand is gunstig in vergelijking met het Rijk waar 67,8 % van de particuliere woonhuizen dateren van vóór 1918 en slechts 15,0 % van de periode 1930-47. In West-Vlaanderen waren 51,6 % van de particuliere huizen vóór 1918 gebouwd en 18,8 % tussen 1930 en 1947. In de stad Oostende waren de overeenkomstige percentages 55,3 % en 16,7 %. In de kleine gemeenten lag de structuur vrij gunstig ; in de gemeenten met minder dan 5.000

1. Onder de woningen waarvan de oppervlakte de minimumoppervlakte bereikte werd een onderscheid gemaakt tussen „voldoende grote woningen” en „ruim voldoende woningen”, door de woningen welke de norm met minstens 20 m² overschreden als „ruim voldoende” te klasseren.

2. Particuliere huizen waarvan de bouwdatum onbekend is, gerekend als daterend van vóór 1918.

inwoners dateerden slechts 44,7 % van de partikuliere huizen van vóór 1918. In de gemeenten met 5.000 à 20.000 inwoners beliep voormeld verhoudingscijfer 52,0 %. De wederopbouw van de tijdens de eerste wereldoorlog in de frontstreek gelegen gemeenten (zuid-westelijk deel van het arrondissement Oostende) is relevant voor de gekonstateerde verschillen ten aanzien van het Rijk; de bouwboom aan de kust na 1920 gaf aanleiding tot een relatief gunstige structuur in de kustgemeenten.

De uitrusting van de woongebouwen liet heel wat te wensen over. In 1947 waren nog 9,1 % van de bewoonde woningen niet aangesloten op een elektriciteitsnet; in het Rijk beliep dit aandeel slechts 4,6 %. Te Ichtegem waren slechts 65,9 % van de bewoonde woningen op het elektriciteitsnet aangesloten, te Eernegem 72,0 % en te Gistel 88,2 %; te Oostende was dit aandeel 98,6 %, te Bredene 98,3 % en te Stene 90,9 %. In de gemeenten met minder dan 5.000 inwoners bedroeg dit percentage 86,0 %.

§ 2. De bouwactiviteit sinds 1947

A. Evolutie van de gebouwen tussen 1947 en 1960

Tussen einde 1947 en einde 1960 steeg de gebouwenvoorraad in het arrondissement Oostende met 7.526 eenheden.

Tabel III, 16 geeft een overzicht van deze evolutie.

Het aantal partikuliere huizen werd uitgebreid met 26,6 % terwijl de groei van de bevolking 11,7 % bedroeg. In het Rijk beliep de aangroei van het aantal partikuliere huizen 19,1 % en in West-Vlaanderen 20,1 %; de bevolking was er gestegen met respectievelijk 7,8 % en 6,9 %.

In 1947 bedroeg de densiteit in het Oostendse 454 bewoners voor 100 woongebouwen¹ en in 1960 402. De woondichtheid bereikte in 1947 in het Oostendse index 109 ten opzichte van het Rijk en index 115 ten opzichte van West-Vlaanderen; in 1960 waren deze indices respectievelijk 106 en 113. Er blijkt aldus enige verbetering te zijn ingetreden, niet enkel in absolute cijfers doch ook in relatieve termen ten opzichte van het Rijk en van West-Vlaanderen; de uitbreiding van het aantal verlofwoningen aan de kust verklaart echter voor een deel dit afwijkend verloop.

Het aantal noodwoningen is praktisch op peil gebleven, waaruit kan besloten worden dat de woningvoorraad nog steeds

1. Exclusief de niet voor huisvesting bestemde gebouwen die bijkomstig woningen bevatten.

Tabel III, 16: Evolutie van het aantal gebouwen in het arrondissement Oostende, 1947-60 (a)

Aard van het gebouw	Aantal gebouwen			Aangroei tussen 1947 en 1960		Aangroei tussen 1947 en 1960 (in pCt.)	
	1947	1953	1960	Absol.	pCt.	in W.-VI.	in het Rijk
Partikuliere huizen	23.028	25.542	29.145	6.117	26,6	20,1	19,1
Hotels, herbergen, logementshuizen en huizen waarvan de bewoners in gemeenschap leven .	527	555	599	72	13,7	22,2	25,1
Noodwoningen	178	176	162	— 16	— 9,0	— 17,0	— 3,5
Totaal	23.733	26.273	29.906	6.173	26,0	19,9	19,0
Niet voor huisvesting bestemde gebouwen die bijkomstig woningen bevatten	182	229	269	87	47,8	70,6	32,0
Andere gebouwen	722	1.361	1.988	1.266	175,3	217,9	137,1
TOTAAL	24.637	27.863	32.163	7.526	30,5	26,5	22,4

(a) Bron : N.I.S.

onvoldoende is. Het aantal woongebouwen waarvan de bewoners in gemeenschap leven is verhoudingsgewijze traag gegroeid; de stagnatie in de receptieve uitbouw in de kustgemeenten verklaart de afwijkende groeisnelheid in vergelijking met het Rijk en met West-Vlaanderen.

1) *De bouw van partikuliere huizen.*

Tussen einde 1947 en einde 1960 werden in het arrondissement Oostende 5.777 nieuwe partikuliere huizen opgetrokken, werden er 558 wederopgebouwd, verdwenen en 256 door sloping en verwoesting en leidde verbouwing tot een toename van 38 partikuliere huizen. De globale aangroei beliep aldus 6.117 eenheden of 26,6 %.

Uit dit overzicht blijkt dat niet enkel de nieuwbouw van belang is geweest maar dat ook de wederopbouw vrij omvangrijk is geweest. Tijdens de jaren 1948-50 werden 282 huizen wederopgebouwd en tijdens 1951-52 nog 115. De slopingen waren het talrijkst tijdens 1954-55 (72 huizen), in 1957 (55), in 1959 (24) en 1960 (24).

Op kaart III, 9 werd de groei van het aantal partikuliere huizen tussen 1947 en 1960 in beeld gebracht. De agglomeratie Oostende noteerde een aangroei van 3.802 partikuliere huizen, waarvan 2.178 te Oostende, 646 te Bredene, 576 te Stene en 402 te Middelerke. De agglomeratie neemt dus een aandeel op van 62,2 % in de totale toename. In deze toename is de uitbreiding van het aantal verlofwoningen in de badplaatsen inbegrepen. Het snel stijgend belang van de bouw van appartementen en flatwoningen bracht een nieuw element in de structuur van het woningvolume te Oostende en in de overige badplaatsen¹.

De bouwbedrijvigheid was verder vrij belangrijk te Gistel en te Ichtegem, met een toename van respectievelijk 344 en 292 huizen, evenals te Eernegem (272) en te Klemskerke (250). In de kleine plattelandsgemeenten bleef de woningvoorraad kwasi ongewijzigd: Zande (+ 5), Mannekensvere (+ 2), Schore (+ 1), St.-Pieterskapelle (+ 1). In alle gemeenten groeide de woningvoorraad sneller dan de bevolking. De relatief gunstigste evolutie van de woningbouw in relatie met het bevolkingsverloop voltrok zich te Bekegem. Deze gemeente kende een aangroei van de woningvoorraad met 30,4 % bij een toename van de bevolking van 3,5 %².

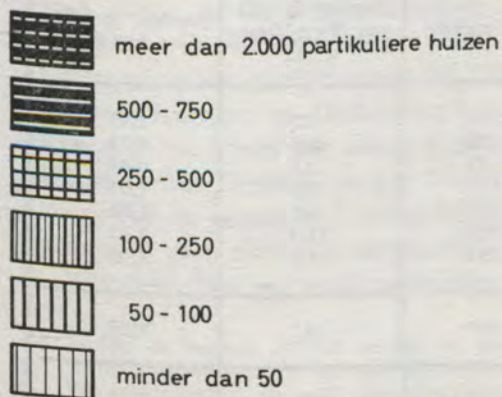
1. De appartementsbouw vormt op heden een belangrijk element in de spreiding van het kustbezoek door het doordringen van het weekendbezoek ook buiten het eigenlijke seizoen.

2. Zie appendix III, 3, blz. 412.

Kaart III, 9 : Aangroei van het aantal partikuliere huizen in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1947-60.

LEGENDE

In 10 gemeenten werd bij een afnemende bevolking een groei van het woningvolume verwezenlijkt.

Men mag aannemen dat in de landbouwgemeenten aansluitend bij het agrarisch gebied van de arrondissementen Veurne en Diksmuide, de groei van het aantal gezinnen ongeveer gevolgd werd door de groei van het aantal woongebouwen.

In de oostelijke zone van het arrondissement Oostende was de huisvesting voorheen zowel kwantitatief als kwalitatief onvoldoende. Nog op heden bestaat een lichte kwantitatieve woningnood; er is voornamelijk een tekort aan aangepaste huisvesting voor ouden van dagen. Dit geldt ook voor de kerngemeenten van het zuiden. Te Stene en te Zandvoorde groeit het aantal gezinnen sneller dan het aantal woongebouwen.

In de kustgemeenten speelt zowel de faktor van de verhoging van het aantal gezinnen door de veroudering van de bevolking als de aanwezigheid van een aantal verlofwoningen.

De situatie van de huisvesting in de stad Oostende wordt verder aan een speciale analyse onderworpen.

2) Sociale woningbouw.

De ontwikkeling van de volkswoningbouw droeg sedert het ontstaan van de wet van 29 mei 1948 (Wet De Taeye) in niet onbelangrijke mate bij tot de sanering van de woontoestand.

Tabel III, 17 geeft een overzicht van de toegekende Rijkspremies voor de bouw van goedkope woningen.

Tabel III, 17: *Toegekende Rijksbouwpremies, periode 1948-60.*

Jaren	Aantal premies	Aandeel in pCt. van West-Vlaanderen	Aandeel in pCt. van het Rijk
1948 tot 1954	1.210	9,7	1,13
1955	89	6,8	0,73
1956	91	8,1	0,84
1957	123	8,9	1,04
1958	143	9,5	1,20
1959	319	11,4	1,32
1960	292	10,7	1,33
TOTAAL	2.267	9,7	1,13
Totaal bedrag der premies	76.185.000 F	10,0	1,17

Sinds het in werking treden van de wet werden 2.267 gezinnen begunstigd met een bouwpremie; in totaal werd een bedrag van 76.185.000 F toegekend. De bouwbedrijvigheid was vrij groot tijdens de periode 1948-54; er werd een gemiddeld aantal premies toegekend van 173 per jaar, wat een aandeel betekende van 1,13 % ten opzichte van het Rijk en van 9,7 % ten opzichte van West-Vlaanderen. De jaren 1955-57 kenden een veel geringere bouwactiviteit die in het Oostendse – alhoewel voordien verhoudingsgewijze reeds lager – bovendien nog sterker terugliep dan in West-Vlaanderen en dan in het Rijk. Het jaar 1959 bracht een sterke herleving van de bouwactiviteit.

Naast het verwerven van een woonhuis door eigen bouw bestaat eveneens de mogelijkheid van aankoop van een huis; hierdoor wordt de gebouwenvoorraad niet uitgebreid, doch dit leidt in talrijke gevallen tot een kwalitatieve verbetering van het gebouw. Tijdens de periode 1948-60 werden 161 aankooppremies toegekend, zijnde 0,62 % van het Rijkstotaal en 3,4 % van het aantal premies toegekend in West-Vlaanderen. In het Oostendse wordt dus verhoudingsgewijze weinig beroep gedaan op aankooppremies¹.

Een vijftal door de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting erkende vennootschappen voor volkswoningen hebben hun werkgebied binnen de grenzen van het arrondissement Oostende. De voornaamste bouwmaatschappijen zijn: „De Oostendse Haard”, Oostende, „De Gelukkige Haard”, Oostende, „De Mandel”, Roeselare en „Eigen Haard is Goud waard”, Gistel. Het werkgebied en de activiteit van deze maatschappijen werd opgenomen in tabel III, 18².

Een bouwmaatschappij „De G.W. in verwoest West-Vlaanderen” met zetel te Brugge, oefende enige bedrijvigheid uit te Mannekensvere, Slijpe en Wilskerke vooraleer zij in 1951 door de Samenwerkende Bouwmaatschappij „De Mandel” werd opgeslorpt. Laatstgenoemde maatschappij die haar werkveld heeft in de gemeenten Ichtegem en Oudenburg was tot op heden enkel actief te Ichtegem, bij gebrek aan passende bouwgronden te Oudenburg. „De Nieuwpoortse Volkswoning”, Nieuwpoort, betreft in haar werkingsveld de gemeente Lombardzijde; tot op heden werd in deze gemeente geen activiteit ontplooid.

Ten slotte kan nog melding worden gemaakt van de maatschappij

1. Tijdens de periode 1951-60 werden in het arrondissement Oostende in totaal 1.746 provinciale bouw- en aankooppremies toegekend voor een totaal bedrag van 15.513.000 F. De stad Oostende telde 668 begunstigden, de overige kustgemeenten 306 en de rest van het arrondissement 772.

2. Zie volgende blz.

Kaart III, 10 : Bebouwing te Oostende, 1942.

NOORDZEE

bebouwingspatroon er te Oostende bij het einde van de oorlog ongeveer uitzag¹. De herneming van de bouwactiviteit kwam in feite pas na 1947 op dreef. Op einde 1947 telde de stad Oostende 8.235 partikuliere huizen, 317 huizen waarvan de bewoners in gemeenschap leefden, 9 noodwoningen, 121 gebouwen die onder bijkomende omstandigheid woningen omvatten en ten slotte 376 gebouwen die niet voor woondoeleinden waren bestemd. Deze 8.682 woongebouwen herbergden 48.892 personen in 17.714 woningen waarvan 854 onbewoond waren. Per bewoonde woning werden aldus gemiddeld 2,9 personen geteld. De vrij grote reserve aan woningen (854 onbewoonde) bestond overwegend uit verlofwoningen die als dusdanig niet in het normale marktaanbod verschenen.

Na 1947 heeft de stad Oostende een vrij intense bouwactiviteit gekend. Tussen einde 1947 en einde 1960 groeide de voorraad partikuliere huizen aan van 8.235 tot 10.413 of met 26,4 %. De bevolkingsaanwas beliep tussen deze tijdstippen 13,5 %, zodat de voorraad partikuliere huizen nagenoeg tweemaal zo snel was aangegroeid als de bevolking (index 195).

Het doordringen van de nieuwbouw van appartementen en de transformatie van woongebouwen in appartementsgebouwen heeft te Oostende het bewoningspatroon in sterke mate getransformeerd. Vooral in de jongste jaren is het belang van de appartementenbouw snel groeiend.

In de onmiddellijk naoorlogse jaren bleef de wederopbouw vrij belangrijk en dit tot omstreeks 1953.

Op 30 juni 1952 waren 227 woningen wederopgebouwd en 903 woningen hersteld. Het probleem van de huisvesting leidde tot de bouw van 38 woningen door het Ministerie van Wederopbouw op de wijk Opex; door de bouwmaatschappij De Oostendse Haard werden 40 woonhuizen opgetrokken in de Goedheidstraat en 58 woonhuizen en 18 appartementen op de wijk Opex. De maatschappij De Gelukkige Haard, die gesticht werd in 1951, had inmiddels vergunning gevraagd voor de bouw van 78 woningen langs de Stuiverstraat. Ook het private initiatief was niet in gebreke gebleven. Op 30 juni 1952 waren 496 woningen of appartementsgebouwen in nieuwbouw opgetrokken. Het totaal aantal nieuwe woonhuizen of appartementsgebouwen beliep op voornoemde datum 638 eenheden met ongeveer 700 woongelegenheden. De wederopbouw van hotels was beperkt gebleven tot 15 terwijl 2 nieuwe hotels werden opgetrokken en 40 hotels waren hersteld².

1. Kaart III, 10 geeft de toestand weer in november 1942.

2. Gegevens geput uit „Oostende herbouwt”, uitgegeven door de Stad Oostende.

De nieuwbouw kende een opmerkelijke uitbreiding na 1955, met enige verzwakking tijdens het recessiejaar 1958. Tijdens de periode 1948-55 bedroeg de toename van het aantal partikuliere huizen gemiddeld 148 per jaar ; tussen 1955 en 1960 werd dit gemiddelde opgedreven tot 198. Over de ganse periode 1948-60 werden 137 huizen gesloopt.

Tabel III, 19 : *Evolutie van het aantal partikuliere huizen, stad Oostende, 1948-60 (a).*

Jaar	Nieuwbouw	Wederopbouw	Resultaat van de verbouwingen	Gesloopt	Totaal op einde van het jaar
1948	81	44	—	—	8.360
1949	114	37	—	—	8.511
1950	161	70	—	2	8.740
1951	73	37	—	16	8.834
1952	159	35	—	2	9.026
1953	135	21	—	8	9.174
1954	143	4	+1	38	9.284
1955	141	8	+2	14	9.421
1956	271	9	-1	—	9.421
1957	221	6	—	36	9.891
1958	161	8	—	—	10.060
1959	219	11	—	10	10.280
1960	151	—	-7	11	10.413

In deze evolutie heeft de bouw van verlofwoningen een niet te onderschatten belang ; de omvang van deze bouwactiviteit kan evenwel niet nauwkeurig achterhaald worden ¹.

Het belang van de nieuwbouw en wederopbouw en de ruimtelijke spreiding hiervan werd onderzocht aan de hand van de bouwvergunningen afgeleverd tijdens de periode 1949-1960. Voor nieuwbouw en wederopbouw werden tijdens deze jaren in totaal vergunningen afgeleverd voor 1.962 gewone woonhuizen, 186 appartementsgebouwen, 68 villa's, 79 winkels en 9 hotels. In tabel III, 20 wordt de verdeling naar soort gebouw en naar spreiding in de tijd weergegeven ².

(a) Het aantal woongebouwen waarvan de bewoners in gemeenschap leven steeg slechts van 317 in 1947 tot 332 in 1960 ; het aantal gebouwen die bijkomstig voor woondoeleinden gebruikt worden, kende een aangroei van 121 tot 175 en het aantal noodwoningen verminderde van 9 tot 8. Tijdens dezelfde periode werden aan 800 woongebouwen verbouwingen uitgevoerd zonder dat de bestemming van het gebouw werd gewijzigd.

1. Een enquête wees op een voorraad van circa 1.660 huurvilla's en -appartementen in 1959 tegenover 1.400 in 1950.

2. Op te merken valt dat tussen het verlenen van de vergunning en het uitvoeren

Tabel III, 20 : Afgeleverde bouwvergunningen te Oostende, nieuwbouw en wederopbouw, 1949-60.

Periode	Gewone woonhuizen	Appartementsgebouwen	Villa's, landhuizen, cottages	Winkels, handelshuizen	Hotels
1949-52	581	32	6	39	1
1953-56	733	46	15	23	4
1957-60	648	108	47	17	4
Totaal	1.962	186	68	79	9

De nieuwbouw van appartementsgebouwen is een vertrouwde waarde geworden in het bebouwingspatroon te Oostende. Tijdens de jaren 1957-60 werden niet minder dan 108 appartementsgebouwen opgetrokken tegenover 46 tijdens de periode 1953-56 en 32 tussen 1949 en 1952. De woningvoorraad stijgt dan ook veel sneller dan de evolutie van het aantal woongebouwen laat vermoeden. In 1960 omvatten 206 nieuw te bouwen of volledig weder op te trekken woongebouwen te Oostende 758 woningen; dit geeft een verhoudingscijfer van 100 tot 368. In het Rijk bedroeg de verhouding van het aantal woningen tot het aantal woongebouwen waarvoor in 1960 bouwvergunning werd afgeleverd 139/100 en in West-Vlaanderen 144/100.

Op kaart III, 11 werd de bouwactiviteit tijdens de periode 1949-60 in beeld gebracht¹. Deze kaart stelt de evolutie in het licht van de bouw van gewone woonhuizen en villa's en van winkels enerzijds en van de appartementsgebouwen anderzijds tijdens drie fases 1949-52, 1953-56 en 1957-60. In rand van de gemeentegrenzen werd de totale aangroei van het aantal particuliere huizen te Middelkerke, Stene en Bredene in beeld gebracht waaruit een sterke agglomeratievorming duidelijk zichtbaar wordt. De vergelijking van kaart III, 11 met kaart III, 10 laat tevens toe de veranderingen in de algemene outlay inzake wegeaanleg van de stad Oostende vast te stellen.

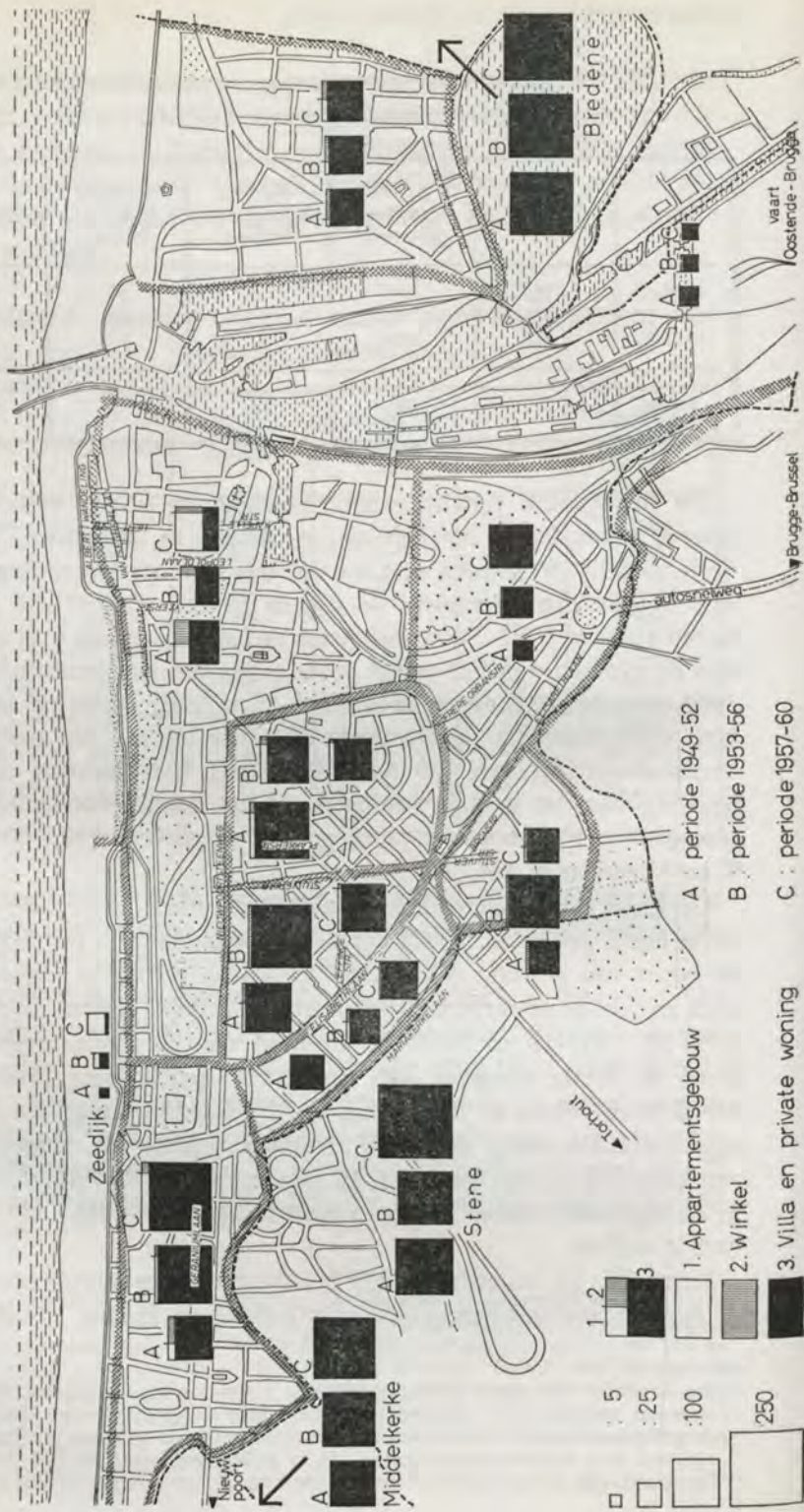
Kaart III, 11 onderstreept het belang van de woningbouw door de bouwmaatschappijen. Door „De Gelukkige Haard” werden te

van de werken wel enige tijd kan verlopen; bovendien worden niet alle werken waarvoor toelating werd gevraagd uitgevoerd. Uit de geanalyseerde cijfers werd de groepsbouw van 34 huizen geweerd waarvoor reeds in 1957 vergunning werd verleend doch waarvan de uitvoering pas in 1961 werd begonnen.

1. Op grond van de afgeleverde bouwvergunningen; zie voetnoot 2, blz. 142.

Kaart III, 11 : Nieuwbouw en wederopbouw in de stad Oostende, 1949-60.

NOORDZEE

Oostende ruim 200 woningen opgericht en door „De Oostendse Haard” circa 165. Tussen de Nieuwpoortsteenweg, Stuiverstraat, Leffingestraat en Elisabethlaan is een totaal nieuwe wijk groeiend; planmatig aangelegde woonwijken zijn verder de Geraniumlaan en het complex in de Gelukkige Haardstraat met daarbij het woningeblok langs de Bronstraat.

De private woningbouw concentreerde zich voornamelijk langs de Mariakerkelaan, de Stuiverstraat, de Nieuwpoortsteenweg, de Frère Orbanstraat, de Elisabethlaan, de Voorhavenlaan en de Plakkersstraat. De spreiding over de ganse periode 1949-60 was vrij evenwichtig, behoudens voor de Mariakerkelaan.

Uit dit algemeen beeld treedt de tendens tot konglomeratie tussen Oostende en Stene op zeer duidelijke wijze aan het licht.

De oprichting van appartementsgebouwen geschiedt vooral in functie van de toeristische activiteit. Langs de Zeedijk verrezen tijdens de jongste jaren een twintigtal appartementscomplexen, langs de Albert I Wandeling een vijftiental, in de Van Iseghemlaan een zevental en in de Koningstraat een vijftal. De appartementsbouw is echter ook in het eigenlijk stadsbeeld binnengedrongen. Zowat in alle voorname straten kunnen op heden appartementscomplexen worden aangetroffen.

Naast de nieuwbouw van appartementen was ook de transformatie van gewone huizen en van hotels in appartementsgebouwen niet onbeduidend. De analyse van de bouwvergunningen over de periode 1949-60 reveleert de oprichting van een 28-tal appartementsgebouwen. Vooral vanaf 1957 werd een belangrijk aantal woonhuizen in appartementsgebouwen omgevormd, nl. 21; deze 21 appartementsgebouwen omvatten gezamenlijk 198 appartementen. Een van deze complexen, langs de Zeedijk, omvat 33 appartementen en een ander 8. Op de Albert I Wandeling kwam een complex van 20 appartementen en een complex met 8 appartementen tot stand. De meeste overige appartementsgebouwen werden eveneens opgetrokken in de nabijheid van de dijk in het gedeelte nabij de kursaal (Hertstraat, IJzerstraat, Koningstraat, Leopoldlaan). De appartementsgebouwen opgetrokken in het eigenlijke stadscentrum zijn veelal van eerder bescheiden omvang (3 à 6 appartementen).

§ 3. Woningvoorraad en -behoefte

Op grond van de statistiek van de bouwvergunningen over de periode 1952-60 kon vastgesteld worden dat in het arrondissement Oostende door nieuwbouw (of totale wederopbouw) van 100

woongebouwen er gemiddeld 175 nieuwe woningen op de markt kwamen; de verhouding aantal woningen/aantal woongebouwen was over de periode 1952-60 stijgend en verliep van 136 in 1952 tot 226 in 1960. Rekening houdend met deze evolutie blijkt een gemiddelde van 160 woningen voor 100 nieuwgebouwde particuliere huizen een aanvaardbare norm voor de ganse periode 1948-60. Door nieuwbouw van woongebouwen zouden dus circa 9.800 woningen bijgekomen zijn (aangroei particuliere huizen 6.117).

De statistiek van de bouwvergunningen voor de periode 1952-60 geeft bovendien voor het Oostendse aan, dat door verbouwing, uitbreiding, gedeeltelijke wederopbouw van woongebouwen en door nieuwbouw of verbouwing van bijkomstig voor bewoning bestemde gebouwen, een uitbreiding van de woningvoorraad tot stand kwam die ongeveer 8 % bedraagt van de nieuwgebouwde woningen. Aldus zou de woningvoorraad met circa 780 woningen zijn opgedreven.

Op 31 dec. 1947 beliep het aantal woningen – noodwoningen uitgezonderd – 35.777 eenheden. Het tijdstip van de telling werd nog door acute woningschaarste gekenmerkt, waardoor vele als dusdanig gerecenseerde woongelegenheden een tijdelijk karakter hadden. Zonder twijfel zijn na 1947 in een aantal gevallen twee of meer woningen tot één enkele woning versmolten. Rekening houdend met deze evolutie en met de uitbreiding van de woningvoorraad door nieuwbouw en verbouwing lijkt een raming van de totale woningvoorraad op 43.000 eenheden gewettigd. Deze voorraad omvat in de kustgemeenten een belangrijk aantal verlofwoningen die niet in het gewone marktaanbod verschijnen. Volgens een enquête¹ uitgevoerd in 1954 beliep het aantal huurappartementen en -villa's aan de Middenkust circa 3.650 eenheden. Indien deze verlofwoningen uit het aanbod worden geweerd en indien rekening wordt gehouden met een aantal onbewoonde woningen voor de normale turnover dan blijkt de beschikbare woningvoorraad te kunnen gesteld worden op 38.500 woningen. Indien een gemiddelde gezinsgrootte van 3,0 personen wordt aangenomen² dan bedraagt de behoefte 40.000 woningen en het tekort circa 1.500 woningen.

De bevolkingsaanwas beliep over de periode 1947-60 gemiddeld 970 personen per jaar zodat een supplementaire woningbehoefte van circa 320 woningen per jaar werd geschapen.

De vervangingsbouw moet mede worden verrekend in het wo-

1. O. VANNESTE & G. DECLERCQ : „Kust en Hinterland, proeve van een toeristisch-economische studie”, Brugge, 1955, 33.

2. Dit gemiddelde bedroeg 3,68 in 1930 en 3,17 in 1947.

ningbeleid. Indien een levensduur van 70 jaar wordt aangehouden voor een woongebouw dan moeten de 11.501 in 1947 getelde particuliere huizen die dateerden van vóór 1918 in het jaar 1988 vervangen zijn. Wordt het gemiddeld aantal woningen per particulier huis uit deze tijdsperiode daterend gesteld op 1,10 dan bedraagt de vervangingsbehoefte gemiddeld 310 woningen per jaar. De totale woningbehoefte bereikt dus gemiddeld 630 woningen (320 woningen ingevolge groei van de gezinnen en 310 woningen voor vervangingsbouw) per jaar. Tijdens de jongste periode 1955-60 beliep het bouwvolume gemiddeld 950 woningen per jaar; het is onmogelijk uit te maken welk gedeelte hiervan uitsluitend bestemd is voor toeristische doeleinden. Rekening houdend met het feit dat de vakantiewoningen de helft van de bouwactiviteit opnemen, kan besloten worden dat de niet-toeristische woningbouw lichtelijk moet verhoogd worden. Er stelt zich echter vooral een kwalitatief aspect in de agglomeratie Oostende en in de enkele zwaar bevolkte agrarische kernen van het arrondissement.

DEEL IV

UITBOUW VAN DE EKONOMIE
VAN HET ARRONDISSEMENT
OOSTENDE

INLEIDING

De totale tewerkstellingscapaciteit van het arrondissement Oostende bedroeg op einde 1960 circa 31.600 arbeidsplaatsen.

De industrie is een bron van werkgelegenheid voor circa 10.600 personen¹, d.i. 33,5 % van de gehele tewerkstellingscapaciteit. Hierbij kunnen nog 1.400 personen (4,4 %) gevoegd worden die in het ambachtswezen een inkomstenbron vonden².

Van grotere betekenis dan de industrie inzake opname van arbeidskrachten is de distributie- en dienstensektor³ met 15.000 arbeidsplaatsen of 47,5 %. Deze tewerkstelling kent telkenjare in de loop van het eigenlijke toeristische seizoen (juni-september) een belangrijke aanzwelling, vooral van vrouwelijke arbeidskrachten.

Ten slotte volgen de landbouw en visserij met 4.600 arbeidsplaatsen of 14,6 %. De werkgelegenheid in de industrie en de distributiesektor zijn ruimtelijk zeer sterk gekoncentreerd.

In de hiernavolgende hoofdstukken worden de diverse sectoren van de Oostendse ekonomie ontleed; omwille van de bijzondere positie welke het toerisme en de visserij innemen in het arrondissement Oostende werd aan deze beide bedrijfstakken een afzonderlijke analyse gewijd.

1. Patroons en helpers inbegrepen.

2. Ambachtlieden met een handelsinrichting niet inbegrepen.

3. Inclusief openbare diensten en diensten van algemeen nut.

HOOFDSTUK I

STRUKTUUR EN WERKGELEGENHEID IN DE LANDBOUW

§ 1. Bodem en bodemgebruik

A. Aard en omvang

Het arrondissement Oostende behoort, wat zijn bodemstructuur betreft, tot de Duinen, de Polders en de Vlaamse Zandstreek¹.

Terwijl de Duinen slechts in zeer bijkomende mate voor landbouwgebruik in aanmerking komen moet de Oostendse Polderstreek tot de vruchtbaarste landbouwgebieden van het Rijk gerekend worden. Enkele zuidelijke gemeenten van het arrondissement Oostende behoren geheel of gedeeltelijk tot de Zandstreek.

De gemeente Lombardzijde is de enige gemeente die kwasi geheel tot het duinengebied moet gerekend worden, naast gedeelten van de gemeenten Westende, Middelkerke, Oostende, Bredene, Klemskerke en Vlissegem.

Tot de Zandstreek behoren de gemeenten Ichtegem, Eernegem, Bekegem en Roksem, evenals gedeelten van de gemeenten Westkerke, Ettelgem, Gistel, Zevekote, Moere en Zande. De landbouwwaarde van deze gronden is veel geringer dan in de Polders; zij is zeer variërend naar gelang van de hoogteligging en de samenstelling der onderliggende grondlagen.

Alle overige gemeenten van het arrondissement Oostende zijn volledig in de polders gesitueerd. De landbouwwaarde van de polders is zeer hoog. Belangrijk is evenwel de wijze waarop de ontwatering verzekerd wordt. In de polders komen veel waterzieke gronden voor waarvan het produktievermogen door het uitvoeren van saneringswerken gevoelig kan worden verhoogd².

De totale grondoppervlakte binnen de grenzen van het arrondissement Oostende gelegen bedraagt 29.640 hektaren³. Van deze oppervlakte werden in 1929 nog 22.808 ha door teelten in beslag genomen. Deze teeltoppervlakte verminderde tot 21.828 ha in 1950, d.w.z. tot 73,6 % van de totale kadastrale oppervlakte van het arrondissement. In de provincie West-Vlaanderen was deze verhouding in 1950 nog 79,5 % tegenover slechts 59,8 % in het Rijk op zijn geheel.

1. Zie deel I, hoofdstuk I, § 3.

2. J. AMERYCKX & G. T'JONCK: „De waterzieke landbouwgronden in West-Vlaanderen”, Brugge, 1957.

3. Toestand 1947. Grenswijzigingen te Lombardzijde en Westende brachten nadien een vermindering tot 29.472 ha.

Wanneer abstraktie wordt gemaakt van de moestuinen en boomgaarden die uitsluitend voor eigen gebruik worden benut door grondgebruikers die geen andere teelten verbouwen, wordt een juister beeld bekomen van het eigenlijke belang van de landbouwbedrijvigheid. De aldus beteelde oppervlakte bedroeg 21.593,61 ha in 1950 en omvatte dan alle grondoppervlakte beteeld door landbouwers en grondgebruikers die hun bedrijfszetel binnen het arrondissement hadden¹. Hiervan werden 861,62 ha beteeld door bedrijven van minder dan één hektare.

Bij de algemene landbouw telling van 15 mei 1959 werd vastgesteld dat de grondoppervlakte, beteeld door landbouwers wier bedrijfszetel binnen het arrondissement gelegen is, opnieuw was afgenomen tot een totaal van 21.027,12 ha; 63,74 ha werden beteeld door personen die slechts een tuin betelen voor eigen gebruik en 405,64 ha door andere personen die niet voortbrengen voor de verkoop. Van deze 21.027,12 ha werden nog slechts 627,43 ha beteeld op bedrijfjes met min dan één hektare.

Het aantal Oostendse landbouwbedrijven met meer dan één hektare grond verminderde van 2.440 in 1929 tot 2.190 in 1950 en tot 1.949 eenheden in 1959².

Hierboven werd reeds genoteerd dat in 1950 nog 73,6 % van de totale uitgestrektheid van het arrondissement Oostende door teelgronden ingenomen was. In 7 gemeenten beliep de kultuurbodem echter geen 70 % van de totale oppervlakte (zie kaart IV, 1). De gemeenten waar in 1950 de arrondissementsverhouding van 73,6 % nog sterk overschreden werd, situeren zich meestal in het zuidwesten van het arrondissement. De gemeenten Sint-Pieterskapelle, Zande en Zevekote zijn de enige waar nog meer dan 85 % van de bodem aan landbouw en veeteelt was voorbehouden.

Op Vlissegem en Klemskerke na, was in geen enkele van de kustgemeenten nog meer dan 65 % van de bodem voor landbouwdoeleinden voorbehouden. Duinen, recreatieoorden, wegenis en open bebouwing nemen er veel ruimte in beslag.

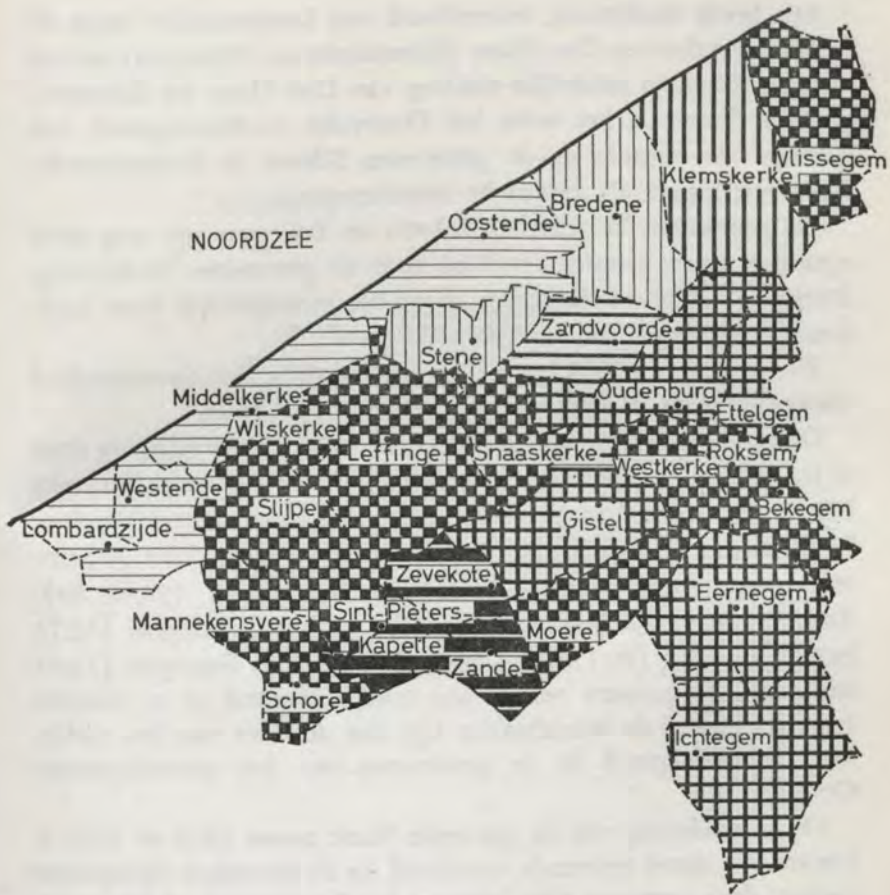
De vermindering aan landbouwgronden is tussen 1929 en 1950 vooral gevoelig geweest in de Oostendse buurgemeenten Stene en Zandvoorde.

Een vergelijking aan de hand van de kaarten IV, 1 en IV, 2 toont in dit opzicht duidelijk de verschuiving aan die sinds 1929 is ge-

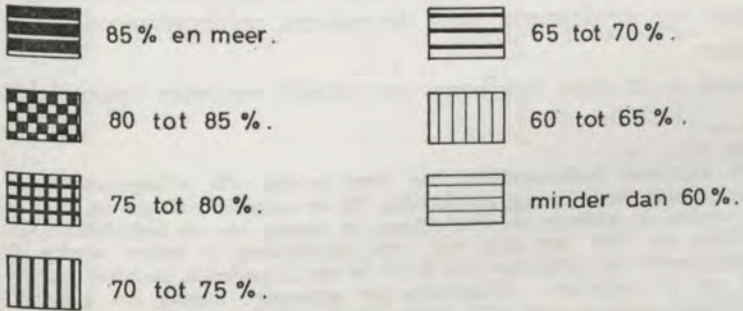
1. Beteelde gronden al dan niet binnen het arrondissement gelegen.

2. Deze 1.949 landbouwbedrijven omvatten nog 15 uitbatingen die niet voortbrengen voor de verkoop en die gezamenlijk 28,58 ha betelen.

Kaart IV, 1: Aan de landbouw voorbehouden oppervlakte, per gemeente, 1950.

LEGENDE :

beurd. Echte landbouwgemeenten zoals Gistel, Ettelgem, Roksem, Bekegem en Stene werden sinds 1929 steeds armer aan landbouwgrond.

Een brede landstrook, vertrekkend van Lombardzijde langs de kust tot Bredene en Den Haan (Klemskerke en Vlissegem) en een tweede strook in zuidelijke richting van Den Haan tot Ichtegem, omsluit thans als het ware het Oostendse landbouwgebied met Leffinge als centrum en de gemeenten Schore, St.-Pieterskapelle, Zevokote, Zande als agrarische zwaartepunten.

De gemeenten Westkerke, Roksem en Bekegem zijn nog sterk agrarisch, maar worden omringd door de gemeenten Oudenburg, Ettelgem, Gistel en Eernegem, waar het grondgebruik voor landbouwdoeleinden reeds sterk beperkt werd.

Tussen 1950 en 1959 heeft deze ontwikkeling zich onverminderd doorgezet zoals in appendix IV, 1 wordt opgegeven¹.

De tellingsgegevens van 1959 laten niet toe de vergelijking door te trekken op basis van de ligging der gronden², maar desondanks bewijst de vermindering van de gebruikte grondoppervlakte door landbouwers die hun bedrijfszetel binnen de afzonderlijke gemeentegrenzen hebben, dat de gemeenten Klemskerke (97,40 ha), Zandvoorde (87,90 ha), Ichtegem (64,12 ha), Vlissegem (52,73 ha), Oudenburg (49,15 ha), Gistel (44,32 ha) en Eernegem (39,33 ha) met het grootste verlies aan landbouwgrond af te rekenen hebben. Vooral de woonfunctie ligt aan de basis van het verlies aan landbouwgrond in de gemeenten van het arrondissement Oostende.

De ontwikkeling van de gemeente Stene tussen 1929 en 1959 is hiervan het meest typerende voorbeeld. In de betrokken tijdsspanne verloor deze gemeente 243 hektaren landbouwgrond, of bijna een derde van de teeltoppervlakte in 1929.

De landbouw van het arrondissement Oostende wordt hoe langer hoe meer teruggedrongen naar de zuivere poldergemeenten van het westen.

Globaal is de door landbouw en veeteelt benomen oppervlakte

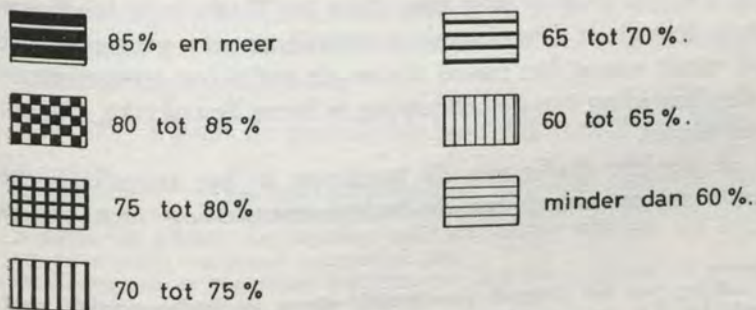
1. Zie blz. 413.

2. Bij de algemene landbouw telling van 1929 werden alle tellingsverrichtingen uitgevoerd volgens de ligging der gronden. Bij de volgende tellingen in 1950 en 1959 werden de tellingen verricht volgens de ligging van de bedrijfszetel. Om de telling van 1929 met deze van 1950 vergelijkbaar te maken werden de tellingsgegevens van 1950 door het N.I.S. in een afzonderlijk boekdeel gepubliceerd met de ondertitel: „Uitkomsten per gemeente: ligging der gronden”. Vergelijkbare gegevens voor 1959 volgens de ligging der gronden waren bij het ter perse gaan, nog niet ter beschikking.

Kaart IV, 2: Aan de landbouw voorbehouden oppervlakte, per gemeente, 1929.

LEGENDE

tussen 1929 en 1950 met 979 ha afgenomen ; tussen 1950 en 1959 werd een verder verlies van 587 hektaren gekonstateerd.

Op grond van deze verschuivingstendenties in het bodemgebruik, van landbouw en veeteelt naar bewoning, industrie of recreatie, kan het arrondissement grosso modo in drie grote delen worden ingedeeld.

De kuststrook omvat woonkernen en toeristische centra, een duinenrij en recreatiezones van Lombardzijde over Westende, Middelkerke, Oostende tot Bredene-bad en Den Haan. Deze kuststrook komt voor de eigenlijke landbouw steeds minder in aanmerking aangezien in de strook, door bovengenoemde gemeenten gevormd, niet eens 60 % van de oppervlakte voor landbouwdoeleinden gebezigd wordt. Ze omvat immers een uitgestrekt militair domein, een duinenstrook met beboste vlekken, een vliegveld, een uitgestrekt havengebied, golf-, paardenrennen- en voetbalterreinen, woonkernen en bestrating, villakwartieren en parken. Te Oostende, Stene, Bredene en Zandvoorde neemt ook de industrie reeds een belangrijke oppervlakte in beslag.

In het oosten van het arrondissement kan een tweede zone worden onderscheiden die zich uitstrekt van Bredene-Klemskerke-Vlissegem in het noorden tot Ichtegem in het zuiden. Belangrijke gedeelten van eerstgenoemde drie gemeenten kunnen immers niet tot de eigenlijke kuststrook gerekend worden. In deze zone neemt de landbouw nog tussen 65 en 80 procent van de kadastrale oppervlakte in beslag. Het gebied omvat enkele vrij belangrijke en dichtbevolkte gemeenten waar de woonfunctie in zeer sterke mate de landbouwgrond bedreigt. Binnen dit gebied tekent zich echter een vrijwel homogene agrarische kern af, gevormd door de aaneengrenzende gemeenten Westkerke, Roksem en Bekegem.

Ten slotte vormt een aaneengesloten groep gemeenten in het westen van het arrondissement, het eigenlijke Oostendse landbouwgebied. De bodem is er nog voor circa 80 % door de landbouw benomen terwijl de bevolkingsconcentratie er zeer gering is. Dit gebied wordt vanuit het noord-oosten als het ware „aangevreten” door de uitbreiding van de bebouwing te Stene, Snaaskerke, Oudenburg en Gistel.

Bij de verdere studie van de landbouw in het arrondissement Oostende zal op grond van de bodemsamenstelling¹ een onder-

1. De indeling van het Belgisch grondgebied volgens de landbouwstreken werd bepaald bij K.B. van 24 februari 1951 (Belgisch Staatsblad nr. 74, 15 maart 1951).

scheid worden gemaakt tussen de zandgemeenten, de gemeenten met gemengde structuur en de poldergemeenten.

Tot de zandgemeenten worden gerekend: Roksem, Bekegem, Eernegem en Ichtegem. Daar de gemeente Lombardzijde nagenoeg volledig in de duinenstreek gelegen is, wordt ze voor de verdere bespreking bij de vier gemeenten van de zandstreek gevoegd.

De gemeenten Westende, Middelkerke, Oostende en Westkerke worden als gemeenten met gemengde bodemstructuur behandeld. De overige achttien gemeenten behoren tot de polders.

B. Gebruik van de bodem

1. *De grootte der landbouwbedrijven en de verhoudingen onder de groottekategorieën*

Het arrondissement Oostende telde bij de algemene landbouwtelling op 15 mei 1959 1.949 landbouwbedrijven die meer dan één hektare betaalde grond in gebruik hadden, en daarenboven nog 6.133 grondgebruikers met min dan één hektare betaalde grond. De eersten betaalden gezamenlijk 20.399,69 ha, de nevenbedrijfjes slechts 627,43 ha.

Het gemiddelde landbouwbedrijf, met ten minste één hektare, in het arrondissement Oostende is dus 10 hektare 46 are uitgestrekt.

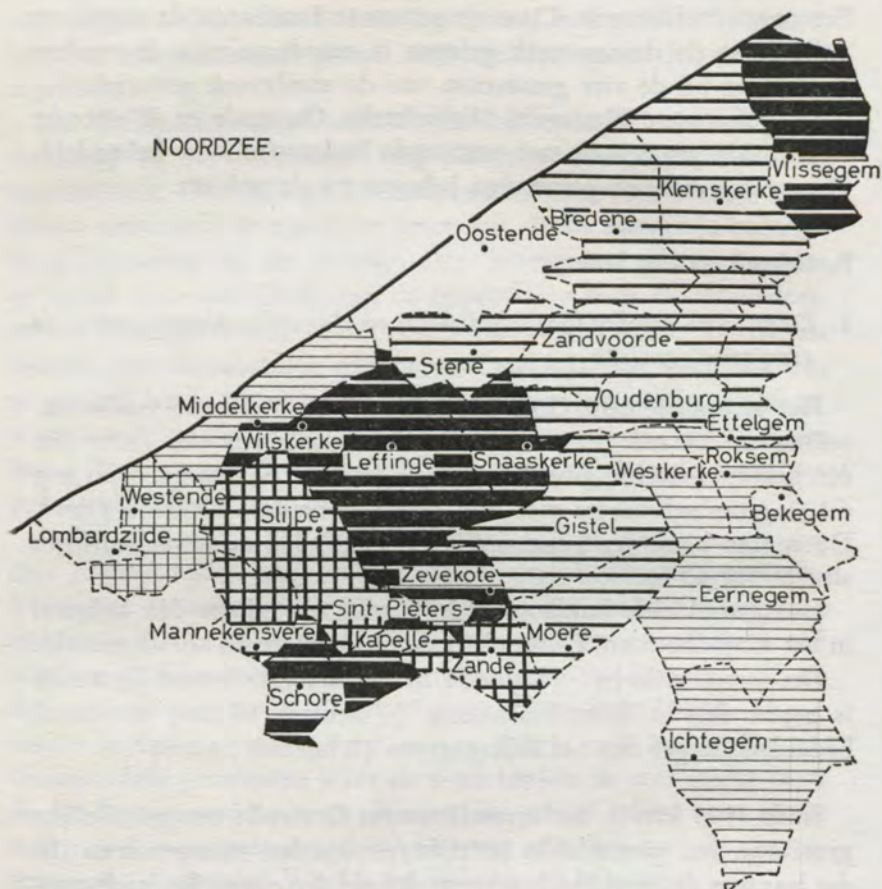
De gemiddelde bedrijfsgrootte in het arrondissement Oostende is groter dan in West-Vlaanderen (9 hektare 16 are) en vooral beduidend hoger dan het Rijksgegeven (8 hektare 23 are)¹.

Sinds 1929 kan in het arrondissement Oostende een geleidelijke groei van het gemiddelde bedrijfstype worden waargenomen. In dat jaar was de gemiddelde uitgestrektheid der eigenlijke landbouwbedrijven 8 hektare 94 are, in 1950 was deze toegenomen tot 9 hektare 46 are en bereikte in 1959 10 hektare en 46 are². Deze toename van de gemiddelde bedrijfsgrootte ging gepaard met een vermindering van het aantal bedrijven en met een vermindering van de totale betaalde oppervlakte³.

Kaart IV, 3 geeft de gemiddelde bedrijfsgrootte⁴ per gemeente

1. De aanwezigheid van een aantal polderbedrijven, waarvan de oppervlakte uiteraard groot is, is de verklarende faktor. De samenstelling van de bodem vergt voor deze bedrijven het gebruik van zwaardere machines en dito trekkracht die enkel op een groot bedrijf economisch verantwoord zijn.
2. De stijging van de gemiddelde bedrijfsgrootte door het wegvallen van hoeven is een algemeen verschijnsel in het land.
3. Zie appendix IV, 2, blz. 414.
4. Bedrijven van 1 ha en meer.

Kaart IV, 3 : Gemiddelde oppervlakte van de landbouwbedrijven, per gemeente, 1959.

LEGENDE:

Meer dan 15 ha.

8 tot 10 ha.

13 tot 15 ha.

6 tot 8 ha.

10 tot 13 ha.

minder dan 6 ha.

weer in 1959¹. Vooral het westen van het arrondissement mag, naar Belgische maatstaven gemeten, als een gebied van grote landbouwbedrijven worden beschouwd.

In een aaneensluitende groep van 9 gemeenten in het westen van het arrondissement zijn de boerderijen gemiddeld meer dan 13 hektaren uitgestrekt. Deze gemeenten sluiten aan bij het Diksmuidse en Veurnse landbouwgebied. Het zijn de gemeenten waar ook de aan de landbouw voorbehouden oppervlakte nog zeer aanzienlijk is. De gemeente Vlissegem in het noord-oosten van het arrondissement, waar de bedrijven gemiddeld 16,28 hektaren groot zijn, sluit aan bij de Brugse polders.

Hiertussen ligt een aaneengesloten groep van 6 gemeenten waar de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de bedrijven ligt tussen 10 en 13 hektaren en waarbij de gemeenten Gistel en Moere in het zuiden aansluiten.

De oorzaak van deze verschillen tussen westelijk en oostelijk gelegen poldergemeenten moet niet zozeer worden gezocht in een verschil van bodemstructuur, maar veeleer in de veel sterkere bewoning van de oostelijk gelegen gemeenten. In de dichtbevolkte zandgemeenten Roksem, Eernegem en Ichtegem zijn de bedrijven gemiddeld min dan 8 hektaren uitgestrekt evenals in de overgangsgemeente Westkerke. In deze gemeenten speelt echter de bodemstructuur een belangrijke rol.

De gemeente Westende met een gemiddelde bedrijfsgrootte van 8,86 ha vormt als het ware een overgangsgemeente tussen Duinen en Polders. In de kustgemeente Middelkerke ligt de gemiddelde bedrijfsgrootte beneden de 8 hektaren. Alleen te Bekegem, Lombardzijde en Oostende is de gemiddelde bedrijfsgrootte geringer dan 6 hektaren.

De Oostendse nevenbedrijfjes met min dan één hectare, die in 1959 nog 6.133 in aantal waren, beteelden gezamenlijk amper 627,43 ha of 3,0 % van de totale betaalde oppervlakte door de Oostendse landbouw uitgebaat. In 1950 was deze verhouding nog 4,1 % en in 1929 nog 5,8 %.

Deze evolutie is, van louter landbouweconomisch standpunt uit gezien weinig belangrijk, omdat het hier toch in hoofdzaak grondgebruikers betreft van wie de inkomsten zeer overwegend uit andere bedrijvigheden dan de landbouw voortkomen.

Van meer belang is de spreiding naar grootteklasse zoals deze

1. Statistische gegevens per gemeente kunnen in appendix IV, 3, blz. 415, worden weergevonden.

Tabel IV, 1 : Het grondgebruik in het arrondissement Oostende volgens de groottekatgorie der landbouwbedrijven, 1959.

Grootte- kategorie der bedrijven	Beteelde oppervlakte		Aantal bedrijven		Gemiddelde bedrijfsgrootte
	Abs. cijfer (ha)	pCt.	Absoluut cijfer	pCt.	
minder dan 1 ha	627,43		6.133		10 a 23 ca
1 à 5 ha . .	1.997,47	9,8	748	38,4	2 ha 67 a
5 à 10 ha . .	4.151,40	20,4	568	29,1	7 ha 31 a
10 à 20 ha . .	4.876,57	23,9	350	18,0	13 ha 93 a
20 à 30 ha . .	3.514,03	17,2	143	7,3	24 ha 57 a
30 à 50 ha . .	4.361,96	21,4	115	5,9	37 ha 93 a
50 ha en meer .	1.498,31	7,3	25	1,3	59 ha 93 a
Totaal der be- drijven van meer dan 1 hektare	20.400 ha	100,0	1.949	100,0	10 ha 46 a

zich voordoet onder de eigenlijke landbouwbedrijven vanaf één hektare.

Tabel IV, 1 toont dat de bedrijven met meer dan 20 hektaren, hoewel zij in het Oostendse slechts 14,5 % van het totale aantal eigenlijke landbouwbedrijven omvatten, toch meer dan 45 % van de totale teeltoppervlakte in beslag nemen, terwijl alle bedrijven kleiner dan 10 hektaren (67,5 % van alle bedrijven) te zamen slechts circa 30 % van de grond in gebruik hebben. 18 % der bedrijven behoren tot de middelgrote bedrijfsklasse van 10 à 20 hektaren, en nemen te zamen circa 24 % van de landbouwgrond in gebruik.

Dit wijst er nogmaals op dat het arrondissement Oostende relatief sterk beheerst wordt door het grotere bedrijfstype, wat nog duidelijker naar voor treedt wanneer de vergelijking wordt gemaakt met de verhoudingen onder de groottekatgorieën in West-Vlaanderen en het Rijk, zoals op tabel IV, 2 wordt gedaan.

Hoewel de zeer grote bedrijven (meer dan 50 hektaren) in het Rijk met een relatief grotere oppervlakte vertegenwoordigd zijn, treedt toch uit de vergelijking naar voor dat het Oostendse in veel sterkere mate dan de provincie en het Rijk door het bedrijfstype van meer dan 20 hektaren wordt gedomineerd. Ook zijn de kleinere bedrijven (min dan 5 hektaren), minder wat hun aantal, maar

Tabel IV, 2 : Procentuele verhoudingen bij het grondgebruik, tussen de verschillende groottecategorieën van landbouwbedrijven in het arrondissement Oostende, West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1959.

Bedrijfs- categorieën	Beteelde oppervlakte			Aantal bedrijven		
	Arr. Oostende	West- Vlaanderen	Rijk	Arr. Oostende	West- Vlaanderen	Rijk
1 à 5 ha	9,8	11,8	15,8	38,4	39,4	48,5
5 à 10 ha	20,4	22,7	23,0	29,1	28,8	26,5
10 à 20 ha	23,9	33,3	29,8	18,0	21,6	17,7
20 à 30 ha	17,2	18,8	12,3	7,3	7,2	4,2
30 à 50 ha	21,4	10,5	9,0	5,9	2,6	2,0
50 ha en +	7,3	2,9	10,1	1,3	0,4	1,1
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

vooral wat hun beteelde oppervlakte betreft, van veel geringer belang dan in de provincie en het Rijk.

Wat het aantal bedrijven betreft kan worden vastgesteld dat in de drie omschrijvingen het kleine bedrijfstype overweegt; wat de beteelde oppervlakte betreft stelt men echter voor het Rijk een tamelijk gelijkmatige spreiding vast over de kleine, middelgrote en grotere bedrijven, terwijl in de provincie West-Vlaanderen het bedrijfstype van meer dan 10 hektaren domineert.

In het Oostendse is er wat de gebruikte bodem betreft, een uitgesproken overwicht van het grotere bedrijfstype (meer dan 20 hektaren)¹.

Dit overwicht van het grote bedrijfstype, een der kenmerken van de Oostendse landbouw, kon ook reeds in 1929 worden vastgesteld, zoals uit de cijfers van appendix IV, 2² wordt opgemaakt. Interessant is echter de vaststelling dat sinds dat tijdstip vooral het bedrijfstype van 5 à 10 hektaren aan belang heeft gewonnen. Dit kan van tabel IV, 3³ duidelijk worden afgelezen.

Tussen 1929 en 1959 kwamen er het meest bedrijven bij van het type 5 à 10 hektaren (113), en ook de gebruikte bodem nam zowel absoluut als relatief het sterkst toe in deze groottecategorie (598

1. Appendix IV, 3, blz. 415, verstrekt hierover de gemeentelijke gegevens. Zie tevens voetnoot 1, blz. 157.

2. Zie blz. 414.

3. Zie volgende blz.

Tabel IV, 3: Indices van de evolutie van het grondgebruik volgens de groottecategorieën der bedrijven in het arrondissement Oostende tussen 1929 en 1959 (a).

Grootte- categorieën	Beteelde oppervlakte 1929 = 100			Aantal bedrijven 1929 = 100			Gemiddelde bedrijfs grootte 1929 = 100		
	1929	1950	1959	1929	1950	1959	1929	1950	1959
— 1 hectare	100	65,0	46,3	100	88,8	94,8	100	73,2	48,8
1 à 5 ha	100	64,1	48,9	100	73,0	53,8	100	87,8	90,9
5 à 10 ha	100	107,6	116,8	100	117,4	124,8	100	91,6	93,6
10 à 20 ha	100	114,8	112,5	100	118,7	117,0	100	96,7	96,1
20 à 30 ha	100	98,9	99,6	100	100,7	102,9	100	98,2	96,8
30 à 50 ha	100	102,0	93,0	100	100,8	90,5	100	101,2	102,7
50 ha en +	100	63,3	90,9	100	60,0	83,3	100	105,5	109,1

ha). Een gelijkaardige, maar minder uitgesproken ontwikkeling kende de groep bedrijven van 10 à 20 hektaren. De grotere bedrijven (meer dan 20 hektaren) bleven tamelijk stabiel, zowel wat hun aantal als wat hun gebruikte oppervlakte betreft.

De kleine landbouwbedrijven (minder dan 5 hektaren) waren in 1959, zowel in aantal als in gebruikte grondoppervlakte, tot de helft van hun belangrijkheid in 1929 gereduceerd.

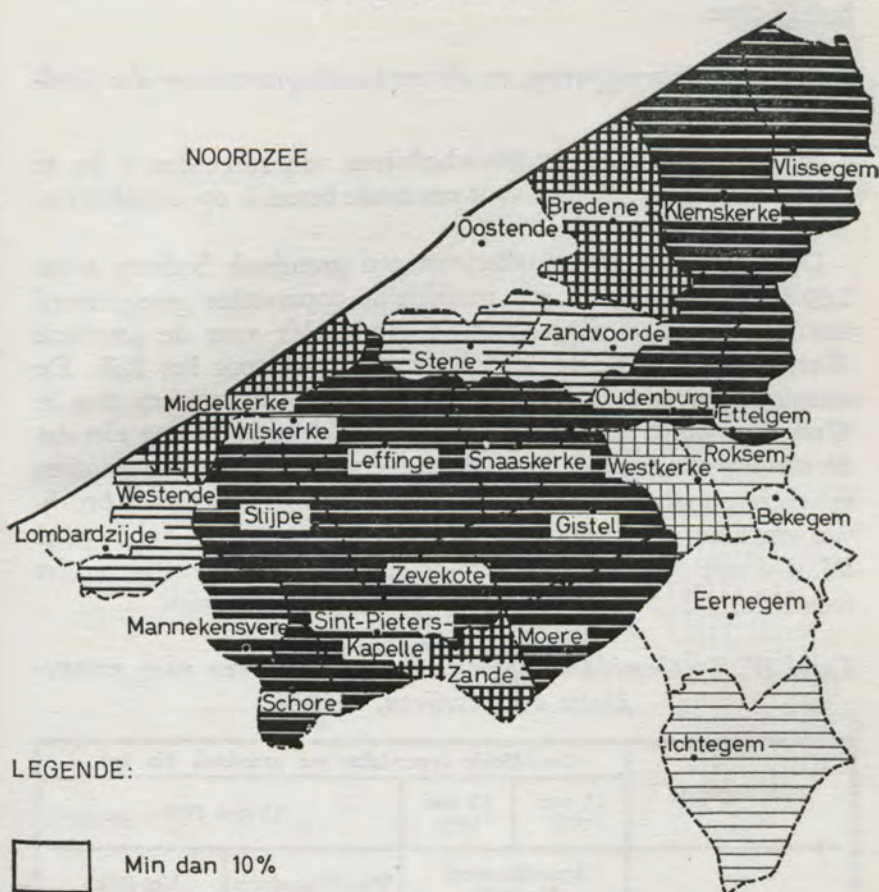
De gevoelige toename van de middenklasse-bedrijven tussen 1929 en 1959 in het Oostendse is dan ook klaarlijk te danken aan de geleidelijke uitschakeling der landbouwbedrijfjes van min dan 5 hektaren.

Het overwegend grondgebruik door grotere bedrijven kan duidelijk worden nagegaan op kaart IV, 4, waarop de oppervlakte, beteeld door landbouwbedrijven van 20 hektaren en meer, in procent van de totale landbouwoppervlakte wordt uitgebeeld. De gemeenten waar ten minste 50 % van de grond door grote boerderijen wordt beteeld, situeren zich uitsluitend in het poldergebied.

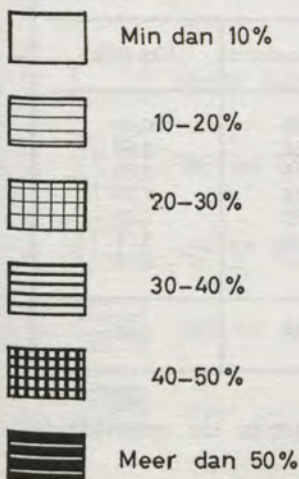
De gemeenten Bredene, Zandvoorde, Stene en Zande zijn de enige poldergemeenten waar de landbouwgronden voor minder dan 50 % door het grote bedrijf worden benomen. Deze grote bedrijven zijn voor minder dan 10 % van de totale teeltbodem vertegenwoordigd te Lombardzijde, Oostende, Bekegem en Eernegem; in de eerste twee gemeenten is zelfs geen enkel bedrijf van dergelijke oppervlakte. Ook in de zandgemeenten Roksem, Ichte-

(a) Voor absolute cijfers, zie appendix IV, 2, blz. 414.

Kaart IV, 4: Oppervlakte beteeld door landbouwuittelingen van 20 hektaren en meer in procent van de totale landbouwoppervlakte, per gemeente, 1959.

LEGENDE:

gem en de gemengde gemeente Westkerke is dit bedrijfstype zwak vertegenwoordigd, zodat uit de kaart een duidelijke samenhang kan worden afgelezen tussen de aard van de bodem en het dominerende bedrijfstype.

2. De bodemversnippering en de verkavelingsstructuur der landbouwbedrijven

In 1959 telden de landbouwbedrijven van meer dan 1 ha te zamen 7.558 grondstukken voor een totale beteelde oppervlakte van 20.371,11 ha¹.

De gemiddelde oppervlakte van een grondstuk bedroeg aldus 2,69 ha. In 1950 werd een gemiddelde oppervlakte geregistreerd van 3,01 ha; het overeenkomstig gemiddelde voor de provincie West-Vlaanderen beliep 2,63 ha en 1,08 ha voor het Rijk. De versnippering van de bodem is dus minder uitgesproken dan in West-Vlaanderen en in het Rijk. Dit beduidt evenwel nog niet dat de versnipperingsgraad geen vergaande vormen heeft aangenomen in zekere gemeenten en sommige bedrijfskategorieën. Op de bedrijven van 1 tot 3 ha bereikte het gemiddelde amper 0,83 ha. In tabel IV, 4 wordt de afwijkende structuur naar grootteklasse nader toegelicht.

Tabel IV, 4: Gemiddelde grootte der grondstukken naar grootteklasse der bedrijven, 1950-59.

Bedrijfs grootte	Gemiddelde oppervlakte per grondstuk (in ha)			
	15 mei 1950	15 mei 1959	15 mei 1950	
	Arrondissement Oostende		West-Vlaanderen	Het Rijk
1 tot 3 ha . . .	0,83	0,83	0,86	0,49
3 tot 5 ha . . .	1,23	1,13	1,36	0,65
5 tot 10 ha . . .	2,11	1,75	2,13	0,89
10 tot 20' ha . . .	3,67	3,16	3,59	1,39
20 tot 30 ha . . .	6,73	4,57	5,45	2,29
30 tot 50 ha . . .	8,80	6,68	7,46	3,45
50 ha en meer . . .	13,55	7,45	12,01	6,96
Bedrijven van 1 ha en meer	3,01	2,69	2,63	1,08

Naarmate men stijgt in bedrijfsklasse neemt de gemiddelde

1. Bedrijven niet voortbrengend voor de verkoop niet inbegrepen.

Kaart IV, 5: Gemiddelde grootte van de grondstukken, per gemeente, 1959.

LEGENDE :

- Minder dan 1,50 ha.
- 1,50 tot 2,50 ha.
- 2,50 tot 3,50 ha.
- 3,50 tot 4,50 ha.
- Meer dan 4,50 ha.

grootte van de grondstukken toe. Tabel IV, 4 brengt tevens tot uiting dat de versnipperingsgraad tussen 1950 en 1959 nog is toegenomen, vooral op grotere bedrijven.

De lagere versnipperingsgraad van de grote bedrijven en het relatief overwicht van deze grootteklassen in het geheel van de beteelde gronden verklaren de gunstiger structuur in het Oostendse vergeleken met West-Vlaanderen; in vergelijking met het Rijk is de versnippering in alle grootteklassen beduidend geringer.

Kaart IV, 5 illustreert de gemeentelijke verschillen. De kernen met een grote gemiddelde oppervlakte van de grondstukken vallen samen met de gemeenten met uitgestrekte hofsteden. De poldergemeenten in het zuid-westen en in het uiterste noord-oosten bezitten landbouwbedrijven met relatief geringe versnipperingsgraad. Onder de zandgemeenten onderscheidt Eernegem zich met een gunstig gemiddelde (3,23 ha).

In feite is het grondgebruik nog meer versnipperd dan bovenstaande analyse zou laten vermoeden.

Bij de telling van 15 mei 1959 werd onder „grondstuk” begrepen: „elk blok, terrein of perceel – ook indien onder meerdere teelten verdeeld – en dat volledig is omringd door gronden die niet tot het bedrijf behoren; elke grond die doorsneden wordt door een spoorlijn, een kanaal, een rivier, een baan of openbare weg is te aanzien als bestaand uit twee of meer grondstukken”.

Door de landbouwers heeft echter nog een verdere verdeling van de grondstukken plaats in percelen, al dan niet door grachten, toegangswegen en afsluitingen van de andere landerijen van hetzelfde grondstuk afgescheiden.

Een enquête, uitgevoerd door het Westvlaams Economisch Studiebureau in september 1959 op 273 landbouwbedrijven, had als oogmerk de verdeling in percelen te vatten. Een belangrijk aantal grondstukken blijkt nog te zijn onderverdeeld in 2 of 3 percelen¹.

Rationalisatie van de bedrijfsexploitatie is ongetwijfeld nog mogelijk binnen het bedrijf zelf. Ruilverkaveling kan verder een waardevolle bijdrage leveren tot sanering van de bedrijven.

Voormelde enquête heeft toegelaten de wenselijkheid van de ruilverkaveling te analyseren. Uit deze enquête is gebleken dat de gemiddelde afstand van de hoeve naar het meest afgelegen perceel 3,4 km bedroeg. Deze gemiddelde afstand staat evenwel in nauwe

1. Zie tabel IV, 5.

Tabel IV, 5: Grootte der percelen en der grondstukken per bedrijfskategorie in het arrondissement Oostende, 1959. (a)

Bedrijfs-grootte	Aantal geënquêteerde bedrijven	Totale beteelde oppervlakte (in ha)	Aantal percelen	Gemiddelde oppervlakte per perceel (in ha)	Gemiddeld aantal percelen per bedrijf	Gemiddelde oppervlakte per grondstuk (in ha)
1 à 3 ha	30	56,43	90	0,63	3	0,83
3 à 5 ha	28	105,45	124	0,85	4	1,13
5 à 10 ha	84	607,59	457	1,33	6	1,75
10 à 20 ha	59	867,09	423	2,05	7	3,16
20 à 30 ha	27	693,26	263	2,64	10	4,57
30 à 50 ha	32	1.195,05	330	3,62	10	6,68
50 ha en +	8	481,91	90	5,35	11	7,45
TOTAAL	268	4.006,78	1.777	2,25	7	2,69

relatie met de uitgestrektheid van de bedrijven zoals tabel IV, 6 aantoont.

In het algemeen, en vooral op de grote bedrijven, worden de meest afgelegen gronden als weiland voor jong- en mestvee gebruikt. Dit brengt met zich mede dat de gronden niet altijd voor de meest geschikte teelt worden voorbehouden. Het sluit tevens in dat niet steeds de meest moderne beweidings- en begrazingsmethodes kunnen worden toegepast.

Tabel IV, 6: Gemiddelde afstand van de hoeve naar het verste perceel.

Bedrijfs-grootte	Aantal geënquêteerde bedrijven	Gemiddelde afstand (in km)
1 à 3 ha	31	1,1
3 à 5 ha	29	1,5
5 à 10 ha	84	2,3
10 à 20 ha	62	3,1
20 à 30 ha	27	5,6
30 à 50 ha	32	7,8
50 ha en +	8	6,8
Totaal	273	3,4

(a) Bron: Enquête W.E.S., september 1959 (268 antwoorden); alg. landbouwtelling 15 mei 1959.

Het besef van de nadelen aan deze bedrijfspvormen verbonden heeft er ongetwijfeld toe bijgedragen dat de idee van de ruilverkaveling in het Oostendse reeds gunstig wordt onthaald.

Op de in het enquêteformulier gestelde vraag: „meent U dat ruilverkaveling voor Uw bedrijf in de huidige omstandigheden of in de toekomst (a) noodzakelijk is, (b) nuttig is, (c) wenselijk is” hebben 241 landbouwers geantwoord. 45 landbouwers achten ruilverkaveling voor hun bedrijf noodzakelijk; ze beteelden samen 749 ha (gemiddeld 16,64 ha). 107 landbouwers (1.900 ha of gemiddeld 17,76 ha) achten ruilverkaveling voor hun bedrijf niet noodzakelijk maar toch nuttig en ook wenselijk. 6 landbouwers (117 ha of gemiddeld 19,50 ha) die het nut van de ruilverkaveling erkenden, oordeelden deze toch niet wenselijk omwille van andere redenen dan van strikt landbouw-ekonomische aard. Ten slotte wezen 83 landbouwers (1.097 ha of gemiddeld 13,22 ha) de noodzakelijkheid, nuttigheid of wenselijkheid van de ruilverkaveling voor hun bedrijf van de hand.

194 landbouwers lichtten hun vermoedelijke houding toe in geval op hun gemeente een plan tot ruilverkaveling zou worden opgezet. 137 landbouwers (2.281 ha) zouden principieel een dergelijk plan steunen; 19 landbouwers (281 ha) verklaarden het plan niet a priori te zullen verwerpen maar toch een afwachtende houding te zullen aannemen, 25 landbouwers (253 ha) zouden het plan niet steunen maar er zich ook niet tegen verzetten, terwijl 13 landbouwers (162 ha) zich a priori tegen een plan tot ruilverkaveling zouden verzetten.

Een duidelijke stellingname werd verlangd bij de vraag: „Zoudt

Tabel IV, 7: Stellingname ten aanzien van de gedragslijn van de eigenaar in geval van een plan van ruilverkaveling nadelig voor de uitbater.

Bedrijfs grootte	Positief	Negatief	Niet beantwoord
1 à 3 ha	5	7	9
3 à 5 ha	6	4	14
5 à 10 ha	21	14	18
10 à 20 ha	19	11	16
20 à 30 ha	11	5	4
30 à 50 ha	12	1	12
50 ha en +	3	2	—
TOTAAL	77	44	73

U de gedragslijn van Uw eigenaar volgen, zelfs indien deze tegen Uw belang zou indruisen?". Tabel IV, 7 geeft inzicht in de verstrekte antwoorden.

Begin augustus 1961 waren twee projecten, nl. Leffinge-Slijpe-Snaaskerke (1.999 ha) en Wilskerke-Slijpe-Leffinge (1.088 ha) door een positieve stemming in de algemene vergadering (mei 1961) gereed voor onderzoek tot uitvoering. Een aanvraag tot ruilverkaveling werd voor het grondgebied Zevekote ingediend.

Met het ruilverkavelingsobjekt Wilskerke-Leffinge gaat de sanering door van een groot gebied, dat in de toekomst met Kortemark, Hooglede en Zevekote, zou kunnen aansluiten voor uitbreiding naar de binnen-provincie.

3. De uitbatingswijze van de landbouwgrond naar huur- en eigendomsgebruik

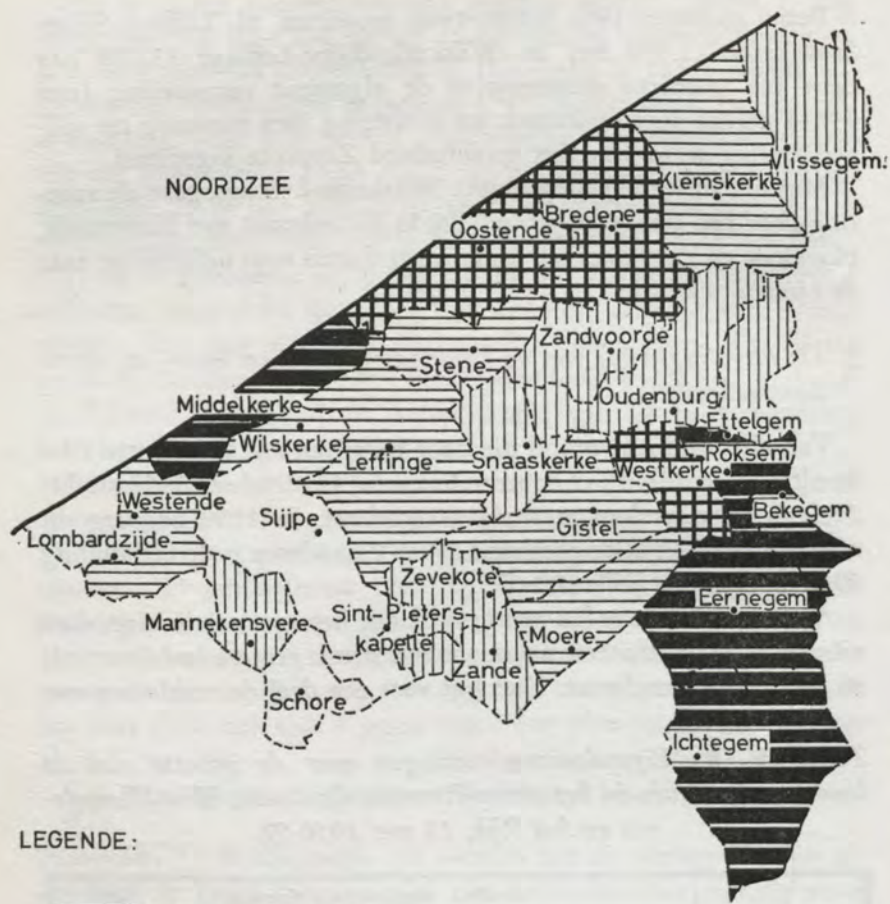
Van alle landbouwgrond die door bedrijven van ten minste 1 ha wordt beteeld, blijkt in het arrondissement Oostende in 1959 slechts 22,6 % in eigendom te worden uitgebaat. In 1950 bedroeg dit aandeel 18,3 % ; in de provincie West-Vlaanderen is de verhouding 20,8 % en in het Rijk 32,1 %.

Algemeen kan worden vastgesteld dat het aandeel in eigendom uitgebate grond afneemt naarmate een streek grotere bedrijven telt en een betere grondsoort. Hier ligt voor een deel de verklaring van

Tabel IV, 8: Eigendomsverhoudingen naar de grootte van de landbouwbedrijven in het arrondissement Oostende, West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1950-59.

Grootte v. h. bedrijf	Aandeel uitgebaat als eigenaar			
	Arr. Oostende	West-Vlaanderen	Het Rijk	Arr. Oostende
	15 mei 1959	15 mei 1950	15 mei 1950	15 mei 1950
1 à 3 ha	44,7 %	37,8 %	43,0 %	36,2 %
3 à 5 ha	33,3	29,7	38,1	30,0
5 à 10 ha	32,3	25,7	36,5	27,5
10 à 20 ha	29,3	20,2	33,0	23,5
20 à 30 ha	13,6	13,1	26,8	11,8
30 à 50 ha	9,5	10,1	21,2	4,8
50 ha en +	12,5	13,8	14,0	6,1
Totaal	22,6	20,8	32,1	18,3

Kaart IV, 6: Percentage van de totale betaalde grond door eigenaars uitgebaat, per gemeente, 1959.

LEGENDE:

- Meer dan 30%.
- 25 tot 30%.
- 20 tot 25%.
- 20 tot 15%.
- Minder dan 15%

de afwijkende verhoudingen in het Oostendse en in het Rijk. Tabel IV, 8 brengt evenwel aan het licht dat in het Oostendse meer dan in West-Vlaanderen en het Rijk de grotere bedrijven in pacht worden uitgebaat.

De samenhang tussen de grootte van de bedrijven en de waarde van de grond enerzijds en eigendomsverhouding anderzijds wordt zeer goed geïllustreerd door kaart IV, 6. In de zandgemeenten Roksem (42,8 %), Eernegem (38,5 %), Bekegem (36,6 %) en Ichtegem (30,6 %) worden de grootste percentages in eigendom uitgebate grond aangetroffen. De typische poldergemeenten met grote uitbatingen hebben doorgaans een gering aandeel in eigendom uitgebate grond; zeer geringe percentages worden bereikt te St.-Pieterskapelle (5,4 %), Schore (12,3 %), Slijpe (14,1 %), Zande (15,0 %), Zandvoorde (15,2 %) en Vlissegem (15,8 %).

De bedrijven van 1 à 10 ha die gezamenlijk 30,0 % van de kultuurgrond betelen, groeperen 45,4 % van de in eigendom uitgebate grond.

De bedrijfjes van minder dan 1 ha bezitten 59,8 % van de beteelde grond in eigendom.

4. De teeltverhoudingen en hun ontwikkeling tussen 1929 en 1959

In tabel IV, 9¹ wordt een overzicht gegeven van de evolutie van de voornaamste teelten in het arrondissement Oostende.

Weiden en grasland

De oppervlakte aan weiden, gras- en hooiland in 1929 voorbehouden, bedroeg in het arrondissement Oostende nagenoeg 40 % van de totale aan de landbouw voorbehouden oppervlakte. In 1950 was deze verhouding tot ruim 44 % geëvolueerd en in 1959 tot ongeveer 45 %.

Hoewel de totale landbouwoppervlakte tussen 1929 en 1959 van indexcijfer 100 tot 92 was gedaald, werd voor het grasareaal een toename tot index 104 geregistreerd. In de polders was het grasareaal weliswaar tot index 94 teruggevallen doch in de zandstreek was de uitbreiding vrij aanzienlijk (index 162) evenals in de gemeenten met gemengde bodemstructuur (index 124).

In West-Vlaanderen en in het Rijk evolueerde de oppervlakte door weiden en grasland ingenomen respectievelijk tot index 112 en 114².

1. Zie volgende blz.

2. Voor absolute cijfers, zie appendix IV, 4, blz. 416.

Tabel IV, 9 : Ontwikkeling van de voornaamste teeltgroepen in het arrondissement Oostende, 1929-59.

Teeltgroep	Polders			Zandstreek			Gemengd gebied			Het arrondiss. Oostende		
	1929	1950	1959	1929	1950	1959	1929	1950	1959	1929	1950	1959
	(a)	(a)	(b)									
Weiden en grasland	7.352	7.512	6.928	1.088	1.548	1.763	597	660	742	9.037	9.720	9.433
Graangewassen	5.134	5.574	5.637	1.950	1.730	1.686	623	603	597	7.707	7.907	7.920
Aardappelen	1.149	799	613	648	463	338	229	155	115	2.026	1.417	1.066
Voederbieten	676	679	523	159	212	194	97	88	58	932	979	775
Groenvoedergewassen	390	307	321	108	37	13	61	44	32	559	388	366
Nijverheidsgewassen	596	360	442	99	19	23	55	42	50	750	421	515
waarvan vlas	534	248	250	50	5	41	41	18	20	625	271	274
Overige	57	111	192	4	9	14	13	24	29	74	144	235
Overige	1.348	717	753	226	184	112	223	96	87	1.797	997	952
TOTAAL	16.645	15.948	15.217	4.278	4.193	4.129	1.885	1.688	1.681	22.808	21.829	21.027

(a) Volgens de ligging der gronden.

(b) Volgens de ligging van de bedrijfszetel.

Ook in het Oostendse heeft zich zoals in het Rijk een evolutie voltrokken naar een sterkere oriëntering van de landbouw op de veeteelt en de hiermee samengaande teelten.

In de poldergemeenten werd in 1959 45,5 % van de landbouwoppervlakte aan gras- en weiland voorbehouden tegenover 42,7 % in de zandstreek en 44,1 % in het gemengd gebied. De verschillen van streek tot streek zijn steeds geringer geworden. Hier kan er reeds op gewezen worden dat deze toename van het weiland gepaard ging met een veel intensievere exploitatie van de voorhanden zijnde oppervlakte gras. Waar in 1929 slechts 2,17 stuks rundvee per hektare werden gehouden, waren het er in 1950 reeds 3,01 en in 1959 3,79 stuks.

Onder de elementen die deze ontwikkeling in de hand hebben gewerkt kan melding worden gemaakt van de betere bemestingsmethodes, de chemische onkruidvernietiging, de bezaaiing met meer veredelde grassoorten, het scheppen van een gunstiger waterregime, een betere voorziening van drinkwater op de weiden, de toepassing van diverse methodes van deelbegrazing en vooral ook van de bijvoeding in voor- en najaar waardoor het vee lang op de weiden kan worden gehouden.

Groenvoeders, voederbieten, suikerbieten

Onder groenvoeders wordt hier begrepen de teelt van luzerne en klaver als bijkomende of als wintervoeding voor het vee. Deze teelten worden hetzij gehooïd op het veld hetzij kunstmatig gedroogd; hoe langer hoe meer wordt ook ingekuïld in silo's.

Het belang van deze teelten is dalend; in 1959 werden nog slechts 366 ha (1,7 %) beteeld tegenover 559 ha (2,4 %) in 1929.

Voederbieten zijn tussen 1929 en 1950 nagenoeg op gelijke schaal verbouwd geworden; sindsdien is het areaal sterk ingekrompen. In 1959 werden nog 775 ha (3,7 %) voederbieten verbouwd tegenover 932 ha (4,1 %) in 1929.

Hoewel de suikerbieten in de eerste plaats nijverheidsgewassen zijn, toch worden de koppen en het loof meer en meer als veevoeder, vooral als kuilvoeder, gewaardeerd. Dit verklaart mede waarom in 1959 reeds 235 ha (1,1 %) suikerbieten werden verbouwd waar deze teelt in 1929 slechts 74 ha (0,3 %) in beslag nam. De door deze teelt ingenomen oppervlakte steeg van index 100 in 1929 tot index 195 in 1950 en tot index 318 in 1959.

Groenvoeders en voederbieten werden in 1929 in nagenoeg gelijke verhoudingen verbouwd op polder- en zandbedrijven. Sinds-

dien is de teelt van groenvoedergewassen buitengewoon snel afgenomen in de zandstreek (index 12 in 1959). Daarentegen werden meer voederbieten verbouwd in de zandstreek (index 122) doch aanzienlijk minder in de polders (index 77). Suikerbieten werden reeds in 1929 overwegend op poldergrond geteeld (57 ha op een totaal van 74 ha of 77,0 %); sindsdien werd het areaal er nog sterk uitgebreid en het overwicht nog verstevigd (81,7 % van het totaal).

Aardappelen

Behoudens de roggeverbouw heeft geen enkele teelt van enig belang na 1929 in zo geweldige mate terrein verloren als de aardappelteelt. Terwijl in 1929 nog 2.026 ha aardappelen werden verbouwd waren het er nog amper 1.066 ha in 1959 (index 53); reeds in 1950 was het areaal sterk geslonken (1.417 ha). De teruggang was zowel in de polders (index 53), zandstreek (index 52) en gemengd gebied (index 50) even sterk. Aardappelen zijn een arbeidsintensieve teelt. De teruggang van het aantal werkkrachten verplicht tot de inkrimping van de teelt. In de polders kan de oogst moeilijk gemechaniseerd worden wegens de aard van de grond. Bovendien zijn de verkoopprijzen van de aardappelen aan grote schommelingen onderhevig. Ook in het Rijk (index 52) voltrok zich een gelijkaardige ontwikkeling; in West-Vlaanderen bleef de terugval beperkt tot index 78.

De aardappelteelt is verhoudingsgewijze het belangrijkste in de zandstreek met een aandeel van 8,2 % van de betaalde oppervlakte; in de polders belooft het aandeel van de aardappelen in het geheel van de teelten slechts 4,0 % en in het gemengd gebied 6,8 %.

Vlas

Ook de vlasteelt heeft in het arrondissement Oostende aanzienlijk aan betekenis ingeboet. De 625 ha aan vlasteelt voorbehouden in 1929 werden er slechts circa 270 zowel in 1950 als in 1959. Bij nadere analyse jaar per jaar kunnen belangrijke ups and downs opgemerkt worden; het spekulatief karakter van deze teelt is relevant voor deze evolutie. De vlasuitzaai is – in relatieve termen – een specialiteit van de polders die circa 91 % van het vlasareaal opnemen. Het vlas geproduceerd in de polders behoort doorgaans niet tot de hoogste kwaliteitsklassen, zodat niet de hoogste prijzen worden gehaald. Bij dalende prijzen wordt de teelt snel onrendabel

en wordt het areaal ingekrompen. De gronden zijn anderzijds uitstekend geschikt voor de graanteelt die meer renderend is.

Het moge hier aangestipt worden dat, behoudens de hier reeds behandelde teelten suikerbieten en vlas, omzeggens geen nijverheidsgewassen in het teeltpatroon van de Oostendse landbouw voorkomen. De sterke fluktuaties in de vlasuitzaai bepalen dan ook in hoge mate het verloop van de teelt voor nijverheidsgewassen.

Graangewassen

Het totale graanareaal heeft zich sinds 1929 lichtjes uitgebreid en neemt – gezien het inkrimpen van de totale landbouwoppervlakte – een groeiend aandeel in in het geheel van de teelten. Dit aandeel steeg van 33,8 % in 1929 over 36,2 % in 1950 tot 37,7 % in 1959. Deze evolutie wordt in de hand gewerkt door de van overheidswege gevoerde valorisatiepolitiek van de graangewassen (tarwe en voedergranen). De graangewassen worden, in vergelijking met andere teelten, tegen vrij goede prijzen verkocht. De teelt leent zich verder goed voor mechanisering. In West-Vlaanderen ging de evolutie van 34,4 % in 1929 tot 36,7 % in 1959 en in het Rijk van 31,8 % tot 30,6 %.

Samen met de veeteelt en de hiermede verbonden weideverbouw vormt de graankultuur het hoofdbestanddeel van de Oostendse landbouwbedrijvigheid. Weiden en grasland samen met de teelt van graangewassen namen in 1959 82,5 % in van de totale landbouwoppervlakte tegenover 73,4 % in 1929. Het teeltplan vertoont een minder grote verscheidenheid; het rendabel maken van de gebezigde machines wordt in de hand gewerkt door een aksentueren op de hoofdteelten.

De groei van de graankultuur in het Oostendse is uitsluitend te danken aan het toenemend belang dat aan deze teelt wordt gehecht in de poldergemeenten. Hier werd het areaal uitgebreid van 5.134 ha in 1929 tot 5.637 ha in 1959, terwijl daarentegen de door graangewassen ingenomen oppervlakte in de zandstreek terugviel van 1.950 ha tot 1.686 ha en in het gemengd gebied van 623 ha tot 597 ha. In de polders bedraagt het aandeel van de graangewassen in de totale betaalde oppervlakte thans 37,0 %, in het zandgebied 40,8 % en in het gemengd gebied 35,5 %.

De hierboven geschetste evolutie moet gezien worden in het perspectief van de verschuiving binnen deze teeltgroep van laagwaardige naar hoogwaardige graansoorten.

Tabel IV, 10¹ geeft nadere toelichting terzake.

1. Zie volgende blz.

Tabel IV, 10: Evolutie van de verbouw van de diverse graansoorten, 1929-59.

Graansoort	1929 (in ha)	1950 (in ha)	1959 (in ha)	Index 1929 = 100	
				1950	1959
Tarwe	2.262	2.556	2.173	113	96
Rogge	1.648	913	698	55	42
Gerst	933	2.144	3.054	230	327
Haver	2.860	2.291	1.965	80	69
Overige	4	3	30	75	750
Totaal	7.707	7.907	7.920	103	103

De roggeteelt is zeer sterk afgenomen evenals de teelt van haver. Daarentegen had een buitengewone uitbreiding plaats van de teelt van gerst. De wijzigingen in het tarweareaal waren vrij miniem.

Het afnemen van de teelt van rogge en van haver wijst op een intensievere bedrijfsvoering. Beide gewassen zijn weinig productief. Dank zij het toepassen van een betere teelttechniek en het beschikbaar stellen van nieuwe rassen werden deze extensievere graangewassen door meeropbrengende (tarwe of gerst) vervangen.

De verhoging van het gerstareaal is in hoofdzaak het gevolg van het uitbreiden van de zomergerstbezaaiingen. Vóór de jongste wereldoorlog was de teelt van zomergerst van weinig betekenis. De beschikbare rassen waren weinig productief en de landbouwers met de teelttechniek onvoldoende vertrouwd. Dank zij opzoekingen verricht door het Provinciaal Comité voor Landbouw van West-Vlaanderen, onder impuls van wijlen Gouverneur Baels en onder de leiding van wijlen Prof. Emiel van Godtsenhoven, werd op het einde van de jaren dertig het bewijs geleverd dat de teelt van zomergerst, waarvan de produktie in de mouterij werd verwerkt, in West-Vlaanderen technisch en economisch verantwoord was. Vóór de oorlog werd de brouwerijgerst die in België werd verwerkt in hoofdzaak ingevoerd. Het afsnijden van de buitenlandse bevoorradingsbronnen, ingevolge oorlogsmaatregelen, verhoogde de vraag naar inlandse gerst. De teelt van zomergerst (ras Kenia) nam in korte tijd een zeer snelle uitbreiding. Na de oorlog, bij het terug normaal worden van de internationale handelsbetrekkingen, werd het zomergerstareaal behouden en zelfs uitgebreid. Nieuwe, meer renderende en teeltveiligere rassen werden uitgezaaid en een gespecialiseerde handel voor het vormen van grote eenvormige, gekon-

ditioneerde verzamelpartijen kwam tot stand. De zomergerstteelt werd een renderende kultuur die uitstekend paste in de vruchtafwisseling en in de werkverdeling.

Waar zomergerst in het verleden verbouwd werd als vervangingsgewas om in de plaats te komen van een mislukt wintergewas (tarwe of wintergerst), is het een renderend hoofdgewas geworden dat geleidelijk even belangrijk is geworden als de tarwe. In sommige jaren heeft het in areaal de tarwebezaaiingen overtroffen. In 1959 werden 2.998 ha met zomergerst bezaaid.

De roggeteelt was voorheen het belangrijkste graangewas in de zandstreek met een aandeel van circa 60 % (1.163 ha) in het graanareaal in 1929; in 1959 was dit aandeel gedaald tot nagenoeg 34 % (572 ha). Roggeteelt blijft voor de zandstreek een hoofdgewas omdat de teeltkeus er eerder beperkt is omwille van de aard van de bodem. Rogge geeft daarbij een vroege stoppel wat zeer interessant is voor het winnen van nateelten (stoppelknollen, mergkolen enz.) waarvan de produktie een goedkope herfst- en wintervoeding toelaat van het rundvee. Op de meeste zandbedrijven bevindt zich doorgaans een sterke veebezetting die slechts renderend kan uitgebaat worden door het inschakelen van nateelten die een betere valorisatie van de beschikbare familiale arbeidskrachten mogelijk maakt.

De teelt van tarwe is in de zandstreek lichtjes toegenomen van 57 ha in 1929 tot 86 ha in 1959¹. De vrijgekomen oppervlakte door de vermindering van de roggeteelt werd ingenomen door gerst; in 1929 werden amper 3 ha gerst verbouwd terwijl in 1959 niet minder dan 426 ha werden verbouwd. De haverkultuur daalde van 725 ha in 1929 tot 596 ha in 1959.

In de polders was er een zeer sterke groei van de gerstteelt (+ 1.548 ha) ten koste van de haverkultuur (— 672 ha) en van de roggekultuur (— 292 ha). In het gemengd gebied werd een gelijkaardige tendens genoteerd als in de polders. Het achteruitlopen van het haverareaal houdt ook verband met de inkrimping van de paardenstapel; dit gewas wordt immers in grote mate aangewend voor de voeding van de paarden.

De aard van de bodem in de onderscheiden deelgebieden omlijnt in hoge mate de teeltkeuze onder de diverse graansoorten. Haver, rogge en aardappelen zijn de klassieke teelten uit de zandstreek.

1. Zie appendix IV, 5, blz. 417.

Overige teelten

Onder de overige teelten zijn voornamelijk de droog geogste peulvruchten van belang met een oppervlakte van 614,34 ha in 1959. Tijdens dit jaar werden 482,96 ha droog geogste erwten en 113,28 ha veldbonen geteeld. Deze teelten zijn eigen aan de polderstreek en worden zeer weinig verbouwd in de zandstreek (ca. 11 ha). De teelt van erwten om droog te oogsten biedt momenteel weinig perspectieven. Droge erwten zijn weinig „edele” producten; het verhogen van de welstand van de bevolking heeft een daling van het verbruik van droge erwten tot gevolg. Dit verschijnsel wordt in alle landen vastgesteld. In het verleden was er steeds een belangrijke afzet van erwten in Engeland; een gedeelte van deze erwten werd in Engeland na „weken” ingeblikt tot de zogenaamde „processed peas”. De Engelse kopers geven thans de voorkeur aan de Amerikaanse Alaska-erwten die beter beantwoorden aan de Engelse kwaliteitseisen.

Tuinbouw

Op 15 mei 1959 werden in het arrondissement Oostende 157 beroepstuinbouwers geteld die gezamenlijk 223,11 ha beteelden; de gemiddelde beteelde oppervlakte bedroeg dus 1,42 ha. Hieronder kwamen 2 tuinbouwers voor die meer dan 5 ha beteelden en 17 die 3 tot 5 ha beteelden. Het grootste aantal beroepstuinbouwers, nl. 69, bebouwde een oppervlakte van 1 tot 3 ha; ten slotte behoorden 37 onder hen tot de categorie van 50 a tot 1 ha en 32 tot de klasse van minder dan 50 a. Door deze beroepstuinbouwers worden evenwel ook andere dan de specifieke tuinbouwteelten verbouwd; volgens de algemene landbouwtelling van 15 mei 1959 namen het grasareaal en de teelt van graangewassen, aardappelen, voederbieten en groenvoeder 138,74 ha in beslag op deze bedrijven. De eigenlijke tuinbouwteelt, inclusief teelt van niet-beroepstuinbouwers doch voortbrengend voor de verkoop, nam op 15 mei 1959 circa 108 ha in beslag; bovendien werden nog 157 ha¹ met tuinbouwteelten bebouwd uitsluitend bestemd voor het verbruik in het eigen gezin.

Het arrondissement Oostende heeft twee voornamelijk tuinbouwcentra, nl. de streek Gistel-Oudenburg en de streek Lombardzijde-Middelkerke.

Volgens de telling van 15 mei 1959 werden te Oudenburg 27,67 ha door tuinbouw ingenomen en te Gistel 13,41 ha. Ook in de

1. 118 ha moestuinen, 38 ha fruitteelt in open lucht en circa 1 ha teelten onder glas.

omliggende gemeenten wordt de tuinbouw beoefend: Eernegem (8,59 ha), Ichtegem (7,10 ha), Moere (6,69 ha) en Westkerke (5,30 ha). Een tweede lokaal belangrijk tuinbouwcentrum ligt langs de kust in de strook Lombardzijde-Middelkerke: Lombardzijde (7,73 ha), Westende (7,09 ha), Middelkerke (11,07 ha).

Ongeveer 60 % van het tuinbouwareaal wordt voorbehouden aan groenteteelt in open lucht. Volgens ramingen van deskundigen beloopt de werkelijke oppervlakte van de tuinbouwteelt in open lucht nagenoeg het drievoudige van de opgegeven cijfers.

De fruitteelt beslaat circa 22 ha – overwegend hoogstammig fruit (16 ha) – waarvan 7 ha te Oudenburg en ongeveer evenveel te Gistel. De bloemeteelt in open lucht is weinig belangrijk met circa 8 ha, en als voornaamste gemeenten Moere (2,82 ha), Westende (2,19 ha) en Gistel (1,17 ha). Boomkwekerijen (7,42 ha) vindt men te Eernegem (circa 5 ha) en Moere (1,50 ha). De tuinbouwteelt onder glas (7,09 ha) nam alleen te Oudenburg noemenswaardige uitbreiding (3 ha).

Het gebied Gistel-Oudenburg is van oudsher een tuinbouwcentrum. Vóór de eerste wereldoorlog was het gespecialiseerd in de teelt van sierplanten, vooral aspedistra, laurieren en palmen. Tijdens de eerste wereldoorlog ging deze kultuur, waarvan de afzet in het buitenland onmogelijk werd, teloor. Na 1914-18 werd overgeschakeld op druiventeelt onder glas en de teelt van kleinfruit (aardbeien, bessen, frambozen). Toen omstreeks 1930 het voornaamste afzetgebied Engeland uitviel werd ook van deze kultuur afgezien. In de bestaande bloemenserren werd de teelt van sla en tomaten ingevoerd. Na de jongste wereldoorlog werd haast volledig overgeschakeld naar de groenteteelt en werd veel kleinfruit en hoogstammig fruit gerooid. Tot omstreeks 1950-52 was vooral de tomatenteelt in open lucht van groot belang.

Op heden kent de streek van Oudenburg de volgende specialiteiten voor teelt in open lucht: vroege kropsla, vroege selder, wortelen en prei.

In het gebied Oudenburg-Gistel worden nog enkele bedrijven aangetroffen die zich van oudsher toeleggen op de bloemeteelt; ze zijn gespecialiseerd in de teelt van begonia's, hortensia's en chrysanten. Oudenburg is het oudste en een nog steeds voornaam gebied in West-Vlaanderen voor de teelt van chrysanten in pot. Te Moere is de firma Lombaert gespecialiseerd in de teelt van dahlia's; ze is één van de meest vermaarde Belgische dahliakwekers en heeft bekendheid als createur van nieuwe variëteiten. Ook te Westende en Gistel treft men bloemeteelt aan.

De teelt onder glas kende een vrij belangrijke uitbreiding omstreeks 1955; in de jongste jaren valt een stabilisatie waar te nemen, mede door de beperking van het afzetgebied.

Het gebied Oudenburg-Gistel volgt vrij goed de evolutie die zich aftekent voor de buitenteelten; aldus heeft de bloemkoolteelt plaats gemaakt voor de teelt van bonen en vroege erwten.

Het tuinbouwcentrum van de kustzone (Lombardzijde-Middelkerke) vormt een smalle strook tussen de eigenlijke duinen en de polders. Ook hier is de tuinbouw reeds van vroege datum. Het is echter het gebied dat zich van alle tuinbouwcentra van de provincie het minst heeft aangepast aan de algemene ontwikkeling van de tuinbouw. De teelt blijft nog sterk gekoncentreerd op de traditionele teelten: selder, winterbloemkool, prei, groene kolen, wortelen. De gronden zijn nochtans geschikt voor fijnere teelten. De overgang naar fijnere teelten vraagt echter belangrijke investeringen; de gemiddelde ouderdom van de tuinbouwers in dit gebied ligt, naar blijkt uit een enquête¹, vrij hoog hetgeen ongetwijfeld bedoelde overgang afremt. Op heden hebben slechts een viertal bedrijven in dit gebied de glasteelt ingeschakeld.

Daar de temperatuur in de kustzone in de winter in algemene regel hoger ligt dan in het binnenland zijn te Lombardzijde sommige winterteelten – waarvan de teelt in het binnenland uitgesloten is – mogelijk, o.m. peterselie, artisjokken en zeer vroege winterbloemkolen.

De prijsontwikkeling in dit kustgebied is nauw verbonden met de evolutie van de toeristische activiteit. Voor de toekomst blijkt de aangewezen richting een specialisatie op de afzet van seizoenprodukten.

De afzet van tuinbouwprodukten wordt beperkt door de ligging aan de Noordzee. Ofschoon de kwaliteit van de produktie uitstekend is, beantwoordt de prijs niet steeds aan wat zou mogen verwacht worden. De produktie is in hoofdzaak op de hotelnijverheid langs de kust afgestemd; de afzet vertoont een uitgesproken seizoenkarakter.

In 1945 werd te Oostende de S.V. Tuinbouwveiling „De Kust” opgericht, gegroeid uit de samenwerking tussen het Syndikaat van de groentekwekers van de kust en de Belgische Boerenbond. Het aantal leden bedroeg bij de oprichting 166. Bijna alle leden, waaronder ook enkele van buiten het arrondissement Oostende, zijn uitbaters van intensieve tuinbouwbedrijven. Ingevolge de structuur

1. Inlichtingen welwillend ter beschikking gesteld door de h. A. De Smedt, tuinbouwconsulent.

van de bedrijven heeft de veiling zich vooral gericht naar de verkoop voor de kleinhandel. De aanvoer van de groenten geschiedt meestal in kleinere loten die zowel door de detailhandel als door de groothandelaar kunnen worden aangekocht.

Ofschoon het ledenaantal vrij konstant blijft, vertoont de omzet een lichte stijging, hetgeen er op wijst dat de producenten in toenemende mate hun produktie over de veiling verkopen.

De omzet evolueerde als volgt (in 1.000 F): 1950 : 12.044 ; 1952 : 14.535 ; 1954 : 13.021 ; 1956 : 16.136 ; 1959 : 22.787¹ ; 1960 : 17.241.

De aanvoer vertoont een grote verscheidenheid met als voornaamste produkten : prei, sla, selder en bloemkool².

De uitbreiding van de tuinbouw wordt in het Oostendse beperkt door de geografische ligging die het afzetgebied halveert en door de aard van de gronden ; de poldergronden zijn minder voor tuinbouw aangewezen.

* * *

Het teeltpatroon is niet alleen funktie van de aard van de bodem maar is tevens afhankelijk van de grootte van de bedrijven en korrelatief van de graad van oriëntering op de veeteelt, naar

Tabel IV, 11 : Teeltverboudingen naar de grootte van de bedrijven, 15 mei 1959 (procentuele verdeling).

Teelten	1 à 5 ha	5 à 10 ha	10 à 20 ha	20 en meer ha	Totaal ³
Gras- en weiland	45,9	45,0	46,3	45,5	45,6
Granen	34,3	40,2	38,6	37,7	38,1
Aardappelen	8,2	5,7	4,8	2,9	4,5
Nijverheidsgewassen	0,3	1,0	1,9	4,0	2,5
Voederbieten	5,5	5,0	3,8	2,8	3,7
Groenvoedergewassen	0,9	1,0	1,5	2,4	1,8
Overige kulturen	4,9	2,1	3,1	4,7	3,8
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

omvang en samenstelling. De rundveestapel heeft een grotere invloed op het teeltpatroon dan de varkens- en de hennestapel.

1. Sterk verhoogde omzet als gevolg van de betere verkoopprijs van de groenten.
2. Gegevens ontleend aan L. BOCKSTAELE : „De coöperatieve afzet van groenten in West-Vlaanderen” in „West-Vlaanderen werkt”, 3de jaargang, nr. 1, p. 10-13.
3. Bedrijven van minstens 1 ha.

Tabel IV, 11 geeft een overzicht van de afwijkende structuur in het teeltpatroon naar grootte van de bedrijven.

Het grasareaal is in nagenoeg gelijke verhouding aanwezig op alle bedrijven. De graangewassen komen minder voor op de kleine bedrijven terwijl daarentegen er verhoudingsgewijze veel meer aardappelen worden verbouwd. De aardappelteelt neemt in relatieve termen af met de stijgende grootte der bedrijven. Dit geldt ook voor de voederbieten. Het feit dat op de kleine bedrijven meer aardappelen verbouwd worden, hangt gedeeltelijk samen met de dichtere arbeidsbezetting op de kleinere bedrijven; aardappelen zijn uiteraard een arbeidsintensief gewas. Nijverheidsgewassen worden haast niet geteeld op de kleine bedrijven doch bereiken reeds een aandeel van 4,0 % op de hofsteden van 20 ha en meer. Groenvoedergewassen zijn belangrijker in het teeltpatroon van de grote boerderijen dan in dat van de kleine bedrijven.

* * *

Het arrondissement Oostende is met Westvlaamse maatstaven gemeten een weidegebied¹. Het voorkomen van een groter procent weiden in het Oostendse is een gevolg van de aard van de bodem. De polders zijn uiteraard zeer geschikt voor grasland. Er komen dan ook uitstekende natuurlijke weiden voor. In het perspectief van de Rijksverhoudingen komt het Oostendse voor als een graangebied dat vooral op tarwe, gerst en haver georiënteerd is. De nijverheidsteelten zijn er relatief zwak vertegenwoordigd vooral in vergelijking met West-Vlaanderen. Ook het verbouwen van aardappelen blijft achterop in vergelijking met West-Vlaanderen.

Het kenmerk van de Oostendse landbouw is dus blijkbaar een specialisatie op twee terreinen, de graankultuur enerzijds met de nadruk op tarwe en gerst, de veehouderij anderzijds met, zoals hierna nog zal blijken, het aksent op de fokkerij.

5. De veeteelt en zijn ontwikkeling tussen 1929 en 1959

De landbouwbedrijvigheid heeft zich in de jongste jaren in toenemende mate georiënteerd op een intensieve exploitatie van een sterk aangegroeide veestapel. Voornamelijk op de kleine bedrijven van de zandstreek is de veeteelt een zeer belangrijke bron van inkomsten geworden. Tabel IV, 12 illustreert deze evolutie.

De rundveestapel en de varkensstapel kenden een zeer sterke verruiming in tegenstelling met de pluimveestapel die terugliep. Het aantal landbouwpaarden is in voortdurende vermindering.

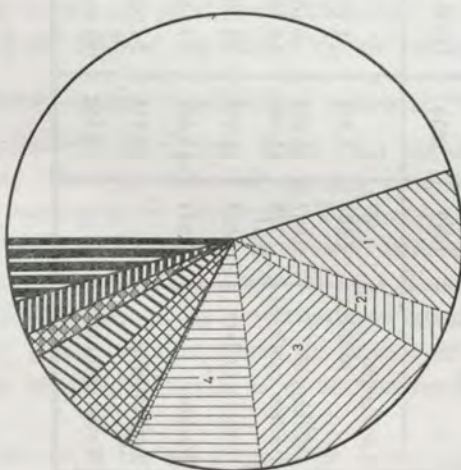
1. Zie appendix IV, 6, blz. 418 en grafiek IV, 1, blz. 184.

Tabel IV, 12: Evoluitie van de veestapel in het arrondissement Oostende, 1929-59.

Aard	Polders			Zandstreek			Gemengd gebied			Het arrondissement		
	1929	1950	1959	1929	1950	1959	1929	1950	1959	1929	1950	1959
Landbouw- paarden	2.387	2.434	1.774	551	535	547	282	253	212	3.220	3.222	2.533
Melkkoeien	6.807	5.881	6.168	2.001	2.201	2.546	845	797	849	9.653	8.879	9.563
Andere runderen	7.279	15.789	19.440	1.861	3.326	4.962	797	1.274	1.802	9.937	20.389	26.204
Totaal rundvee	14.086	21.670	25.608	3.862	5.527	7.508	1.642	2.071	2.651	19.590	29.268	35.767
Varkens	8.597	15.025	17.155	4.678	7.947	12.286	1.462	1.823	1.833	14.737	24.795	31.274
Leghennen		55.713	51.961		45.363	33.483		9.191	7.584		110.267	93.028
Totaal pluimvee		99.252	107.259		85.277	68.429		11.904	15.695		258.933	196.433

Grafiek IV, 1 : Teeltverboddingen in het arrondissement Oostende, in de provincie West-Vlaanderen en in het Rijk, 15 mei 1959.

arr. Oostende

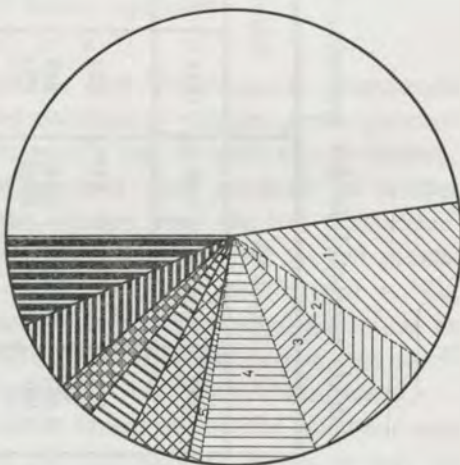
weiden en grasland

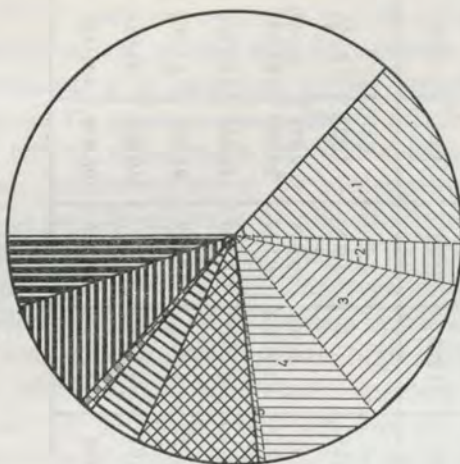
graangewassen

- 1 tarwe
- 2 rogge
- 3 gerst
- 4 haver
- 5 overige

Het Rijk

West-Vlaanderen

Rundvee

De rundveestapel evolueerde van 19.590 stuks in 1929 tot 35.767 stuks in 1959, wat een toename betekent met 82,6 %; de groei in de jongste periode 1950-59 beliep 22,2 %.

Deze vooruitgang van de rundveestapel op een grasareaal dat in 1950 slechts 7,6 % uitgestreker was dan in 1929 en in 1959 4,4 % ruimer dan in 1929 is een merkwaardig resultaat van produktiviteitsopvoering in de weide-exploitatie. De toename van de rundveestapel is echter uitsluitend het gevolg van een verruimd aantal stuks jong- en mestvee. Inderdaad is het aantal melkkoeien op het niveau van 1929 gebleven terwijl de andere runderen met 163,7 % in aantal toenamen. In 1929 waren er 49 melkkoeien op 100 stuks rundvee en in 1959 nog slechts 27.

In het arrondissement Oostende steeg de bezetting van het aantal stuks rundvee per 100 ha weide- en grasland van 217 in 1929 tot 379 in 1959. Zoals uit tabel IV, 13 blijkt, was de bezetting in West-Vlaanderen steeds hoger en de groei er sterker dan in het Oostendse; de ontwikkeling in het Rijk bleef sterk ten achter op de groei in West-Vlaanderen en in het arrondissement Oostende.

Tabel IV, 13: Aantal stuks rundvee per 100 ha weide- en grasland, arrondissement Oostende, West-Vlaanderen en het Rijk, 1929-60 (a).

	1929	1950	1960	Toename 1929-60
Arrondissement Oostende	217	301	390	+ 173
West-Vlaanderen	275	335	455	+ 180
Het Rijk	234	255	330	+ 96

Het is duidelijk dat deze afwijkende evolutie aan uiteenlopende oorzaken te wijten is. De beweidingsintensiteit varieert naar gelang van de natuurlijke en toegevoegde vruchtbaarheid van de bodem, de botanische samenstelling, de mogelijkheden om de dieren te voederen, de verhoudingen in aantal tussen jongvee, mestvee en melkvee, het aantal andere dieren dat dezelfde weideoppervlakte

(a) Gegevens van de algemene landbouwtelling van 15 mei 1959 waren op het ogenblik van het ter perse gaan nog niet beschikbaar voor de provincie West-Vlaanderen en het Rijk; er werd gebruik gemaakt van de telling van 15 mei 1960 inzake de veestapel in relatie met het grasareaal volgens de telling van 15 mei 1959.

Tabel IV, 14: Aantal stuks rundvee per 100 ha weide- en grasland, 1929-59.

	Melkkoeien			Andere runderen			Totaal rundvee		
	1929	1950	1959	1929	1950	1959	1929	1950	1959
Polderstreek	93	78	89	99	210	281	192	288	369
Zandstreek	184	142	144	171	215	281	355	357	426
Gemengd gebied	142	121	114	133	193	243	275	314	357
Totaal	108	91	101	110	210	278	217	301	379

moet begrazen, de stalruimte en de beschikbare hoeveeders voor de voeding tijdens de stalperiode, de verhouding akkerbouw/veeteelt e.d.m.¹.

Tabel IV, 14 omlijnt de verschillende ontwikkeling binnen het arrondissement Oostende naar de aard van de bodem.

De zeer intensieve weideexploitatie in de zandgemeenten is opvallend. Deze situatie is in de eerste plaats te verklaren door het groot aantal kleine bedrijven die alleen mits zeer intensieve veeuitbating leefbaar blijven; de zuivelproduktie biedt er een uitweg. Het aantal stuks melkkoeien per 100 ha is er afgenomen, hetgeen echter te wijten is aan de sterke groei van het aantal stuks jong- en mestvee, die verhoudingsgewijze grotere oppervlakten weide- en grasland vergen.

Uit tabel IV, 12² blijkt dat enkel in de zandstreek de stapel melkkoeien nog werd uitgebreid, nl. van 2.001 in 1929 tot 2.546 in 1959. In de poldergemeenten wordt het aksent in steeds sterkere mate gelegd op het fokken van jong- en mestvee ten nadele van de melkveehouderij. Deze aksentverschuiving heeft diverse oorzaken. Vooreerst kan worden opgemerkt dat de kwaliteit van de weiden er buitengewoon geschikt is voor de vetmesting van slachtvee. Deze specialiteit blijkt zowel rendabel als weinig arbeidsintensief; deze laatste faktor is belangrijk, daar op veel polderbedrijven de eigenlijke akkerbouw nog in voldoende mate het bedrijfshoofd en zijn

1. De minder intensieve bedrijfsvoering in het arrondissement Oostende in vergelijking met West-Vlaanderen, uit zich - benevens door de lagere weidebezetting - tevens door de vaststelling dat het aantal grondstalen dat genomen werd in het arrondissement Oostende door de Bodemkundige dienst van België te Heverlee in 1961 veruit het laagste was van gans de provincie.

2. Zie blz. 183.

helpers kan tewerk stellen in tegenstelling met wat zich voordoet op de vele kleine zandbedrijven. Dit brengt mede dat een opvoering van de produktiviteit van de weideexploitatie in de polders in eerste instantie een uitbreiding van de jongveestapel uitlokt. Bovendien zijn de stallingen en de bedrijfsgebouwen in de polders in het algemeen oud en veelal in slecht onderhouden toestand, waardoor zij minder geschikt zijn om melkvee te behuizen. Het jongvee wordt nog wel geborgen in plaatsen die daartoe niet werden voorbestemd (schuren en loodsen).

Het aantal melkkoeien wordt vanzelfsprekend ook bepaald door de afzetmogelijkheden van de zuivelprodukten die in de winter- en voorjaarsperiode in de minder dichtbevolkte polders met overwegend agrarische bevolking minder groot zijn dan in dichtbevolkte gemeenten met heterogene samenstelling van de bevolking. De vleesmarkt bestrijkt daarentegen een groter gebied; wanneer de afzet aan de kust vermindert, wordt hij door de binnenlandse vraag aangevuld.

In de beschouwde periode is niet alleen de veestapel er sterk op vooruitgegaan, ook de kwaliteit van het rundvee is ingevolge een intense stamboekwerking en de werking van veehoudersbonden sterk opgedreven. De kweekoogmerken waren erop gericht zowel de melk- als de vleesproduktie op te drijven. In het arrondissement Oostende komt zowel het zwart-bont als het rood ras van West-Vlaanderen voor. De stamboekselectie van het rood ras is er op gericht per melkkoe en per 300 melkdagen de standaardproduktie van 5.000 liter melk aan 40 % vet en 200 kg botervet te bereiken. Is deze produktie benaderd, dan wordt er naar gestreefd ook de vleesproduktie op te drijven¹. Het huidige type van dit veeras bereikt een volwassen gewicht van circa 700 kg.

In enkele noordelijke gemeenten van het arrondissement Oostende wordt het zwart-bont ras van de polders gekweekt. De stamboekwerking bij dit ras streeft een standaardtype na met een jaarproduktie van 5.000 l melk met een gemiddeld vetgehalte van 38 %, of 190 kg botervet, gepaard aan een optimum levend gewicht van ongeveer 600 kg².

De kleine landbouwbedrijven lenen zich uitstekend voor konsumptiemelkspecialisatie, de z.g. „melkboeren” die over een vergunning beschikken van veehouder-venter en hun melkproduktie

1. Ing. FRANCHO, Rijksveeteeltkonsulent: „Het rood ras van West-Vlaanderen”, Landbouwtijdschrift, april-mei 1959, 368.
2. Ing. VANNIEUWENHUYZE D., Rijksveeteeltkonsulent: „Het zwart-bont ras der Polders”, Landbouwtijdschrift, april-mei 1959, 465.

rechtstreeks afzetten bij de verbruiker. Begin november 1961 waren in het arrondissement Oostende 85 personen in het bezit van een vergunning veehouder-venter en werden 5 personen geregistreerd als leveranciers aan veehouders-venters. Het grootste aantal veehouders-venters wordt aangetroffen in de Oostendse agglomeratie (Stene 17, Oostende 13, Bredene 10, Middelkerke 8); door specialisatie op de melkveehouderij en het melkventen konden een aantal bedrijven in stand gehouden worden die anders onrendabel zijn.

Begin november 1961 waren 504 bedrijven in het bezit van een karnvergunning.

Te Ichtegem is een zuivelfabriek gevestigd.

Varkens

Tussen 1929 en 1959 is de varkensstapel in het arrondissement Oostende meer dan verdubbeld; de bezetting steeg van 14.737 in 1929 tot 24.795 in 1950 en tot 31.274 in 1959¹.

In alle gebieden van het arrondissement Oostende heeft zich een zeer sterke toename voorgedaan, behoudens in die gemeenten waar de landbouw sinds 1929 globaal sterk aan belang heeft ingeboet. In de gemeenten van de zandstreek is de groei uitzonderlijk groot (index 263). De varkensteelt blijkt vooral op de kleine zandbedrijven zeer intensief te worden bedreven. Per 100 ha kultuurgrond worden hier 297 varkens gekweekt tegenover 113 in de poldergemeenten en 109 in het gemengd gebied.

De varkensstapel bestond in 1959 uit 23.596 biggen en jonge varkens van minder dan 6 maand, uit 6.253 fokvarkens en 1.425 mestvarkens. In de zandstreek zijn er op 100 varkens 84 biggen en jonge varkens van minder dan 6 maand, 14 fokvarkens en 2 mestvarkens; in de polders zijn de overeenkomstige verhoudingscijfers 70, 24 en 6 en in het gemengd gebied 71, 25 en 4.

Pluimveeteelt

De spreiding van de pluimveestapel over de diverse substreken van het arrondissement Oostende sluit tamelijk getrouw aan bij de spreiding van de varkensstapel. Vergeleken met het jaar 1929 kende de pluimveeteelt een sterke achteruitgang terwijl de jongste periode op een stabilisatie wijst. In de zandgemeenten boet deze teelt verder in aan belangrijkheid. Voornamelijk de teelt van leghennen ontmoet

1. In West-Vlaanderen was er een toename van 179.545 stuks in 1929 tot 515.001 in 1960 en in het Rijk van 993.205 tot 1.725.856; in het arrondissement Oostende bedroeg het aantal varkens volgens de telling van 15 mei 1960 39.020 stuks. Gegevens over de veestapel in West-Vlaanderen en het Rijk waren niet beschikbaar voor de algemene landbouwtelling van 15 mei 1959.

minder belangstelling. Tussen 1950 en 1959 was er in het Oostendse een vermindering met 15,6 %; in de zandgemeenten liep deze vermindering op tot 26,2 %.

De zeer grondige ras- en kwaliteitsverbeteringen in de pluimveeteelt, benevens de meer economische exploitatievoorwaarden zijn de voornaamste oorzaken van deze gevoelige daling in de pluimveestapel die in feite een aanpassing betekende aan de werkelijke behoeften.

Landbouwpaarden

In het arrondissement Oostende was het aantal landbouwpaarden in 1950 nog even talrijk als in 1929, nl. 3.220 stuks. In het Rijk werd in die periode reeds een geleidelijke vervanging van de dierlijke trekkracht door motoren vastgesteld; het aantal landbouwpaarden was immers met 9,6 % afgenomen. In de provincie West-Vlaanderen kwam deze tendens evenmin tot uiting als in het Oostendse; het aantal landbouwpaarden steeg zelfs nog met 1,4 %.

Vanaf 1950 zou de zeer snelle uitschakeling van landbouwpaarden zich ook in het Oostendse en in West-Vlaanderen voltrekken, hoewel tegen een trager tempo dan in het Rijk. In vergelijking met 1950 werd in 1960 index 74 bereikt in het arrondissement Oostende, 78 in West-Vlaanderen en 65 in het Rijk. Hierna zal nog worden vastgesteld dat de motorisering in andere delen van het Rijk in veel ruimere mate werd doorgevoerd dan in West-Vlaanderen en het arrondissement Oostende.

In de zandgemeenten bleef het aantal landbouwpaarden, niet-tegenstaande een geringe daling van de betaalde oppervlakte, gehandhaafd op het niveau van 1929. Op de kleine bedrijven kan de vervanging van dierlijke trekkracht door motorkracht niet altijd met goed gevolg en op rendabele wijze geschieden. Een rationele aanwending van tractoren en ander groot landbouwmaterieel kan op kleinere bedrijven meestal slechts plaats hebben op basis van onderlinge samenwerking tussen de landbouwers. De grote polderbedrijven halen daarentegen wel voordeel uit het individueel aanschaffen van gemotoriseerde landbouwmachines; in de polderstreek verminderde het aantal landbouwpaarden van 2.434 in 1950 tot 1.774 in 1959 of tot index 73.

§ 2. De bedrijfsuitrusting van de Oostendse landbouwbedrijven

A. De toestand en uitrusting der bedrijfsgebouwen

Er hoeft wel niet nader op gewezen te worden hoe de staat van de bedrijfsgebouwen invloed kan hebben op de goede gang van

zaken op het landbouwbedrijf. Er blijft op dat stuk veel te doen in het arrondissement Oostende.

De hoevegebouwen in de gemeenten die tot het frontgebied van de eerste wereldoorlog behoorden, zijn doorgaans van jongere bouwdatum, ingevolge de wederopbouw na 1918. In de zandgemeenten is de toestand der bedrijfsgebouwen veelal gunstiger dan in de polders, omdat meer landbouwers aldaar hun bedrijf in eigendom uitbaten.

Tot het voormalige frontgebied behoren de gemeenten ten zuidwesten van de lijn Westende-Zande, in casu de gemeenten Westende, Lombardzijde, Mannekensvere, St.-Pieterskapelle, Schore en Zande zomede een groot gedeelte van de gemeente Slijpe.

Uit een enquête kon worden vastgesteld dat de gemiddelde ouderdom der bedrijfsgebouwen ten minste 75 jaar belooft¹.

In de voormalige frontstreek bedroeg de gemiddelde ouderdom der bedrijfsgebouwen van de 31 in de enquête betrokken bedrijven slechts 38 jaar. Zoals gezegd is de wederopbouw na de eerste wereldoorlog de relevante faktor.

In de zandgemeenten Bekegem, Ichtegem en Roksem – waar 33 bedrijven werden geënuquêterd – bleek de gemiddelde ouderdom der bedrijven respectievelijk 36, 34 en 28 jaar te zijn. In de gemeente Eernegem, eveneens in de zandstreek gelegen, werd voor 15 geënuquêterde bedrijven evenwel een gemiddelde ouderdom van 83 jaar geregistreerd.

Van de overige 153 geënuquêterde bedrijven, in de polders en het gemengd gebied gelegen, waren de bedrijfsgebouwen gemiddeld 89 jaar oud.

De gemiddelde ouderdom der woongebouwen blijkt nog hoger te liggen, nl. 93 jaar. In de frontstreek belooft dit gemiddelde 58 jaar, in de zandgemeenten Bekegem, Eernegem, Ichtegem en Roksem respectievelijk 69, 77, 50 en 112 jaar en in de overige gemeenten van het arrondissement 96 jaar. De woonhuizen blijken bijgevolg overal nog aanmerkelijk ouder te zijn dan de bedrijfsgebouwen.

Aan deze vaststellingen kunnen enkele beschouwingen worden vastgeknoopt.

Het is duidelijk dat de landbouwers – meestal huurders van hun bedrijf – alleen in uiterste gevallen tot de gedeeltelijke vernieuwing van de bedrijfsgebouwen overgaan. Nog veel minder worden de

1. Enquête W.E.S., september 1959, op 273 bedrijven; 232 landbouwers verstrekten een nauwkeurig antwoord. Een aantal onder hen kennen niet het benaderend bouwjaar van hun hoeve die dan meestal meer dan honderd, zelfs tweehonderd jaar oud is.

herstellingswerken door de eigenaars van deze pachthoeven uitgevoerd, aangezien dit ingevolge wettelijke beschikkingen en praktische toestanden nagenoeg belangloos zou moeten geschieden.

Dit heeft tot gevolg dat veel huurhoeven in zichtbaar vervallen toestand geraken en dat de meeste woonhuizen ongeriepig ingericht blijven. De huisvesting van vele landbouwers laat te wensen over.

Deze toestand is, zoals reeds werd aangestipt, vooral erg in de polders, waar de herstellingskosten aan sommige grote hofsteden ettelijke honderdduizenden frank zouden vereisen.

* * *

Sinds enkele jaren zijn nagenoeg alle boerderijen van het arrondissement Oostende op het elektriciteitsnet aangesloten. Het gebruik van elektrische motoren kan evenwel nog voor zeer veel doeleinden worden aangewend waar nu nog hoofdzakelijk beroep wordt gedaan op handenarbeid.

De enquête waarvan hiervoor reeds gewag werd gemaakt, wees uit dat circa 75 % van de landbouwbedrijven over een of meer elektrische motoren beschikken; op een totaal van 268 bedrijven die antwoord verstrekten waren er 201 in het bezit van elektrische uitrusting.

Bij dezelfde enquête werd aan de landbouwers eveneens gevraagd of zij over een systeem van waterbedeling op hun bedrijf beschikken. Slechts 81 van de 268 landbouwers die op deze vraag een antwoord gaven, beschikten over dergelijke uitrusting. Op de bedrijven van meer dan 20 ha, van 10 à 20 ha en van 5 à 10 ha was dit telkens voor circa 33 % van de bedrijven het geval; slechts 19 % van de bedrijven van minder dan 5 ha hadden een systeem van waterbedeling.

De droge zomer van 1959 verplichtte 42 % van de geënquêteerde landbouwers drinkwater voor het vee aan te voeren; 28 % van de landbouwers moesten drinkwater voor het huishouden aanvoeren. Voor de bedrijven van 20 en meer ha stegen deze verhoudingscijfers tot respectievelijk 46 % en 35 % tegenover 36 % en 25 % voor de uitbatingen van minder dan 5 ha.

In de polders bepaalt het krekensysteem de verdeling van het goede drinkwater. Het grootste gedeelte van de landbouwbedrijven is gevestigd op kreekruggen waar voldoende drinkwater aangetroffen wordt. Het water in de poelgronden – waarop de weiden meestal gelegen zijn – is meestal brak en alleszins niet te gebruiken als drinkwater wegens het voorkomen van veen. Ten westen van Bredene moet men ten minste 120 m klei doorboren om de eerste grondwaterlaag aan te treffen. De land- en tuinbouwbedrijven in

de duinen hebben meestal een plaatselijke winning. Uit ondiepe putten (5-6 m) kan voldoende water worden opgepompt. Te Klemskerke en Bredene, waar reeds water wordt gewonnen, zou men met goed gevolg de duinen voor de distributie kunnen exploiteren met het oog op de voorziening van de achterliggende poldergemeenten. Overdadig pompen kan echter verzilting in het achterland teweegbrengen. Tijdens de graasperiode (juli-augustus) storten sommige kustgemeenten (Oostende, Den Haan) grote hoeveelheden afvalwater in de afwateringsgrachten der polders, waardoor het reeds zeer beperkte drinkwater voor het vee bovendien nog onbruikbaar wordt¹.

B. De ontwikkeling van de mechanisering en de motorisering op de landbouwbedrijven

Er werd reeds vastgesteld dat het aantal landbouwpaarden pas na 1950 zeer gevoelig is gaan dalen. Het is effectief pas na 1950 dat de mechanisering en motorisering in het Oostendse vaste vormen heeft aangenomen.

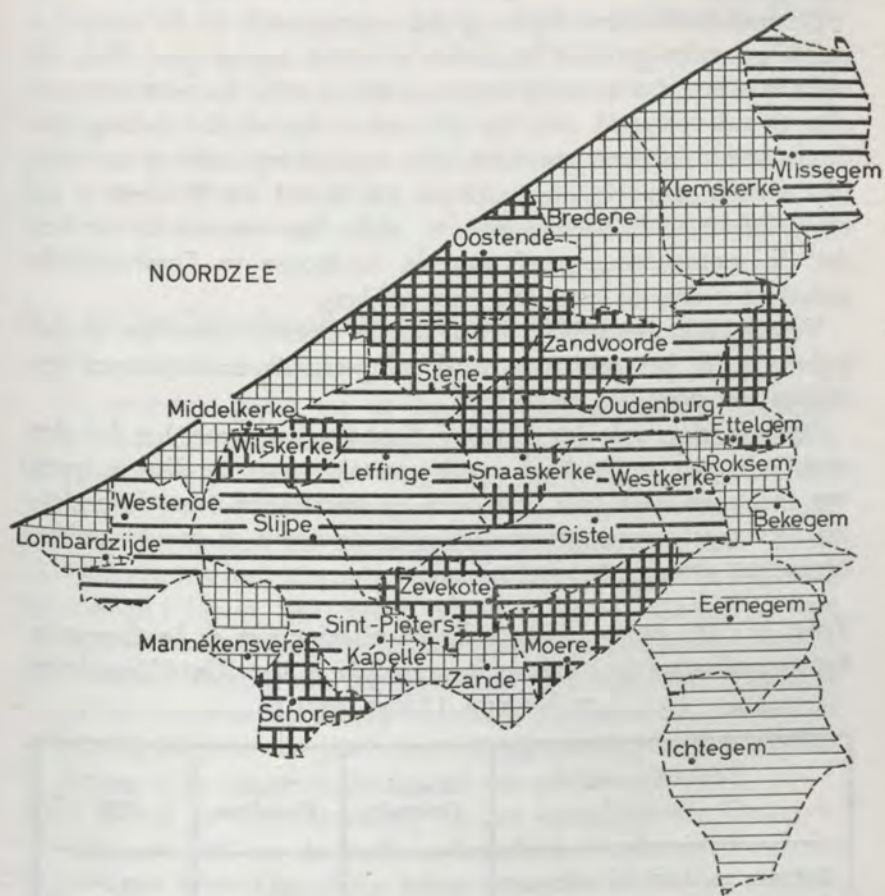
Het aantal landbouwtractoren² steeg van 45 eenheden in 1950 tot 379 eenheden in 1960³. Per honderd tractoren werden circa 250 paarden uitgeschakeld.

Er zijn in het Oostendse gemiddeld 33 tractoren per 1.000 ha akkerbouw. Dit is beduidend minder dan in het Rijk (53) en zelfs dan in West-Vlaanderen in zijn geheel (39). De provincie noteert een verhouding van 23 tractoren per 100 bedrijven van meer dan 1 ha tegenover 24 in het Rijk en slechts 19 in het Oostendse. De kleinstructuur van de landbouwbedrijven hindert het optimale gebruik van tractoren in West-Vlaanderen; een belangrijk aantal landbouwers heeft zich een traktor aangeschaft die echter niet in voldoende mate kan worden gebruikt.

De landbouwbedrijven van de polders zijn relatief sterk gemotoriseerd met 37 tractoren per 1.000 ha akkerland; in de zandstreek belooft deze verhouding minder dan de helft (16,5). Op kaart IV, 7 wordt de graad van motorisering per gemeente aangeduid.

1. J. DE PAEPE & W. DE BREUCK: „De drinkwatervoorziening van de landbouwbedrijven in West-Vlaanderen”, bekroond op de Provinciale wedstrijd 1958 voor economische monografieën, 68 en 129.
2. Exclusief dorstractoren en motokultoren, maar inclusief jeeps voor landbouwdoeleinden gebezigd.
3. De gegevens van de algemene landbouwtelling van 31 december 1959 waren nog niet beschikbaar op het ogenblik van het uitwerken van deze paragraaf. De gegevens van de telling van 15 mei 1960 inzake mechanisering zullen telkens gekoppeld worden aan de resultaten van de algemene landbouwtelling van 15 mei 1959 inzake bebouwde oppervlakte; hieruit kunnen hoogstens geringe afwijkingen van de werkelijke verhoudingen voortspruiten.

Kaart IV, 7: Aantal traktoren per 1.000 ha akkerland, per gemeente, 1960.

LEGENDE

- 40 traktoren en meer per 1000 ha.
- 30 tot 40 traktoren.
- 20 tot 30 traktoren.
- minder dan 20 traktoren.

Opvallend is de eerder geringe graad van motorisering in de poldergemeenten Zande (21,5), St.-Pieterskapelle (25,6) en Mannekensvere (29,3).

De motokultuur, een werktuig dat voornamelijk in de tuinbouw wordt gebruikt, geraakte inmiddels eveneens ingeburgerd. Van 12 stuks in 1950 is het aantal gestegen tot 101 in 1960. De motokulturen zijn vooral verspreid over de gemeenten die relatief belangrijke centra van tuinbouw geworden zijn. Oudenburg telde er in 1960 niet minder dan 32, Lombardzijde 13, Gistel 12, Roksem 9 en Middelkerke en Westende ieder 8. Aldus kan opgemerkt worden dat de motoriseringsgraad van de landbouw te Lombardzijde gunstiger is dan uit kaart IV, 7 zou blijken.

Verder blijkt een zekere samenhang te bestaan tussen het aantal traktoren dat per gemeente wordt aangetroffen en het aantal bedrijven met meer dan 20 ha¹.

Op te merken valt dat rekening dient gehouden met het feit dat statistisch geen onderscheid wordt gemaakt tussen de diverse types van traktoren naar hun vermogen en korrelatief naar de onderscheiden mechaniseringsmogelijkheden (ruimere of minder ruime keuze van aangepaste werktuigen).

Tabel IV, 15 : Motorisering en mechanisering van de landbouw in het arrondissement Oostende in vergelijking met West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1960.

	Arrond. Oostende	West- Vlaanderen	Het Rijk
Traktoren per 1.000 ha akkerland	32,7	38,7	53,4
Motokulturen per 100 ha tuin- bouwgrond	38,2	7,7	4,5
Dorstraktoren per 100 ha graan- gewassen	0,42	0,37	0,21
Pikbinders per 100 ha graan- gewassen	9,2	9,7	7,4
Pikdorsers per 100 ha graan- gewassen	0,13	0,34	0,53
Spuittoestellen per 1.000 ha land- bouwgrond	2,9	4,9	5,0
Melkmachines per 100 melkkoaien	1,9	2,6	3,2

Is de motorisering van de landbouwactiviteit in het arrondissement Oostende ten achter gebleven bij de toestand in West-

1. Er werd een korrelatiecoëfficiënt berekend van 0,897.

Vlaanderen en het Rijk, dan is dat ook het geval in bepaalde sectoren die voor de mechanische uitrusting belangrijk zijn. Tabel IV, 15 geeft hiervoor nadere toelichting.

Het aantal dorstraktoren is relatief hoog ten opzichte van de met graan bezaaide oppervlakte. Het aantal pikbinders dat voor 100 ha graangewassen ter beschikking staat, ligt aanzienlijk boven het Rijksgegeven en benadert het Westvlaams gemiddelde. Op de andere terreinen (pikdorsers, spuittoestellen, melkmachines) staat het arrondissement ten achter, zowel in vergelijking met West-Vlaanderen als met het Rijk, behoudens voor de motokulturen (tuinbouw).

§ 3. De landbouwbevolking en tewerkstelling

A. De landbouwbevolking

Uit gegevens geput uit de landbouwtelling van 31 december 1950¹ kan de totale landbouwbevolking van het arrondissement Oostende op 9.185 personen worden geraamd. Dit cijfer omvat dan alle personen die deel uitmaken van de landbouwersgezinnen² waarvan het onderhoud uitsluitend of hoofdzakelijk door de inkomsten van het bedrijf wordt verzekerd, met inbegrip van knechten en meiden; hierin zijn tevens begrepen de werklieden in vast verband op landbouwbedrijven tewerkgesteld, alsmede die personen die – hoewel vreemd aan het gezin van de landbouwer – tijdelijk in het landbouwbedrijf arbeid verrichten (seizoenwerk, werken in aanneming uitgevoerd). Voor deze tijdelijk tewerkgestelden werden de gepresteerde arbeidsdagen herleid tot arbeidseenheden³.

8,3 % van de totale bevolking van het arrondissement Oostende kon aldus in 1950 tot de landbouwbevolking worden gerekend. In de provincie West-Vlaanderen beliep dit verhoudingscijfer 12,4 % en in het Rijk 10,2 %.

Op kaart IV, 8 werd de gemeentelijke spreiding van deze landbouwbevolking in beeld gebracht. Deze kaart laat duidelijk de nog uitgesproken agrarische gemeenten onderkennen. In het zuidwestelijk deel van het arrondissement behoort meer dan 35 % van de bevolking tot de landbouwbevolking; het hoogste verhoudingscijfer werd geregistreerd te Mannekensvere (51,6 %). De agglomeratie Oostende vormt een duidelijk afgescheiden zone met zeer geringe landbouwbevolking.

1. De gegevens van de algemene landbouwtelling van 31 december 1959 waren nog niet beschikbaar op het ogenblik van het ter perse gaan.

2. Landbouwers met een bedrijf van minstens 1 ha, tuinbouwers, beroepsfokkers.

3. 300 dagen = 1 arbeidseenheid voor de mannen, 200 dagen = 1 arbeidseenheid voor de vrouwen.

Kaart IV, 8: De landbouwbevolking van het arrondissement Oostende in pCt van de totale bevolking, per gemeente, 1950.

LEGENDE :

- Meer dan 35 %.
- 25 tot 35 %.
- 15 tot 25 %.
- 10 tot 15 %.
- Minder dan 10 %.

De landbouwbevolking is numeriek het grootst in Ichtegem waar zij 959 personen behelst; belangrijk zijn nog Eernegem (830), Gistel (668), Leffinge (597), Oudenburg (488), Slijpe (482), Klemskerke (419), Bredene (421) en Vlissegem (413). Dit zijn alle gemeenten met vrij grote uitgestrektheid.

B. De tewerkstelling in de landbouw

De Oostendse landbouw omvat 5.900 personen die actief in de landbouw bedrijvig zijn of 64,2 % van de totale landbouwbevolking; in procent van de totale actieve bevolking van het arrondissement Oostende neemt de tewerkstelling in de landbouw 15,0 % op.

Sinds 1929 is de actieve landbouwbevolking met 2.660 eenheden afgenomen. Deze gevoelige uitstoting heeft vooral betrekking gehad op bezoldigde vreemde arbeidskrachten. Inderdaad, waar in 1929 nog 1.826 niet-familiale arbeidskrachten een emploti vonden in de Oostendse landbouw, waren het er in 1950 nog amper 687, d.i. een vermindering met 62,4 %. Bij de familiale arbeidskrachten is de daling niet zo sterk. In 1929 waren 6.734 exploitanten en familieleden op de landbouwbedrijven werkzaam; dit aantal was in 1950 tot 5.213 afgenomen, zijnde met 22,6 %.

De verhouding mannen/vrouwen op de landbouwbedrijven

Tabel IV, 16: *Tewerkstelling in de landbouw van het arrondissement Oostende, 1929-50.*

Aard van de tewerkstelling	Mannen		Vrouwen	
	1929	1950	1929	1950
Permanent tewerkgestelden				
exploitanten en familieleden	3.257	2.806	2.542	2.304
niet-familiale arbeidskrachten	784	370	355	68
Tijdelijk tewerkgestelden (a)				
familieleden van de exploitant	546	75	389	28
niet-familiale arbeidskrachten	318	203	369	46
Totaal	4.905	3.454	3.655	2.446

(a) De werkdagen door deze personen gepresteerd werden tot arbeidseenheden omgerekend: 300 werkdagen van een mannelijke arbeidskracht werden als 1 arbeidseenheid gerekend terwijl voor de vrouwelijke arbeidskrachten 200 werkdagen als 1 arbeidseenheid werden gerekend.

werkzaam blijkt gedurende dit tijdsverloop nagenoeg stabiel te zijn gebleven. In 1929 bestond 57,3 % van de tewerkstelling uit mannen, in 1950 58,5 %. Tabel IV, 16 illustreert dit verloop.

Een telling uitgevoerd op 15 mei 1960 gaf een tewerkstelling van permanent tewerkgestelde personen op van 3.088 exploitanten en familieleden en 184 niet-familiale arbeidskrachten. Bovendien werden 943 familiale arbeidskrachten en 133 andere als tijdelijk tewerkgesteld geteld. Deze tellinggegevens zijn moeilijk vergelijkbaar met die van de algemene landbouwtelling van 31 december 1950 ingevolge wijzigingen in de opnametechniek en opnamedatum. Niettemin is het duidelijk dat de afstoting van arbeidskrachten uit de landbouw tussen 1950 en 1960 zeer belangrijk is geweest. De gegevens van de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid wijzen trouwens op hetzelfde verschijnsel; tussen 30 juni 1950 en 30 juni 1960 daalde het aantal bijdrageplichtigen van 485 tot 222, d.i. met 54,2 %.

Er wordt steeds minder beroep gedaan op gehuurde arbeidskracht. Vooral voor het seizoenwerk is de behoefte sterk gedaald omdat de loonondernemers veel seizoenarbeid op mechanische wijze verrichten met minder manschappen en in minder tijd dan voorheen gebruikelijk was. Men notere slechts het feit dat sinds 1950 de dorsmachine met 5 man bediend wordt in plaats van met 10 à 12, de ontwikkeling der grotere spuittoestellen voor chemische onkruidbestrijding, het mechanisch rooien van suikerbieten en aardappelen, het mechanisch laden en spreiden van stalmest, enz. Al deze werken worden hoe langer hoe meer door loonondernemers in plaats van seizoenarbeiders uitgevoerd. Deze ontwikkeling leidt ook tot uitschakeling van vaste arbeidskrachten. Er kan worden aangenomen dat de toename van het loonondernemerswerk – in sommige streken de koöperatieve uitvoering van dergelijk werk – zich in de eerstkomende jaren ook zal doorzetten op de kleinere bedrijven. De volledige tewerkstelling van de bedrijfsleider zal zelfs op sommige bedrijven nog enkel kunnen gewaarborgd worden mits verdere specialisatie op zeer arbeidsintensieve teelten. Deze specialisatie blijft echter gebonden aan de marktmogelijkheden en een verantwoorde risikospreiding op het bedrijf zelf. Een verdere uitstoting van arbeidskrachten, voornamelijk uit de „kleine landbouw” ligt daarom in de lijn der verwachtingen.

C. De afvloeiing van landbouwerskinderen naar andere bedrijfstakken

Om een inzicht te verkrijgen in de afvloeiing van arbeidskrachten uit de landbouw naar andere bedrijfstakken werd, naar aanleiding

Tabel IV, 17: Geënquêteerde bedrijven naar grootteklasse en werkelijk aantal bedrijven, W.E.S.-enquête, 1959.

Grootteklasse	Aantal geënquêteerde bedrijven (september 1959)	Aantal bedrijven ¹ volgens algemene landbouwtelling 1959	Aandeel van de enquête in totale aantal
1 à 3 ha	30	440	6,8 %
3 à 5 ha	28	293	9,6
5 à 10 ha	81	568	14,3
10 à 20 ha	58	350	16,6
20 ha en meer	66	283	23,3
	263	1.934	13,6

van de reeds voormelde enquête, de beroepsrichting van de landbouwerskinderen nagegaan.

Tabel IV, 17 toont de indeling van de 263 geënquêteerde bedrijven naar grootteklasse, in konfrontatie met de tellingsgegevens van de algemene landbouwtelling van 15 mei 1959.

Uit deze tabel blijkt dat de landbouwers op de grotere bedrijven de vragenlijsten in relatief groter aantal hebben beantwoord dan de bedrijfshoofden op de kleine bedrijven die zichzelf in sommige gevallen niet meer als eigenlijke landbouwers beschouwen. De geënquêteerde bedrijven zijn verspreid over 25 van de 27 gemeenten van het arrondissement Oostende.

Enkele der bijzonderste resultaten uit deze enquête worden hierna belicht.

Op de 263 waargenomen bedrijven, waarvan 245 bedrijfshoofden gehuwd of gehuwd geweest waren, werden in totaal 850 kinderen geteld die al dan niet nog bij hun ouders inwoonden. Gemiddeld werden 347 kinderen per 100 huwelijken geteld en 323 per 100 bedrijven. De grote boerderijen telden het grootste aantal kinderen. Het aantal ongehuwde bedrijfshoofden is verhoudingsgewijze het hoogst in de laagste bedrijfsklassen. (Zie tabel IV, 18).

Wat de opvolging betreft werd vastgesteld dat deze des te beter verzekerd is naarmate het om grotere bedrijven gaat. Tabel IV, 19² geeft dienaangaande de waarnemingen weer³.

Voornamelijk op de bedrijven van minder dan 5 ha is de opvolging slecht verzekerd.

1. Bedrijven voortbrengend voor de verkoop.

2. Zie volgende blz.

3. Er werd alleen rekening gehouden met mannelijke kandidaat-opvolgers.

Tabel IV, 18 : Samenstelling van de geënkquêteerde landbouwers-gezinnen, W.E.S.-enquôte, 1959.

	1 à 3 ha	3 à 5 ha	5 à 10 ha	10 à 20 ha	20 ha en +	Totaal
Aantal geënkquêteerde be- drijven	30	28	81	58	66	263
Aantal gehuwde be- drijfshoofden	27	23	77	54	64	245
Aantal kinderen	70	60	223	212	285	850
Aantal kinderen per 100 huwelijken	259	261	290	393	445	347
Aantal kinderen per 100 bedrijven	233	214	275	366	432	323

Tabel IV, 19 : Toestand inzake de opvolging op de geënkquêteerde bedrijven, W.E.S.-enquôte, 1959.

	1 à 3 ha	3 à 5 ha	5 à 10 ha	10 à 20 ha	20 ha en +	Totaal
Aantal geënkquêteerde be- drijven	30	28	81	58	66	263
Bedrijven met ten min- ste één mannelijke kandidaat-opvolger	10	11	57	41	52	171
Bedrijven zonder man- nelijke kandidaat-op- volger	20	17	24	17	14	92
Aandeel van de bedrij- ven zonder kandidaat- opvolger (in pCt)	67	61	30	29	21	35

Speciale aandacht werd voorbehouden aan de bedrijven van minder dan 10 ha. Op de 78 bedrijven van minder dan 10 ha waar ten minste één voor opvolging in aanmerking komende zoon aanwezig was, werd vastgesteld dat deze eventuele opvolgers nog voor 70 % schoolplichtig waren, zodat nog velen voor verandering van beroepsrichting vatbaar zijn. Op de 93 kandidaat-opvolgers op de bedrijven van 10 ha en meer waren nog slechts 43 % schoolplichtig.

Op de vraag aan de bedrijfshoofden gesteld of zij wensten dat een van hun kinderen het bedrijf zou overnemen werd door 183 landbouwers geantwoord. 28 onder hen antwoordden ontkennend ;

Tabel IV, 20 : Standpunt van het bedrijfs hoofd ten opzichte van de opvolging van het bedrijf door een zoon, W.E.S.-enquête, 1959.

	1 à 3 ha	3 à 5 ha	5 à 10 ha	10 à 20 ha	20 ha en +	Totaal
Aantal antwoorden	15	17	53	44	54	183
Negatief	8	7	11	1	1	28
Positief	7	10	42	43	53	155

het ging in 26 van de 28 gevallen om een bedrijf van minder dan 10 ha. Tabel IV, 20 geeft de verdeling volgens de grootteklasse der bedrijven.

Wat de beroepsrichting der landbouwerskinderen betreft werden de resultaten van de enquête in tabel IV, 21¹ opgenomen; de bedrijven van 1 tot 3 ha en van 3 tot 5 ha werden in één bedrijfsklasse gegroepeerd.

Door middel van methodes van waarschijnlijkheidsrekening werden vooreerst de grenzen getrokken waarbinnen het werkelijk aantal kinderen op alle landbouwbedrijven van het Oostendse zich situeert en werd nadien, op grond van de gevonden minima, de waarschijnlijke indeling naar beroepsrichting berekend. Deze berekeningen werden uitgevoerd voor de diverse grootteklassen².

Tabel IV, 22³ geeft de resultaten inzake de raming van het totale aantal kinderen in de landbouw in het Oostendse.

Op grond van de minimumcijfers van tabel IV, 22 en de resultaten van tabel IV, 21 werd een raming doorgevoerd van de waarschijnlijke indeling naar beroepsrichting van alle mannelijke landbouwerskinderen van het arrondissement Oostende. Tabel IV, 23⁴ geeft de berekende cijfers in absolute grootte en de procentuele verdeling per grootteklasse. Grafiek IV, 2 geeft een visueel beeld van deze verdeling voor de mannelijke kinderen van meer dan 15 jaar (exclusief de personen zonder beroep).

De afvloeiing van landbouwerskinderen uit de landbouw verloopt in veel sterkere mate op de kleine bedrijven dan op de grote bedrijven. Op het geheel van 1.524 landbouwerskinderen die de

1. Zie volgende blz.

2. De 2 -grenzen voor de diverse grootteklassen belopen : 1 à 5 ha : $\pm 8,5 \%$;
5 à 10 ha : $\pm 6,6 \%$; 10 à 20 ha : $\pm 6,7 \%$; 20 ha en meer :
 $\pm 5,8 \%$.

3. Zie blz. 203.

4. Zie blz. 204.

Tabel IV, 21 : Beroepsrichting van de landbouwerskinderen in het arrondissement Oostende, W.E.S.-enquête, 1959.

	1 à 5 ha	5 à 10 ha	10 à 20 ha	20 ha en +	Totaal
JONGENS					
Niet schoolplichtig . . .	6	30	12	16	64
Lager onderwijs . . .	12	34	27	22	95
Middelbaar of vakon- onderwijs . . .	5	6	5	6	22
Hoger onderwijs . . .	2	1	6	6	15
Ongeschoolde arbeiders	8	6	6	2	22
Geofende of geschool- de arbeiders . . .	4	1	3	1	9
Bedienden of onderwij- zers . . .	7	6	5	5	23
Handelaars, zelfstandi- gen, ambtenaren, vrije beroepen . . .	2	9	7	4	22
Land- of tuinbouw . . .	8	20	42	68	138
Zonder beroep . . .	1	6	2	7	16
	55	119	115	137	426
MEISJES					
Niet schoolplichtig . . .	5	15	7	25	52
Lager onderwijs . . .	13	26	21	31	91
Middelbaar of beroeps- onderwijs . . .	10	3	7	4	24
Hoger onderwijs . . .	—	1	1	—	2
Ongeschoolde arbeidsters	4	2	1	1	8
Geofende of geschool- de arbeidsters . . .	5	—	—	—	5
Bedienden of onderwij- zeressen . . .	3	6	5	5	19
Handelaarsters, zelfstan- dig of vrij beroep . . .	2	6	3	8	19
Landbouw . . .	8	22	36	57	123
Zonder beroep of huis- houdster . . .	25	23	16	17	81
	75	104	97	148	424

leeftijd van 15 jaar overschreden hebben en een beroep uitoefenen of voortgezet onderwijs genieten, zijn er 734 of 48,2 % die in de landbouw gebleven zijn ; op de bedrijven van minder dan 5 ha belooft dit aandeel slechts 22,2 % tegenover niet minder dan 73,9 % op de bedrijven van 20 ha en meer (zie grafiek IV, 2). De verhoudingen liggen tegengesteld voor de ongeschoolde arbeiders ; 22,2 % van de kinderen afkomstig van bedrijven van minder dan

Tabel IV, 22 : *Raming van het aantal kinderen van landbouwers in het arrondissement Oostende, W.E.S.-enquête, 1959.*

Bedrijfs grootte	Jongens		Meisjes	
	Minimum	Maximum	Minimum	Maximum
1 à 5 ha	636	754	867	1.028
5 à 10 ha	779	889	681	777
10 à 20 ha	647	739	546	624
20 ha en meer	553	621	597	671
Totaal	2.615	3.003	2.691	3.100

5 ha werken als ongeschoolde arbeidskracht, tegenover nauwelijks 2,1 % van de kinderen komend van landbouwbedrijven van 20 ha en meer. Er kan echter opgemerkt worden dat reeds een vrij groot aantal landbouwerskinderen een geschoold beroep uitoefenen of voortgezet onderwijs volgen. Onder de landbouwerskinderen die buiten de landbouw terecht komen moet circa 22 % als ongeschoolde werkkraft een inkomen verwerven¹; dit aandeel bedraagt 28,5 % voor de bedrijven van minder dan 5 ha en amper 8,2 % voor de bedrijven van 20 ha en meer.

D. Het landbouwonderwijs in het arrondissement Oostende

Het landbouwonderwijs geniet in het arrondissement Oostende zeer geringe belangstelling. Voor de toekomst geldt nochtans de absolute noodzakelijkheid het scholingspeil van de bedrijfsleiders te verhogen; de leefbaarheid en de rendabiliteit van de landbouwbedrijven geraakt in steeds toenemende mate functioneel gebonden aan de technische en bedrijfseconomische bekwaamheid van de exploitanten. Dit inzicht in de nieuwe vereisten van deze tijd blijkt nog niet in afdoende mate te zijn doorgedrongen in de Oostendse landbouw; nog steeds berust de kennis van de landbouwers overwegend op ervaring, kennisvorm die door de vooruitgang van de techniek werd voorbijgestreefd. De mogelijkheden in het Oostendse om landbouwonderwijs te volgen zijn geringer dan in de overige gewesten van de provincie West-Vlaanderen.

In het arrondissement Oostende is geen enkele middelbare

1. In de landbouw van het arrondissement Brugge bedraagt dit aandeel circa 50 %; zie: „Het arrondissement Brugge, een regionaal-economische studie”, Brugge 1961.

Tabel IV, 23: Raming van de beroepsrichting van de mannelijke landbouwerskinderen in het arrondissement Oostende, W.E.S.-enquête, 1959.

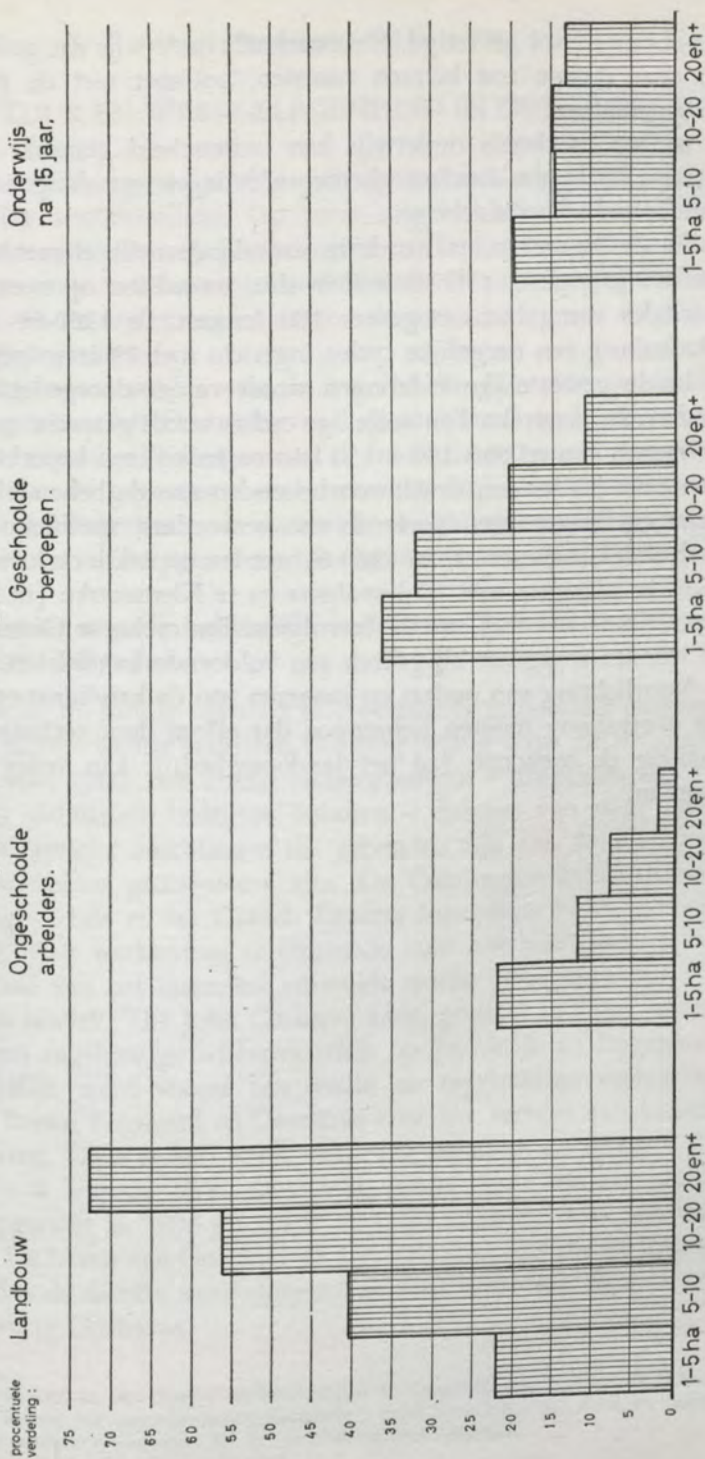
Beroepsgroep	1 à 5 ha		5 à 10 ha		10 à 20 ha		20 ha en +		Totaal	
	Abs.	pCt	Abs.	pCt	Abs.	pCt	Abs.	pCt	Abs.	pCt
Landbouw	92	14,5	131	16,8	236	36,5	275	49,7	734	28,1
Ongeschoolde arbeiders	92	14,5	39	5,0	34	5,2	8	1,4	173	6,6
Geschoolde beroepen (a)	150	23,6	105	13,5	84	13,0	40	7,2	379	14,5
Onderwijs na 15 jaar (b)	81	12,7	46	5,9	62	9,6	49	8,9	238	9,1
Minder dan 15 jaar	208	32,7	419	53,8	220	34,0	153	27,7	1.000	38,2
Zonder beroep (c)	13	2,0	39	5,0	11	1,7	28	5,1	91	3,5
Totaal	636	100,0	779	100,0	647	100,0	553	100,0	2.615	100,0

(a) Vrije beroepen, handel, ambacht, bediende, geschoold arbeider.

(b) Technisch en vakonderwijs, leerkontraakt, middelbaar en hoger onderwijs.

(c) Militairen, invaliden, personen van wie het beroep niet werd opgegeven.

Grafiek IV, 2: Beroepsrichting van de mannelijke landbouwers-
kinderen, naar grootteklasse van de bedrijven, raming W.E.S.
(procentuele verdeling).

landbouwschool gevestigd. Het naschools onderwijs dat gedeeltelijk in deze leemte zou kunnen voorzien, ontmoet niet de gewenste belangstelling.

In het naschools onderwijs kan onderscheid gemaakt worden tussen de lagere landbouwberoepsafdelingen en de gewestelijke landbouwberoepsafdelingen.

In de lagere cyclus wordt in avondonderricht elementair vak-onderwijs gegeven ; dit onderricht slaat normaliter op twee winterperiodes van telkens ongeveer 100 lesuren. In 1960-61 werd te Oudenburg een dergelijke cyclus ingericht met 19 lesvolgers.

In de gewestelijke afdelingen wordt verder doorgedreven vak-onderricht verstrekt. Een volledige cyclus wordt gespreid over twee seizoenen van telkens 130 à 150 lesuren terwijl een beperkte cyclus van circa 30 lesuren wordt voorbehouden aan de behandeling van belangstellingspunten (gebruik van veevoeders, specifieke teelten, bedrijfsleiding e.d.m.). In 1960-61 werden beperkte cyclussen ingericht te Ichtegem met 19 lesvolgers en te Klemskerke (in beurtrol met Nieuwmunster) met 18 lesvolgers. Een cyclus te Gistel diende te worden stopgezet bij gebrek aan voldoende kandidaten.

Voorlichting van ouders en jongeren zou de kandidaat-opvolgers de overtuiging moeten bijbrengen dat alleen door technische volmaking de toekomst van het landbouwbedrijf kan veilig gesteld worden.

HOOFDSTUK II

STRUKTUUR EN WERKGELEGENHEID IN DE NIJVERHEID

Het arrondissement Oostende telt op heden slechts een geringe industriële tewerkstelling. Op basis van een enquête werd het ontstaan van de belangrijke bedrijven en hun ontwikkeling vastgesteld; tevens werden de motieven welke ten grondslag hebben gelegen aan de inplanting en de oorzaken van hun groei, stagnatie of teruggang ontleed.

De algemene evolutie van de tewerkstelling in de nijverheidsinstellingen van het Oostendse werd geanalyseerd op basis van de algemene nijverheidstellingen van 27 februari 1937 en 31 december 1947 en van de gegevens verstrekt door de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid; de statistische inlichtingen werden aangevuld door de inlichtingen vervat in voormelde enquête¹.

§ 1. Historie van de industriële onderbouw van het arrondissement Oostende

Onder de op huidig ogenblik nog bestaande industriële ondernemingen komen weinig bedrijven van enig belang voor, die opgericht werden vóór 1900. Een drietal ondernemingen – die echter niet tot de strikt industriële bedrijven behoren – dateren van vóór 1900. Het zijn typische inrichtingen die gebonden zijn aan de zee of op de vervoersector georiënteerd zijn. De Compagnie Internationale des Wagons-Lits et des Grands Express Européens N.V., gesticht in 1876, bezit werkhuizen te Oostende voor het herstellen en het onderhoud van het materieel en stelde medio 1960 ongeveer 150 personen tewerk. The John Cockerill Line, gesticht in 1896, onderhoudt een regelmatige scheepvaartlijn op Frankrijk en Engeland; aanvankelijk werd vooral een snelle en regelmatige verbinding beoogd tussen Engeland en Oostende voor het vervoer van bederfbare waren. Deze rederij heeft circa 170 personen in dienst². De Pêcheries à Vapeur N.V. Oostende, rederij voor diepzeevisserij, werd opgericht in 1896 en stelde in 1960 ongeveer 130 personen tewerk. De haven van Oostende en zijn verkeersgeografische ligging waren dus de direkte aanleiding tot de lokalisatie van deze ondernemingen te Oostende.

1. Het personeel in een tweetal ondernemingen te Oostende wordt door de R.M.Z. geteld buiten het arrondissement Oostende; deze tewerkstelling werd in onderstaande analyse opgenomen bij het arrondissement Oostende.

2. Dokwerkers en zeelieden inbegrepen.

Enkele kleinere ondernemingen dateren eveneens van de 19de eeuw, ondermeer een paar ondernemingen in de bouwsector (respektievelijk circa 100 en 30 tewerkgestelden in 1960), een drukkerij-uitgeverij van een weekblad (circa 70 tewerkgestelden) en een drietal bedrijven in de metaalsektor (alle minder dan 50 tewerkgestelden).

Al de voornoemde inrichtingen hebben hun zetel te Oostende, behoudens de drukkerij Unitas, die omwille van gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden ter plaatse, haar atelier naar Stene heeft overgebracht.

Ook de periode 1900-18 bleef arm aan initiatieven op het vlak van inplanting van nieuwe industrieën. De N.V. Verenigde Energiebedrijven van het Scheldeland richtte in 1906 een centrale te Bredene op voor elektriciteitsproductie. Midden 1960 werden hier ongeveer 145 personen tewerkgesteld¹. De ontginning van de kleigrond leidde tot de oprichting van een paar steenbakkerijen, in casu de Mekanieke Steenbakkerij van Oudenburg (circa 50 arbeidskrachten in 1960) en de N.V. Steenbakkerijen der Kust, Ettelgem (40 arbeidskrachten). In de bouwsector werden te Oostende enkele initiatieven genomen; een paar kleine ondernemingen (minder dan 25 tewerkgestelden) in de metaalsektor hebben eveneens hun oorsprong in die periode.

Typische be- en verwerkende nijverheden zouden eerst na de eerste wereldoorlog tot leven worden geroepen en dan nog in zeer beperkt aantal.

De belangrijkste beslissing was de inplanting in 1926 van een productieëenheid van de Union Chimique Belge te Zandvoorde. Deze onderneming, waar in 1945 ongeveer 1.400 personen een werkgelegenheid vonden, heeft thans nog een tewerkstelling van ruim 900 eenheden en heeft, als grootste bedrijf van het arrondissement, aan Zandvoorde zijn industriële structuur gegeven. In 1961 sloot de Union Chimique Belge een overeenkomst met de Engelse firma Fisons Fertilizers Ltd. tot oprichting van een nieuwe vennootschap onder de benaming Fison U.C.B., N.V. Deze nieuwe vennootschap bouwt een fabriek van kunstmeststoffen in de onmiddellijke omgeving van het bestaande chemisch bedrijf te Zandvoorde; de produktiekapaciteit is voorzien op 225.000 ton meststoffen per jaar.

In deze periode werd eveneens de Ostend Stores & Ropeworks

1. De centrale is gelegen op de rechteroever van het kanaal Brugge-Oostende. De spoorlijn Brugge-Oostende volgt de linkeroever van het kanaal, zodat aansluiting van het bedrijf op de spoorlijn uitgesloten is.

opgericht; dit bedrijf spint harde vezels en weeft mechanisch netten. De tewerkstelling belooft ongeveer 170 eenheden.

De overige ondernemingen houden hoofdzakelijk verband met de havenbedrijvigheid, de visserij en de bouw. Bij de aanvang lag de aktiviteit van de Ostend Stores & Ropeworks trouwens ook op het vlak van de visserij door produktie van visserijgarens, netten en touwwerk.

In de sektor scheepsbouw kwam in 1923 de S.A. des Ateliers de Réparations et Chantiers, Beliard, Crighton & Co tot stand. De tewerkstelling is in deze bij uitstek konjunkturgevoelige bedrijvigheid aan sterke schommelingen onderhevig. In 1947 werden nagenoeg 700 arbeidskrachten tewerkgesteld; medio 1960 was dit aantal teruggevallen tot minder dan 300¹. Te vermelden is eveneens de S.A. Industrielle des Pêcheries, gesticht in 1922, die bij de herstelling van schepen werk verschaft aan ongeveer 60 personen.

De S.A. Dragages Decloedt & Fils, Brussel, richtte in 1927 een filiaalbedrijf op te Oostende. Deze onderneming stelt circa 300 personen tewerk. Een viertal ondernemingen in de bouwsector, opgericht tussen 1918 en 1930, hebben ieder een tewerkstelling van 100 à 150 personen.

Een rederij (Motorvisserij) met een huidige tewerkstelling van ongeveer 130 personen werd opgericht in 1929. Een onderneming voor het lossen van de aangevoerde vis werd in 1929 in het leven geroepen (S.M. De Verenigde Motorvissers-reders); de tewerkstelling is er sterk schommelend in functie van de aanvoer van vis.

De visserij gaf aanleiding tot de oprichting van een paar visverwerkende ondernemingen, Ostendia te Bredene en N.V. Rokerij La Couronne te Stene, met respectievelijk circa 125 en 50 tewerkgestelden in juni 1960². Vóór de tweede wereldoorlog en in de onmiddellijk naoorlogse jaren was de bedrijvigheid in deze sektor aanzienlijk groter dan op heden.

Benevens deze ondernemingen, die inzake tewerkstelling reeds enige omvang hebben bereikt, kwamen nog enkele kleine ondernemingen tot stand, voornamelijk in de bouwsector en de metaalsektor. Al deze ondernemingen werden gevestigd te Oostende of in de randgemeenten Bredene, Stene, Middelkerke, Zandvoorde. Tijdens deze periode werden in het zuiden van het arrondissement, in casu te Ichtegem, een zuivelfabriek (circa 25 tewerkgestelden) en een kleine bouwonderneming (10 tewerkgestelden) opgericht.

1. Thans onder de benaming Beliard Murdoch N.V.

2. Laagseizoen in visverwerkende nijverheid. De tewerkstelling kan stijgen tot boven 200 respectievelijk 70 eenheden in het hoogseizoen.

De jaren dertig waren, ingevolge de alom heersende crisis, zeker niet bevorderlijk voor het nemen van nieuwe initiatieven. Uit deze periode dateren een onderneming voor scheepsbouw en scheepsherstellingen (58 tewerkgestelden), een rederij (31 tewerkgestelden), een grotere onderneming voor openbare en private werken (circa 120 tewerkgestelden) en twee kleinere in dezelfde sektor (minder dan 50 tewerkgestelden). Al deze bedrijven werden te Oostende of randgemeenten gevestigd.

De jongste naoorlogse periode gaf evenmin gestalte aan belangrijke nieuwe initiatieven.

Een rederij (Boels) werd in 1945 opgericht en stelt ongeveer 75 personen tewerk. In de sektor bouw kwamen vier middelgrote bedrijven tot stand. De N.V. Betonwerkerij van Snaaskerke werd in 1946 opgericht te Snaaskerke. Behoudens deze betonwerkerij en een kleine onderneming voor wegeniswerken te Eernegem hebben al deze firma's hun zetel te Oostende of onmiddellijke omgeving.

In 1960 werd de N.V. Verenigde Oostendse Scheepswerven te Oostende opgericht die midden 1960 ongeveer 20 personen tewerkstelde. Deze firma heeft belangrijke plannen van uitbreiding voor de eerstkomende jaren.

Uit dit overzicht wordt het duidelijk dat de ligging van Oostende met zijn haven en toerisme, de regulerende faktor is geweest. De havenbedrijvigheid, de visserij en aanverwante activiteiten en de bouwbedrijvigheid zijn de overheersende activiteiten geworden. Enkel de Union Chimique Belge en de Ostend Stores & Ropeworks vormen hierop uitzonderingen.

Alle bedrijvigheid werd gekoncentreerd in de agglomeratie Oostende terwijl het achterland als het ware onberoerd bleef en nog steeds een overwicht kent van de agrarische sektor ; het achterland is dan ook gekenmerkt door een hoge mobiliteit van de woonachtige arbeidskrachten.

De enquête heeft niet toegelaten een groeiende dynamiek te ontdekken. In geen enkel bedrijf, behoudens de reeds geciteerde, recent opgerichte scheepswerven, bestaan vooruitzichten voor een belangrijke uitbreiding van de tewerkstelling.

De excentrische ligging van het arrondissement heeft – ondanks het bezit van een handelshaven – remmend gewerkt op de industriële ontplooiing.

§ 2. Hedendaagse structuur van de nijverheid

Het arrondissement Oostende had op einde juni 1960 1.092 nijverheidsinrichtingen binnen zijn grenzen, die werk boden aan 10.831 personen.

Hogervermelde cijfers omvatten een aantal bedrijven die niet tot de be- en verwerkende nijverheid behoren en als semi-industrieel kunnen bestempeld worden. Het gaat hier om 429 bouwondernemingen, 62 transportbedrijven¹ en 154 ondernemingen voor zeevisserij met een gezamenlijk arbeidspotentieel van 5.981 personen. Het arrondissement telt aldus slechts 447 strikt industriële bedrijven met een totale tewerkstelling van 4.850 arbeidskrachten.

Tabel IV, 24: Industriële tewerkstelling in het arrondissement Oostende, 30 juni 1960.

	Arr. Oostende
Totale bevolking op 31 december 1960	120.267
Totaal aantal strikt industriële bedrijven	447
Totaal aantal semi-industriële bedrijven ²	645
Totaal der werknemers in de strikt industriële bedrijven	4.850
Totaal der werknemers in de semi-industriële bedrijven .	5.981

Het arrondissement telt slechts één bedrijf met meer dan 500 tewerkgestelden³; deze onderneming in de sektor chemische nijverheid is te Zandvoorde gevestigd. Zowel in de bouwsector als in de metaalsektor (scheepsbouw) komt een bedrijf voor met 200 à 500 arbeidskrachten; beide ondernemingen zijn te Oostende gevestigd.

Drie bedrijven behorend tot de voedingswarenbereiding (waarvan twee gevestigd te Oostende en één te Bredene), een textielbedrijf (Oostende), drie metaalbedrijven (Oostende) en een onderneming voor de produktie en distributie van elektriciteit (Bredene) stellen 100 à 200 personen tewerk. Onder de semi-industriële bedrijven komen acht inrichtingen voor van die grootteklasse, waarvan vijf in de bouwsector, twee in de zeevisserij en één onderneming voor

1. Wegvervoer, vervoer te water en luchtvervoer, met uitsluiting van het vervoer per spoor. Op te merken valt dat het grootste gedeelte van de tewerkstelling op de luchthaven van Oostende, i.c. de tewerkstelling van de diverse luchtvaartmaatschappijen, hier niet is opgenomen.
2. Onder semi-industriële bedrijven worden begrepen de visserij, bouwbedrijf en transport.
3. Zie appendix IV, 8, blz. 420.

vervoer te water ; behoudens een bouwonderneming te Westende zijn al die bedrijven te Oostende gevestigd.

Zeven industriële bedrijven hebben een tewerkstelling van 50 à 100 personen : een drukkerij (Stene), twee ondernemingen voor scheepsbouw en -herstellingen (beide te Oostende), twee visverwerkende bedrijven (Oostende) en twee ondernemingen voor de verwerking van niet-metaalhoudende delfstoffen (Zandvoorde en Snaaskerke). De semi-industriële bedrijven omvatten 14 firma's met 50 à 100 tewerkgestelden : 11 ondernemingen in de bouwsector (4 te Oostende, 2 te Middelkerke, 2 te Gistel en 1 te Bredene, Oudenburg en Middelkerke), 2 transportbedrijven (Oostende) en 1 onderneming van zeevisserij (Oostende).

Amper 17 van de 447 op 30 juni 1960 bestaande strikt industriële bedrijven en 23 van de 645 semi-industriële bedrijven hadden meer dan 50 personen in dienst¹.

Deze grote en middelgrote ondernemingen zijn op een paar uitzonderingen na (2 bouwondernemingen te Gistel) gevestigd te Oostende of omgeving.

70 % van de strikt industriële bedrijven en 56 % van de semi-industriële bedrijven hebben minder dan 5 personen in dienst.

Op kaart IV, 9 werden de grote en de middelgrote bedrijven in het arrondissement Oostende voorgesteld naar bedrijfstak en vestigingsplaats.

De gemiddelde tewerkstelling in de eigenlijke industriële ondernemingen bereikte op 30 juni 1960 in het Oostendse 10,9 eenheden. In de provincie West-Vlaanderen werd op dezelfde datum een gemiddelde van 19,6 en in het Rijk van 24,8 tewerkgestelden per bedrijf geregistreerd. De gemiddelde tewerkstelling ligt in het Oostendse zeer laag en bereikt niet eens de helft van het Rijksgegeven.

Wat de tewerkstelling in de be- en verwerkende nijverheid betreft komen een drietal bedrijfstakken naar voor met een ongeveer gelijkwaardige tewerkstelling, nl. de metaalnijverheid, de voedingswarenbereiding en de chemische nijverheid.

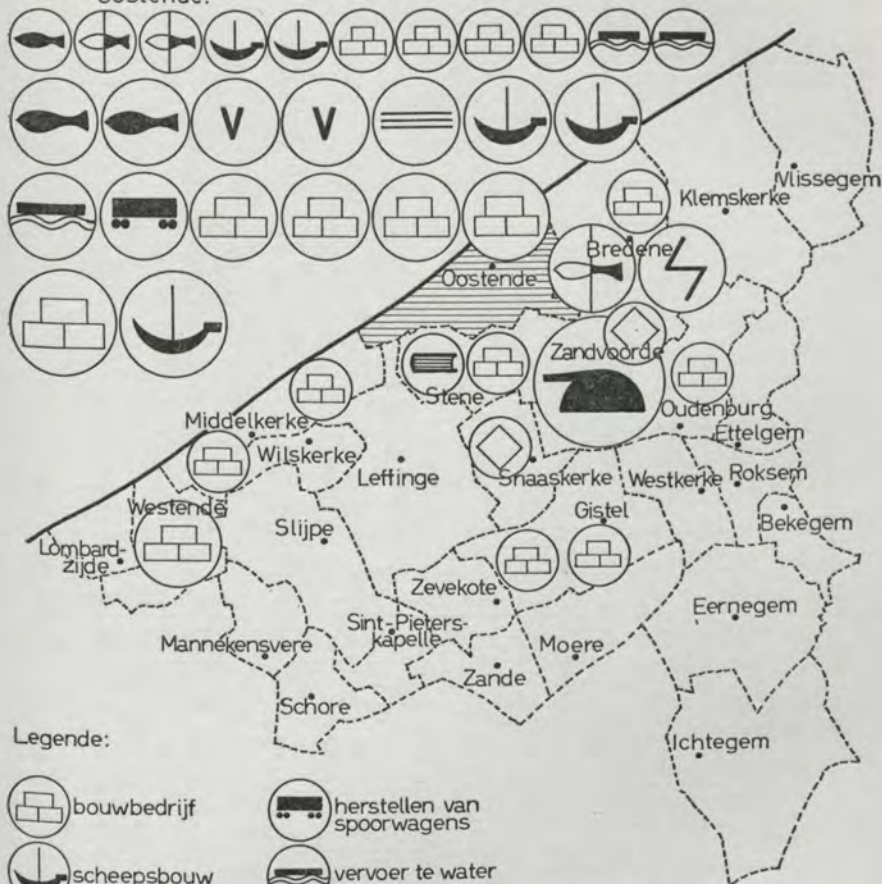
In grafiek IV, 3 werd de tewerkstelling per sektor uitgebeeld.

93 bedrijven zijn actief bij de konstruktie en herstelling van machines en toestellen ; zij hebben een gezamenlijke tewerkstelling van 1.306 arbeidskrachten, wat een gemiddelde betekent van 14,0 eenheden per bedrijf. Bij de fabricatie van artikels uit gewoon metaal zijn 22 ondernemingen betrokken ; te zamen stellen zij 145

1. Zie appendix IV, 7, blz. 419.

Kaart IV, 9 : Bedrijven met 50 en meer tewerkgestelden in het arr.
Oostende, per gemeente, 30 juni 1960.

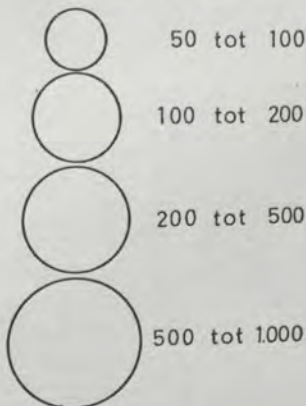
Oostende:

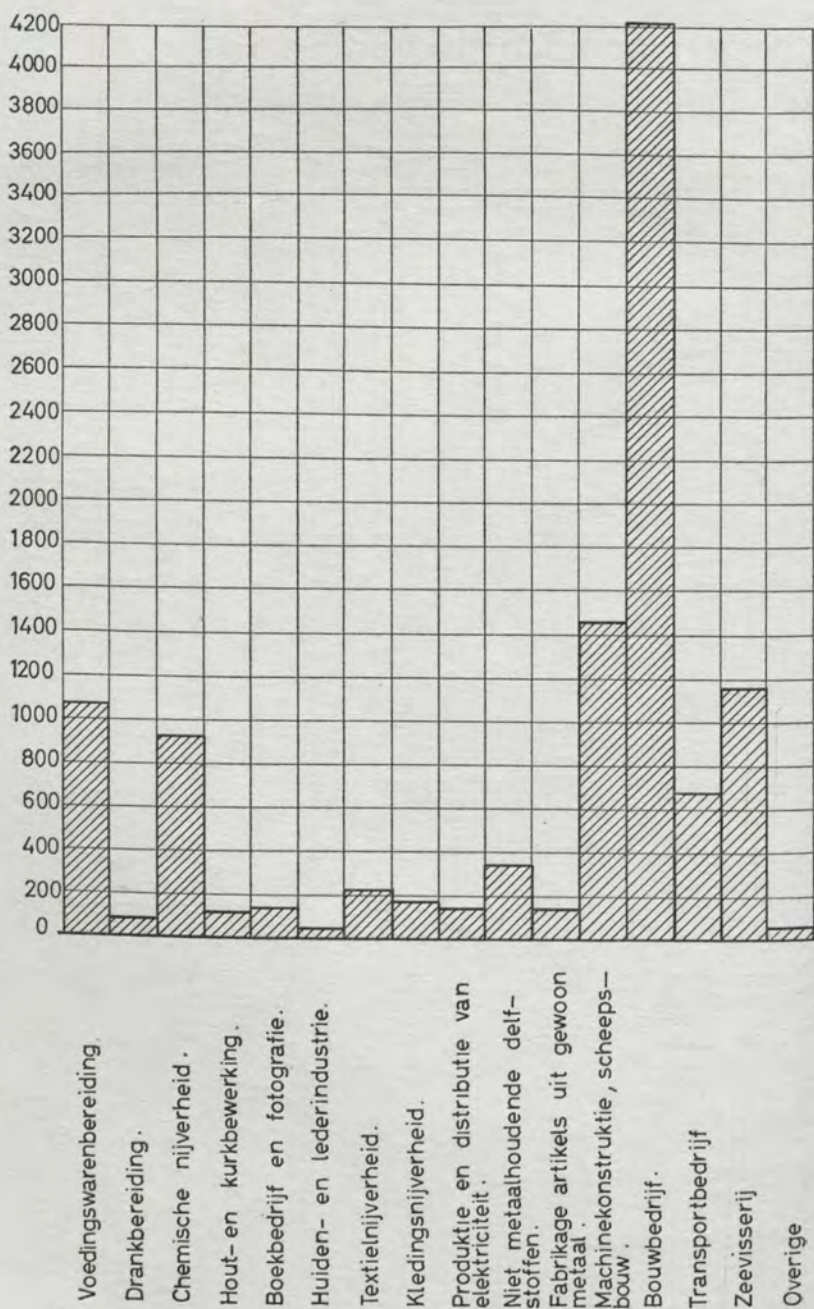
Legende:

bouwbedrijf	herstellen van spoorwagens
scheepsbouw	vervoer te water
zeevisserij	druk- en boekbindersbedrijf
visverwerkende nijverheid	
voedingswarenberediging	
spinnerij	
chemische nijverheid	
niet metaalhoudende delfstoffen	
productie en distributie van elektriciteit	

Aantal tewerkgestelden:

Grafiek IV, 3: Tewerkstelling in de nijverheid in het arrondissement Oostende, naar bedrijfstak, 30 juni 1960.

personen tewerk. Slechts 1 klein bedrijf behoort tot de branche metaalbereiding (3 tewerkgestelden).

In de voedingswarenbereiding zijn 165 ondernemingen bedrijvig die te zamen 1.071 arbeidskrachten tewerkstellen. De gemiddelde tewerkstelling per bedrijf bedraagt nauwelijks 6,5 eenheden hoewel 3 ondernemingen meer dan 100 personeelsleden hebben¹. Deze lage gemiddelde bedrijfsbezetting vloeit voort uit het semi-ambachtelijk karakter van vele bedrijven. 82 % van het aantal uitbatingen heeft minder dan 5 tewerkgestelden².

De tewerkstelling in de chemische nijverheid in het Oostendse valt praktisch volledig in het enige grootbedrijf van het arrondissement. Op 30 juni 1960 werden in dit bedrijf ruim 900 arbeidskrachten opgenomen. De globale tewerkstelling in deze bedrijfstak beliep 934 eenheden.

In 15 bedrijven voor de verwerking van niet-metaalhoudende delfstoffen vinden 356 arbeidskrachten een werkgelegenheid, wat een gemiddelde tewerkstelling geeft van 23,7 eenheden. Uiteraard zijn zeer kleine bedrijven in deze sektor niet denkbaar.

Vijf bedrijven maken de groep textielnijverheid uit met een totale tewerkstelling van 221 eenheden. De gemiddelde tewerkstelling per bedrijf bereikt 44,2 eenheden, doch wordt in sterke mate bepaald door één bedrijf met een personeelsbezetting van circa 170 eenheden.

De kledingsnijverheid wordt gekenmerkt door een overwegend aantal kleine ondernemingen. In 49 bedrijven bedraagt de gezamenlijke tewerkstelling 182 personen of gemiddeld 3,7. Slechts in 1 onderneming wordt een arbeidspotentieel van 20 arbeidskrachten overschreden.

Tot de groep produktie en distributie van elektriciteit behoort slechts één bedrijf. De personeelsbezetting in deze onderneming is ongeveer 150 eenheden.

De tewerkstelling in het boekbedrijf en fotografie bedroeg medio 1960 in 28 ondernemingen 156 eenheden of gemiddeld 5,6. Een bedrijf stelde ongeveer 70 arbeidskrachten tewerk.

Ook de hout- en kurkbewerking heeft te Oostende een eerder ambachtelijk karakter; 28 bedrijven groeperen 126 arbeidskrachten. Een enkele onderneming stelt meer dan 20 personen tewerk.

In de drankbereiding vonden in 1960 96 arbeiders een emplooi in 15 ondernemingen. De huiden- en lederindustrie telt 8 bedrijven

1. Zie appendix IV, 8, blz. 420.

2. Op 30 juni 1960 beliep de personeelsbezetting in 135 bedrijven gezamenlijk slechts 215 eenheden.

met een totale tewerkstelling van 51 personen. In de overige bedrijfstakken is de tewerkstelling zeer gering (minder dan 20 tewerkgestelden).

Onder de semi-industriële bedrijvigheden domineert de bouwsector. Op 30 juni 1960 lag een tewerkstelling van 4.210 personen gespreid over 429 bedrijven. De arbeidsbezetting in het bouwbedrijf is bijna even hoog als in alle strikt industriële bedrijven te zamen. Het is duidelijk dat de snelle toename van het aantal gebouwen voor het toerisme sinds de eeuwwisseling, de wederopbouw van de kust na de tweede wereldoorlog en de heersende bouwboom aan de kust in de jongste jaren, de steunpilaren vormen van het bouwbedrijf in het arrondissement Oostende. De tewerkstelling in de bouwsector alleen vertegenwoordigt circa 9 % van de beroepsbevolking tegenover een aandeel van ongeveer 5 % in het Rijk¹.

Het bouwbedrijf in het Oostendse wordt gekenmerkt door een zeer groot aantal kleine ondernemingen naast enkele grote bedrijven; op 30 juni 1960 hadden 251 bedrijven (58,5 %) minder dan 5 arbeidskrachten en 127 bedrijven (29,6 %) stelden tussen 5 en 20 personen tewerk. Slechts 6 ondernemingen hadden meer dan 100 arbeidskrachten; het grootste bedrijf stelde 289 personen tewerk. De gemiddelde tewerkstelling in deze bedrijfstak beliep 9,8 eenheden per bedrijf.

Het transportbedrijf is eveneens relatief belangrijk in het Oostendse. In 62 bedrijven vonden 597 personen een werkgelegenheid. De havenbedrijvigheid te Oostende is relevant inzake tewerkstelling. Een onderneming van vervoer te water stelde op 30 juni 1960 meer dan 100 personen en een ander bedrijf tussen 50 en 100 personen tewerk. In de subbranche „vervoer te water” werden in 1960 343 arbeidskrachten opgenomen in 12 ondernemingen, „wegvervoer” telde een tewerkstelling van 237 personen in 49 uitbatingen en „luchtvervoer” 1 bedrijf met 17 tewerkgestelden.

In 154 zeevisserijondernemingen bedroeg de globale tewerkstelling 1.174 eenheden². Aan de sektor zeevisserij werd, gezien zijn specifieke betekenis voor het arrondissement, een afzonderlijk hoofdstuk gewijd³.

Terwijl de strikt industriële bedrijvigheid in het Oostendse in verhouding tot de situatie in het Rijk reeds zwak vertegenwoordigd is,

1. De tewerkstelling in de be- en verwerkende nijverheid betekent ongeveer 27 % van de beroepsbevolking in het Rijk tegenover circa 10 % in het Oostendse.

2. Met inbegrip van de oesterteelt.

3. Zie deel IV, hoofdstuk V, blz. 290.

voegt zich hierbij nog het feit van de relatief grotere spreiding over een groot aantal kleine ondernemingen. Het is vooral het ontbreken van grote productieëenheden wat de zwakte uitmaakt van de industriële onderbouw van het arrondissement Oostende. In het Oostendse valt slechts 24,6 % van de tewerkstelling in uitbatingen van meer dan 200 tewerkgestelden ; in het Rijk wordt een aandeel bereikt van 52,8 %. In tabel IV, 25 werd de concentratie van de tewerkstelling in het Oostendse geconfronteerd met de situatie in het Rijk.

Tabel IV, 25 : *Koncentratie van de tewerkstelling in het Oostendse en in het Rijk, 30 juni 1960.*

Grootteklasse	Procentuele verdeling van de tewerkstelling			
	in be- en verwerkende nijverheid		in bouwbedrijf en transportbedrijf ¹	
	Arr. Oostende	Het Rijk	Arr. Oostende	Het Rijk
minder dan 5 tewerkgestelden	11,4	4,2	10,8	12,6
5 à 10 »	8,3	3,9	11,4	11,4
10 à 20 »	8,7	5,9	17,2	12,9
20 à 50 »	14,0	11,6	22,8	17,9
50 à 100 »	12,8	10,4	17,7	10,8
100 à 200 »	20,2	11,2	14,1	8,6
200 à 500 »	5,5	17,6	6,0	8,4
500 à 1.000 »	19,1	11,5	—	3,8
1.000 en meer »	—	23,7	—	13,6
	100,0	100,0	100,0	100,0

In de grootteklassen van minder dan 50 tewerkgestelden valt niet minder dan 42,4 % van de industriële tewerkstelling in het Oostendse, tegenover slechts 25,6 % in het Rijk ; vooral de afwijking voor de grootteklasse van minder dan 5 tewerkgestelden is treffend. Daarentegen grijpt in het Rijk de industriële tewerkstelling voor 35,2 % plaats in bedrijven van meer dan 500 tewerkgestelden, tegenover slechts 19,1 % in het Oostendse.

Een relatief dichtere bezetting in het Oostendse van semi-industriële bedrijven gaat niet gepaard met een sterkere concentratie in

1. Gezien de visserij een typische Westvlaamse bedrijvigheid is met sterke concentratie te Oostende (meer dan de helft van de tewerkstelling) wordt deze bedrijfstak hier buiten beschouwing gelaten.

grote bedrijven. In het Oostendse ontbreken de inrichtingen met meer dan 500 tewerkgestelden volledig, terwijl in het Rijk 17,4 % van de tewerkstelling in deze grootteklasse valt.

Een ander belangrijk aspect van de industriële structuur is de graad van diversifikatie van het bedrijfsleven ; een eenzijdige oriëntatie op één of op een paar bedrijfssectoren verhoogt veelal de conjunkturgevoeligheid van de tewerkstelling.

Op 30 juni 1960 groepeerden drie sectoren, nl. voedingswarenbereiding, chemische nijverheid en machinekonstruktie, 68,3 % van de totale tewerkstelling. In het Rijk omvatte de concentratie in de drie voornaamste sectoren (machinekonstruktie, textielnijverheid en metaalgieterijen, -pletterijen, -smederijen en -trekkerijen) slechts 45,8 % van de totale tewerkstelling.

Behoudens de reeds voornoemde sectoren zijn enkel nog de verwerking van niet-metaalhoudende delfstoffen, de textielsector, de kledingsnijverheid, de fabricatie van artikels in gewoon metaal, de produktie en distributie van elektriciteit en het boekbedrijf van werkelijk belang in het Oostendse.

De sterke oriëntatie van het Oostendse op de bouwbedrijvigheid kan niet als onvoorwaardelijk gunstig beschouwd worden. Deze bedrijvigheid geeft immers aanleiding tot een zeer hoge mobiliteit van de arbeidskrachten en leidt tot rekrutering van arbeiders op de werven ; hierdoor komt het beeld van de tewerkstellingskapaciteit van het Oostendse op grond van de gegevens van de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid geflatteerd voor.

De zeevisserij en het transportbedrijf zijn daarentegen beslist gunstige factoren, ook al stellen zich moeilijkheden van structurele aard die een oplossing vragen.

Bovenstaande analyse wijst op een geringe industriële ontwikkeling van het arrondissement en legt het aksent op het eerder ambachtelijk karakter van vele bedrijven.

Bij verdere studie blijkt bijzondere aandacht gewettigd voor de evolutie van de tewerkstelling in de diverse sectoren en voor de tendensen inzake diversifikatie en concentratie van het bedrijfsleven, zowel bedrijfseconomisch als ruimtelijk.

§ 3. Evolutie van de tewerkstelling in de nijverheidsinrichtingen van het arrondissement Oostende

A. Algemene evolutie van de industriële tewerkstelling in het Oostendse, 1937-60

Voorheen werd reeds vastgesteld dat de vestiging van industrie in het arrondissement Oostende pas na de eerste wereldoorlog vaste vorm kreeg. De ontleding van het verloop van de tewerkstelling kan dan ook beperkt blijven tot een vergelijking van de tewerkstelling kort vóór de tweede wereldoorlog met de situatie in de onmiddellijk naoorlogse jaren en een nadere analyse van het tewerkstellingsverloop tijdens de jongste jaren.

Tussen de economische telling van 27 februari 1937 en deze van 31 december 1947 groeide de tewerkstelling van arbeiders en bedienden in strikt industriële bedrijven van 4.772 eenheden tot 6.678 eenheden of met 39,9 %; het aantal bedrijven had zich uitgebreid van 533 tot 566 of met 6,2 %¹. De vluggere ontwikkeling van de tewerkstelling dan van het aantal bedrijven dreef de gemiddelde tewerkstelling per bedrijf op van 9,0 eenheden in 1937 tot 11,8 in 1947. De gunstige conjunktuaarsituatie in 1947 dient in deze evolutie mede te worden verrekend. In het Rijk werd de tewerkstelling uitgebreid met 18,9 % en het aantal bedrijven met 2,8 %; voor West-Vlaanderen waren de overeenkomstige percentages 18,7 % en 18,2 %².

De evolutie van de tewerkstelling in het Oostendse tussen 1937 en 1947 bleek zeer gunstig te kontrasteren tegenover het verloop in het Rijk en in West-Vlaanderen. De groei was vooral belangrijk in de metaalsektor. Tegenover een tewerkstelling van 961 personen in 1937 stond een tewerkstelling van 1.968 eenheden in 1947, wat een verdubbeling betekende van de effectieven. Ook in het Rijk en in West-Vlaanderen was de expansie in de metaalsektor tussen 1937 en 1947 zeer belangrijk, nl. respectievelijk 47,5 % en 87,0 %. Het Oostendse profiteerde vooral van de verhoogde activiteit in de scheepsbouw en -herstellingen na het einde van het oorlogsgebeuren, zodat deze verhoogde tewerkstelling uiteraard van tijdelijke aard moest blijven.

Anderzijds beïnvloedde de seizoenfaktor in aanzienlijke mate de tewerkstelling in de voedingswarenbereiding; de viskonservenfabrieken hebben hun grootste activiteit omstreeks het jaareinde, zodat het verschil in opnamedatum ongetwijfeld voor een groot

1. Zie tabel IV, 26, volgende blz.

2. Zie appendix IV, 9, blz. 421.

Tabel IV, 26: Evolutie van het aantal inrichtingen en van de tewerkstelling in industriële en semi-industriële ondernemingen in het arrondissement Oostende, 1937-47 (a).

	27 febr. 1937		31 dec. 1947	
	Inricht.	Tewerkst.	Inricht.	Tewerkst.
Voeding, drank, oliën, vetstoffen, margarine	146	892	181	1.731
Tabakbewerking	1	1	—	—
Chemische nijverheid en derivaten van minerale brandstoffen . . .	8	862	4	1.114
Rubbernijverheid	1	2	3	12
Hout- en kurkbewerking	125	822	91	602
Papiernijverheid	2	11	2	8
Boekbedrijf en fotografie	17	112	24	203
Huiden- en lederindustrie	2	4	8	28
Textielnijverheid	9	237	7	187
Kledingsnijverheid (schoenen inbegrepen)	96	398	83	203
Produkte en distributie van elektriciteit, gas, water	1	110	5	172
Niet-metaalhoudende delfstoffen .	32	346	36	438
Metaalgieterijen, -smederijen, -trekkerijen en -pletterijen . . .	83	961	2	34
Fabrikage van artikelen uit gewoon metaal			33	161
Machinekonstruktie, scheepsbouw .			79	1.773
Andere	10	14	8	12
Totaal industriële bedrijven . . .	533	4.772	566	6.678
Bouwbedrijf	283	2.441	356	2.981
Transportbedrijf	48	253	46	340
Visserij	174	1.003	161	1.445
Totaal semi-industriële bedrijven	505	3.697	563	4.766
Algemeen totaal	1.038	8.469	1.129	11.444

deel de toename van de tewerkstelling van 892 eenheden in 1937 tot 1.731 eenheden in 1947 bepaalt. De seizoenschommelingen in de voedingswarenbereiding is een specifiek verschijnsel voor het Oostendse, verbonden aan de activiteit van de viskonservenfabrieken. Worden beide voornoemde sectoren uit de evolutie geëlimineerd dan komt de dynamiek van het bedrijfsleven in het Oostendse minder gunstig voor.

(a) Bron: Sociale en economische telling van 27 februari 1937 en algemene nijverheidstelling van 31 december 1947.

In de overige bedrijfstakken beliep de gezamenlijke groei in het Oostendse nauwelijks 60 eenheden of 2,1 %, tegenover een toename van 7,0 % in het Rijk en van 7,8 % in West-Vlaanderen. De lichte uitbreiding van de tewerkstelling in het Oostendse was de resultante van een groei van de tewerkstelling in de chemische nijverheid (+ 252), in de verwerking van niet-metaalhoudende delfstoffen (+ 92) en in het boekbedrijf (+ 91), van een vermindering in de hout- en kurkbewerking (- 220), in de kledingsnijverheid (- 195) en in de textielnijverheid (- 50) en van eerder geringe wijzigingen in de overige sectoren¹. West-Vlaanderen en het Rijk hadden in tegenstelling met het Oostendse nog een lichte expansie gekend van de textiel- en kledingsnijverheid. In de overige sectoren was de beweging meestal gelijklopend, zij het met enigszins afwijkende intensiteit.

De evolutie van de industriële bedrijvigheid tijdens de naoorlogse periode blijkt het best te kunnen gevolgd worden aan de hand van de tellingen uitgevoerd door de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid op 30 juni van ieder jaar. De klassifikatie gebruikt voor de algemene nijverheidstellingen van 1937 en 1947 stemt niet volledig overeen met die van de R.M.Z.-tellingen; een groter bezwaar ligt in de verschillende opnamedata, waardoor de seizoeninvloeden de vergelijking van de tewerkstellingscijfers bemoeilijken. Zo komt de seizoenfaktor opvallend aan het licht in de tewerkstellingscijfers in de voedingswarenbereiding²; de R.M.Z.-telling van 30 juni 1947 geeft een tewerkstelling van 1.135 eenheden tegenover een tewerkstellingspeil van 1.731 op 31 december 1947 volgens de gegevens van de algemene nijverheidstelling³.

Tussen medio 1947 en medio 1960 bleef het aantal strikt industriële bedrijven ongeveer op hetzelfde niveau en greep een lichte teruggang plaats van de tewerkstelling. De tellingen van 1947 en latere jaren geschieden niet volledig op dezelfde basis en nopen dus tot enige omzichtigheid bij de interpretatie. De voornaamste wijzigingen in de opnametechniek waren de overschakeling van de branche „timmer- en schrijnwerk”, die vóór 1949 in de sektor houtbewerking werd opgenomen, naar „bouwbedrijf” en de klassering van de garages met herstellingsplaats bij „machinekonstruk-

1. Opgemerkt dient te worden dat in 1937 het timmer- en schrijnwerk voor de bouwbedrijvigheid bij de bedrijfstak „hout- en kurkbewerking” werd gerekend, doch in 1947 bij de sektor „bouw” werd gekatalogeerd; dit verklaart voor een belangrijk deel de sterke vermindering van de tewerkstelling en van het aantal inrichtingen in de sektor „hout- en kurknijverheid”.

2. Bereiding van dranken en oliën inbegrepen.

3. Zie tabel IV, 27. volgende blz.

Tabel IV, 27: Evolutie van het aantal inrichtingen en van de tewerkstelling in industriële en semi-industriële ondernemingen in het arrondissement Oostende, 1947-60 (a).

Bedrijfstakken	30 juni 1947		30 juni 1960	
	Inricht.	Tewerkst.	Inricht.	Tewerkst.
Voedingswarenbereiding	113	978	165	1.071
Drankbereiding	22	150	15	96
Chemische nijverheid en derivaten van minerale brandstoffen	6	1.216	4	934
Hout- en kurkbewerking (b)	87	356	28	126
Boekbedrijf en fotografie	24	125	28	156
Huiden- en lederindustrie	11	46	8	51
Textielnijverheid	10	168	5	221
Kledingsnijverheid (schoenen in- begrepen)	71	204	49	182
Productie en distributie van elek- triciteit, gas, water	3	205	1	144
Niet-metaalhoudende delfstoffen	13	185	15	356
Metaalgieterijen, -smederijen, -trek- kerijen en -pletterijen	9	67	1	3
Fabrikage van artikels uit gewoon metaal	24	71	22	145
Machinekonstruktie, scheepsbouw (c)	48	1.344	93	1.306
Overige	12	31	13	59
Totaal industriële bedrijven	453	5.146	447	4.850
Bouwbedrijf (b)	419	3.346	429	4.210
Transportbedrijf (c)	87 (d)	1.424 (d)	62	597
Vissery	191	2.030	154	1.174
Totaal semi-industriële bedrijven	697	6.800	645	5.981

tie" in plaats van bij „transport" (sinds 1952). Instructief blijft echter de vergelijkende evolutie in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk.

Op 30 juni 1960 was de tewerkstellingscapaciteit in de strikt industriële bedrijven 4.850 eenheden, tegenover 5.146 op 30 juni

(a) Bron : R.M.Z.-tellingen 30 juni 1947 en 1960.

(b) In 1947 werd timmer- en schrijnwerk voor de bouwsector bij de bedrijfstak „hout" geklasseerd, sinds 1949 bij „bouw" ; het gaat om ongeveer 65 bedrijven met een tewerkstelling van circa 310 personen in 1960.

(c) In 1947 werden de garages met herstellingsplaats bij „transport" gerekend, sinds 1952 bij „machinekonstruktie" ; het gaat om circa 54 bedrijven met een tewerkstelling van ongeveer 290 personen in 1960.

(d) De onder de D.M.V.Z.K. (Dienst voor Maatschappelijke Veiligheid van de Zeelieden der Koopvaardij) ressorterenden der koopvaardijvloot inbegrepen.

1947 en 4.772 op 27 februari 1937. In West-Vlaanderen en in het Rijk was de groei van de tewerkstelling tussen 1937 en 30 juni 1947 vrij belangrijk, nl. circa 20 %, tegenover ongeveer 8 % in het Oostendse. In West-Vlaanderen lag het tewerkstellingspeil in 1960 met ongeveer 21 % boven het niveau van 1947 en in het Rijk ongeveer 2 % hoger als in 1947¹; in het Oostendse was de tewerkstelling met 5,8 % gedaald.

Hierna zal onderzocht worden of dit verloop gelijklopend was voor alle bedrijfssectoren, dan wel de resultante van belangrijke verschuivingen in het relatief belang van de diverse sectoren.

De voedingswarenbereiding kende in het Oostendse een lichte uitbreiding van de tewerkstelling bij een belangrijke toename van het aantal bedrijven. Deze bedrijfstak is in het Oostendse buitengewoon seizoengevoelig. De tewerkstelling in de branche viskonservennijverheid is ten zeerste afhankelijk van de aanvoer van haring en sprat. De periode van aanvoer is gelegen tussen de maanden oktober en maart. In deze periode wordt een top-tewerkstelling bereikt, waarna bij het einde van de aanvoerperiode tot massale afdanking wordt overgegaan. De viskonservenbedrijven richten zich voornamelijk tot vrouwelijke arbeidskrachten, precies op een ogenblik dat heel wat vrouwen die in toeristische bedrijvigheden werkzaam waren na het beëindigen van het seizoen opnieuw op de arbeidsmarkt verschijnen.

Uit een enquête door het Westvlaams Economisch Studiebureau bij de nijverheidsinstellingen van het Oostendse ingericht, blijkt de zeer sterke seizoengebondenheid. Het grootste viskonservenbedrijf had in 1961 tijdens het topseizoen (november) een maximale tewerkstelling van circa 180 personen; tijdens het laagseizoen werd een minimum-tewerkstelling van 12 personen geregistreerd (maand juli)².

De groei van de toeristische activiteit had een gunstige invloed op de tewerkstelling in sommige branches van de voedingswarenbereiding; ondanks het verdwijnen van een groentenkonservenbedrijf³ en een zekere teruggang in de viskonservenbereiding, kon tussen 1947 en 1960 niet enkel een tewerkstelling van circa 1.000 eenheden gehandhaafd worden, doch werd nog een lichte toename gerealiseerd (+ 93 of 9,5 %).

1. Zie appendix IV, 10, blz. 422.

2. Op 30 juni 1960 (laagseizoen) werden in de viskonservenbereiding 346 personen tewerkgesteld, dit betekent 32,3 % van de totale tewerkstelling in de voedingswarenssector. Gezien het hoge aandeel van deze branche is de terugslag van de seizoentewerkstelling dan ook vrij aanzienlijk.

3. Tewerkstelling op einde 1947 van 260 arbeiders (Eernegem).

In West-Vlaanderen bedroeg de toename van de tewerkstelling in de sektor voeding 28,4 % en in het Rijk 7,8 %.

De chemische nijverheid¹ die tussen 1937 en 1947 dank zij de groei van de tewerkstelling te Zandvoorde aan betekenis had gewonnen, kon deze groei niet bestendigen. Deze bedrijfstak wordt volledig beheerst door de te Zandvoorde gevestigde afdeling van de U.C.B. die in 1937 ruim 800 personen tewerkstelde, in 1947 ongeveer 1.100 en die de tewerkstelling zag teruglopen tot circa 900 eenheden in 1960 ondanks een verhoogde produktie.

Betekenisvol is de evolutie van de tewerkstelling in de metaalsektor. Na een niet onbeduidende stijging tussen 1937 en 1947 kon sindsdien deze tendens niet volgehouden worden, hoewel sinds 1952 de garages met herstellingswerkplaats bij de sektor „machinekonstruktie” gerekend worden, hetgeen trouwens de grote toename van het aantal uitbatingen verklaart. In 1960 lag de tewerkstelling in de metaalnijverheid in het Oostendse op het peil van 1947. Deze evolutie wijkt sterk af van die in West-Vlaanderen en in het Rijk, waar de toename van de tewerkstelling in de metaalsektor tussen 1947 en 1960 respectievelijk 85,2 % en 17,3 % bedroeg.

Enkel de sektor „machinekonstruktie, elektrische toestellen, voermiddelen, schepen en vliegtuigen inbegrepen” is in het Oostendse van betekenis. Deze sektor is er nog steeds overwegend op de scheepsbouw en scheepsherstelling georiënteerd, bedrijvigheid die sterk de conjunkturbewegingen volgt en die met heftige concurrentie van het buitenland heeft af te rekenen. In 1960 (30 juni) werden in het Oostendse 777 personen tewerkgesteld bij de scheepsbouw en -herstelling op een totale tewerkstelling van 1.306 personen in de branche „machinekonstruktie”. Deze structuur van de metaalsektor in het Oostendse is beslissend voor de hierboven geschetste evolutie van de tewerkstelling. In West-Vlaanderen breidde de tewerkstelling in de branche „machinekonstruktie” zich uit met 71,0 % en in het Rijk met 12,5 %.

De tewerkstelling in de branche „fabrikage van artikels uit gewoon metaal” kende een lichte groei (+ 74); daarentegen was er een achteruitgang in de branche „metaalgieterijen, -smederijen” (- 64).

De evolutie van de tewerkstelling in de hout- en kurknijverheid is moeilijk zuiver te stellen ingevolge de wijzigingen in de opname-techniek. In 1947 werd het timmer- en schrijnwerk voor het bouwvak in de sektor houtbewerking opgenomen, sinds 1949 daarentegen bij „bouwbedrijf”. Dit verklaart de belangrijke vermindering van

1. Derivaten van minerale brandstoffen inbegrepen.

het aantal ondernemingen (87 in 1947, 28 in 1960)¹. Kan de juiste hoegrootheid van het tewerkstellingsverloop niet bepaald worden, dan toch is de konfrontatie met de evolutie in West-Vlaanderen en het Rijk instructief. West-Vlaanderen dreef het tewerkstellingscijfer op van 7.949 tot 9.340 of met 17,5 %, dank zij de ontwikkeling van de meubelindustrie in bepaalde gewesten (het Brugse, het Kortrijkse); in deze groei had het Oostendse geen deel. In het Rijk bedroeg de vermindering 19,7 % en in het Oostendse niet minder dan 64,6 %. Blijkbaar was het aandeel van „timmer- en schrijnwerk voor het bouwvak” belangrijker in het Oostendse dan in het Rijk en West-Vlaanderen; het aantal bedrijven viel immers in het Oostendse tot index 32 tegenover 47 in West-Vlaanderen en 50 in het Rijk.

In de verwerkingsbedrijven van niet-metaalhoudende delfstoffen steeg de tewerkstelling van 185 eenheden in 1947 tot 356 in 1960, zijnde met 92,4 %. Het aantal bedrijven was inmiddels opgelopen van 13 tot 15 eenheden en de gemiddelde tewerkstelling per onderneming van 14,2 tot 23,7. De steenbakkerijen vormen de voor naamste aktiviteit in deze bedrijfstak met circa 60 % van de totale tewerkstelling.

Ook in West-Vlaanderen was de toename van de tewerkstelling vrij belangrijk (+ 61,4 %) doch hier was vooral de groei van de glasnijverheid beslissend. In het Rijk werd slechts een uitbreiding van de tewerkstelling van 10,7 % geregistreerd.

Nadat in de textielnijverheid tussen 1937 en 1947 een vermindering van de tewerkstelling was ingetreden, bracht de naoorlogse periode een verbetering van de situatie dank zij de groei van één bedrijf. Het aantal bedrijven verminderde met 5 eenheden doch de tewerkstelling steeg van 168 eenheden in 1947 tot 221 eenheden in 1960. In West-Vlaanderen was er tussen 1947 en 1960 een regressie van de tewerkstelling van 3,0 % en in het Rijk van 22,3 %.

In de kledingsnijverheid was de vermindering van de arbeidsbezetting vrij belangrijk geweest tussen 1937 en 1947; sindsdien is de tewerkstelling nog verder gedaald. Er zijn een groot aantal bedrijven verdwenen, nl. 22 of 31,0 %. Opnieuw heeft het Oostendse geen deel gehad in de nochtans belangrijke groei van deze bedrijfstak in West-Vlaanderen (+ 32,2 %); de buitengewoon sterke oriëntering van de vrouwelijke arbeidskrachten in het Oostendse op de toeristische bedrijvigheid kan de inplanting van bedrijven met permanente werkgelegenheid hinderen. In het Rijk bedroeg de vermindering van de tewerkstelling 5,9 %.

1. Zie voetnoot (b) bij tabel IV, 27, blz. 222.

De snelle opgang van de distributie van gas en elektriciteit bracht onmiddellijk na de tweede wereldoorlog een sterke expansie teweeg in de tewerkstelling. Medio 1947 beliep de tewerkstelling in het Oostendse 205 eenheden. Sindsdien heeft de hergroepering van de uitbatingen tot een vermindering van de arbeidsbezetting geleid. Dezelfde tendens manifesteerde zich in West-Vlaanderen en in het Rijk.

Het boekbedrijf en fotografie heeft zijn tewerkstelling met 31 eenheden of 24,8 % opgedreven. Ook in West-Vlaanderen en in het Rijk was de groei niet zonder betekenis, nl. 27,7 % en 23,7 %.

De sektor „drankbereiding” maakte een ongunstige evolutie door. De tewerkstelling viel terug van 150 eenheden in 1947 tot 96 eenheden in 1960. In West-Vlaanderen was de vermindering zeer miniem (- 6,6 %) en het Rijk slaagde er zelfs in zijn tewerkstelling te stabiliseren. De sterke tendens tot concentratie van de bedrijven schakelde enkele bedrijven uit en plaatste de overige ondernemers voor een moeilijke konkurrentiële positie.

In geen enkele van de overige sectoren is er in het Oostendse een vermeldenswaardige tewerkstelling.

Onder de semi-industriële bedrijvigheden neemt de bouwsektor de eerste plaats in met een tewerkstellingspotentieel dat – zoals gezien – bijna even hoog ligt als in alle strikt industriële bedrijven samen. Rekening houdend met de reeds eerder gemaakte opmerking inzake klassifikatie van de diverse branches mag besloten worden tot een verdere groei – zij het tegen een vertraagd tempo – van de tewerkstelling in deze sektor. Volgens de R.M.Z.-tellingen van 30 juni 1947 en 30 juni 1960 was er een toename van de tewerkstelling van 25,8 % in het Oostendse, van 29,3 % in West-Vlaanderen en van 36,9 % in het Rijk. Het ware zeker verkeerd moest de oriëntering van het Oostendse nog meer toegespitst worden op de bouwsektor.

De gegevens van de R.M.Z.-telling van 30 juni 1947 inzake transport omvatten de onder de D.M.V.Z.K.¹ ressorterende werkgevers en zeelieden der koopvaardijvloot en laten dus geen vergelijking toe met de telling van 30 juni 1960 waar deze werkgevers en werknemers niet in voorkomen. De algemene nijverheidstelling van 31 december 1947 gaf een tewerkstelling van 340 eenheden terwijl de R.M.Z.-telling van 30 juni 1960 een arbeidsbezetting geeft van 597 eenheden of een aangroei met 75,6 %. In West-Vlaanderen bedroeg de toename 29,8 % en in het Rijk 62,6 %.

1. Dienst voor Maatschappelijke Veiligheid van de Zeelieden der Koopvaardij.

B. Evolutie en spreiding van de tewerkstelling per gemeente, 1937-60

Om redenen van statistische aard wordt bij de analyse van de tewerkstelling per gemeente geen onderscheid gemaakt tussen industriële en semi-industriële sectoren. Daar geen gemeentelijke gegevens voorhanden zijn van de R.M.Z.-telling van 30 juni 1947 dient de analyse te geschieden op basis van de algemene nijverheidstellingen van 27 februari 1937 en 31 december 1947 en van de R.M.Z.-telling van 30 juni 1960.

In de periode 1937-47 steeg de totale industriële en semi-industriële tewerkstelling in het Oostendse van 8.469 eenheden tot 11.444 eenheden of met 35,1 %; nadien greep een regressie plaats tot 10.831 eenheden in 1960¹.

In 1937 telde het arrondissement Oostende nog 3 gemeenten waar geen enkele industriële produktie-eenheid was gevestigd, nl. Bekegem, Mannekensvere en Zande. In 1960 stelden deze gemeenten respectievelijk 5, 3 en 10 personen tewerk. Van de overige 24 gemeenten waren er 18 die hun tewerkstellingscapaciteit konden uitbreiden tussen 1937 en 1960 en 6 die een vermindering van de tewerkstelling kenden (zie kaart IV, 10).

De grootste expansie van de tewerkstelling greep plaats te Oostende (+ 1.069 eenheden) gevolgd door Gistel (+ 211), Ichtegem (+ 207), Westende (+ 187), Oudenburg (+ 181), Zandvoorde (+ 170), Stene (+ 142) en Middelkerke (+ 100). De teruggang van de tewerkstelling was relatief belangrijk te Klemskerke (- 94), Bredene (- 67) en Zevokote (- 29).

Het verloop van de tewerkstelling is voor de drie voormelde tellingsdata permanent stijgend te Gistel, Ichtegem, Middelkerke, Stene, Snaaskerke, Vlissegem, Ettelgem en te Moere. De evolutie was stijgend tussen 1937 en 1947 en dalend tussen 1947 en 1960 te Oostende, Bredene, Eernegem, Westende en Zandvoorde; een tegenovergesteld verloop had plaats te Oudenburg, Klemskerke en Leffinge. Te Lombardzijde was de trend permanent dalend. De gemeenten met een permanent stijgende trend danken deze evolutie aan de ontwikkeling van de bouwsector of van de verwerking van niet-metaalhoudende delfstoffen; ook de gemeenten met een toenemende tewerkstelling na 1947 danken deze verbetering aan één of aan beide voornoemde sectoren.

Steeds komt het belang van de tewerkstelling in de bouwsector op opvallende wijze aan het licht. Deze activiteit is over het gehele arrondissement verspreid doch heeft haar zwaartepunt in de

1. Zie tabel IV, 28, volgende blz.

Tabel IV, 28: Evolutie der industriële en semi-industriële ondernemingen naar aantal en tewerkstelling, per gemeente, 1937-60.

Gemeenten	Aantal ondernemingen			Tewerkstelling		
	27 febr. 1937	31 dec. 1947	30 juni 1960	27 febr. 1937	31 dec. 1947	30 juni 1960
Bekegem	—	2	2	—	3	5
Bredene	66	76	69	638	912	571
Erenegem	23	40	37	163	407	216
Eitelgem	2	4	6	19	20	66
Gistel	33	47	44	170	380	381
Ichtegem	17	21	36	44	102	251
Klemskerke	32	27	36	187	75	93
Leflinge	11	9	10	61	29	62
Lombardzijde	9	9	2	20	17	5
Mannekenvere	—	1	2	—	1	3
Middelkerke	52	53	59	303	342	403
Moere	2	3	5	8	28	43
Oostende	667	691	615	5.523	7.171	6.592
Oudenburg	27	28	31	76	70	257
Roksem	1	1	3	7	1	6
Schore	1	3	3	1	7	6
St.-Pieters-Kapelle	2	2	4	2	5	12
Slijpe	8	5	3	26	8	10
Snaaskerke	7	5	6	22	32	118
Stene	37	47	47	203	293	345
Vlissegem	6	14	10	17	40	65
Westende	18	20	43	57	278	244
Westkerke	2	3	3	6	8	7
Wilskerke	2	1	1	2	1	5
Zande	—	2	1	—	3	10
Zandvoorde	5	8	10	876	1.192	1.046
Zevекote	8	7	4	38	19	9
Totaal	1.038	1.129	1.092	8.469	11.444	10.831

kustgemeenten. Van de 27 gemeenten waren er in 1960 slechts 3 zonder één enkele bouwonderneming.

De industriële en semi-industriële tewerkstelling ligt in het arrondissement Oostende bijzonder sterk gekoncentreerd in de agglomeratie Oostende.

Op 30 juni 1960 groepeerde de stad Oostende 6.592 arbeidsplaatsen gespreid over 615 ondernemingen; dit betekent dat 60,9 % van de globale industriële tewerkstelling in het arrondissement en 56,3 % van het aantal bedrijven van het arrondissement te Oostende aanwezig zijn. In 1937 beliepen de overeenkomstige cijfers respectievelijk 65,2 % en 64,3 %.

De vier randgemeenten van Oostende, nl. Zandvoorde, Bredene, Middelkerke en Stene, boden werkgelegenheid aan 2.365 personen (respectievelijk 1.046, 571, 403 en 345) in 185 bedrijven (10 + 69 + 59 + 47). Hun aandeel in het totale effectief van de tewerkstelling en het aantal bedrijven bereikte 21,8 % en 16,9 %. In 1937 bedroeg het gezamenlijke tewerkstellingspotentieel 2.020 eenheden of 23,9 % van de arrondissementele tewerkstelling bij een aandeel van 15,4 % van het aantal bedrijven.

De agglomeratie Oostende groepeerde aldus in 1937 89,1 % van de totale industriële tewerkstelling in het arrondissement en 79,7 % van het aantal bedrijven. In 1960 bedroegen deze percentages respectievelijk 82,7 % en 73,2 %. De concentratie van de tewerkstelling en van het aantal bedrijven is dus enigermate afgenomen. De expansie van de industriële tewerkstelling en van het aantal bedrijven verliep trager in deze kern dan in de rest van het arrondissement. De industriële tewerkstelling blijft echter zeer schaars gespreid in de overige gemeenten.

Een viertal grotere gemeenten in het zuiden en zuid-oosten van het arrondissement, nl. Gistel, Oudenburg, Ichtegem en Eernegem met respectievelijk 381, 257, 251 en 216 tewerkgestelden of gezamenlijk 1.105, groeperen het leeuwenaandeel van de overige tewerkstelling. Deze vier gemeenten nemen 59,0 % op van de tewerkstelling welke buiten de Oostendse agglomeratie is gelegen. In 1937 beliep het aandeel in de totale arrondissementele tewerkstelling 5,3 % tegenover 10,2 % in 1960.

In de kustgemeenten Westende (244 tewerkgestelden) en Klemskerke (93 tewerkgestelden) werden in 1960 337 personen tewerkgesteld in industriële inrichtingen; dit betekent 3,1 % van de totale tewerkstelling in het arrondissement (2,9 % in 1937).

In de overige 16 gemeenten bedroeg de industriële tewerkstelling op 30 juni 1960 amper 432 eenheden of gemiddeld 27,0 eenheden

per gemeente. Enkel te Snaaskerke is een bedrijf van enige omvang (een betonwerkerij) gevestigd. In 1937 werden in deze gemeenten 229 personen tewerkgesteld.

De grotere bedrijven zijn haast uitsluitend in de agglomeratie Oostende gevestigd, met het enige grootbedrijf te Zandvoorde en alle overige bedrijven van meer dan 100 tewerkgestelden te Oostende of Bredene, behoudens een bouwonderneming te Westende. De gemiddelde tewerkstelling per bedrijf is er dan ook opmerkelijk hoger dan in de rest van het arrondissement.

Zowel op het vlak van aantal als grootte is de concentratie van de industriële tewerkstelling zeer groot in het Oostendse. Circa 83 % van de industriële tewerkstelling ligt gekoncentreerd in vijf gemeenten die – op één na – alle ondernemingen van meer dan 100 tewerkgestelden omvatten.

Samengaan met deze buitengewoon sterke concentratie van de totale industriële tewerkstelling is ook de concentratie van de tewerkstelling naar bedrijfstak zeer uitgesproken. In tabel IV, 29

Tabel IV, 29 : Aandeel van de agglomeratie Oostende in de tewerkstelling in de diverse industriële sectoren in het arrondissement Oostende, 30 juni 1960.

Bedrijfstakken	Tewerkstelling in		Aandeel van de agglomeratie Oostende
	Arrond.	Agglomeratie	
Visserij	1.174	1.174	100,0
Produktie en distributie elektriciteit	144	144	100,0
Huiden- en lederindustrie	51	51	100,0
Chemische nijverheid	934	931	99,7
Machinekonstruktie	1.306	1.264	96,8
Textielnijverheid	221	214	96,8
Boekbedrijf en fotografie	156	149	95,5
Transportbedrijf	597	561	94,0
Voedingswarenbereiding	1.071	914	85,3
Fabrikage van artikelen uit ge- woon metaal, metaalgieterijen	145	117	80,7
Kledingsnijverheid	182	140	76,9
Bouwbedrijf	4.210	2.981	70,8
Hout- en kurknijverheid	126	84	66,7
Drankbereiding	96	58	60,4
Niet-metaalhoudende delfstoffen	356	131	36,8
Overige	62	44	71,0
TOTAAL	10.831	8.957	82,7

werd het aandeel opgenomen dat de Oostendse agglomeratie heeft in de arrondissementele tewerkstelling in de diverse sectoren.

De agglomeratie groepeerde praktisch de totaliteit van de tewerkstelling in de sectoren chemische nijverheid, boekbedrijf en fotografie, textielnijverheid, produktie en distributie van elektriciteit, machinekonstruktie, huiden- en lederindustrie, visserij en transportbedrijf. Het aandeel ligt zeer laag voor de verwerkende nijverheid van niet-metaalhoudende delfstoffen (36,8 %). Ook de tewerkstelling in het bouwvak en in de kledingsnijverheid ligt minder gekoncentreerd evenals in enkele kleinere bedrijfstakken zoals drankbereiding en houtnijverheid.

De concentratie van de tewerkstelling in slechts enkele bedrijfssectoren blijkt tussen 1937 en 1960 te zijn afgenomen. In 1937 viel 72,7 % van de tewerkstelling in de sectoren bouwbedrijf, visserij, metaalnijverheid, chemische nijverheid en voedingswarenbereiding; in 1960 was dit aandeel gedaald tot 70,3 %.

§ 4. De tewerkstelling naar de sociale stand en naar het geslacht

De totale tewerkstelling van 10.831 arbeidskrachten op 30 juni 1960 viel uiteen in een tewerkstelling van 9.878 mannen en 953 vrouwen. Het aandeel van de mannen (91,2 %) is in vergelijking met het Rijk (79,5 %) en West-Vlaanderen (77,2 %) zeer hoog. De dominerende bedrijfstakken in het Oostendse – het bouwbedrijf, de zeevisserij en de metaalnijverheid – doen haast uitsluitend beroep op mannelijke arbeidskrachten. De meeste vrouwen zijn tewerkgesteld in de sectoren voedingswarenbereiding (417), textielnijverheid (134) en kledingsindustrie (107).

Het aandeel van de bedienden in de totale tewerkstelling in de industriële ondernemingen (7,3 %) is in vergelijking met het Rijk (15,0 %) eerder gering en ligt nog enigszins onder het verhoudingscijfer van West-Vlaanderen (8,3 %). De geringe omvang van de ondernemingen in het Oostendse laat niet toe de ondernemersfuncties te splitsen en houdt aldus het bediendenaantal op een laag niveau. Het aandeel van de vrouwelijke bedienden belooft 26,6 % in het Oostende¹ tegenover 26,5 % in West-Vlaanderen en 23,4 % in het Rijk.

Symptomatisch voor het tekort aan vitaliteit en expansiekracht in het Oostendse bedrijfsleven is de vermindering van het aandeel van de bedienden in de totale tewerkstelling. In 1960 werden in

1. Zie tabel IV, 30.

Tabel IV, 30: Industriële tewerkstelling in het arrondissement Oostende, naar de sociale stand en naar het geslacht, 1937-60.

	27 febr. 1937	30 juni 1947	30 juni 1960
Arbeiders			
Mannen	6.903	10.508	9.294
Vrouwen	865	720	741
Bedienden			
Mannen	609	549	584
Vrouwen	92	169	212
Totaal	8.469	11.946	10.831

het arrondissement Oostende slechts 79,3 bedienden tewerkgesteld per 1.000 arbeiders tegenover 90,0 in 1937. Zowel in West-Vlaanderen als in het Rijk werd het bedrijfsleven gekenmerkt door een stijgend belang van het administratief kader; in West-Vlaanderen werden in 1960 20,6 bedienden meer tewerkgesteld per 1.000 arbeiders dan in 1937 (90,8) en in het Rijk 58,0 (176,1). Bovendien wordt de structuur van deze tewerkstelling in het Oostendse – zoals gezien – gekarakteriseerd door een relatief groot aantal vrouwelijke bedienden; in 1937 lagen de verhoudingen nog ten gunste van het arrondissement Oostende (15,1 % tegenover respectievelijk 15,8 % en 15,9 %).

§ 5. Arbeidsbevoorrading in het arrondissement Oostende; lokaliseringskrachten en specifieke aspecten

Aan de hand van een enquête ingesteld door het W.E.S. bij de voornaamste industriële en semi-industriële bedrijven van het Oostendse was het mogelijk een inzicht te verwerven in de arbeidsbevoorrading van het Oostendse bedrijfsleven.

39 bedrijven uit Oostende hebben de geografische herkomst van hun arbeidskrachten aangeduid. Deze 39 ondernemingen telden in 1958 een gezamenlijke tewerkstelling van 2.687 eenheden. 2.188 arbeiders of 81,5 % van het totale aantal waren woonachtig in het arrondissement Oostende, voornamelijk in een straal van 15 km omheen Oostende. Uit andere arrondissementen van West-Vlaanderen kwamen 436 arbeiders (16,2 %) terwijl er 63 (2,3 %) buiten de provincie hun woonplaats hadden. De voornaamste rekruteringsgewesten buiten het arrondissement Oostende zijn:

Brugge (224), Veurne (92), Diksmuide (88) en Oost-Vlaanderen (46).

Uit de randgemeenten van Oostende, nl. Zandvoorde, Bredene, Middelkerke en Stene, hadden 11 bedrijven aan de enquête deelgenomen; de tewerkstelling in 1958 bedroeg 1.813 eenheden. De herkomst van deze arbeidskrachten sloeg voor 88,9 % op gemeenten van het eigen arrondissement, overwegend de omringende gemeenten. 202 arbeiders waren woonachtig buiten het arrondissement, waarvan 172 in het arrondissement Brugge. Vooral het chemisch bedrijf te Zandvoorde rekruteert buiten het eigen arrondissement (143 arbeiders uit het Brugge).

In de overige gemeenten van het arrondissement Oostende, waar de nijverheid zeer schaars gespreid is, wordt voornamelijk beroep gedaan op arbeidskrachten uit de eigen gemeente.

Deze enquête doet blijken dat voor de tewerkstelling in industriële en semi-industriële bedrijven hoofdzakelijk uit de eigen arbeidsmarkt wordt geput. Enkel in de kern Oostende en de randgemeenten wordt voor een gering deel beroep gedaan op arbeidskrachten uit andere arrondissementen van West-Vlaanderen en dan voornamelijk uit het Brugge; de uitwisseling van arbeidskrachten wordt in de hand gewerkt door frekwente en vlotte spoorverbindingen.

Het grootste bedrijf van het arrondissement, de Union Chimique - Chemische Bedrijven te Zandvoorde, heeft zijn vestigingsplaats gekozen in functie van de gunstige aanvoermogelijkheden van de grondstoffen (vooral steenkolen) en de afzetmogelijkheden van de gasproduktie in de omringende gewesten. De cokeskolen worden op heden voor 84 % en de zware olie voor 80 % uit het buitenland betrokken; de overige grondstoffen komen uit het binnenland. De aanvoer van de grondstoffen geschiedt per zeeschip (tot 2.500 ton) langs de haven van Oostende, per lichter (tot 500 ton) langs de vaart Gent-Oostende (Zeebrugge) en per spoor. De te kleine doorsnede van het kanaal Oostende-Gent verhindert het inzetten van grotere schepen. Er blijken zich moeilijkheden voor te doen bij de watervoorziening: de hoedanigheid van het water uit de vaart Gent-Oostende laat, vooral 's zomers, veel te wensen over, terwijl niet altijd in voldoende hoeveelheid stadswater ter beschikking is. De afzet van de afgewerkte produkten heeft voor 65 % van de waarde plaats in het buitenland, hoofdzakelijk in Europese landen. De produktie is niet onderhevig aan seizoenschommelingen. De aanwerving van geschoolde arbeidskrachten, inzonderheid het

fabrikatiepersoneel, stuit soms op moeilijkheden; indien in vak-scholen van de lagere graad of in avondvakscholen een afdeling voor de vorming van fabrikatiewerklieden voor de scheikundige nijverheid kon opgericht worden, zou de vorming niet meer volledig in de instelling zelf dienen te geschieden.

De Ostend Stores & Ropeworks, harde vezelspinnerij, die aanvankelijk zijn activiteit gericht had op het voldoen aan de behoeften van de visserij, koos normaliter de nabijheid van een vissershaven. Sindsdien zijn in het produktiepatroon ingrijpende wijzigingen ingetreden. De onderneming heeft na de tweede wereldoorlog interessante afzetmarkten in het buitenland weten te veroveren en kon aldus – ondanks het verlies van zijn vroeger afzetgebied in Frankrijk ingevolge kontingentering en invoerrechten – na een moeilijke periode van beperkte activiteit zijn produktie en tewerkstelling regelmatig uitbreiden.

De voornaamste ondernemingen behorend tot de sektor „metaal-nijverheid” zijn ondernemingen voor scheepsbouw en -herstellingen die uiteraard de nabijheid van een haven opzoeken. De tewerkstelling is er aan sterke schommelingen onderhevig en ondergaat in sterke mate de invloed van bestellingen van overheidswege. De tewerkstellingskapaciteit ligt er op heden ver boven de benuttigde capaciteit. De nauwe doorgang van brug en sluizen aan het droogdok te Oostende vormt er een handikap. De Compagnie Internationale des Wagons-Lits & des Grands Express Européens N.V. heeft te Oostende een herstellingswerkplaats; Oostende als belangrijk eindpunt van internationale treinverbindingen bleek hiertoe zeer geschikt. De arbeidsbezetting is afhankelijk van de jaarlijkse kredieten die de algemene direktie van de maatschappij jaarlijks toekent voor het herstellen en het onderhoud van het materieel. Een bedrijf oriënteert zich sinds 1960 op de produktie van kampeerwagens en voorziet een uitbreiding van de tewerkstelling; de E.E.G.-landen worden als afzetgebied geprospekteerd.

De rederijen en de viskonservenfabrieken zijn eveneens rechtstreeks of onrechtstreeks geaxeerd op de haven. De visverwerkende nijverheid haalt, benevens uit de vlotte aanvoer van de vis, voordeel uit het seizoenmatig karakter van de economie in de kuststreek waar het gemakkelijker dan elders mogelijk is over het nodige vlottend personeel te beschikken. De afzet van de produktie geschiedt kwasi volledig in het eigen land; vóór de jongste wereldoorlog was de export vrij belangrijk. De tewerkstelling is buitengewoon seizoengevoelig; het hoofdseizoen valt omheen het

jaareinde en wordt gekenmerkt door frekwente werkonderbrekingen bij gebrek aan aanvoer van vis.

De lokalisatie van bouwondernemingen is uiteraard weinig aan bepaalde vestigingsfactoren gebonden, gezien de mobiliteit van de werven. De meeste bouwondernemingen zijn niettemin te Oostende of in de kustgemeenten gevestigd, vooral de ondernemingen van enige omvang. De grootste ondernemingen worden aangetroffen in de sektor waterbouwkundige werken. De nabijheid van administratieve diensten wordt als een positieve faktor gewaardeerd. Ook de bouwboom, veroorzaakt door de heropbouw van de kust, en de ontwikkeling van het toerisme waren stimulerend voor de vestiging van bouwondernemingen in de kuststrook. Tijdens de zomermaanden (toeristisch seizoen) ondergaat de bouwactiviteit een inzinking wegens het bouwverbod in de badplaatsen.

De verwerkende nijverheid van niet-metaalhoudende delfstoffen is gebonden aan de vindplaatsen van de grondstof. Op dit ogenblik zijn een vijftiental bedrijven in het Oostendse gevestigd met als voornaamste vestigingsplaatsen: Oudenburg, Snaaskerke, Zandvoorde, Bredene en Ettelgem. Gelet op de geringe diepte van de kleilaag blijkt de vestiging van steenbakkerijen in de huidige omstandigheden minder verantwoord; een modern bedrijf vergt een grotere produktiekapaciteit. De meeste steenbakkerijen dateren reeds van vóór de tweede wereldoorlog. De afzet geschiedt integraal in het binnenland. De tewerkstelling is sterk seizoengevoelig. De geringe diepgang van het kanaal Plassendale-Nieuwpoort veroorzaakt moeilijkheden bij de aanvoer van grondstoffen of de afvoer van produkten. De betonwerkerij van Snaaskerke die in 1946 gesticht werd, liet haar keuze van de standplaats op Snaaskerke vallen omwille van de aanwezigheid van geschikte terreinen en in bijkomende orde van geschikte arbeidskrachten. Dit bedrijf wordt gehinderd in zijn normale ontplooiing door het ontbreken van een geschikte waterweg voor de aanvoer van grondstoffen en van grote verkeerswegen voor het vervoer van grondstoffen en afgewerkte produkten. In deze gemeenten ontbreken ook de „external economies”, wat door sommige bedrijven als een werkelijke handicap wordt aanvoeld o.m. inzake telefoonverbindingen en postverkeer.

Uit de enquête is eveneens gebleken dat te Oostende op huidig ogenblik geen nijverheidsgronden te vinden zijn; sommige bedrijven vinden de prijs van de energie betrekkelijk hoog.

Uiteindelijk blijkt de gunstige verkeerstechnische ontsluiting van Oostende en van de randgemeenten de doorslaggevende faktor te

zijn geweest bij de industrievestiging in het arrondissement Oostende.

§ 6. De alleenstaande handarbeiders in het arrondissement Oostende

De grens tussen het ambachtswezen en de nijverheid valt moeilijk scherp te trekken en het onderscheid tussen de tewerkstelling in kleine inrichtingen met bezoldigd personeel en de alleenstaande handarbeiders is in de eerste plaats van statistische aard. Veelal heeft de aktiviteit van de alleenstaande handarbeiders een louter verzorgend karakter en zijn de groeiomogelijkheden dus gebonden aan de lokale afzetmarkt. Zekere ambachtsondernemingen kunnen echter uitgroeien tot een stuwend bedrijf (fijnmekaniek e.d.) en kunnen aldus de basis vormen voor verdere industrialisering van een gewest; in West-Vlaanderen kunnen meerdere dergelijke voorbeelden aangewezen worden. Het is dan ook niet zonder betekenis de ontwikkeling en de structuur van het ambachtswezen in het Oostendse te ontleden én omwille van de tewerkstelling op zichzelf én omwille van de latente groeiomogelijkheden die erin kunnen schuilgaan.

Op 31 december 1947 waren in het arrondissement Oostende 2.045 alleenstaande handarbeiders in aktiviteit; bij de sociale en economische telling van 27 februari 1937 werden er 1.908 geregistreerd. Op 1.000 inwoners waren er aldus in 1947 19 alleenstaande handarbeiders in het Oostendse. Dit verhoudingscijfer ligt aanzienlijk lager dan in de provincie in haar geheel (23) en op hetzelfde niveau als in het Rijk (19). Van alle Westvlaamse arrondissementen heeft Oostende verhoudingsgewijze het geringst aantal alleenstaande handwerkers; in het arrondissement Veurne wordt een verhoudingscijfer van 28 per duizend inwoners bereikt.

De aktiviteit van deze alleenstaande handarbeiders bestrijkt een ganse gamma van bedrijvigheden. In tabel IV, 31¹ wordt een overzicht gegeven van de voornaamste takken, op basis van het aantal alleenstaande handarbeiders en de tewerkgestelde helpers.

De voornaamste aktiviteitsgroep is de voedingswarenbereiding met 518 uitbaters of 25,3 % van het totale aantal; de beenhouwerijen, bakkerijen en banketbakkerijen zijn hierin zeer talrijk. Nadien volgen de konfektie (418 of 20,4 %), de ondernemers van bouwwerken (279 of 13,6 %), de houtnijverheid (202 of 9,9 %),

1. Zie volgende blz.

Tabel IV, 31: Alleenstaande handarbeiders en tewerkgestelde helpers in het arrondissement Oostende, naar de aard van de bedrijvigheid, 31 dec. 1947.

	Alleenstaande handarbeiders	Helpers
Beenhouwerijen	219	57
Bakkerijen en banketbakkerijen	166	57
Loommolens	48	12
Schoenmakerij	144	12
Klederen op maat voor mannen en jongens	133	22
Naaiwerk	95	5
Fabrieken van fietsen	71	3
Vrachtervervoer	79	11
Schilderwerk en versiering	67	7
Smeden en hoefsmeden	66	5
Algemeen schrijnwerk	58	20
Timmerwerk voor diverse doeleinden . .	50	10
Bouwwerken (metselwerk, beton, voegen)	52	11
Elektrische installatie	52	8
Personenvervoer per autobus, huurrijtuigen	55	8
Overige	690	118
TOTAAL	2.045	366

het vervoer (180 of 8,8 %) en de machinekonstruktie (143 of 7,0 %).

Uit tabel IV, 31 blijkt dat de tewerkstelling van niet-bezoldigden vooral belangrijk is in de beenhouwerijen, bakkerijen en banketbakkerijen, de konfektie en algemeen schrijnwerk. In totaal werden op 31 december 1947 366 helpers tewerkgesteld, dit is gemiddeld 18 helpers per 100 alleenstaande handarbeiders. In West-Vlaanderen bereikte dit verhoudingscijfer 24 eenheden en in het Rijk 21. Oostende telt de laagste verhouding van alle Westvlaamse arrondissementen. Op het totaal van 2.045 alleenstaande handwerkers waren er 1.750 of 85,6 % zonder helpers tegenover een aandeel van 81,9 % in West-Vlaanderen en 83,1 % in het Rijk. Het aandeel van de vrouwen onder de helpers beliep 35,8 % in het arrondissement Oostende, 28,6 % in West-Vlaanderen en 37,4 % in het Rijk.

De 2.045 alleenstaande handarbeiders in het Oostendse bestonden voor 9,0 % (184 eenheden) uit vrouwen; het aandeel van de vrouwen beliep 9,7 % in West-Vlaanderen en 10,6 % in het Rijk. In het Oostendse oefenden 1.893 alleenstaande handarbeiders of 92,6 % van het totale aantal hun bedrijvigheid uit als hoofdbe-

roep ; dit aandeel was even hoog in West-Vlaanderen en bereikte 93,5 % in het Rijk. Blijkbaar bestaat er een positieve relatie tussen het aantal vrouwelijke alleenstaande handarbeiders en het aantal inrichtingen die als bijberoep worden uitgebaat.

In het arrondissement Oostende werden slechts 9 inrichtingen geregistreerd die te zamen 14 thuisarbeiders tewerkstelden. Het aandeel van de inrichtingen met thuisarbeiders in het totale aantal beliep 0,4 % tegenover 0,8 % in West-Vlaanderen en 1,1 % in het Rijk. In het Oostendse werd slechts een gemiddelde bereikt van 1,6 thuisarbeiders (42,8 % vrouwen) per inrichting met tewerkgestelde thuisarbeiders, tegenover 2,1 (56,9 % vrouwen) in West-Vlaanderen en 3,4 (69,8 % vrouwen) in het Rijk.

De alleenstaande handarbeiders die hun ambachtelijke bedrijvigheid kumulieren met de verkoop van niet door henzelf geproduceerde artikels waren ten getale van 980 ; dit betekent een aandeel van 47,9 %, tegenover 44,5 % in West-Vlaanderen en 39,4 % in het Rijk.

Het ambachtswezen is in het Oostendse minder sterk ontwikkeld dan in het Rijk en vooral veel minder dan in sommige andere arrondissementen van West-Vlaanderen. Het ambachtswezen vertoont bovendien meer een gemengd karakter ; het samengaan van ambachtelijke bedrijvigheid en handel komt in het Oostendse verhoudingsgewijze meer voor dan in West-Vlaanderen en in het Rijk.

Sinds 1947 zijn ongetwijfeld belangrijke wijzigingen ingetreden in de structuur van deze sektor door het verdwijnen van bepaalde bedrijvigheden en de overschakeling naar industriële exploitatie van zekere categorieën. Zonder twijfel is het aantal alleenstaande handarbeiders sterk afgenomen ; sommigen zijn door de tewerkstelling van een of meer arbeiders in de categorie van de ondernemingen met bezoldigd personeel terecht gekomen ; anderen werden door het verdwijnen van de thuisarbeid en de concentratie in het atelier uitgeschakeld. Gegevens over de recente evolutie zijn evenwel niet beschikbaar.

* * *

Konkluderend kan gewezen worden op de geringe verscheidenheid in de industriële activiteiten in het Oostendse. De tewerkstelling is zeer sterk gekoncentreerd. Slechts weinig sectoren zijn in het Oostendse in expansie. Behoudens in de verwerking van niet-metaalhoudende delfstoffen, de textielnijverheid, de voedingswarenberei-

ding, boekbedrijf en fotografie en het bouwbedrijf, is de tewerkstelling in de overige sectoren of stagnerend of regressief. Het Oostendse deelt niet in de groei van sommige bedrijfstakken – metaalnijverheid, houtnijverheid, kledingsnijverheid – die in West-Vlaanderen een belangrijke uitbreiding van de tewerkstelling mogelijk maakten. De bouwbedrijvigheid, die de voornaamste activiteit is voor het Oostendse, kan zeker niet de activiteit worden van waaruit de industriële heroriëntering kan vertrekken ; evenmin mag veel waarde gehecht worden aan de verwerking van niet-metaalhoudende delfstoffen als motorisch element, noch kunnen hoge verwachtingen gebouwd worden op de textielnijverheid of de voedingswarenbereiding in het Oostendse.

Bij de zeer sterke concentratie van de bedrijvigheid naar bedrijfstak voegt zich nog een buitengewoon hoge ruimtelijke concentratie. De tewerkstelling ligt grotendeels gekoncentreerd in een beperkte zone met de stad Oostende als zwaartepunt. Het overige gedeelte van het arrondissement is nog overwegend agrarisch of is het woongebied geworden van forenzen die over verre afstanden pendelen. Het gebrek aan aangepaste infrastructuur in het zuiden van het arrondissement heeft de industriële ontwikkeling geremd.

HOOFDSTUK III

STRUKTUUR EN WERKGELEGENHEID IN DE HANDEL

§ 1. De ontwikkeling van het aantal handelsinrichtingen tussen 1937 en 1947

De bevolking van het arrondissement Oostende nam van 1937 tot 1947 toe van 104.747 tot 107.654 zielen, dit is met 2,8 %. Het aantal handelsinrichtingen, d.w.z. specifieke verkoopszaken van landbouw- en nijverheidsprodukten, nam in hetzelfde tijdsbestek toe van 4.027 eenheden tot 4.312, hetgeen een toename van 7,1 % betekent. Deze toename was uitsluitend toe te schrijven aan een sterk toegenomen aantal inrichtingen van alleenstaande handelaars, nl. met 357 eenheden of 9,9 %. De inrichtingen met bezoldigd personeel namen in de tussenliggende tijdspanne met 72 eenheden af, d.i. met 17,6 %.

Aldus telde het arrondissement Oostende in 1947 voor zijn 107.654 inwoners 3.976 verkoopinrichtingen door alleenstaanden uitgebaat en 336 inrichtingen met bezoldigd personeel.

Uit tabel IV, 32¹ blijkt dat onder de inrichtingen die personeel tewerkstellen, de verkoopszaken van produkten van de metaalnijverheid met 6 eenheden of 42,9 % in aantal waren toegenomen, en de textiel- en kledingszaken met 10 eenheden of 38,5 %; de inrichtingen met personeel waar „allerlei” produkten verkocht worden namen met 7 eenheden of 35,0 % toe, terwijl de verkoopinrichtingen van produkten van mijnen en groeven ook met 4 eenheden of 22,2 % in aantal waren gestegen.

Alle andere categorieën van grotere handelsinrichtingen, d.w.z. met personeel werkende verkoopszaken, bleven in aantal gelijk of waren in aantal afgenomen; hun totale vermindering bedroeg 99 eenheden.

De toename bij de „alleenstaande” verkopers was vooral belangrijk bij de verkoop van „diverse” artikelen; zij namen toe van 33 eenheden tot 121 of met 267 %. Ook de alleenstaande verkopers van produkten van de keramische en de glasnijverheid namen verhoudingsgewijze zeer sterk in aantal toe nl. van 20 tot 59, of met 195 %. Alle andere soorten inrichtingen door alleenstaanden uitgebaat, namen bovendien in verschillende mate in aantal toe, uitgezonderd de verkoopinrichtingen van voedingswaren, papierwaren en van produkten van mijnen en groeven; hun aantal

1. Zie volgende blz.

Tabel IV, 32 : Evolutie van het aantal verkoopinrichtingen in het arrondissement Oostende, 1937-47 (a).

Aard van de inrichtingen	Aantal inrichtingen in 1937 uitgebaat		Aantal inrichtingen in 1947 uitgebaat	
	alleenstaande handelaars	inrichtingen met personeel	alleenstaande handelaars	inrichtingen met personeel
1. Verkoop van landbouwprodukten	199	28	249	10
2. Produkten van mijnen en groeven	170	18	112	22
3. Voedingswaren (b)	1.881	208	1.718	154
4. Tabakswaaren	71	1	85	1
5. Produkten van de scheikundige nijverheid	104	30	135	15
6. Produkten van de houtverwerkende nijverheid en bouwstoffen	129	17	146	17
7. Produkten van de papierverwerkende nijverheid	76	2	68	1
8. Produkten van de polygrafische nijverheid	30	11	42	8
9. Huiden en lederwaaren	141	9	150	6
10. Kleding en textiel	410	26	547	36
11. Produkten van de keramische en de glasnijverheid	20	12	59	10
12. Metaalwaaren	218	14	343	20
13. Produkten van de kunst- en precisienijverheid	137	12	201	9
14. „Allerlei” produkten	33	20	121	27
Totaal	3.619	408	3.976	336

was in de beschouwde tijdspanne gedaald tot respektievelijk de indices 91, 89 en 66.

Globaal gezien kan vastgesteld worden dat tussen 1937 en 1947 de volgende soorten inrichtingen, zowel met als zonder personeel, in aantal zijn toegenomen : verkoop van „allerlei” produkten, verkoop van metaalwaaren, verkoop van textielwaaren en kleding, verkoop van tabakartikelen, verkoop van produkten van de houtverwerkende nijverheid en van bouwstoffen.

De categorieën die daarentegen in aantal zijn afgenomen – zowel

(a) Bron : Handelstelling 27 februari 1937.

Handelstelling 31 december 1947.

(b) De gegevens van 1937 zijn niet volledig vergelijkbaar met die van 1947 gezien in 1937 de beenhouwers en spekslaggers bij de handelaars werden gerekend in tegenstelling met de telling van 1947 toen zij bij de nijverheidsinrichtingen werden gekatalogeerd.

de inrichtingen met als zonder personeel – zijn : de verkoopzaken van papierwaren en van voedingswaren.

In alle andere branches compenseerde – althans kwantitatief – de toename der inrichtingen door alleenstaanden uitgebaat, de vermindering der inrichtingen met personeel, inclusief in de verkoop van produkten van de keramische en de glasnijverheid, van de kunst- en precisienijverheid, van de polygrafische bedrijven, van de scheikundige nijverheid en van de huiden- en lederwarenbereiding.

Alleen in de verkoop van produkten van mijnen en groeven deed zich tussen 1937 en 1947 een vermindering van het aantal inrichtingen voor van 188 tot 134. De 18 inrichtingen met personeel in 1937 werden er 22 in 1947 doch de 170 alleenstaanden in 1937 werden tot 112 gereduceerd in 1947 ; in deze branche schijnt zich een zekere concentratie te hebben voorgedaan.

Uit al deze cijfers blijkt duidelijk dat, althans tot in 1947, de enkelvoudige en versnipperende krachten in de handel sterker zijn geweest dan de samenvoegende krachten. De oorzaak hiervan moet ongetwijfeld voor een gedeelte worden gezocht in de optimistische naoorlogse atmosfeer die bevorderlijk was voor nieuwe initiatieven.

Er zal tijdens de verdere behandeling vooral aandacht worden besteed aan de ontwikkeling van de tewerkstelling in de bedrijven met personeel.

Intussen wordt nog even stilgestaan bij de verkoopsbranches die in 1947 aan relatief belang hebben gewonnen of ingeboet in vergelijking met 1937.

De handelszaken waar voedingsprodukten worden verkocht vertegenwoordigden in 1947 43,4 % van alle verkoopinrichtingen. Het feit dat de beenhouwers en spekslagers bij de telling van 1947 niet meer zoals in 1937 bij de handelaars, maar wel bij de ambachtslieden werden gekatalogeerd, moet evenwel in deze evolutie verrekend worden. De voedingszaken – 2.089 in aantal – vertegenwoordigden in 1937 inderdaad nog 51,9 % van alle verkoopzaken in het arrondissement Oostende.

Na aftrek van 219 beenhouwers en spekslagers, vertegenwoordigde de branche voedingswaren in 1937 49,1 % van het aantal inrichtingen.

Indien deze beenhouwers en spekslagers uit de telling van 1937 worden geweerd – zoals in tabel IV, 33¹ werd gedaan – dan blijken de verhoudingen onder de verschillende branches tamelijk stabiel te zijn gebleven.

1. Zie volgende blz.

Tabel IV, 33: *Onderlinge kwantitatieve verhoudingen tussen de verschillende soorten handelsinrichtingen in 1937 en 1947 in het arrondissement Oostende.*

Soort inrichting	procent van het totaal in 1937	procent van het totaal in 1947
1. Verkoop van landbouwprodukten	6,0	6,0
2. Produkten van mijnen en groeven	4,9	3,1
3. Voedingswaren	49,1	43,4
4. Tabakswaren	1,9	2,0
5. Produkten van de scheikundige nijverheid	3,5	3,5
6. Produkten van de houtverwerkende nijverheid en bouwstoffen	3,8	3,8
7. Produkten van de papierverwerkende nijverheid	2,0	1,6
8. Produkten van de polygrafische nijverheid	1,1	1,2
9. Huiden en lederwaren	3,9	3,6
10. Kleding en textiel	11,5	13,5
11. Produkten van de keramische nijverheid en de glasnijverheid	0,9	1,6
12. Metaalwaren	6,1	8,4
13. Produkten van de kunst- en precisienijverheid	3,9	4,9
14. Allerlei produkten	1,4	3,4
Totaal	100,0	100,0

Een noemenswaardige stijging in relatief belang blijkt zich alleen te hebben voorgedaan bij de verkoopinrichtingen van metaalwaren, textiel en kleding, en „diverse” artikelen; elk van deze branches nam met ongeveer 2 % toe.

Een gevoelige vermindering (- 6 %) is alleen waar te nemen in de branche der voedingswaren; de verkoopzaken van produkten van mijnen en groeven namen in relatief belang af met circa 1,8 %. De stijging van de levensstandaard induceert een daling in relatief belang van de verkoopinrichtingen voor primaire behoeften.

§ 2. De concentratie van het distributiesysteem

A. Het aantal handelsinrichtingen per 1.000 inwoners

De totale bevolking van het arrondissement Oostende bereikte in 1947 nog geen 110.000 inwoners, waarvan er 50.000 woonachtig waren in de stad Oostende; nagenoeg 18.000 woonden daarenboven in de onmiddellijk aangrenzende gemeenten Bredene, Zand-

voorde, Stene en Middelkerke. Deze vaststelling wijst er al op dat de handelsinrichtingen, zoals de bevolking zelf, zeer ongelijkmatig over het gebied gespreid zullen zijn.

De stad Oostende, met 46 % van de totale arrondissementsbevolking, groepeerde 63 % van het totale aantal groothandelsinrichtingen, 55 % van alle inrichtingen die zowel in het groot als in het klein handel drijven, maar slechts 39 % van alle kleinhandelsinrichtingen. Dit laatste cijfer is belangrijk omdat 87,5 % van alle handelsinrichtingen precies kleinhandelszaken zijn.

De stad Oostende groepeerde ook slechts 39 % van alle alleenstaande handelaars. Maar daartegenover waren 75 % der inrichtingen met personeel en 88 % van alle bezoldigden in de stad Oostende gekoncentreerd.

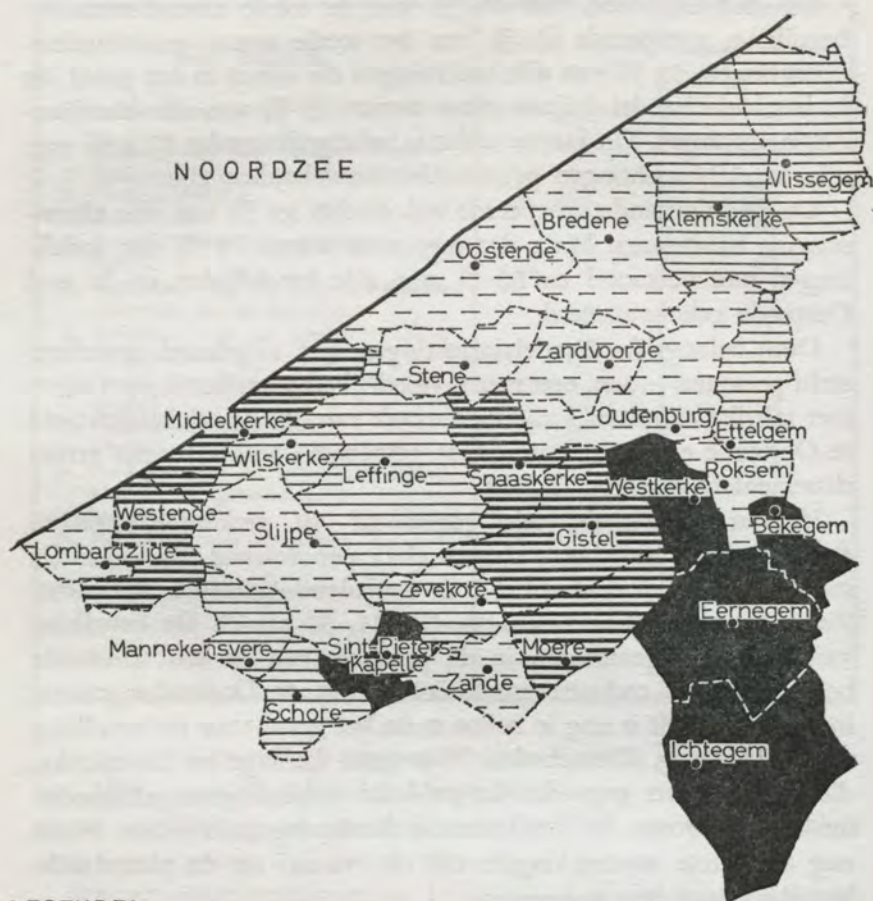
Deze belangrijke handelsinrichtingen met uitgebreid tewerkgesteld personeel – o.m. een zeer invloedrijke verbruikerskoöperatieve met talrijke bijhuizen – zijn er oorzaak van dat de winkeldichtheid te Oostende en in de omliggende gemeenten ver onder het arrondissementale gemiddelde blijft.

Het arrondissement telt gemiddeld 40 verkoopinrichtingen (groot-, groot- en klein-, kleinhandel) per duizend inwoners. De stad Oostende telt er slechts 36, de aanpalende gemeenten Bredene, Zandvoorde en Stene respectievelijk 31, 32 en 38. De bevolking van deze drie gemeenten in de periferie van de stad Oostende behoort tot de rechtstreekse cliënteel van de Oostendse grotere inrichtingen. Dit is nog in ruime mate het geval voor de bevolking van Oudenburg, Klemskerke, Vlissegem, Leffinge en Snaaskerke, die eveneens zeer gemakkelijke publieke verbindingsmogelijkheden hebben met Oostende. De Oostendse donderdagmarkt oefent tevens nog een grote aantrekkingskracht uit, vooral op de plattelandsbevolking van deze gemeenten.

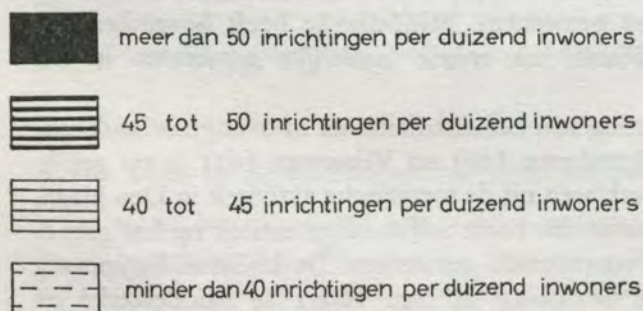
Het grote aantal inrichtingen per duizend inwoners te Middelkerke (47) en te Westende (49) is te verklaren uit de toeristische activiteit van deze gemeenten. Middelkerke heeft bovendien een supplementair cliënteel uit enkele landelijke gemeenten in het achterland.

De dichte bezetting van het distributienet in overigens landelijke gemeenten als Klemskerke (40) en Vlissegem (41) is op gelijkaardige wijze te verklaren uit de toeristische activiteit in Den Haan. Deze badplaats vormt een haast zelfstandige entiteit op het grondgebied van beide voornoemde gemeenten. De cliënteel herkomstig uit de gevestigde bevolking in Den Haan, te Middelkerke en Westende blijkt niet voldoende ruim om in deze plaatsen grotere

Kaart IV, 11 : Het aantal handelsinrichtingen (groot-, klein-, groot- en kleinhandel) per 1.000 inwoners, per gemeente, in het arrondissement Oostende, 31 dec. 1947.

LEGENDE:

zaken met uitgebreid personeel te laten gedijen. Talrijke kleine inrichtingen kregen aldus de gelegenheid ter plaatse leefbaar te zijn door alleen in het toeristisch seizoen op aanvullend personeel beroep te doen.

Het valt uit kaart IV, 11 duidelijk waar te nemen dat het distributienet dichter wordt bezet naarmate de gemeenten verder van de Oostendse kern verwijderd liggen; de minder sterke invloed van warenhuizen, marktdag en koöperatieve instelling heeft de talrijke kleine ondernemingen laten voortbestaan of het ontstaan ervan niet verhinderd.

Ook het schaars bevolkt landelijk gebied vertoont eigen kentrekken. De zwakbevolkte of kleine gemeenten Moere, Zande, Zevekote, Sint-Pieterskapelle, Schore, Mannekensvere, Slijpe, Leffinge en Wilskerke, kennen een zeer geringe bevolkingsdichtheid; deze gemeenten telden te zamen in 1947 slechts 7.000 inwoners, of 82 per km², en 42 handelsinrichtingen per 1.000 inwoners, waarvan er 41 door alleenstaanden werden uitgebaat.

De bezetting van de handelssector neemt toe naar het oosten en het zuid-oosten van het arrondissement.

Snaaskerke en Gistel sluiten aan bij het voornoemde landbouwgebied en tellen respectievelijk 45 en 47 inrichtingen per 1.000 inwoners. De gemeenten Westkerke, Bekegem, Ernegem en Ichtegem hebben stuk voor stuk meer dan 50 handelszaken per 1.000 inwoners. Ichtegem telt er zelfs 59. Deze laatste gemeenten sluiten aan bij de dicht bezette zandstreekgemeenten van het arrondissement Brugge (Zerkegem, Aartrijke, Torhout). In dit gewest gaat in de handelssector ongetwijfeld een verdoken werkloosheid schuil; bij gebrek aan werkgelegenheid in de primaire en secundaire sektor zijn een aantal personen naar de handel afgegleeden en hebben in deze sektor een schaarse bron van gewin aangeboord.

De gemeenten Roksem, Oudenburg en Ettelgem met een bezetting van respectievelijk 34, 39 en 44 handelszaken per 1.000 inwoners, vormen de geleidelijke overgang naar de Oostendse periferie waar, zoals reeds werd gezegd, het geringste aantal inrichtingen per 1.000 inwoners in het arrondissement wordt aangetroffen.

Dit overzicht laat toe het arrondissement Oostende samenvattend in te delen in enkele zones, op grond van de dichtheid van het distributienet per 1.000 inwoners, alsmede van het structurele karakter van dit net.

Een eerste zone wordt gevormd door de stad Oostende met haar invloedssfeer die de omringende gemeenten Bredene, Zandvoorde en Stene omvat, benevens het plattelandsgebied van enkele verder

gelegen gemeenten. Hoewel niet statistisch, behoren in feite toch de landwaarts gelegen gebieden van Klemskerke en Vlissegem en een groot gedeelte van Oudenburg tot de direkte invloedssfeer van de Oostendse handelsinrichtingen.

Deze zone wordt vanuit de stad Oostende bediend door een kern van goed uitgebouwde grote handelszaken met personeel, waaronder verschillende warenhuizen en een sterk uitgebouwde verbruikerskoöperatieve met bijhuizen in de omliggende gemeenten. Oostende heeft tevens een wekelijkse markttag.

Dit bracht mede dat het aantal inrichtingen in deze zone gevoelig onder het arrondissementsgemiddelde bleef.

Een tweede zone met een meer dan gemiddelde bezetting van de handelssector bestaat uit de kuststrook van Westende tot Den Haan. Deze strook doorkruist in feite de eerste zone en moet worden aangezien als een lange smalle strook met – vooral in bepaalde branches – overwegend seizoenactiviteit. Sommige van deze kustgemeenten, waarvan de landwaarts gelegen gedeelten geen aandeel hebben in de toeristische activiteit, blijven gedeeltelijk op andere bevoorradingscentra aangewezen. Zo bevoorraden Nieuwpoort en Oostende gedeeltelijk Lombardzijde en Westende, Klemskerke en Vlissegem.

Een derde zone wordt gevormd door het landbouwgebied ten zuid-westen van de stad Oostende, met een handelsbezetting die het arrondissementsgemiddelde lichtjes overschrijdt. Voor de meeste gespecialiseerde verkoopstakken blijft de bevolking van dit landbouwgewest volledig op buitenliggende centra als Nieuwpoort, Middelkerke of Oostende aangewezen.

Nochtans valt een zekere concentratie waar te nemen in de verzorgende kern Gistel, alsook te Snaaskerke en Moere. Laatstgenoemde drie gemeenten die elk meer dan 45 inrichtingen per 1.000 inwoners tellen, vormen reeds een overgangsgebied naar een vierde zone die wordt gevormd door de gemeenten in de zuidelijke uitloper van het arrondissement, met name de zeer dicht bezette gemeenten Westkerke, Bekegem, Eernegem en Ichtegem die aansluiten bij de dichtbevolkte en dichtbezette zandstreekgemeenten van het arrondissement Brugge.

B. De ruimtelijke concentratie van het distributiesysteem per verkoopstak

Bepaalde verkoopstakken doen zich als typisch „stedelijk” of „landelijk” voor. Stedelijke branches zijn over het algemeen de

specialiteiten die een ruime markt vandoen hebben, als kunst- en precisieprodukten, drukwerk, fotografie en papierwaren.

De handel in onbewerkte landbouwprodukten is vanzelfsprekend weinig aan een stedelijke kern gebonden; dat is evenmin het geval voor allerlei produkten voor dagelijks gebruik. Vandaar dat de veelal kleine handelszaken waar „allerlei” produkten worden verkocht sterk over het hele arrondissement verspreid zijn.

In de steden en half-stedelijke kernen beletten de warenhuizen trouwens het bestaan van veel dergelijke zaken.

De kolenhandel, de handel in metalen en metaalprodukten, de handel in voedingswaren zijn eveneens sterk over het hele arrondissement gespreid.

Vanzelfsprekend is de stad Oostende, met 46 % van de arrondissementsbevolking en 41,5 % van alle handelsinrichtingen, de voornaamste kern voor nagenoeg alle branches.

Ichtegem groepeert 7,6 % van alle inrichtingen, gevolgd door Eernegem met 6,5 %, Gistel met 5,8 % en Bredene met 5,3 % van alle handelszaken.

In het licht van hetgeen hierboven werd aangehaald inzake specifiek stedelijke en landelijke branches is het interessant vast te stellen, dat de stad Oostende 64 % van alle kunst- en precisiezaken groepeert, de gemeenten Middelkerke, Gistel, Bredene en Eernegem groeperen samen nog 19 % terwijl de overige 22 gemeenten nog amper 17 % van dit soort inrichtingen groeperen.

Andere branches die sterk „stedelijk” gekoncentreerd zijn, zijn:

- (i) de verkoop van produkten der grafische bedrijven: 92 % der inrichtingen zijn in vijf kerngemeenten gegroepeerd;
- (ii) de verkoop van papierwaren: 78 % der inrichtingen zijn in vijf gemeenten gelokaliseerd;
- (iii) produkten van de scheikundige industrie: 77 % der inrichtingen zijn in vijf gemeenten gegroepeerd;
- (iv) inrichtingen voor de verkoop van tabakswaaren en rookartikelen, van produkten van de houtverwerkende industrie en bouwstoffen zijn eveneens voor de $\frac{3}{4}$ in vijf kerngemeenten gegroepeerd.

Wanneer op deze wijze en voor de voornaamste verkoopbranches wordt nagegaan in welke mate de inrichtingen gekoncentreerd liggen, dan blijkt de meest „landelijke” branche de verkoop van „allerlei produkten” te zijn. Dit kan duidelijk worden nagegaan op tabel IV, 34¹.

1. Zie volgende blz.

Tabel IV, 34: *Graad van concentratie der verschillende verkoopbranches in het arrondissement Oostende, 31 dec. 1947.*

Branche	pCt van het totaal aantal inrichtingen	
	geconcentreerd in 5 voornaamste gemeenten (a)	verspreid over de 22 overige gemeenten
1. Verkoop van allerlei produkten	54,1	45,9
2. Landbouwprodukten	55,2	44,8
3. Produkten van mijnen en groeven	59,7	40,3
4. Metaalwaren	61,4	38,6
5. Voedingswaren	66,8	33,2
6. Produkten van keramiek en glasnijverheid	73,0	27,0
7. Textielwaren en kleding	73,2	26,8
8. Produkten van de huiden- en lederwarenbereiding	73,7	26,3
9. Produkten van de houtverwerkende nijverheid en bouwstoffen	74,9	25,1
10. Tabakwaren	75,6	24,4
11. Produkten van de scheikundige industrie	76,7	23,3
12. Papierwaren	78,3	21,7
13. Produkten van de kunst- en precisienijverheid	83,4	16,6
14. Grafische produkten	92,0	8,0
Alle verkoopinrichtingen	66,7	33,3

Hier treedt duidelijk aan het licht dat de inrichtingen voor de verkoop van produkten met grote frekwentie in het behoeftenschema de konsument volgen, terwijl de handelsinrichtingen voor de verkoop van produkten die slechts met grotere tussenpozen gekocht worden en die veelal een meer duurzaam karakter bezitten, een sterke neiging vertonen tot concentratie in enkele kernen waar een voldoende brede klantenkring kan bereikt worden.

§ 3. De evolutie van de tewerkstelling in de handel

De totale tewerkstelling in de handelssektor van het arrondissement Oostende met inbegrip van alleenstaanden, patroons, helpers en bezoldigden nam van 1937 tot 1947 toe van 6.870 tot 6.959 personen. In acht nemend dat de beenhouwers en spekslagers bij de handelstelling van 1947 niet meer als handelaars werden beschouwd¹ evolueerde de tewerkstelling van 6.594 eenheden tot

(a) Oostende, Middelkerke, Gistel, Bredene en Eernegem.

1. In 1937 werden 219 slagers met 57 helpers geteld.

6.959 eenheden of tot index 106 ; de bevolking nam tijdens dezelfde tijdspanne toe met nagenoeg 3 %.

Tabel IV, 35 toont aan dat deze toename niet in gelijke mate is gebeurd voor alle categorieën van personen die in de verkoop-inrichtingen tewerkgesteld zijn.

Tabel IV, 35 : Tewerkgestelden in de handel naar sociale stand, 1937-47.

Sociale stand	27 febr. 1937 ²	31 dec. 1947	indexcijfer 1947 (jaar 1937 = 100) ²
Alleenstaande handelaars	3.400	3.976	117
Patroons ¹	408	336	82
Helpers bij alleenstaanden	1.250	953	76
Helpers bij patroons	47	46	98
Arbeiders	811	885	109
Bedienden	678	763	113
Totaal	6.594	6.959	106

De alleenstaande handelaars zijn met 576 eenheden of 17 % in aantal toegenomen, terwijl er 297 of 24 % minder helpers bij hen tewerkgesteld zijn ; het totaal aantal tewerkgestelden bij de alleenstaanden is aldus met 279 eenheden of 6 % gestegen.

In de grotere inrichtingen heeft zich echter een concentratie doorgezet. Het aantal patroons verminderde met 72 eenheden of 28 %, terwijl de tewerkstelling (arbeiders, bedienden en helpers) met 158 eenheden of 10 % toenam ; hier dient rekening gehouden met enkele met personeel werkende slaggers die in de telling van 1937 wel doch niet in deze van 1947 opgenomen werden. Niettemin is het duidelijk aan de hand van de tewerkstellingscijfers van arbeiders en bedienden dat een concentratie tot stand gekomen is ; de gemiddelde tewerkstelling (arbeiders en bedienden) per inrichting bedroeg in 1947 4,9 eenheden tegenover nauwelijks 3,6 in 1937.

De hierboven aangehaalde tewerkstellingscijfers zijn als minimaal te aanzien. Inderdaad geven deze tellingen wegens seizoeninvloeden niet helemaal de juiste hoegrootheid weer van het aantal helpers, arbeiders en bedienden. Vooral tijdens het toeristisch

1. Aantal gelijkgesteld aan het aantal inrichtingen met bezoldigd personeel.
2. Beenhouwers en spekslaggers met hun helpers niet inbegrepen.

seizoen is de verhoogde opnemng van werkkrachten in de handelsinrichtingen van de onderscheiden badplaatsen vrij groot. Aldus werden op 30 juni 1947 in het arrondissement Oostende 270 aan de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid onderworpen werkgevers geteld die gezamenlijk 1.521 arbeiders en 607 bedienden tewerkstelden. De tewerkstelling op 30 juni 1947 in vergelijking met die op 31 december 1947 lag voornamelijk hoger in de branches „voeding” (+ 235), „groeven-mijnen” (+ 151), „hout en bouw” (+ 91) en „onbewerkte en bewerkte metalen” (+ 55).

De evolutie van de tewerkstelling sinds 1947 kan enkel worden nagegaan aan de hand van de tellingen die ieder jaar op 30 juni door de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid worden uitgevoerd.

Alvorens hierop in te gaan moet echter worden onderlijnd dat de toename van de tewerkstelling van bezoldigde arbeiders en bedienden tussen 1937 en 1947 vooral belangrijk is geweest in de volgende verkoopbranches: produkten van de houtverwerkende nijverheid en bouwstoffen (+ 134), metaalverwerkende nijverheid (+ 86), textiel en kleding (+ 55) en in de verkoop van produkten van mijnen en groeven (+ 49). Het grootste aantal bezoldigden werd in 1937 bij de verkoop van voedingswaren tewerkgesteld (571); dit was ook nog het geval in 1947, hoewel hun aantal met 62 eenheden verminderd was.

Beschouwd over de periode 1947-60 heeft de tewerkstelling in de handelsinrichtingen van het arrondissement Oostende eerst in het laatste tellingsjaar het peil van 1947 overschreden ¹.

Inderdaad werden in 1947 2.128 bezoldigden tewerkgesteld in de handelsinrichtingen van het arrondissement Oostende; dit cijfer bleef sinds 1955 rond de 2.000 eenheden schommelen en bereikte 2.137 eenheden in 1960. De gestadige uitbreiding van de toeristische aktiviteit heeft dus geen vermeldenswaardige invloed gehad op de tewerkstelling van bezoldigden in de handelssektor.

Opvallend is het dat de toename van het aantal werkgevers niet gepaard ging met een evenredige uitbreiding van de tewerkstelling; de gemiddelde tewerkstelling per handelsinrichting die in 1947 7,9 eenheden bedroeg slonk tot 6,2 eenheden in 1955 en tot 5,6 eenheden in 1960. De tendens tot konzentratie in grotere eenheden – die tussen 1937 en 1947 tot uiting was gekomen – heeft zich niet doorgezet.

Hoewel het aan de hand van de beschikbare gegevens niet mogelijk is de evolutie van het aantal alleenstaande handelaars precies

1. Zie tabel IV, 36.

Tabel IV, 36: Evolutie van de tewerkstelling in de handelsinrichtingen van het arrondissement Oostende, 1947-60 (a).

Telingsdatum	Aantal werkgevers	Aantal bedienden		Aantal arbeiders		Totaal bezoldigden
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	
30 juni 1947	270	186	421	1.384	137	2.128
» » 1950	314	206	501	930	126	1.763
» » 1955	334	240	571	1.071	182	2.064
» » 1956	346	233	599	1.069	182	2.083
» » 1957	344	231	628	927	204	2.010
» » 1958 (b)	332	247	608	996	162	2.013
» » 1959	356	251	595	941	191	1.978
» » 1960	385	269	675	1.027	166	2.137

(a) Bron : R.M.Z.

(b) Expojaar.

af te meten, kan toch een daling van het aantal alleenstaanden vastgesteld worden ; na het topjaar 1947 is inderdaad een sanering in de dienstensektor ingetreden.

Op 30 juni 1960 groepeerde de stad Oostende 264 van de 385 handelsinrichtingen met bezoldigd personeel of 68,6 % van het totaal aantal en niet minder dan 1.834 van de 2.137 bezoldigden of 85,8 %. Gistel volgt met 15 inrichtingen met bezoldigd personeel (3,9 %) en 35 tewerkgestelden (1,6 %). De overige gemeenten met enige noemenswaardige tewerkstelling van bezoldigden zijn de bevolkingsrijke kern Ichtegem (44), Stene (35) en de badplaatsen Bredene (32), Middelkerke (31) en Klemskerke (23).

Tussen 1947 en 1960 hebben zich eveneens belangrijke verschuivingen voorgedaan in de tewerkstelling van bezoldigden over de diverse branches. Terwijl de totale tewerkstelling tussen beide data met 9 eenheden steeg bedroeg de daling in de sektor voedingswaren alleen reeds 120 eenheden en in de sektor „mijnen-groeven” zelfs 175 eenheden ; ook de tewerkstelling in de branche houtbewerking en bouw daalde in sterke mate, namelijk met 134 eenheden. Het aandeel van deze drie branches viel van 60,7 % in 1947 tot 40,4 % in 1960. Daarentegen steeg de tewerkstelling sterk in de branche „diverse artikelen” (+ 340) en in mindere mate in „landbouwnijverheid” (+ 30), papiernijverheid (+ 25) en huden- en lederindustrie (+ 23). De ontwikkeling van de warenhuizen en koöperatieve is hier relevant voor de groei van de branche „diverse artikelen” ; één inrichting stelde in 1960 meer dan 500 personen tewerk en één inrichting had circa 90 personen in dienst.

Het aantal inrichtingen was enkel in de branche „mijnen-groeven” afgenomen, nl. met 15 eenheden. In alle overige branches was het aantal inrichtingen toegenomen, ondermeer met 66 eenheden in de voedingssektor, met 11 eenheden in de sektor textiel en kleding en met 13 eenheden in „produkten voor de landbouwnijverheid”.

Het arrondissement Oostende bezit benevens de beide voornoemde grote bedrijven in de sektor „diverse artikelen” een belangrijke handelsinrichting in de branche „verkoop van onbewerkte en bewerkte metalen” waarin medio 1960 circa 150 personen waren tewerkgesteld ; één inrichting in de sektor „hout en bouw” stelde nagenoeg 80 personen tewerk. Al deze handelsinrichtingen van grotere omvang zijn te Oostende gevestigd. 79 % van het aantal handelsinrichtingen telt minder dan 5 tewerkgestelden ; amper 9

inrichtingen (2,3 %) stelden op 30 juni 1960 meer dan 19 personen tewerk.

Het aandeel van de arbeiders in de totale tewerkstelling bereikte in 1947 circa 71 %; in 1960 was dit aandeel teruggevallen tot 56 %.

Hogervermelde verschuivingen in de tewerkstelling naar branche verklaren de verschillende evolutie van het aantal bedienden en werklieden. In de branche „diverse artikels” steeg het aantal bedienden van 273 eenheden tot 502, d.i. tot index 184. In de sektor „mijnen en groeven” daalde het aantal arbeiders van 227 tot 66 eenheden (index 29), in de sektor voeding van 609 tot 494, in de sektor hout en bouw van 258 tot 114, in de sektor onbewerkte en bewerkte metalen van 155 tot 106. Het zijn precies de sectoren die een hoge verhouding arbeiders/bedienden noteerden die hun tewerkstelling zagen slinken ten voordele van de branches die verhoudingsgewijze veel bedienden tellen. Bovendien stijgt in nageoeg alle branches het aandeel van de bedienden.

Door het feit dat de arbeiders hoofdzakelijk gerekruteerd worden onder de mannen, terwijl de verkoops- en administratieve functie meer aan vrouwelijk personeel wordt toevertrouwd, voltrok zich ingevolge de hierboven vermelde evolutie een verschuiving van een overwicht van tewerkstelling van mannen naar tewerkstelling van vrouwen; in 1947 maakten de mannen 73,8 % uit van de totale bezoldigde tewerkstelling, doch reeds in 1950 was dit aandeel teruggevallen tot 64,4 % en het bedroeg in 1960 nog nauwelijks 60,6 %.

§ 4. De inrichtingen die niet tot de eigenlijke handel behoren

Tot nog toe werden enkel de eigenlijke verkoopinrichtingen besproken; hierna zal even aandacht worden besteed aan de overige inrichtingen die tot de dienstensektor behoren, met name de banken, de kredietondernemingen en gemengde agentschappen, het hotelwezen, de persoonsverzorging en de vermakelijkheidsbedrijven.

Volgens de algemene handelstelling van 31 december 1947 werden 1.705 dergelijke inrichtingen zonder bezoldigd personeel genoteerd; in deze bedrijven werden 505 helpers tewerkgesteld.

Het grootste aantal van deze uitbatingen behoorde tot de toeristische sektor; zo werden 1.449 inrichtingen geteld in de sektor hotel-, restauratie- en cafébedrijf met gezamenlijk 462 helpers. Op te merken valt dat de telling plaats had tijdens het winterseizoen zodat de cijfers eerder aan de lage kant liggen.

Oostende groepeerde 670 of 46,2 % van deze toeristische uitbatingen terwijl in de overige kustgemeenten van het arrondissement 321 uitbaters (22,2 %) werden genoteerd. Behoudens een inrichting te Gistel en te Stene werden alle hotels, pensions en ondernemingen voor het uitbaten van gemeubileerde huizen in de kustgemeenten geregistreerd; het totale aantal beliep 300 met 176 helpers.

Het aantal cafés was in de meeste gemeenten vrij talrijk.

Niet zonder belang waren nog de inrichtingen voor persoonsverzorging; van de 163 getelde uitbatingen, die te zamen 23 helpers tewerkstelden, waren er 86 te Oostende gelokaliseerd, 14 te Bredene, 11 te Middelkerke en 8 in de overige kustgemeenten. Tevens werden in het arrondissement Oostende 41 diverse agentschappen, 11 bankinrichtingen, 19 uitbatingen voor ontspanning, 17 private diensten van algemeen nut en 5 inrichtingen voor verzekering genoteerd. Gegevens over de huidige stand van de uitbatingen zonder bezoldigd personeel zijn niet beschikbaar.

Het overzicht van de evolutie van het aantal inrichtingen met bezoldigd personeel en van de tewerkstelling zal beperkt worden tot de periode 1947-60; voor deze periode zijn tellingsgegevens beschikbaar per 30 juni van ieder jaar¹. Vergelijking met de telling van 1937 is weinig zinvol – zeker voor het hotelwezen en de persoonsverzorging – omwille van het verschil in tellingsdatum en het sterk seizoenmatig karakter van de tewerkstelling.

Het aantal inrichtingen voor bank- en verzekeringswezen die bezoldigd personeel tewerkstelden nam tussen 1947 en 1960 toe van 8 tot 15 eenheden, terwijl de tewerkstelling steeg van 134 tot 162 eenheden; deze tewerkstelling ligt, op 2 eenheden na (Stene, Westende), volledig gekoncentreerd te Oostende.

De diverse agentschappen kenden een vlugge groei met een stijging van 15 eenheden in 1947 tot 37 in 1960 en een toename van de tewerkstelling van 44 personen tot 201 personen; 96,0 % van de tewerkstelling ligt te Oostende.

De ontwikkeling van de toeristische bedrijvigheid uitte zich in een snel stijgend aantal inrichtingen in de sektor hotel-, restauratie- en cafébedrijf en een belangrijke uitbreiding van de tewerkstelling; het aantal inrichtingen met bezoldigd personeel steeg van 221 in 1947 tot 385 in 1960 en de tewerkstelling van 1.015 tot 2.064². Ook de door het toerisme beïnvloede sectoren persoonsverzorging en gemakbedrijven deelden in deze groei. Het aantal

1. Bron R.M.Z.

2. In deel IV, hoofdstuk IV, wordt deze evolutie nader ontleed. Zie blz. 282 e.v.

inrichtingen voor persoonsverzorging steeg van 52 eenheden in 1947 tot 74 in 1960 en de tewerkstelling van 274 personen tot 565. Het aantal vermakelijkheidsbedrijven nam toe van 17 tot 37 en de tewerkstelling van 203 tot 394.

Bij de analyse van de evolutie van het aantal handelsinrichtingen in het Oostendse kan vastgesteld worden dat in de jongste naoorlogse periode de vermindering van het aantal alleenstaande handelaars zeer aanzienlijk geweest is ; het aantal inrichtingen met bezoldigd personeel was stijgend, met een niet evenredige toename van de tewerkstelling in de eigenlijke verkoopinrichtingen en een vrij aanzienlijke uitbreiding van de werkgelegenheid in de overige branches van de dienstensektor. De handelsinrichtingen liggen zeer sterk gekoncentreerd met Oostende als trefpunt van de typische centrumwinkels. De toeristische bedrijvigheid introduceert een specifieke faktor in het patroon van de handelsaktiviteit in de kustgemeenten ; talrijke winkelinrichtingen zijn hoofdzakelijk of uitsluitend afgestemd op het toeristenpubliek, terwijl het hotelbedrijf tot een uiterst belangrijke sektor is uitgegroeid.

HOOFDSTUK IV

BETEKENIS VAN HET TOERISME

§ 1. Algemene situering

De toeristische bedrijvigheid aan de kust heeft ten zeerste het economisch patroon van het arrondissement Oostende beïnvloed. Meer dan in enig ander arrondissement van het land is de toeristische aktiviteit in het Oostendse een bron van inkomensvorming en de levensmotor van het regionaal inkomen. Bovendien mag verwacht worden dat deze welvaartsbron nog voortdurend aan betekenis zal winnen in dit weinig uitgestrekte arrondissement, dat over relatief weinig andere inkomensbronnen beschikt. Het kumulatief effect van een aantal stimulerende factoren ten gunste van het toerisme kan voor het arrondissement Oostende blijvend gunstige perspectieven openen, indien blijkt gegeven wordt van soepelheid en aanpassingsvermogen. Als voornaamste positief agerende elementen kunnen vermeld worden : de voortschrijdende industrialisering met samengaannde concentratie van de bevolking in grote centra, wat een stijgende behoefte aan buitenhuis-ontspanning medebrengt, de groei van de economische welvaart, die deze ontspanningsvorm voor bredere lagen van de bevolking openstelt, de verdere groei van het gemotoriseerd verkeer, de verbetering van de secundaire arbeidsvoorwaarden (invoeren van vijfdagenweek, langere vakanties e.d.), waardoor het probleem van de vrijetijdsbesteding met steeds meer kracht naar voor treedt, e.a.m.

De eerste sporen van het kusttoerisme in ons land ontstonden te Oostende. Deze stad wist als eerste plaats van de Belgische kust – lang voor de andere kustgemeenten – baat te halen uit zijn ligging aan de zee.

Het thermalisme – d.w.z. het kustbezoek omwille van de kuraatieve eigenschappen van het zeeklimaat en de zeebaden – ligt aan de basis van de opkomst van Oostende. Dit oorspronkelijk gezondheidsstation werd spoedig de kern van een exclusief mondain en sociaal leven dat ook op buitenlanders een sterke aantrekkingskracht ging uitoefenen.

Reeds vroeg was Oostende bekend omwille van zijn toeristische bedrijvigheid ; reeds in 1825 werden de eerste hotels opgericht. In 1837 werd te Oostende een kasino geopend om tegemoet te komen aan de wens van de toeristen over een eigen ontmoetingscentrum te kunnen beschikken. Naar verluidt bezat de badplaats omstreeks

1850 reeds een zekere bekendheid in het buitenland. Vanaf 1852 kon Oostende bogen op het bezit van een kursaal, centrum van mondain vertier. De grote belangstelling welke Koning Leopold II betoonde voor het toerisme te Oostende was het sein tot een groeiende deelname van de bezittende klasse aan het mondaine leven.

De kustbewoners gingen aldaar inzien welke – voorheen onvermoede – mogelijkheden het kusttoerisme voor hen bood. Omstreeks 1874 rezen op de dijk te Oostende de grote palaces op die definitief de faam van Oostende als luxebadstad zouden vestigen; in 1878 werd een nieuwe en indrukwekkende kursaal geopend. De periode van het zeer selectieve toerisme sloot af met de eerste wereldoorlog.

Na de eerste wereldoorlog onderging het kusttoerisme ingrijpende veranderingen: een breder publiek nam deel aan het kusttoerisme dank zij de democratisering van de verkeersmiddelen en de verhoogde levensstandaard. Rekening houdend met de gemiddelde uitgaven per toerist mogen de jaren 1936-38 als een hoogtepunt beschouwd worden. Na de tweede wereldoorlog zou deze cliënteel voorgoed wegblijven en kon men het fenomeen van de aftakeling van de grote en luxueuze hotels en palaces vaststellen. De wisselbeperkingen en de gevoelige verlaging van de koopkracht van de Engelse cliënteel droegen in de eerste naoorlogse jaren in aanzienlijke mate bij tot de zeer snelle omvorming van het klassiek toeristisch beeld van Oostende. De nivellering van de inkomens en de sociale voorziening hebben aan het kusttoerisme stilaan een ander uitzicht verleend. De verschuiving op gebied van logiesakkomodatatie, die zich vooral tijdens de jongste jaren manifesteert, is hiervan een sprekende verschijningsvorm.

Met grote achterstand en slechts langzamerhand zouden de overige kustgemeenten van het arrondissement ingeschakeld worden in het toerisme. In 1886 werd de badplaats Den Haan-Klemskerke gesticht op aandringen van Koning Leopold II en in navolging van Arcachon. In 1897 werd in de pas gestichte badplaats Westende reeds een kursaal geopend. Hoewel ook Middelkerke reeds vóór de eeuwwisseling enige betekenis had verworven, dagtekent de feitelijke opkomst van deze badplaatsen slechts van na de eerste wereldoorlog.

De centrale ligging van Oostende aan de Belgische kust en de vroegere opkomst als badplaats verklaren hoe deze stad tot het hart van het Belgisch kusttoerisme kon uitgroeien en deze positie blij-

vend wist te handhaven. De ganse Middenkust wordt duidelijk door Oostende beheerst. De van nature uit zeer gunstige positie van Oostende werd bovendien nog herhaaldelijk verstevigd door de vroegtijdige aansluiting op belangrijke verkeersaders. De verkeers-technische ontsluiting van de Middenkust is volledig op Oostende geaxeerd.

De spoorlijn Oostende-Mechelen werd reeds in 1838 getrokken, terwijl de zeeverbinding Oostende-Dover in 1846 tot stand kwam. Oostende heeft steeds genoten van een werkelijke bevoorrechtiging inzake spoorwegoriëntatie. Totnogtoe werd deze begunstigde ligging in genen dele aangetast. De elektrifikatie van de spoorlijn Oostende-Brussel, de grote frekwentie van de verbindingen, de inzet van modern materieel en de korte verplaatsingsduur brengen Oostende dicht bij Brussel en Gent. Thans zijn zelfs de lijnen Oostende-Brussel-München en Oostende-Milaan uitgerust om samen met de toeristen hun wagens op te laden.

Het vliegveld dat tijdens de jongste wereldoorlog door het bezettende leger werd aangelegd te Raversijde-Middelkerke, komt thans – na Zaventem – op de tweede plaats inzake het personenvervoer per vliegtuig in België.

De autosnelweg Oostende-Brussel is de slagader geworden van een intensief verkeer naar en van de hoofdstad en vervult een rol van vitaal belang bij de aan- en afvoer van toeristen.

Oostende is door zijn zeeroute en zijn luchtvaartlijn in de onmiddellijke nabijheid gebracht van het Engels toeristisch potentiaal en bestrijkt door de gunstige oriëntatie van zijn spoorverbindingen en de autosnelweg het gehele binnen- en vasteland. De verkeersmidelen fungeren op alle terreinen als knooppunt voor alle overige badplaatsen van de Middenkust.

Het heeft ook zijn belang er op te wijzen dat Oostende, en een deel van de Middenkust, voordeel haalt uit de nabijheid van de kunsthistorische stad Brugge, die een gevestigde exportwaarde is; beide steden ruggesteunen elkaar op het toeristisch vlak.

Het lijkt nuttig er van meet af aan op te wijzen dat de Middenkust zekere kenmerken vertoont die niet of beslist niet in dezelfde mate aanwezig zijn aan de Oost- en Westkust¹.

De beïnvloeding van de toeristische door de urbanistische kust neemt aan de Middenkust soms scherpe vormen aan en leidt tot

1. Voor een economische studie van de Belgische kust zie: O. VANNESTE & G. DECLERCQ: „Kust en Hinterland, proeve van een toeristisch-economische studie“, Brugge, 1955, 224 blz.

een permanent konflikt in sommige badplaatsen. Een extreme situatie van splitsing tussen de strandbebouwing en het strandleven enerzijds en het kerkdorp van de permanente bevolking anderzijds vormt het geval Bredene, waar het duinlandschap slechts 150 m breed is en de dorpskom circa 2 km achter de zeereep gelegen is.

Te Vlissegem, Klemskerke, Westende en Lombardzijde was de aanleg van de Koninklijke Baan oorzaak van de splitsing tussen strand en kerkdorp. Alleen te Oostende en te Middelkerke bestaat geen scheiding tussen de badplaats en de oude nederzetting.

Enkel Middelkerke heeft zich gedeeltelijk aan de overheersende invloed van Oostende weten te onttrekken, dank zij de lengte van zijn zeereep (11 km). Een strandboulevard, belangrijk trefpunt van het toeristisch verkeer, ontbreekt te Den Haan, Bredene en Raversijde.

Diverse badplaatsen kwamen aan de Middenkust tot ontwikkeling buiten de grenzen van het gemeentelijk grondgebied. Door het feit dat de administratieve grenzen niet kunnen gelden als afbakening van de onderscheiden badplaatsen, duiken bepaalde moeilijkheden op bij de verwerking van de statistische gegevens welke enkel per gemeente beschikbaar zijn.

Tabel IV, 37, geeft een overzicht van de vervlechting van het grondgebied van gemeenten en badplaatsen aan de Middenkust.

Tabel IV, 37 : Badplaatsen aan de Middenkust.

Badplaats	Grondgebied
Den Haan	Vlissegem en Klemskerke
Bredene-bad	Bredene
Oostende-bad	Oostende
Mariakerke	Oostende
Raversijde	Middelkerke
Middelkerke-bad	Middelkerke
Westende-bad	Westende en Middelkerke
Lombardzijde-bad	Lombardzijde

In de mate van het mogelijke zal hierna rekening gehouden worden met de specifieke structuur van deze badplaatsen binnen het gebied van eenzelfde gemeente of op het grondgebied van aangrenzende gemeenten.

§ 2. Receptief apparaat van de Middenkust

Nadat in het kort de Middenkust op toeristisch vlak werd gesitueerd in de tijd en in de ruimte, kan thans aandacht worden besteed aan de receptieve apparatuur als belangrijke faktor ter bepaling van de aantrekkingskracht op de toerist in binnen- en buitenland.

Tabel IV, 38 geeft een overzicht van de logieskapaciteit aan de Middenkust.

In augustus 1960 telden de badplaatsen van het arrondissement Oostende 213 erkende hotels, welke logiesgelegenheid konden bieden aan 11.217 personen.

De Middenkust had een aandeel van 34,1 % in het aantal erkende hotels aan de kust en van 32,9 % in de capaciteit; de overeenkomstige percentages ten aanzien van het Rijk beliepen respectievelijk 10,3 % en 14,5 %.

De afwijkende structuur van de logiesakkomodatie vindt hier reeds een eerste uitingsvorm; de gemiddelde logieskapaciteit van de erkende hotels blijft aan de Middenkust (52) beneden het kustgemiddelde (54) doch overtreft het Rijksgemiddelde (37). Het zijn echter de kleinere badplaatsen welke de stad Oostende omringen die deze afwijking van het kustgemiddelde naar beneden toe veroorzaken.

De Middenkust telde benevens de erkende hotels nog 337 niet-erkende inrichtingen, met een capaciteit van 4.887 personen. Het aandeel in het aantal niet-erkende inrichtingen aan de kust resp. in het Rijk beliep 41,0 % en 11,1 % en het aandeel in de capaciteit resp. 37,1 en 13,4 %.

Opnieuw geldt een gelijkaardige opmerking inzake de gemiddelde grootte van dit soort inrichtingen, doch thans is het de badplaats Oostende welke een neerhalende invloed uitoefent op de gemiddelde capaciteit ten aanzien van het kustgemiddelde.

De Middenkust telt in vergelijking met de procentuele verdeling van erkende hotels relatief meer niet-erkende inrichtingen dan de kust en minder dan het Rijk.

In tabel IV, 39¹ werd het aandeel opgenomen van het arrondissement Oostende in het totaal der inrichtingen voor sociaal toerisme, kuurinrichtingen, vakantiekolonies en campings aan de kust en in het Rijk.

Inrichtingen voor sociaal toerisme, vakantiekolonies en vooral

1. Zie blz. 264.

Tabel IV, 38 : Logieskapaciteit aan de Middenkust, 1960 (a).

Gemeente	Erkende hotels		Niet-erkende inrichtingen		Inrichtingen voor sociaal toerisme		Kuur-inrichtingen		Vakantie-kolonies		Campings	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Vlissegem	1	12	—	—	1	40	—	—	1	113	5	900
Klemskerke	23	1.084	11	202	6	2.545	—	—	8	945	10	2.000
Bredene	8	400	36	889	2	218	—	—	8	906	19	7.240
Oostende	143	8.024	244	2.986	5	355	3	273	12	1.745	—	—
Middelkerke	30	1.165	31	568	11	757	2	74	37	2.787	2	230
Westende	8	532	15	242	3	670	1	375	6	372	2	1.000
Lombardzijde	—	—	—	—	—	—	—	—	2	160	5	1.600
Totaal Middenkust	213	11.217	337	4.887	28	4.585	6	722	74	7.028	43	12.970
Kust (b)	624	34.094	821	13.162	56	9.304	16	1.462	179	20.628	70	21.895
Rijk	2.060	77.370	3.042	36.375	200	21.253	46	3.447	229	27.517	257	74.529

(a) Bron N.I.S.

(b) Met inbegrip van Adinkerke, Veurne en Zeebrugge.

A = Aantal inrichtingen.

B = Capaciteit : het maximum aantal personen dat normaal in de inrichting kan geherbergd worden op één nacht.

Tabel IV, 39: Aandeel van de Middenkust in het aantal resp. in de capaciteit van inrichtingen voor sociaal toerisme, kuurinrichtingen, vakantiekolonies en campings, 1960.

Aard van de inrichting	Aandeel t.o.v. de kust		Aandeel t.o.v. het Rijk	
	Aantal	Kapaciteit	Aantal	Kapaciteit
Inrichtingen voor sociaal toerisme	50,0 %	49,3	14,0	21,6
Kuurinrichtingen	37,5	49,4	13,0	20,9
Vakantiekolonies	41,3	34,1	32,3	25,5
Campings	61,4	59,2	16,7	17,4
Erkende hotels	34,1	32,9	10,3	14,5

campings liggen in grote mate gekoncentreerd aan de Middenkust; de gemiddelde capaciteit blijft telkens iets beneden het kustgemiddelde. De kuurinrichtingen zijn er eveneens ruim verspreid; de grootte-orde ligt beduidend boven het kustgemiddelde.

Ten aanzien van het Rijk zijn vooral het aantal vakantiekolonies ruim vertegenwoordigd (32,3 % van het totale aantal). De gemiddelde grootte van de inrichtingen voor sociaal toerisme, van de kuurinrichtingen en van de campings aan de Middenkust overschrijdt het Rijksgemiddelde, terwijl de gemiddelde grootte van de vakantiekolonies er beneden ligt.

Huurappartementen en huurvilla's zijn kenmerkende logiesvormen voor de kuststreek. De Middenkust vertoont een relatief geringe gerichtheid op deze vorm van logiesvermogen. Tegenover een aandeel van 34,1 % in het aantal erkende hotels aan de kust, staat de Middenkust met slechts een aandeel van circa 17 % in het totaal aantal huurvilla's en appartementen, nl. 3.645 op 21.182¹.

Te Oostende wordt in 1.300 dergelijke gelegenheden – hoofdzakelijk appartementen – logiesgelegenheid geboden. Den Haan vertoont een ander uitzicht; op ruim 500 villa's en appartementen overweegt de villabouw. Ook Westende telt een groot aantal (nl. 756) villa's en appartementen en biedt tevens overnachtingsgelegenheid in grote flats. Middelkerke en Bredene telden in 1954 resp. 579 en 300 appartementen en huurvilla's. De 150 eenheden te

1. O. VANNESTE & G. DECLERCQ: „Kust en Hinterland – proeve van een toeristisch-economische studie”, Brugge, 1955, 33.

Lombardzijde zijn in het kerkdorp gelegen en zijn eerder als marginaal te beschouwen¹.

De werkelijk dominerende positie van Oostende komt duidelijk naar voor in de voorsprong welke deze stad bezit inzake receptieve uitbouw. Van de totale capaciteit van 11.217 eenheden in erkende hotels aan de Middenkust, neemt Oostende er 71,5 % voor zijn rekening. Het aandeel van Oostende in het geheel van de kust is trouwens merkwaardig, namelijk 23,5 %. Op te merken valt dat Oostende niet enkel als toeristisch centrum doch ook als stedelijk centrum logiesgelegenheid aanbiedt; Oostende is immers naar inwonertal de eerste stad van West-Vlaanderen.

In de niet-erkende inrichtingen beschikt Oostende over een logieskapaciteit van 2.986 personen, d.i. 61,1 % van de Middenkust.

De inrichtingen voor sociaal toerisme en de vakantiekolonies wisten aan de Middenkust te ontsnappen aan het isolement – zoals men dit aan de Westkust veelal aantreft – door vestiging in de met Oostende verbonden randgemeenten. Aldus slaagde men er in de economische voordelen van een home te combineren met een rijke keuze van ontspanningsgelegenheden, de nabijheid van winkelcentra en de verkeersfaciliteiten van de stad Oostende.

Oostende heeft slechts een logieskapaciteit van 355 personen in inrichtingen voor sociaal toerisme en van 1.745 personen in vakantiekolonies; het aandeel in de capaciteit van de Middenkust blijft beperkt tot 18,1 %. Deze homes te Oostende zijn vooral gevestigd op het grondgebied van de vroeger autonome gemeente Mariakerke.

Middelkerke daarentegen bezit een logieskapaciteit van 3.544 personen in vakantiekolonies en inrichtingen voor sociaal toerisme (30,5 % van de Middenkust), Den Haan 3.643 personen (31,4 %), Bredene 1.124 personen (9,7 %) en Westende 1.042 personen (9,0 %).

Oostende biedt geen gelegenheid tot kamperen. De kampeergelegenheid is opvallend gekoncentreerd in het gebied Bredene/Klemskerke/Vlissegem, gemeenten die in nog eerder beperkte mate de economische incidentie van het kusttoerisme ondergingen.

Voorals Bredene biedt ruime kampeergelegenheid. In 1960 telde Bredene 19 kampeerinrichtingen met een totale capaciteit van 7.240 personen, of 55,8 % van de capaciteit van de Middenkust. Den Haan bezat 15 inrichtingen met een totale capaciteit van 2.900 personen.

1. O. VANNESTE & G. DECLERCQ : idem – gegevens over het jaar 1954.

Tussen Bredene-bad en de badplaats Den Haan, ligt op het grondgebied Klemskerke de wijk Vosseslag welke tijdens de jongste jaren een uitverkoren pleisterplaats is geworden voor tal van kampeerdere. Deze wijk, waar hotels haast volledig ontbreken, lokt steeds meer kampeertoeristen aan en is van de eigenlijke badplaats Den Haan gescheiden door een zone non-aedificandi waar vroeger onder impuls van Koning Leopold II tot bebossing werd overgegaan, en waar een golfterrein werd aangelegd. Door de uitbouw van kampeergelegenheden gaat de wijk Vosseslag – die tevens een paar belangrijke homes telt (De Blekkaard, Torenhof) – qua receptieve uitbouw meer en meer aanleunen bij de badplaats Bredene.

Te Bredene, Klemskerke en Vlissegem te zamen bestaat kampeergelegenheid voor 10.140 personen, d.i. 78,2 % van de capaciteit aan de Middenkust en 46,3 % van de kust. Ook Lombardzijde, dat op toeristisch vlak een zeer geringe rol vervult, biedt in 5 campings kampeergelegenheid aan 1.600 personen. De Middenkust is dan ook werkelijk het oord der campings en telt 59,2 % van de totale kustcapaciteit.

Het onderscheiden karakter en de meer of minder uitgesproken specifieke functie van ieder der onderscheiden badplaatsen van de Middenkust treedt naar voor aan de hand van de afwijkende uitbouw van hun receptief orgaan.

Oostende heeft – als centrum van het kustleven – benevens luxueuze inrichtingen en hotels, ook aan de gewone vakantiegast overnachtingsgelegenheid te bieden; inrichtingen voor sociaal toerisme en vakantiekolonies zijn er echter weinig talrijk. Middelerke bezit een groot aantal homes en verwierf faam als familiebadplaats. Bredene, met een bescheiden capaciteit in de erkende hotels, doch met 36 niet-erkende inrichtingen, bezit vooral een grote capaciteit in campings en vakantiekolonies. Den Haan trekt vooral de meer begoede klasse aan, doch vertoont tevens alle kenmerken van een familiebadplaats. Westende-bad is uitgebouwd als een semi-luxe badplaats welke op de jongeren een grote aantrekkingskracht uitoefent. Lombardzijde ten slotte, dat geen enkel erkend hotel bezit, werkte zich slechts tijdens de jongste jaren enigermate op als badplaats. De inplanting van een kamp voor militairen was een sterke rem voor de ontwikkeling van Lombardzijde als badplaats.

In het achterland van de kuststrook is de logiescapaciteit in het hotelwezen praktisch onbestaande; enkel Gistel telt 2 niet-erkende inrichtingen met bescheiden capaciteit.

De jongste uitbouw van de logiesgelegenheid aan de Middenkust is gekenmerkt door een stagnatie in de erkende hotels en niet-erkende inrichtingen en een sterke groei van de inrichtingen voor sociaal toerisme en van de vakantiekolonies. Tabel IV, 40¹ belicht deze evolutie.

De totale toename in erkende en niet-erkende inrichtingen beliep tussen 1954 en 1960 532 bedden. Tijdens dezelfde tijdspanne werd aan de kust (zonder Zeebrugge) een vermindering van 919 plaatsen genoteerd.

De capaciteit in inrichtingen voor sociaal toerisme nam aan de Middenkust toe van 2.304 personen tot 4.585, of met 99,0 %, en deze in vakantiekolonies van 4.289 plaatsen tot 7.028, of met 63,9 %. Voor de gehele kust waren de overeenkomstige toenamepercentages resp. 57,0 % en 25,4 %.

Uit deze evolutie komt het belang van de wijzigingen in de institutionele factoren die de toeristische bedrijvigheid mede helpen bepalen, wel duidelijk naar voren.

Door de sterke groei van de niet-klassieke vormen van logiesgelegenheid werd de relatieve achterstand welke de Middenkust inzake vakantiekolonies telde geheel ingelopen, terwijl de voor-sprong inzake inrichtingen voor sociaal toerisme nog werd aangedikt.

De hierboven geschetste evolutie in de aard van de logiesgelegenheid beïnvloedt in sterke mate het gehele patroon van de toeristische bedrijvigheid. De konsumptiegewoonten van hen die in inrichtingen voor sociaal toerisme logeren zijn grotelijks afwijkend van die van hoteltoeristen. Gevreesd werd dat een verschuiving naar de moderne vormen van overnachten (in campings, vakantiehuizen enz.) het hotelwezen voor ingrijpende problemen van aanpassing aan de gewijzigde vraag zou stellen. Wegens het hoge aandeel van de vaste kosten is het de uitbaters van hotelbedrijven niet mogelijk door manipulatie van de logiesprijzen in concurrentie te treden met deze nieuwe vormen van logiesverschaffing. Het is nu evenwel gebleken dat beide vormen van logiesverstrekking zich in feite tot verschillende groepen van toeristen richten, zodat de onderlinge mededinging eerder beperkt blijft. Het hotelbedrijf kan in de toekomst zelfs voordeel halen uit de ontwikkeling van het sociaal toerisme, omdat mag verwacht worden dat aldus een vakantie-traditie geschapen wordt en de jongere generatie rijp wordt gemaakt voor het toerisme; deze factoren zullen ongetwijfeld het gewone hotelbedrijf ten goede komen.

1. Zie volgende blz.

Tabel IV, 40 : Logieskapaciteit aan de Middenkust, 1954-60 (a).

Gemeente	Erkende hotels en niet-erkende inrichtingen				Inrichtingen voor sociaal toerisme				Vakantiekolonies				Kuurinrichtingen			
	Aantal		Kapaciteit		Aantal		Kapaciteit		Aantal		Kapaciteit		Aantal		Kapaciteit	
	1954	1960	1954	1960	1954	1960	1954	1960	1954	1960	1954	1960	1954	1960	1954	1960
Vlissegem	1	1	20	12	1	1	43	40	1	1	52	113	—	—	—	—
Klemskerke	35	34	1.377	1.286	3	6	949	2.345	10	8	747	945	—	—	—	—
Bredene	44	44	1.232	1.289	1	2	170	218	5	8	1.022	906	—	—	—	—
Oostende	333	387	10.158	11.010	3	5	195	355	12	12	1.238	1.745	2	3	475	273
Middelkerke	60	61	1.906	1.733	4	11	440	757	17	37	1.005	2.787	2	2	148	74
Westende	23	23	874	774	3	3	507	670	4	6	225	372	1	1	350	375
Lombardzijde	1	—	5	—	—	—	—	—	—	2	—	160	—	—	—	—
Totaal Middenkust	497	550	15.572	16.104	15	28	2.304	4.385	49	74	4.289	7.028	5	6	973	722
Kust (b)	1.364	1.445	47.774	47.256	45	56	5.925	9.304	132	179	16.449	20.628	15	16	1.618	1.462
Rijk	4.728	5.102	99.993	113.745	178	200	17.291	21.253	158	229	20.097	27.517	50	46	3.080	3.447

(a) Bron N.I.S.

(b) Zeebrugge niet inbegrepen voor het jaar 1954. In 1960 bezat Zeebrugge 5 erkende hotels (150 personen) en 26 niet-erkende inrichtingen (251 personen).

Naast het aanbod van een ruime logieskapaciteit – basisvoorwaarde voor de ontwikkelingsmogelijkheden van ieder toeristisch centrum – wint de rekreatieve uitbouw van de badplaats meer en meer aan betekenis. Vooral de rijke verscheidenheid van ontspanningsgelegenheden – onderling in meerdere of mindere mate substitueerbaar – welke aan de toerist een brede keuze laat, is in hoge mate determinerend bij de keuzebepaling van de vakantiegast welke naar een vakantieoord uitziet.

Onder de badplaatsen van het arrondissement Oostende onderscheidt Oostende zich door een werkelijke samenballing van rekreatiemogelijkheden. Het gamma van ontspanningsgelegenheden is er buitengewoon gespreid en omvat zowel inrichtingen voor de gewone volkstoerist als voor de meer begoede klassen. De kursaal is het centrum van een mondain en artistiek leven; tentoonstellingen en concerten op hoog cultureel niveau gaven ontstaan aan een artistiek kusttoerisme en dragen de faam van Oostende tot buiten de grenzen. De jachthaven wijst op het bestaan van een selekt publiek uit de hogere inkomstengroepen, terwijl de Wellingtonrenbaan een ruimer publiek aantrekt en jaarlijks ook een aantal buitenlanders weet te lokken. Het golfterrein te Klemskerke is in feite te beschouwen als een uitbreiding van de toeristische uitbouw van Oostende.

Ook Lombardzijde bezit een golfterrein (18 holes). Tennisvelden treft men aan in alle badplaatsen. Te Middelkerke is de strandbreedte gunstig voor het beoefenen van de zeilwagensport; ook bij hoge tij is de plage vrij. Middelkerke bezit tevens een kasino.

Beoefenaars van de hengelsport kunnen vooral te Bredene terecht. Deze badplaats bezit tevens een mooie roeibaan met clubhuis.

Kabarets, dancings, drankhuizen, banketbakkerijen met verbruikszaal komen aan de Middenkust talrijk voor. Bioskopen vindt men in groot aantal te Oostende.

Feestelijkheden en strandspelen aksentueren de aantrekkingskracht van de diverse badplaatsen.

De dominerende positie van Oostende op de ontspanningsmarkt was oorzaak van de eerder moeizame uitbouw van kustgemeenten zoals Bredene, Klemskerke en Vlissegem. Zo bleek de paardenrenbaan te Bredene niet opgewassen tegen de mededinging van de Wellingtonrenbaan; de verdwijning werd nog in de hand gewerkt door de oorlog.

Oostende slaagt er trouwens in zijn aantrekkingskracht ook buiten het eigenlijke seizoen te handhaven. Het amusements- en cultureel leven is er voldoende rijk om de toeristen het ganse jaar

door te lokken. Een inspanning om de winterweekends ingang te doen vinden werd er met succes bekroond; deze poging vond een belangrijk steunpunt bij de toeristen-eigenaars van een appartement of villa. Muzikale attracties, teatervoorstellingen en culinaire prestaties vormen het stramien waarop het toeristisch leven tijdens de winterperiode steunt. Ook te Middelkerke en in de andere badplaatsen is het wintertoerisme reeds ingeburgerd.

§ 3. Logeernachten aan de Middenkust

A. Evolutie van de overnachtingen aan de Middenkust, 1954-60

De analyse van de logeernachtenstatistiek zal toelaten de deelname van de diverse badplaatsen in de algemene groei van het toerisme af te wegen. De statistiek van de logeernachten omvat de overnachtingen in erkende hotels, in niet-erkende inrichtingen, in inrichtingen voor sociaal toerisme¹, in kuurinrichtingen, in vakantiekolonies en in huurvilla's en -appartementen. De overnachtingen in kampeerinrichtingen worden, wegens de totaal afwijkende vorm van deze logeergelegenheid, afzonderlijk vermeld.

Het blijkt nodig er van meet af aan op te wijzen dat, ingevolge de onmogelijkheid alle overnachtingen te controleren, hier in feite minimumcijfers naar voren komen die met een vergissingscoëfficiënt zouden dienen verbeterd te worden. Niettemin laat het systeem toe de algemene beweging van het fenomeen over een reeks van jaren vast te leggen. Tabel IV, 41 geeft een overzicht van deze evolutie.

In 1954 werden aan de Middenkust 1.726.415 overnachtingen geregistreerd, aan de kust 6.725.653 en in het Rijk 10.932.004. Het aandeel van de Middenkust in het totaal der logeernachten aan de kust beloopt 25,7 % en 15,8 % in het Rijk.

In 1956 werd aan de Middenkust het peil der overnachtingen van 1954 met 483.855 eenheden of 28,0 % overschreden. Deze toename verwerft volle draagwijdte indien ze gesteld wordt tegenover de groei aan de kust en in het Rijk, nl. resp. 1.510.604 of 22,5 % en 2.072.594 of 19,0 %.

Het jaar 1957 bracht aan de Middenkust een vertraging van het groeiritme, vertraging die niet gevolgd werd aan de kust in haar geheel. De groei van het aantal logeernachten tussen 1956 en 1957 bedroeg 261.665 eenheden of 11,8 % aan de Middenkust, 1.090.003 of 13,2 % aan de kust en 1.223.848 of 9,4 % in het Rijk.

1. Vakantiehuisen voor sociale organisaties, jeugherbergen, wandelhemen, natuurvriendentehuizen e.d.

Tabel IV, 41: Overnachtingen aan de Middenkust, 1954-60 (a).

Badplaats	1954		1956		1957		1959 (c)		1960	
	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.
Den Haan	229.941	13,3	351.046	15,9	395.176	16,0	454.920	16,5	463.243	16,0
Bredene	143.726	8,3	182.518	8,2	203.188	8,2	259.741	9,4	224.301	7,7
Oostende	791.933	45,9	927.985	42,0	1.020.374	41,3	1.080.993	39,1	1.238.425	42,6
Middelkerke	317.274	18,4	416.982	18,9	536.330	21,7	571.203	20,7	556.219	19,2
Westende	240.306	13,9	319.759	14,5	302.960	12,2	364.434	13,2	376.421	13,0
Lombardzijde	3.215	0,2	11.980	0,5	13.907	0,6	31.466	1,1	44.770	1,5
Middenkust	1.726.415	100,0	2.210.270	100,0	2.471.935	100,0	2.762.757	100,0	2.903.379	100,0
Kust (b)	6.725.653		8.236.257		9.326.260		10.319.304		10.609.791	
Rijk	10.932.004		13.004.598		14.228.446		14.982.918		15.679.921	

(a) Bron N.I.S.

(b) Met inbegrip van Zeebrugge, in tegenstelling met de publikaties van het N.I.S. voor de jaren 1954 tot 1957. Sinds 1958 worden door het N.I.S. de overnachtingen te Zeebrugge bij de kust gerekend.

(c) Tijdens het jaar 1958 onderging het toeristisch fenomeen in sterke mate de invloed van de wereldtentoonstelling te Brussel. De overnachtingsstatistiek van 1958 werd daarom niet opgenomen in deze tabel.

Tussen 1957 en 1959 overtrof het groei ritme van de toeristische overnachtingen aan de Middenkust (+ 11,8 %) opnieuw de toenamesnelheid van de kust (10,6 %) en van het Rijk (5,3 %). Ook tussen 1959 en 1960 werd aan de Middenkust een hoger groeipercentage geregistreerd (5,1 %) dan aan de kust (2,8 %) en in het Rijk (4,7 %).

Hoewel alle badplaatsen van de Middenkust tussen 1954 en 1960 deel hadden in de groei van het kusttoerisme, was het verloop van de groeisnelheid in de diverse badplaatsen vrij uiteenlopend. Dit veroorzaakte verschuivingen in de relatieve belangrijkheid, waaruit een lichte decentralisatie van de toeristische activiteit kan gelicht worden. De spreiding van de toeristische bedrijvigheid over de diverse badplaatsen kan gekoppeld worden aan de decentraliserende invloed van de doorbraak van het individueel verkeersmiddel; de spreiding werd trouwens nog versterkt door de wijzigingen in de vraag naar de aard van de logieskapaciteit.

De dominerende positie van Oostende werd nog niet aangetast, doch de groei was er relatief eerder traag. De toename van het aantal overnachtingen tussen 1954 en 1960 bedroeg er 56,4 % (446.472 eenheden) tegenover 78,2 % (730.492 eenheden) in het geheel van de overige badplaatsen van de Middenkust. Vooral Middelkerke en Den Haan verstevigden hun positie. Het totaal der overnachtingen steeg met 101,5 % (233.302 eenheden) te Den Haan en met 75,3 % (238.945) eenheden te Middelkerke. Te Westende werd in 1960 ten opzichte van 1954 een stijging van 56,6 % bereikt (+ 136.115 eenheden). Ook in de eerder laat tot ontwikkeling gekomen badplaats Bredene lag de aangroei op een vrij hoog niveau (80.575 of 56,1 %). De toename van de overnachtingen te Lombardzijde – hoewel in relatieve termen uitzonderlijk hoog (+ 1.292,5 %) – bedroeg in absolute cijfers slechts 41.555 eenheden.

Voor het belang van de groei van de homes is van relevante betekenis voor dit ongelijk groeitempo. De toename van de overnachtingen in vakantiekolonies, kuurinrichtingen en inrichtingen voor sociaal toerisme beliep 169,6 % (160.819 eenheden) te Den Haan en 92,0 % (101.118 eenheden) te Middelkerke.

Tegenover deze stijgingspercentages kontrasteren scherp de overeenkomstige gegevens van Oostende (37.977 eenheden of 25,6 %) en Westende-Lombardzijde (34.764 eenheden of 26,3 %); te Bredene bedroeg de toename amper 709 eenheden of 1,4 %.

In de appartementen en villa's werd een toename geboekt van 166,4 % (138.588 eenheden) te Westende-Lombardzijde, van

92,7 % (60.963 eenheden) te Bredene, van 72,7 % (118.107 eenheden) te Middelkerke, van 70,1 % (62.653 eenheden) te Den Haan en van 69,3 % (158.196 eenheden) te Oostende.

In de klassieke vormen van overnachten (hotels, pensions) was de procentuele aangroei het grootst te Bredene (111,8 %, 24.902 eenheden) gevolgd door Oostende (60,3 %, 250.299), Middelkerke (33,0 %, 16.079); Den Haan (21,5 %, 9.830) en Westende-Lombardzijde (16,1 %, 4.483).

Enkel voor de logeernachten in hotels en pensions komt Oostende mede aan de top inzake gunstig groeiritm.

Het blijkt leerrijk even dieper in te gaan op de uiteenlopende structuur van de overnachtingen naar de aard van de inrichting. Tabel IV, 42¹ verstrekt hierover nadere gegevens.

Te Oostende domineert de klassieke vorm van logeren; in erkende hotels vielen in 1960 574.466 of 46,4 % van de overnachtingen en in niet-erkende inrichtingen 91.154 of 7,4 %. De appartementen en villa's namen 386.626 eenheden of 31,2 % van de logeernachten op.

Hiertegenover kontrasteren de andere badplaatsen met over het algemeen nauwelijks meer dan 10 % van de overnachtingen in de hotels en pensions.

Opvallend is het hoog aandeel van de overnachtingen in vakantiekolonies, kuurinrichtingen en inrichtingen voor sociaal toerisme te Den Haan (255.648 of 55,2 %), te Middelkerke (210.972 of 37,9 %) en te Westende-Lombardzijde (167.002 of 39,6 %) en van de overnachtingen in appartementen en villa's te Middelkerke (280.482 of 50,4 %), te Bredene (126.726 of 56,5 %) en Westende-Lombardzijde (221.855 of 52,7 %)².

B. Logeernachten naar nationaliteit van de toeristen

De uiterst gunstige verkeerstechnische ontsluiting van Oostende, zomede de vroege opkomst van deze badplaats, hebben in hoge mate het patroon van de toeristische activiteit aan de Middenkust vastgelegd, niet in het minst wat de herkomst van de toeristenstroom betreft. Tabel IV, 43³ geeft een overzicht van het aandeel van de buitenlandse toeristen in de diverse badplaatsen van de Middenkust.

Ter verklaring van de vaststelling dat de Middenkust in 1960

1. Zie volgende blz.

2. Lombardzijde telt enkel overnachtingen in vakantiekolonies, appartementen en villa's; het aantal in absolute cijfers is miniem.

3. Zie blz. 275.

Tabel IV, 42 : Overnachtingen naar aard van de inrichting, 1960.

Badplaats	Erkende hotels		Niet-erkende inrichtingen		Inricht. voor sociaal toerisme, vakantiekolonies, kuurinrichtingen		Appartementen en villa's	
	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.
Den Haan	49.373	10,7	6.162	1,3	255.648	55,2	152.060	32,8
Bredene	14.876	6,6	32.301	14,4	50.398	22,5	126.726	56,5
Oostende	574.466	46,4	91.154	7,4	186.179	15,0	386.626	31,2
Middelkerke	47.746	8,6	17.019	3,1	210.972	37,9	280.482	50,4
Westende-Lombardzijde (a)	27.046	6,4	5.288	1,3	167.002	39,6	221.855	52,7
Middenkust : procentuele verdeling	713.507	24,6	151.924	5,2	870.199	30,0	1.167.749	40,2
Kust : procentuele verdeling		17,5		4,0		22,5		56,0

(a) Omwille van de voorschriften inzake het statistisch geheim worden Westende en Lombardzijde samen behandeld. Om dezelfde reden worden de inrichtingen voor sociaal toerisme, kuurinrichtingen en vakantie kolonies samengenomen.

25,8 % van haar overnachtingen vanwege buitenlanders registreerde, tegenover amper 11,6 % voor de rest van de kust, moet uitsluitend naar Oostende worden verwezen.

Tabel IV, 43 : Overnachtingen aan de Middenkust, naar nationaliteit van de toeristen, 1960.

Badplaats	Belgische toeristen		Buitenlandse toeristen		Totaal		Aandeel v. d. buitenlandse toeristen
	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.	Abs.	pCt.	
Den Haan	421.738	19,6	41.505	5,6	463.243	16,0	9,0
Bredene	209.112	9,7	15.189	2,0	224.301	7,7	6,8
Oostende	725.601	33,6	512.824	68,6	1.238.425	42,6	41,4
Middelkerke	475.950	22,1	80.269	10,7	556.219	19,2	14,4
Westende-Lombardzijde	322.953	15,0	98.238	13,1	421.191	14,5	23,3
Middenkust	2.155.354	100,0	748.025	100,0	2.903.379	100,0	25,8
Rest v. d. kust	6.813.775		892.637		7.706.412		11,6

Oostende lokt een kosmopolitisch publiek ; 41,4 % van de overnachtingen in 1960 kwamen voor rekening van buitenlandse toeristen.

In 1960 trok Oostende 54,0 % aan van de Britten, 32,9 % van de toeristen uit de U.S.A. en 18,8 % van de Duitsers die hun verlof aan de Belgische kust doorbrachten ; in het totaal van de overnachtingen van vreemdelingen aan de kust bekwam Oostende een aandeel van 31,3 %.

Met een aandeel van 27,4 % in het totaal der overnachtingen aan de kust, slaagt de Middenkust er in 45,6 % van de vreemdelingen te bereiken.

De groei van het buitenlands toerisme is vooral merkwaardig voor de Britten (+ 221.875 overnachtingen tussen 1954 en 1960), Fransen (+ 82.787) en Duitsers (+ 41.701)¹. De Middenkust eist een steeds groter aandeel op van de toeristen uit Luxemburg, U.S.A. en Italië, zoals blijkt uit tabel IV, 44².

Bij studie per badplaats van de logeernachten naar herkomst van de toerist komt opnieuw de sterke positie van Oostende naar voren.

Oostende zuigt bijna volledig de Engelse cliënteel tot zich ; 91,1 % van de overnachtingen van Britten worden te Oostende geregistreerd. Dit geldt ook nog voor de Italiaanse cliënteel, die

1. Zie appendix IV, 11, blz. 423.

2. Zie volgende blz.

Tabel IV, 44: Aandeel van de Middenkust in de overnachtingen aan de kust, naar nationaliteit in pCt, 1954-60.

Nationaliteit	1954	1956	1959	1960
Duitsers	42,5	41,8	47,1	41,8
Luxemburgers	38,1	45,2	48,0	44,4
Amerikanen	39,0	51,9	53,8	61,8
Italianen	18,0	16,0	23,7	28,1
Britten	57,2	55,7	56,3	59,2
Fransen	18,2	16,3	14,7	28,3
Nederlanders	26,0	35,7	22,1	23,0
Andere	50,9	37,5	41,6	45,4
Totaal buitenlanders	40,0	38,3	41,2	45,6
Belgen	23,6	24,9	24,5	24,0
Totaal	25,7	26,8	26,7	27,4

in volume beperkt is¹, doch welke voor 77,2 % naar Oostende komt. Ook de Nederlanders en Amerikanen – gering in aantal aan de Middenkust – verkiezen uitgesproken Oostende.

De verdeling van de Fransen over de badplaatsen van de Middenkust vertoont een bijzonder opvallende concentratie te Westende-Lombardzijde (55,0 %) ; kwasi de totaliteit van de overnachtingen valt in villa's en appartementen. Oostende neemt 24,2 % van de overnachtingen vanwege Fransen op en Middelkerke 12,3 %. Bij de Duitsers is Middelkerke (met 30,3 %) naast Oostende (met 45,1 %) van belang².

Het beeld van de overnachtingen van Luxemburgers wordt gedetermineerd door de overnachtingen in vakantiekolonies en inrichtingen voor sociale organisaties. Middelkerke dat een home voor Luxemburgse kinderen op zijn grondgebied heeft, registreerde in 1960 50,6 % van de overnachtingen van Luxemburgers aan de Middenkust ; Oostende volgt met 17,6 %.

De concentratie van de overnachtingen van buitenlandse toeristen aan de Middenkust is tussen 1954 en 1960 afgenomen ten nadele van Oostende en ten gunste van Middelkerke en Westende-Lombardzijde. Deze gestegen aantrekkingskracht dankt Middelkerke aan

1. Voor absolute cijfers, zie appendix IV, 12, blz. 424.

2. Middelkerke noteerde 8.541 overnachtingen van Duitsers in kuurinrichtingen en vakantiekolonies.

zijn homes voor buitenlandse toeristen (Luxemburgers, Duitsers), waardoor Middelkerke erin slaagde in 1960 10,7 % van de buitenlandse toeristen aan de Middenkust tot zich te trekken tegenover slechts 6,2 % in 1954. Het groot aantal overnachtingen van Fransen in appartementen en villa's te Westende is bepalend voor het stijgend belang van deze badplaats in het buitenlands toerisme. Het aandeel van Oostende viel terug van 81,2 % op 68,6 %. In de overige badplaatsen grepen slechts geringe verschuivingen plaats¹.

Oostende blijft nochtans het voornaamste trefpunt van de buitenlandse toeristen aan de Middenkust. Terwijl Oostende nauwelijks 33,6 % van de Belgische toeristen herbergt, bedraagt zijn aandeel in de overnachtingen van buitenlandse toeristen niet minder dan 68,6 %.

In alle overige badplaatsen van de Middenkust ligt het aandeel in het totaal der vreemdelingen aan de Middenkust ver beneden het overeenkomstig aandeel der Belgen. Deze gunstige positie van Oostende inzake wervingskracht op buitenlandse toeristen valt toe te wijzen aan zijn uitzonderlijk gunstige verkeerstechnische ontsluiting en wordt nog versterkt door de structuur van zijn receptief apparaat. Deze aantrekkingskracht en de uitbouw van het receptief orgaan staan in onderlinge relatie en hebben elkaar wederzijds versterkt. Het is enkel dank zij zijn grote en luxueuze hotels dat het Oostende mogelijk gebleken is zijn greep op de buitenlandse toeristen te bestendigen; anderzijds heeft het behoud van deze aantrekkingskracht het verval van dit soort logiesgelegenheid zo niet verhinderd dan toch in belangrijke mate beperkt. De voor­sprong die Oostende reeds vroeg verworven had inzake receptieve uitbouw en toeristische faam is – naast de centrale ligging als ongetwijfeld doorslaggevend element – een faktor van belang voor de verklaring van deze situatie.

Zoals aangestipt verklaart de voorkeur van de buitenlandse toeristen voor de klassieke vormen van logiesgelegenheid mede de voor­sprong van Oostende inzake aantrekkingskracht op toeristen uit de vreemde.

De overnachtingen van de buitenlanders hadden in 1960 voor 61,1 % plaats in erkende hotels, voor 6,0 % in niet-erkende in­richtingen, voor 21,7 % in appartementen en villa's en voor 11,2 % in de andere soort in­richtingen. Voor de Belgische toeristen waren de overeenkomstige percentages respectievelijk 11,9; 5,0; 46,6 en 36,5 %.

De opmerkelijkste afwijking ligt bij de overnachtingen in appar-

1. Zie appendix IV, 12, blz. 425.

tementen en villa's; deze vorm van logiesgelegenheid leent zich minder tot kortere oponthouden, zoals voor de buitenlandse toeristen gebruikelijk is.

De vakantiekolonies, inrichtingen voor sociaal toerisme en kuurinrichtingen noteren uiteraard weinig buitenlandse toeristen. Deze inrichtingen zijn vanzelfsprekend sterker gebonden aan de Belgische cliënteel.

De verder doorgedreven selectie van de toeristische potentialen in het buitenland beïnvloedt eveneens voormelde verhoudingen. De verdeling van de overnachtingen van de buitenlanders respectievelijk van de Belgen naar grootteklasse van de hotels – grootteklasse die nauw verband houdt met de akkomodatie en dienvolgens met de pensionprijzen – kan deze bewering staven.

In 1958 verkoos 62,9 % van de buitenlandse bezoekers hotels van 40 à 149 plaatsen en 20,9 % hotels van 150 en meer plaatsen; slechts 16,2 % logeerden in hotels van minder dan 40 plaatsen. Voor de Belgen waren de overeenkomstige percentages respectievelijk 53,0 %, 19,5 % en 27,5 %. Tegenover 90 overnachtingen in erkende hotels vielen er slechts 10 in niet-erkende inrichtingen voor de buitenlandse toeristen; voor de Belgen bedroeg deze verhouding 72/28. De overnachtingen van buitenlanders in niet-erkende inrichtingen werden voor 88,5 % geboekt in inrichtingen van minder dan 40 plaatsen. Deze verhouding lag hoger dan voor de Belgen (79,0 %), doch ze dient gezien in functie van hogervermelde verhouding erkende hotels/niet-erkende inrichtingen.

De overnachtingen in kampeercentra beliepen in 1960 aan de Middenkust 373.864 eenheden, dit is 66,7 % van het totaal van de kust. Bredene met 58,3 % en Den Haan met 22,7 % van de overnachtingen aan de Middenkust domineren het gehele beeld. Het aandeel van de vreemdelingen bereikte amper 8,5 %.

Hoewel deze vorm van overnachting rechtstreeks weinig toevoegt aan de inkomsten van de eigenlijke logiesverstrekkende bedrijven, mag het belang van deze vorm van toerisme niet onderschat worden.

De talrijke aankopen die deze toeristen tijdens hun openthoud aan de kust verrichten, hun uitgaven voor ontspanning en vermaak, dragen bij tot een stijgend distributie- en dienstenstelsel en verlevendigen de geldstroom. Bovendien wordt hier een potentieel van toekomstige hoteltoeristen gevormd dat anders wellicht nooit de prikkel en de behoefte aan deze vorm van ontspanning zou gevoeld hebben.

C. Seizoengevoeligheid

De hoge seizoengevoeligheid van het kusttoerisme werpt een schaduw op de betekenis van de toeristische bedrijvigheid als bron van tewerkstelling en bedreigt de rendabiliteit van de hoteluitbatingen.

Meer dan in het Rijk ligt de toeristische activiteit aan de kust gegroepeerd binnen het eigenlijke seizoen juni-juli-augustus-september.

In 1960 werden aan de Middenkust tijdens het seizoen 2.501.234 overnachtingen geregistreerd in alle soorten inrichtingen (kampeerinrichtingen uitgezonderd) op een totaal van 2.903.379 voor het gehele jaar ; aldus viel 86,1 % van het totaal aantal overnachtingen tijdens het toeristisch seizoen. Voor de rest van de kuststreek bedroeg dit aandeel 85,0 % en voor het Rijk zonder de kust 55,5 %. De toestand aan de Middenkust stelt zich aanzienlijk ongunstiger dan in het Rijk (zonder de kust) en zelfs dan aan de rest van de kust ; de aantrekkingskracht van Oostende ook buiten het seizoen mildert nochtans enigszins de concentratie van de overnachtingen. Zoals uit tabel IV, 45 blijkt, is de afhankelijkheid van het seizoen buitengewoon groot in de meeste badplaatsen van de Middenkust.

Tabel IV, 45 : Verdeling van de overnachtingen over het jaar 1960 aan de Middenkust.

Badplaats	Aantal overnachtingen		Aandeel v. h. toeristisch seizoen
	jaar 1960	seizoen 1960	
Den Haan	463.243	420.098	90,7
Bredene	224.301	217.333	96,9
Oostende	1.238.425	1.031.025	83,3
Middelkerke	556.219	492.583	88,6
Westende-Lombardzijde	421.191	340.195	80,8
TOTAAL	2.903.379	2.501.234	86,1

De uiteenlopende structuur van de logiesgelegenheid in de diverse badplaatsen verklaart de afwijkende graad van seizoengevoeligheid. Westende (samen met Lombardzijde) heeft relatief veel overnachtingen in vakantiekolonies ; ook buiten het eigenlijk seizoen blijven sommige van deze centra geopend. Oostende als stedelijk centrum en eindplaats van tal van internationale verbin-

dingen ontvangt het ganse jaar door reizigers in zijn hotels en pensions.

In tabel IV, 46 wordt de spreiding van de overnachtingen weergegeven naar de aard van de inrichtingen.

Tabel IV, 46: Spreiding van de overnachtingen naar de aard van de inrichtingen, 1960.

Aard v. d. inrichting	Jaar 1960	Seizoen 1960	Aandeel seizoen
Erkende hotels	713.507	588.100	82,4
Niet-erkende inrichtingen	151.924	137.620	90,6
Inrichtingen voor sociaal toerisme, kuurinrichtin- gen, vakantiekolonies .	870.199	699.835	80,4
Huurappartementen en villa's	1.167.749	1.075.679	92,1
	2.903.379	2.501.234	86,1
Kampeerinrichtingen . .	373.864	364.201	97,4

De relatief geringe seizoengevoeligheid van de erkende hotels, althans in vergelijking met het geheel, valt in feite toe te wijzen aan de invloed van de stad Oostende. Te Oostende valt 81,2 % van de overnachtingen in erkende hotels in het seizoen; in de overige badplaatsen is het aandeel van het seizoen niet minder dan 87,6 %¹. Ook Den Haan onderscheidt zich door een relatief gunstig verhoudingscijfer (81,8 %). Te Bredene (96,7 %) en Westende-Lombardzijde (96,9 %) is de seizoenafhankelijkheid buitengewoon sterk, evenals te Middelkerke (85,6 %).

De niet-erkende inrichtingen zijn sterk seizoengebonden (90,6 %). Te Oostende is dit opnieuw minder het geval (87,3 %). Van de overige badplaatsen heeft Bredene de ongunstigste index (97,2) en Den Haan de relatief gunstigste (92,4).

De overnachtingen in inrichtingen voor sociaal toerisme, kuurinrichtingen en vakantiekolonies liggen voor 80,4 % gekoncentreerd in het topseizoen. Te Westende-Lombardzijde is deze verhouding slechts 68,0 en te Oostende 71,7. Bredene noteert opnieuw een ongunstig verhoudingscijfer (92,1 %) evenals Den Haan (89,6 %).

De overnachtingen in huurvilla's en -appartementen vallen overwegend in het toeristisch seizoen (92,1 %). Westende-Lom-

1. Oostende groepeert 80 % van alle overnachtingen in erkende hotels aan de Middenkust.

bardzijde noteert 88,0 %, Oostende 91,0, Middelkerke 92,2, Den Haan 95,3 en Bredene 98,7.

De overnachtingen in kampeercentra vallen bijna volledig tijdens het eigenlijke seizoen (97,4 %).

De overnachtingen van de Franse toeristen liggen sterk gekoncentreerd in het eigenlijke seizoen (94,1 %) evenals die van de Britse (89,7 %), van de Duitse (88,6 %) en van de Belgische vakantiegangers (85,5 %). De spreiding is groter voor de Amerikaanse toeristen (78,3 %), de Luxemburgers (76,7 %), de Italianen (73,9 %) en de Nederlanders (73,6 %). Voor de overige landen bedraagt het aandeel van het seizoen 70,9 %. Er kan aldus enig verband gelegd worden tussen de graad van concentratie tijdens het seizoen en de af te leggen afstand; blijkbaar omvatten de overnachtingen van verre-afstand-toeristen een niet onbeduidend aantal zakenlui, wat de grotere spreiding in de tijd verklaart.

D. Benuttingsgraad van de receptieve capaciteit

Het is zonder meer duidelijk dat de rendabiliteit van de uitbatingen in hoge mate afhankelijk is van de benuttingsgraad¹ van hun capaciteit. De sterke seizoengevoeligheid van het kusttoerisme leidt tot het in stand houden van een belangrijke receptieve capaciteit die buiten het eigenlijke seizoen in het geheel niet of nauwelijks gebruikt wordt, en houdt aldus de benuttingsgraad uiterst laag. Aan de Middenkust is de bezettingsgraad in de erkende hotels enigermate gunstiger dan in de rest van het Rijk. De grotere aantrekkingskracht van Oostende ook buiten het eigenlijke seizoen, geeft deze opwaartse druk voor de erkende hotels. In de niet-erkende inrichtingen – waaronder een belangrijk aantal specifieke seizoenuitbatingen fungeren – kan een dergelijke positieve diskrepantie niet waargenomen worden. Tabel IV, 47² laat hiervan blijken.

De toename van de benuttingsgraad van de hotels en pensions aan de Middenkust en de kust is frappant; in het Rijk daarentegen nam de bezettingsgraad weinig toe. In tegenstelling met de kust in haar geheel en met het Rijk, kan aan de Middenkust geen toename van de benuttingsgraad van de homes en kuurinrichtingen worden genoteerd. De snelle toename van deze capaciteit aan de Middenkust is enigermate verklarend voor deze situatie. Niettemin voldoet deze benuttingsgraad aan de Middenkust in mindere mate dan aan de kust en in het Rijk; wellicht kan hieruit besloten worden dat een verdere uitbouw van dit soort inrichtingen aan de Middenkust

1. Benuttingsgraad = verhouding aantal overnachtingen per jaar/kapaciteit.

2. Zie volgende blz.

Tabel IV, 47: *Benuttingsgraad van de logieskapaciteit aan de Middenkust, 1954-60.*

Badplaats	Erkende hotels		Niet-erkende inrichtingen		Inricht. voor sociaal toerisme, kuurinr., vakantiekolonies	
	1954	1960	1954	1960	1954	1960
Den Haan	33,8	45,0	28,9	30,5	52,9	70,2
Bredene	24,3	37,2	14,1	36,3	41,7	44,8
Oostende	48,5	71,6	19,7	30,5	77,7	78,5
Middelkerke	22,5	41,0	32,0	30,0	69,0	58,3
Westende	35,6	50,8	11,4	21,9	122,2	105,9
Lombardzijde	6,6	—	—	—	—	
Middenkust	42,0	63,6	20,8	31,1	70,7	70,5
Kust	37,2	54,5	23,5	32,3	71,8	75,9
Rijk	54,0	57,5	31,2	33,3	69,8	74,6

minder gewenst is, ook al is de exploitatie van deze uitbatingen niet in eerste instantie gesteund op zuiver bedrijfseconomische overwegingen, doch eerder op sociale motieven.

In de veronderstelling van een totale concentratie van de overnachtingen binnen een continue periode van volbezetting, zouden aan de Middenkust de erkende hotels gemiddeld slechts 64 dagen in het jaar bedrijvig zijn. Het is duidelijk dat deze lage benuttingsgraad het probleem van de rendabiliteit uitermate scherp stelt; ook tijdens de periodes van non-aktiviteit lopen zekere exploitatiekosten door. Het feit dat dienstverleningsbedrijven geen „verkoopsvoorraden” kunnen vormen is een bijkomende faktor van betekenis.

Uit de in tabel IV, 47 opgenomen cijfers kan duidelijk afgeleid worden welke badplaatsen het sterkst typische „seizoen” badplaatsen zijn.

§ 4. Tewerkstelling in het hotelbedrijf en persoonsverzorging

Over de tewerkstelling in de toeristische sektor bestaan slechts zeer onvolledige en partiële gegevens.

Het grootste deel der hotelbedrijven hebben een uitgesproken familiaal karakter en tellen geen aan de Rijksdienst voor Maat-

schappelijke Zekerheid onderworpen werknemers. Nopens de tewerkstelling van de als „helpers” betitelde arbeidskrachten zijn de meest recente gegevens deze van de algemene handels- en nijverheidstelling van 31 december 1947. Genoemde telling kan bezwaarlijk als basis van hiernavolgende analyse dienen, niet enkel omwille van de sindsdien ingetreden wijzigingen, doch mede omdat deze telling viel in het niet-toeristisch seizoen.

Betreffende de tewerkstelling in tal van bedrijven met rechtstreeks of onrechtstreeks toeristisch karakter, in casu autocaruitbatingen, persoonsverzorging e.d., zijn al evenmin afdoende gegevens beschikbaar.

De analyse van het verloop van de aan de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid onderworpen werkgevers en werknemers in bepaalde sectoren laat echter toe met een voldoende graad van nauwkeurigheid de groei van de werkgelegenheid te volgen, zonder evenwel de tewerkstelling naar absolute grootte in zijn totale omvang te kunnen vatten.

A. Tewerkstelling in hotel-, restauratie- en cafébedrijf

In tabel IV, 48 werd de evolutie van de tewerkstelling in het hotel-, restauratie- en cafébedrijf opgenomen.

Tabel IV, 48 : Aan de R.M.Z. onderworpen werkgevers en werknemers in het hotel-, restauratie- en cafébedrijf in het arrondissement Oostende, 1947-60.

Datum van opname	Arrondissement Oostende				Aandeel tewerkgestelden in pCt. van	
	Werkgevers	Arbeiders	Bedienden	Totaal	West-Vlaanderen	Het Rijk
30/6/1947	221	920	95	1.015	36,1	4,8
30/6/1948	209	747	166	913	36,8	4,4
30/6/1950	309	1.054	102	1.156	33,3	5,0
30/6/1955	360	1.415	104	1.519	35,5	6,1
30/6/1956	355	1.424	91	1.515	36,7	6,3
30/6/1957	379	1.749	65	1.814	36,8	7,4
30/6/1958	377	1.782	69	1.851	39,1	6,3
30/6/1959	346	1.778	85	1.863	40,3	7,6
30/6/1960	385	1.977	87	2.064	39,9	8,3

Tijdens de onmiddellijk naoorlogse periode was de toestand nog niet genormaliseerd ; deviezenbeperkingen en andere wrijvingsverschijnselen hinderden de normale ontplooiing van de toeristische

bedrijvigheid. Het jaar 1948 was voor het kusttoerisme bijzonder ongunstig wegens de slechte weersomstandigheden.

In 1950 waren de direkte gevolgen van de oorlogsgebeurtenissen nog nauwelijks merkbaar. Tijdens bedoeld jaar werden op 30 juni¹ 309 werkgevers geregistreerd in de hotelsektor. In 1955 was hun aantal tot 360 gestegen. Tijdens de volgende jaren was de toename van het aantal werkgevers eerder gering.

Op 30 juni 1960 werden 385 werkgevers geregistreerd, d.i. 29,9 % van het totaal in West-Vlaanderen (1.289); ze stelden 39,9 % van de arbeidskrachten van de Westvlaamse hotelsektor tewerk.

Het aantal tewerkgestelden nam toe met 78,5 % tussen 1950 en 1960. De gemiddelde tewerkstelling per werkgever klom van 3,7 in 1950 alover 4,2 in 1955 tot 5,4 in 1960.

Het aandeel van de tewerkstelling in het hotelbedrijf in het arrondissement Oostende onderging een regelmatige opgaande beweging en werd in verhouding gebracht tot de werkelijke belangrijkheid van het arrondissement op toeristisch gebied. In 1950 beliep het aandeel ten opzichte van de provincie West-Vlaanderen 33,3 % en 5,0 % ten aanzien van het Rijk. De regelmatig voortschrijdende toename van dit aandeel tijdens de jongste jaren duidt er op dat het arrondissement in sterkere mate dan de provincie en dan het Rijk deel heeft in de toename van de toeristenstroom en dat deze inkomstenbron nog aan betekenis wint.

De invloed van de wereldtentoonstelling liet zich ook gelden in het arrondissement Oostende, echter in mindere mate dan in de provincie. Terwijl het aandeel van het arrondissement in de tewerkstelling van het Rijk daalde van 7,4 % in 1957 tot 6,3 % in 1958, steeg het aandeel van het arrondissement in de tewerkstelling van de provincie van 36,8 % tot 39,1 %. De sterke aantrekkingskracht van Oostende op de vreemdelingen – vooral de Britten – is hier relevant.

De spreiding van de tewerkstelling in de onderscheiden badplaatsen op 30 juni 1960 werd opgenomen in tabel IV, 49.

Op 30 juni 1960 telde de Middenkust 382 aan de R.M.Z. onderworpen werkgevers in het hotelbedrijf¹.

Het leeuwenaandeel ging naar Oostende met 280 werkgevers op 382, d.i. 73,3 %.

1. De datum van opname van de tewerkstelling, nl. 30 juni van ieder jaar, valt in het begin van het toeristisch seizoen en geeft dan ook niet de maximale cijfers van de seizoentewerkstelling.

Tabel IV, 49: Tewerkstelling in hotel-, restauratie- en cafébedrijf (aan de R.M.Z. onderworpen werkgevers en werknemers), 30 juni 1960.

Gemeente	Aantal werkgevers	Totaal tewerkgestelden	
		Mannen	Vrouwen
Klemskerke	26	23	72
Bredene	12	4	19
Oostende	280	815	956
Middelkerke	46	25	95
Westende	15	26	23
Lombardzijde & Vlissingem	3	1	1
	382 (a)	894	1.166

De dominerende positie van Oostende komt nog scherper naar voor in de cijfers van de tewerkstelling. Niet minder dan 1.771 arbeidskrachten vonden werkgelegenheid te Oostende; op een totale tewerkstelling van 2.060 eenheden aan de Middenkust betekent dit een aandeel van 86,0 %.

De gemiddelde tewerkstelling bereikte te Oostende 6,3 eenheden, tegenover 4,0 in West-Vlaanderen. Oostende telt 1 uitbating met meer dan 200 tewerkgestelden, 1 inrichting met 100 à 200 tewerkgestelden, 2 inrichtingen met 50 à 100 tewerkgestelden en 10 bedrijven met 20 à 50 tewerkgestelden. Behoudens 1 bedrijf te Westende stellen alle overige bedrijven aan de Middenkust minder dan 20 personen tewerk.

Het overwicht van de vrouwelijke tewerkstelling op de mannelijke is sprekend voor de situatie van de werkgelegenheid in deze bij uitstek seizoengevoelige sektor. Ingevolge het minder bestendig karakter van de vraag naar arbeidskrachten van de hoteluitbaters, dienen deze laatsten genoeg te nemen met een okkasioneel arbeidsaanbod.

Op 2.064 tewerkgestelden in het arrondissement Oostende zijn er 1.167 vrouwen, d.i. 56,5 %. Deze verhouding ware nog sterker geprononceerd zonder de temperende invloed van Oostende, dat – ingevolge zijn permanente funktie van ontspanningsmarkt – een relatief gunstige verhouding registreert, nl. 54,0 %. Hoewel het verhoudingscijfer van het arrondissement Oostende uitreikt boven

(a) Op 30 juni 1960 waren in het arrondissement Oostende buiten de kustgemeenten nog 3 werkgevers, die op dat ogenblik 4 bezoldigden in dienst hadden.

het Rijksgemiddelde (51,3 %), is de afwijking ten opzichte van dit Rijksgemiddelde niettemin gunstiger dan voor West-Vlaanderen (60,0 %). De Middenkust dankt deze relatief gunstige situatie juist aan Oostende.

Een ander opvallend kenmerk van de tewerkstelling in het hotelbedrijf aan de kust, is de uiterst geringe tewerkstelling van bedienden. Op 2.060 tewerkgestelden op 30 juni 1960 vonden slechts 87 bedienden een werkgelegenheid, dit is 4,2 %¹. In West-Vlaanderen bedroeg dit aandeel eveneens 4,2 % en in het Rijk 8,8 %. Omwille van het sterker seizoengebonden karakter van het kusttoerisme dan van het toerisme in het Rijk, stelt zich de eis de vaste kosten zo scherp mogelijk te kalkuleren bijzonder klemmend.

Vooraf tijdens de jongste jaren is de sterke daling van het aantal bedienden bijzonder opvallend. Terwijl in 1950 nog 102 personen, dit is 8,8 % van de tewerkgestelden, als bediende een betrekking vonden, was dit aantal in 1956 reeds geslonken tot 91 personen (6,0 %), en viel in 1960 terug tot 87 eenheden (4,2 %).

Het procentueel aandeel der bedienden is dus op tien jaar tijd gehalveerd. Hoe langer hoe meer stelt zich het probleem van het tot het uiterste beperken van de vaste, niet rechtstreeks produktieve, kosten. Dit streven kan ook vastgesteld worden in de gehele provincie (8,4 % bedienden in 1950, 4,2 % in 1960) en in het Rijk (respektievelijk 11,7 % en 8,8 %), zij het voor het Rijk in minder uitgesproken vorm. De grotere seizoengevoeligheid van de toeristische activiteit aan de kust maakt er het vraagstuk der besparingen ook meer dwingend.

De belangrijkste tewerkstellingsbron ligt op het vlak van de eigenlijke logiesverstrekking, zoals tabel IV, 50 aantoont.

Op 30 juni 1960 vonden 975 personen werkgelegenheid in hotelbedrijven, dit is 47,3 % van de totale tewerkstelling. Ook de spijshuizen zijn van grote betekenis voor de tewerkstelling (40,2 %).

Het aandeel van Oostende in het totaal van de tewerkstelling in de badplaatsen van het arrondissement Oostende, ligt vooral hoog voor de spijshuizen en de koffie- en bierhuizen. Naast toeristisch centrum is Oostende tevens een belangrijk stedelijk centrum met overeenstemmende receptieve uitbouw.

De andere structuur van het receptief apparaat van Oostende ten

1. Na de tweede wereldoorlog werden tal van verwoeste hotels niet wederopgebouwd. Tal van hotels werden bovendien na de oorlog omgebouwd tot appartementscomplexen.

Tabel IV, 50 : Tewerkstelling aan de Middenkust naar subcategorie van bedrijvigheid, 30 juni 1960.

Aard van bedrijvigheid	Middenkust		Stad Oostende	
	Tewerkstelling	pCt. verdeling	Tewerkstelling	in pCt. v. de Middenkust
Hotel	975	47,3	771	79,1
Spijshuis	827	40,2	797	96,4
Koffie- en bierhuis	185	9,0	170	91,9
Familiepension, onderneming voor het uitbaten van gemeubileerde huizen ; kantine	70	3,4	30	42,9
Onderneming van feestmalen; private club	3	0,1	3	100,0
	2.060	100,0	1.771	86,0

aanzien van de overige badplaatsen van de Middenkust, treedt aan het licht bij confrontatie van het procentueel aandeel van de tewerkstelling in hotels, met het overeenkomstig aandeel van de tewerkstelling in de andere vormen van logiesverstrekking. De tewerkstelling in familiepensions en ondernemingen voor het uitbaten van gemeubileerde huizen neemt een relatief gering aandeel in.

B. Tewerkstelling in vermakelijkheidsbedrijven en persoonsdiensten

Zoals reeds gemeld heeft Oostende zijn sterke aantrekkingskracht te danken aan zijn karakter van ontspanningsmarkt met een grote verscheidenheid in de rekreatieve functie. De tewerkstelling in de vermakelijkheidsbedrijven is er dan ook vrij aanzienlijk.

Op 30 juni 1960 verschaften 25 vermakelijkheidsinrichtingen te Oostende werk aan 357 personen ; de Middenkust telde 35 inrichtingen met een tewerkstelling van 392 personen¹. Het aandeel van Oostende in het aantal inrichtingen beliep 71,4 % en 91,1 % in de tewerkstelling. De grootste tewerkstelling wordt er geteld in de kasino's en speelzalen (2 inrichtingen ; 163 tewerkgestelden) ; verder volgen de sportbedrijven (12 inrichtingen ; 98 tewerkgestelden), en de bedrijven van voorstellingen en uitvoeringen zoals schouwburgen, bioskopen, concert- en danszalen (11 inrichtingen ; 95 tewerkgestelden).

1. In de overige gemeenten van het arrondissement kwamen nog 2 vermakelijkheidsbedrijven voor met een tewerkstelling van 2 personen.

Vermakelijkheidsbedrijven met bezoldigd personeel kwamen verder voor te Bredene (5), Middelkerke (2), Klemskerke (1), Westende (1) en Lombardzijde (1).

In de vermakelijkheidsbedrijven worden talrijke bedienden tewerkgesteld; hun aandeel beliep 34,2 %. In tegenstelling met de tewerkstelling in het hotel-, restauratie- en cafébedrijf worden hier tevens meer mannen opgenomen (65,8 %) en dit vooral bij de bedienden (85,1 %).

Ook de schoonmaakondernemingen en persoonsdiensten vinden een goede ontwikkelingsbodem in de toeristische bedrijvigheid. Op 30 juni 1960 werden in het arrondissement Oostende in deze sektor 565 personen tewerkgesteld, in 74 inrichtingen met bezoldigd personeel.

Vooraf de schoonmaakinrichtingen (502 tewerkgestelden in 39 inrichtingen) verwerven hier een gunstige bestaansmogelijkheid; verder volgen de persoonsverzorging (56 tewerkgestelden in 28 inrichtingen) en de uitbating en het onderhoud van verhuurbare woningen en gebouwen (7 tewerkgestelden in 7 inrichtingen).

Het aandeel van Oostende – centrale badplaats én stedelijk centrum – in deze tewerkstelling is zeer groot; het bedraagt respectievelijk 406 eenheden (80,9 %), 45 eenheden (80,4 %) en 6 eenheden (85,7 %), gespreid over respectievelijk 29, 23 en 6 inrichtingen¹. Onder de schoonmaakbedrijven komt een bedrijf voor met meer dan 100 tewerkgestelden en een bedrijf met 50 à 100 tewerkgestelden.

Buiten de kustgemeenten werden slechts 5 inrichtingen met bezoldigd personeel geteld, met een gezamenlijke tewerkstelling van 42 personen, van wie meer dan de helft te Stene, gemeente die in feite aansluit bij Oostende².

De tewerkstelling in de schoonmaakondernemingen en persoonsdiensten bestaat overwegend uit vrouwen (81,1 %); het aandeel van de bedienden ligt uitzonderlijk laag (3,2 %).

De totale tewerkstelling in de inrichtingen met bezoldigd personeel in de sektor hotelbedrijf en persoonsverzorging in het arrondissement Oostende beliep op 30 juni 1960: 3.023 eenheden in 496 inrichtingen. In West-Vlaanderen waren de overeenkomstige cijfers respectievelijk 8.806 en 1.872. Het aandeel van het arrondissement Oostende bedroeg dus respectievelijk 34,3 % en 26,5 %. Het Rijk telde 65.961 tewerkgestelden – waarvan 23.470 in het

1. Op 30 juni 1960 werden te Kortrijk in deze sektor 218 personen tewerkgesteld in 33 inrichtingen.

2. De andere lokaliteiten waren Gistel, Ichtegem, Oudenburg en Eernegem.

arrondissement Brussel – in 11.588 inrichtingen ; het aandeel van het arrondissement Oostende was respectievelijk 4,6 % en 4,3 %¹.

De totale tewerkstelling veroorzaakt door de toeristische activiteit is hiermede niet omschreven. Slechts een gering aandeel van de tewerkstelling, rechtstreeks of onrechtstreeks in het leven geroepen door het toerisme, vindt een weerklank in de cijfers van de aan de R.M.Z. onderworpen werknemers in het hotelbedrijf en de persoonsverzorging.

Talrijk zijn de inwoners van de kustgemeenten welke in hoofdzaak of bijkomstig een bestaansbron vinden in het uitbaten van een bedrijf met toeristische inslag ; hierbij worden zij in veel gevallen bijgestaan door een of meer helpers.

De aanzwelling van de tewerkstelling tijdens het toeristisch seizoen in de distributiesektor, de persoonsverzorging enz. is vrij aanzienlijk, doch een adekwate afsplitsing is praktisch niet door te voeren.

Zoveel is zeker, dat het toerisme voor het arrondissement Oostende de voornaamste inkomstenbron is geworden.

Door het overhevelen van koopkracht uit het buitenland verwerft de toeristische bedrijvigheid niet enkel betekenis op regionaal vlak, doch treedt actief op als regulator van de financiële positie van het gehele land ten opzichte van het buitenland. Ook de export van diensten verdient de belangstelling van de hogere instanties, en het lijkt dan ook logisch alle maatregelen die de export van goederen stimuleren, tevens toepasselijk te maken voor de hotelnijverheid.

Van betekenis voor het kusttoerisme is eveneens het behoud van een minimum aan toeristisch potentieel. Dit behoud lijkt voor de categorie van grotere luxehotels wel tot moeilijkheden te leiden ; daarenboven moet vastgesteld worden dat deze groep op heden reeds uitgedund is en dat een verder verlies de toeristische functie van Oostende zou kunnen schaden.

Tevens moet hier gewezen worden op het feit dat aan de Middenkust, zoals trouwens in dit gehele kustgebied, dringend een stevige urbanisatie nodig is ; de snelle inname van de bodem door de „bouwboom” kan in de lange periode de aantrekkelijkheid van het geheel afremmen.

1. Het aandeel van het arrondissement Oostende in de tewerkstelling in de nijverheid (visserij, bouw en transport inbegrepen) in West-Vlaanderen beliep 8,3 % ; ten aanzien van het Rijk bedroeg het overeenkomstig verhoudingscijfer 0,8 %.

HOOFDSTUK V

DE ZEEVISSERIJ TE OOSTENDE

De zeevisserij is, samen met de toeristische aktiviteit, de meest typische bedrijvigheid van het arrondissement Oostende.

De zeevisserij is een complexe bedrijfstak die problemen kent die in sommige gevallen – zoals overbevissing van de wateren – aan de aktiesfeer van de bedrijfsleiders en zelfs van de nationale overheid ontsnappen.

Reeds in de oudste tijden werd de zeevisserij aan de Belgische kust beoefend. De eerste konkrete gegevens dateren uit de 12de eeuw toen de bloei van de zoute haringvisserij ingezet werd. In de 15de eeuw was Oostende de belangrijkste haringmarkt van de gehele Belgische kust: in 1468 bereikte de haringaanvoer van de Oostendse vissersvaartuigen nagenoeg 29 miljoen stuks. In de 16de eeuw moest deze visserij ten gevolge van de talrijke krijgsverrichtingen stopgezet worden.

Na de krijgsverrichtingen van de 16de eeuw begon de periode van de walvisexpedities, welke duurde tot het einde van de 18de eeuw.

Tegelijk met de haringvisserij werd de kabeljauwvangst of de zogenaamde visserij „te zoute” beoefend. Dit bedrijf kwam echter nooit tot volledige ontplooiing door de onzekere tijden. Ook de overheidsmaatregelen die nu eens ten voordele, dan eens ten nadele van de visserij uitvielen, onderwierpen de aktiviteit van de vissersvloot aan belangrijke schommelingen.

Met de 20ste eeuw kreeg de zeevisserij een nieuw aspekt door de aanvoer van verse vis: deze mogelijkheid kwam tot stand dank zij de toepassing van nieuwe technieken als de stoomkracht, het ijs, het bordentreilnet en het aanwenden van het motorvaartuig¹.

Door de opkomst van de verse visserij verdrong Oostende definitief Nieuwpoort als grootste vissershaven van het land².

Een nieuwe vissershaven werd te Oostende ingehuldigd op 15 september 1934. Tijdens de tweede wereldoorlog werden de installaties grotendeels vernield. In 1947 kon de vissershaven opnieuw in gebruik genomen worden. Een nieuwe vismijn werd ingehuldigd op 22 juli 1951.

Oostende is de belangrijkste vissershaven in België. In 1960 was

1. Het eerste motorvaartuig „Pionier” verscheen te Oostende in 1907.

2. O. VANNESTE en P. HOVART: „De Belgische zeevisserij, een ekonomische studie”, Brugge, 1959, 33-34.

45,8 % van de vissersvloot te Oostende ingeschreven, 53,9 % van de Belgische vissers waren te Oostende aangemonsterd en de vismijn van Oostende verwerkte 37,5 miljoen kg of 78,9 % van de Belgische vangst.

Een nadere analyse over de vloot, de bemanning, de aanvoer, handel en verwerking, zal de betekenis van de vissershaven van Oostende nog beter belichten¹.

§ 1. De vloot

De totale Belgische vissersvloot bereikte pas in 1947 het vooroorlogse peil. Sindsdien liep het aantal vaartuigen evenwel terug; de tonnenmaat kende een lichte toename, terwijl het motorvermogen sterk opliep. De vloot te Oostende vertoont grosso-modo dezelfde evolutie.

A. Globaal beeld

Vóór de tweede wereldoorlog hadden 263 op 510 vaartuigen Oostende als thuishaven, dit is meer dan de helft van de vissersvloot. Vanaf 1947 daalde echter het aantal ingeschreven vaartuigen voortdurend; niettemin heeft Oostende nog steeds het belangrijkste aandeel in de totale vloot.

In 1960 noteerde men te Oostende 192 vaartuigen met 47.976 pk en 19.775 B.T.; Zeebrugge telde in hetzelfde jaar 164 schepen met 22.155 pk en 7.472 B.T. en Nieuwpoort 62 vaartuigen met 5.350 pk en 1.761 B.T.²

De Belgische diepzeevloot heeft zijn thuishaven te Oostende, terwijl ook de kust- en middenslagvisserij er sterk vertegenwoordigd zijn. De Oostendse vissersvloot omvat aldus alle slag van schepen en bevist hierdoor alle West-Europese visgronden, vanaf de kust tot IJsland. Dit brengt ook mede dat te Oostende een grote variëteit van vissoorten aangevoerd wordt.

Zeebrugge is van betekenis voor de kusttreilers en de kleine middenslagvloot, terwijl Nieuwpoort zich speciaal toelegt op de kustvisserij.

Tabel IV, 52^a geeft de evolutie weer van de vissersvloot van Oostende ten opzichte van de ganse Belgische vloot sedert 1947.

Het aantal vaartuigen te Oostende daalde in 1960, ten opzichte

1. Dit hoofdstuk werd uitgewerkt aan de hand van een nota verstrekt door de h. P. Hovart, sekretaris van de Bedrijfsraad voor de Visserij en oud-wetenschappelijk medewerker van het Westvlaams Economisch Studie Bureau.

2. Zie tabel IV, 51, volgende blz.

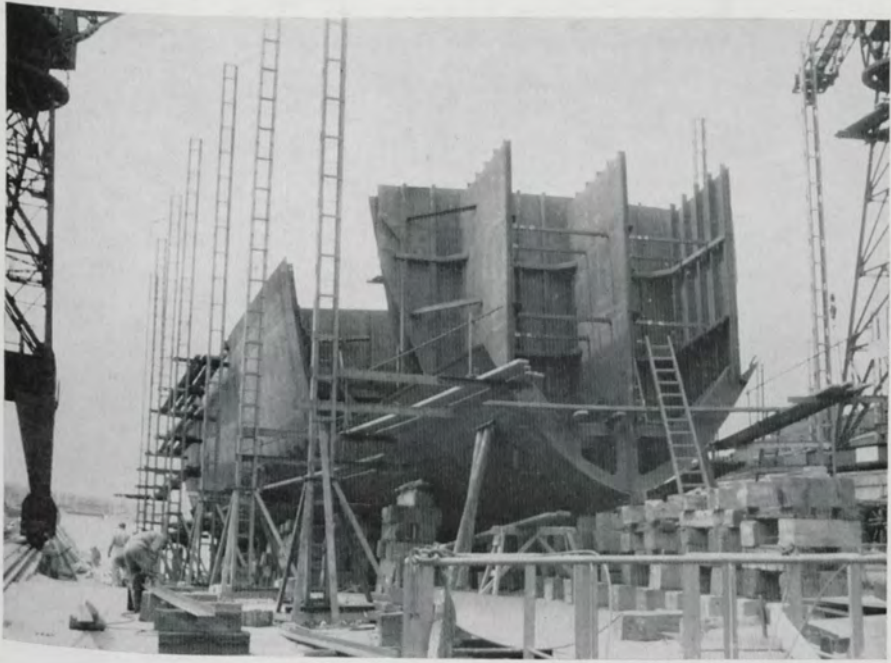
3. Zie blz. 293.

Tabel IV, 51 : De Belgische vissersvloot in 1960 (a).

Scheepsklasse (b)	Oostende			Zeebrugge			Blankenberge			Nieuwpoort			Totaal		
	aantal	pk	B.T.	aantal	pk	B.T.	aantal	pk	B.T.	aantal	pk	B.T.	aantal	pk	B.T.
	I	45	2.410	748	27	1.726	540	—	—	—	31	1.583	452	103	5.719
II	18	1.627	421	42	3.856	1.177	—	—	—	13	1.215	367	73	6.698	1.965
III	44	7.355	3.063	79	12.238	4.236	1	175	57	18	2.552	942	142	22.320	8.298
IV	51	13.724	5.431	13	3.260	1.148	—	—	—	—	—	—	64	16.984	6.579
V	19	7.955	3.157	3	1.075	371	—	—	—	—	—	—	22	9.030	3.528
VI	11	10.895	4.618	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	10.895	4.618
Motor	4	4.010	2.337	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4.010	2.337
Stoom															
Totaal	192	47.976	19.775	164	22.155	7.472	1	175	57	62	5.350	1.761	419	75.656	29.065

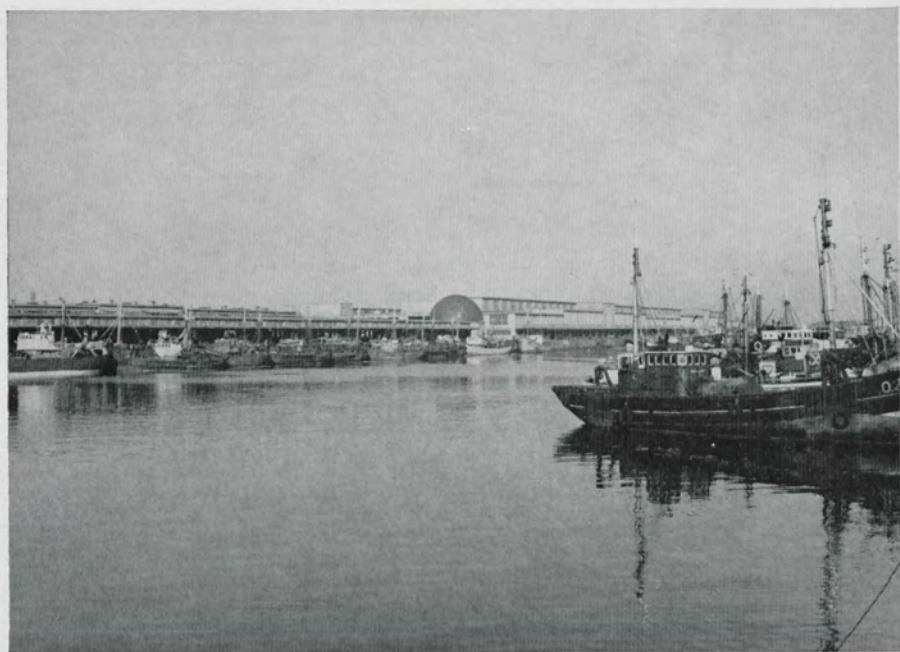
(a) Bron : Bestuur van het Zeewezen - Jaarverslagen.

(b) De Belgische vissersvloot wordt op basis van het motorvermogen in zes scheepsklassen ingedeeld. Deze klassen zijn : klasse I : garnalkotters (tot 79 pk) ; klasse II : kusttreilers (van 80 tot 119 pk) ; klasse III : kleine middenslagtreilers (van 120 tot 239 pk) ; klasse IV : grote middenslagtreilers (van 240 tot 349 pk) ; klasse V : kleine diepzettreilers (van 350 tot 499 pk) ; klasse VI : grote diepzettreilers - motor (vanaf 500 pk) en grote diepzettreilers - stoom (van meer dan 439 I. pk - geïnduceerde pk).

Scheepswerven Beliard Murdoch N.V., te Oostende.

(Foto : Beliard Murdoch N.V.).

Visserijdok en vismijn te Oostende.

(Foto : Stad Oostende).

Tabel IV, 52 : Evolutie van de vissersvloot, 1947-60 (a).

Jaren (b)	Aantal schepen				pk			B.T.	
	België	Oostende	in pCt. v. h. totaal	België	Oostende	in pCt. v. h. totaal	België	Oostende	in pCt. v. h. totaal
1947	484	251	51,9	61.446	43.994	71,6	27.904	21.318	76,4
1948	481	244	50,7	65.374	46.283	70,8	29.938	22.790	76,1
1949	461	236	51,2	65.443	46.564	71,1	30.028	23.080	76,9
1950	444	221	49,8	58.968	39.284	66,6	25.722	18.542	72,1
1951	427	205	48,0	59.592	38.524	64,4	25.985	18.290	70,4
1952	423	196	46,3	59.083	37.000	62,6	25.541	17.512	68,6
1953	410	189	46,1	59.676	37.556	62,9	25.670	17.668	68,8
1954	421	192	45,6	62.746	39.277	62,6	26.781	18.384	68,6
1955	430	191	44,4	63.913	38.647	60,5	26.350	17.518	66,5
1956	437	192	43,9	68.709	40.999	59,7	27.687	18.202	65,7
1957	446	195	43,7	73.663	44.479	60,4	29.229	19.326	66,1
1958	441	198	44,9	73.872	45.274	61,3	29.105	19.481	66,9
1959	433	194	44,8	72.131	43.406	60,2	27.908	18.233	65,3
1960	419	192	45,8	75.656	47.976	63,4	29.065	19.775	68,0

(a) Bron : Bestuur van het Zeewezen - Jaarverslagen.

(b) Op 31 december.

van 1947, met 59 eenheden of 23,5 %. Het aantal vaartuigen was het laagst in 1953. De laatste jaren bleef het aantal vrijwel konstant.

Het motorvermogen steeg met 3.982 pk of 9,1 %. Vanaf 1950 noteerde men evenwel een daling en in 1952 werd zelfs het laagste peil bereikt. Daarna nam het motorvermogen terug toe en bereikte in 1960 47.976 pk.

De tonnenmaat verminderde met 1.543 B.T. of 7,2 %. In 1952 kende men de sterkste terugloop, waarna de tonnenmaat opliep om in 1960 19.775 B.T. te bereiken.

Het belang van Oostende t.o.v. de andere vissershavens verminderde.

In 1947 hadden 251 vaartuigen op 484 of 51,9 % Oostende als thuishaven tegen 192 vaartuigen op 419 of 45,8 % in 1960. Voor het motorvermogen daalde het procentuele aandeel van 71,6 % tot 63,4 % en voor de tonnenmaat van 76,4 % tot 68,0 %.

Te Oostende bouwde men sinds de laatste oorlog vaartuigen met grotere tonnages en sterkere motoren. De gemiddelde tonnenmaat bedroeg in 1947 69,4 B.T. en in 1960 103,0 B.T. In 1947 noteerde men per schip gemiddeld 108,6 pk, terwijl dit cijfer in 1960 reeds tot 249,9 pk geklommen was.

B. Structuurwijzigingen

De verschuivingen binnen de scheepsklassen geven een beeld van de structuurwijzigingen van de vloot te Oostende.

De middenslagvisserij was in 1960 met 95 vaartuigen numeriek het sterkst vertegenwoordigd; hiervan behoorden 44 schepen tot klasse III en 51 schepen tot klasse IV. De kustvisserij telde 63 eenheden waarvan 45 garnaalkotters en 18 kusttreilers. De grote diepzeeverij omvatte 34 diepzeetreibers: 19 behoorden tot scheepsklasse V, 11 tot scheepsklasse VI – motorschepen en 4 tot scheepsklasse VI – stoomvaartuigen¹.

De diepzeevloot is uitsluitend te Oostende gevestigd, met uitzondering van 3 vaartuigen van scheepsklasse V die te Zeebrugge ingeschreven zijn. Dit verklaart dan ook dat Oostende 63,4 % van het motorvermogen en 68,0 % van de tonnenmaat van de Belgische vissersvloot telt, tegenover slechts 45,8 % wat het aantal schepen betreft.

Deze concentratie van de grotere schepen te Oostende vindt grotendeels een verklaring in het feit dat Oostende over de meest uitgebreide installaties in zake bevoorrading voor brandstoffen,

1. Zie tabel IV, 51, blz. 292.

herstellingswerven, ijsfabrieken, enz. beschikt en de visverwerkende bedrijven er in hoofdzaak gevestigd zijn.

Op commercieel gebied biedt Oostende aan de vissers de inrichtingen die tegelijkertijd grote hoeveelheden vis kunnen bergen en een snelle verdeling onder de verbruikscentra kunnen verzekeren.

Na de tweede wereldoorlog heeft de kustvisserij te Oostende veel in betekenis verloren ten nadele van Zeebrugge. Het aantal garnalkotters daalde van 85 eenheden met 3.187 pk en 1.282 B.T. in 1947 tot 45 eenheden met 2.410 pk en 748 B.T. in 1960. Het aantal kusttreilers liep terug met 5 eenheden, terwijl de tonnenmaat verminderde met 209 B.T. en het motorvermogen met 388 pk.

Te Zeebrugge was er een vrij sterke daling van het aantal garnalkotters (van 65 in 1947 tot 27 in 1960), van het motorvermogen (van 3.500 pk tot 1.726 pk) en van de tonnenmaat (van 1.259 tot 540), doch in klasse II (kusttreilers) werd het aantal vaartuigen opgedreven van 33 in 1947 tot 42 in 1960 en het motorvermogen van 3.060 pk tot 3.856 pk; de tonnenmaat bleef ongewijzigd (1.177 B.T.). Zeebrugge is zeer gunstig gelegen tegenover de garnaalgronden van de Belgische kust, die met kleine, doch stevige vaartuigen tot een motorsterkte van 120 pk in goede voorwaarden kunnen uitgebaat worden. De kustvisserij werd van Oostende naar Zeebrugge gelokt; de kleine viscentra als Blankenberge en Heist werden tevens door Zeebrugge opgeslorpt. Het garnaalcentrum te Zeebrugge is toonaangevend geworden op de Belgische markt.

Het aantal kleine middenslagtreilers te Oostende daalde met 34 eenheden, de tonnage met 2.415 B.T. en het motorvermogen met 5.781 pk.

Voor de grote middenslagtreilers noteerde men een toename van 10 eenheden. In vergelijking met 1947 was het aantal kleine diepzee-reilers in 1960 gestegen met 13 vaartuigen; de tonnenmaat nam toe met 1.821 B.T. en het motorvermogen met 4.905 pk.

In 1960 telde Oostende 3 grote diepzee-reilers minder dan in 1947; de brutotonnenmaat verminderde met 438 B.T., terwijl het motorvermogen met 2.715 pk toenam.

Waar in 1947 de grote diepzee-reilers uitsluitend door stoommachines aangedreven werden, schakelde men in de volgende jaren over op motortreilers: in 1960 noteerde men nog slechts 4 stoomtreilers tegenover 11 motortreilers.

De structuurverschuivingen ten voordele van de hogere scheepsclassen hebben verschillende oorzaken. De nabije visgronden worden overbevist en geraken uitgeput. De kustvisserij wordt daarenboven vooral bedreven onder de vorm van familiebedrijven

die een geringe financiële weerbaarheid kennen; de rendabiliteit van deze visserij is verder in de laatste jaren problematisch geworden wegens de geringere opbrengsten en de hoge exploitatiekosten.

C. Modernisering

De ouderdom van de rompen en de motoren en de nieuwbouwtunen aan in welke mate de vissersvloot van Oostende gemoderniseerd werd.

1. De rompen

De gehele Belgische vissersvloot vertoont verouderingsverschijnselen. Waar in 1951 de gemiddelde ouderdom per scheepsromp 15,9 jaar bedroeg, noteerde men in 1960 20,9 jaar. De vissersvaartuigen verouderden aldus in de laatste 10 jaar gemiddeld met 5 jaar. De gemiddelde ouderdom van de vaartuigen van Oostende in 1960 vertoont met 22,5 jaar een nog ongunstiger beeld¹.

De vaartuigen van klasse I hebben de hoogste gemiddelde ouderdom, namelijk 25,9 jaar; hierop volgt klasse III met 22,8 jaar en klasse IV met 22,7 jaar. De gemiddelde ouderdom van klasse V bedraagt 22,5 jaar en van klasse II 21,1 jaar. De grote diepzeevloot vertoont een gunstiger beeld. De motortreilers waren gemiddeld 12,4 jaar oud en de stroomtreilers 9,8 jaar.

Het grootste deel van de rompen van de vissersvloot in België is uit hout gebouwd. In 1960 telde men op 419 vaartuigen 320 of 76,4 % houten rompen en 99 of 23,6 % stalen konstrukties. Het grootste deel van de stalen schepen zijn te Oostende ingeschreven. Op 192 vissersschepen had men 120 of 62,5 % houten en 72 of 37,5 % stalen rompen.

De stalen vaartuigen behoren vooral tot de hogere scheepsklassen. Dit vindt een verklaring in het feit dat de visserij in de lagere scheepsklassen meer een artisanaal karakter heeft en de bouw van stalen schepen kostelijker uitvalt.

De vaartuigen van scheepsklasse V en VI hebben allen een stalen konstruktie. De vaartuigen van klasse IV bestaan voor meer dan de helft uit staal, terwijl in scheepsklasse III 10 schepen op 44 uit staal vervaardigd zijn. In klasse I en II treft men uitsluitend houten rompen aan.

2. De motoren

De levensduur van de motoren is aanzienlijk korter dan die van de rompen.

1. Zie tabel IV, 53.

Tabel IV, 53: Modernisering van de vissersvloot te Oostende t.o.v. de Belgische vloot in 1960 (a).

Scheepsklasse	Ouderdom van de scheepsrompen		Konstruktie van de romp				Ouderdom van de motoren	
	Oostende	Totale vloot	Oostende		Totale vloot		Oostende	Totale vloot
			hout	staal	hout	staal		
I	25 j. 9 m.	26 j. 6 m.	45	—	102	1	15 j. 5 m.	14 j. 7 m.
II	21 j. 1 m.	22 j. 3 m.	18	—	73	—	6 j. 8 m.	10 j. 7 m.
III	22 j. 9 m.	17 j. 1 m.	34	10	112	30	19 j. 3 m.	12 j. 3 m.
IV	22 j. 8 m.	20 j. 3 m.	23	28	32	32	13 j. 1 m.	12 j. 5 m.
V	22 j. 6 m.	21 j. 6 m.	—	19	1	21	7 j. 1 m.	8 j. 3 m.
VI	12 j. 6 m.	12 j. 6 m.	—	11	—	11	5 j. 1 m.	5 j. 1 m.
Motor	9 j. 9 m.	9 j. 9 m.	—	4	—	4	9 j. 9 m.	9 j. 9 m.
Totaal	22 j. 6 m.	20 j. 10 m.	120	72	320	99	13 j. 4 m.	12 j. 2 m.

(a) Bron : Bestuur van het Zeewezen — Jaarverslagen.

De gemiddelde ouderdom van de motoren beliep in 1960 voor de totale vissersvloot 12 jaar en 2 maand terwijl de voortstuwingsmachines van de vloot van Oostende gemiddeld 13 jaar en 4 maand telden.

Te Oostende kwamen in 1960 de oudste motoren voor in scheepsklasse III met een gemiddelde ouderdom van 19 jaar en 3 maand ; daarna volgde klasse I met 15 jaar en 5 maand en klasse IV met 13 jaar en 1 maand. De aandrijfmachines van de stoomtreilers waren even oud als de rompen (9 jaar 9 maanden). De gemiddelde ouderdom van de scheepsmotoren uit klasse II (6 jaar 8 maanden) was eerder gunstig te noemen, terwijl de motoren van de diepzee-motortreilers de laagste gemiddelde ouderdom bezaten, namelijk 5 jaar 1 maand.

3. *De nieuwbouw*

De vissersvloot kende sedert de laatste wereldoorlog een aanwinst van 190 nieuwe eenheden. Vijfennegentig vaartuigen of de helft van de nieuwbouw werden te Oostende ingeschreven, terwijl 69 schepen of 36,3 % Zeebrugge en 25 vaartuigen of 13,2 % Nieuwpoort als thuishaven kregen. Het enige vaartuig dat nog te Blankenberge ingeschreven is werd eveneens in deze tijdspanne aangebouwd.

Het zwaartepunt van de nieuwbouw lag bij de middenklasse : 119 schepen of 62,6 % van de 190 nieuwgebouwde vaartuigen behoorden tot deze klasse. De nieuwbouw kende te Oostende eenzelfde evolutie : 52 vaartuigen of 54,7 % van de 95 schepen die voor Oostende werden aangebouwd, behoorden tot de middenslagklasse. In klasse III werden 22 schepen aangebouwd en in klasse IV 30. De diepzeevloot kende een aanwinst van 23 vaartuigen. De nieuwbouw in de kustvisserij is gering te noemen ; van de 8 nieuwe eenheden werden 7 schepen in klasse II gerangschikt, terwijl slechts 1 garnaalkotter werd aangebouwd.

Meer dan de helft van de 95 nieuwe vaartuigen die te Oostende ingeschreven werden, liepen tijdens de jaren 1945 tot en met 1948 van stapel. In deze periode werden 50 schepen in de vaart gebracht.

Te Zeebrugge lag het zwaartepunt van de nieuwbouw in de jaren 1954-57 ; in deze periode werden 38 vaartuigen gebouwd. Te Oostende liepen in deze periode 25 nieuwe schepen van stapel. Tijdens de jaren 1958-60 werden te Oostende 10 nieuwe schepen in de vaart gebracht, te Zeebrugge 2 en te Nieuwpoort 4.

D. Investerings

De totaliteit van de in de vissersvloot belegde kapitalen wordt geraamd op 1.124.219.800 F, waarvan 1.022.018.000 F of 90,9 % voor de schepen en 102.201.800 F of 9,1 % voor het vistuig¹. In 1956 werd de totale waarde geschat op 931.259.250 F zodat op vier jaar tijd de investeringswaarde aangroeide met 20,7 %.

72,7 % van de kapitalen zijn belegd in de 192 schepen die Oostende als thuishaven hebben, 22,8 % in de 164 Zeebrugse vaartuigen, 4,3 % in de 62 eenheden van Nieuwpoort en 0,2 % in het ene vaartuig te Blankenberge.

De gemiddelde waarde per vaartuig is het hoogst te Oostende, wat te verklaren valt door de concentratie van de diepzee- en de middenslagvisserij in deze haven. De gemiddelde waarde bedraagt 4.256.908 F te Oostende tegenover 1.561.477 F te Zeebrugge en slechts 783.963 F te Nieuwpoort ; de waarde van het enige vaartuig te Blankenberge wordt geraamd op 2.405.500 F (middenslagvisserij).

§ 2. De bemanning

Einde 1960 telde men 1.736 vissers voor 384 bemande vaartuigen. Hiervan was 53,9 % te Oostende aangemonsterd, 35,1 % te Zeebrugge en te Nieuwpoort 10,8 %².

Sinds de 2de wereldoorlog wordt het bemanningstekort in België steeds scherper. Het aantal vissers daalt verhoudingsgewijze vlugger dan de vlootsterkte. In 1947 telde men het grootste aantal vissers, namelijk 2.018 voor 411 bemande schepen, dit is een gemiddelde bezetting van 4,9 man per vaartuig. Nadien begon de personeelssterkte terug te lopen. In 1959 telde men slechts 1.704 vissers voor 386 vaartuigen. Einde 1960 trad een lichte verbetering op : op 384 vaartuigen waren 1.736 vissers aangemonsterd, of gemiddeld 4,5 man per schip.

Oostende kende een gelijkaardige evolutie. Waar de vloot in 1948 207 bemande schepen telde met 1.207 vissers, noteerde men in 1960 935 vissers voor 173 schepen. De gemiddelde bezetting liep terug van 5,8 man tot 5,4 man per vaartuig. De gemiddelde bezetting ligt voor Oostende hoger dan voor de totale vloot. Dit vindt een verklaring in het feit dat de diepzeetreibers, die in hoofdzaak Oostende als thuishaven hebben, een grotere bemanning aan boord hebben.

1. Bestuur van het Zeewezen - jaarverslag 1960.

2. Zie tabel IV, 54, volgende blz.

Tabel IV, 54: Evolutie van de vloot en de bemanning, 1951-60 (a).

Jaar	Oostende			Zeebrugge			Nieuwpoort			Blankenberge			Totaal		
	Beman-ning	Bemandede vaartuigen	Gemidd. bezetting	Beman-ning	Bemandede vaartuigen	Gemidd. bezetting	Beman-ning	Bemandede vaartuigen	Gemidd. bezetting	Beman-ning	Bemandede vaartuigen	Gemidd. bezetting	Beman-ning	Bemandede vaartuigen	Gemidd. bezetting
1951	1.052	192	5,5	609	147	4,1	183	54	3,4	18	5	3,6	1.862	398	4,7
1952	949	170	5,6	631	152	4,1	184	55	3,3	15	4	3,7	1.779	381	4,7
1953	918	166	5,5	624	150	4,2	168	57	2,9	17	5	3,4	1.727	378	4,6
1954	995	180	5,5	646	156	4,1	179	55	3,2	13	4	3,2	1.833	395	4,6
1955	928	169	5,5	681	165	4,1	178	53	3,4	13	4	3,2	1.800	391	4,6
1956	907	173	5,2	711	174	4,1	186	55	3,6	12	4	3,0	1.816	406	4,5
1957	951	177	5,4	673	173	3,9	181	54	3,4	13	4	3,2	1.818	408	4,4
1958	921	174	5,3	650	168	3,9	174	54	3,2	7	2	3,5	1.752	398	4,4
1959	879	169	5,2	635	162	3,9	186	54	3,4	4	1	4,0	1.704	386	4,4
1960	935	173	5,4	609	154	3,9	188	56	3,3	4	1	4,0	1.736	384	4,5

(a) Bron : Bestuur van het Zeewezen - Jaarverslagen.

De achteruitgang van de personeelssterkte was te Oostende groter dan voor de andere vissershavens. De personeelssterkte verminderde in 1960 ten opzichte van 1951 met 117 man of 11,1 % ; te Zeebrugge bleef de bemanning konstant, terwijl men voor Nieuwpoort een toename van 5 man of 2,7 % noteerde (zie tabel IV, 54). Het relatief aandeel van Oostende inzake tewerkstelling ten overstaan van de totale bemanning liep dan ook terug. In 1951 waren op 1.862 vissers 1.052 man of 56,5 % te Oostende aangemonsterd, 609 man of 32,7 % te Zeebrugge en 183 man of 9,8 % te Nieuwpoort. Blankenberge was praktisch van geen betekenis meer. In 1960 noteerde men op een totaal van 1.736 vissers 935 vissers of 53,9 % te Oostende, 609 vissers of 35,1 % te Zeebrugge en 188 of 10,8 % te Nieuwpoort.

Het aantal bemande vaartuigen schommelde te Oostende voortdurend ; dit bracht ook steeds wijzigingen van de personeelssterkte mede. In 1951 noteerde men de hoogste cijfers, namelijk 192 bemande vaartuigen en 1.052 vissers. Daarna volgde een daling. Men kende evenwel een lichte verbetering in 1954, 1957 en 1960. Ook dient aangestipt dat te Oostende een aanzienlijk deel van de bemanning, namelijk 334 vissers op 935 of 35,7 % op de diepzeetreibers aangemonsterd is ; klasse VI telt 208 vissers en klasse V 126.

De bemanning van de Belgische vissersvloot bestaat voor 80,0 % uit dek- en gespecialiseerd personeel en voor 20,0 % uit machinepersoneel.

Te Oostende wordt de bemanning voor 80,3 % gevormd uit dekpersoneel en 19,7 % uit machinepersoneel. Tabel IV, 55¹ geeft nadere specificatie terzake.

De gemiddelde ouderdom van het ganse visserspersoneel (de afgemonsterde vissers inbegrepen) van de gehele Belgische vissersvloot bedraagt 32 jaar en 11 maanden.

Tijdens de jongste jaren wordt permanent een tekort aan scheepsleerjongens vastgesteld. Ter voldoening aan de wet van 23 september 1931 op de aanwerving van het personeel der visserij zouden op einde 1960 in totaal 351 scheepsleerjongens moeten aangemonsterd zijn ; het tekort bedroeg 183.

§ 3. De aanvoer

Het peil van de naoorlogse aanvoer ligt te Oostende hoger dan in 1938. In 1938 werd te Oostende 32,4 mln kg vis gelost ; in 1960 bedroeg de aanvoer 37,5 mln kg.

1. Zie volgende blz.

Tabel IV, 55: Indeling van het varend personeel naar haven en uitgeoefende functie, 31 dec. 1960.

Havens	Aantal bemandschepen	Dekpersoneel				Machinepersoneel	Totaal
		18 jaar en ouder			Minder dan 18 jaar		
		Schippers	Matrozen (a)	Lichtmatrozen	Scheepjongens		
Oostende	173	173	479	8	91	184 (b)	935
Zeebrugge	154	154	271	1	55	128	609
Nieuwpoort	56	56	75	3	19	35	188
Blankenberge	1	1	2	—	—	1	4
Totaal	384	384	827	12	165	348	1.736

Na de 2de wereldoorlog kende de totale aanvoer nochtans na het rekordjaar 1947 een sterke en continue vermindering. In 1947 noteerde men een verkoop van 64,7 mln kg, terwijl in 1960 slechts 37,5 mln kg afgeslagen werd. Dit betekent een daling van 27,2 mln kg of 42,0 %. Van 1952 tot 1955 stelde men een lichte verbetering vast, waarna de aanvoer terug begon te verminderen. De oorzaak van de sterke daling was in hoofdzaak te wijten aan de slechte vangsten van pelagische vis, inzonderheid van haring.

Zoals in de andere havens overweegt te Oostende eveneens de aanvoer van bodemvis. In 1960 werd 32,3 mln kg of voor 351,4 mln F bodemvis aangevoerd, 3,9 mln kg of voor 16,8 mln F pelagische vis en 1,3 mln kg of voor 22,3 mln F schaal- en weekdieren; 86,2 % van de aangevoerde hoeveelheid bestond dus uit bodemvis, 10,4 % uit pelagische vis en slechts 3,4 % uit schaal- en weekdieren.

De evolutie van de aanvoer te Oostende voor de onderscheiden vissoorten is zeer uiteenlopend.

In 1947 noteerde men een aanvoer van 32,9 mln kg bodemvis. Dit cijfer bleef de volgende jaren betrekkelijk konstant. Van 1952 tot 1958 noteerde men een belangrijke stijging waarna men terug tot het normale peil kwam¹.

(a) Inclusief stuurlieden, bootslieden, koks en telegrafisten.

(b) Waaronder 3 van minder dan 18 jaar.

1. Zie tabel IV, 56.

Tabel IV, 56: Aanvoer in de Belgische havens en te Oostende, 1946-60 (a).

Jaar	Oostende						Algemeen totaal																		
	Bodemvis		Pelagische vis		Schaal- en weekdieren		Totaal		Bodemvis		Pelagische vis		Schaal- en weekdieren		Totaal										
	T	1.000 F	T	1.000 F	T	1.000 F	T	1.000 F	T	1.000 F	T	1.000 F	T	1.000 F	T	1.000 F									
1946	22.391		33.248		657		56.296		335.793		29.849		305.594		38.545		103.851		1.300		36.426		69.694		445.871
1947	32.921		31.044		771		64.735		433.596		39.903		408.227		33.264		99.516		2.203		41.618		75.370		549.361
1948	30.736		23.341		691		54.769		346.478		36.605		340.293		25.320		74.246		2.515		47.511		64.440		462.050
1949	32.235		16.964		939		16.572		344.637		39.690		373.873		19.502		47.146		2.120		43.648		61.312		464.667
1950	31.414		11.840		942		44.196		328.390		37.634		335.050		13.492		42.203		2.054		45.070		53.180		422.323
1951	31.566		9.667		1.020		42.254		365.775		38.289		386.239		10.637		42.233		2.557		54.286		51.483		482.758
1952	36.505		14.715		1.360		52.580		383.355		43.025		392.835		15.970		51.793		3.218		57.690		62.213		502.318
1953	36.493		17.836		1.097		55.427		372.179		43.310		379.443		18.908		53.059		2.660		58.756		65.078		491.258
1954	34.179		17.655		1.005		52.839		395.104		40.549		405.560		18.692		54.184		2.208		49.702		61.449		509.446
1955	38.046		20.478		1.130		59.654		426.888		45.323		427.640		21.319		75.167		2.862		59.289		69.504		562.096
1956	36.528		10.120		1.303		47.951		395.627		44.153		429.456		10.542		47.629		3.799		80.748		58.494		557.833
1957	34.774		4.549		1.218		40.541		356.900		42.933		424.797		4.680		19.161		1.945		48.430		49.558		492.388
1958	35.318		3.888		1.352		40.538		381.361		43.927		454.850		4.245		21.811		1.919		34.420		50.091		511.081
1959	30.543		4.107		1.579		36.229		358.497		38.748		422.586		4.824		22.569		2.343		45.695		45.915		490.850
1960	32.340		3.917		1.261		37.518		390.417		41.530		479.029		4.373		19.208		1.666		37.796		47.569		536.033

(a) Bron : N.I.S. - In 1960 werden 7.628.243 kg voor een waarde van 77.461.754 F door Belgische vissersvaartuigen in andere landen gelost.

Wanneer men de verschillende soorten bodemvis afzonderlijk beschouwt stelt men vast, dat van jaar tot jaar grote schommelingen in de aanvoer voorkwamen.

De aanvoer van schelvis, koolvis en vooral kabeljauw liep terug. Van 1952 tot 1958 noteerde men evenwel een verbetering. De aanvoer van schol en tarbot verminderde nagenoeg met de helft, terwijl meer wijting en tong werd aangebracht. De vangsten van roggen bleven nagenoeg konstant.

Oostende heeft in de laatste jaren zijn betekenis als haringhaven verloren. De aanvoer van pelagische vis kende immers een aanzienlijke ineenstorting tengevolge van de geringe aanvoer van haring. In 1947 werd 31,0 mln kg pelagische vis aangevoerd waarvan 30,5 mln kg of 98,4 % haring. In 1960 werden slechts 3.917 T pelagische vis binnengebracht, dit is 27.127 T of 87,4 % minder dan in 1947. De haringaanvoer kende een lichte verbetering in 1953, 1954 en 1955 waarna men een verdere vermindering noteerde.

Er werd ook minder makreel aangevoerd, terwijl voor sprout uitzonderlijk goede jaren naast minder gelukkige vangsten voorkwamen.

De aanvoer van schaal- en weekdieren kende een continue toename; van 771 T in 1947 stegen de vangsten in 1960 tot 1.261 T, dit is met 490 T of 63,6 %. In dezelfde tijdspanne liepen de garnaalvangsten terug van 659 T tot 110 T terwijl de aanvoer van langoestines in stijgende lijn ging.

De aanvoer te Oostende is in verhouding veel belangrijker dan de vissersvloot. De totale aanvoer naar alle havens bedroeg in 1960 47,6 mln kg of voor 536,0 mln F. Te Oostende werd in hetzelfde jaar 37,5 mln kg of 78,9 % van de totale hoeveelheid aangevoerd met een opbrengst van 390,0 mln F of 72,8 % van de totale waarde (zie tabel IV, 57).

Qua aanvoer bekleedt Zeebrugge de tweede plaats met 15,1 % van de aangevoerde hoeveelheid en 20,8 % van de opbrengst. Ten slotte komt Nieuwpoort met respectievelijk 6,0 % en 6,4 %.

Voor Oostende blijkt in de laatste decennia een relatieve achteruitgang op te treden ten voordele van Zeebrugge en Nieuwpoort. In 1947 registreerde Oostende circa 85 % van de totale aanvoer en 78 % van de opbrengst, Zeebrugge respectievelijk 10 % en 7 % en Nieuwpoort 4 %, zowel van de hoeveelheid als van de opbrengst. Niettemin heeft Oostende qua aanvoer nog steeds een grotere betekenis dan zijn aandeel in de vloot. Dit is te wijten aan de grotere vraag en vastere prijzen te Oostende waardoor vele vaartuigen uit andere havens te Oostende gaan verkopen.

Opmerkenswaard is de vaststelling dat het aandeel van Oostende in de totale opbrengst lager ligt dan het aandeel in de hoeveelheid. De gemiddelde prijs per kg beliep te Oostende 10,40 F tegenover 11,27 F per kg voor het totaal.

Tabel IV, 57: Procentuele verdeling van de aanvoer per soort en per haven, 1960.

	Bodemvis		Pelagische vis		Schaal- en weekdieren		Totaal	
	Hoeveelheid	Opbrengst	Hoeveelheid	Opbrengst	Hoeveelheid	Opbrengst	Hoeveelheid	Opbrengst
Oostende	77,9	73,4	89,6	87,3	75,7	58,9	78,9	72,8
Zeebrugge	16,6	20,8	0,1	0,2	18,4	31,8	15,1	20,8
Nieuwpoort	5,5	5,8	10,3	12,5	5,9	9,3	6,0	6,4
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

De uiteenlopende samenstelling van de aanvoer in de diverse havens is relevant terzake.

Voornameijk voor de aanvoer van schaal- en weekdieren bestaat er een grote afwijking tussen de respektievelijke verhoudingscijfers; ook voor de bodemvis zijn de afwijkingen van betekenis. Te Oostende wordt naar hoeveelheid 75,7 % van de aanvoer van schaal- en weekdieren genoteerd doch slechts 58,9 % van de opbrengst; voor de bodemvis zijn de verhoudingscijfers respektievelijk 77,9 % en 73,4 %.

Tabel IV, 58¹ laat toe het verschillende aandeel van Oostende in de diverse vissoorten te bepalen.

In de aanvoer van schaal- en weekdieren determineert de aanvoer van garnalen de afwijkingen tussen het procentueel aandeel in hoeveelheid en opbrengst. Oostende komt slechts met een aandeel van 23,8 % voor de aanvoer van garnalen terwijl Zeebrugge een aandeel van 60,5 % bereikt.

Ook qua aanvoer van bodemvis kent de haven van Oostende een relatief hoger aandeel in de aanvoer van de goedkopere vissoorten zoals kabeljauw, schelvis, koolvis, klipvis, en een vrij gering aandeel in de aanvoer van de dure vissoorten zoals tong en tarbot. Zeebrugge komt met een relatief hoog aandeel van deze dure vissoorten.

1. Zie volgende blz.

Tabel IV, 58 : Procentuele verdeling van de aanvoer van de diverse vissoorten en gemiddelde prijs, 1960.

	Oostende		Zeebrugge		Nieuwpoort		Totaal	
	Procent. aandeel in hoeveelheid	Gemiddelde prijs	Procent. aandeel in hoeveelheid	Gemiddelde prijs	Procent. aandeel in hoeveelheid	Gemiddelde prijs		Gemiddelde prijs
<i>Bodemvis</i>								
kabeljauw	83,7	9,90	11,3	7,47	5,0	7,83	100,0	9,52
wijting	76,8	5,38	17,1	5,28	6,1	5,41	100,0	5,37
schelvis	99,8	9,15	0,2	3,67	—	—	100,0	9,14
roggen	68,0	9,69	21,0	7,58	11,0	8,08	100,0	9,07
koolvis	100,0	6,82	—	—	—	—	100,0	6,81
tong	60,8	36,60	33,0	38,06	6,2	42,31	100,0	37,44
tarbot	54,1	30,29	39,1	28,63	6,8	37,48	100,0	30,14
schol	43,8	7,95	49,7	8,44	6,5	8,73	100,0	8,25
klipvis	100,0	7,68	—	—	—	—	100,0	7,68
andere	88,7	8,57	4,1	7,46	7,2	8,04	100,0	8,11
Totaal	77,9	10,86	16,6	14,47	5,5	12,16	100,0	11,53
<i>Pelagische vis</i>								
haring	93,1	4,13	—	—	6,9	4,65	100,0	4,17
sprot	61,2	5,88	1,4	4,73	37,4	6,40	100,0	6,06
makreel	99,8	4,60	—	—	0,2	12,87	100,0	4,61
andere	81,3	4,40	—	—	18,7	1,81	100,0	3,10
Totaal	89,6	4,28	0,1	4,73	10,3	5,36	100,0	4,39
<i>Schaal- en weekdieren</i>								
garnaal	23,8	48,61	60,5	40,58	15,7	46,60	100,0	43,44
langoestine	96,5	20,53	3,5	25,36	—	—	100,0	20,70
inktvis	93,4	4,27	—	—	6,6	3,29	100,0	4,20
andere	94,8	5,15	0,5	29,86	4,7	6,45	100,0	5,33
Totaal	75,7	17,67	18,4	39,23	5,9	35,28	100,0	22,68

De verdeling van de aanvoer van pelagische vis vertoont slechts geringe afwijkingen tussen de procentuele verhoudingen naar hoeveelheid en naar opbrengst.

De gemiddelde prijs naar vissoort ligt te Oostende veelal iets hoger dan in de andere havens. Dit was in 1960 echter niet het geval voor dure vissoorten zoals tong, langoestine e.a.

De aanvoer van bodemvis bestaat te Oostende hoofdzakelijk uit kabeljauw (21,4 % van de totale hoeveelheid), wijting (11,7 %),

schelvis (9,7 %) en roggen (8,1 %) ¹. De dure vissoorten tong en tarbot komen met een aandeel van respectievelijk 7,9 % en 1,0 %. Te Zeebrugge daarentegen neemt de aanvoer van tong 20,2 % op van de totale aanvoer en de aanvoer van tarbot 3,6 %. Belangrijk is er vooral de aanvoer van schol (33,8 %) en verder nog van kabeljauw (13,5 %), wijting (12,3 %) en roggen (11,8 %). Nieuwpoort kent een belangrijke aanvoer van roggen (18,5 %), kabeljauw (18,0 %), schol (13,2 %) en wijting (13,1 %); de aanvoer van tong beslaat 11,3 % van de totale aanvoer.

De aanvoer van pelagische vis bestaat te Oostende overwegend uit haring (87,8 %); de aanvoer van sprot neemt nog 7,9 % op van de totale hoeveelheid. Te Zeebrugge werd in 1960 alleen sprot aangevoerd. De aanvoer te Nieuwpoort bestaat voor 56,5 % uit haring en voor 42,2 % uit sprot.

In de aanvoer van schaal- en weekdieren overweegt te Oostende de aanvoer van langoestine (58,0 %) en van inktvis (20,7 %); de aanvoer van garnalen heeft een aandeel van 8,7 %. Zeebrugge ziet een zeer grote hoeveelheid garnalen aanvoeren; 91,0 % van de aanvoer van schaal- en weekdieren bestaat uit garnalen. De aanvoer van langoestine komt te Zeebrugge tussen voor 8,7 %. Te Nieuwpoort is de verdeling: garnalen 73,3 % en inktvis 18,7 %.

Zekere vissoorten worden in hoofdzaak te Oostende aangevoerd zoals kabeljauw (83,7 %), schelvis (99,8 %), koolvis (100 %), wijting (76,8 %), roggen (68,0 %), haring (93,1 %), makreel (99,8 %) en sprot (61,2 %).

De nationale aanvoer wordt voor circa 57 % naar hoeveelheid en voor 62 % naar opbrengst in de middenslagvisserij geleverd. Op de tweede plaats komt de diepzeevisserij met 33 % naar hoeveelheid en 25 % naar opbrengst; de kustvisserij brengt 10 % aan naar hoeveelheid en 13 % naar opbrengst. Het uiteenlopen van de verhoudingscijfers tussen hoeveelheid en opbrengst moet opnieuw toegeschreven worden aan de samenstelling van de aanvoer. De vaartuigen uit de lagere scheepsklassen brengen produkten aan met een hoge handelswaarde; de vaartuigen uit de hoogste scheepsklassen daarentegen voeren een goedkoop produkt aan uit ver afgelegen visgronden.

Voor Oostende is de aanvoer volgens scheepsklasse aangeduid in tabel IV, 59 ².

1. Voor de absolute cijfers, zie appendix IV, 13, blz. 426.

2. Zie volgende blz.

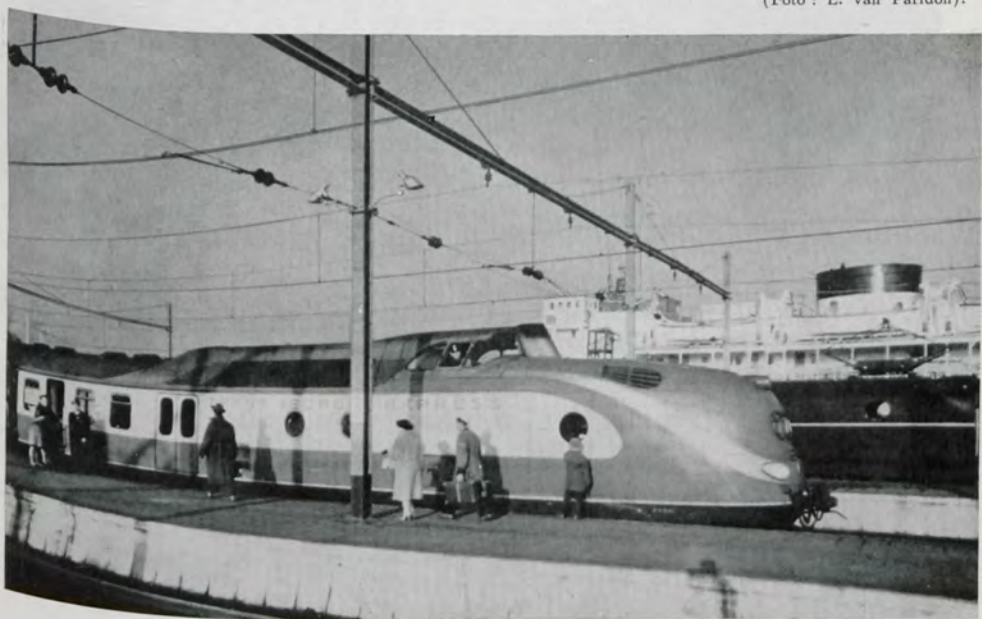
Tabel IV, 59 : Aanvoer te Oostende volgens scheepsklasse en vissoort, 1960.

Vissoort	Scheepsklasse							
	I		II		III		IV	
	kg	F	kg	F	kg	F	kg	F
Bodemvis	290.228	2.829.491	224.798	2.498.779	8.241.968	116.254.119	8.742.833	105.954.571
Pelagische vis	294.360	1.527.880	369.075	1.787.143	953.926	3.793.127	1.898.205	7.632.187
Schaal- en weekdieren	146.031	4.597.995	67.741	1.051.856	342.552	4.240.075	420.116	7.049.017
Totaal	730.619	8.955.366	661.614	5.337.778	9.538.446	124.287.321	11.061.154	120.635.775
	Scheepsklasse							
	V		VI Motor		VI Stoom			
	kg	F	kg	F	kg	F	kg	F
Bodemvis	6.437.414	56.601.780	4.569.843	36.426.504	3.833.352	30.804.397		
Pelagische vis	387.164	1.949.098	13.880	76.180	—	—		
Schaal- en weekdieren	278.324	5.222.805	5.931	120.760	—	—		
Totaal	7.102.902	63.773.683	4.589.654	36.623.444	3.833.352	30.804.397		

De luchthaven van Oostende.

(Foto : L. van Paridon).

Oostende verbinding tussen zee en spoor.

(Foto : N.M.B.S.).

Appartementsgebouwen te Oostende.

(Foto : Stad Oostende).

De kustvisserij voert naar hoeveelheid 3,7 % en naar opbrengst 3,7 % aan van de totale aanvoer. Voor scheepsklasse I bestaat de aanvoer voor 51,3 % van de opbrengst uit schaal- en weekdieren en voor scheepsklasse II voor 46,8 % uit bodemvis.

De middenslagvisserij levert 54,9 % van de aangevoerde hoeveelheid en 62,7 % van de opbrengst. In scheepsklasse III behelst de aanvoer overwegend bodemvis (93,5 % van de opbrengst) evenals in scheepsklasse IV (87,8 %).

De diepzeevisserij voert 41,4 % aan naar hoeveelheid en 33,6 % naar opbrengst. De aanvoer van bodemvis is overheersend. De vaartuigen uit de diepzeevisserij, evenals vele vaartuigen uit scheepsklasse III en IV, gaan normaal in Oostende verkopen.

Zowel naar hoeveelheid als naar opbrengst zijn de IJslandzee, kustzee, Noordzee-Zuid, Noordzee-Midden en in de jongste jaren Zuid- en West-Ierland de belangrijkste aanvoergronden.

Voor Oostende is de IJslandzee het voornaamste aanvoergebied; in 1960 was 41,4 % van de aangevoerde hoeveelheid en 33,9 % van de opbrengst van deze visgrond afkomstig¹. Op de tweede plaats komt de Noordzee-Midden-Oost met een aandeel van 10,6 % in de hoeveelheid doch met een aandeel van 20,0 % in de opbrengst. Het aandeel van de kustzee bereikt 12,9 % van de hoeveelheid en 8,2 % van de besomming; voor de Noordzee-Zuid zijn de overeenkomstige percentages 8,5 % en 10,1 %, voor Zuid- en West-Ierland 7,5 % en 8,2 % en voor het Bristol Kanaal 5,4 % en 6,7 %.

Zoals blijkt uit tabel IV, 60² wordt de bodemvis voor circa de helft naar hoeveelheid en voor 35 % naar de opbrengst uit de IJslandzee aangevoerd. Belangrijk voor de aanvoer van bodemvis is eveneens de Noordzee-Midden-Oost met 12 % van de hoeveelheid en 21 % van de opbrengst. De kustzee is het voornaamste visgebied voor de aanvoer van pelagische vis met 89 % van de hoeveelheid en 87 % van de opbrengst. Voor de aanvoer van schaal- en weekdieren is de IJslandzee (35 %) belangrijker dan de kustzee (19 %)³.

De visaanvoer is zeer seizoen gevoelig. De vangst van pelagische vis is een zuivere seizoenbedrijvigheid. Alle andere vissoorten worden het gehele jaar door gevangen; zij vertonen echter alle een concentratie van de vangst op enkele maanden, die evenwel, zowel wat de sterkte van de concentratie als de concentratiemaanden

1. De gemiddelde prijs van de aanvoer uit de IJslandzee bedraagt slechts 8,50 F per kg tegenover een algemeen gemiddelde van 10,40 F.

2. Zie volgende blz.

3. Aandeel waarde kustzee : 26 % ; IJslandzee : 37 %.

Tabel IV, 60: Aanvoer te Oostende, per visgrond en naar vissoort, 1960.

Visgrond	Bodemvis		Pelagische vis		Schaal- en weekdieren		Totaal	
	kg	F	kg	F	kg	F	kg	F
Kustzee	1.143.172	11.826.794	3.484.744	14.588.957	233.495	5.734.401	4.861.411	32.150.152
Noordzee								
Zuid	3.130.825	38.378.429	150	450	77.436	936.445	3.208.411	39.315.324
Midden-West	1.324.697	15.663.497	147.296	796.421	76.475	1.293.213	1.548.468	17.753.131
Midden-Oost	3.807.451	76.220.607	26.142	90.635	161.825	1.689.014	3.995.418	78.000.256
Noord	1.200.468	10.759.110	156.026	737.862	5.423	77.715	1.361.917	11.574.687
Moray-Firth	377.641	4.251.378	3.193	16.220	3.076	33.765	383.910	4.301.363
Fladen	140.258	1.338.735	272	1.990	—	—	140.530	1.340.685
Engels Kanaal	707.537	7.533.105	100	245	38.812	258.935	746.449	7.612.285
Bristol Kanaal	1.978.792	25.913.720	—	—	34.665	430.165	2.013.457	26.343.885
Zuid- en West-Ierland	2.388.253	28.298.520	31.258	156.555	183.973	3.496.510	2.803.484	31.951.585
West-Schotland	575.664	5.651.426	52.082	289.280	1.757	12.145	629.503	5.952.851
IJslandzee	15.078.994	123.791.311	15.347	87.040	443.758	8.320.200	15.538.099	132.198.551
Barentssee	197.107	1.496.298	—	—	—	—	197.107	1.496.298
Labrador	89.577	426.711	—	—	—	—	89.577	426.711
Totaal	32.340.436	351.369.641	3.916.610	16.765.615	1.260.695	22.282.508	37.517.741	390.417.764

betreft, onderling afwijkend is. Grafiek IV, 4 geeft een inzicht in de verdeling van de aanvoer in de Belgische havens tijdens het jaar 1960 voor de voornaamste vissoorten.

Oesterteelt

Op basis van ingevoerde jonge oesters wordt de oesterkultuur aan de kust beoefend te Oostende. De spuikom van Oostende wordt hiertoe benut. De teelt verkeert nog steeds in het proefstadium. Met de steun van het Ministerie van Landbouw worden onderzoeken verricht.

De oesterteelt vergt een grote technische onderlegdheid. Het grote risico en de belangrijke investeringen werken remmend op de algemene verbreiding. In het kader van de technische moeilijkheden voor de Zeeuwse oesterteelt, voortspruitend uit het Delta-plan, komen echter belangrijke mogelijkheden open voor de oesterkultuur aan de Westvlaamse kust.

De oesterkultuur is een arbeidsintensieve teelt; de oesterteelt vergt immers vooral handenarbeid en dit bij de teelt zelf en in de aanverwante activiteiten (vervaardigen van houten vaten e.d.). Benevens de spuikom van Oostende leent ook de Halve-Maan aan de ingang van de haven van Oostende zich voor deze kultuur¹.

Aan de Belgische kust komt de mosselteelt niet voor². Het mosselzaad wordt echter aan de Westvlaamse kust getrokken.

§ 4. De handel en de verwerking

Op de afslag wordt de aangevoerde vis afgenomen voor vers gebruik en voor verwerking, respectievelijk door de handel en de verwerkende industrie.

A. De handel

Volgens schatting kopen in de vismijn van Oostende circa 475³ handelaars. Dit aantal verbergt echter een uiteenlopende koopsterkte en activiteit.

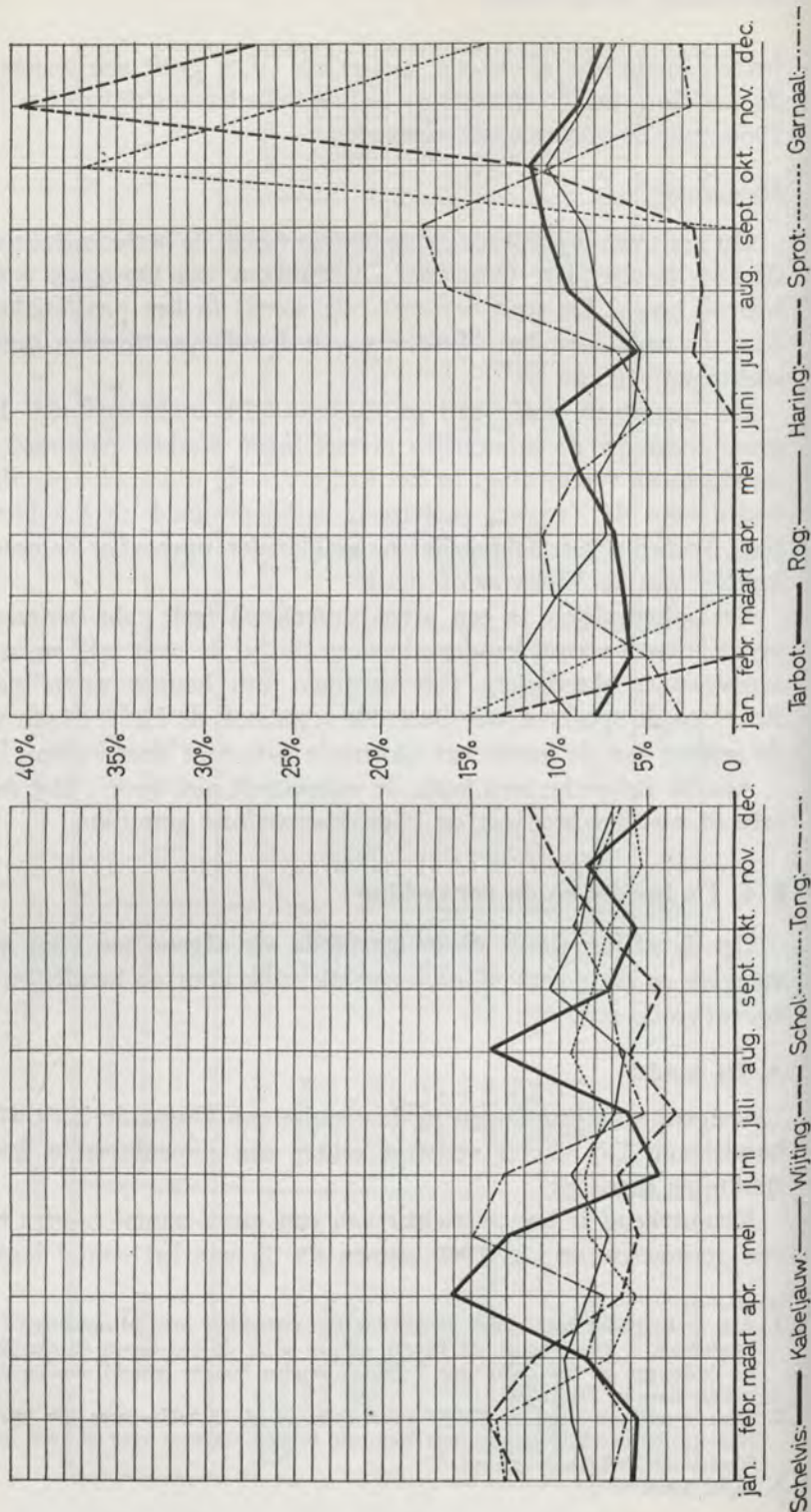
Kenmerkend is het overwicht van een groot aantal kopers met een geringe omzet; in 1960 namen 85 % van het aantal kopers

1. Aan de Belgische kust komen verder nog in aanmerking voor de oesterteelt: het handelsdok te Nieuwpoort, de vijvers gelegen nabij de zee tussen Blankenberge en Zeebrugge en het Zwin waar „claires” zouden kunnen geteeld worden zoals te Marennes in Frankrijk.

2. Deze specialiteit komt in België enkel voor bij de Scheldevisserij die van de Nederlandse overheid een speciale koncessie hebben bekomen voor de teelt in de Schelde op Nederlands gebied.

3. Cijfer 1960.

Grafiek IV, 4: Procentuele verdeling over het jaar van de aanvoer van de voornaamste vissoorten in de Belgische havens, 1960.

slechts 25 % van de verkoop op. Bij deze berekening zijn evenwel de onderlinge transakties niet inbegrepen, zodat de verhoudingscijfers enigszins zijn onderschat.

Naar activiteit kunnen de marktpartijen voor de handel verdeeld worden in twee categorieën, nl. de groothandel en de kleinhandel.

De groothandel behelst de kustgroothandel en de groothandel uit het binnenland. De kustgroothandel centraliseert de aanvragen van het binnenland en verstuurt de vis naar de kleinhandelaars van de kust en het binnenland; zij verzendt eveneens naar de groothandelaars in het binnenland, naar konsignatarissen, naar het buitenland, naar verwerkende bedrijven en rechtstreeks naar de verbruikers, waaronder gewone verbruikers en grote afnemers als scholen en kloostergemeenschappen. Een aantal kustgroothandelaars legt zich ook op de import toe. De jongste jaren blijkt het aandeel van deze handelaars in de invoer zelfs sterk te zijn toegenomen.

De groothandel uit het binnenland die vooral te Antwerpen en te Brussel van betekenis is, vervult meestal de rol van importeur en koopt in een meer beperkte mate op de afslag.

De kleinhandel die in de vismijn koopt omvat zowel diegenen die een winkel uitbaten (gevestigde kleinhandelaars) als diegenen die met eigen vervoer hun waar op een openbare markt, op een openbare weg of van deur tot deur aanbieden en hun activiteit over het ganse land uitbreiden (leurders). Als speciale vorm van kleinhandel kan nog vermeld worden de aankopen die de hoofdzetel van grootwarenhuizen verricht voor verdeling over de filialen in het binnenland.

Bij deze opsomming van marktpartijen naar activiteit moet onderlijnd worden dat de afbakening niet altijd nauwkeurig kan geschieden, zodat vaak meerdere activiteiten gelijktijdig worden beoefend. Het grootste gedeelte van de kopers beperkt zich evenwel tot één activiteit. Dit gegeven, samen met de beperkte omzet, vormt dan ook een verklaring voor de geringe tewerkstelling door de handel; bij de meeste handelaars is het aantal tewerkgestelden beperkt tot 1 à 4 personen.

B. De visverwerking

Samen met de ontwikkeling van de zeevisserij is te Oostende een belangrijke visverwerkende nijverheid ontstaan. Men vindt te Oostende de gebruikelijke takken van visverwerking, nl. konserven-

nijverheid, rokerijen, inleggerijen, drogerijen en zouterijen, diepvriesinstellingen en vismeelfabrieken.

De grootte en verwerkingscapaciteit van deze bedrijven is zeer uiteenlopend, doch globaal zijn zij niet alleen van grote betekenis uit het oogpunt van tewerkstelling, maar ook wegens hun functie als marktregelaars. Zij nemen namelijk een ruim deel van de Belgische visaanvoer op en dragen aldus bij tot het vergroten van de vraag en het verlenen van een zekere stabiliteit bij de prijsvorming. Verder brengen deze nijverheden een groot aantal produkten op de markt, waardoor zij bijdragen tot de verruiming van het voedingspakket. De schaarste aan beschikbare gegevens maakt het evenwel moeilijk een en ander grondiger te analyseren.

De verwerkende industrie staat momenteel voor belangrijke problemen. Vooreerst zorgt de vloot slechts in zeer beperkte mate voor de benodigde grondstof. De aanvoer kent verder geen regelmaat noch in hoeveelheid, noch in prijs; de behandeling, de sortering en de bewaring van de vis aan boord en in de vismijn laten soms te wensen over, zodat deze nijverheid vaak over geen prima kwaliteit kan beschikken. Door dit alles moeten deze bedrijven te veel beroep doen op invoer van basisgrondstoffen, waardoor de belangen van reders en bedrijven vaak geschaad worden en waardoor de concurrentie van de visverwerkende nijverheden op de buitenlandse markt bemoeilijkt wordt. Overigens op de nationale markt is de mededinging met buitenlandse produkten zeer sterk.

Ten aanzien van deze vraagstukken moet principieel gestreefd worden naar een gelijktijdige uitbouw van de produktie en de verwerking.

Resumerend kan gewezen worden op de belangrijke structuurwijziging die zich in de jongste jaren bij de zeevisserij heeft voltrokken, met als voornaamste kenmerk een verschuiving van lagere naar hogere scheepsklassen. Belangrijke problemen zijn de modernisering van de vloot, het bemanningsvraagstuk en het probleem van de overbevissing.

DEEL V

ARBEIDSOVERSCHOTTEN
EN SCHOLING

HOOFDSTUK I

WOON- EN WERKFORENZEN IN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

De analyse van de mobiliteit van de arbeidskrachten naar omvang, richting en beroepsgroep moet toelaten de studie van het economisch krachtenveld van het beschouwde gewest beter te benaderen; deze studie stelt eveneens de afhankelijkheid vast van andere gebieden en laat toe de aanwezigheid van marginaal gebruikte arbeidsreserves te ontdekken.

De verplaatsing van arbeidskrachten van hun woongemeente naar de plaats van tewerkstelling kan over relatief korte afstanden gebeuren doch eveneens over grote afstanden strekken.

De eerste vorm van arbeidsmigratie is het gevolg van de concentratie van de industrie en van de dienstenverlenende bedrijven in enkele kernen van het gewest en lijkt inherent verbonden aan de huidige stand van het sociaal-economisch leven. Concentratie van industrie is veelal om algemeen en verkeersekonomische motieven een noodzakelijkheid en leidt meteen tot een versterking van de tertiaire sektor. Concentratie van de bevolking omheen deze kernen geldt echter niet als een economisch imperatief; een te sterke concentratie van de bevolking wordt integendeel als een sociaal euvel erkend.

Totaal anders stelt zich de toestand bij de z.g. arbeidsexodus – de eenzijdige migratie vanuit een bepaald gewest over lange afstanden – die het gevolg is van een deficiënte onderbouw van het gewest en die op een ongelijke ruimtelijke spreiding van de economische activiteiten steunt. Dergelijk sociaal-economisch verschijnsel gaat niet alleen gepaard met een belangrijk inkomenverlies voor het betrokken expulsiengewest, door hogere conjunktuurgevoeligheid van werkloosheid, bestedingen buiten het eigen gewest, derven van de ondernemerswinst, maar leidt tevens tot een versmalling van het nationaal produkt wegens de „sociale kosten” welke de verplaatsing van de arbeiders medebrengen.

Beide vormen van arbeidsmigratie komen in het arrondissement Oostende in ruime mate voor.

Op 31 december 1947 vonden 26.356 personen of 67,1 % van de globale actieve bevolking werk in eigen gemeente, 6.305 personen of 16,1 % werkten in een andere gemeente van het arrondissement Oostende, 1.611 personen of 4,1 % hadden een werkgelegenheid in andere arrondissementen van West-Vlaanderen,

1.406 personen of 3,6 % in andere provincies en 231 personen of 0,6 % in het buitenland ; de overige 3.346 personen (8,5 %) waren op het ogenblik der telling zonder activiteit. Uitgaande en ingaande pendel van het arrondissement Oostende hielden elkaar in evenwicht, althans in kwantitatieve termen : 3.248 personen verlieten het arrondissement terwijl er 3.229 personen dagelijks in het gewest inweken. In kwalitatieve termen uitgedrukt kan echter geen sprake meer zijn van compensatie tussen in- en uitgaande pendel. De verdere analyse zal uitwijzen dat een belangrijk aantal van de woonforenzen uit het arrondissement Oostende als tewerkstellingsgebied de overige provincies van het land of zelfs het buitenland hebben, terwijl de pendelarbeiders die uit andere arrondissementen naar het Oostendse komen, in overwegende mate uit de aangrenzende arrondissementen afkomstig zijn. De aantrekkingskracht van de stad Oostende en van de nijverheidskern Zandvoorde trekt arbeidskrachten aan uit de nabije gewesten ; daarentegen stuurt Oostende, dank zij zijn gunstige verkeerstechnische ontsluiting, heel wat bedienden en arbeiders naar de provincie Brabant, terwijl het zuiden en het zuid-oosten van het arrondissement zijn arbeidskrachten ziet afreizen naar ver afgelegen provincies en heel wat seizoenarbeiders telt die jaarlijks de trek naar Frankrijk aanpakken.

§ 1. Woonforenzen in het arrondissement Oostende

Tabel V, 1 geeft de indeling naar de plaats van tewerkstelling van de 9.553 woonforenzen, die op 31 december 1947 in het arrondissement Oostende werden geteld.

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat op 31 december 1947 een zeer groot aantal van de woonforenzen die niet in het eigen arrondissement waren tewerkgesteld, terecht kwam in andere provincies of zelfs in het buitenland ; op een totaal van 3.248 woonforenzen waren er 1.611 of 49,6 % in andere arrondissementen van West-Vlaanderen tewerkgesteld, 1.406 of 43,3 % hadden een betrekking in andere provincies en 231 of 7,1 % waren op het buitenland aangewezen.

A. De arbeidsmigraties binnen het arrondissement Oostende

Op einde 1947 telde het arrondissement Oostende 6.305 arbeidskrachten die dagelijks naar een andere gemeente van het arrondissement uitweken. De stad Oostende en de industriekern Zand-

Tabel V, 1: Woonforenzen in het arrondissement Oostende, indeling naar plaats van tewerkstelling, 31 dec. 1947.

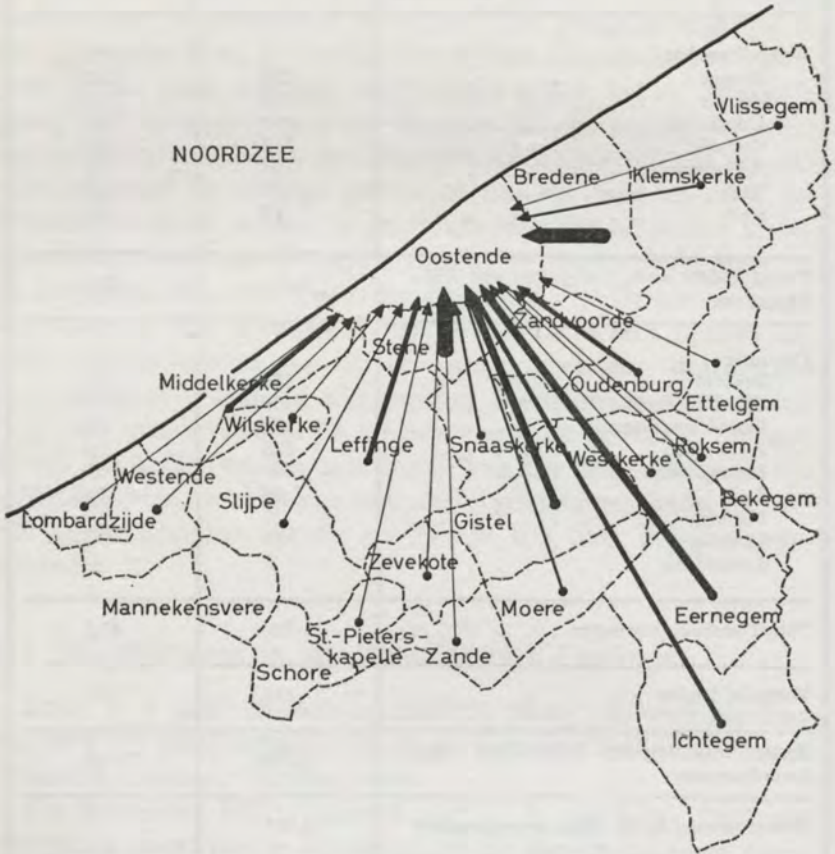
Plaats van tewerkstelling	Aantal	Procentuele verdeling
Arrondissement		
Brugge	870	26,8
Veurne	378	11,6
Diksmuide	107	3,3
Kortrijk	118	3,6
Roeselare	93	2,9
Tielt	27	0,8
Ieper	18	0,6
Totaal andere arrondissementen van West-Vlaanderen	1.611	49,6
Provincie		
Brabant	586	18,1
(Stad Brussel)	(389)	(12,0)
Oost-Vlaanderen	320	9,9
Antwerpen	228	7,0
Henegouwen	147	4,5
Luik	86	2,6
Namen	22	0,7
Limburg	15	0,5
Luxemburg	2	—
Totaal andere provincies	1.406	43,3
Vreemde landen	231	7,1
Totaal woonforenzen buiten het eigen arrondissement	3.248	100,0
Woonforenzen in het eigen arrondissement	6.305	
TOTAAL	9.553	

voor de trokken respectievelijk 4.176 en 747 arbeidskrachten aan of gezamenlijk 78,1 % van de intra-arrondissementele migratie. In sterkere mate dan elders in West-Vlaanderen komt hier een concentratie der tewerkstelling tot uiting. Oostende vormt samen met de nabijgelegen kern Zandvoorde een tewerkstellingszone waarop nagenoeg alle bevolkingskernen van het arrondissement afgestemd zijn.

Behoudens Oostende en Zandvoorde tellen alle gemeenten van het arrondissement meer woonforenzen dan werkforenzen. Wegens

Kaart V, 1: Interne migratie in het arrondissement Oostende, 31 dec. 1947.

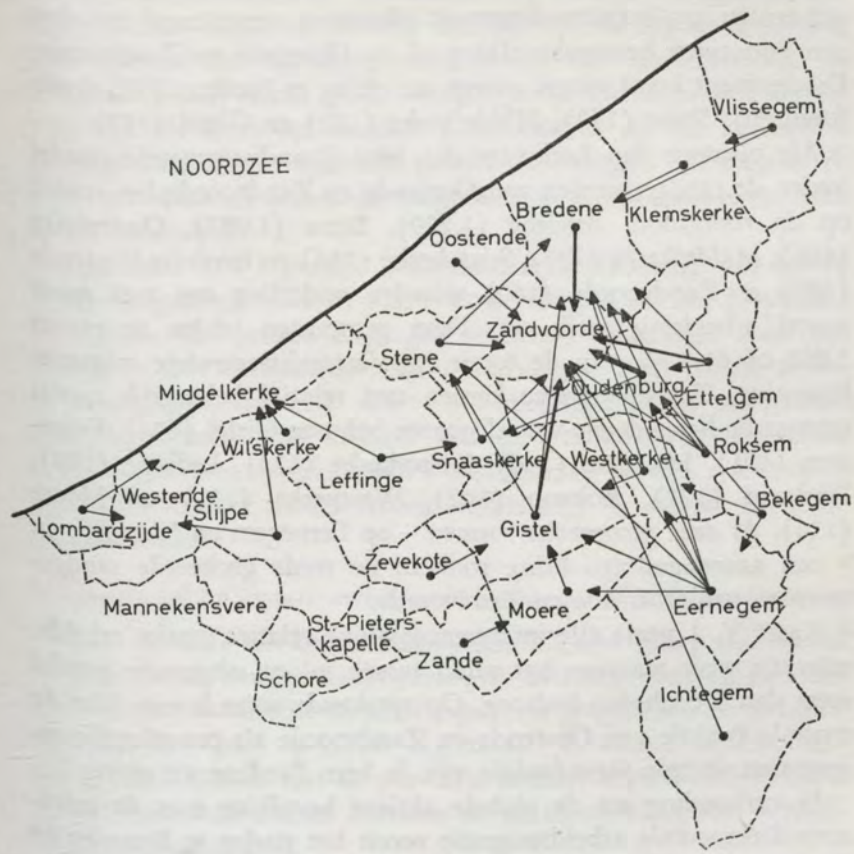
Stad Oostende

LEGENDE

- —> minder dan 50 woonforenzen
- —> 50 - 100
- —> 100 - 250
- —> 250 - 350
- —> meer dan 800

overige gemeenten

hun toeristisch belang of wegens de aanwezigheid van kleinere nijverheidseenheden vervullen sommige kernen echter nog een trop-plein-functie. Terwijl zij zelf arbeidskrachten uit andere gemeenten van het arrondissement rekruteren wentelen zij een deel van hun eigen beroepsbevolking af op Oostende en Zandvoorde. Dit kenmerk komt vooral scherp tot uiting te Bredene (375 werkforenzen), Stene (142), Middelkerke (122) en Gistel (117).

Als plaatsen van herkomst der intra-arrondissementele pendel treden de randgemeenten van Oostende en Zandvoorde het sterkst op de voorgrond. Bredene (1.209), Stene (1.082), Oudenburg (461), Middelkerke (276), Snaaskerke (134) en tenslotte Oostende (540) en Zandvoorde (160) wisselen onderling een zeer groot aantal arbeidsmigranten uit. Deze gemeenten telden te zamen 3.862 of 61,3 % van de totale intra-arrondissementele migratiebeweging. Tot de overige kernen met relatief belangrijk aantal intra-arrondissementele woonforenzen behoren Gistel (474), Eernegem (401), Ichtegem (166), Klemskerke (174), Leffinge (180), Ettelgem (172), Roksem (102), Westkerke (131) en Moere (114). Al deze gemeenten vormen – op Eernegem en Ichtegem na – een aaneengesloten kring rondom de reeds geciteerde randgemeenten van Oostende en Zandvoorde.

Kaart V, 1 geeft alle intergemeentelijke relaties inzake arbeidsmigratie weer waarvan het saldo tussen in- en uitgaande pendel meer dan 5 eenheden bedroeg. Op sprekende wijze komen hier de centrale funktie van Oostende en Zandvoorde als tewerkstellingscentra en de trop-plein-functie van de kern Bredene tot uiting.

In verhouding tot de globale actieve bevolking was de intra-arrondissementele arbeidsmigratie veruit het sterkst te Stene en te Bredene waar zij respectievelijk 55,7 % en 46,2 % van de totale actieve bevolking omvatte. Daarna volgden Ettelgem (41,9 %), Oudenburg (38,4 %), Snaaskerke (34,7 %), Wilskerke (33,8 %), Roksem (32,5 %) en Westkerke (30,5 %).

In de be- en verwerkende nijverheid werden 2.604 woonforenzen uit het eigen arrondissement tewerkgesteld (41,3 %), in de bouwsector 1.223 (19,4 %), in de vervoersector 882 (14,0 %), in handel en kredietwezen 578 (9,2 %), in de openbare diensten en diensten van algemeen nut 379 (6,0 %), in hotelbedrijf en persoonsverzorging 343 (5,4 %) en in de landbouw, visserij en bodemindustrie 296 (4,7 %). Het aandeel van de vrouwelijke migranten bedroeg 14,0 %.

B. De arbeidsmigraties buiten het arrondissement Oostende

Op einde 1947 telde het arrondissement Oostende 3.248 woonforenzen welke buiten het arrondissement waren tewerkgesteld. Dit cijfer stemde nagenoeg overeen met dat van de ingaande pendel. Qua geografische spreiding naar plaats van tewerkstelling en herkomst treden echter grote verschillen op. De uitgaande pendel was voor de helft op vreemde provincies en op het buitenland georiënteerd; bij de ingaande pendel daarentegen domineerde de eigen provincie en traden de aangrenzende arrondissementen sterk op de voorgrond.

Tegenover 514 ingaande pendelarbeiders afkomstig van buiten West-Vlaanderen, stonden 1.637 woonforenzen uit het Oostendse die buiten de provincie gingen werken; anderzijds nam het Oostendse 2.715 arbeidskrachten op uit andere Westvlaamse arrondissementen en stuurde zelf 1.611 pendelarbeiders naar deze arrondissementen. Het aandeel van de werkkrachten die buiten West-Vlaanderen tewerkgesteld waren bedroeg 50,4 %; de overige provincies van het land leverden slechts 15,9 % van de ingaande pendelarbeiders.

1. De pendel op andere arrondissementen van West-Vlaanderen

Ruim de helft van de pendelarbeiders uit deze groep was op het arrondissement Brugge aangewezen, nl. 870 eenheden op 1.611 of 54,0 %. Het Oostendse en het Brugse zijn geografisch en verkeers-technisch zeer goed op elkaar afgestemd; de vlugge verbindingen met de hoofdplaats van de provincie hebben intense betrekkingen tussen beide steden doen ontstaan en de uitwisseling van arbeidskrachten gestimuleerd.

Het arrondissement Veurne volgde met 378 pendelarbeiders uit het Oostendse, terwijl het andere aangrenzende arrondissement Diksmuide 107 pendelarbeiders opnam. Het arrondissement Kortrijk met 118 pendelarbeiders is even belangrijk als het Diksmuidse en het arrondissement Roeselare volgde van dichtbij met 93 arbeidskrachten; de overige arrondissementen Tielt en Ieper waren van geringe betekenis terzake.

Onder de plaatsen van herkomst traden de stad Oostende en de gemeenten Ichtegem en Eernegem het sterkst op de voorgrond met respectievelijk 398, 236 en 251 pendelarbeiders.

In verhouding tot de globale actieve bevolking waren de woonforenzen op andere Westvlaamse arrondissementen het talrijkst in de meeste grensgemeenten: Lombardzijde (20,7 %), Westende (17,2 %), Mannekensvere (16,8 %), Schore (12,3 %), Ichtegem

(11,9 %), Eernegem (11,8 %) en Zande (10,0 %). De faktor der geografische verbondenheid is hier natuurlijk relevant.

De voornaamste activiteiten waarin deze woonforenzen terecht kwamen, waren de bouwsektor (376), de metaalnijverheid (265) en de openbare diensten en diensten van algemeen belang (264); deze drie sektoren groepeerden 56,2 % van de pendelarbeiders¹.

Oostende-Stene stuurde zijn arbeidskrachten voornamelijk naar de sektor openbare diensten en diensten van algemeen belang; op een totaal van 418 pendelarbeiders behoorden er 128 of 30,6 % tot deze sektor. Van belang waren verder nog vervoer en verkeer (71), hotelwezen en persoonsdiensten (48) en handel en kredietwezen (43). Het arrondissement Brugge oefende op de pendelarbeiders van Oostende en Stene een grote aantrekkingskracht uit (271 op 418 of 64,8 %). Het aandeel van de bedienden bedroeg 55,7 %.

Ichtegem, Eernegem en Gistel waren geaxeerd op tewerkstelling in de bouwsektor en de metaalnijverheid met respectievelijk 205 en 153 pendelarbeiders of gezamenlijk 65,0 % van het totaal aantal (551). Het arrondissement Brugge kwam met een aandeel van 336 arbeiders (61,0 %), waarvan 139 in de metaalsektor en 90 in het bouwvak; ongetwijfeld is de mobiliteit op de industriekern Zedelgem en op de Brugse agglomeratie in de jongste jaren aanzienlijk gestegen. In alle arrondissementen, behoudens Ieper, werden bouwvakarbeiders uit dit gewest aangetroffen. Het aantal bedienden was zeer miniem, nl. 58 of 10,5 %.

In de overige gemeenten was de bedrijvigheid in de bouwsektor ook voor velen een uitkomst; op een totaal van 642 pendelarbeiders behoorden er 149 of 23,2 % tot het bouwvak; de nijverheid nam 238 pendelarbeiders op, waarvan 87 in de metaalsektor. De belangrijkste arrondissementen voor deze gemeenten waren de arrondissementen Veurne (277) en Brugge (263). Het aandeel van de bedienden bedroeg 20,9 %².

In het totaal van de uitgaande pendel naar andere arrondissementen van West-Vlaanderen namen de vrouwelijke arbeidskrachten een aandeel in van 14,4 %. Op het totaal van 232 vrouwen gingen er 135 of 58,2 % naar het arrondissement Brugge en 37 of 15,9 % naar het arrondissement Veurne.

1. Zie appendix V, 1, blz. 427.

2. Zie appendix V, 2, blz. 428.

2. De pendel op andere provincies

Op einde 1947 trokken 1.406 arbeidskrachten uit het Oostendse naar arbeidsplaatsen in andere provincies van het Rijk.

In de provincie Brabant vonden 586 arbeidskrachten of 41,7 % een werkgelegenheid, waarvan 389 te Brussel zelf; de provincie Oost-Vlaanderen nam 320 personen op of 22,8 %, de provincie Antwerpen 228 of 16,2 %, de provincie Henegouwen 147 of 10,4 %, de provincie Luik 86 of 6,1 % en de overige provincies 39 of 2,8 %.

De verkeerstechnische ontsluiting van het Oostendse determineert in hoge mate de richting van deze pendelbeweging en verklaart het belang van de provincies Brabant en Oost-Vlaanderen. Voornamelijk de spoorlijn Oostende-Brussel is een belangrijk kanaal van forenzenverkeer; Brussel ligt op slechts 75 minuten treinreis van Oostende. Het knooppunt Lichtervelde op de lijn Adinkerke-Gent is niet zonder betekenis als verzamelpunt van woonforenzen uit de zuidelijke uitloper van het arrondissement Oostende.

Als plaatsen van herkomst traden Oostende (760), Eernegem (148), Gistel (76), Ichtegem (74), Middelkerke (53), Stene (53) en Bredene (40) het meest op de voorgrond. Deze gemeenten behoren ofwel tot de best ontsloten woonkernen of zijn gemeenten met grote bevolking, gelegen in het structureel zwakke zuiden.

Ook bij rangschikking naar het aandeel welke deze pendelarbeiders in de totale actieve bevolking innemen, kwamen de meeste van voornoemde gemeenten terug naar voren: Eernegem (7,0 %), Oostende (4,2 %), Gistel (4,1 %), Bekegem (4,0 %), Schore (3,8 %), Ichtegem (3,7 %), Zandvoorde (3,6 %), Middelkerke (3,5 %) en Klemskerke (3,0 %); voornamelijk de hoge verhouding te Eernegem is treffend.

Naar absolute grootte was het aantal woonforenzen ten aanzien van alle provincies, behoudens Henegouwen, het hoogst in de stad Oostende; voor Brabant en Antwerpen beliep het aantal pendelarbeiders uit Oostende zelfs respectievelijk 330 en 153 eenheden of respectievelijk 56,3 % en 67,1 % van het totaal aantal forenzen op deze provincies. Oost-Vlaanderen trok 186 pendelarbeiders aan uit Oostende of 58,1 % van het totale aantal. Henegouwen rekruteerde in geringere mate te Oostende nl. 40 pendelarbeiders of 27,2 % van het totaal aantal. Vooral Ichtegem-Eernegem-Gistel (68 of 46,3 %) en de overige gemeenten waar structurele werkloosheid heerst, leverden relatief veel arbeidskrachten aan Henegouwen.

Tabel V, 2 geeft een nadere indeling van de pendelarbeiders die buiten West-Vlaanderen in eigen land werkten, naar gebied van herkomst en beroepsgroep.

In het geheel van de uitgaande pendel kwam Oostende-Stene met een aandeel van 57,8 % en Ichtegem-Eernegem-Gistel met 21,2 %; de verhouding woonforenzen in vreemde provincies ten opzichte van de aktieve bevolking geeft echter voor Ichtegem-Eernegem-Gistel 5,0 % tegenover 4,0 % voor Oostende-Stene. Niettegenstaande de ongunstiger verkeerstechnische ontsluiting telde de zuidelijke uitloper van het arrondissement verhoudingsgewijze meer woonforenzen op verre afstand¹.

De voornaamste aktiviteit van deze pendelarbeiders was de bouwbedrijvigheid; op 1.406 forenzen behoorden er 349 tot het bouwbedrijf d.i. 24,8 %. De openbare diensten en diensten van algemeen belang volgden met 280 pendelarbeiders (19,9 %); de sektor vervoer en verkeer telde 201 forenzen of evenveel als de diverse nijverheidssectoren (de metaalnijverheid uitgezonderd). De metaalnijverheid in andere provincies nam 141 arbeidskrachten op uit het Oostendse.

Opvallend is de sterk afwijkende structuur naar beroepsgroep te Oostende en in de drie kerngemeenten in het zuiden van het arrondissement; deze totaal andere oriëntatie belicht de werkgelegenheidssituatie in deze beide substreken van het Oostendse. Te Oostende-Stene heeft de arbeidsmigratie een totaal andere oorsprong en betekenis dan in het zuiden van het arrondissement. De goede verkeerstechnische ontsluiting brengt Oostende dicht bij Brussel en de Oostendse agglomeratie stuurde aldus talrijke bedienden naar de openbare diensten en de tertiaire sektor van de hoofdstad van het land. De stad Brussel nam 162 bedienden op uit Oostende waarvan 76 behoren tot de openbare diensten en diensten van algemeen nut en 45 tot de handelssektor en kredietwezen. In het totaal van de uitgaande pendel uit Oostende-Stene naar andere provincies vertegenwoordigden de bedienden 47,0 %.

De voornaamste sectoren waarop de pendelarbeiders uit Oostende-Stene georiënteerd waren, werden gevormd door de openbare diensten en diensten van algemeen belang (197) en vervoer en verkeer (145); belangrijk was eveneens handel en kredietwezen (115). Deze drie sectoren groepeerden 56,2 % van het totaal

1. Er weze opgemerkt dat de tellingsdatum 31 december meebrengt dat geen seizoenarbeiders onder deze pendelarbeiders fungeren, zoniet ware de toestand voor Ichtegem-Eernegem-Gistel nog ongunstiger.

Tabel V, 2: Woonforenzen in het arrondissement Oostende die in andere provincies tewerkgesteld waren, naar beroepsgroep en herkomst, 31 dec. 1947.

Beroepsgroep	Oostende, Stene	Middelkerke, Bredene	Ichtegem, Eernegem, Gistel	Overige gemeenten	Totaal	
					Abs.	pCt.
Landbouw, visserij, bodemindustrie	13	4	7	8	32	2,3
Bouwbedrijf	95	15	171	68	349	24,8
Metaalnijverheid	89	12	21	19	141	10,0
Andere nijverheden	129	12	31	30	202	14,4
Vervoer en verkeer	145	12	17	27	201	14,4
Handel, kredietwezen	115	10	16	10	151	10,7
Hotel en persoonsdiensten	30	7	5	8	50	3,6
Openbare diensten en diensten van algemeen belang	197	19	30	34	280	19,9
Totaal	813	91	298	204	1.406	100,0
Aandeel in actieve bevolking	4,0 %	2,2 %	5,0 %	2,3 %	3,6 %	

aantal pendelarbeiders. Oostende-Stene stuurde 350 arbeidskrachten of 43,1 % van het totale contingent naar de provincie Brabant¹, 197 (24,2 %) naar Oost-Vlaanderen en 165 (20,3 %) naar de provincie Antwerpen ; de trek naar de overige provincies betekent slechts 12,4 %. De provincie Antwerpen is vooral belangrijk voor de sektor vervoer en verkeer (82 arbeidskrachten).

Totaal afwijkend met het bovenstaande beeld lag de situatie in de gemeenten Ichtegem-Eernegem-Gistel. Het werkgebrek in eigen streek was hier de regulerende faktor. De bouwsektor vormde hier haast de enige uitkomst voor de pendelarbeiders naar vreemde provincies : op een totaal van 298 pendelarbeiders behoorden er 171 of 57,4 % tot deze sektor. Het aantal bedienden daarentegen beliep nauwelijks 45 eenheden of 15,1 % van het totaal. De sektoren openbare diensten en diensten van algemeen nut, vervoer, handel en kredietwezen namen slechts 63 pendelarbeiders op of 21,1 %. De oriëntering was er ook minder gekoncentreerd op de provincie Brabant (103 of 34,6 %) en vooral minder op Antwerpen (26 of 8,7 %); belangrijk was de provincie Henegouwen met 68 arbeiders of 22,8 %. Oost-Vlaanderen was ook hier van betekenis met 66 arbeiders of 22,1 % ; Luik trok bijna evenveel arbeiders aan als Antwerpen, nl. 24 of 8,1 %. Bijna de totaliteit van de migranten naar Henegouwen en Luik behoorden tot de bouwsektor nl. 75 op 92 ; in de provincie Oost-Vlaanderen en Antwerpen kwam de bouwsektor tussen voor circa de helft en in de provincie Brabant voor ongeveer 44 %.

De „overige gemeenten”, vertoonden naar structuur enige verwantschap met de kerngemeenten van het zuiden ; het overwicht van de bouwsektor was er nochtans minder uitgesproken.

Het aandeel van de vrouwen in de uitgaande pendel naar andere provincies vertegenwoordigde 11,1 %. Op een totaal van 156 vrouwelijke pendelarbeiders gingen er 62 naar de provincie Brabant (38 naar Brussel) en 71 naar Oost-Vlaanderen. Oostende zelf stuurde 105 vrouwen ; de textielnijverheid in het Gentse en de tertiaire sektor te Brussel waren belangrijk terzake.

Uit gegevens verstrekt door de N.M.B.S. blijkt dat de pendelmigratie tussen 1947 en 1959 zoniet merkkelijk gestegen dan toch ten minste op eenzelfde peil is blijven liggen.

Uit het overzicht van het totaal aantal afgeleverde weekabonnementen blijkt dat sedert 1950 het abonnementental sprongsgewijze

1. 249 zijn te Brussel tewerkgesteld.

toenam. Tabel V, 3¹ laat zien dat in diverse N.M.B.S.-stations van het arrondissement Oostende in 1950 66.643 weekabonnementen werden afgeleverd en 80.294 in 1959; in minder dan 10 jaar was het aantal met 20 % toegenomen.

Als hoogtepunt geldt 1957 met 97.860 afgeleverde weekabonnementen. De invloed van het conjunktuurverloop kan in deze evolutie duidelijk onderkend worden.

Voor de weekabonnementen, afgeleverd in de eerste week van augustus 1960, werd een opname gedaan van de plaats van bestemming der betrokken arbeidskrachten. Op een totaal van 1.859 afgeleverde abonnementen hadden er 978 een bestemming buiten de provinciegrenzen. Wegens het te weinig representatief karakter der abonneuten welke binnen de grenzen van West-Vlaanderen migreerden², wordt alleen op de abonneuten die buiten de provincie gingen werken, verder ingegaan. Tabel V, 4³ geeft hieromtrent de indeling naar plaats van bestemming en naar station van afgifte; onder de totalenkolom werd daarbij naar provincie van bestemming het aantal woonforenzen vermeld op 31 dec. 1947 voor het arrondissement Oostende.

Hierbij dient opgemerkt dat het hier enkel gaat om weekabonneuten; personen die ingevolge hun hoger inkomen met een gewoon abonnement reizen, komen in deze statistiek niet voor. Ook omwille van het feit dat de telling plaats greep op een tijdstip waarop wegens het betaald verlof het aantal migranten circa 20 % lager lag dan normaal, liggen de opgegeven cijfers eerder aan de lage kant.

Tegenover een totaal van 1.406 woonforenzen op 31 december 1947 stonden dus 978 weekabonnementen in de loop van de eerste week van augustus 1960. In het licht van bovenvermelde restricties is de vergelijking tussen beide cijfergegevens weinig sprekend. Interessant is echter de vaststelling dat de provincies Henegouwen, Luik en Namen in 1960 een hoger aantal arbeiders uit het Oostendse opnemen dan in 1947 het geval was.

Voor de andere provincies die het meest op de Oostendse arbeidsmarkt beroep doen, nl. Brabant, Oost-Vlaanderen en Antwerpen lagen de cijfers van 1960 ver beneden deze van 1947. Maar deze provincies, waaronder vooral Brabant, trekken proportioneel meer personen aan met een hogere loonschaal hetgeen hen het recht op een weekabonnement ontnemt. De door de N.M.B.S. verstrekte

1. Zie volgende blz.

2. Wegens het veelvuldig gebruik van andere verplaatsingsmiddelen.

3. Zie blz. 331.

Tabel V, 3 : Aantal afgeleverde weekabbonnementen in de stations van het arrondissement Oostende, 1950-59.

Station van uitreiking	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Oostende	21.113	28.613	26.592	23.855	24.262	26.107	31.649	34.694	25.293	31.739
Zandvoorde	618	454	332	389	351	460	689	731	282	
Oudenburg	1.196	1.117	1.105	1.197	1.303	1.755	3.122	4.581	4.441	5.014
Ichtegem	13.077	16.345	13.457	12.368	11.232	16.353	12.386	20.351	15.627	13.239
Ernegem	18.595	22.694	20.894	19.172	19.620	19.918	18.401	22.156	23.768	16.442
Gistel	10.660	16.660	15.475	15.456	15.096	14.030	13.502	14.007	13.794	12.676
Snaaskerke	1.384	1.777	1.858	2.248	1.696	1.844	1.533	1.340	1.265	1.184
Totaal	66.643	87.660	79.713	74.685	73.560	80.467	81.282	97.860	84.470	80.294

Tabel V, 4: Afgeleverde weekabonnementen naar station van vertrek en plaats van bestemming, 1ste week van augustus 1960.

Plaats van vertrek	Oost-Vlaanderen	Brabant	Antwerpen	Hennegouwen	Luik	Limburg	Namen	Luxemburg	Totaal andere prov. dan W.-VI.	Brussel
Oostende	76	162	22	69	22	8	1	1	361	139
Gistel	18	58	3	46	5	—	5	—	135	29
Moere	3	11	1	3	11	1	5	—	35	6
Eernegem	27	58	12	33	17	—	8	—	155	30
Ichtegem	58	54	7	49	27	1	11	—	207	37
Oudenburg	13	18	2	25	5	—	3	—	66	11
Zandvoorde	—	4	—	3	—	—	—	—	7	1
Snaaskerke	—	2	—	8	2	—	—	—	12	2
Totaal	195	367	47	236	89	10	33	1	978	255
Aantal woonforenzen volgens telling van 31 december 1947	320	586	228	147	86	15	22	2	1.406	

cijfers geven slechts een partieel beeld van de arbeidsmigratie en kunnen enkel als aanwijzing van de algemene trend gelden.

Voor de stad Oostende is – gelet op het hoog aantal bedienden uit Oostende – een konfrontatie tussen de gegevens van tabel V, 4 en deze van tabel V, 2¹ weinig zinvol. De gegevens voor de zuidelijke gemeenten van het arrondissement hebben echter wel betekenis. Tegenover 298 pendelarbeiders uit Ichtegem, Eernegem en Gistel op 31 dec. 1947 staan voor de eerste week van augustus 1960 niet minder dan 497 weekabonnementen afgeleverd in de stations Ichtegem, Eernegem en Gistel. Hoewel de gegevens elkaar qua draagwijdte niet volledig dekken, mag ongetwijfeld toch besloten worden tot een toename van het forenzenverkeer uit dit gebied naar de gewesten buiten de eigen provincie; vooral de provincie Henegouwen blijkt aan betekenis te hebben gewonnen evenals Brabant en Oost-Vlaanderen.

§ 2. Werkforenzen in het arrondissement Oostende

Zoals reeds aangestipt overschrijdt het rekruteringsveld van de Oostendse economische activiteiten de arrondissementsgrenzen; op einde 1947 telde het arrondissement Oostende 3.229 werkforenzen van buiten het arrondissement, dit is 8,2 % van de actieve bevolking. Deze ingaande stroom van arbeidskrachten kwam hoofdzakelijk uit de aanpalende arrondissementen, nl. Brugge (1.548), Diksmuide (559) en Veurne (454), die te zamen 79,3 % van alle werkforenzen van buiten het arrondissement groepeerden. Vooral vanuit het Brugse, dat geografisch en verkeerstechnisch het best aansluit met Oostende, was de pendel omvangrijk. Een belangrijk element in de trek naar het Oostendse is de uitwisseling van arbeidskrachten tussen de steden Oostende en Brugge en de zuigkracht van de nijverheidskern Zandvoorde.

Op einde 1947 telde de stad Oostende 2.067 en Zandvoorde 270 werkforenzen.

De voornaamste activiteitsgroepen die arbeiders opnamen te Oostende waren: bouw (355), vervoer en verkeer (342), visserij (171) en metaal (163); te zamen telden deze bedrijfstakken 69,6 % van het totaal aantal werkforenzen. Van belang waren eveneens nog de voedingswarenbereiding (90) en het hotelbedrijf en persoonsverzorging (101). De arbeiders tewerkgesteld in de bouwsector kwamen overwegend uit de arrondissementen Brugge (189) en Diksmuide (98); dit was evenzo voor de metaalsektor

1. Zie blz. 327.

(respektievelijk 120 en 24) en vervoer en verkeer (respektievelijk 209 en 28). De arbeidskrachten bedrijvig in de visserij kwamen hoofdzakelijk uit het arrondissement Veurne (131) en in mindere mate uit het arrondissement Brugge (39). De 586 bedienden die als werkforens te Oostende een betrekking hadden, waren voornamelijk tewerkgesteld in de overheidsdiensten en diensten van algemeen nut (328), vervoer en verkeer (98) en handel en kredietwezen (67). De bedienden kwamen hoofdzakelijk uit het Brugse (250) en uit andere provinciëss (225); de provincie Brabant stuurde 68 bedienden en Oost-Vlaanderen 57. In het geheel van de ingaande pendel uit andere provincies vormden de bedienden een aandeel van 61,6 % tegenover een aandeel van 21,2 % voor de ingaande pendel uit eigen provincie.

De ingaande pendel naar Zandvoorde was eenzijdig gericht op de chemische nijverheid. Op het totaal van 270 arbeidskrachten waren er 232 (85,9 %) tewerkgesteld in de chemische nijverheid waarvan er 225 woonachtig waren in het Brugse. Deze ingaande pendel omvatte slechts 18 bedienden.

De ingaande pendel overtrof de uitgaande pendel voor de arrondissementen Brugge (saldo 680), Diksmuide (153) en Veurne (88); het arrondissement Kortrijk nam 89 arbeidskrachten meer op dan het zelf stuurde terwijl er nagenoeg evenwicht bestond ten opzichte van de overige arrondissementen van West-Vlaanderen. Ten aanzien van de andere provincies was het migratiesaldo negatief. De ingaande pendel vanuit Brabant (173) en Oost-Vlaanderen (157) illustreerde toch enigermate de aantrekkingskracht van een stad met gedifferentieerde aktiviteitsstructuur zoals Oostende. De ingaande pendel vanuit andere provincies bestond voor ongeveer de helft uit bedienden, terwijl – zoals werd vastgesteld – de bedienden een veel geringer aandeel uitmaakten bij de uitgaande pendel (36,9 %).

Sinds 1947 zijn ongetwijfeld in dit migratieverkeer wijzigingen ingetreden, zeker ten aanzien van het Brugse dat een proces van omschakeling van agrarisch naar industrieel overwicht heeft door-gemaakt. Omtrent de stand van het migratieverkeer op huidig ogenblik zijn echter geen algemene cijfergegevens beschikbaar. Een enquête uitgevoerd door het Westvlaams Economisch Studiebureau laat echter toe nopens de evolutie van het migratieverkeer enkele besluiten te trekken.

Te Oostende werden op einde 1947 in de sectoren visserij, be- en verwerkende nijverheid, vervoer en verkeer en gebouwen en bouw-

bedrijf 1.439 arbeidskrachten van buiten het arrondissement opgenomen; het aandeel van deze pendelarbeiders in de totale tewerkstelling in deze sectoren bedroeg 18 %. Een enquête in 39 ondernemingen van het Oostendse die ongeveer 45 % van de tewerkstelling in 1958 in voormelde sectoren bereikte, gaf een ingaande pendel van 499 eenheden of 18 % van de tewerkstelling. Aangezien in de enquête hoofdzakelijk de grote ondernemingen werden opgenomen en het rekruteringsveld van deze bedrijven normaliter breder gespreid ligt dan dit voor kleine ondernemingen het geval is, mag aangenomen worden dat de ingaande pendel tussen 1947 en 1958 gedaald is. Het aandeel van het arrondissement Brugge is ongetwijfeld teruggelopen. In 1947 leverde het arrondissement Brugge 57 % van bedoelde pendel; volgens de gegevens van de enquête zou dit aandeel thans beperkt blijven tot 45 %.

Ook de ingaande pendel op Zandvoorde is in omvang geslonken. In 1947 bedroeg de ingaande pendel voor de voormelde sectoren 266 eenheden of 22 % van de totale tewerkstelling. Volgens de gegevens van de enquête - die 86 % bereikte van de tewerkstelling in 1958 - zou de ingaande pendel verminderd zijn tot 151 eenheden of 16 % van de tewerkstelling. De arbeidskrachten komen nog steeds hoofdzakelijk uit het arrondissement Brugge (97 %).

In de overige gemeenten van het arrondissement is de opname van arbeidskrachten van buiten het arrondissement zeer miniem.

HOOFDSTUK II

DE SEIZOENARBEID IN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

Symptomatisch voor de structureel zwakke positie van een gewest is het voorkomen van seizoenarbeid in relatief grote omvang. Het feit dat deze vorm van werkgelegenheid voor een niet onbeduidend aantal arbeidskrachten de gewone bestaansbron is geworden, is een indikator voor de te trage groei van de werkgelegenheid. De seizoenarbeid wordt de toevlucht voor diegenen die in eigen gewest of in omringende gewesten geen plaats op de arbeidsmarkt konden innemen. Deze activiteit wordt gekenmerkt niet enkel door de hoedanigheid van eenrichtingsmobiliteit over lange afstand, maar vooral door zijn uitgesproken marginaal karakter. De seizoenarbeider neemt genoeg met bezigheden waarvoor in structureel sterke streken geen arbeidskrachten gevonden worden wegens het okkasio-neel karakter van deze arbeid.

West-Vlaanderen is traditioneel de provincie geworden die het leeuwenaandeel van de Belgische seizoenarbeiders levert. De evolutie van de jongste jaren duidt weliswaar op een belangrijke vermindering van de seizoenarbeid doch bracht een condensatie teweeg van dit fenomeen in deze provincie. Nagenoeg 70 % van de afreizen naar Frankrijk komt voor rekening van Westvlamingen ; in 1947 bedroeg dit aandeel 54,6 %.

Binnen de provincie West-Vlaanderen situeert de seizoenarbeid zich nagenoeg uitsluitend in de centrale werkloosheidszak welke besloten ligt in de vierhoek Oostende-Ieper-Roeselare-Brugge. Tot dit gebied behoort de zuidelijke uitloper van het arrondissement Oostende waar de seizoenarbeid diep ingekankerd is. De gemeenten Ichtegem en Eernegem vormen samen met enkele aangrenzende gemeenten uit andere arrondissementen (Aartrijke, Koekelare, Kortemark, Torhout e.a.) de harde kern van dit gebied.

§ 1. De seizoenarbeid in Frankrijk

Het fenomeen van de seizoenmigratie naar Frankrijk is niet nieuw. Omstreeks de eeuwwisseling bereikte het aantal arbeiders welke jaarlijks naar Frankrijk seizoenarbeid gingen verrichten zeer hoge cijfers. Dit aantal werd voor het gehele land geraamd op 40.000 eenheden, waarvan ruim de helft in West-Vlaanderen woonachtig was. Als oorzaak van het aanzienlijk teruglopen van de seizoenarbeid tijdens de jongste naoorlogse periode geldt niet alleen

de afnemende vraag naar vreemde arbeidskrachten als gevolg van de voortschrijdende mechanisering van de landbouwactiviteiten, doch ook de diskriminatiepolitiek van Frankrijk ten gunste van Italiaanse arbeiders, ingegeven door het aanhoudende betalingsbalansonevenwicht tussen Frankrijk en België. Tabel V, 5 geeft een overzicht van de evolutie van het aantal afreizen van seizoenarbeiders naar Frankrijk in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk.

Tabel V, 5 : Evolutie van het aantal afreizen van seizoenarbeiders naar Frankrijk in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1949-60 (a).

Jaar	Arrond. Oostende		West-Vlaanderen		Het Rijk	
	Aantal	Index 1949 = 100	Aantal	Index 1949 = 100	Aantal	Index 1949 = 100
1949	1.722	100	10.491	100	15.946	100
1950	1.128	66	7.382	70	11.130	70
1953	1.501	87	9.418	90	13.268	83
1954	1.308	76	8.595	82	11.984	75
1958	825	48	5.577	53	8.113	51
1959	681	40	4.561	43	6.674	42
1960	730	42	4.695	45	6.665	42

De daling van het aantal afreizen uit het Oostendse is sinds 1949 tegen een vlugger tempo verlopen dan in West-Vlaanderen en ongeveer tegen hetzelfde tempo als in het Rijk. De seizoenarbeid is nochtans voor talrijke inwoners van het zuidelijk gedeelte van het arrondissement Oostende de meest geëigende vorm van inkomen gebleven.

In 1960 werden voor het geheel van het arrondissement Oostende 730 afreizen van seizoenarbeiders geteld; dit betekende 15,5 % van het aantal afreizen uit West-Vlaanderen en 11,0 % van het Rijkstotaal. In de rangorde van de onderscheiden Westvlaamse arrondissementen komt Oostende op de derde plaats na Diksmuide en Roeselare.

Twee gemeenten, in casu Ichtegem met 366 afreizen in 1959¹ en

(a) De statistieken van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening geven niet het aantal seizoenarbeiders. In deze gegevens worden verschillende arbeiders in hetzelfde jaar meermaals genoteerd omdat ze meer dan een campagne meemaken. Het aantal afgereide arbeiders beantwoordt derhalve niet aan het werkelijk aantal seizoenarbeiders. De 6.665 geregistreerde afreizen in 1960 voor het Rijk hebben betrekking op 4.530 verschillende arbeiders.

1. Gemeentelijke gegevens niet beschikbaar voor het jaar 1960.

Ernegem met 221 afreizen, groeperen te zamen 86,2 % van het totaal aantal afreizen. Van enig belang zijn verder nog Gistel (33) en Bekegem (13). De seizoenarbeid is buitengewoon sterk gekoncentreerd in 2 gemeenten.

Te Ichtegem en Earnegem is de seizoenarbeid een konstante in het patroon van de economische activiteiten, doorheen alle conjunctuurbewegingen. In deze gemeenten vindt 5 à 10 % van de actieve bevolking een bestaansbron in de seizoenarbeid.

Naar aard van de te verrichten campagne domineren de bietenkampagnes.

Omstreeks midden mei reizen de seizoenarbeiders af voor de campagne van het hakken der bieten, die ongeveer zes weken in beslag neemt. Na het bietenhakken komen de meesten naar hun woonplaats terug. Enkelen blijven evenwel voor diverse zomerkampagnes welke vanaf juli aanvangen : het vlasslijten, de graanoogst, het dorsen en de hoppepluk.

Omstreeks half september begint het rooien der bieten waarvoor opnieuw het merendeel der seizoenarbeiders optrekt.

De maanden oktober, november en december zijn de spitsmaanden in de suikerfabrieken en voor het cichoreidrogen ; slechts een beperkt aantal der seizoenarbeiders blijven ook voor deze activiteiten in Frankrijk. Midden december zijn meestal alle seizoenarbeiders naar hun woonplaats teruggekeerd.

Over de gehele lente- en zomerperiode handhaaft zich in Frankrijk de vraag naar arbeidskrachten voor de steenbakkerijen ; ook voor deze campagne levert het Oostendse enkele werkkrachten.

Tabel V, 6¹ geeft een inzicht in het aantal afreizen naar aard van de campagne.

De campagnes bietenhakken en bietenrooien registreren te zamen circa 3/4 van het totaal aantal afreizen.

Meer dan de helft van de arbeiders in de bietenkampagnes zijn in de gemeente Ichtegem woonachtig (313 afreizen in 1959). Daarna volgen als woongemeenten Earnegem (151), Gistel (20) en Bekegem (8). In de suikerkampagne werken vooral arbeiders uit Earnegem (21) en Ichtegem (13). Ichtegem telt 36 afreizen voor de vlasoogst en Earnegem 21.

De arbeiders voor de steenbakkerijen komen hoofdzakelijk uit Earnegem (21 afreizen) en in geringe mate uit Ichtegem (3 afreizen). Gistel zendt relatief veel arbeiders voor de campagne in de suikerfabrieken (11 afreizen).

1. Zie volgende blz.

Tabel V, 6: Aantal afreizen van seizoenarbeiders uit het arrondissement Oostende naar Frankrijk, naar aard van de campagne 1949-60 (a).

Kampagne	Aantal afreizen in				
	1949	1950	1954	1958	1960
Bietenhakken	1.341	385	569	323	280
Bietenrooien		452	535	306	251
Vlasoogst	123	81	72	56	81
Suikerkampagne	161	139	92	83	66
Steenbakken	62	46	32	41	37
Cichoreidrogen	6	5	2	7	8
Stokerijen	18	20	6	7	6
Oogst, hoppepluk en andere	11	—	—	2	1
Totaal	1.722	1.128	1.308	825	730

Het aantal afreizen van vrouwelijke seizoenarbeiders beliep in 1960 64 eenheden of 8,8 % van het totaal aantal afreizen; 32 vrouwen namen deel aan het bietenhakken, 26 aan het bietenrooien, 5 aan de campagne in de suikerfabrieken en 1 aan het vlasslijten.

Noord-Frankrijk en Ile de France zijn - zoals voor alle Westvlaamse seizoenarbeiders - de voornaamste gewesten waarheen de trek gaat. Vele seizoenarbeiders keren ieder jaar naar hun zelfde werkgever terug zodat telkenjare dezelfde departementen van betekenis zijn.

Voor de bietenkampagnes overheerst het Marne-departement met 206 afreizen in 1960; de overige departementen van enig belang zijn: Aisne (49 afreizen in 1960), Pas-de-Calais (42), Somme (56), Oise (40), Seine et Marne (27) en Aube (22). Het tewerkstellingsgebied situeert zich dus ten noorden en ten oosten van Parijs.

Voor de suikerkampagne komen de seizoenarbeiders terecht in de departementen Oise (34 afreizen in 1960) en Somme (30); de vlasslijters trekken voornamelijk naar de departementen Oise (11), Nord (27), Seine et Marne (23) en Seine Maritime (10).

Voor de campagne in de steenbakkerijen ligt de tewerkstelling volledig gekoncentreerd in het departement „Nord” (37 afreizen in 1960).

(a) Bron: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, Dienst Studiën en Statistiek.

§ 2. De seizoenarbeid in België

Ook in de seizoenarbeid in België zoeken talrijke bewoners van het arrondissement Oostende een bestaansbron. Over het aantal seizoenmigranten die in het Rijk landbouwarbeid verrichten zijn geen preciese gegevens beschikbaar; wel kunnen zekere indicaties gehaald worden aangaande de algemene trend en de richting van de seizoenmigraties uit de statistieken van het aantal plaatsingen van seizoenarbeiders, opgesteld door de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening¹.

Het belang van de seizoenarbeid in eigen land is snel dalend. In 1960 werden voor inwoners van het arrondissement Oostende 504 plaatsingen verricht voor de campagnes bietenhakken, bietenrooien en oogst, tegenover 658 in 1955; voor het aardappelrapen slonk het aantal plaatsingen van 1.224 in 1955 tot 38 in 1960.

In het Rijk bedroeg het totaal aantal plaatsingen in 1960 8.994. Opgemerkt dient te worden dat wegens de grotere afstanden tussen woon- en werkplaatsen traditioneel voor een streek als het Oostendse het aantal plaatsingen niet zo frekwent is als in andere gewesten van het Rijk; één plaatsing betreft voor het Oostendse meestal een langdurige werkgelegenheid.

Het aandeel der vrouwen in het totaal aantal plaatsingen bedroeg 153 eenheden of 28,2 %; 57 vrouwen namen deel aan het bietenhakken, 58 aan het bietenrooien en 38 aan het aardappelrapen. Zoals voor de trek naar Frankrijk zijn het opnieuw de gemeenten Ichtegem (178 afreizen in 1960) en Eernegem (132) die het leeuwenaandeel van de plaatsingen leveren; niet zonder belang zijn nog Gistel (37), Roksem (36), Oudenburg (23), Zandvoorde (20), Bekegem (19) en Ettelgem (17). De geografische concentratie van deze seizoenarbeiders blijkt naar plaats van herkomst minder uitgesproken dan dit voor de seizoenarbeid naar Frankrijk het geval was; typische landbouwgemeenten zoals Oudenburg, Bekegem en Roksem leveren eveneens een niet onbelangrijk contingent seizoenarbeiders voor het werk in de Belgische landbouw.

De overbezetting in de landbouw in het Oostendse dwingt de landbouwarbeiders tot het opnemen van werkgelegenheid in andere streken van het Rijk. Uit 22 van de 27 gemeenten van het arrondissement Oostende vertrokken in 1960 seizoenarbeiders voor landbouwarbeid in België.

Zoals voor de seizoenarbeid in Frankrijk gaat het ook hier over-

1. Het aantal seizoenarbeiders kan niet vastgesteld worden. Vele seizoenarbeiders wenden zich immers tot de „placeurs” of sluiten rechtstreeks een kontrakt af met de landbouwer.

wegend om campagnes in de bietenteelt (488 plaatsingen); de verschillende oogstkampagnes nemen slechts een gering aantal arbeiders op (16 plaatsingen) evenals het aardappelrapen (38 plaatsingen). Het tewerkstellingsgebied van deze seizoenarbeiders ligt op zeer grote afstand van de woonplaats. Vooral de streek van Charleroi neemt het grootste aantal seizoenmigranten op (203). Naast Charleroi zijn volgende gebiedsomschrijvingen van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening in Wallonië van betekenis: Nijvel (189), Hoi (53) en Namen (25).

Vermeldenswaard is het feit dat de behoefte voor het aardappel-rooien hetwelk jaarlijks een aantal supplementaire arbeidskrachten vergt, van jaar tot jaar afneemt; in 1960 werden nog amper 38 plaatsingen verricht (11 uit Westende, 8 uit Eernegem, 6 uit Middelkerke). Al deze seizoenarbeiders, uitsluitend vrouwen, werden in het eigen arrondissement tewerkgesteld. Voor alle overige campagnes werden slechts 6 seizoenarbeiders in het eigen arrondissement geplaatst.

De vooruitzichten inzake tewerkstelling van seizoenarbeiders zijn ongunstig ingevolge de verderschrijdende mechanisering van de landbouwactiviteiten die de behoefte aan arbeidskrachten reduceert; bovendien ontstaat mededinging van seizoenarbeiders die voorheen in Frankrijk werkgelegenheid vonden, doch er om dezelfde redenen werden uitgeschakeld. Niettemin zijn er nog steeds arbeidskrachten die vasthouden aan de seizoenarbeid. Vooral arbeiders uit de bouwsector wisselen seizoenarbeid en arbeid als handlanger in de bouwsector met elkaar af.

Het fenomeen van de seizoenarbeid stelt specifieke problemen. Op deze groep seizoenarbeiders wordt met het jaar schaarser beroep gedaan; het aantal geplaatste seizoenarbeiders in het Rijk viel sinds de tweede wereldoorlog op minder dan de helft en ook de seizoenen verkorten onder druk van de mechanisering. De opname van deze arbeidskrachten in de eigen arbeidsmarkt zal ongetwijfeld weerstanden ontmoeten bij de arbeiders zelf, zeker bij de oudere. De seizoenarbeid is er als een historisch gegeven gegroeid en heeft de psychologische ingesteldheid van de betrokkenen beïnvloed; een deel van de seizoenarbeiders, voor wie deze vorm van werkgelegenheid een traditie geworden is, kan zeker niet beschouwd worden als een arbeidsreserve voor het eigen gewest. Een politiek van economische expansie moet evenwel verhinderen dat in de toekomst jongeren naar seizoenactiviteiten afgestoten worden. Enkel door het scheppen van werkgelegenheid ter plaatse of in de nabijgelegen Westvlaamse centra kan hieraan een oplossing gegeven worden.

HOOFDSTUK III

WERKLOOSHEID IN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

Zoals werd vastgesteld bij de analyse van de evolutie van de tewerkstelling in de diverse bedrijfssectoren van het Oostende was de groei van de werkgelegenheid – behoudens in de sektor toerisme – zeer miniem en nam de economische activiteit in zekere sectoren zelfs af. De studie van het bevolkingsverloop wees anderzijds op een permanente toename. De hogere groei van de bevolking in vergelijking met de werkgelegenheid hield een reeds vroeger bestaande pendelmigratie op grote schaal in stand en weerspiegelde zich tevens in de werkloosheidscijfers.

De tewerkstelling in de landbouw, industrie en tertiaire sektor is te smal voor de woonachtige bevolking van het arrondissement; bovendien werd de economie van de kustgemeenten op stijgende wijze georiënteerd op de toeristische activiteit die buitengewoon seizoengevoelig is.

Het onevenwicht tussen vraag en aanbod van arbeidskrachten leidt tot een permanent hoge werkloosheidsdruk. Wegens de dominerende positie van bedrijvigheids (toerisme, bouw) die in hoge mate seizoengevoelig zijn, worden de arbeidsoverschotten er bovendien gekenmerkt door zeer sterke schommelingen in de loop van het jaar. Dit fenomeen geldt vooral voor de vrouwelijke tewerkstelling, die haast uitsluitend op het toerisme georiënteerd is. Anderzijds heeft het relatief belang van de dienstverlenende sectoren en de verhoudingsgewijze geringe oriëntatie van de arbeidsmarkt op industriële activiteiten, de conjunkturgevoeligheid van de werkloosheid laag gehouden; dit verschijnsel werd verder in de hand gewerkt door het feit dat de dominerende industriële sectoren tevens niet sterk conjunkturgevoelig zijn.

§ 1. Omvang en evolutie van de werkloosheid

Het daggemiddelde van de totale werkloosheid over de periode 1955-60 bedroeg in het arrondissement Oostende 4.016 eenheden. Op 100 leden van de beroepsbevolking waren er gemiddeld 9,4 als werkzoekende ingeschreven; deze werkloosheidsdruk ligt eerder aan de hoge kant. Zelfs tijdens periodes van hoogconjunctuur blijft het werklozencijfer op een hoog niveau; in 1956 en 1957 bleef de werkloosheid 3.500 eenheden overtreffen¹. In West-Vlaanderen is

1. Zie tabel V, 8, blz. 344.

er slechts één administratieve omschrijving, namelijk het arrondissement Diksmuide, waar de werkloosheidsdruk nog hoger ligt.

In tabel V, 7 komt de ongunstige situatie van het arrondissement Oostende scherp tot uiting. Niet enkel ten aanzien van het Rijk maar zelfs ten opzichte van West-Vlaanderen treden opmerkelijk hogere verhoudingscijfers op. De werkloosheidsdruk is in het arrondissement Oostende dubbel zo zwaar als in het Rijk en bijna anderhalve maal zo hoog als in West-Vlaanderen. Hierbij dient nog opgemerkt te worden dat in het Oostendse relatief minder personen in dienstverband zijn ingeschakeld (69,9 %) dan in het Rijk (71,4 %), zodat de werkloosheid op het aantal loontrekkenden nog merkkelijk zwaarder in het Oostendse drukt dan in het Rijk en in West-Vlaanderen¹.

De vastgestelde afwijkingen gelden zowel voor de mannen als voor de vrouwen, met een lichte verzwaring van de situatie voor de vrouwelijke werklozen. Opvallend is het overwicht van de volledig werklozen; hun aandeel in de totale werkloosheid bedraagt in het Oostendse 74,2 % tegenover 64,8 % in het Rijk en 66,4 % in West-Vlaanderen.

Het aantal gedeeltelijke en toevallige werklozen overschrijdt verhoudingsgewijze slechts weinig het provinciaal gegeven maar wijkt reeds sterk af van het Rijksgegeven.

De werkloosheid in het Oostendse bestaat voor 71,7 % uit mannen; in het Rijk beloopt deze verhouding 72,1 % en in West-Vlaanderen 74,2 %.

De ongunstige situatie van het arrondissement Oostende ten opzichte van het Rijk komt zeer duidelijk tot uiting aan de hand van de volgende vergelijking: met een aandeel van 1,3 % van de Belgische bevolking staat het arrondissement Oostende met een aandeel van 2,5 % in de totale werkloosheid, van 2,8 % van de volledig werklozen, van 1,8 % van de gedeeltelijke en toevallige werklozen, van 2,5 % van de mannelijke werklozen en van 2,5 % van de vrouwelijke werklozen.

In tabel V, 8² werd de algemene evolutie van de werkloosheid in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk tijdens de jongste jaren opgenomen.

Het cijfer van de werkloosheid vertoonde in het arrondissement Oostende eerder geringe schommelingen tijdens de periode 1955-60.

1. Over de verdoken werkloosheid bij de zelfstandigen wordt in een afzonderlijk hoofdstuk gehandeld.

2. Zie blz. 344.

Tabel V, 7 : Werkloosheid in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1955-60, (daggemiddelden).

	Arrondissement Oostende			West-Vlaanderen			Het Rijk		
	Werklozen	Aktieve bevolking ¹	Werkloosheidsdruk	Werklozen	Aktieve bevolking	Werkloosheidsdruk	Werklozen	Aktieve bevolking	Werkloosheidsdruk
Volledig werklozen.	2.981	42.714	7,0 %	17.854	414.684	4,3 %	105.026	3.689.422	2,8 %
Gedeeltelijke en toevallige werklozen .	1.035	42.714	2,4	9.027	414.684	2,2	57.004	3.689.422	1,6
Mannen	2.880	34.614	8,3	19.945	314.138	6,3	116.818	2.812.980	4,2
Vrouwen	1.136	8.100	14,0	6.936	100.546	6,9	45.212	876.442	5,2
Totaal	4.016	42.714	9,4	26.881	414.684	6,5	162.030	3.689.422	4,4

1. Geraamd : de verhouding beroepsbevolking/totale bevolking op 31 dec. 1947 werd overgedragen op het bevolkingscijfer 1955-60.

Tabel V, 8 : Evolutie van de werkloosheid in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1955-60
(daggemiddelden) ¹

Jaar	Arrondissement Oostende			West-Vlaanderen			Het Rijk		
	Absol.	Index 1955 = 100	Werkloos- heidsdruk	Absol.	Index 1955 = 100	Werkloos- heidsdruk	Absol.	Index 1955 = 100	Werkloos- heidsdruk
1955	4.413	100	10,4	31.845	100	7,7	172.398	100	4,7
1956	3.794	86	8,9	25.475	80	6,0	144.776	84	4,0
1957	3.538	80	8,3	18.967	59	4,6	116.810	68	3,2
1958	4.269	97	10,0	28.637	90	6,9	180.893	105	4,9
1959	4.243	96	10,0	32.862	103	7,9	199.209	116	5,4
1960	3.840	87	9,0	23.503	74	5,6	158.097	92	4,3

1. Het daggemiddelde van de gecontroleerde werklozen omvat niet de door de openbare besturen tewerkgestelde werklozen. In het arrond. Oostende evolueerde deze tewerkstelling als volgt: 1956 : 164, 1957 : 65, 1958 : 122, 1959 : 221, 1960 : 191. Het cijfer voor 1955 is niet gekend doch bedroeg ongeveer het dubbele van het jaar 1956.

In 1955 lag de werkloosheid op een zeer hoog niveau ; zij benam 10,4 % van de totale aktieve bevolking tegenover slechts 7,7 % in West-Vlaanderen en 4,7 % in het Rijk. Tijdens het jaar 1957 – jaar van hoogkonjunktuur – was de werkloosheid met nauwelijks 20 % gedaald tegenover een vermindering van 32 % in het Rijk en van 41 % in West-Vlaanderen. De recessie dreef het cijfer der werklozen in het Oostendse opnieuw omhoog doch in veel geringere mate dan in het Rijk en dan in West-Vlaanderen. Er blijken dus krachten aan het werk die deze afwijkende gedragslijn bepalen en die de relatief geringe afhankelijkheid van de konjunkturbewegingen veroorzaken.

A. Evolutie van de werkloosheid bij de mannen

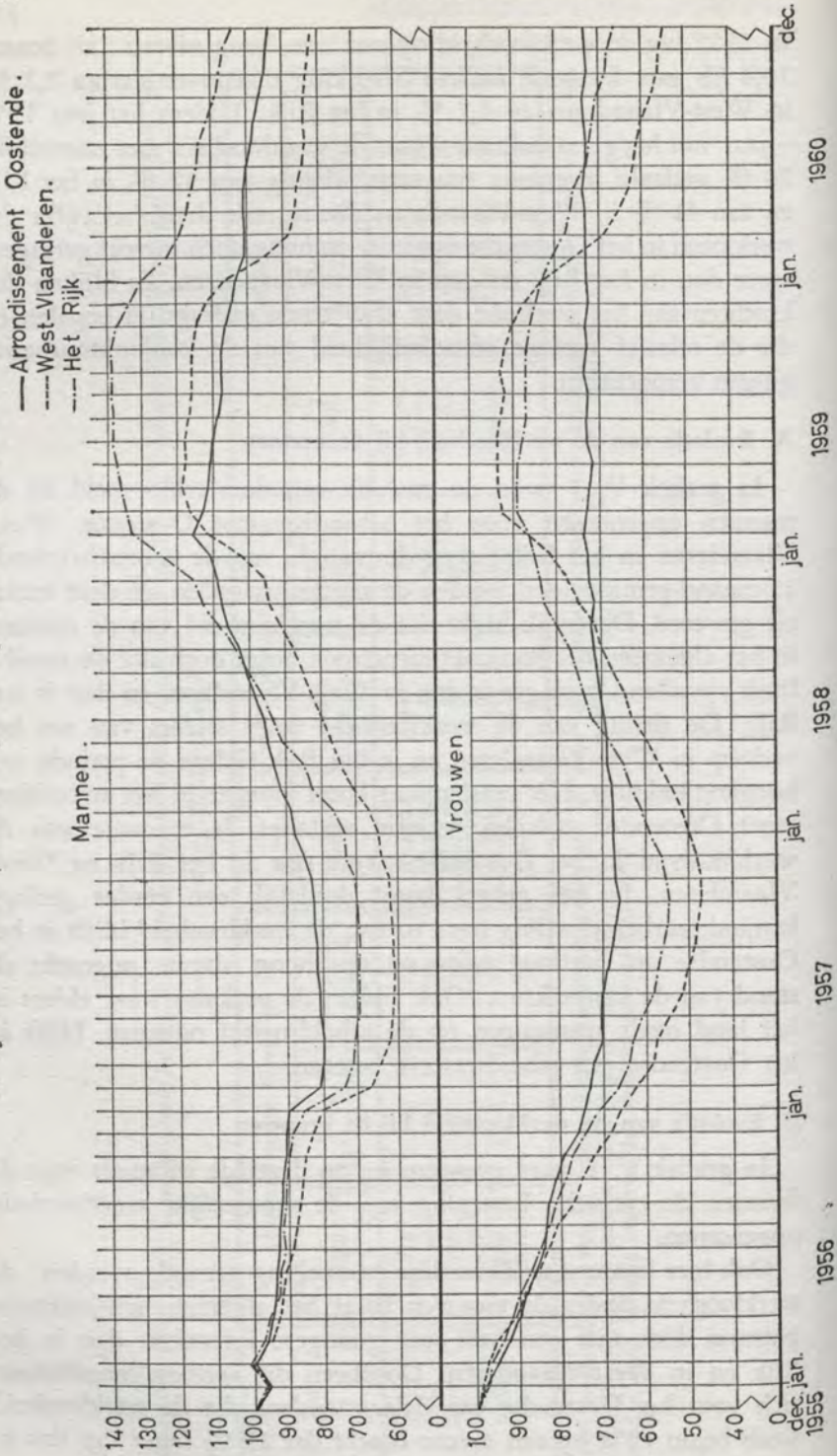
In grafiek V, 1 werd de evolutie van de werkloosheid bij de mannen opgenomen voor het arrondissement Oostende, West-Vlaanderen en het Rijk ; door de methode van de voortschrijdende 12-maand-gemiddelden werden de seizoeninvloeden uit deze evolutie geweerd. Duidelijk blijkt dat de werkloosheid van de mannen in het algemeen het konjunkturpatroon volgt doch dat de sensibele opvallend geringer is dan in West-Vlaanderen en dan in het Rijk. De daling van de werkloosheid volgt slechts van ver het verloop in West-Vlaanderen en in het Rijk tijdens de periode van hoogkonjunktuur. Het omslagpunt komt vroeger in het arrondissement Oostende ; ook bij recessie verloopt de toename van de werkloosheid in het Oostendse trager dan in het Rijk en West-Vlaanderen. In het geheel komt duidelijk een eerder geringe konjunkturbeïnvloeding naar voren ; de werkloosheid blijft in het Oostendse op continue wijze op een hoog niveau, ongeacht de stand van de konjunktuur. Ook tijdens de periodes waar elders in het land reeds spanningen op de arbeidsmarkt ontstaan, blijft in het Oostendse een arbeidsreserve bestaan.

B. Evolutie van de werkloosheid bij de vrouwen

In grafiek V, 1 werd eveneens en op dezelfde wijze als voor de mannen de cyclische beweging van de vrouwelijke werkloosheid opgenomen.

Ook hier kan een gelijkaardige vaststelling gemaakt worden : de werkloosheid onder de vrouwen volgt het algemeen konjunkturpatroon doch met een heel wat geringere intensiteit dan in het Rijk en in West-Vlaanderen. Doorheen dit verloop manifesteert zich voor het Oostendse een dalingstendens die de werkloosheid sinds begin 1958 op een niveau bracht dat 25 % lager ligt dan in

Grafiek V, 1: Evolutie van de totale werkloosheid bij de mannen en bij de vrouwen (voortschrijdende gemiddelden), 1955-60.

1955. De algemene trend wordt immers beïnvloed door het toepassen van een strengere reglementering inzake werklozensteun voor gehuwde vrouwen.

§ 2. De spreiding van de werkloosheid in het arrondissement Oostende

De hoogste gemiddelde werkloosheidscijfers tijdens de periode 1955-60 kwamen voor in de meest bevolkte kernen van het arrondissement, nl. Oostende (1.761), Ichtegem (349), Eernegem (309) en Bredene (279)¹. Deze vier gemeenten tellen te zamen circa 2/3 van de werkloosheid in het Oostendse. De geringste werkloosheidscijfers werden genoteerd in de agrarische gemeenten met geringe bevolking, gelegen op de grens van de arrondissementen Veurne en Diksmuide: Mannekensvere (7), Schore (10), St.-Pieterskapelle (9) en Zande (14).

Bij de studie van de eigenlijke werkloosheidsdruk wijzigt zich echter het beeld. De sterkst getroffen gemeenten zijn Ichtegem en Eernegem, met een werkloosheidspercentage van respectievelijk 16,7 % en 13,9 % van de actieve bevolking; in de aanpalende gemeente Roksem beliep de werkloosheidsdruk 12,6 % en te Bekegem 12,8 %.

Men kan aannemen dat in deze gemeenten de bestedingsmogelijkheden van de bevolking sterk door de heersende werkloosheid wordt aangetast. Ook de kleine agrarische gemeenten op de grens van de arrondissementen Veurne en Diksmuide – die zoals gezien in absolute cijfers slechts weinig werklozen tellen – dragen een hoge werkloosheidsdruk.

De laagste werkloosheidsdruk komt tot uiting in de grotere agrarische gemeenten ten westen van de as Torhout-Oostende; in deze gemeenten ontwikkelde zich echter in de landbouw de z.g. „verdoken werkloosheid” waarover hierna nog zal gehandeld worden.

Het gebied met hoge werkloosheidsdruk, gelegen in het zuidoostelijk gedeelte van het arrondissement, sluit aan bij de centrale werkloosheidszak van West-Vlaanderen, een dichtbevolkte agrarische zone die doorloopt over Koekelare naar Merkem-Langemark toe. Nagenoeg de totaliteit van de arbeiders is er sinds decennia op tewerkstelling in andere gewesten afgestemd; dit gebied is eveneens de woonzone van een 5.000-tal seizoenarbeiders die tot ver in Frankrijk de ruwe landarbeid verrichten.

1. Zie appendix V, 3, blz. 430.

De hoge werkloosheidsdruk in de kustgemeenten wordt in belangrijke mate bepaald door de vrouwelijke werkloosheid. Hier ligt vooral het te smalle seizoen in het kusttoerisme aan de basis van het verschijnsel. Na het seizoen blijft het personeel van de dienstensektor in de werkloosheid hangen; anderzijds hindert de hoge vraag naar arbeidskrachten in het zomerseizoen de uitbouw van bedrijvigheden met permanente werkgelegenheid voor vrouwen. Te Oostende, Westende en Bredene bedraagt het aandeel van de vrouwelijke werkloosheid 31 % van de totale werkloosheid in deze gemeenten; Middelkerke bereikt zelfs een aandeel van 46 %. In de rest van het arrondissement bedraagt het aandeel 22 %.

De sterk geïndustrialiseerde gemeente Zandvoorde heeft – op Mannekensvere (4,7 %) na – de laagste werkloosheidsdruk (5,6 %).

Op kaart V, 2 werd voor de periode 1955-60 de gemiddelde werkloosheid onder de mannelijke bevolking uitgedrukt in procent van de totale actieve bevolking¹.

De werkloosheidsdruk onder de mannelijke beroepsbevolking is het hoogst te Ichtegem, Eernegem en Bekegem waar de werkloze mannen meer dan 10 % van de totale actieve bevolking vertegenwoordigen; te Ichtegem wordt zelfs het verhoudingscijfer 14 % overschreden². Bij deze gemeenten sluiten Westkerke, Ettelgem en Roksem aan met een werkloosheid van 7 à 10 %. Op de grens van het arrondissement Diksmuide liggen drie kleine gemeenten met een werkloosheidsdruk van 7 à 10 %. In slechts drie gemeenten, namelijk Zandvoorde, Leffinge en Mannekensvere, bedroeg de werkloosheidsdruk minder dan 5 %. Zandvoorde dankt deze gunstige situatie aan de aanwezigheid van een grootbedrijf, terwijl in de agrarische gemeenten de geringe manifeste werkloosheid gepaard gaat met verborgen werkloosheid in de landbouw. De overige gemeenten dragen een werkloosheid van 5 à 7 %.

Op kaart V, 3 werd de werkloosheidsdruk betreffende de vrouwelijke bevolking uitgebeeld.

Hier domineren de kustgemeenten en het zuid-oostelijk deel van het arrondissement. Te Oostende, Bredene, Lombardzijde, Westende, Middelkerke, Wilskerke en in de strook Roksem-Ichtegem bedraagt de vrouwelijke werkloosheid meer dan 2,5 % van de totale actieve bevolking. Te Middelkerke, waarbij Wilskerke aansluit, wordt het verhoudingscijfer 4,0 % overschreden. Ook thans

1. Geraamde actieve bevolking op basis van de verhouding tussen de actieve bevolking en de totale bevolking in 1947 en de bevolking in 1958.

2. Zie appendix V, 3, blz. 430.

dragen de gemeenten ten westen van de as Torhout-Oostende de geringste werkloosheid. In slechts drie gemeenten, nl. Schore, Zevékote en Moere wordt het percentage van 1 % niet overschreden.

De afwijkingen tussen kaart V, 2 en kaart V, 3 zijn duidelijk toe te wijzen aan de toeristische activiteit in de kustgemeenten. In de agrarische gemeenten moet de geringe werkloosheidsdruk van de vrouwen gezien worden in relatie met de lage aktivitetsgraad van de vrouwelijke bevolking; veel potentieel actieve vrouwen zijn nooit op de arbeidsmarkt verschenen.

De lokalisatie van de werkloosheid onderstreept op opvallende wijze het nauw verband tussen de vrouwelijke werkloosheid en het seizoenmatig karakter van de tewerkstelling in de toeristische sektor aan de kust; zij wijst eveneens op het bestaan van een werkloosheidszak in het zuiden van het arrondissement, waar zowel de mannelijke als de vrouwelijke werkloosheid hoog is en een structureel karakter vertoont.

§ 3. Kwalitatieve analyse van de werkloosheid

A. De werkloosheid naar beroepsgroep en naar arbeidsgeschiktheid

In tabel V, 9 werd het maandgemiddelde opgenomen van het aantal vergoede volledig werklozen op het einde van iedere maand in 1960, ingedeeld naar beroepsgroep, geslacht en arbeidsgeschiktheid.

Bij de mannen wordt de hoogste werkloosheid aangetroffen in de beroepsgroep bouw; het maandgemiddelde bereikte in 1960 niet minder dan 639 eenheden of 24,6 % van het totale aantal. De gewone ongeschoolden, die tot diverse beroepsgroepen behoren, registreerden een gemiddelde van 561 eenheden (21,6 %), de metaalnijverheid 275 eenheden (10,6 %), de sektor verkeer (dokterwerkers inbegrepen) 188 (7,2 %), het hotelwezen 143 (5,5 %), de seizoenarbeiders 141 (5,4 %), de houtnijverheid 124 (4,8 %) en de visvangst 114 (4,4 %).

De werkloosheid in de toeristische bedrijvigheid is minder belangrijk dan zou kunnen worden verwacht. De sterkst getroffen sectoren zijn de bouwsector en de metaalnijverheid die – de gewone ongeschoolden buiten beschouwing gelaten – ongeveer 45 % van de totale werkloosheid dragen.

In de bouwsector evenals bij de gewone ongeschoolden en in de houtnijverheid komen relatief veel gedeeltelijk ongeschikten of

Tabel V, 9: Volledig werklozen naar beroepsgroep en arbeidsgeschiktheid; gemiddelde van het aantal werklozen op het einde van iedere maand, 1960.

Beroepsgroep	Mannen			Vrouwen			Totaal
	Arbeids- geschikten	Gedeel- telijk geschikten	Totaal	Arbeids- geschikten	Gedeel- telijk geschikten	Totaal	
Landbouw							
– ter plaatse	54	11	65	1	—	1	66
– seizoenarbeid	138	3	141	24	—	24	165
Bouwbedrijf	267	372	639	—	—	—	639
Metaalnijverheid	245	30	275	3	—	3	278
Houtnijverheid	51	73	124	—	—	—	124
Visvangst	105	9	114	—	—	—	114
Aardewerk	72	21	93	—	—	—	93
Voeding	77	4	81	58	4	62	143
Verkeer	171	17	188	4	—	4	192
Hotel en spijs- huizen	138	5	143	456	15	471	614
Bedienden	78	11	89	136	10	146	235
Textiel en kle- ding	29	3	32	69	9	78	110
Diversen	42	8	50	33	7	40	90
Gewone onge- schoolden	338	223	561	62	10	72	633
TOTAAL	1.805	790	2.595	846	55	901	3.496

moeilijk te plaatsen werklozen voor, nl. respectievelijk 58,2 %, 39,8 % en 58,9 %; het algemeen gemiddelde van de moeilijk te plaatsen en gedeeltelijk ongeschikten beloopt 30,4 %.

Bij de vrouwelijke werklozen overweegt de sektor toerisme het ganse beeld. De beroepsgroep „hotel en spijshuizen” registreerde in 1960 een gemiddelde van 471 vrouwelijke werklozen en de beroepsgroep „bedienden” – waarvan een belangrijk aantal tot de dienstensektor behoort – telde een gemiddelde van 146 werklozen; het aandeel van deze twee beroepsgroepen in de totale werkloosheid bedraagt respectievelijk 52,3 % en 16,2 %. Deze beide sectoren zijn aansprakelijk voor de sterke seizoengevoeligheid van de vrouwelijke werkloosheid. De werkloosheid in de toeristische nijverheid is in eerste instantie een probleem van de vrouwelijke werkloosheid.

Van belang zijn nog de sectoren „textiel en kleding” met een gemiddelde van 78 (8,7 %) en „voeding” met een gemiddelde van 62 (6,9 %) werklozen.

Onder de vrouwelijke werklozen komen zeer weinig „gedeeltelijk geschikt” voor, in casu 55 op 901 of nauwelijks 6,1 %.

De hiernavolgende analyse van enkele typische kentrekken van de werkloosheid berust op een werkloosheidstelling van de volledig werklozen¹ uitgevoerd op 16 november 1959.

De telling van 16 november lijkt beter geschikt voor de bedoelde analyse dan de telling van half mei, aangezien de tewerkstelling in mei – althans voor de mannen – sterker de seizoeninvloed ondergaat dan tijdens de maand november.

B. De duur van de werkloosheid en de leeftijd der werklozen

Op 16 november 1959 waren in het arrondissement Oostende op een totaal van 3.683 volledig werklozen 2.409 werklozen of 65,4 % sedert minder dan 3 maand als werkzoekende ingeschreven; in West-Vlaanderen waren 52,9 % van de volledig werklozen op dit tijdstip minder dan 3 maand werkloos en in het Rijk slechts 37,5 %.

De datum van opname is medebepalend voor dit overwicht van de korteduurswerkloosheid in het Oostendse. De toeristische activiteit stoot omstreeks einde augustus talrijke arbeidskrachten in de werkloosheid; anderzijds komen de seizoenarbeiders die half september voor de campagne van het bietenrooien opgetrokken zijn omstreeks half november naar hun woonplaats terug en worden voor het merendeel werkloos. Deze beide typische activiteiten van het Oostendse leveren, samen met de bouwsector, een belangrijk aantal werklozen midden november en veroorzaken een aanzwelling van de korteduurswerkloosheid.

In tabel V, 10 wordt de verdeling van de werkloosheid in het Oostendse naar geslacht en duur geconfronteerd met de situatie in het Rijk en in West-Vlaanderen.

De vrouwelijke werkloosheid is in sterkere mate toegespitst op korteduurswerkloosheid dan die van de mannen. Het aandeel van de werkloosheid van minder dan 3 maand bedraagt in het Oostendse 85,8 % voor de vrouwen en 57,0 % voor de mannen. In het Rijk waren 37,2 % van de mannen en in West-Vlaanderen 48,2 % minder dan 3 maand werkloos. De overeenkomstige verhoudingscijfers voor de vrouwen bedroegen respectievelijk 38,4 % en 67,0 %.

De werkloosheid in het Oostendse is niet terug te brengen tot het vraagstuk van de seizoengevoeligheid van de werkgelegenheid; ook de langeduurswerkloosheid is in het Oostendse bij de mannen

1. De door de openbare besturen tewerkgestelde werklozen niet inbegrepen.

Tabel V, 10 : Verdeling van de werkloosheid in het arrondissement Oostende naar duur der werkloosheid, opname 16 nov. 1959.

Duur der werkloosheid	Mannen			Vrouwen		
	Aantal	Aandeel in pCt. van W.-Vlaanderen	Aandeel in pCt. van het Rijk	Aantal	Aandeel in pCt. van W.-Vlaanderen	Aandeel in pCt. van het Rijk
minder dan 1 m.	640	21,4	4,0	238	36,9	5,5
1 tot 3 m.	850	21,0	5,4	681	26,0	8,7
3 tot 6 m.	202	17,3	2,5	84	30,2	2,6
6 tot 12 m.	170	11,6	1,7	38	6,5	0,9
1 tot 2 j.	278	13,4	1,9	16	3,7	0,3
2 tot 5 j.	264	16,3	2,3	10	4,6	0,2
5 tot 10 j.	141	14,6	2,0	4	4,0	0,2
meer dan 10 j.	67	22,3	2,4	—	—	—
TOTAAL	2.612	17,8	3,1	1.071	21,9	3,4
Aandeel in de bevolking		11,1	1,3		11,3	1,3

zeer belangrijk. De situatie van de vrouwen lijkt relatief gunstiger ; hierbij dient dan evenwel te worden opgemerkt dat de aktiviteitsgraad van de vrouwelijke bevolking in het Oostendse relatief laag ligt, omdat de toeristische aktiviteit een groot aantal zelfstandigen toelaat en daarenboven in de agrarische gebieden een aantal vrouwelijke arbeidskrachten nooit op de arbeidsmarkt geraakt zijn en dus de gekende werkloosheid niet konden bezwaren¹.

De spreiding van de werklozen naar leeftijd roept een reeks problemen op welke benevens de ouderdomsstructuur en de geschooldheid der beroepsbevolking eveneens de ekonomische structuur van een streek raken. De spreiding van de werkloosheid naar de leeftijd van de werklozen wordt beïnvloed door

- (i) de leeftijdsopbouw van de aktieve bevolking waarbij dient gerekend te worden dat jongeren die hun militaire dienstplicht nog moeten vervullen moeilijker een vaste betrekking zullen verwerven ;
- (ii) het afnemen van de fysische arbeidsgeschiktheid bij het vorderen der jaren.

1. Volgens de gegevens van de telling d.d. 30 juni 1960 van de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid was in het arrondissement Oostende 7,4 % van de vrouwelijke bevolking aan de R.M.Z. onderworpen tegenover 10,2 % in het Rijk.

Door de simultane werking van deze elementen wordt in het algemeen de werkloosheidsopbouw naar leeftijd gekarakteriseerd door een zware bezetting van de uiterste groepen. Naarmate het verouderingsproces van de bevolking verder gevorderd is, zal de groep oudere werklozen in omvang toenemen en een harde kern vormen van moeilijk te plaatsen werklozen. In streken met een snel groeiende bevolking kan het hoge aanbod van jonge arbeidskrachten spanningen veroorzaken die leiden tot belangrijke werkloosheid bij de jongeren ; dit werd herhaaldelijk vastgesteld in demografisch gezonde gewesten waar de ontwikkeling van de werkgelegenheid tegen een te traag tempo vorderde.

Tabel V, 11 geeft de verdeling van de volledig werklozen in het arrondissement Oostende naar leeftijdsklasse van de werklozen.

Tabel V, 11 : Indeling van de werklozen in het arrondissement Oostende naar het geslacht en de leeftijd, 16 nov. 1959.

	Mannen			Vrouwen		
	Aantal	Aandeel in pCt. van W.-Vlaanderen	Aandeel in pCt. van het Rijk	Aantal	Aandeel in pCt. van W.-Vlaanderen	Aandeel in pCt. van het Rijk
Minder dan 20 j.	230	35,5	6,4	63	17,7	4,3
20 tot 25 j.	208	19,8	3,4	211	27,1	5,3
25 tot 30 j.	226	21,3	3,9	155	22,4	4,3
30 tot 35 j.	206	21,2	3,8	115	22,3	4,1
35 tot 40 j.	233	20,1	3,5	116	23,7	3,9
40 tot 45 j.	166	19,2	3,1	81	23,8	3,5
45 tot 50 j.	281	18,7	3,2	133	24,2	3,6
50 tot 55 j.	361	17,4	3,1	112	19,4	2,2
55 tot 60 j.	349	15,1	2,4	85	14,6	1,5
60 tot 65 j.	352	11,8	2,1	—	—	—
TOTAAL	2.612	17,8	3,1	1.071	21,9	3,4
Aandeel in de bevolking		11,1	1,3		11,3	1,3

De werkloosheid in het Oostendse treft de jongeren meer dan in het Rijk en dan in West-Vlaanderen.

De mannelijke werklozen die in het Oostendse 3,1 % van het totaal van het Rijk uitmaken tellen in de groep jongeren van minder dan 20 jaar verhoudingsgewijze dubbel zoveel werklozen ; naarmate men stijgt in leeftijdsgroep neemt dit aandeel af en valt het zelfs beneden het algemeen percentage in de hoogste leeftijdsklassen ;

een gelijkaardige konstatacie geldt ten aanzien van de situatie in West-Vlaanderen.

Eens de leeftijd van 45 jaar voorbij moeten de werklozen meestal bij de moeilijk plaatsbaren gerekend worden. Het aandeel van de werklozen van meer dan 45 jaar bedroeg voor de mannen in het Oostendse 51,4 %, in het Rijk 60,5 % en in West-Vlaanderen 60,6 %.

Hieruit blijkt dat de ongunstiger situatie van het arrondissement Oostende niet kan toegeschreven worden aan een te hoog aantal niet of moeilijk plaatsbaren omwille van hun leeftijd.

De situatie van de vrouwelijke werklozen vertoont nagenoeg gelijkaardige kenmerken in haar relatie tot het Rijk en tot West-Vlaanderen ; de afwijkingen zijn minder uitgesproken.

In de leeftijdsgroepen beneden de 35 jaar telt het arrondissement Oostende in verhouding tot zijn aandeel in de bevolking zowel bij de mannen als bij de vrouwen meer dan driemaal zoveel werklozen als het Rijk en bijna het dubbele van West-Vlaanderen.

Uit de analyse op gemeentelijk vlak blijkt dat de plattelandskernen relatief meer mannelijke jonge werklozen tellen dan de kustgemeenten.

C. De lokalisatie van de langdurige werkloosheid en indeling naar beroepsgroep

In tabel V, 12¹ wordt een overzicht gegeven van de werkloosheid naar de duur in relatie met de geografische spreiding.

De gemeenten gelegen in het zuidoostelijk gedeelte van het arrondissement Oostende worden, zoals reeds vroeger werd vastgesteld, het sterkst getroffen door de werkloosheid. De kerngemeenten Gistel, Eernegem en Ichtegem dragen 20,9 % van de totale werkloosheid (mannen) van het arrondissement Oostende bij een aandeel in de bevolking van 14,6 % ; de oostelijke aansluitende gemeenten groeperen 10,3 % van de totale werkloosheid bij een aandeel in de bevolking van 7,7 %. Ook het aandeel in de langeduurswerkloosheid overtreft er het aandeel in de bevolking en bedraagt respectievelijk 16,7 % voor Gistel-Eernegem-Ichtegem en 10,1 % voor de overige gemeenten van bedoelde zone. Voor de gemeenten Gistel-Eernegem-Ichtegem ligt dit laatste aandeel evenwel aanzienlijk beneden het aandeel in de totale werkloosheid.

Aan de hand van tabel V, 13² kan nagegaan worden in welke beroepsgroepen de langeduurswerkloosheid veelvuldig voorkomt.

1. Zie volgende blz.

2. Zie blz. 358.

Tabel V, 12 : Volledig werklozen naar de duur van de werkloosheid en de geografische spreiding, 16 nov. 1959 (a).

Duur v. d. werkloosheid	Oostende, Stene en Zandvoorde		Bredene en Middelkerke		Overige kustgemeenten		Gistel, Eernegem en Ichtegem		Bekegem, Ettelgem, Oudenburg, Roksem, Snaaskerke, Westkerke		Overige gemeenten van het arrondissement		Totaal		
	-45 j.	+ 45 j.	-45 j.	+ 45 j.	-45 j.	+ 45 j.	-45 j.	+ 45 j.	-45 j.	+ 45 j.	-45 j.	+ 45 j.	-45 j.	+ 45 j.	Tot.
<i>Mannen</i>															
- 3 m.	477	310	82	67	75	50	212	176	111	78	48	28	1.005	709	1.714
3 à 12 m.	92	113	27	40	14	19	31	67	12	23	5	11	181	273	454
1 j. en meer	103	278	20	62	15	40	24	103	13	64	8	33	183	580	763
TOTAAL	672	701	129	169	104	109	267	346	136	165	61	72	1.369	1.562	2.931
	1.373		298		213		613		301		133				
Aandeel in totale werkloosheid	46,8		10,2		7,3		20,9		10,3		4,5			100,0	
Aandeel in wklh. v. + 1 j.	49,9		10,7		7,2		16,7		10,1		5,4			100,0	
Aandeel in de bevolking	53,7		11,3		7,2		14,6		7,7		5,5			100,0	

(a) De door de openbare besturen tewerkgestelde werklozen inbegrepen.

Tabel V, 13 : Mannelijke werklozen naar de duur van de werkloosheid en de beroepsgroep, arr. Oostende, 16 nov. 1959.

Beroepsgroep	- 3 m.	3 à 6 m.	6 à 12 m.	1 à 2 j.	2 à 5 j.	5 j. en +	Totaal
Landbouw	20	4	3	9	11	2	49
Seizoenarbeid	75	12	2	5	2	1	97
Zeevisserij	61	6	6	2	2	1	78
Bouwvak	172	28	27	53	33	4	317
Metaal	183	35	22	20	11	6	277
Voeding	70	1	3	3	4	1	82
Aardewerk	71	1	2	6	3	1	84
Textiel en kleeding	21	5	1	2	6	3	38
Hout	79	15	11	19	13	6	143
Verkeer	116	10	15	12	21	2	176
Hotel	152	4	3	2	2	—	163
Bedienden	72	7	7	6	15	3	110
Andere geschoolden	17	1	—	6	4	2	30
Geoefende ongeschoolden	236	47	41	71	42	38	475
Gewone ongeschoolden	145	26	27	62	95	138	493
Totaal	1.490	202	170	278	264	208	2.612

De langeduurswerklozen zijn overwegend gewone ongeschoolden. Bij een aandeel van 18,9 % van de gewone ongeschoolden in de totale werkloosheid omvat deze categorie niet minder dan 39,3 % van de werklozen die reeds meer dan 1 jaar als werkzoekende zijn ingeschreven.

Het aandeel van de gewone ongeschoolden stijgt zeer snel naarmate men opschuift naar een hogere categorie van werkloosheidsduur ; onder de werklozen van minder dan 6 maand vallen slechts 10,1 % gewone ongeschoolden, doch de werklozen van meer dan 5 jaar omvatten 66,3 % gewone ongeschoolden. De geoefende ongeschoolden tellen 20,1 % van de werklozen van meer dan 1 jaar bij een aandeel van 18,2 % in de totale werkloosheid.

Onder de geschoolden komen een groot aantal langeduurswerklozen voor in de bouwsector. Deze sector, die 19,3 % van de werkloze geschoolden omvat, heeft een aandeel van 29,6 % in de langeduurswerklozen. Ook in de beroepsgroepen hout, landbouw en textiel komen relatief veel langeduurswerklozen voor.

De sector hotelwezen telt verhoudingsgewijze het geringste aantal langeduurswerklozen.

D. Seizoengevoeligheid van de werkloosheid

Heel wat beroepsactiviteiten worden gekenmerkt door opeenvolgende periodes van stijgende en dalende bedrijvigheid in de loop van eenzelfde jaar, welke te wijten zijn aan de wisseling van de seizoenen of aan institutionele of algemeen maatschappelijke factoren. De seizoenmatigheid van de werkloosheid verschilt grondig van streek tot streek naar gelang van de structuur van de economie zelf.

1. *De seizoenschommelingen in de werkloosheid bij de mannen*

In grafiek V, 2 werden de seizoenindices¹ van de werkloosheid onder de mannelijke beroepsbevolking opgenomen voor het arrondissement Oostende, voor West-Vlaanderen en het Rijk.

De seizoengevoeligheid blijkt te Oostende eerder weinig afwijkend te zijn met de situatie in het Rijk. De vermindering van de werkloosheid is sterker uitgesproken in het Oostendse dan in het Rijk tijdens de maanden mei tot augustus; september brengt echter in het Oostendse reeds een stijging die in het Rijk pas voorkomt vanaf november. De invloed van de toeristische activiteit treedt hier aan het licht; ook de invloed van de toenemende bedrijvigheid in de bouwsector en de seizoenarbeid in de bietenkampagne omstreeks april aksentueert voormelde afwijking.

2. *De seizoenschommelingen in de werkloosheid bij de vrouwen*

In grafiek V, 2 werden eveneens de seizoenindices van de vrouwelijke werkloosheid opgenomen.

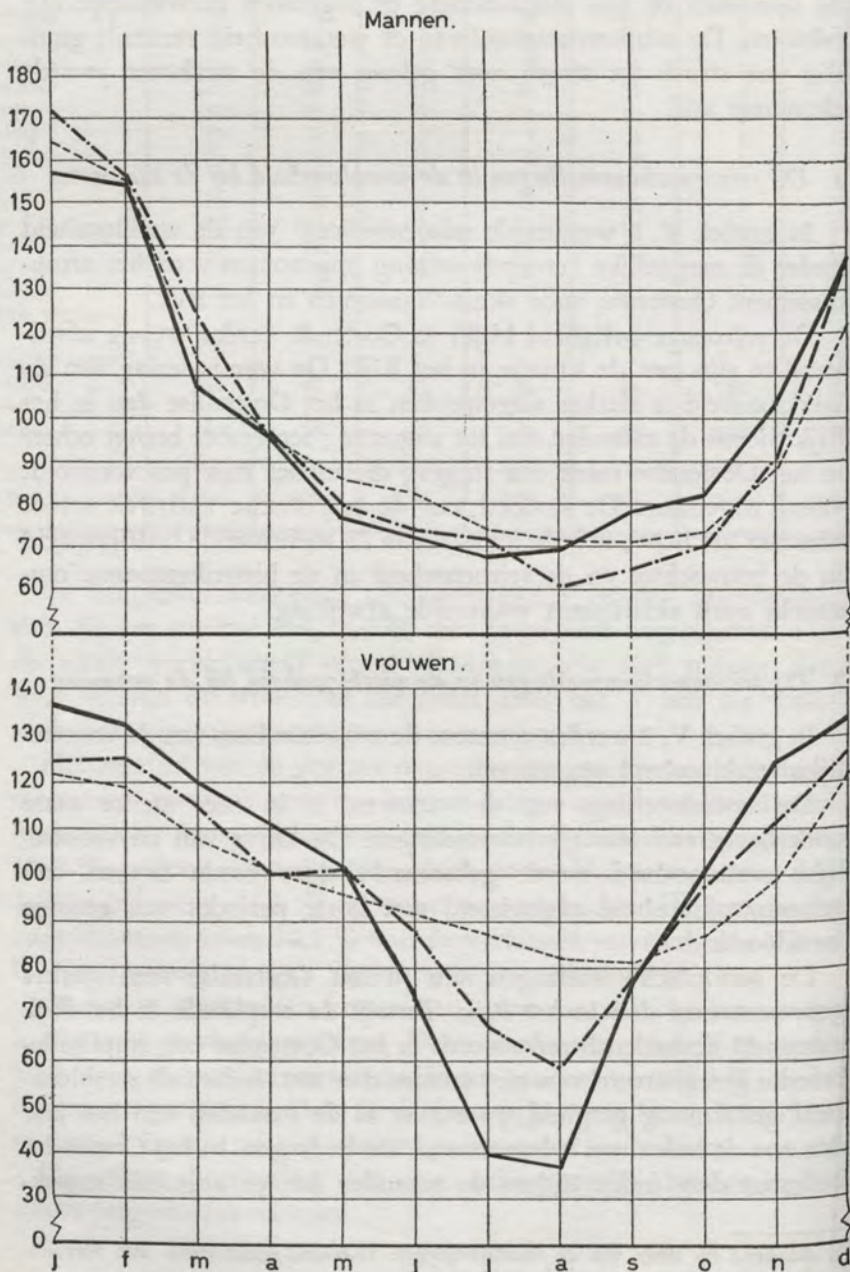
De tewerkstelling van de vrouwen is in zeer sterke mate onderhevig aan seizoenschommelingen. De curve van de vrouwelijke werkloosheid wordt gekenmerkt door brede toppen van seizoenwerkloosheid afgewisseld met korte periodes van geringe werkloosheid.

De seizoenschommelingen zijn in het Oostendse veel sterker geprononceerd dan in het Rijk. Terwijl de amplitude in het Rijk amper 40 eenheden bereikt wordt in het Oostendse een amplitude-breedte geregistreerd van niet minder dan 100. Indien de werkloosheid gelijkmatig gespreid ware over al de maanden van het jaar dan zou de index van iedere maand 100 bedragen. In het Oostendse bedraagt deze index tijdens de maanden juli en augustus respekt-

1. Berekend op basis van de voortschrijdende 12-maand-gemiddelden met verruimde mediaan over de periode 1955-60.

Grafiek V, 2 : Seizoenindex van de totale werkloosheid, 1955-60.

- Arrondissement Oostende.
- - - West-Vlaanderen
- · · · · Het Rijk.

tievelijk 40 en 37 en stijgt tot 137 in januari. In het Rijk liggen de uitersten op niveau 122 en 82.

De afwijkingen ten opzichte van de situatie in West-Vlaanderen zijn minder scherp; de zeer sterke daling van de werkloosheid tijdens het zomerseizoen in de sectoren die verband houden met de toeristische bedrijvigheid wordt in West-Vlaanderen getemperd door de invloed van de arrondissementen die niet aan de Noordzee zijn gelegen.

De werkloosheid onder de vrouwen wordt in het Oostendse kwasi volledig bepaald door de toestand van de hotelbedrijvigheid.

§ 4. Het beroepsverleden van de werklozen in het Oostendse

Aan de hand van de steekkaarten van de werklozen bijgehouden door de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, gewestelijk bureau Oostende, werd overgegaan tot de analyse van het beroepsverleden van de werklozen die op 16 november 1959 als werkzoekende stonden ingeschreven.

Een steekproef, naar rato van 1 op tien van de werklozen, onderverdeeld naar beroepsgroep, liet toe een inzicht te verkrijgen in het beroepsverleden van deze werklozen. Het beroepsverleden werd onderzocht voor de periode gaande van midden november 1954 tot midden november 1959.

A. Periode van werkloosheid in het beroepsverleden in relatie met leeftijd, beroepsgroep en scholingsgraad

Voor ieder van de onderzochte gevallen werd nagegaan welk aandeel de gekumuleerde werkloosheidsperiode innam in de totale periode.

De mannelijke werklozen hadden gemiddeld 43 % en de vrouwelijke werklozen de helft van de tijdsduur als werkloze doorgebracht¹.

Zoals uit tabel V, 14² blijkt, variëren de mediaanwaarden zeer sterk naar de leeftijd van de werklozen.

Ook de jonge mannen waren gemiddeld 1 maand op zes werkloos; dit aandeel stijgt zeer snel vanaf de leeftijdsgroep van 30 à 35 jaar en bereikt een verhouding van ruim 2/3 voor de werklozen van 60 jaar en meer. Bij de vrouwen worden nog hogere percentages bekomen.

De graad van geschooldheid en de beroepsgroep waartoe de

1. Het gaat om mediaancijfers; wegens de te grote invloed die uiterste gevallen uitoefenen werd het rekenkundig gemiddelde niet toegepast bij de berekening.

2. Zie volgende blz.

Tabel V, 14: Werkloosheidsperiode van de volledig werklozen in het arrondissement Oostende tijdens de periode nov. 1954-nov. 1959, naar geslacht en leeftijd van de werklozen (mediaanwaarden in pCt. van de totale duur).

Leeftijdsgroep	Mannen		Vrouwen	
	Aantal onderzochte gevallen	Gemiddelde werkloosheidsduur in pCt. van totale periode	Aantal onderzochte gevallen	Gemiddelde werkloosheidsduur in pCt. van totale periode
- 20 j.	12	11	7	33
20 à 25 j.	28	19	26	28
25 à 30 j.	16	28	18	51
30 à 35 j.	22	43	11	53
35 à 40 j.	36	47	8	45
40 à 45 j.	17	41	12	53
45 à 50 j.	33	47	8	61
50 à 55 j.	41	43	11	69
55 à 60 j.	42	48	9	69
60 en meer	50	69	—	—
	297	43	110	50

werklozen behoren zijn andere elementen die de kans op tewerkstelling helpen bepalen. Tabel V, 15 geeft hierover nadere toelichting.

Zowel bij de mannen als bij de vrouwen zijn de werkloosheidsperiodes korter voor geschoolden dan voor ongeschoolden.

Voornamelijk bij de mannen blijken de gewone ongeschoolden weinig kans te bezitten opnieuw in de arbeidsmarkt ingeschakeld te worden. Het vraagstuk van de scholing verdient ongetwijfeld de volle aandacht.

De gewone ongeschoolden bleven gemiddeld bijna twee maanden op drie werkloos. De hoge gemiddelde duur van de werkloosheid bij de geschoolden is een indicatie voor de zwakte van de economische structuur van het gewest; zelfs geschoolde arbeidskrachten bleven gemiddeld 1 maand op 3 werkloos.

De aktiviteitsgroepen die de zwaarste werkloosheidsdruk dragen zijn de seizoenarbeid in de landbouw en het hotelbedrijf met respectievelijk circa 2/3 en de helft van de periode werkloosheid. Doch ook de meeste andere aktiviteitsgroepen zijn getekend door een

Tabel V, 15: Duur van de werkloosheid naar aktiviteitsgroep en naar graad van scholing, periode nov. 1954-nov. 1959.

Graad van scholing	Maanden van werkloosheid	Aktiviteitsgroep	Maanden van werkloosheid
<i>Mannen</i>		<i>Mannen</i>	
- geschoolden . . .	22	- Landbouw	23
		- Landbouw, seizoenarb.	39
		- Visserij	11
- geofende ongesch. .	19	- Bouw	11
		- Hout	19
- gewone ongesch. . .	38	- Metaal	16
		- Hotel en restauratie	28
		- Verkeer	21
		- Bedienden	20
		- Steenbakkers	20
<i>Vrouwen</i>		<i>Vrouwen</i>	
- geschoolden	17	- Hotel en restauratie	29
- geofende ongesch. .	27	- Bedienden (handels- sektor)	9
- gewone ongesch. . .	18	- Textiel en kleding .	9

hoge werkloosheidsduur: minimumcijfers worden gevonden voor de groep „visserij” en „bouw”, waar toch nog een werkloosheidsperiode van gemiddeld 11 maand of 18 % van de beschouwde periode werd aangetroffen. In relatief weinig seizoengevoelige sectoren zoals „metaal” en „hout” werden hoge gemiddelden bereikt, respectievelijk 16 en 19 maanden.

B. Plaats van vorige tewerkstelling

Het onderzoek naar de gemeente waar deze werklozen voorheen werden tewerkgesteld laat duidelijk licht vallen op de werkgelegenheidssituatie in het Oostendse.

Het arrondissement Oostende is een arbeidsreservoir voor andere gewesten. Een belangrijk aantal bewoners van de Oostendse agglomeratie en van de zuidelijke hoek van het arrondissement zijn aangewezen op tewerkstelling buiten het arrondissement; deze afhankelijkheid van andere gewesten verhoogt de kwetsbaarheid van de werkgelegenheid.

Voor één op tien van al de werklozen op 16 nov. 1959 werd het aantal maanden berekend gedurende dewelke zij een betrekking konden uitoefenen tijdens de periode november 1954-november

1959, met specificatie van de plaats van tewerkstelling ; de resultaten van deze analyse werden opgenomen in tabel V, 16.

Voor de mannelijke arbeidskrachten is de trek naar andere gewesten belangrijk ; 20,2 % van de gepresteerde arbeid werd buiten de provincie West-Vlaanderen verricht. Voor de werkzoekenden uit de zuidelijke bevolkingskernen bereikte voormeld percentage zelfs 38,5 % ; voornamelijk de seizoenarbeid in Frankrijk is er belangrijk (16,5 %). Het belang van de goede verkeerstechnische ontsluiting van de stad Oostende komt tot uiting in het hoog aandeel van de provincie Brabant voor de agglomeratie Oostende (10,6 %). De prestaties van inwoners van de typische landbouwgemeenten zijn naar absolute omvang te miniem om aan de procentuele verdeling hoge waarde te kunnen hechten ; niettemin kan het aandeel van de provincie Henegouwen (14,2 %) als zeer hoog beschouwd worden.

Volgende verhoudingen zijn van aard om de afhankelijkheid van andere tewerkstellingszones nog sterker te bevestigen. Op de 297 onderzochte gevallen van mannelijke werklozen waren er 137 of 46,1 % die in de loop van de beschouwde periode ten minste één maand buiten het eigen arrondissement hadden gewerkt, terwijl er 106 of 35,7 % geteld werden die buiten de provincie West-Vlaanderen een betrekking aanvaard hadden. Deze 106 werklozen, voor wie de werkgelegenheid buiten de provincie West-Vlaanderen was gelegen, werden hoofdzakelijk aangetroffen in de volgende gemeenten : Ichtegem (27), Oostende (24), Eernegem (11), Bredene (9), Stene (8), Gistel (8) en Middelkerke (5).

Er werd bij de studie van het beroepsverleden der werklozen vastgesteld dat de arbeid die buiten de provincie verricht wordt vooral wordt aangetroffen in de landbouw (seizoenarbeid in Frankrijk en Wallonië), het bouwvak, de metaalnijverheid en bij de bedienden (Brussel).

De werklozen uit de landbouw hadden gemiddeld 48,7 % van hun prestaties buiten West-Vlaanderen verricht, de bedienden 31,7 % en de werklozen behorend tot de bouwsector of de metaalnijverheid 21,0 %.

Bij de vrouwen is de afhankelijkheid van andere gewesten uiteraard geringer dan voor de mannen ; de hoge vraag naar vrouwelijke arbeidskrachten tijdens het toeristisch seizoen houdt hen op de arbeidsmarkt van het eigen arrondissement. Slechts 12,7 % van de totale gepresteerde arbeid werd buiten het eigen arrondissement verricht.

HOOFDSTUK IV

VERDOKEN WERKLOOSHEID IN HET OOSTENDSE

De statistiek van de werkloosheid kan bezwaarlijk als representatief beschouwd worden om de arbeidsoverschotten te meten in een gebied met hoge werkloosheidsdruk. In streken met onvoldoende ontwikkelde economische onderbouw ontwikkelt zich immers een vorm van halve tewerkstelling-halve werkloosheid die als „verdoken” werkloosheid wordt bestempeld.

De produktiviteit van deze arbeidskrachten is in vergelijking met de produktiviteit van soortgelijke arbeidskrachten in structureel sterke gewesten zo miniem, dat heel wat krachten uit het productieproces zouden kunnen uitgeschakeld worden zonder het productievolume te schaden.

Er blijft een aantal arbeidskrachten voor wie geen voldoende werkgelegenheid meer bestaat in de landbouw op het platteland hangen. Ook in de handels- en dienstensektor en in het ambachtswezen gaat men „verdoken werklozen” aantreffen. In de handelssektor wordt de – zelfs slinkende – koek onder een steeds groter aantal verdeeld. Door het uitspelen van het element van de „ruimtelijke mededinging” en het opzoeken van de „monopolistische hoeken” slagen een aantal handelaars er in zich te handhaven ondanks een veel te geringe produktiviteit en een hiermee samenhangende uiterst beperkte rendabiliteit. Ook de overgang van het ambachtswezen naar de secundaire sektor, opgelegd door de industrialisering van bepaalde sectoren, gaat niet door bij gebrek aan voldoende werkgelegenheid.

Het tekort aan werkgelegenheid houdt bovendien een aantal potentieel aktieven buiten de arbeidsmarkt. Bij een normale ontwikkeling van het economisch leven zouden een aantal personen (voornamelijk vrouwen) in het bedrijfsleven ingeschakeld worden die thans nooit de gelegenheid gekregen hebben een betrekking op te nemen.

Het is dan ook wel duidelijk dat het verschijnsel van de verborgen werkloosheid niet rechtstreeks valt te benaderen.

§ 1. Verdoken werkloosheid in de landbouw

Door de heren A. G. Baptist en H. Waterschoot werden aan de hand van een enquête¹ theoretische normen vastgelegd van de

1. A. G. Baptist en H. Waterschoot, *Studiën over het kleine landbouwbedrijf*, Gent, 1950.

arbeidsbehoefte voor de diverse kultuurexploitaties. Op basis van deze normen en van de gegevens voortkomend van de algemene landbouwtelling van 1950 werd de arbeidsbehoefte in de landbouw in het Oostendse berekend¹. In afwijking met deze normen werd voor een arbeidseenheid echter slechts een prestatie van 2.700 uren per jaar berekend in plaats van 3.124 uren. De aldus berekende behoefte kan zeker als maximaal beschouwd worden gelet op de sinds 1955 met versneld tempo doorgedreven mechanisering. Op basis van gelijkaardige normen werd het arbeidsaanbod bepaald; konfrontatie van arbeidsbehoefte en arbeidsaanbod doet de verdoken werkloosheid aan het licht treden. De ondeelbaarheid van de arbeidskracht kan echter een gedeelte van deze arbeidsreserve beletten op de arbeidsmarkt te treden.

De op voormelde wijze berekende arbeidsbehoefte bereikt 4.604 eenheden terwijl het arbeidsaanbod 4.940 eenheden bedraagt. Er is dus in de landbouw van het Oostendse een residu van 336 eenheden. Terwijl op basis van de theoretische normen de benutting van 1 arbeidseenheid zou volstaan voor een oppervlakte van 4,7 ha werd in 1950 1 arbeidseenheid ingezet voor iedere 4,4 ha.

§ 2. Verdoken werkloosheid in handel en ambacht

Voor de opnamecapaciteit van de handel- en dienstensektor en van het ambachtswezen bestaan geen theoretische normen.

Het blijkt aangewezen uit te gaan van het Rijksgemiddelde waarin zowel grote agglomeraties als kleine kernen hun gewicht in de schaal leggen.

In het Rijk werden op 31 december 1947 per duizend inwoners gemiddeld 46 alleenstaande handelaars aangetroffen (hotelbedrijf en persoonsverzorging inbegrepen). Wordt dit gemiddelde overgedragen op de bevolking van het arrondissement Oostende (107.654 in 1947) dan was er theoretisch plaats voor 4.952 alleenstaande handelaars. In feite werden er op voormelde datum 5.681 geteld of 729 meer dan de theoretische norm aangeeft.

In het ambachtswezen werden in het Rijk 19 alleenstaande handarbeiders geregistreerd (non-aktieven niet inbegrepen) per 1.000 inwoners. Vertrekkend van deze norm zou het Oostendse een bestaansbron kunnen bieden hebben aan 1.991 alleenstaande handarbeiders. In feite werden er 2.045 geteld. Het residu - groot 54 eenheden - is zeer miniem, zodat mag aangenomen worden dat

1. De gegevens van de tewerkstelling in de landbouw voor het jaar 1959 waren niet beschikbaar op het ogenblik van het ter perse gaan van deze studie.

onder de alleenstaande handarbeiders geen reserve aan arbeidskrachten schuil ging.

Het arrondissement Oostende wordt echter gekenmerkt door een belangrijke toeristische bedrijvigheid die een aanzwelling veroorzaakt in de handels- en dienstensektor. Bovenstaande berekeningen dienen dan ook een korrektie te ondergaan omwille van deze faktor. Er wordt hierna rekening gehouden met een aanzwelling in de handels- en dienstensektor van 15 %¹.

De toeristische aktiviteit zou aldus aan 743 alleenstaande handelaars meer werkgelegenheid bieden, waardoor het residu volledig vervalt. Er mag aangenomen worden dat in het Oostendse in handel en ambachtswezen geen verdoken werkloosheid heerst.

§ 3. Vergelijkende aktiviteit in de arrondissementen Oostende en Kortrijk

Naast diegenen die in de landbouw, in de handel- en dienstensektor of in het ambachtswezen een bedrijvigheid uitoefenen, komen in het structureel zwakke gewest nog personen voor die van toetreding tot de arbeidsmarkt weerhouden werden door een werkelijk tekort van werkgelegenheid.

De optimale opnamecapaciteit van de industrie in het Oostendse kan het best benaderd worden vertrekkend van een aktiviteitsgraad van de bevolking en een industriële bezetting als die van het Kortrijkse.

In tabel V, 17 werd een dergelijke berekening uitgevoerd.

In bovenstaande berekening werd vertrokken van een aktiviteitsgraad overeenstemmend met die van het Kortrijkse en een even sterke vertegenwoordiging van de bezoldigde tewerkstelling in de industrie. Deze laatste hypothese kan evenwel niet aangehouden worden wegens de relatief sterkere oriëntering van het Oostendse op de landbouw en op de tertiaire sektor. Om met deze afwijkingen in de basisstructuur rekening te houden werden bepaalde korrekties aangebracht. In verhouding tot de bevolking komt men voor het arrondissement Oostende in vergelijking met het Kortrijkse tot een exploitatie van landbouwgrond in meer van 7.500 ha ; naar rato van 1 arbeidskracht per 5 ha worden aldus 1.500 arbeidskrachten aan de industrie onttrokken. De konfrontatie van de feitelijke

1. Deze marge vertegenwoordigt een konsumptie over het gehele jaar gespreid van circa 18.000 personen. Op basis van de statistieken van de logeernachten wordt voor het jaar 1960 een teoretische meerkonsumptie bereikt van 8.000 personen. Het eendagstoerisme is in het arrondissement Oostende zeer belangrijk en brengt een aanzienlijke meerkonsumptie mede.

Tabel V, 17: Geraamde reserve beschikbaar voor de industrie van het Oostendse op basis van een gelijklopende activiteitsgraad en industriële bezetting als in het Kortrijkse.

	Arrondiss. Kortrijk			
	Mannen	Vrouwen		
Beroepsbevolking 1947	85.456	34.665		
min grensarbeiders (jaar 1948)	— 14.540	— 8.126		
min woonforenzen (a)	— 3.193	— 1.350		
plus werkforenzen (a)	+ 5.731	+ 2.424		
Teoretische beroepsbevolking beschikbaar voor de plaatselijke werkgelegenheid	73.454	27.613		
Tewerkstelling in de industrie 1947 (b)	39.465	15.407		
min patroons en helpers in industrie	— 5.302	— 454		
Bezoldigde tewerkstelling in de industrie 1947	34.163	14.953		
Verhouding bezoldigde tewerkstelling in de industrie, t.o.v. theoretische beroepsbevolking	46,5	54,1	Arrondiss. Oostende	
			Mannen	Vrouwen
Aantal inwoners 1960			58.664	61.603
Potentieel actieve bevolking (c)			36.225	13.940
Beschikbaar voor bezoldigde tewerkstelling in de industrie op basis van de verhoudingen van het arrondissement Kortrijk			16.845	7.541
Feitelijke tewerkstelling in de industrie in 1960 (b)			9.970	1.363
Teoretische reserve			6.875	6.178
Korrekties voor relatieve meertewerkstelling in het arrondissement Oostende in :				
handel, toerisme en openbare diensten			— 2.065	— 3.804
landbouw			— 1.050	— 450
Reserve beschikbaar voor de industrie			3.760	1.924

(a) Verdeling naar geslacht op basis van de verhouding van de tewerkstelling

tewerkstelling, inclusief patroons, in het arrondissement Oostende in handel, toerisme en openbare diensten met de theoretische tewerkstelling op basis van de verhoudingscijfers gevonden in het Kortrijkse, wees op een relatieve meertewerkstelling van 5.869 personen. Uiteindelijk blijkt te mogen gerekend worden met een reserve van circa 3.700 mannen en 1.900 vrouwen. Hierbij werd een evenwicht voorondersteld tussen in- en uitgaande pendel, zoals dit in 1947 in het Oostendse trouwens het geval was.

Het is duidelijk dat heel wat psychologische en sociologische remmen zullen moeten overwonnen worden vooraleer de totale valorisatie van deze arbeidskrachten zal kunnen verwezenlijkt worden ; tijdige beïnvloeding van het algemeen klimaat en psychologisch afgestemde voorlichting kunnen de overschakeling vergemakkelijken.

Naast deze aktuele overschotten zal in de toekomst nog een supplementair arbeidsaanbod op de markt verschijnen. De demografische reserve brengt tussen 1959 en 1964 een toename van de bevolking in beroepsleeftijd van 1.127 eenheden, van 1.763 eenheden voor 1969 en 2.956 eenheden voor 1974. Op basis van de aktiviteitsgraad van de bevolking op 31 december 1947 in het arrondissement Kortrijk mag aldus gerekend worden op een toevoer op de arbeidsmarkt van 731 eenheden in 1964, van 1.144 eenheden in 1969 en van 1.918 eenheden in 1974.

(arbeiders en bedienden) in de industrie.

- (b) Be- en verwerkende nijverheid, bouw, transport, zeevisserij, schoonmaakbedrijven.
 (c) Aktiviteitskwote van het arrondissement Kortrijk, telling 1947, toegepast op de bevolking van het arrondissement Oostende, per leeftijdsgroep. Voor de vrouwelijke bevolking van 60 tot 65 jaar werd een aktiviteitskwote aangehouden van 10 % en voor de vrouwelijke bevolking van meer dan 65 jaar een aktiviteitsgraad van 5 %.

HOOFDSTUK V

SCHOLINGSMOGELIJKHEDEN

De ontwikkeling van de economische activiteiten wordt in steeds groeiende mate afhankelijk van de aanwezigheid van geschoolde arbeidskrachten. Behoudens voor het kaderpersoneel, waarin op huidig ogenblik reeds een belangrijk aantal ingenieurs en technici worden ingeschakeld, doet de nijverheid steeds meer beroep op technici. Voor de bestaande nijverheid en de nieuw in te planten bedrijven is de mogelijkheid van rekrutering van degelijk geschoolde arbeidskrachten van het grootste belang geworden. In een snel groeiende economie vormt een reserve van hooggeschoolde arbeidskrachten de hoeksteen van de expansie.

Een evenwichtige geografische spreiding van de onderwijsinrichtingen, grote soepelheid en vlot aanpassingsvermogen van het onderwijs om op ieder ogenblik het evenwicht op de deelmarkten van de arbeidsmarkt tot stand te brengen zijn kapitale troeven ten dienste van het bedrijfsleven.

§ 1. Het technisch onderwijs voor jongens

A. Lokalisatie van de inrichtingen en opleidingsmogelijkheden

In tabel V, 18¹ werden de opleidingsmogelijkheden in de diverse instituten van het arrondissement Oostende weergegeven.

De inrichtingen voor technisch onderwijs zijn kwasi volledig gekoncentreerd te Oostende. Te Eernegem en te Oudenburg kan in avond- of zondagonderwijs technisch onderwijs gevolgd worden.

De opleidingsmogelijkheden aan de beide technische scholen te Oostende zijn zeer verscheiden. Het Hoger Technisch Instituut werd gesticht in 1923 ; tijdens het schooljaar 1960-61 waren 1.387 leerlingen ingeschreven in het dagonderwijs. Dit instituut bezit een school voor technische ingenieurs ; tot 1957 was dit de enige Hogere Technische School in de gehele provincie. Sindsdien werd gestart met een gelijkaardige inrichting te Kortrijk. Het Hoger Technisch Instituut te Oostende bezit een voorbereidende klasse tot de ingenieurstudies. Volgend op de drie jaar ingenieurstudies kan na een vierde jaar een gekombineerd diploma van technisch ingenieur in de elektro-chemie of in de elektro-mechanica afgeleverd worden. Dit instituut bezit een industrieel-wetenschappelijke afdeling (lage-

1. Zie volgende blz.

re en hogere secundaire cyclus) die een vorm is van humaniora met technische inslag die voorbereidt op het hoger onderwijs.

Het Stedelijk Technisch Instituut voor Industrie, Handel en Hotelwezen had zijn embryo in 1902 en groeide sindsdien uit tot een instituut met grote verscheidenheid in de opleidingsmogelijkheden (dagonderwijs : 835 leerlingen in 1960-61). Vanaf 1960-61 werd gestart met een eerste jaar hoger technisch onderwijs met 4 leerlingen in de afdeling elektriciteit. In 1959-60 werd een industrieel wetenschappelijke afdeling (A2) opgericht waarvan het 3e jaar als voorbereidend jaar tot de hogere studies fungeert ; in 1960-61 waren 11 leerlingen ingeschreven.

Na het beëindigen van de lagere secundaire cyclus (A3) kan meestal nog een specialisatiejaar gevolgd worden.

Te vermelden valt de afdeling „hotel” die de toeristische activiteit aan de kust ten goede komt.

Oostende is tevens het centrum van de opleiding tot het vissersberoep.

B. Evolutie van de leerlingenbezetting

In tabel V, 19¹ wordt een overzicht gegeven van de evolutie van het aantal leerlingen in het technisch onderwijs.

De groei in het dagonderwijs is zeer snel verlopen. Tussen 1950 en 1960 is het leerlingental met 71 % toegenomen ; voornamelijk tijdens de jongste vijf jaren was de stijging zeer uitgesproken. In het avond- en zondagonderwijs was er slechts een geringe toename van de leerlingenbezetting.

De stijgende belangstelling voor het hoger onderwijs draagt bij tot een versnelde maximale valorisatie van het intellectueel potentieel. In het hoger technisch onderwijs bedroeg de toename 128 % tegenover 61 % in het secundair onderwijs.

In de scholen met beperkt leerplan was er tussen 1950 en 1960 enkel in de middelbare avondvakscholen een toename van het leerlingental (+ 40 %). Steeds meer jongeren krijgen de kans een beroepsvorming te verwerven in dagonderwijs ; het onderwijs met beperkt leerplan wordt geleidelijk herleid tot de rol van een voortgezet onderwijs of een onderwijs dat volmakings- of wederaanpassingskursussen omvat.

De sterkste groei viel waar te nemen in de branche elektriciteit

1. Zie volgende blz.

Tabel V, 19: Aantal leerlingen in het technisch onderwijs, arrondissement Oostende, 1950-60 (a).

Afdeling	Schooljaar				
	1950-51	1955-56		1960-61	
	Abs.	Abs.	Index 1950-51 = 100	Abs.	Index 1950-51 = 100
<i>Scholen met volledig leerplan</i>					
Hoger technisch onderwijs (A1)	151	205	136	344	228
Secundair technisch onderwijs					
- hoger secundair (A2)	310	435	140	500	161
- lager secundair (A3)	821	947	115	1.324	161
Beroepsschool (A4)	16	12	75	54	338
	1.298	1.599	123	2.222	171
<i>Scholen met beperkt leerplan</i>					
Middelbare nijverheidsscholen (B2)	67	60	90	52	78
Lagere nijverheidsscholen (B5)	186	209	112	187	101
Middelbare avondvakscholen (A6-2)	189	262	139	265	140
Lagere avondvakscholen (B6-5)	211	200	95	188	89
	653	731	112	692	106
<i>Visserijscholen en motoristen- school</i>					
Dagschool	81	102	126	118	146
Avondschool	62	21	34	65	105
	143	123	86	183	128

die de belangrijkste afdeling geworden is in het hoger onderwijs en in het secundair onderwijs van de hogere graad¹.

Tijdens het schooljaar 1960-61 bedroeg het aandeel voor de branche elektriciteit 47,7 % in de categorie A1 en 38,2 % in de categorie A2. In de categorie A3 kent de afdeling mechanica veruit de sterkste bezetting met een aandeel van 49,4 % (oriëntatiejaar niet inbegrepen). De beroepsschool had tot 1960 slechts 1 afdeling, nl. schilderen.

De toename van het leerlingental was zeer groot in de diverse categorieën voor de afdeling elektriciteit; de stijgingsindices beliepen in 1960-61 in vergelijking met 1950-51 respectievelijk 273 voor A1, 144 voor A2 en 176 voor A3. In het hoger technisch

(a) Handelonderwijs niet inbegrepen.

1. Zie tabel V, 20.

Tabel V, 20: Evolutie van de schoolbevolking naar de gevolgde afdeling in het dagonderwijs, 1950-60.

Kategorie en afdeling	Schooljaar 1950-51	Schooljaar 1955-56		Schooljaar 1960-61	
	Aantal leerlingen	Aantal leerlingen	Index 1950-51 = 100	Aantal leerlingen	Index 1950-51 = 100
<i>Hoger technisch onderwijs (A1)</i>					
Elektriciteit	60	64	107	164	273
Mechanica	44	68	155	95	216
Scheikunde	31	47	152	85	274
Vorbereidend	16	26	163	—	—
<i>Secundair technisch onderwijs van de hogere graad (A2)</i>					
Elektriciteit	151	205	136	344	228
Mechanica	133	159	120	191	144
Hotel	135	215	159	85	63
Industrieel Wetenschappelijke	—	30	—	37	—
Vorbereidend	—	—	—	134	—
	42	31	74	53	126
<i>Secundair technisch onderwijs van de lagere graad (A3)</i>					
Elektriciteit	310	435	140	500	161
Mechanica	132	125	95	232	176
Hotel	402	478	119	463	115
Hout	72	85	118	126	175
Bouwkunde	186	100	54	77	41
Orëntatiejaar	29	30	103	40	138
	—	129	—	386	—
<i>Beroepsschool (A4)</i>					
Schilderen	821	947	115	1.324	161
Elektriciteit	16	12	75	21	131
Mechanica	—	—	—	10	—
	—	—	—	23	—
	16	12	75	54	338

onderwijs werd de afdeling mechanica door een sterk stijgend aantal leerlingen gevolgd (index 216); in het secundair technisch onderwijs van de hogere graad was er - na een belangrijke toename tussen 1950 en 1955 - een opvallende inzinking in de leerlingenbezetting in de afdeling mechanica (index 63 in 1960-61). In plaats van de richting mechanica-finaliteit te kiezen geven meer en meer leerlingen de voorkeur aan de industrieel wetenschappelijke afdeling die de overgang naar het hoger onderwijs met keuzemogelijkheid onder de diverse afdelingen openlaat. Ook in de categorie A3

kan een tendens tot een dalende leerlingenbezetting in de afdeling mechanica vastgesteld worden.

De afdeling scheikunde (A1) geniet een stijgende belangstelling (index 274).

De toename in de afdeling hotelwezen is vrij belangrijk in de categorie A3 (index 175).

De geringe belangstelling voor de afdeling „houtbewerking” komt tot uiting in een dalend leerlingencijfer ; in 1960 bedroeg dit aantal nog amper 41 % van het cijfer van 1950.

Het groot aantal leerlingen in de oriëntatiejaren (A3) duidt op het groeiend besef van de noodzakelijkheid van een degelijke beroepsopleiding.

Voor zover de gegevens van tabel V, 20 toelaten een oordeel te formuleren over de doorstroming van de lagere graden naar de hogere, blijkt dit verloop voldoening te geven. De afdeling mechanica van het secundair technisch onderwijs van de lagere graad levert zonder twijfel een belangrijk aantal krachten aan het bedrijfsleven.

C. Geografische herkomst van de leerlingen in het technisch onderwijs te Oostende

De betekenis van het technisch onderwijs voor het eigen arrondissement en voor de omringende gemeenten kan afgeleid worden uit het beeld van de geografische spreiding van de leerlingen. Van het Hoger Technisch Instituut werden omstandige gegevens bekomen nopens de herkomst van de leerlingen. Door de aanwezigheid van een instelling die de vorming van technische ingenieurs verzekert zijn de categorieën A1 en A2 voor een belangrijk deel bevolkt met leerlingen die niet tot het arrondissement behoren. In tabel V, 21 werd de procentuele verdeling van de leerlingen naar woongemeente opgenomen ; hierbij werd uitgegaan van de gekumuleerde bezetting van de jaren 1958-59 en 1959-60.

De schoolbevolking van de categorie A1 omvat slechts 21,1 % leerlingen die in het arrondissement Oostende wonen. Het weringsveld bestrijkt de gehele provincie en gaat zelfs tot in andere provincies (vooral Oost-Vlaanderen). Het arrondissement Brugge levert 20,1 % van de leerlingen ; ook het arrondissement Kortrijk, dat sinds 1957 een eigen technische school voor ingenieurs bezit en dat zoals het Brugse gedeeltelijk georiënteerd is op Gent, stuurt een belangrijk aantal leerlingen naar Oostende (14,7 %) evenals Roeselare (15,3 %).

Tabel V, 21 : Ruimtelijke spreiding van de schoolbevolking in het technisch onderwijs in het arrondissement Oostende, 1958-60 (a).

Woonplaats der leerlingen	Kategorie A1 in pCt.	Kategorie A2 in pCt.	Kategorie A3 in pCt.
Oostende en randgemeenten	15,1	20,3	37,5
Andere gemeenten v. h. arrond. Oostende	6,0	17,9	38,3
Totaal arrondissement Oostende	21,1	38,2	75,8
Arrondissement Brugge	20,1	12,0	6,3
Diksmuide	7,5	11,9	9,4
Veurne	5,0	10,2	1,2
Tielt	4,5	5,0	1,8
Ieper	8,7	9,3	2,1
Roeselare	15,3	6,8	2,4
Kortrijk	14,7	4,6	0,4
Totaal West-Vlaanderen z/Oostende	75,8	59,8	23,6
Overige provincies	2,9	1,8	0,6
Buitenland	0,2	0,2	—
TOTAAL	100,0	100,0	100,0

In de categorie A2 is het aandeel van het eigen arrondissement reeds belangrijker en bereikt 38,2 %; onder de overige arrondissementen van West-Vlaanderen komen voornamelijk de omringende arrondissementen naar voren met een gezamenlijk aandeel van 34,1 % in de totale schoolbevolking. Ook uit de meer afgelegen arrondissementen komen nog een aanzienlijk aantal leerlingen, voornamelijk in het onderwijs voorbereidend op het hoger onderwijs.

De schoolbevolking van de categorie A3 behoort logischerwijze overwegend tot het arrondissement Oostende (75,8 %); het aandeel van de omringende arrondissementen bereikt toch nog 16,9 % waarin vooral het aandeel van Diksmuide opvalt (9,4 %) ¹.

Aan het Stedelijk Technisch Instituut voor Industrie, Handel en Hotelwezen worden verhoudingsgewijze minder leerlingen geteld van buiten het eigen arrondissement. Dit instituut, dat zoals het

(a) Hoger Technisch Instituut te Oostende.

1. Te Diksmuide werd pas in 1959 met vakonderwijs gestart.

Hoger Technisch Instituut een internaat bezit, rekruteert ook uit andere arrondissementen van West-Vlaanderen en uit andere provincies. Vooral het rekruteringsveld van de afdeling „hotelwezen” is sterk gespreid, met het overwicht op de kustgemeenten.

Deze analyse illustreert op sprekende wijze de verzorgende functie van de stad Oostende inzake technisch onderwijs; de invloedssfeer strekt buiten West-Vlaanderen voor het hoger technisch onderwijs en ligt zelfs zeer breed voor het secundair onderwijs.

§ 2. Het technisch onderwijs voor meisjes

De meisjes krijgen ruim de gelegenheid tot het verwerven van een beroepsvorming in de vakken snit, naad en konfektie evenals in huishoudkunde. Te Oostende bestaat een instituut voor verpleegkunde; Oostende vervult trouwens een centrumfunctie op medisch vlak voor een uitgestrekt gebied.

Benevens Oostende, dat een zestal scholen voor beroepsonderwijs voor meisjes telt, bezitten ook Bredene, Eernegem, Gistel en Oudenburg een beroepsschool waar opleiding verstrekt wordt in dagonderwijs in het beroep „snit en naad”. In avondonderwijs kunnen te Bredene lessen gevolgd worden in snit en konfektie (C4 Lg) evenals te Oudenburg (C4).

Tijdens het schooljaar 1959-60 volgden 2 meisjes de kursussen aan het Hoger Technisch Instituut te Oostende in de afdeling scheikunde-hoger onderwijs en waren 7 meisjes ingeschreven aan het Stedelijk Technisch Instituut voor Industrie, Handel en Hotelwezen te Oostende voor de cursus „hotel”.

De geografische spreiding van de instituten schenkt voldoening en draagt bij tot een grote deelname van het beroepsonderwijs¹.

Het aantal leerlingen in het dagonderwijs is stijgend tijdens de jongste jaren; in het avond- en zondagonderwijs daarentegen slinkt het aantal lesvolgers. De toename van het leerlingental in het dagonderwijs valt haast integraal toe te wijzen aan de verhoogde bezetting van de leerwerkscholen voor snit en naad.

Enkele jaren geleden werd te Eernegem nog onderricht verstrekt in het kantwerken.

§ 3. Het technisch handelsonderwijs (jongens en meisjes)

De opleidingsmogelijkheden voor technisch handelsonderwijs zijn in het arrondissement Oostende uiterst beperkt, vooral voor de jongens.

1. Zie tabel V, 22.

Tabel V, 22: *Instituten voor technisch en vakonderwijs voor meisjes, schooljaar 1956-57 en 1959-60.*

Afdeling en stad of gemeente	Aantal leerlingen	
	1956-57 (a)	1959-60 (a)
<i>Scholen met volledig leerplan</i>		
<i>Snit en naad</i>		
Bredene C3-2	—	51
Eernegem C3-1	67	119
Gistel C3-2	67	123
Oostende C1 lagere secundaire cyclus	} 142	116
Oostende C1 hogere secundaire cyclus		46
Oostende C3-1	94	137
Oostende C3-1 oriëntatiejaar	} 92	190
Oostende C3-1 lagere secundaire cyclus		
Oostende C3-1 hogere secundaire graad		
Oostende C1	165	123
Oostende C3	19	107
Oudenburg C3 oriëntatiejaar	—	97
<i>Verpleegkunde</i>		
Oostende C1 A2 verpleegsters	} 89	6
Oostende C1 A2 assistenten		12
Oostende C2 kinderverzorgsters		70
<i>Huishoudkunde</i>		
Oostende C5-1	58	83
Oostende C5	53	68
<i>Scholen met beperkt leerplan</i>		
Bredene : snit en naad : C4 Lg	—	38
Oudenburg : snit en naad : C4	80	10
Eernegem : kantwerk : B4 C4 Lg	35	—
Zevekote : huishoudkunde : C6	17	—
	1.026	1.396

Aan het Stedelijk Technisch Instituut voor Industrie, Handel en Hotelwezen te Oostende kunnen in avondonderricht kursussen gevolgd worden in het technisch handelsonderwijs (B2). Tijdens het schooljaar 1959-60 waren 155 jongens en 97 meisjes ingeschreven.

In twee technische scholen te Oostende werd tijdens het schooljaar 1959-60 in dagonderwijs handelsoonderricht gevolgd door 337 meisjes in de lagere secundaire cyclus (A6-A3) en door 132 meisjes in de hogere secundaire cyclus (A6-A2).

(a) Het totale aantal scholen bedroeg 10 in 1956-57 en in 1959-60.

§ 4. Het middelbaar onderwijs

Het bedrijfsleven rekruteert eveneens een gedeelte van zijn personeel uit het middelbaar onderwijs.

Tijdens het schooljaar 1959-60 waren er in het arrondissement Oostende 7 instituten voor middelbaar onderwijs. Twee rijksmiddelebare scholen zijn toegankelijk voor jongens en meisjes, terwijl de derde voorbehouden blijft voor meisjes; de vrije middelbare scholen omvatten 2 inrichtingen voor jongens en 2 voor meisjes.

In tabel V, 23 wordt de leerlingenbezetting in de diverse instituten weergegeven.

Tabel V, 23 : Inrichtingen voor middelbaar onderwijs, arr. Oostende, 1956-57 en 1959-60.

Afdeling en stad of gemeente	Schoolbevolking 1956-57		Schoolbevolking 1959-60	
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes
<i>Tweede graad</i>				
Gistel	—	—	163	230
Oostende	124	532	113	602
	124	532	276	832
<i>Eerste graad</i>				
<i>Oude humaniora en gemengd</i>				
Gistel	—	—	25	—
Oostende	713	222	757	249
	713	222	782	249
<i>Nieuwe humaniora</i>				
Gistel	—	—	50	—
Oostende	771	257	929	225
	771	257	979	225
Algemeen totaal	1.608	1.011	2.037	1.306

In het arrondissement Oostende waren er tijdens het schooljaar 1959-60 16,9 jongens per duizend inwoners ingeschreven in het middelbaar onderwijs; voor de meisjes was het overeenkomstige verhoudingscijfer 10,9 pro mille. Deze hoge leerlingenbezetting is evenwel niet het gevolg van een grote deelname van het eigen arrondissement doch wel van een belangrijke toevoer van leerlingen

uit de omringende arrondissementen naar de instituten met middelbaar onderwijs van de hogere graad.

Tijdens de jongste jaren stagneert de schoolbevolking in de oude humaniora; de voorkeur gaat in stijgende mate naar de nieuwe humaniora, vooral bij de jongens.

Te Oostende bestaat een Dienst voor studie- en beroepsoriëntering en een Psycho-medico-sociaal centrum.

§ 5. De beroepsherscholing

Hierboven werd vastgesteld dat een groot aantal werklozen op permanente wijze de arbeidsmarkt zeer ruim houden. De opname van deze werklozen in het produktieproces stoot echter in talrijke gevallen op moeilijkheden door onvoldoende scholing of door scholing in beroepen voor bedrijfstakken die niet expansief of zelfs regressief zijn. Alleen door beroepsherscholing kan vermeden worden dat deze arbeidskrachten definitief afglijden naar de werkloosheid.

Hoewel de herscholing in door de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening opgerichte kollektieve centra een zeer grote financiële inspanning vraagt, en dus uiteraard dwingt tot een scherpe selectie van kandidaten en de herscholingsmogelijkheden sterk beperkt, heeft tot op heden enkel deze vorm een ruime verspreiding genomen ingevolge de vele praktische moeilijkheden aan de andere methodes verbonden.

Het is op grond van de analyse van de werkloosheidsstatistieken per beroepsgroep en van de systematische ontleding van de niet voldane bemiddelingsopdrachten in de diverse beroepsgroepen, dat de wenselijkheid van de oprichting of het instandhouden van een kollektief centrum wordt overwogen.

De werkloze in kollektieve herscholing heeft thans, benevens zijn werkloosheidsuitkering, recht op een uurpremie ten bedrage van 5 F, op de terugbetaling van zijn verplaatsingskosten en op een premie aan het einde van de leertijd van ten hoogste 800 F die toegekend wordt onder de vorm van gereedschap of werkklederen.

Op huidig ogenblik bestaat een kollektief centrum voor beroepsherscholing in de sektor „hotelwezen” te Oostende. Begin februari 1961 werden in dit centrum 11 hulpkokkinnen en 24 opdiensters opgeleid die ressorteerden onder het gewestelijk bureau Oostende¹;

1. De gebiedsomschrijving omvat de arrondissementen Oostende, Veurne en Diksmuide.

7 werkloze vrouwen behorend tot andere omschrijvingen volgden er eveneens deze opleiding.

In kollektieve centra, ressorterend onder andere gewestelijke bureaus, volgden 37 werklozen van het gewestelijk bureau Oostende een cursus van beroepsherscholing, nl. 12 metselaars, 10 lassers, 6 paswerkers, 6 plaatwerkers, 2 monteurs voor centrale verwarming en 1 loodgieter.

Individuele herscholing was van toepassing in drie gevallen, in casu voor linotypist, briljanteerder en voor diamantslijper.

Op basis van de werkloosheidscijfers kan zonder twijfel vastgesteld worden dat de arbeidsmarkt van het Oostendse nog ruime mogelijkheden biedt voor vestiging van nieuwe bedrijven; voornamelijk in de zuidelijke uitloper van het arrondissement zijn de arbeidsoverschotten vrij aanzienlijk.

De aanwezigheid van mannelijke werklozen wijst ontegensprekelijk op mogelijkheden; de ervaring leert echter dat de graad van scholing een grote rol speelt voor de herinschakelingsmogelijkheden in de economie. Gezien het hoog aantal ongeschoolden en de éénzijdige geschooldheid van de werklozen, zal een politiek van herscholing noodzakelijk zijn om de opslorping van deze overschotten mogelijk te maken.

De aanwezigheid van vrouwelijke werklozen wijst minder dan bij de mannen op arbeidsoverschotten die het gehele jaar kunnen ingeschakeld worden in nieuwe bedrijvigheden. In de kuststreek moet in de eerste plaats gezocht worden naar activiteiten die het kusttoerisme compenseren in de winter. Op de landelijke gemeenten gaat ongetwijfeld nog een reserve aan vrouwelijke arbeidskrachten schuil in de landbouw.

DEEL VI

BESLUITEN,

KRACHTVELDEN EN AANBEVELINGEN

INLEIDING

De studie van de economische structuur van het arrondissement Oostende wijst op een verscheidenheid van mogelijkheden en krachten. Het specifieke in deze structuur is het belang en de snelle ontwikkeling van het toerisme als motorisch element ; deze evolutie stelt evenwel eigen problemen voorop en vraagt een aangepaste benadering van het fenomeen. Naast het toerisme zijn industrie, landbouw, handel en diensten belangrijk als welvaartsbronnen voor het Oostendse. Vooral de stagnatie in de industriële sektor heeft reeds bij herhaling de aandacht gevraagd van de bevoegde overheid. De vele problemen die zich rond dit punt concentreren moeten in de eerstvolgende jaren hun beslag krijgen indien men een rendementsverlies van een belangrijk regionaal kapitaal wil voorkomen.

Enkel een nauwkeurig afwegen van de gevolgen van maatregelen op zo sterk uiteenlopende vlakken als toerisme en industrie kan tot een coherent geheel leiden.

Hierna worden een aantal richtlijnen verstrekt die in het bijzonder de streek en de welvaart van haar bevolking betreffen zonder een algemeen welvaartsprogramma met ruimtelijke inslag te vormen. Om deze laatste opgave te kunnen verwezenlijken zou tot een schaalvergroting dienen te worden overgegaan.

Vooraleer deze aanbevelingen te formuleren, worden de hoofdpunten van deze ontleding nogmaals duidelijk gesteld en wordt gepoogd de krachtlijnen die op huidig ogenblik het Oostendse beheersen, te omlijnen.

HOOFDSTUK I

SAMENVATTING

1. De huidige economische structuur van het arrondissement Oostende spruit voort uit zijn ligging : de ontwikkeling van het toerisme aan de kuststrook en de smalle tewerkstelling in de industrie aan kust en achterland door de verwijdering van het centrum van het land.
2. De smalle duinenstrook is grotendeels voor de landbouw onbruikbaar. De achterliggende poldergronden hebben een hoge landbouwkundige waarde. In het uiterste zuiden behoren enkele gemeenten geheel of gedeeltelijk tot de zandstreek ; de bodem leent er zich enkel tot weinig eisende teelten. In de westelijke kustgemeenten en in enkele gemeenten in het achterland heeft de tuinbouwteelt ingang gevonden ; haar groei werd gestimuleerd door de hoge behoefte aan tuinbouwprodukten tijdens het toeristisch seizoen aan de kust.
3. Het reliëf van de bodem is vlak. De ondergrond is arm aan grondstoffen. De winning van klei in de Polderstreek valt af te raden daar dit tot een verarming van deze hoogwaardige bodems leidt. In de Polders liggen duizenden hektaren waterzieke gronden die voor verbetering vatbaar zijn.
4. Ingevolge de ligging van het arrondissement Oostende in het uiterste noordwesten van het land is zijn economie in het verleden nooit volledig geïntegreerd geraakt in de nationale huishouding ; de regionale markteconomie wordt verder door de zee grens gehalveerd.
5. De ontwikkeling van de zee kust als toeristisch oord, met Oostende als centrum, gaf aanleiding tot de ontsluiting van het Oostendse via spoorlijnen en verkeerswegen.
6. Op heden is Oostende begunstigd met een veelzijdig net van verkeersmiddelen. De geëlektrificeerde spoorlijn Luik-Brussel-Oostende en de autosnelweg Brussel-Oostende vormen samen met het kanaal Gent-Brugge-Oostende de hoofdassen van het verkeer. Oostende beschikt bovendien over een handelshaven die echter in de huidige ontwikkeling van het handelsverkeer slechts beperkte mogelijkheden heeft. Vooral als invalspoort voor het toerisme heeft de Oostendse haven toekomst. De vlieg-

haven van Middelkerke is buitengewoon waardevol voor het toeristisch verkeer.

7. Anno 1960 beliep de globale zeescheepvaart in de handelshaven van Oostende 241.465 ton (geladen en geloste goederen); de binnenscheepvaart beliep er 180.291 ton. De havenbedrijvigheid is lichtjes verminderd in vergelijking met de vooroorlogse jaren. Als passagiershaven was de groei zeer belangrijk. Het aantal vervoerde reizigers steeg van 393.040 in 1950 tot 1.316.331 in 1960.
8. Op de luchthaven van Oostende steeg het aantal vervoerde reizigers van 52.175 in 1956 tot 213.862 in 1960. Er mag verwacht worden dat de luchthaven in 1965 een miljoen reizigers zal overschrijden.
9. In 1960 bedroeg de vervoerde tonnemaat op het kanaal Brugge-Oostende 2.384.360 ton. Kenmerkend is de toevoerfunctie: er werd in 1960 1.103.032 ton gelost en amper 185.741 ton goederen geladen.
10. Een onderzoek uitgevoerd op basis van de verkeersmogelijkheden per spoor en buurtspoor wees uit dat 9 gemeenten van het Oostendse, gelegen in het oostelijk en zuidwestelijk deel, onvoldoende ontsloten zijn.
11. Voor het wegverkeer zijn vooral de autosnelweg Brussel-Oostende en de rijkswegen Oostende-Gent-Brussel, Knokke-Duinkerke en Oostende-Menen van betekenis. De weg Knokke-Duinkerke (Koninklijke baan) en de autosnelweg kennen belangrijke spitsen tijdens het toeristisch seizoen. Het arrondissement Oostende beschikt in vergelijking met het Rijk en met West-Vlaanderen over een minder dicht autopark.
12. Alle gemeenten van het arrondissement Oostende zijn aangesloten op een elektriciteitsnet, 14 gemeenten op 27 hebben ten minste over een gedeelte van het grondgebied gasdistributie; slechts 10 gemeenten beschikken over een waterbedelingsnet.
13. De woningvoorraad beliep op eind 1960 29.145 partikuliere huizen. Op grond van de gezinsstructuur kent het Oostendse een woningtekort van circa 1.500 eenheden. De Oostendse binnenstad is in korte jaren volledig van uitzicht veranderd door de doorbraak van de hoogbouw.

14. Oostende is de eerste vissershaven van het land ; 45,8 % van het aantal vissersboten is te Oostende ingeschreven. De vismijn van Oostende verwerkte in 1960 78,9 % van de Belgische vangst.
15. Het arrondissement Oostende heeft een bevolking van circa 120.000 personen. Sinds 1947 is de bevolking met 11,7 % toegenomen ; in vergelijking met het Rijk (7,8 %) en West-Vlaanderen (6,9 %) kent het Oostendse een vlugge groei.
16. Het natuurlijk akkres beloopt in het Oostendse circa 7,6 ‰. De natuurlijke bevolkingsgroei is even hoog in het arrondissement Oostende als in de provincie West-Vlaanderen ; de groei is echter 2 ‰ hoger dan in het Rijk in zijn geheel.
17. Het arrondissement Oostende noteert tijdens de jongste jaren regelmatig een licht inwijkingoverschot. Het Oostendse heeft een inwijkingoverschot uit alle arrondissementen van West-Vlaanderen, behoudens het arrondissement Brugge ; het is een uitwijkingsgebied ten aanzien van de meeste andere Belgische provincies.
18. De kuststrook met als kernpunt Oostende (met uitbreiding Stene) boekt permanent een vestigingsoverschot ten nadele van de plattelandsgemeenten van het eigen arrondissement en van de overige arrondissementen van West-Vlaanderen. Ook ten opzichte van de andere provincies, behoudens Brabant en Antwerpen, bevestigt de kuststreek haar aantrekkingskracht. De plattelandsgemeenten van het arrondissement Oostende verliezen van hun bevolking ten voordele van de eigen kuststrook, het arrondissement Brugge en nagenoeg alle andere provincies.
19. De bevolking is in het arrondissement Oostende buitengewoon sterk gekoncentreerd. Oostende is de meest bevolkte stad van West-Vlaanderen en telt 56.335 inwoners (einde 1960). Samen met de aangrenzende gemeenten Stene, Middelkerke, Bredene en Zandvoorde groepeerst Oostende 65 % van de arrondissementsbevolking. In het zuidoosten liggen een drietal vrij grote gemeenten, nl. Ichtegem, Eernegem en Gistel, met ieder een bevolking van bijna 6.000 personen. Het gebied ten westen van de as Ichtegem-Oostende is zeer dunbevolkt en omvat slechts 2 gemeenten met meer dan 1.000 inwoners.
20. De groeipunten in het arrondissement Oostende zijn de kustgemeenten met de Oostendse agglomeratie als zware kern ; de

bestaansmogelijkheden in de toeristische sektor is de verklarende faktor. Het agrarisch gebleven gebied in het zuidwesten verliest gestadig van zijn bevolking terwijl in de gemeenten ten oosten van de as Ichtegem-Oostende de bevolking stagneert.

21. De veroudering van de bevolking is in het Oostendse bijna even ver gevorderd als in het Rijk. Vooral de stad Oostende – als residentie van tal van buiten de beroepsleeftijd getreden personen – heeft een oude bevolking. Op eind 1959 bestond de bevolking van het arrondissement Oostende voor 11,1 % uit personen van meer dan 65 jaar (11,9 % in het Rijk); het arrondissement Oostende telde 23,8 % personen van minder dan 15 jaar (23,4 % in het Rijk).
22. Bij evenwicht tussen in- en uitwijking wordt tussen 1959 en 1974 een toename verwacht van de totale bevolking van 10.230 personen of 8,6 %. De jongerenbevolking (minder dan 15 jaar) zal toenemen met 10,7 % doch het aantal personen van 65 jaar en meer zal aangroeien met 31,9 %.
23. Tussen 1959 en 1964 wordt een aangroei verwacht van de potentieel actieve bevolking (mannen tussen 15 en 65 jaar, vrouwen tussen 15 en 60 jaar) van gemiddeld 165 per jaar, tussen 1964 en 1969 van gemiddeld 96 en tussen 1969 en 1974 van gemiddeld 280 eenheden per jaar. De aanwas van de actieve bevolking zal dus zeer beperkt blijven.
24. De actieve bevolking omvatte op 31 dec. 1947 31.814 mannen en 7.441 vrouwen. Het aandeel van de patroons ligt in het arrondissement Oostende (24,2 %) in vergelijking met het Rijk (22,2 %) vrij hoog. In de nijverheid zijn weinig vrouwelijke arbeidskrachten tewerkgesteld; de werkgelegenheid van vrouwen in het hotelbedrijf en de persoonsverzorging is ruimer dan in de nijverheid.
25. De bevolking van het Oostendse is in vergelijking met het Rijk sterker georiënteerd op het bouwbedrijf, vervoer en verkeer, hotelbedrijf, persoonsdiensten, openbare diensten en andere diensten van algemeen nut. In de eigenlijke industrie werkt slechts 22,3 % van de beroepsbevolking (37,7 % in het Rijk). In de agglomeratie Oostende domineren de sectoren openbare diensten en diensten van algemeen nut, vervoer, handel, kredietwezen, hotelbedrijf en persoonsdiensten. De bouwsector is vooral belangrijk voor de inwoners van de kerngemeenten in het zuidoosten van het arrondissement evenals in de kustge-

- meenten. In het zuidwestelijk deel is de landbouw de voornaamste aktiviteitsgroep.
26. De totale tewerkstellingskapaciteit van het arrondissement Oostende belooft circa 31.600 eenheden. Van deze tewerkstelling is 33,5 % aan te treffen in de industrie, 4,4 % in het ambachtswezen, 14,6 % in de landbouw en visserij en 47,5 % in de tertiaire sektor.
 27. De tewerkstelling in de nijverheid is vrij beperkt en is bovendien tijdens de jongste jaren dalend. Het embryo van de belangrijkste ondernemingen werd pas na de eerste wereldoorlog gelegd en steunde veelal op de nabijheid van de haven en van de zee (visserij, transport).
 28. In de be- en verwerkende nijverheid beliep de totale tewerkstelling in 1960 4.850 werknemers in 447 ondernemingen met bezoldigd personeel. De arbeidsbezetting in de semi-industriële sektoren (bouw, transport, visserij) overschrijdt het totaal der effectieven in de eigenlijke industrie; op 30 juni 1960 lag een tewerkstelling van 5.981 personen gespreid over 645 bedrijven.
 29. De tewerkstelling in de strikt industriële bedrijven bedraagt circa 10 % van de beroepsbevolking in het Oostendse tegenover 26 % in West-Vlaanderen en 27 % in het Rijk. Voor de tewerkstelling in de semi-industriële bedrijven komt het arrondissement Oostende evenwel met een aandeel van 14 % tegenover 7 % in West-Vlaanderen en in het Rijk.
 30. Tussen midden 1947 en medio 1960 bleef het aantal industriële bedrijven op hetzelfde niveau en daalde de tewerkstelling van 5.146 eenheden tot 4.850 eenheden of met 5,8 %. Tijdens deze periode dreef West-Vlaanderen de tewerkstelling op met 21,3 % en was er in het Rijk een toename van het aantal effectieven met 2,4 %. Tussen februari 1937 en midden 1947 had het Oostendse een groei gekend van circa 8 % tegenover een toename van ongeveer 20 % in het Rijk en in West-Vlaanderen.
 31. De belangrijkste sektoren zijn de metaalnijverheid (1.454 tewerkgestelden), de voedingswarenbereiding (1.071) en de chemische nijverheid (934). In de chemische nijverheid is de tewerkstelling sinds 1947 dalend (vermindering met 282 eenheden). Ook in de metaalsektor was er een dalende tewerkstelling (— 28). In de voedingswarenbereiding kon het arbeidspotentieel lichtjes uitgebreid worden (93).

32. De gemiddelde tewerkstelling in de eigenlijke industriële ondernemingen bereikte op 30 juni 1960 10,9 eenheden tegenover 19,6 in West-Vlaanderen en 24,8 in het Rijk. Het Oostendse telt slechts één grootbedrijf met circa 1.000 tewerkgestelden, 1 bedrijf met 200 à 500 tewerkgestelden en 8 bedrijven met 100 à 200 tewerkgestelden.
33. De semi-industriële bedrijven als bouw en vervoer kwamen in het Oostendse tot ontwikkeling via het toerisme en de havenbedrijvigheid. Op 30 juni 1960 werden in 429 bedrijven in de bouwsector 4.210 personen tewerkgesteld en in de sektor transport 597 personen in 62 bedrijven. In de visserij werden 1.174 personen tewerkgesteld in 154 ondernemingen.
34. Tussen 1947 en 1960 groeide de tewerkstelling in het bouwbedrijf met circa 800 eenheden ; zowel de wederopbouw van de kust als de sterke expansie van het toerisme hebben de groei van de tewerkstelling in het bouwvak gesteund. In de zeevisserij was de tewerkstelling dalend.
35. De semi-industriële ondernemingen tellen 1 bedrijf met 200 à 500 tewerkgestelden en 8 met 100 à 200 tewerkgestelden. De gemiddelde tewerkstelling beloopt 9,8 personen per onderneming in de bouwsector en 9,6 in het transportbedrijf.
36. In het Oostendse valt slechts 24,6 % van de industriële tewerkstelling in ondernemingen met 200 en meer tewerkgestelden tegenover 52,8 % in het Rijk. Ook in de semi-industriële bedrijven bestaat een overeenkomstige ongunstige afwijking (respektievelijk 6,0 % en 25,8 %).
37. De concentratie van de industriële tewerkstelling (semi-industriële activiteiten inbegrepen) is zeer groot in het Oostendse. Op 30 juni 1960 groepeerde de stad Oostende samen met de randgemeente Zandvoorde 70,5 % van de totale tewerkstelling. Tussen 1937 en 1947 was er een belangrijke groei te Oostende ; na 1947 was de tewerkstelling evenwel dalend. De concentratie van de tewerkstelling is sinds 1937 enigermate afgenomen ; in 1937 bedroeg het aandeel van Oostende en Zandvoorde in de totale tewerkstelling 75,6 %. De industriële tewerkstelling blijft buiten de agglomeratie Oostende uiterst schaars ; buiten de agglomeratie is slechts één bedrijf gevestigd met meer dan 100 tewerkgestelden (Westende, bouwbedrijf).
38. Op einde 1947 werden in het arrondissement Oostende 2.045 alleenstaande handarbeiders geteld. Per 1.000 inwoners werd

hiermede het niveau van het Rijk (19) bereikt ; het provinciaal gegeven (23) lag aanzienlijk hoger. De voedingswarenbereiding, konfektie en het bouwvak namen in 1947 circa 60 % op van het totale aantal alleenstaande vaklieden. Onder deze 2.045 ambachtlieden kwamen er 980 voor met een alleenstaande handel. Sinds 1947 is het aantal alleenstaande handarbeiders ongetwijfeld afgenomen.

39. De landbouw beneemt in het arrondissement Oostende circa 73 % van de totale oppervlakte tegenover 79 % in West-Vlaanderen en 59 % in het Rijk. Vooral het zuidwestelijk deel van het arrondissement Oostende is sterk agrarisch gebleven.
40. De gemiddelde grootte van de eigenlijke landbouwbedrijven (+ 1 ha) belooft 10,46 ha. De bedrijven met meer dan 20 ha betelen circa 46 % van de totale kultuurgrond. Slechts 22,6 % van de beteelde grond wordt in eigendom uitgebaat.
41. De landbouw van het arrondissement Oostende wijst op een specialisatie op twee terreinen, de graankultuur enerzijds met de nadruk op tarwe en gerst, de veehouderij anderzijds, met het aksent op de fokkerij. De verbouwing van graangewassen beslaat 37,7 % van de totale beteelde oppervlakte en het grasareaal 44,8 %.
42. De rundveestapel groeide tussen 1929 en 1959 aan van 19.590 stuks tot 35.767 stuks. Terwijl het aantal melkkoeien stabiliseerde rond 9.500 stuks, greep er een sterke verruiming plaats van het aantal stuks jong- en mestvee. De varkensstapel is tussen 1929 en 1959 meer dan verdubbeld ; de bezetting steeg van 14.737 in 1929 tot 31.274 in 1959. De groei was vooral groot in de Zandstreek (index 263).
43. De motorisering en de mechanisering van de landbouw bleef in het Oostendse ten achter in vergelijking met het Rijk en met West-Vlaanderen.
44. Circa 9.200 personen of 8,3 % van de totale bevolking van het arrondissement Oostende waren in 1950 voor hun inkomen afhankelijk van de landbouw ; in de provincie West-Vlaanderen beliep dit aandeel 12,4 % en in het Rijk 10,2 %. In het zuidwestelijk deel van het arrondissement behoren nog meer dan 35 % van de bewoners tot de landbouwbevolking. De actieve bevolking in de landbouw omvatte in 1950 5.900 personen of 15,0 % van de totale actieve bevolking. De tewerkstelling in

de landbouw krimpt steeds meer in. Op 15 mei 1960 werden nog slechts 3.272 permanent tewerkgesteld in de landbouw geteld.

45. Een enquête, uitgevoerd op 263 bedrijven, wees uit dat ruim de helft van de landbouwerskinderen buiten de primaire sektor terecht komt; circa 22 % onder hen zijn tewerkgesteld als ongeschoolde werkkraft.
46. Op 31 dec. 1947 telde het arrondissement Oostende 3.976 verkoopinrichtingen door alleenstaande handelaars uitgebaat en 336 inrichtingen met bezoldigd personeel. Het aantal inrichtingen voor de verkoop van voedingswaren alleen beliep reeds 1.872 waarvan 154 met bezoldigd personeel. Belangrijk waren nog de branches kleding en textiel (583 inrichtingen) en metaalwaren (363).
47. De handelsinrichtingen zijn zeer sterk gekoncentreerd in de stad Oostende. De verzorgende functie van Oostende overschrijdt de arrondissementele grenzen. Deze verzorgingskern groepeerde in 1947 75 % van alle inrichtingen met bezoldigd personeel en 88 % van alle bezoldigden in de handel in het arrondissement Oostende; 63 % van alle groothandelszaken waren er gevestigd.
48. De alleenstaande handelaars kenden in 1947 een dichte bezetting in de landelijke gemeenten in het zuidoosten van het arrondissement; hier kwam een overbezetting in de handelssector tot stand onder de druk van onvoldoende werkgelegenheidskansen in de primaire en de secundaire sektor. De kustgemeenten kennen het fenomeen van de verkoopinrichtingen met overwegend of uitsluitend seizoenklïenteel.
49. De totale bezetting van de handelssector in het arrondissement Oostende beliep op einde 1947 circa 7.000 personen; tussen 1937 en 1947 werd de arbeidsbezetting met ongeveer 400 eenheden uitgebreid. De handel wordt overwegend bedreven door alleenstaande handelaars en helpers (circa 4.900). Het aantal werkgevers beliep medio 1947 270 eenheden en de bezoldigde tewerkstelling 2.128 personen. Na 1947 is de bezoldigde tewerkstelling, niettegenstaande een verruiming van het aantal inrichtingen met bezoldigd personeel, niet meer gestegen.
50. Benevens de eigenlijke verkoopinrichtingen telde het arrondissement in 1947 nog 2.018 inrichtingen – waarvan 313 met

bezoldigd personeel – in de sectoren bank- en financiewezen, diverse agentschappen, hotelwezen, persoonsverzorging en gemakelijkheidsbedrijven. Het grootste aantal behoorde tot de sektor hotel-, restauratie- en cafébedrijf (1.670); de bezoldigde tewerkstelling steeg vrij aanzienlijk in deze bedrijfstak, nl. van 1.015 werknemers in 1947 tot 2.064 in 1960. De totale bezoldigde tewerkstelling in voormelde sectoren evolueerde van 1.670 in 1947 tot 3.386 in 1960.

51. De stad Oostende is het hart van het Belgisch kusttoerisme. De Middenkust – die door de centraal gelegen badplaats Oostende wordt beheerst – bezit een zeer rijk receptief en rekreatief apparaat. De receptieve capaciteit omvat 11.217 plaatsen in 213 erkende hotels, 4.887 plaatsen in 337 niet erkende inrichtingen en 12.315 plaatsen in de diverse logiesvormen voor sociaal toerisme. De logieskapaciteit aan de Middenkust wordt verder gesteund door de aanwezigheid van circa 3.700 huurappartementen en -villa's en door 43 kampeerinrichtingen, die plaats bieden voor circa 13.000 personen. De totale logieskapaciteit mag gesteld worden op ruim 50.000 personen.
52. In 1960 werden aan de Middenkust 2.903.379 overnachtingen geregistreerd waarvan 1.238.425 te Oostende. Oostende lokt een kosmopolitisch publiek ; 54,0 % van alle Britten, 32,9 % van de Amerikanen en 18,8 % van de Duitsers die de kust bezochten, logeerden te Oostende. Op 1.238.425 overnachtingen te Oostende waren er 512.824 van buitenlandse toeristen.
53. De sterke seizoengevoeligheid van het kusttoerisme schept problemen op het vlak van de rendabiliteit van de uitbatingen en de arbeidsvoorziening. 86 % van de overnachtingen aan de Middenkust vallen tijdens de periode juni-september. De benuttingsgraad van de logieskapaciteit bedraagt, op grond van de overnachtingsstatistieken, nauwelijks 64 dagen per jaar voor de erkende hotels.
54. In de sektor hotelbedrijf waren op 30 juni 1960 in het arrondissement Oostende 2.064 bezoldigde arbeidskrachten tewerkgesteld, in de sektor gemakelijkheidsbedrijven 394 en in de sektor persoonsdiensten 565.
55. Oostende is de belangrijkste vissershaven van het land. In 1960 noteerde Oostende 192 vaartuigen met 47.976 pk en 19.775 B.T. Het belang van Oostende ten opzichte van de andere vissershavens is echter dalend. In 1947 hadden 251 vaartuigen

op 484 of 51,9 % Oostende als thuishaven tegen 192 vaartuigen op 419 of 45,8 % in 1960 ; voor de tonnemaat daalde het aandeel van 76,4 % tot 68,0 %.

56. De diepzeevloot is, met uitzondering van 3 vaartuigen die te Zeebrugge ingeschreven zijn, volledig te Oostende gevestigd. De kustvisserij heeft aan betekenis ingeboet ten voordele van Zeebrugge.
57. Einde 1960 was de Oostendse vissersvloot bemand met 935 vissers voor 173 vaartuigen.
58. De aanvoer te Oostende is in verhouding veel belangrijker dan de vissersvloot. In 1960 werd te Oostende 37,5 mln kg of 78,9 % van de totale hoeveelheid aangevoerd met een opbrengst van 390,4 mln F of 72,8 % van de totale waarde. Zoals in de andere havens overweegt ook te Oostende de aanvoer van bodemvis. Zekere vissoorten worden haast uitsluitend te Oostende aangevoerd zoals kabeljauw (83,7 %), schelvis (99,8 %), koolvis (100 %), makreel (99,8 %) en haring (93,1 %). Oostende heeft in de laatste jaren zijn betekenis als haringhaven zien teloor gaan.
59. Het Oostendse wordt gekenmerkt door een vrij hoge mobiliteit van zijn arbeidskrachten. Op einde 1947 gingen 3.248 personen buiten het eigen arrondissement werken. De ingaande pendel is van dezelfde grootte-orde (3.229 personen) doch vertoont kwalitatief totaal andere kenmerken.
60. De uitgaande pendel was voor de helft op vreemde provincies en op het buitenland georiënteerd ; de ingaande pendel kwam voor amper 16 % uit de overige provincies.
61. De uitgaande pendel is vrij belangrijk ten aanzien van het Brugse (870 eenheden). Het Oostendse en het Brugse zijn geografisch en verkeerstechnisch zeer goed op elkaar afgestemd. Tijdens de jongste jaren is deze mobiliteit nog gestegen.
62. Van alle pendelarbeiders die buiten de eigen provincie, doch in het eigen land tewerkgesteld waren op einde 1947 (1.406 eenheden), vonden ruim 40 % een werkgelegenheid in de provincie Brabant (586). Vooral de aantrekkingskracht van de stad Brussel op Oostende is vrij sterk dank zij de behoorlijke verkeerstechnische ontsluiting.
63. De pendelarbeid uit Oostende heeft een andere oorsprong en betekenis dan die uit de overige deelgebieden van het arron-

dissement. Oostende levert 760 pendelarbeiders aan de overige provincies van het land, Eernegem 148, Gistel 76 en Ichtegem 74. In verhouding tot de actieve bevolking betekent dit 7,0 % voor Eernegem, 4,2 % voor Oostende, 4,1 % voor Gistel en 3,7 % voor Ichtegem. De uitgaande pendel uit Oostende bestaat voor circa de helft uit bedienden; de provincies Brabant (45 %), Oost-Vlaanderen (25 %) en Antwerpen (20 %) nemen 90 % op van alle bedienden. In de zuidelijke gemeenten Ichtegem, Eernegem en Gistel zijn daarentegen circa 60 % van de pendelarbeiders tewerkgesteld in de bouwsector. Ook in de verst afgelegen provincies worden pendelarbeiders uit dit gewest aangetroffen. Uit gegevens van de N.M.B.S. blijkt dat de mobiliteit na 1947 nog is gestegen.

64. De ingaande pendel komt vooral uit de aangrenzende arrondissementen en is overwegend gericht op Oostende (2.067) en Zandvoorde (270). Sinds 1947 is deze arbeidsmigratie in omvang gedaald.
65. Het zuidoostelijk gedeelte van het arrondissement Oostende is een gebied met relatief veel seizoenarbeiders. De trek van seizoenarbeiders naar Frankrijk is sterk verminderd doch omvatte nog steeds 730 afreizen in 1960 (tegenover 1.722 in 1949); Ichtegem en Eernegem groepeerden te zamen 86 % van het aantal afreizen. In 1960 verrichtte het plaatsingsbureau Oostende 504 plaatsingen voor seizoenarbeid in België (aardappelrapen uitgezonderd); in 1955 beliep het aantal plaatsingen nog 658.
66. De werkloosheid in het arrondissement Oostende schommelt tijdens de jongste jaren rond 3.500 à 4.500 eenheden; ze is in eerder geringe mate onderhevig aan de conjunkturbewegingen.
67. De werkloosheidsdruk onder de mannelijke beroepsbevolking is het hoogst te Ichtegem, Eernegem en Bekegem waar meer dan 10 % van de actieve bevolking door werkloosheid getroffen wordt. Ook in de aangrenzende gemeenten ligt de werkloosheid zeer hoog. De werkloosheidsdruk onder de vrouwelijke beroepsbevolking is het hoogst in de kustgemeenten en in het zuid-oostelijk deel van het arrondissement (meer dan 2,5 % van de totale actieve bevolking).
68. De seizoengevoeligheid van de werkloosheid is ongeveer even sterk als in het Rijk wat de mannelijke beroepsbevolking be-

treft. Voor de vrouwelijke tewerkstelling werden sterke seizoenschommelingen vastgesteld onder invloed van de in de tijd beperkte werkgelegenheidskansen in de toeristische sektor.

69. Er worden een groot aantal werkloze mannen geteld in de beroepsgroep bouw en onder de gewone ongeschoolden. Bij de vrouwen domineert de sektor toerisme het beeld van de werkloosheid.
70. De werkloosheid uit zich vooral onder de vorm van een aanzwelling van de friktionele werkloosheid. De langeduurswerkloosheid is nochtans ook vrij omvangrijk. Het arrondissement Oostende telt in procent van het Rijkstotaal 2,2 % van de werklozen die reeds meer dan 2 jaar zonder werkgelegenheid zijn voor een aandeel van 1,3 % in de rijksbevolking; ten opzichte van West-Vlaanderen zijn de overeenkomstige verhoudingscijfers 16,4 % en 11,1 %. De werkloosheid treft meer dan in het Rijk en in West-Vlaanderen de jonge leeftijdsgroepen.
71. Aan de hand van de ontleding van de steekkaarten van de volledig werklozen werd vastgesteld dat de mannelijke werklozen 43 % en de vrouwen 50 % van de jaren 1954-59 als werkloze hadden doorgebracht. Zelfs de jonge mannen waren gemiddeld 1 maand op zes werkloos geweest. De werkloosheidsperiodes zijn korter voor geschoolden dan voor ongeschoolden. Op 297 onderzochte gevallen van mannelijke werklozen waren er 106 of 35 % die in de loop van de beschouwde periode buiten de provincie West-Vlaanderen hadden gewerkt.
72. De overbezetting in de landbouw, handel en ambachtswezen is in het arrondissement Oostende vrij beperkt (circa 300 eenheden). Indien echter het Oostendse een zelfde aktiviteitsgraad en industriële bezetting als het Kortrijkse zou kennen, zouden nog circa 5.600 personen uit de plaatselijke arbeidsmarkt kunnen worden opgenomen in de industrie.
73. Het arrondissement Oostende heeft ruime opleidingsmogelijkheden in het vak- en technisch onderwijs. Het rekruteringsveld van het Hoger Technisch Instituut te Oostende reikt tot ver buiten de arrondissementsgrenzen en gaat zelfs tot buiten de provincie.

HOOFDSTUK II

KRACHTVELDEN IN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE

De kansen tot verhoging van de regionale geldstroom te Oostende berusten in de eerste plaats op de uitzonderlijk gunstige verkeerstechnische ontsluiting van het arrondissement. Reeds in het verre verleden werden de grondslagen van de huidige infrastructurale uitbouw gelegd door de aanleg van de haven en het graven van het kanaal Gent-Brugge-Oostende. Op basis van een snel groeiende toeristische bedrijvigheid werd hierop een supplementaire ontsluiting geënt via spoor- en wegverkeer. Voor het belangrijke personenverkeer tussen Groot-Brittannië en het vasteland – dank zij de steun van het opkomende toerisme – werd Oostende een schakel tussen haven- en luchtverkeer enerzijds en spoor- en wegverkeer anderzijds. De bevoorrechte ontsluiting werd trouwens aldoor verstevigd, niet in het minst door de elektrifikatie van de lijn Oostende-Brussel en de voltooiing van de autosnelweg Brussel-Oostende. In de jongste jaren kwam zich ten slotte hierbij nog de snelle groei van het luchtverkeer te Oostende-Middelkerke voegen.

Dit samenstel van verbindingsmedia met binnen- en buitenland vormt de grondslag van waaruit de opbouw van een evenwichtig gestructureerde economie kan vertrekken, met het aksent op de toeristische nijverheid.

Het voornaamste motorisch element in de economie van het arrondissement Oostende is de toeristische aktiviteit. Door de stijging van de levensstandaard en de politiek ter bevordering van het sociaal toerisme kunnen steeds nieuwe lagen van de bevolking tot het toeristisch verkeer toetreden. In de Westerse landen blijkt de stijging van de bestedingen in het vreemdelingenverkeer ongeveer tweemaal zo sterk te zullen zijn als de groei van het nationaal inkomen¹.

De verbeteringen in de verkeersstromen door de individualisering van het verkeer en het drukken van de prijs van het vervoer, zomede het toenemen van de vrije tijd voor alle geledingen van de bevolking² ondersteunen deze tendens.

1. M. C. TIDEMAN : „De economische betekenis van het vreemdelingenverkeer voor Nederland”, 's-Gravenhage, s.d., 16. Het groeipercentage van het reëel nationaal inkomen bedroeg tussen 1951 en 1959 7,7 % in West-Duitsland, 6,1 % in Frankrijk, 5,2 % in Nederland, 3,0 % in België, 2,4 % in het Verenigd Koninkrijk en 3,0 % in de U.S.A. (Statistisch Tijdschrift, 47e jg., nr. 1, p. 125).
2. Ook in het hotelbedrijf wordt een tendens vastgesteld om zelf aan de toeristische bedrijvigheid als konsument deel te nemen.

Van deze gestegen toeristische bedrijvigheid moet Oostende een belangrijk deel naar zich toe weten te halen. De agglomeratie Oostende beschikt over een rijk receptief en rekreatief apparaat ; in zijn onmiddellijke aantrekkingskracht liggen bevolkingrijke gewesten met sterk verstedelijkte structuur.

Het polderlandschap is een attractie voor de bewonderaars van het natuurschoon ; meer en meer wordt deze rijkdom van landschap-schoon in het toerisme ingeschakeld.

Ook bij vernieuwing van de toeristische vraag kunnen Oostende en de aangrenzende badplaatsen hun rol blijven vervullen.

Dank zij goede verbindingen met de grote agglomeraties behoudt Oostende zijn troeven in een mobieler wordend toerisme.

In het verleden is het Oostendse nooit volledig ingeschakeld geworden in de industriële activiteiten van ons land. Het overwicht van het toerisme en de vrij excentrische ligging ten aanzien van de industrie centra liggen aan de basis van het verschijnsel.

Het gewest beschikt echter ook in deze sektor over reële groeikansen gezien de aanwezigheid van de haven, de zeevisserij, de verstedelijking van de bevolking en de aanwezigheid van een belangrijk net van vaktechnisch- en hoger technisch onderwijs.

Het gebrek aan bouwrijpe industriegronden en gemeentelijk initiatief terzake vormt echter een remmende faktor.

De ligging van de haven van Oostende tussen twee snel groeiende havens als Duinkerke en Zeebrugge heeft echter eveneens een weerslag op de havenactiviteit. Vooral de faciliteiten van aanleg voor schepen van grotere tonnemaat te Duinkerke en Zeebrugge beperken de huidige trafiekkansen te Oostende.

De Oostendse haven blijft echter de passagiers- en vissershaven bij uitstek en kan daarenboven – mits eerder geringe aanpassing – een belangrijke troef betekenen voor de verdere industrialisering van het gewest.

De agglomeratievorming rond de kern Oostende is eveneens een gunstig element voor de verdere groei van de Oostendse economie. De agglomeratievorming heeft in het Oostendse een specifieke vorm aangenomen, nl. rechtlijnig langs de kust ; deze vorm, enerzijds opgelegd door de zeereep, is door de dynamiek van het toerisme versterkt geworden.

De agglomeratievorming bevat echter uiteraard een gamma van elementen die de economische ontwikkeling kunnen stimuleren. In de agglomeratie zijn een aantal „external economies” aanwezig voor economische welvaart die niet in kleine bevolkingskernen en op het platteland te verwezenlijken zijn. De voordelen op het vlak

van uitrusting en selectie zijn in het Oostendse terug te vinden ; de te hoge kosten van sterk uitgesproken bevolkingsconcentratie worden in het huidig stadium van ontwikkeling vermeden.

De agglomeratie Oostende bezit een rijke uitbouw van algemene uitrusting en openbare nutsvoorzieningen (verkeerswegen, verkeersmiddelen, riolering, waterbedeling, elektriciteit, gas, post, telegraaf en telefoon enz.), van diensten (banken, onderwijs, winkelbuurten en organisatieleven) en van gespecialiseerde ontspanning. Al deze diensten zijn sterker uitgebouwd dan elders omdat zij niet enkel moeten voldoen aan de behoeften van de aldaar gevestigde bevolking maar eveneens aan de talrijke en variabele behoeften van de talrijke schare toeristen. Deze ruime uitbouw van diensten is dan ook een troef voor verdere industrialisering.

Buiten de Oostendse agglomeratie bevinden zich in het arrondissement nog een aantal zwaarbevolkte gemeentekernen (5 à 6.000 inwoners), die dank zij hun groepering een steunpunt kunnen worden ; ook in de oude kern Gistel, met zijn eigen verzorgend net, zijn nog kansen aanwezig voor verdere uitbouw.

De handelsfunctie van het Oostendse is noordwaarts beperkt door de zee. Deze beperking van het invloedsveld wordt echter meer dan gecompenseerd door de toeristische functie van Oostende en de overige kustgemeenten.

De handel voldoet aan de behoeften van een uitgestrekt verzorgingsgebied. Wegens zijn excentrische ligging en de aantrekkingskracht van de provinciehoofdstad Brugge slaat de attractiesfeer echter slechts op het zuid-westelijk gedeelte van de provincie. Oostende is niettemin voor luxe produkten met toeristische inslag het verzorgingscentrum bij uitstek van een groot gedeelte van het land.

In sommige deelgewesten van het arrondissement Oostende is de arbeidsmarkt nog zeer ruim of kan, mits passende beïnvloeding, aanzienlijk verruimd worden.

De kustzone is overwegend – op rechtstreekse of onrechtstreekse wijze – op het toerisme geaxeerd. Vooral de arbeidsmarkt van de vrouwen wordt benomen door het toerisme.

In de agglomeratie Oostende worden op heden tal van geschoolde mannelijke arbeidskrachten aangetroffen die buiten het arrondissement zijn tewerkgesteld. Een gedeelte van deze pendelarbeiders is voor inschakeling in de eigen arbeidsmarkt vatbaar.

Het zuid-oosten van het arrondissement Oostende kent een hoge mobiliteit en een hoge werkloosheid. Deze arbeidskrachten hebben doorgaans een zeer lage scholingsgraad. Zowel de ligging als het

ontbreken van een industriële mentaliteit houden de kansen op industrialisering zeer gering. Door de gestadige groei van de nijverheid in het Brugse zal vanuit dit gewest in de half lange periode een verhoogd beroep op deze arbeidsreserve voortspruiten.

In het dunbevolkte zuid-westelijk gedeelte van het arrondissement Oostende zal de landbouw vooralsnog de voornaamste tewerkstellingsbron blijven. De arbeidsreserve is hier vrij miniem.

De uitgaande pendel van het arrondissement Oostende naar de overige arrondissementen van West-Vlaanderen kan grosso-modo normaal geacht worden.

Rekening houdend met de verplaatsingsduur zouden echter circa 1.200 mobiele in eigen economie moeten ingeschakeld worden; in dit cijfer zijn de talrijke bedienden welke tewerkgesteld worden te Gent en Brussel niet inbegrepen. Ook onder de seizoenarbeiders gaat nog een zekere reserve aan arbeidskrachten schuil. Hoewel een aantal onder hen moeilijk in de gewestelijke arbeidsmarkt kan ingeschakeld worden, mag redelijkerwijze de reserve gesteld worden op ongeveer de helft van het aantal geregistreerde afreizen, dit is op circa 500 eenheden.

Belangrijker is de reserve die tot uiting komt aan de hand van de cijfers van de gecontroleerde werkloosheid. De werkloosheid onder de mannen zou normalerwijze moeten kunnen herleid worden tot circa 5 % van de actieve bevolking. Aldus zou ten hoogste een werkloosheid van circa 1.800 mannen mogen geregistreerd worden; in feite werd in 1960 een daggemiddelde genoteerd van 2.766 eenheden. De reserve bedraagt dus voor de mannen in benaderende termen 1.000 eenheden. Voor de vrouwen mag ongetwijfeld ook een werkloosheidspercentage van circa 5 % aangehouden worden; aldus zou een theoretische reserve van ongeveer 600 eenheden tot uiting komen.

Een globaal beeld van de totale arbeidsreserve wordt bekomen aan de hand van een vergelijkende analyse van de aktiviteitsgraad en de industrialiseringshoogte van het arrondissement Oostende met die van het arrondissement Kortrijk. Na toepassing van de nodige correcties omwille van een relatieve meeroriëntering van het Oostendse op landbouw, visserij, handel, toerisme en diensten mag de reserve minimaal gesteld worden op circa 3.700 mannen en 1.900 vrouwen. Deze reserve zal in de toekomst weinig aangroeien gezien in het eerstkomende decennium de te verwachten toename van de beroepsbevolking eerder gering is.

HOOFDSTUK III

AANBEVELINGEN

Teneinde de periode van economische stagnatie van het arrondissement Oostende af te sluiten en een periode van expansie van de economische activiteit in te zetten, worden thans – in het licht van het verworven inzicht in de economische structuur en de kennis van het krachtenpotentieel van het Oostendse – enkele aanbevelingen geformuleerd.

Deze aanbevelingen slaan in de eerste plaats op verdere uitbouw van de infrastructuur.

1. In de haven van Oostende is het herbouwen van de diepwaterkaai aan te bevelen. Deze kaai moet toelaten schepen met een diepgang van 30 voet in de handelshaven te ontvangen. De reeds bestaande industrie kan direkt voordeel halen uit deze gewijzigde toestanden, terwijl de betekenis van industrieterreinen op het grondgebied van Bredene en Zandvoorde¹ aan waarde zou winnen.
2. Met het oog op de ontwikkeling van de zeevisserij in het toekomstig Europees kader is het noodzakelijk de haven- en vismijninstallaties aan te passen, o.m. door het aanleggen van een tweede dok en een betere uitrusting van de vismijn.
3. Op het vlak van de waterwegen is het bevaarbaar maken van het kanaal Gent-Oostende voor schepen van 2.000 ton voor de groei van de handelshaven van Oostende en de industrialisering van het gewest noodzakelijk.
4. De verhoging van het gabariet van het kanaal Plassendale-Nieuwpoort tot 600 ton zou een belangrijke steun betekenen voor de industriële activiteiten in het achterland en voor de verbetering van de waterhuishouding. Met deze werken dient samen te gaan de rechttrekking van de bocht vanaf Oudenburg (brug autosnelweg) tot aan het kanaal Oostende-Brugge en de bouw van een nieuwe sluis te Plassendale.
5. Inzake wegverbinding dringen een aantal verbeteringen zich op die het toerisme en de havenactiviteit moeten ondersteunen. De verbinding van het stedencomplex Rijsel-Roubaix-Tourcoing via Menen-Roeselare-Torhout vraagt diverse aanpassingen. De

1. Zie infra sub 25.

onlangs gerealiseerde modernisering van het vak Lichtervelde-Torhout met uitschakeling van de overweg, en de doortrekking van de ring rond Roeselare zijn aan te vullen met de omleiding te Menen, teneinde de doeanepost te Halluin te ontlasten en normale toestanden te scheppen voor een behoorlijk grensverkeer.

6. In het raam van het openstellen van de Middenkust voor het toeristisch publiek van Noord-Frankrijk is ook de modernisering van de weg Armentières-Ieper-Diksmuide-Oostende belangrijk. Een intenser gebruik van deze weg, die thans in zeer slechte staat verkeert, zou een verlichting meebrengen voor de weg Oostende-Torhout-Roeselare-Menen die thans een zeer drukke bezetting kent.
7. De verdubbeling van de kustweg te Mariakerke en het scheppen van goede verbindingswegen tussen de diverse kustgemeenten moet de doorstroming van het toeristisch verkeer dienen. Tussen Oostende en Wenduine kan de Koninklijke baan tijdens het toeristische seizoen het verkeer niet meer verwerken.
8. De verruiming van de capaciteit en een op peil brengen van de uitrusting van de luchthaven van Oostende is dringend noodzakelijk wil men de afvloeiing van de Britse cliënteel naar beter uitgeruste buitenlandse luchthavens verhinderen.
9. Ook de uitrusting van de passagiershaven van Oostende verdient alle aandacht. Een verschuiving van zeevaartverkeer naar luchtverkeer ligt in de lijn der verwachtingen. De passagiershaven van Oostende zal echter belangrijk blijven indien de uitrusting gelijke tred houdt met de eisen van deze tijd. Naast de hogervermelde werken van infrastrukturele aard zijn een aantal maatregelen te overwegen die rechtstreeks de diverse welvaartsbronnen aanbelangen.
10. Het behoud van de spoorweg Oostende-Torhout is volstrekt noodzakelijk. Deze lijn moet behouden worden om de industrialiseringskansen van enkele steunpunten als Torhout en Gistel te verstevigen.
11. Voor de kustzone is vooral het op peil houden van het onthaalapparaat van betekenis. De aantrekkingskracht van de badplaatsen dient te worden verstevigd om de trek naar het zuiden te ondervangen. De snelle achteruitloop van het hotelwezen moet de aandacht gaande houden ; het hotelwezen blijft immers

de hoeksteen van ieder toeristisch gewest. Een studie betreffende de kansen op binding van rendabele en minder rendabele sectoren van het toerisme is, gezien de betekenis van deze bedrijfstak voor het Oostendse, ten zeerste wenselijk.

12. De ontwikkeling van het toerisme moet op permanente wijze en van dichtbij worden gevolgd. Nieuwe lagen van de bevolking worden in het toeristisch verkeer ingeschakeld en hebben eigen gedragingen en nieuwe wensen. Beheersing van het toeristisch fenomeen steunt op nauwkeurige kennis en duidelijk inzicht in de relaties tussen de diverse in het spel zijnde factoren. Zowel marktonderzoek als analyse van de vele deelsektoren van het toerisme is wenselijk. De systematische analyse en marktonderzoek welke in 1962 door het Westvlaams Economisch Studiebureau wordt aangevat ligt in deze lijn.
13. Het aankleden van de toeristische ruimte is een aspect dat nog meer de aandacht verdient; in dit streven moet de gehele bevolking van de kustzone worden betrokken.
14. Tegen de inneming van het duinenlandschap door de woningbouw dient een dam te worden opgeworpen; hoogbouw zou de enige oplossing mogen zijn voor uitbreiding van de logieskapaciteit op de zeereep. Eveneens moet uitgezien worden om door inplanting van verlofdorpen in het onmiddellijke achterland de toeristische capaciteit van de kustzone te verhogen. Het bouwen van motels kan trouwens nu reeds een eerste oplossing bieden voor de spreiding van de receptiecapaciteit.
15. Voor de verdere groei van het toerisme moet eveneens gedacht worden op aanhoudende publiciteit via verscheidene kanalen en op diverse echelons. Meer samenwerking onder de kustgemeenten op talrijke vlakken is wenselijk. Tevens moet de bestaande traditie van scholing verder uitgewerkt en verfijnd worden.
16. Voor de landbouw is een hogere voorlichting van betekenis. Door voorlichting kunnen de landbouwers vertrouwd gemaakt worden met de instellingen en diensten die hun toelaten hun gronden en hun veestapel rationeel uit te baten. Dit is bijvoorbeeld het geval met de scheikundige grondontleding in verband met rationeel bemesten en met de belangstelling voor veewerking en veeweeksyndikaten.
17. Meer aandacht voor de watervoorziening op de landbouwbedrijven is nodig. Het probleem van de drinkwatervoorziening

stelt zich zeer scherp; voldoende water onder druk is een arbeidbesparende en produktieverhogende faktor.

18. Door sanering van waterzieke gronden kan het produktievermogen van de Oostendse landbouw nog aanzienlijk worden verhoogd.
19. Koöperatief gebruik van landbouwmachines en het oprichten van koöperatieve instellingen voor afzet van landbouwprodukten (o.m. tarwe en brouwerijgerst) mag worden aanbevolen. De huidige regeling inzake het verlenen van stockagepremies voor de koöperatieve verkoop van tarwe kan in de Oostendse polders voordeel bieden voor de landbouw. Het is opmerkelijk hoe weinig graansilo's in het Oostendse worden aangetroffen. In de havenbeweging van Oostende is het aandeel van de landbouwgewassen zeer gering; dit is niet steeds zo geweest. In het in- en uitvoerpakket van de Oostendse haven is ongetwijfeld meer plaats voor landbouwgewassen dan dit op heden het geval is.
20. In de Oostendse landbouw is nog plaats voor zekere specialiteiten, bijvoorbeeld bloemeteelt, fijne groenten zoals asperges, klein fruit (bessen, aardbeien). Dergelijke specialisaties zouden goed passen in de Zandstreek. De kust vormt een interessant afzetgebied voor deze produkten. Pedologisch en klimatologisch zijn de Oostendse polders geschikt voor de produktie van pootaardappelen; deze specialiteit biedt nog perspectieven.
21. De familiale bedrijven in de Zandstreek kunnen via een gespecialiseerde veeteelt (varkens, kippen) een produktieve werkgelegenheid verzekeren aan de beschikbare familiale arbeidskrachten.
22. Belangrijk is een betere verzorging van het landbouwonderwijs. Bovendien dient de aandacht te gaan naar een degelijke beroepsopleiding voor de landbouwerskinderen die uit de landbouw zullen afvloeien. Een te groot aantal landbouwerskinderen van kleine bedrijven komen als ongeschoolde op de arbeidsmarkt terecht.
23. Voor de visserij is het noodzakelijk de evolutie van de produktiesektor te zien in zijn nauwe binding met de uitbouw van het gehele verwerkings- en distributiesysteem; méér en méér moeten de schakels van produktie tot konsumptie als een eenheid gezien en behandeld worden.

24. De ontwikkeling van de visverwerkende nijverheid vereist in de eerste plaats de oplossing van twee knelpunten, nl. de bevoorradingsaan grondstof en de financiering.

Voor het eerste probleem mag worden verwacht dat de verdere uitbouw van de Europese Economische Gemeenschap hieraan een oplossing zal geven door rechtstreekse aanvoer. Op dit ogenblik kan zelfs gedacht worden aan andere aankoopvormen dan de afslag (b.v. door kontrakten met vaste prijzen).

De financiering zou echter best aanleunen bij de geboden mogelijkheden van de visserij, dan bij de normale industriefinanciering. Behalve deze twee vraagstukken is het voor de evolutie van de visverwerkende nijverheid noodzakelijk het aksent te leggen op een grotere specialisatie en een research voor nieuwe produktie en produktievormen¹.

25. Voor de industrialisering van het gewest is de aanleg van een nijverheidszone noodzakelijk. Op heden hebben de semi-industriële activiteiten (vervoer, bouw) een te groot aandeel in het geheel van de secundaire sektor. Een ombuigen naar eigenlijke industrie zal alleen mogelijk zijn indien bouwrijpe industrieterreinen ter beschikking worden gesteld. De gronden welke gelegen zijn langs weerszijden van het kanaal Oostende-Brugge-Gent op het grondgebied Zandvoorde en Bredene komen het meest in aanmerking voor industriële bestemming; rekening houdend met de aanwezige arbeidskrachten en de nabijheid van de haven kan de vast te leggen zone op circa 75 ha bepaald worden. Deze zone kan in een tweede fase haar verlengstuk vinden op het grondgebied Oudenburg; ook te Snaaskerke, langs het kanaal van Plassendale, zou het best zijn onmiddellijk ook de nodige vastleggingen te doen (30 ha). Het is duidelijk dat de gronden aan diep vaarwater moeten voorbehouden blijven voor industriële en opslagactiviteiten die hieraan effectief behoefte hebben.

Een industrieterrein van bescheiden omvang, nl. 10 à 20 ha, zou best te Gistel aangekocht en uitgerust worden.

De aankoop en uitrusting van het terrein op het grondgebied Bredene-Zandvoorde kan enkel tot een goed eind gebracht worden door stevig overleg tussen Oostende en randgemeenten².

1. Zie O. VANNESTE & P. HOVART: „De Belgische Zeevisserij, een economische studie”, Brugge, 1959, 357 blz.

2. Op heden is gestart met intergemeentelijk overleg.

26. Samen met de aanleg van deze zone moet uitgezien worden naar het bouwen van een zeesluis tussen de voorhavenbrug van de Oostendse haven en de vaste brug van Sas-Slijkens, het ontdebellen van de voorhavenbrug, en het uitbaggeren van het kanaal voor zeeschepen van beperkte tonnenmaat.
27. In deze aktie tot industrialisering zal bovendien zeer selektief moeten worden tewerk gegaan. Er moet rekening gehouden worden met de toeristische belangen van de kuststrook en de daaruit voortspruitende eigenheden in de structuur van de arbeidsmarkt.
Vooraf de vestiging van verwerkende bedrijven met hoge behoefte aan geschoolde arbeidskrachten zoals de machine- en instrumentenkonstruktie, carrosserie, scheepsbouw enz. zijn gewenst in het Oostendse, gezien de betekenis van het vakonderwijs en de beperkingen gesteld door het toerisme en de havenuitbouw. Voor bedrijfstakken met hoge behoefte aan vrouwelijke arbeidskrachten zijn eveneens vestigingsmogelijkheden aanwezig op voorwaarde dat de groei van de tewerkstelling geleidelijk plaats grijpt of aansluit bij reeds aanwezige scholing, zoals bijvoorbeeld de konfektie.
28. Een verhoging van het arbeidsaanbod is ongetwijfeld mogelijk. Hier kunnen de sociale organisaties en de centra voor beroepsoriëntering nuttig werk verrichten.
29. De inschakeling van de op heden overtollige arbeidskrachten zal vergemakkelijkt worden door het verhogen van hun bekwaamheidspeil door scholing en herscholing. Een systematische voorlichting ware wenselijk; ook moet nagegaan worden hoe minder valide arbeidskrachten via herscholing in de toeristische sektor kunnen betrokken worden.
30. Ook aan het doorbreken van het verkeerstechnisch isolement van de poldergemeenten moet aandacht worden geschonken. Verspreide woningbouw in de poldergemeenten valt af te wijzen als hinderend element bij dit streven.
31. Het zuidwestelijk gedeelte van het arrondissement Oostende sluit aan bij het agrarisch gewest gevormd door de arrondissementen Veurne en Diksmuide. Enkel het aanleunen bij de kern Diksmuide kan het economisch isolement vermijden.
32. De konzentratie van de bevolking in de kuststreek met Oostende als centrum zal in de toekomst nog toenemen onder de

stuwung van het groeiend toerisme. Hier rijst de dwingende noodzaak van een algemeen plan tot rationeel gebruik van de bodem waarin de gehele kustzone van West-Vlaanderen, gezien in zijn verhouding met het achterland moet verdiskonteerd worden. Naast de Oostendse agglomeratie en de kustgemeenten komen eveneens Gistel en Oudenburg in aanmerking voor uitbreiding van hun woonfunctie.

33. De woningbouw in de kustzone is niet enkel funktie van de permanente bevolking doch moet tevens afgestemd worden op het toerisme. De appartementenbouw brengt er een verantwoorde oplossing¹.
34. In het geheel van het welvaartsbeleid van het arrondissement Oostende is samenwerking tussen gemeentelijke overheden belangrijk. Koördinatie van de krachten op enkele goed gekozen punten zal de verwezenlijking ervan vergemakkelijken en bespoedigen. Bij de ruimtelijke uitwerking van deze konklusies moet rekening gehouden worden met (i) de belangen van het toerisme en de schadelijke gevolgen van een wildebouwing aan de kust (ii) de bescherming van de hoogwaardige landbouwgronden en natuurschoon van de polders en (iii) de infrastrukturele uitbouw van een gebied met uitweg op de zee.

1. Zie o.m. O. VANNESTE : *Appartementstoerisme aan de Belgische kust*, West-Vlaanderen Werkt, Brugge, jg. 1962, nr. 2.

APPENDICES

Country	Area	Population	Area	Population	Area	Population	Area	Population
Algeria	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000
Argentina	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000
Australia	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000
Canada	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000
France	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000
Germany	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000
India	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000
Italy	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000
Japan	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000
USA	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000	1,000,000

Appendix 1. The primary structure of the economy of the United States, 1950-1970

Appendix II, 1 : Natuurlijk akkres en migratiesaldo in de gemeenten van het arrondissement Oostende, einde 1947-60.

Gemeenten	Natuurlijk akkres	Migratiesaldo	Totaal akkres	Totaal akkres in pCt. van het natuurlijk akkres	Procentuele toename van de bevolking 1947-60
Bekegem	191	— 156	+ 35	18,3	+ 3,5
Bredene	914	+ 573	+ 1.487	162,4	+ 20,4
Fernegem	650	— 437	+ 213	32,8	+ 3,8
Ettelgem	158	— 87	+ 71	44,9	+ 6,1
Gistel	362	+ 87	+ 449	124,0	+ 8,4
Ichtegem	676	— 284	+ 392	58,0	+ 7,2
Klemskerke	334	— 4	+ 330	98,8	+ 10,6
Leflinge	214	— 308	— 94	— 43,9	— 4,9
Lombardzijde	159	+ 176	+ 315	226,6	+ 27,5
Mannkensvere	49	— 132	+ 83	— 169,4	— 19,9
Middelkerke	569	+ 219	+ 788	138,5	+ 19,3
Moere	136	— 160	+ 24	17,6	+ 2,1
Oostende	4.145	+ 2.539	+ 6.684	161,3	+ 13,5
Oudenburg	311	— 338	+ 27	— 8,7	— 0,8
Roksem	178	— 36	+ 142	79,8	+ 15,9
Schore	63	— 92	+ 29	46,0	+ 8,2
Sint-Pieters-Kapelle	60	— 91	+ 31	51,7	+ 11,7
Slijpe	149	— 259	+ 110	73,8	+ 9,1
Snaaskerke	91	+ 120	+ 29	31,9	+ 2,8
Stene	730	+ 737	+ 1.467	201,0	+ 27,4
Vlissegem	118	— 8	+ 110	93,2	+ 8,5
Westende	225	+ 227	+ 452	200,9	+ 22,7
Westkerke	205	+ 111	+ 94	45,9	+ 7,1
Wilskerke	50	— 9	+ 41	82,0	+ 10,9
Zande	34	— 128	+ 94	— 276,5	— 20,3
Zandvoorde	142	+ 55	+ 197	138,7	+ 13,1
Zevokote	— 106	— 25	— 131	—	— 14,4

Appendix III, 1 : Aangekomen zeeschepen volgens hun tonnenmaat, haven van Oostende, 1953-60 (a).

Netto-tonnenmaat	Aantal zeeschepen	
	1953	1960
tot 250 ton	236	66
van 251 tot 500 ton	366	487
van 501 tot 1.000 ton	33	107
van 1.001 tot 1.500 ton	141	203
van 1.501 tot 2.000 ton	372	89
van 2.001 tot 2.500 ton	395	1.191
van 2.501 tot 3.000 ton	—	—
van 3.001 tot 3.500 ton	—	—
van 3.501 tot 4.000 ton	1	—
	1.544	2.143

Appendix III, 2 : Maandcijfers van de activiteit op de luchthaven van Oostende-Middelkerke, 1960 (a).

	Aantal vluchten	Passagiers	Vracht (in ton)	Auto's
januari	348	1.188	215	418
februari	384	1.131	210	399
maart	550	1.837	272	506
april	1.083	10.474	182	1.158
mei	1.163	10.554	159	1.396
juni	2.215	32.501	142	1.930
juli	2.989	55.850	150	2.148
augustus	3.020	57.944	124	2.434
september	1.942	28.727	179	1.754
oktober	727	4.481	269	867
november	631	2.069	246	590
december	567	3.969	290	648
	15.619	210.725	2.438	14.248

(a) Bron : N.I.S.

(a) Bron : Luchthaven van Oostende.

Appendix III, 3 : Toename van het aantal partikuliere huizen in het arrondissement Oostende, 1947-60.

Gemeente	Toename van het aantal partikuliere huizen	Procentuele groei van het aantal partikuliere huizen	Procentuele groei van de bevolking
Mannekenvere	2	2,2	— 19,9
Schore	1	1,2	— 8,2
Slijpe	15	5,1	— 9,1
St.-Pieters-Kapelle	1	1,5	— 11,7
Zande	5	4,5	— 20,3
Zevekote	14	9,6	— 14,4
Leffinge	14	2,8	— 4,9
Moere	26	8,8	— 2,1
Snaaskerke	43	17,1	— 2,8
Ettelgem	58	21,3	+ 6,1
Westkerke	94	29,8	+ 7,1
Roksem	95	47,0	+ 15,9
Bekegem	65	30,4	+ 3,5
Oudenburg	140	16,9	— 0,8
Gistel	344	25,2	+ 8,4
Ernegem	272	20,3	+ 3,8
Ichtegem	292	21,5	+ 7,2
Wilskerke	20	19,8	+ 10,9
Zandvoorde	84	21,4	+ 13,1
Stene	576	44,0	+ 27,4
Bredene	646	37,2	+ 20,4
Klemskerke	250	25,6	+ 10,6
Lombardzijde	87	29,7	+ 27,5
Middelkerke	402	33,0	+ 19,3
Vlissegem	197	48,1	+ 8,5
Westende	196	30,1	+ 22,7
Oostende	2.178	26,4	+ 13,5

Gemeenten	Kadastrale oppervlakte		Beteelde oppervlakte (a)		Beteelde oppervlakte (b)		Absolute vermeerdering of vermindering							
			1929		1950		1950-59							
	ha	a	ha	a	ha	a	1929-50 (a)	1950-59 (b)						
Bekegem	465	60	415	67	379	71	374	14	360	55	35	96	13	59
Bredene	1.466	45	906	23	912	12	968	08	967	19	5	89	0	89
Eernegem	1.835	29	1.413	50	1.446	22	1.540	66	1.501	33	32	72	39	33
Ettelgem	805	56	721	77	630	92	614	32	606	08	90	85	8	24
Gistel	1.601	39	1.372	31	1.249	63	1.466	13	1.421	81	122	68	44	32
Ichtegem	2.361	25	1.805	30	1.789	11	1.780	83	1.716	71	16	19	64	12
Klemskerke	2.072	00	1.436	66	1.499	52	1.258	53	1.161	13	62	86	97	40
Leflinge	2.317	30	1.957	40	1.921	18	1.840	79	1.859	02	36	22	18	23
Lombardzijde	414	47	118	78	120	15	145	69	130	03	1	37	15	66
Mannekensvere	658	42	553	66	544	39	535	69	539	67	9	27	19	31
Middelkerke	714	05	424	93	337	46	451	03	470	34	87	47	3	98
Moere	984	50	856	91	821	21	650	62	649	58	35	70	1	04
Oostende	1.247	63	220	35	180	71	169	01	143	16	39	64	25	85
Oudenburg	1.472	53	1.237	69	1.168	86	1.127	78	1.078	63	68	83	49	15
Roksem	555	73	524	50	457	96	436	75	420	78	66	54	15	97
Schore	669	53	591	89	568	05	516	16	491	87	23	84	24	29
Sint-Pieters-Kapelle	356	30	311	10	303	47	289	71	303	88	7	63	14	17
Slijpe	1.754	46	1.452	88	1.489	82	1.441	72	1.411	26	36	94	30	46
Snaaskerke	895	39	714	55	744	74	680	61	649	55	30	19	31	06
Stene	904	10	823	53	581	34	588	13	580	51	242	19	52	73
Vissegem	1.594	68	1.285	12	1.285	97	1.376	37	1.323	64	0	85	52	73
Westende	905	30	578	09	518	73	509	85	518	85	59	36	9	00
Westkerke	787	27	661	93	651	17	554	15	548	27	10	76	5	88
Wilskerke	505	89	414	33	429	43	404	71	411	50	15	10	6	79
Zande	661	59	573	95	580	84	537	92	495	70	6	89	42	22
Zandvoorde	942	77	777	82	617	09	706	29	618	39	160	73	87	90
Zevекote	691	21	657	23	598	78	649	43	647	69	58	45	1	74
	29.640	66	22.808	08	21.828	58	21.615	10	21.027	12	—	979	50	98

(a) Volgens de ligging van de gronden.

(b) Volgens de ligging van de bedrijfszetel.

Appendix IV, 2 : Evolutie van het bodemgebruik volgens groottecategorie der bedrijven tussen 1929, 1950 en 1959, in het arrondissement Oostende.

Groottecategorie der landbouwbedrijven	Beteelde oppervlakte				Aantal bedrijven			Gemiddelde bedrijfs grootte							
	1929 (a)		1950 (b)		1959 (b)		1929	1950	1959	1929		1950		1959	
	ha	a	ha	a	ha	a	ha	a	ha	a	ha	a	ha	a	
min dan 1 ha	1.355	66	881	96	627	43	6.470	5.747	6.133	—	20	—	15	—	10
van 1 tot 5 ha	4.080	66	2.616	51	1.997	47	1.390	1.015	748	2	94	2	58	2	67
van 5 tot 10 ha	3.553	22	3.822	31	4.151	40	455	534	568	7	81	7	16	7	31
van 10 tot 20 ha	4.334	22	4.976	99	4.876	57	299	355	350	14	50	14	02	13	93
van 20 tot 30 ha	3.526	98	3.488	25	3.514	03	139	140	143	25	37	24	92	24	57
van 30 tot 50 ha	4.690	12	4.785	69	4.361	96	127	128	115	36	93	37	39	37	93
50 ha en meer	1.647	69	1.043	44	1.498	31	30	18	25	54	92	57	97	59	93

(a) Volgens de ligging van de gronden ; woeste gronden inbegrepen.

(b) Volgens de ligging van de bedrijfszetel.

Appendix IV, 3: Aantal bedrijven en beteelde oppervlakte naar grootteklasse der bedrijven en gemiddelde oppervlakte per bedrijf, per gemeente, 1959.

Gemeenten	Beteelde oppervlakte in 1959 (a)	Oppervl. bet. door bedrijven van — 1 ha		Oppervl. bet. door bedrijven van + 1 ha		Oppervl. bet. door bedrijven van + 20 ha		Aantal landbouwbedrijven met + 1 ha	Nebenbedrijven met — 1 ha	Gemidd. oppervl. der bedrijven van + 1 ha		
		28	41	332	14	23	93			5	54	
Bekegem	360	55	28	41	332	14	23	93	60	145	5	54
Bredene	967	19	26	24	940	95	445	83	86	304	10	94
Eernegem	1.501	33	53	78	1.447	55	78	12	199	668	7	27
Ertelgem	606	08	21	31	584	77	344	96	51	133	11	47
Gistel	1.421	81	35	21	1.386	60	819	98	122	599	11	37
Ichtegem	1.716	71	151	33	1.565	38	164	94	253	1.183	6	19
Klenskerke	1.161	13	26	46	1.134	67	644	93	95	195	11	94
Leflinge	1.859	02	22	44	1.836	58	1.053	67	121	194	15	18
Lombardzijde	130	03	8	85	121	18	—	—	40	206	3	03
Mannekensvere	539	67	4	52	535	15	287	53	38	34	14	08
Middelkerke	470	34	12	01	458	33	189	28	58	152	7	90
Moere	649	58	19	98	629	60	315	29	59	188	10	67
Oostende	143	16	13	02	130	14	—	—	30	262	4	34
Oudenburg	1.078	63	40	73	1.037	90	557	59	91	437	11	41
Roksem	420	78	21	85	398	93	71	23	57	155	7	00
Schore	491	87	4	39	487	48	295	18	27	37	18	05
Sint-Pieters-Kapelle	303	88	2	28	301	60	210	48	18	31	16	76
Slijpe	1.411	26	14	33	1.396	93	845	96	98	97	14	25
Snaaskerke	649	55	10	56	638	99	416	17	42	89	15	21
Stene	580	51	12	05	568	46	210	70	51	346	11	15
Vlissegem	1.323	64	21	36	1.302	28	954	07	80	94	16	28
Westende	518	85	13	73	505	12	192	88	57	151	8	86
Westkerke	548	27	23	56	524	71	138	82	66	79	7	95
Wilskerke	411	50	4	81	406	69	243	55	23	16	17	68
Zande	495	70	9	35	486	35	209	97	37	56	13	14
Zandvoorde	618	39	15	11	603	28	236	50	53	194	11	38
Zevokote	647	69	9	76	637	93	418	74	37	88	17	24
	21.027	12	627	43	20.399	69	9.370	30	1.949	6.133	10	47

(a) Volgens de ligging van de bedrijfszetel.

Appendix IV, 4: Ontwikkeling der teeltverbouwingen in de provincie West-Vlaanderen en in het Rijk, 1929-59.

Teelten	West-Vlaanderen				Het Rijk	
	1929 (a)	1950 (a)	1959 (b)	1929	1950	1959
	Weiden en grasland	81.828	92.021	91.971	714.519	827.870
Graangewassen	91.172	90.564	92.458	606.583	552.510	525.093
waarvan Tarwe	25.009	31.410	35.160	154.072	173.735	200.000
Rogge	27.780	10.309	7.613	185.671	89.053	62.440
Gerst	3.485	22.017	27.345	25.029	83.570	109.593
Haver	34.705	26.733	21.790	231.193	178.300	140.542
Overige	193	95	550	10.618	7.852	12.518
Aardappelen	28.650	24.557	22.274	152.545	98.444	78.998
Voederbieten	13.602	13.032	9.974	81.592	74.709	53.672
Groenvoedergewassen	6.440	3.119	9.276	113.769	60.037	45.777
Nijverheidsgewassen	27.880	20.207	20.245	87.707	93.458	88.100
waarvan Vlas	11.188	9.594	8.260	24.873	24.438	20.776
Suikerbieten	9.104	6.790	9.319	52.943	62.628	63.812
Overige teelten	15.714	13.805	13.054	149.883	138.524	109.908
TOTAAL	265.286	257.305	252.252	1.906.598	1.825.552	1.717.225

(a) Volgens de ligging der gronden.

(b) Volgens de ligging van de bedrijfszetel.

Appendix IV, 5 : Evolutie van de verbouwing van graangewassen in polders, zandstreek en gemengd gebied in het arrondissement Oostende, 1929-59 (ha).

Graansoort	Polders			Zandstreek			Gemengd gebied			Het arrondissement		
	1929	1950	1959	1929	1950	1959	1929	1950	1959	1929	1950	1959
	Tarwe . . .	2.020	2.298	1.919	57	71	86	185	187	168	2.262	2.556
Rogge . . .	380	157	88	1.163	698	572	105	58	38	1.648	913	698
Gerst . . .	834	1.719	2.383	3	243	426	96	182	245	933	2.144	3.054
Haver . . .	1.898	1.398	1.226	725	717	596	237	176	143	2.860	2.291	1.965
Overige . . .	2	2	21	2	1	6	—	—	3	4	3	30
TOTAAL . . .	5.134	5.574	5.637	1.950	1.730	1.686	623	603	597	7.707	7.907	7.920

Appendix IV, 6 : Teeltverhoudingen in het arrondissement Oostende, West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1959 (procentuele verdeling).

Teelten	Arrondissement Oostende	West- Vlaanderen	Het Rijk
Weiden en grasland	44,9	36,5	47,5
Graangewassen	37,7	36,7	30,6
Tarwe	10,3	13,9	11,6
Rogge	3,3	3,0	3,6
Gerst	14,5	10,8	6,4
Haver	9,4	8,6	8,2
Aardappelen	5,1	8,8	4,6
Voederbieten	3,7	3,9	3,1
Groenvoedergewassen	1,7	0,9	2,7
Nijverheidsgewassen	2,4	8,0	5,1
Vlas	1,3	3,3	1,2
Suikerbieten	1,1	3,7	3,7
Overige teelten	4,5	5,2	6,4
TOTAAL	100,0	100,0	100,0

Appendix IV, 7: Indeling van het aantal industriële en semi-industriële bedrijven naar bedrijfsstak en naar grootte-klasse, arrondissement Oostende, 30 juni 1960.

Aard van de bedrijvigheid	- 5 arb.	5 à 19 arb.	20 à 49 arb.	50 à 99 arb.	100 à 199 arb.	200 à 499 arb.	500 à 999 arb.	Totaal
Voedingswarenbereiding	135	20	5	2	3	—	—	165
Drankbereiding	8	6	1	—	—	—	—	15
Oliën, vetten, margarine	1	2	—	—	—	—	—	3
Chemische nijverheid	3	—	—	—	—	—	1	4
Rubbernijverheid	1	1	—	—	—	—	—	2
Hout- en kurkbewerking	21	6	1	—	—	—	—	28
Boekbedrijf en fotografie	23	4	1	1	—	—	—	28
Huiden- en lederindustrie	5	2	1	—	—	—	—	8
Textielnijverheid	2	1	1	—	1	—	—	5
Kledingsnijverheid	36	12	1	—	—	—	—	49
Productie en distributie van elektriciteit, gas	—	—	—	—	1	—	—	1
Niet metaalhoudende delfstoffen	3	4	6	2	—	—	—	15
Metaalgietterijen, -pletterijen	1	—	—	—	—	—	—	1
Fabrikage artikels gewoon metaal	16	4	2	—	—	—	—	22
Machinekonstruktie, scheepsbouw	53	29	5	2	3	1	—	93
Kunst- en precisienijverheid	2	—	—	—	—	—	—	2
Diverse bedrijven	3	1	—	—	—	—	—	4
Rekuperatie en afvalbedrijven	1	1	—	—	—	—	—	2
Totaal industriële bedrijven	314	93	23	7	8	1	1	447
Bouwbedrijf	251	127	34	11	5	1	—	429
Transportbedrijf	35	22	2	2	1	—	—	62
Visserij	78	66	7	1	2	—	—	154
Totaal semi-industriële bedrijven	364	215	43	14	8	1	—	645
Totaal aantal bedrijven	678	308	66	21	16	2	1	1.092

Appendix IV, 8 : Indeling der industriële en semi-industriële tewerkstelling naar bedrijfstak en naar grootteklasse der inrichtingen, arrondissement Oostende, 30 juni 1960.

Aard van de bedrijvigheid	- 5 arb.	5 à 19 arb.	20 à 49 arb.	50 à 99 arb.	100 à 199 arb.	200 à 499 arb.	500 à 999 arb.	Totaal
Voedselwarenbereiding	214	175	148	134	400	—	—	1.071
Drankbereiding	15	51	30	—	—	—	—	96
Olïën, vetten, margarine	3	11	—	—	—	—	—	14
Chemische nijverheid	8	—	—	—	—	—	926	934
Rubbernijverheid	1	14	—	—	—	—	—	15
Hout- en kurkbewerking	45	55	26	—	—	—	—	126
Boekbedrijf en fotografie	47	42	—	67	—	—	—	156
Huiden- en lederindustrie	11	11	29	—	—	—	—	51
Textielnijverheid	3	5	45	—	168	—	—	221
Kledingsnijverheid	59	98	25	—	—	—	—	182
Productie en distributie van elektriciteit, gas	—	—	—	—	144	—	—	144
Niet metaalhoudende delfstoffen	8	40	184	124	—	—	—	356
Metaalgieterijen, -pletterijen	3	—	—	—	—	—	—	3
Fabrikage artikels gewoon metaal	31	47	67	—	—	—	—	145
Machinekonstruktie, scheepsbouw	94	254	128	153	411	266	—	1.306
Kunst- en precisienijverheid	2	—	—	—	—	—	—	2
Diverse bedrijven	4	5	—	—	—	—	—	9
Rekuperatie en afvalbedrijven	4	15	—	—	—	—	—	19
Totale tewerkstelling industriële bedrijven	552	823	682	478	1.123	266	926	4.850
Bouwbedrijf	464	1.176	1.013	706	562	289	—	4.210
Transportbedrijf	54	202	81	147	113	—	—	597
Visserij	192	459	190	75	258	—	—	1.174
Totale tewerkstelling semi-industriële bedrijven	710	1.837	1.284	928	933	289	—	5.981
Totale tewerkstelling	1.262	2.660	1.966	1.406	2.056	555	926	10.831

Bedrijfstakken	West-Vlaanderen				Het Rijk			
	27 februari 1937		31 december 1947		27 februari 1937		31 december 1947	
	Inricht.	Tewerkstell.	Inricht.	Tewerkstell.	Inricht.	Tewerkstell.	Inricht.	Tewerkstell.
Voeding, drank, oliën, vetstoffen, margarine	1.433	6.099	1.585	8.875	11.374	83.390	11.894	98.767
Tabakbewerking	50	545	63	341	438	12.065	353	8.494
Chemische nijverheid en derivaten van minerale brandstoffen	96	2.829	65	1.788	1.230	54.872	1.208	58.176
Rubbernijverheid	11	129	22	280	168	8.105	218	9.024
Hout- en kurkbewerking	1.264	8.923	1.086	7.889	9.488	56.447	7.827	50.393
Papierenijverheid	20	334	21	305	452	19.232	498	23.220
Boekbedrijf en fotografie	157	1.336	205	1.692	1.821	21.608	2.202	25.459
Huiden- en lederindustrie	32	294	74	418	775	15.021	1.313	14.116
Textielnijverheid	1.598	36.349	1.991	38.876	4.079	162.215	4.399	166.809
Kledingsnijverheid (schoenen inbegrepen)	870	6.484	976	8.112	11.631	70.078	9.137	75.768
Productie en distributie van elektriciteit, gas, water	16	991	40	2.248	170	12.808	559	29.767
Niet metaalhoudende delfstoffen	172	3.850	324	4.698	1.622	61.694	2.545	69.656
Metaalgieterijen, -smederijen, -trekkerijen en -pletterijen	784	7.605	45	2.135	8.223	217.012	967	98.324
Fabrikage van artikelen uit gewoon metaal	115	965	429	2.479	2.831	24.897	4.262	56.939
Machinekonstruktie, scheepsbouw			768	9.606			6.283	164.871
Andere			126	1.322			2.178	24.480
Totaal industriële bedrijven	6.618	76.733	7.820	91.064	54.302	819.444	55.843	974.243
Bouwbedrijf	2.041	12.899	2.515	15.490	13.788	96.925	16.993	127.960
Transportbedrijf	329	1.345	335	1.932	3.278	31.947	3.443	38.690
Visserij	334	1.505	323	2.116	341	1.523	331	2.127
Totaal semi-industriële bedrijven	2.704	15.749	3.173	19.538	17.407	130.395	20.767	168.777
Algemeen Totaal	9.322	92.482	10.993	110.602	71.709	949.839	76.610	1.143.020

(a) Bron : Sociale en economische telling van 27 februari 1937 en algemene nijverheidstelling van 31 december 1947.

Appendix IV, 10: Evolutie van het aantal inrichtingen en van de tewerkstelling in industriële en semi-industriële ondernemingen in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1947-60 (a).

Bedrijfstakken	West-Vlaanderen						Het Rijk		
	30 juni 1947		30 juni 1960		30 juni 1947		30 juni 1960		Tewerkstell.
	Inricht.	Tewerkstell.	Inricht.	Tewerkstell.	Inricht.	Tewerkstell.	Inricht.		
Voedselwarenbereiding	1.018	5.338	1.091	6.854	8.167	66.533	8.775	71.774	27.784
Drankbereiding	245	2.409	146	2.250	1.516	27.209	853	27.784	
Chemische nijverheid en derivaten van minerale brandstoffen	70	2.495	50	2.118	1.150	59.268	836	67.323	44.426
Hout- en kurkbewerking (b)	1.126	7.949	528	9.340	7.888	55.344	3.911	44.426	31.768
Boekbedrijf en fotografie	187	1.586	203	2.025	1.880	25.677	2.104	31.768	10.451
Huiden- en lederindustrie	77	469	53	507	1.330	16.609	873	10.451	145.316
Textielnijverheid	1.853	40.786	1.263	39.550	4.518	186.938	2.956	145.316	
Kledingsnijverheid (schoenen inbegrepen)	905	8.782	765	11.612	8.955	89.456	6.565	84.215	19.669
Productie en distributie van elektriciteit, gas, water	27	1.999	7	1.757	237	20.444	116	19.669	71.307
Niet metaalhoudende delfstoffen	148	4.740	166	7.652	1.516	64.423	1.542	71.307	
Metaalgieterijen, -smederijen, -trekkerijen en -pletterijen	103	2.285	26	4.547	1.360	112.666	538	121.735	
Fabriekage van artikelen uit gewoon metaal	263	1.431	283	3.617	2.386	29.293	2.757	53.247	198.453
Machineconstructie, scheepsbouw(c)	456	9.046	827	15.466	4.777	176.475	6.641	198.453	68.764
Andere	205	2.242	263	3.777	3.019	61.723	2.542	68.764	
Totaal industriële bedrijven	6.683	91.557	5.671	111.072	48.699	992.078	41.009	1.016.232	
Bouwbedrijf (b)	2.982	19.360	3.227	25.032	19.732	146.457	23.498	200.564	62.907
Transportbedrijf (c)	682 (d)	3.501 (d)	382	2.508	6.317 (d)	69.156 (d)	3.264	62.907	2.060
Visserij	363	2.775	353	2.025	385	2.864	371	2.060	
Totaal semi-industriële bedrijven	4.027	25.636	3.962	29.565	26.434	218.477	27.133	265.531	
Algemeen totaal	10.710	117.193	9.633	140.637	75.133	1.210.555	68.142	1.281.763	

(a) Bron: R.M.Z.-tellingen 30 juni 1947 en 1960.

(b) In 1947 werd timmer- en schrijnwerk voor de bouwsector bij de bedrijfstak „hout“ geklasseerd, sinds 1949 bij „bouw“.

(c) In 1947 werden de garages met berestellingsplaats bij „transport“ gerekend, sinds 1952 bij „machineconstructie“.

(d) De onder de D.M.V.Z.K. ressorterende „Korpsvarende dienst“ behoort tot de „transport“.

Appendix IV, 11 : Logeernachten aan de Middenkust, de kust en in het Rijk, naar nationaliteit van de toeristen, 1954-60.

Nationaliteit	Jaar 1954			Jaar 1956			Jaar 1960		
	Rijk	Kust	Middenkust	Rijk	Kust	Middenkust	Rijk	Kust	Middenkust
	Belgen	8.305.374	5.901.209	1.396.169	9.785.751	7.104.808	1.774.929	11.787.911	8.969.129
W.-Duitsers	222.860	25.933	11.031	275.735	45.818	19.190	390.441	126.226	52.737
Britten	684.759	383.772	219.660	846.100	510.908	285.003	1.184.884	745.302	441.535
Fransen	598.243	282.338	51.283	795.545	403.179	65.831	827.544	472.972	134.070
Italianen	85.236	13.854	2.490	94.629	14.859	2.391	110.620	11.338	3.243
Luxemburgers	68.004	40.668	15.489	65.087	38.045	17.232	110.904	88.495	39.249
Nederlanders	373.827	31.585	8.223	419.885	38.963	13.936	395.269	64.416	14.826
U.S.A.	198.769	12.741	4.974	227.477	12.691	6.604	295.920	15.572	9.624
Overige	394.932	33.553	17.096	494.389	66.986	25.154	576.428	116.141	52.741
Totaal	10.932.004	6.725.653	1.726.415	13.004.598	8.236.257	2.210.270	15.679.921	10.609.791	2.903.379

Appendix IV, 12: Overnachtingen aan de Middenkust, naar nationaliteit van de toeristen, 1954 en 1960.
A. Absolute cijfers

Badplaats	Belgen		Vreemdelingen		W.-Duitsers		Britten		Fransen	
	1954	1960	1954	1960	1954	1960	1954	1960	1954	1960
Den Haan	210.821	421.738	19.120	41.505	1.027	8.271	4.859	9.524	9.699	8.769
Bredene	138.878	209.112	4.848	15.189	214	2.321	770	3.751	1.888	2.649
Oostende	523.776	725.601	268.177	512.824	8.292	23.787	203.310	402.099	25.228	32.418
Middelkerke	296.698	475.950	20.576	80.269	616	15.966	5.586	15.963	9.660	16.473
Westende- Lombardzijde	225.996	322.953	17.525	98.238	882	2.392	5.135	10.198	4.808	73.761
Middenkust	1.396.169	2.155.354	330.246	748.025	11.031	52.737	219.660	441.535	51.283	134.070

Badplaats	Italianen		Luxemburgers		Nederlanders		U.S.A.		Andere vree mde landen	
	1954	1960	1954	1960	1954	1960	1954	1960	1954	1960
Den Haan	75	104	1.498	2.210	590	1.478	87	1.192	1.295	9.957
Bredene	51	221	1.228	4.535	40	337	335	17	322	1.358
Oostende	1.986	2.502	4.609	6.928	6.347	8.730	4.252	5.118	14.153	31.242
Middelkerke	245	211	3.297	19.849	572	3.397	24	105	576	8.305
Westende- Lombardzijde	133	205	4.857	5.727	674	884	276	3.192	760	1.879
Middenkust	2.490	3.243	15.489	39.249	8.223	14.826	4.974	9.624	17.106	52.741

Appendix IV, 13 : Aanvoer van vis in de Belgische havens, 1960.

Vissoorten	Oostende		Zeebrugge		Nieuwpoort		Totaal	
	Hoeveelheid (in kg)	Waarde (in 1.000 F)	Hoeveelheid (in kg)	Waarde (in 1.000 F)	Hoeveelheid (in kg)	Waarde (in 1.000 F)	Hoeveelheid (in kg)	Waarde (in 1.000 F)
<i>Bodemvis</i>								
kabeljauw	6.922.502	68.592	931.961	6.960	416.414	3.260	8.270.877	78.812
wijting	3.795.668	20.431	846.830	4.472	302.208	1.637	4.944.706	26.540
schelvis	3.137.158	28.723	6.260	23	—	—	3.143.418	28.746
roggen	2.634.650	25.351	815.677	6.190	426.614	3.451	3.876.941	35.172
tong	2.553.462	93.481	1.388.585	52.860	260.069	11.004	4.202.116	157.345
koolvis	2.264.499	15.437	—	—	—	—	2.264.499	15.437
schol	2.045.899	16.285	2.326.454	19.650	304.988	2.664	4.677.341	38.599
klipvis	1.756.550	13.496	—	—	—	—	1.756.550	13.496
tarbot	339.251	10.474	245.474	7.030	42.692	1.600	627.417	18.909
andere	6.890.797	59.116	319.134	2.381	556.395	4.476	7.766.326	65.973
Totaal bodemvis	32.340.436	351.371	6.880.375	99.566	2.309.380	28.092	41.530.191	479.029
<i>Pelagische vis</i>								
haring	3.440.047	14.204	—	—	254.028	1.182	3.694.075	15.386
sprot	310.254	1.825	7.184	34	189.579	1.214	507.017	3.073
makreel	142.238	654	—	—	233	3	142.471	657
andere	24.071	82	—	—	5.520	10	29.591	92
Totaal pelagische vis	3.916.610	16.765	7.184	34	449.360	2.409	4.373.154	19.208
<i>Schaal- en weekdieren</i>								
garnalen	109.689	5.333	278.904	11.319	72.625	3.384	461.218	20.036
langoestine	731.476	15.018	26.619	675	—	—	738.095	15.693
inkvis	260.657	1.112	—	—	18.561	61	279.218	1.173
andere	158.873	818	837	25	7.912	51	167.622	894
Totaal schaal- en weekdieren	1.260.695	22.281	306.360	12.019	99.098	3.496	1.666.153	37.796
TOTAAL	37.517.741	390.417	7.193.919	111.619	2.857.838	33.997	47.569.498	536.033

Plaats van tewerkstelling	Land- bouw, visserij	Bodem- industrie	Metaal- nijver- heid	Rest v. d. nijver- heid	Bouw- bedrijf	Handel, krediet- wezen	Vervoer en verkeer	Hotel- bedrijf, persoons- diensten	Openbare diensten en dien- sten v. alg. nut	Totaal
Arr. Brugge	38	—	177	100	170	52	102	80	151	870
Diksmuide	10	—	2	27	30	4	12	8	14	107
Ieper	1	—	1	4	—	1	1	1	9	18
Kortrijk	1	—	5	14	57	11	4	8	18	118
Roesselare	3	—	11	23	21	5	5	10	15	93
Tielt	—	—	—	2	15	3	—	—	7	27
Veurne	39	2	69	87	83	17	20	11	50	378
Prov. West-Vlaanderen	92	2	265	257	376	93	144	118	264	1.611
Prov. Antwerpen	2	—	13	19	25	20	99	6	44	228
Prov. Brabant zonder Brussel	—	—	20	44	50	23	11	17	32	197
Stad Brussel	4	—	31	47	66	66	44	13	118	389
Prov. Oost-Vlaanderen	2	3	39	72	70	29	36	6	63	320
Henegouwen	2	10	16	12	81	9	4	5	8	147
Luik	1	2	19	7	42	3	7	1	4	86
Limburg	—	4	1	—	3	1	—	—	6	15
Luxemburg	—	—	1	—	1	—	—	—	1	2
Namen	2	—	2	1	11	—	—	2	4	22
Andere provincies	13	19	141	202	349	151	201	50	280	1.406
Vreemde landen	7	—	5	28	11	9	15	8	148	231
Totaal	112	21	411	487	756	253	360	176	692	3.248

Appendix V, 2 : Uitgaande pendel uit het arrondissement Oostende naar plaats van berkomst en van bestemming, 31 dec. 1947.

	Oostende en Stene				Bredene-Middelkerke				Eernegem-Ichtegem-Gistel						
	Totaal	Geslacht		Sociale stand		Totaal	Geslacht		Sociale stand		Totaal	Geslacht		Sociale stand	
		Man- nen	Vrou- wen	Werklieden, patroons, helpers	Bedienden		Man- nen	Vrou- wen	Werklieden, patroons, helpers	Bedienden		Man- nen	Vrou- wen	Werklieden, patroons, helpers	Bedienden
Arr. Brugge	271	224	47	109	162	55	48	7	34	21	336	298	38	301	35
Diksmuide	12	11	1	2	10	3	3	—	1	2	56	45	11	48	8
Ieper	6	3	3	4	2	1	1	—	1	—	1	60	3	—	1
Kortrijk	27	20	7	10	17	6	6	—	4	2	63	60	3	59	4
Roeselare	26	20	6	10	16	2	2	—	1	1	52	46	6	46	6
Tielt	2	2	—	1	1	—	—	—	—	—	16	16	—	14	2
Veurne	74	62	12	49	25	41	39	2	35	6	27	26	1	25	2
Prov. W.-Vlaanderen	418	342	76	185	233	108	99	9	76	32	551	492	59	493	58
Prov. Antwerpen	165	159	6	107	58	13	12	1	8	5	26	25	1	16	10
Prov. Brabant zonder Brussel	101	86	15	49	52	16	14	2	10	6	46	42	4	42	4
Stad Brussel	249	225	24	82	167	27	25	2	12	15	57	54	3	38	19
Prov. O.-Vlaanderen	197	140	57	127	70	18	14	4	13	5	66	60	6	57	9
Henegouwen	46	31	5	31	15	6	5	1	6	—	68	65	3	67	1
Luik	35	34	1	25	10	9	9	—	7	2	24	24	—	24	—
Limburg	5	5	—	3	2	2	2	—	2	—	3	2	1	2	1
Luxemburg	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1
Namen	14	14	—	7	7	—	—	—	—	—	7	7	—	7	—
Andere provincies	813	705	108	431	382	91	81	10	58	33	298	280	18	253	45
Vreemde landen	150	136	14	32	118	17	14	3	8	9	24	21	3	18	6
Totaal	1.381	1.183	198	648	733	216	194	22	142	74	873	793	80	764	109

	Andere gemeenten						Totaal arr. Oostende			
	Totaal	Geslacht		Sociale stand		Totaal	Geslacht		Sociale stand	
		Mannen	Vrouwen	Werklieden, patroons, helpers	Bedienden		Mannen	Vrouwen	Werklieden, patroons, helpers	Bedienden
Arr. Brugge	208	165	43	170	38	870	735	135	614	256
Diksmuide	36	29	7	32	4	107	88	19	83	24
Ieper	10	7	3	4	6	18	12	6	9	9
Kortrijk	22	15	7	17	5	118	101	17	90	28
Roeselare	13	12	1	7	6	93	80	13	64	29
Tielt	9	4	5	2	7	27	22	5	17	10
Veurne	236	214	22	200	36	378	341	37	309	69
Prov. W.-Vlaanderen	534	446	88	432	102	1.611	1.379	232	1.186	425
Prov. Antwerpen	24	22	2	12	12	228	218	10	143	85
Prov. Brabant zonder Brussel	34	31	3	30	4	197	173	24	131	66
Stad Brussel	56	47	9	26	30	389	351	38	158	231
Prov. O.-Vlaanderen	39	35	4	30	9	320	249	71	227	93
Henegouwen	27	25	2	27	—	147	136	11	131	16
Luik	18	18	—	15	3	86	85	1	71	15
Limburg	5	5	—	4	1	15	14	1	11	4
Luxemburg	—	—	—	—	—	2	2	—	—	2
Namen	1	1	—	1	—	22	22	—	15	7
Andere provincies	204	184	20	145	59	1.406	1.250	156	887	519
Vreemde landen	40	38	2	25	15	231	209	22	83	148
Totaal	778	668	110	602	176	3.248	2.838	410	2.156	1.092

Appendix V, 3: Werkloosheid in het arrondissement Oostende, 1955-60.
Totale Werkloosheid

	Mannen		Vrouwen	
	Daggemiddelde 1955-60	In procent van de totale aktieve bevolking (geraamd)	Daggemiddelde 1955-60	In procent van de totale aktieve bevolking (geraamd)
Bekegem	41	10,5	9	2,3
Bredene	193	6,3	86	2,8
Ernegem	224	10,1	86	3,8
Ettelgem	35	7,6	9	2,0
Gistel	136	6,8	27	1,4
Ichtegem	295	14,1	54	2,6
Klemskerke	84	6,6	28	2,2
Leffinge	31	4,7	9	1,4
Lombardzijde	33	6,9	14	2,9
Mannekensvere	5	3,4	2	1,3
Middelkerke	94	5,3	81	4,6
Moere	25	6,1	4	0,9
Oostende	1.202	5,9	559	2,8
Oudenburg	75	6,2	27	2,2
Roksem	35	9,8	10	2,8
Schore	9	7,4	1	0,8
Sint-Pieters-Kapelle	8	9,1	1	1,1
Slijpe	22	5,3	5	1,2
Snaaskerke	21	5,7	4	1,1
Stene	133	5,6	57	2,4
Vlissegem	32	6,7	10	2,1
Westende	49	6,2	22	2,8
Westkerke	44	9,6	6	1,3
Wilskerke	8	6,6	7	5,7
Zande	11	7,8	3	2,1
Zandvoorde	20	3,4	13	2,2
Zevrekote	16	6,2	2	0,8
TOTAAL	2.881	6,7	1.136	2,7

LIJST VAN DE GRAFIEKEN

Grafiek II, 1 : Evolutie van de bevolking in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1831-1960	30
Grafiek II, 2 : Leeftijdsopbouw van de bevolking van het arrondissement Oostende, 1947 en 1959	56
Grafiek III, 1 : Zeescheepvaartbeweging in de haven van Oostende, 1900-61	84
Grafiek IV, 1 : Teeltverhoudingen in het arrondissement Oostende, in de provincie West-Vlaanderen en in het Rijk, 15 mei 1959	184
Grafiek IV, 2 : Beroepsrichting van de mannelijke landbouwerskinderen, naar grootteklasse van de bedrijven, raming W.E.S. (procentuele verdeling)	205
Grafiek IV, 3 : Tewerkstelling in de nijverheid in het arrondissement Oostende, naar bedrijfstak, 30 juni 1960	214
Grafiek IV, 4 : Procentuele verdeling over het jaar van de aanvoer van de voornaamste vissoorten in de Belgische havens, 1960	312
Grafiek V, 1 : Evolutie van de totale werkloosheid bij de mannen en bij de vrouwen (voortschrijdende gemiddelden), 1955-60	346
Grafiek V, 2 : Seizoenindex van de totale werkloosheid, 1955-60	360

LIJST VAN DE KAARTEN

Kaart I,	1 :	Ligging van het arrondissement Oostende .	8
Kaart I,	2 :	Landbouwstreken in het arrondissement Oostende	14
Kaart I,	3 :	Waterzieke gronden in het arrondissement Oostende	17
Kaart II,	1 :	Bevolkingsdichtheid in het arrondissement Oostende, per gemeente, 31 dec. 1960	45
Kaart II,	2 :	Bevolkingsevolutie in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1947-60	53
Kaart III,	1 :	De haven van Oostende, toestand 1961	76
Kaart III,	2 :	Waterwegen, spoorwegen en wegennet in het arrondissement Oostende, 1961	105
Kaart III,	3 :	Verkeerstechnische ontsluiting per spoor, buurtspoor, bus, in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1961	107
Kaart III,	4 :	Aantal personenwagens in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1960 (per duizend inwoners)	114
Kaart III,	5 :	Elektriciteitsdistributie in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1961	120
Kaart III,	6 :	Elektriciteitsverbruik in laagspanning in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1959	122
Kaart III,	7 :	De gasdistributie in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1961	124
Kaart III,	8 :	De waterdistributie in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1961	126
Kaart III,	9 :	Aangroei van het aantal particuliere huizen in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1947-60	135
Kaart III,	10 :	Bebouwing te Oostende, 1942	140
Kaart III,	11 :	Nieuwbouw en wederopbouw in de stad Oostende, 1949-60	144
Kaart IV,	1 :	Aan de landbouw voorbehouden oppervlakte, per gemeente, 1950	153
Kaart IV,	2 :	Aan de landbouw voorbehouden oppervlakte, per gemeente, 1929	155

Kaart IV, 3 :	Gemiddelde oppervlakte van de landbouwbedrijven, per gemeente, 1959	158
Kaart IV, 4 :	Oppervlakte beteeld door landbouwwitbatingen van 20 hektaren en meer in procent van de totale landbouwoppervlakte, per gemeente, 1959	163
Kaart IV, 5 :	Gemiddelde grootte van de grondstukken, per gemeente, 1959	165
Kaart IV, 6 :	Percentage van de totale beteelde grond door eigenaars uitgebaat, per gemeente, 1959	170
Kaart IV, 7 :	Aantal tractoren per 1.000 ha akkerland, per gemeente, 1960	193
Kaart IV, 8 :	De landbouwbevolking van het arrondissement Oostende in pCt van de totale bevolking, per gemeente, 1950	196
Kaart IV, 9 :	Bedrijven met 50 en meer tewerkgestelden, per gemeente, 30 juni 1960	213
Kaart IV, 10 :	Industriële tewerkstelling in het arrondissement Oostende, per gemeente, 1937-47-60	229
Kaart IV, 11 :	Het aantal handelsinrichtingen (groot-, klein-, groot- en kleinhandel) per 1.000 inwoners, per gemeente, in het arrondissement Oostende, 31 dec. 1947	246
Kaart V, 1 :	Interne migratie in het arrondissement Oostende, 31 dec. 1947	320
Kaart V, 2 :	Daggemiddelde van de mannelijke werklozen in pCt van de totale aktieve bevolking, periode 1955-60	349
Kaart V, 3 :	Daggemiddelde van de vrouwelijke werklozen in pCt van de totale aktieve bevolking, periode 1955-60	349

LIJST VAN DE TABELLEN

Tabel I, 1 :	Kengetallen van het arrondissement Oostende van de voornaamste kernen in vergelijking met West-Vlaanderen, 31 dec. 1947	10
Tabel II, 1 :	Bevolkingsevolutie in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1831-1960	32
Tabel II, 2 :	Natuurlijk akkres in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1891-1960	34
Tabel II, 3 :	In- en uitwijking in het arrondissement Oostende, 1891-1960 (jaargemiddelden)	36
Tabel II, 4 :	Migratiesaldi in de gemeenten van het arrondissement Oostende, 1891-1960	37
Tabel II, 5 :	Het totaal akkres in het arrondissement Oostende, 1891-1960 (jaargemiddelden)	39
Tabel II, 6 :	In- en uitwijking in het arrondissement Oostende naar plaats van herkomst of van bestemming, 1955-59	41
Tabel II, 7 :	Saldi van de migratiebeweging respectievelijk van en naar de kuststrook en van en naar de plattelandsgemeenten van het arrondissement Oostende, 1957-59	43
Tabel II, 8 :	Indeling der bevolking in het arrondissement Oostende naar grootte der gemeenten, 1900-60	48
Tabel II, 9 :	Leeftijdsopbouw van de bevolking van het arrondissement Oostende, van de provincie West-Vlaanderen en van het Rijk, 1930-1947-1959	58
Tabel II, 10 :	Aantal families (gehuwden - weduwnaars - weduwen) naar het aantal in leven zijnde kinderen, 31 dec. 1947	60
Tabel II, 11 :	Indeling van de beroepsbevolking in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, naar sociale stand, 31 dec. 1947 (in pCt)	64
Tabel II, 12 :	Beroepsbevolking naar aard van de bedrijvigheid, 31 dec. 1947	65
Tabel II, 13 :	Beroepsbevolking in de diverse subgewesten van het arrondissement Oostende, naar aard van de bedrijvigheid, 31 dec. 1947	66

Tabel II, 14 : Prognose van de bevolkingsevolutie in het arrondissement Oostende, 1959-74	70
Tabel III, 1 : Ingevaren koopvaardijschepen in de handels-haven van Oostende, 1900-61	83
Tabel III, 2 : Aard van de verhandelde goederen in de haven van Oostende, 1953-60	87
Tabel III, 3 : Staatspakketboten te Oostende, 1925-61	89
Tabel III, 4 : Bedrijvigheid van de Staatspakketboten te Oostende, 1925-61	90
Tabel III, 5 : Binnenscheepvaart in de haven van Oostende, 1953-60	92
Tabel III, 6 : Vervoerde tonnemaat naar de aard van het vervoer, kanaal Brugge-Oostende, 1954-60	97
Tabel III, 7 : Bedrijvigheid op het kanaal Brugge-Oostende, naar herkomst en bestemming, 1954-60	98
Tabel III, 8 : Ladingen en lossingen op het kanaal Brugge-Oostende, naar de aard der goederen, 1954-60	99
Tabel III, 9 : Bedrijvigheid op de luchthaven te Oostende-Middelkerke, 1956-60	102
Tabel III, 10 : Aandeel van de luchthaven van Oostende-Middelkerke in het totale handelsverkeer van de Belgische luchthavens, 1953-60	103
Tabel III, 11 : Evolutie van voertuigenpark en -dichtheid, 1954-60	112
Tabel III, 12 : Telefoonabonnenten en -gesprekken in de zone Oostende, 1950-60	116
Tabel III, 13 : Aantal telegrammen in het arrondissement Oostende, 1950-59	118
Tabel III, 14 : Gebouwen- en woningvoorraad in het arrondissement Oostende, 31 dec. 1947	128
Tabel III, 15 : Woningvoorraad naar de grootte van de woningen en het aantal bewoners, 31 dec. 1947	131
Tabel III, 16 : Evolutie van het aantal gebouwen in het arrondissement Oostende, 1947-60	133
Tabel III, 17 : Toegekende Rijksbouwpremies, periode 1948-60	136
Tabel III, 18 : Vennootschappen voor woningbouw : werkingsveld en aktiviteit	138
Tabel III, 19 : Evolutie van het aantal particuliere huizen, stad Oostende, 1948-60	142

Tabel III, 20 : Afgeleverde bouwvergunningen te Oostende, nieuwbouw en wederopbouw, 1949-60	143
Tabel IV, 1 : Het grondgebruik in het arrondissement Oostende volgens de grootteklasse der landbouwbedrijven in 1959	160
Tabel IV, 2 : Procentuele verhoudingen bij het grondgebruik, tussen de verschillende grootteklasse van landbouwbedrijven in het arrondissement Oostende, West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1959	161
Tabel IV, 3 : Indices van de evolutie van het grondgebruik volgens de grootteklasse der bedrijven in het arrondissement Oostende tussen 1929 en 1959	162
Tabel IV, 4 : Gemiddelde grootte der grondstukken naar grootteklasse der bedrijven, 1950-59	164
Tabel IV, 5 : Grootte der percelen en der grondstukken per bedrijfsklasse in het arrondissement Oostende, 1959	167
Tabel IV, 6 : Gemiddelde afstand van de hoeve naar het verste perceel	167
Tabel IV, 7 : Stellingname ten aanzien van de gedragslijn van de eigenaar in geval van een plan van ruilverkaveling nadelig voor de uitbater	168
Tabel IV, 8 : Eigendomsverhoudingen naar de grootte van de landbouwbedrijven in het arrondissement Oostende, West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1950-59	169
Tabel IV, 9 : Ontwikkeling van de voornaamste teeltgroepen in het arrondissement Oostende, 1929-59	172
Tabel IV, 10 : Evolutie van de verbouwing van de diverse graansoorten, 1929-59	176
Tabel IV, 11 : Teeltverhoudingen naar de grootte van de bedrijven, 15 mei 1959 (procentuele verdeling)	181
Tabel IV, 12 : Evolutie van de veestapel in het arrondissement Oostende, 1929-59	183
Tabel IV, 13 : Aantal stuks rundvee per 100 ha weide- en grasland, arrondissement Oostende, West-Vlaanderen en het Rijk, 1929-60	185
Tabel IV, 14 : Aantal stuks rundvee per 100 ha weide- en grasland, 1929-59	186
Tabel IV, 15 : Motorisering en mechanisering van de landbouw in het arrondissement Oostende in vergelijking met West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1960	194

Tabel IV, 16 :	Tewerkstelling in de landbouw van het arrondissement Oostende, 1929-50	197
Tabel IV, 17 :	Geënquêteerde bedrijven naar grootteklasse en werkelijk aantal bedrijven, W.E.S.-enquête, 1959	199
Tabel IV, 18 :	Samenstelling van de geënquêteerde landbouwersgezinnen, W.E.S.-enquête, 1959	200
Tabel IV, 19 :	Toestand inzake de opvolging op de geënquêteerde bedrijven, W.E.S.-enquête, 1959	200
Tabel IV, 20 :	Standpunt van het bedrijfshoofd ten opzichte van de opvolging van het bedrijf door een zoon, W.E.S.-enquête, 1959	201
Tabel IV, 21 :	Beroepsrichting van de landbouwerskinderen in het arrondissement Oostende, W.E.S.-enquête, 1959	202
Tabel IV, 22 :	Raming van het aantal kinderen van landbouwers in het arrondissement Oostende, W.E.S.-enquête, 1959	203
Tabel IV, 23 :	Raming van de beroepsrichting van de mannelijke landbouwerskinderen in het arrondissement Oostende, W.E.S.-enquête, 1959	204
Tabel IV, 24 :	Industriële tewerkstelling in het arrondissement Oostende, 30 juni 1960	211
Tabel IV, 25 :	Koncentratie van de tewerkstelling in het Oostendse en in het Rijk, 30 juni 1960	217
Tabel IV, 26 :	Evolutie van het aantal inrichtingen en van de tewerkstelling in industriële en semi-industriële ondernemingen in het arrondissement Oostende, 1937-47	220
Tabel IV, 27 :	Evolutie van het aantal inrichtingen en van de tewerkstelling in industriële en semi-industriële ondernemingen in het arrondissement Oostende, 1947-60	222
Tabel IV, 28 :	Evolutie der industriële en semi-industriële ondernemingen naar aantal en tewerkstelling, per gemeente, 1937-60	228
Tabel IV, 29 :	Aandeel van de agglomeratie Oostende in de tewerkstelling in de diverse industriële sectoren in het arrondissement Oostende, 30 juni 1960	231
Tabel IV, 30 :	Industriële tewerkstelling in het arrondissement Oostende naar de sociale stand en naar het geslacht, 1937-60	233
Tabel IV, 31 :	Alleenstaande handarbeiders en tewerkgestelde helpers in het arrondissement Oostende, naar de aard van de bedrijvigheid, 31 dec. 1947	238

Tabel IV, 32 : Evolutie van het aantal verkoopinrichtingen in het arrondissement Oostende, 1937-47 . . .	242
Tabel IV, 33 : Onderlinge kwantitatieve verhoudingen tussen de verschillende soorten handelsinrichtingen in 1937 en 1947 in het arrondissement Oostende . . .	244
Tabel IV, 34 : Graad van concentratie der verschillende verkoopsbranches in het arrondissement Oostende, 31 dec. 1947	250
Tabel IV, 35 : Tewerkgestelden in de handel naar sociale stand, 1937-47	251
Tabel IV, 36 : Evolutie van de tewerkstelling in de handelsinrichtingen van het arrondissement Oostende, 1947-60	253
Tabel IV, 37 : Badplaatsen aan de Middenkust	261
Tabel IV, 38 : Logieskapaciteit aan de Middenkust, 1960	263
Tabel IV, 39 : Aandeel van de Middenkust in het aantal resp. in de capaciteit van inrichtingen voor sociaal toerisme, kuurinrichtingen, vakantiekolonies en campings, 1960	264
Tabel IV, 40 : Logieskapaciteit aan de Middenkust, 1954-60	268
Tabel IV, 41 : Overnachtingen aan de Middenkust, 1954-60	271
Tabel IV, 42 : Overnachtingen naar aard van de inrichting, 1960	274
Tabel IV, 43 : Overnachtingen aan de Middenkust, naar nationaliteit van de toeristen, 1960	275
Tabel IV, 44 : Aandeel van de Middenkust in de overnachtingen aan de kust, naar nationaliteit in pCt, 1954-60	276
Tabel IV, 45 : Verdeling van de overnachtingen over het jaar 1960 aan de Middenkust	279
Tabel IV, 46 : Spreiding van de overnachtingen naar de aard van de inrichtingen, 1960	280
Tabel IV, 47 : Benuttingsgraad van de logieskapaciteit aan de Middenkust, 1954-60	282
Tabel IV, 48 : Aan de R.M.Z. onderworpen werkgevers en werknemers in het hotel-, restauratie- en café-bedrijf in het arrondissement Oostende, 1947-60	283
Tabel IV, 49 : Tewerkstelling in hotel-, restauratie- en café-bedrijf (aan de R.M.Z. onderworpen werkgevers en werknemers), 30 juni 1960	285
Tabel IV, 50 : Tewerkstelling aan de Middenkust naar subcategorie van bedrijvigheid, 30 juni 1960	287

Tabel IV, 51 : De Belgische vissersvloot in 1960	292
Tabel IV, 52 : Evolutie van de vissersvloot, 1947-60	293
Tabel IV, 53 : Modernisering van de vissersvloot te Oostende t.o.v. de Belgische vloot in 1960	297
Tabel IV, 54 : Evolutie van de vloot en de bemanning, 1951-60	300
Tabel IV, 55 : Indeling van het varend personeel naar haven en uitgeoefende functie, 31 dec. 1960	302
Tabel IV, 56 : Aanvoer in de Belgische havens en te Oosten- de, 1946-60	303
Tabel IV, 57 : Procentuele verdeling van de aanvoer per soort en per haven, 1960	305
Tabel IV, 58 : Procentuele verdeling van de aanvoer van de diverse vissoorten en gemiddelde prijs, 1960	306
Tabel IV, 59 : Aanvoer te Oostende volgens scheepsklasse en vissoort, 1960	308
Tabel IV, 60 : Aanvoer te Oostende, per visgrond en naar vissoort, 1960	310
Tabel V, 1 : Woonforenzen in het arrondissement Oostende, indeling naar plaats van tewerkstelling, 31 dec. 1947	319
Tabel V, 2 : Woonforenzen in het arrondissement Oostende die in andere provincies tewerkgesteld waren, naar beroepsgroep en herkomst, 31 dec. 1947	327
Tabel V, 3 : Aantal afgeleverde weekabbonnementen in de stations van het arrondissement Oostende, 1950-59	330
Tabel V, 4 : Afgeleverde weekabbonnementen naar stations van vertrek en plaats van bestemming, 1ste week van augustus 1960	331
Tabel V, 5 : Evolutie van het aantal afreizen van seizoenar- beiders naar Frankrijk in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1949-60	336
Tabel V, 6 : Aantal afreizen van seizoenarbeiders uit het ar- rondissement Oostende naar Frankrijk, naar aard van de campagne, 1949-60	338
Tabel V, 7 : Werkloosheid in het arrondissement Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1955-60	343
Tabel V, 8 : Evolutie van de werkloosheid in het arrondisse- ment Oostende, in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1955-60	344

Tabel V, 9 :	Volledig werklozen naar beroepsgroep en arbeidsgeschiktheid ; gemiddelde van het aantal werklozen op het einde van iedere maand, 1960	351
Tabel V, 10 :	Verdeling van de werkloosheid in het arrondissement Oostende naar duur der werkloosheid ; opname 16 nov. 1959	353
Tabel V, 11 :	Indeling van de werklozen in het arrondissement Oostende naar het geslacht en de leeftijd, 16 nov. 1959	354
Tabel V, 12 :	Volledig werklozen naar de duur van de werkloosheid en de geografische spreiding, 16 nov. 1959	356
Tabel V, 13 :	Mannelijke werklozen naar de duur van de werkloosheid en de beroepsgroep, arr. Oostende, 16 nov. 1959	358
Tabel V, 14 :	Werkloosheidsperiode van de volledig werklozen in het arrondissement Oostende tijdens de periode nov. 1954-nov. 1959, naar geslacht en en leeftijd van de werklozen	362
Tabel V, 15 :	Duur van de werkloosheid naar aktiviteitsgroep en naar graad van scholing, periode nov. 1954-nov. 1959	363
Tabel V, 16 :	Tewerkstelling tijdens de periode nov. 1954-nov. 1959, ingedeeld naar woonplaats en plaats van tewerkstelling (in pCt)	365
Tabel V, 17 :	Geraamde reserve beschikbaar voor de industrie van het Oostendse op basis van een gelijklopende aktiviteitsgraad en industriële bezetting als in het Kortrijkse	369
Tabel V, 18 :	Inrichtingen voor beroeps- en technisch onderwijs in het arrondissement Oostende, schooljaar 1960-61	372
Tabel V, 19 :	Aantal leerlingen in het technisch onderwijs, arrondissement Oostende, 1950-60	374
Tabel V, 20 :	Evolutie van de schoolbevolking naar de gevolgde afdeling in het dagonderwijs, 1950-60	375
Tabel V, 21 :	Ruimtelijke spreiding van de schoolbevolking in het technisch onderwijs in het arrondissement Oostende, 1958-60	377
Tabel V, 22 :	Instituten voor technisch en vakonderwijs voor meisjes, schooljaar 1956-57 en 1959-60	379
Tabel V, 23 :	Inrichtingen voor middelbaar onderwijs, arr. Oostende, 1956-57 en 1959-60	380

LIJST VAN DE APPENDICES

Appendix II,	1 : Natuurlijk akkres en migratiesaldo in de gemeenten van het arrondissement Oostende, einde 1947-60	410
Appendix III,	1 : Aangekomen zeeschepen volgens hun tonnenmaat, haven van Oostende, 1953-60	411
Appendix III,	2 : Maandcijfers van de aktiviteit op de luchthaven van Oostende-Middelkerke, 1960	411
Appendix III,	3 : Toename van het aantal particuliere huizen in het arrondissement Oostende, 1947-60	412
Appendix IV,	1 : Evolutie van de betaalde oppervlakte, arrondissement Oostende, 1929-59	413
Appendix IV,	2 : Evolutie van het bodemgebruik volgens grootteklasse der bedrijven tussen 1929, 1950 en 1959, in het arrondissement Oostende	414
Appendix IV,	3 : Aantal bedrijven en betaalde oppervlakte naar grootteklasse der bedrijven en gemiddelde oppervlakte per bedrijf, per gemeente, 1959	415
Appendix IV,	4 : Ontwikkeling der teeltverhoudingen in de provincie West-Vlaanderen en in het Rijk, 1929-59	416
Appendix IV,	5 : Evolutie van de verbouwing van graangewassen in polders, zandstreek en gemengd gebied in het arrondissement Oostende, 1929-59	417
Appendix IV,	6 : Teeltverhoudingen in het arrondissement Oostende, West-Vlaanderen en het Rijk, 15 mei 1959 (procentuele verdeling)	418
Appendix IV,	7 : Indeling van het aantal industriële en semi-industriële bedrijven naar bedrijfstak en naar grootteklasse, arrondissement Oostende, 30 juni 1960	419
Appendix IV,	8 : Indeling der industriële en semi-industriële tewerkstelling naar bedrijfstak en naar grootteklasse der inrichtingen, arrondissement Oostende, 30 juni 1960	420
Appendix IV,	9 : Evolutie van het aantal inrichtingen en van de tewerkstelling in industriële en semi-industriële ondernemingen in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1937-47	421

Appendix IV, 10 :	Evolutie van het aantal inrichtingen en van de tewerkstelling in industriële en semi-industriële ondernemingen in West-Vlaanderen en in het Rijk, 1947-60	422
Appendix IV, 11 :	Logeernachten aan de Middenkust, de kust en in het Rijk, naar nationaliteit van de toeristen, 1954-60	423
Appendix IV, 12 :	Overnachtingen aan de Middenkust, naar nationaliteit van de toeristen, 1954 en 1960	424
Appendix IV, 13 :	Aanvoer van vis in de Belgische havens, 1960	426
Appendix V, 1 :	Uitgaande pendel uit het arrondissement Oostende, naar beroepsgroep en plaats van tewerkstelling, 31 dec. 1947	427
Appendix V, 2 :	Uitgaande pendel uit het arrondissement Oostende, naar plaats van herkomst en van bestemming, 31 dec. 1947	428
Appendix V, 3 :	Werkloosheid in het arrondissement Oostende, 1955-60	430

DRUKKERIJ
N. V. VONKSTEEN
LANGEMARK

W.E.R.-PUBLICATIES

A. - REEKS VAN HET WESTVLAAMS EKONOMISCH STUDIEBUREAU

- De Economische Situatie en Mogelijkheden van het Arrondissement Ieper*,
door G. Declercq & O. Vanneste, 1958 (207 blz.) - 135 F.
- De Belgische Zeevisserij - Een Economische Studie*,
door O. Vanneste & P. Hovart, 1959 (358 blz.) - 200 F.
- La Pêche Maritime Belge - Etude Economique*,
par O. Vanneste & P. Hovart, 1959 (358 p.) - 200 F.
- Het Arrondissement Brugge - Een Regionaal Economische Studie*,
door O. Vanneste, J. Theys & M. Zwaenepoel, 1961 (436 blz.) - 250 F.
- Het Arrondissement Oostende - Een Regionaal Economische Studie*,
door O. Vanneste, J. Theys & M. Zwaenepoel, 1962 (444 blz.) - 250 F.

B. - RAPPORTEN W.E.R.

- De Confectienijverheid in West-Vlaanderen - Contact Technisch- en Beroeps-
onderwijs/Nijverheid*,
gestencild, 1958 (64 blz.) - 35 F.
- De Textielnijverheid in West-Vlaanderen - Arbeidsbevoorrading - Contact On-
derwijs/Industrie*,
gestencild, 1959 (74 blz.) - 35 F.
- De Metaalnijverheid in West-Vlaanderen - Arbeidsbevoorrading - Contact On-
derwijs/Industrie*,
gestencild, 1960 (119 blz.) - 85 F.
- De Schoennijverheid in West-Vlaanderen - Arbeidsbevoorrading - Contact On-
derwijs/Industrie*,
gestencild, 1961 (67 blz.) - 45 F.
- De Konfectienijverheid in West-Vlaanderen - Kontakt Technisch en Beroeps-
onderwijs/Nijverheid (Aanvullend rapport)*,
gestencild, 1962 (50 blz.) - 100 F.

C. - REEKS WESTVLAAMSE ONTWIKKELINGSPROBLEMEN, -

W.E.R. - W.E.S.

- Nr. 1. - *Toekomstige Ontwikkelingsproblemen van Oost- en West-Vlaanderen
en Zeeland*,
1957 (56 blz.) - 20 F.
- Nr. 2. - *Plechtige Installatievergadering C.L.E.R. - Regionaal-Economisch Kon-
tactcomitee West-Vlaanderen - Henegouwen - Nord-Pas-de-Calais -*
1960 (52 blz.) - 25 F.
- Nr. 3. - *Verslag van de Algemene Vergadering van de Westvlaamse Ekono-
mische Raad*,
1960 (39 blz.) - 25 F.
- Nr. 4. - *Verslag Westvlaamse Economische Raad over het jaar 1960*,
(36 blz.) - 25 F.

D. - ANDERE PUBLICATIES

- Le Littoral et son Hinterland - Essai d'une étude d'économie touristique*,
(in Nederlandse taal uitgeput)
door O. Vanneste & G. Declercq, 1955 (226 blz.) - 150 F.
- Structurele Werkloosheid in West-Vlaanderen*,
door G. Declercq & O. Vanneste, 1957 (2 delen, 130 blz. + 278 blz.) -
275 F.
- Adresboek van de Westvlaamse industrie*,
1958 (344 blz.) - 150 F.

E. - TIJDSCHRIFT WEST-VLAANDEREN WERKT

Driemaandelijks uitgave - abonnement 100 F.

Steunende leden (bijdrage 200 F) ontvangen gratis het tijdschrift en andere publicaties van de W.E.R.

Foto : Robelus - C.G.T.

Zicht op de duinen.

